

The

RAMAYANA

By

SHRI GURU GOBIND SINGH JI

ਰਾਮਾਵਤਾਰ

ਕ੍ਰਿਤ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ ਤੁਲਸੀ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਅੰਜਾਬ

ਰਾਮਾਵਤਾਰ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਰਚਿਤ

ਰਾਮਾਵਤਾਰ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

Sri Guru Gobind Singh ji's
RAMAVTAR

ਰਾਮਾਵਤਾਰ (ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਅਨੁਵਾਦ : ਬਲਜੀਤ ਕੁਲਸੀ

© ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

ਪਹਿਲਾ ਐਡੀਸ਼ਨ : 1967

ਦੂਜਾ ਐਡੀਸ਼ਨ : 1989

ਕਾਪੀਆਂ : 2000

ਮੁੱਲ : Rs. 31.00 P.

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ

ਛਾਪਕ : ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਐਸ. ਸੀ. ਓ. 847, ਮਨੀਮਾਜਰਾ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

ਰਾਹੀਂ : ਕੰਟਰੋਲਰ, ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਐਂਡ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਛਪਵਾ ਕੇ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਮਾਵਤਾਰ' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰਚਿਤ ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਮਹਾ ਕਾਵਿ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਉਲਥਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕਾ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਬਲਜੀਤ ਕੁਲਸੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਕਤੂਬਰ, 1967 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਸੀ।

ਲੇਖਕਾ ਨੇ ਇਸ ਮਹਾ ਕਾਵਿ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਬੜੀ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਨਾਲ ਉਲਥਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਲਥਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਬਦਾਵਲੀ ਇਤਨੀ ਢੁਕਵੀਂ ਵਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤਿਆ ਛੰਦ ਵਿਧਾਨ ਇੰਨਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਅਦੁੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਕਲ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਲੇਖਕਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਛੰਦ ਵਿਧਾਨ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅੰਤਿਕਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਕਠਿਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਅੰਤਿਕਾ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਕਥਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਏਨੀ ਰਵਾਨਗੀ ਤੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਆਏ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਇਤਨੇ ਦਿਲਚਸਪ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤਕ ਰੋਚਿਕਤਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਭੇਟ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤਿਅੰਤ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ, ਖੋਜੀ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਗੇ।

ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਡਾਇਰੈਕਟਰ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ

At The Holy Feet
of
The Supreme Master

CONTENTS

	Pages
Preface	iii
Before birth	1
Birth and Childhood	20
Victory over Subahu and Maricha	25
Sita Swambra	38
Marriage of three Raj Kumars	65
Banishment	88
After departure	127
Bharta goes to the forest	133
Charming Sita	143
In the Dadka forest	146
Saint Agestya meets	159
Surpnakha approaches	162
Battle with Khara and Dukhna	165
Sita Carried off	171
In Separation and search	178
Meeting Hanumana and Sugriva	183
March towards Lanka	186
Angadha fights	187
Angadha in the Council hall	192
Mandodri dissuades Ravana	198
Battle with Nirautka, Devantka and Bhukampa	206
Battle with Parhasta	212
Ravana along with Inderjit	
Maha Atiaya and Mahodra fights	216
Kumbh Karna is aroused	225

Trimunda fights	236
Inderjit again appears	248
Atkaya fights	258
Makaraksha resumes fight	275
Kumbha and Nikumbha fight	276
Ravana prepares for war	279
Lakshmna falls unconscious	294
Hanumana brings Vishalya Karni	303
Rama flashes his bright Sabre	308
Ravana's twenty arms and ten heads	319
Rama twanges his formidable bow	326
After the death of Ravana	341
Rama calls for Sita	349
Back to Ayudhya	353
Rama receives Kingdom	364
A Brahmna with a dead child	375
Ashwa medha Yajna	378
Satrughana is sent	381
Sita is banished	387
Ashwamedha yajna's horse is sent	394
Lava ties the horse	396
Shatrughana fights	397
Lakshmna fights	403
Bharata fights	414
Vabhishna and others fight	419
Rama fights	427
Rama is challenged	432
Sita beavails	437
Sita restores all of them to life	439
Sita brought to Ayudhya	442

Rama, the Supreme Emperor	444
Royal mothers die	449
Rama gets angry with Sita	451
Sita prays and earth bursts	452
Rama Shuffles off his mortal coil	454
The three brothers and their wives die	455
Epilogue	460
Appendix	465
Bibliography	468
Glossary	469

ਭ ਮੇ
ਤ ਕਾ

ਣ ਰ
ਸਦੀ
ਤੀ

Now
those
world
me

ਰ ਲ
ਲ ਦੇ

ਤ ਬ
ਸਾ

ic de
ald
sked

ਤ ਚਿ
ਬਾਰ

ਤ ਦੇ
ਭਾ

ਅਥ ਬੀਸਵਾ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨੰ

ਚੌਪਈ

1

ਅਥ ਮੈ ਕਹੈ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਜੈਸ ਜਗਤ ਮੈ ਕਰਾ ਪਸਾਰਾ ॥
ਬਹੁਤ ਕਾਲ ਬੀਤਤ ਭਯੋ ਜਥੈ ॥ ਅਸੁਰਨ ਬੰਸ ਪ੍ਰਗਟ ਭਯੋ ਤਥੈ ॥

ਹੁਣ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ
ਜਿਸਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਸਰੀ ਹੋਈ ਹੈ
ਬੜੀ ਮੁਦਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਕ ਦੌਤਾ ਦਾ ਘਰਾਣਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ।

Now I write, about Rama, the incarnate,
whose great glory is known all the
world over; In the remote past, there
came into being a dynasty of Demons.

2

ਅਸੁਰ ਲਗੇ ਬਹੁ ਕਰੈ ਬਿਖਾਧਾ ॥ ਕਿਨਹੂੰ ਨ ਤਿਨੈ ਤਨਕ ਮੈਂ ਸਾਧਾ ॥
ਸਕਲ ਦੇਵ ਇਕਠੇ ਤਬ ਭਏ ॥ ਛੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਜਹ ਥੋਤਿਹ ਗਏ ॥

ਦੌਤ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਕਰਨ ਲਗੇ । ਕੋਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਨ ਸਕਿਆ ।
ਤਦ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਇਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੋਲ, ਜਿਥੇ ਦੁਧ ਦਾ ਸਮੁੰਦ ਸੀ, ਗਏ ।

The demons bent on doing mischief. No one
could restrain them. Then all the saints and sages
flocked together and approached Brahma at the Milk Ocean.

3

ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਬਸਤ ਭਏ ਤਿਹ ਠਾਮਾ ॥ ਬਿਸਨ ਸਹਿਤ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜਿਹ ਨਾਮਾ ॥
ਬਾਰ ਬਾਰ ਹੀ ਦੁਖਤ ਪੁਕਾਰਤ ॥ ਕਾਨ ਪਰੀ ਕਲ ਕੇ ਪੁਨਿਆਰਤ ॥

ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਉਥੇ ਰਹੇ, ਜਿਥੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ।
ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਗੇ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ ।

For long they lived there where Brahma and Vishnu the effulgent lived. They together prayed to Brahma, the Creator.

ਤੋਟਕ ਛੰਦ :

4

ਬਿਸ਼ਨਾਦਕ ਦੇਵ ਲਖੇ ਬਿਮਨੰ ॥ ਮ੍ਰਿਦ ਹਾਸ ਕਰੀ ਕਰ ਕਾਲ ਪੁਨੰ ॥
ਅਵਤਾਰ ਧਰੋ ਰਘੁਨਾਥ ਹਰੰ ॥ ਚਿਰ ਰਾਜ ਕਰੋ ਸੁਖ ਸੋ ਅਵਧੰ ॥

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਮੰਦ ਮੰਦ ਮਸਕਾਏ ।
ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਡਰੋ ਨਾ, ਮੈਂ ਆਪ ਰਘੁਕੁਲ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲਵਾਂਗਾ,
ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਾਂਗਾ । ਚਿਰ ਕਾਲ ਤਕ ਅਯੋਧਿਆ ਵਿਚ
ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਰਾਜ ਕਰਾਂਗਾ ।

Vishnu, the effulgent was glad at heart,
smiled and said, “abandon fear, be happy. I shall
take birth, for your sake in Raghu Vansh, Remove
the terror of demons, shall protect the earth,
and shall spread the rule of peace in Ayodhya.”

5

ਬਿਸ਼ਨੇਸ਼ ਪੁਣੇ ਸੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਮੁਖੰ ॥ ਅਥ ਸੁਧ ਚਲੀ ਰਘੁ ਬੰਸ ਕਥੰ ॥
ਜੁਪੇ ਛੋਰ ਕਥਾ ਕਵਿਯਾ ਹਰਵੈ ॥ ਇਨ ਬਾਤਨ ਕੋ ਇੱਕ ਗ੍ਰੰਥ ਬਵੈ ॥

ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਰਘੁਕੁਲ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ
ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣੀ । ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਅਸੀਂ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ।
ਸੰਪੂਰਨ ਕਥਾ ਵਿਚੋਂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਧ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਈ ਗਲਾਂ ਛੱਡ
ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ।

The Holy Sages and Saints, thus heard from
Brahma's mouth, about the prediction of
divine incarnation of Vishnu, the effulgent.
I write this in poetic diction, leaving some details
to avoid expansion of the volume.

6

ਤਿਹ ਤੇ ਕਹੀ ਬੋਹੀ ਐ ਬੀਨ ਕਥਾ ॥ ਬਲਿ ਤੈ ਉਪਜੀ, ਸੁਹਿ ਮੱਧਿ ਜਥਾ ॥
ਜਹਿ ਭੂਲਿ ਭਹੀ ਹਮ ਤੇ ਲਹੀਯੋ ॥ ਸੁਕਬੰਤਹ ਅਫ਼ਬਨਾ ਕਹੀਯੋ ॥

ਸੰਖੇਪ ਕਰਕੇ, ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ, ਜਿੰਨੀ ਮੇਰੀ ਬੁਧੀ ਬਲ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ
ਮੈਂ ਕਥਾ ਕਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੀ ਮੰਨਣਾ।
ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

It is a concise, selected, spontaneous
up-surge of my intellect, pen down in versatile
verse. Any error there in, may be attributed to me.

7

ਰਘੂ ਰਾਜ ਭਯੋ ਰਘੂ ਬੰਸ ਮਣੇ ॥ ਜਿਹ ਰਾਜ ਕਰਯੋ ਪੁਰ ਅਉਧ ਮਣੇ ॥
ਸੋਊ ਕਾਲ ਜਿਣਯੋ ਨਿਪ ਰਾਜ ਜਬੰ ॥ ਭੂਅ ਰਾਜ ਕਰਯੋ ਅਜ ਰਾਜ ਤਬੰ ॥

ਰਘੂ ਬੰਸ ਵਿੱਚ ਰਘੂਰਾਜ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਅਵਧ ਵਿੱਚ
ਚਿਰਕਾਲ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਕਾਲ ਦੀ ਗਤੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ,
ਤਦ ਉਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅਜ ਰਾਜ ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ।

The Jewel of the line of Raghu has been
King Raghu Raj. He reigned for a long period
over Avadh. When the wheel of time held conquest
over him by annihilating him, Aj Raj was
crowned as the king.

8

ਅਜ ਰਾਜ ਹਣਯੋ ਜਬ ਕਾਲ ਬਲੀ ॥ ਸੁ ਨਿਪਤ ਕਥਾ ਦਸਰਥ ਚਲੀ ॥
ਚਿਰ ਰਾਜ ਕਰੋ ਸੁਖ ਸੋ ਅਵਧੰ ॥ ਮ੍ਰਿਗਮਾਰ ਬਿਹਾਰ ਬਣੀ ਸੁ ਪ੍ਰਭੰ ॥

ਜਦੋਂ ਅਜ ਰਾਜ ਕਾਲ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ; ਤਾਂ ਦਸਰਥ ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ।
ਇਸ ਨੇ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤਕ ਅਵਧ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਕੀਤਾ।
ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਹਿਰਨ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ।

When Aj Raj was annihilated under the wheel
of Time, Dashrath was enthroned as the King.
He ruled long over Avadh. He was fond of hunting
deer in woodland.

9

ਜਗ ਧਰਮ ਕਥਾ ਪ੍ਰਚੁਰੀ ਤਬਤੇ ॥ ਸੁਮਿਤ੍ਰੇਸ ਮਹੀਪ ਭਯੋ ਜਤਤੇ ॥
ਦਿਨ ਰੈਣ ਬਨੈਸਨ ਬੀਚ ਫਿਰੇ ॥ ਮ੍ਰਿਗ ਰਾਜ ਕਰੀ ਮ੍ਰਿਗ ਨੇਤ ਹਰੇ ॥

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਦਾ ਪਤੀ—ਦਸਰਥ ਰਾਜਾ ਬਣਿਆ,
ਤਾਂ, ਉਹ ਧਰਮੀ-ਰਾਜੇ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਇਆ ।
ਉਹ ਦਿਨ—ਰਾਤ ਬਣਾਂ ਵਿੱਚ, ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਯਾਂ ਹਿਰਨ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਈ
ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ।

Sumitra's Lord King Dashrath was famous for
his righteousness, nobility, wisdom, virtuous
life, and high souled duty. Day and night he
was out, chasing the deer or hunting the tiger.

10

ਇਹ ਭਾਂਤ ਕਥਾ ਉਹ ਠੋਰ ਭਈ ॥ ਅਬ ਰਾਮ ਜਯਾ ਪਰ ਬਾਤ ਗਈ ।
ਕੁਹੜਾਮ ਜਹਾਂ ਸੁਨੀਐ ਸਹਿਰੰ ॥ ਤਹੋਂ ਕੋਸਲ ਰਾਜ ਨਿਪੋਸ ਬਰੰ ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾਤਾ—ਦਸਰਥ ਦੀ ਕਥਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ।
ਕੁਹੜਾਮ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਕੋਸਲ ਨਾਮ ਦਾ ਰਾਜਾ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਸੀ ।

Rama's venerable and royal father, Dashrath's
story is narrated such. In the domain of
Kurham there ruled a King named Kaushal.

11

ਉਪਜੀ ਤਹੋਂ ਧਾਮ ਸੁਤਾ ਕੁਸਲੰ ॥ ਜਿਹ ਜੀਤ ਲਈ ਸਸ ਅਸ ਕਲੰ ॥
ਜਬ ਹੀ ਸੁਧ ਪਾਇ ਸੁਯੋਬ ਕਰੀਓ ॥ ਅਵਧੋਸ ਨਰੇਸਹ ਚੀਨ ਬਰਿਓ ॥

ਰਾਜਾ ਕੋਸਲ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਕੋਸਲਿਆ ਨਾਮੀ ਬੇਟੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ।
ਉਹ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸੁੰਦਰ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਨਾਉਣ ਯੋਗ ਹੋਈ ਤਾਂ
ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸੁਯੋਬਰ ਰਚਿਆ ! ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਨੂੰ
ਉਸ ਨੇ ਪਤੀ ਚੁਣਿਆ ।

King Kaushal was blessed with a daughter named
Kaushalya. She was fairer than the full moon.
As she matured, her father arranged *swayambra*
for her marriage, where she chose excellent
Dashrath as her Lord.

12

ਪੁਨਿ ਸੈਨ ਸੁਮਿਤ੍ਰ ਨਰੇਸ ਬਰੰ ॥ ਜਿਹ ਜੁਧ ਲੀਏ ਮੰਦ੍ਰ ਦੇਸ ਬਰੰ ॥
ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਤਿਹ ਧਾਮ ਭਈ ਦੁਹਿਤਾ ॥ ਜਿਹੋ ਜੀਤ ਲਈ ਸੱਸ ਸੁਰ ਪ੍ਰਭਾ ॥

ਇੱਕ ਸੁਮਿਤ੍ਰ ਸੈਨ ਰਾਜਾ ਸੀ । ਜਿਸਨੇ ਯੁਧ ਕਰਕੇ ਮੇਦੂ ਦੇਸ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ਸੀ ।
ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਨਾਮੀ ਉਸ ਦੀ ਕੰਨਿਆ ਪੁੰਨਿਆ ਦੇ ਚੰਨ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਵੀ ਰੂਪਵਾਨ ਸੀ ।

There was another King named Sumitra Sain,
He had conquered the domain of Mander Desh in a
battle. He had a lovely daughter who was
fairer than the full moon and the sun.

13

ਸੋਊ ਬਾਰਿਸ ਬੁਧ ਭਈ ਜਬ ਹੀ ॥ ਅਵਧੇਸਹ ਚੀਨ ਬਰਿਓ ਤਬਹੀ ॥
ਗਣ ਯਾਚ ਭੋਣੇ ਕਸਟੁਆ ਨਿਪੰ ॥ ਜਿਹ ਕੋਕਈ ਧਾਮ ਸੁਤਾਸੁ ਪ੍ਰਭੰ ॥

ਜਦੋਂ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਵਰਿਆਂ ਦੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਨੂੰ ਪਤੀ ਚੁਣਿਆ ।
ਹੁਣ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹਾ ਕਸਟੁਆ ਰਾਜੇ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ
ਇਕ ਅਤਿਅੰਤ ਰੂਪ ਮਤੀ ਕੰਨਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕੋਕਈ ਸੀ ।

When Sumitra attained the age of twelve year,
She selected King Dashrath as her Holy Lord.
Now I tell in brief about King Kashtua. He had
a lovely and enchanting daughter named Kaikey.

14

ਇੰਨ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੇਂ ਸੁਤ ਜਉਨ ਬੀਓ ॥ ਤਬ ਬੈਠ ਨਰੇਸ ਬਿਚਾਰ ਕੀਓ ॥
ਤਬ ਕੋਕਈ ਨਾਰ ਬੀਚਾਰ ਕਰੀ ॥ ਜਿਹ ਤੇ ਸਸ ਸੂਰਜ ਸੰਭ ਧਰੀ ॥

ਰਾਜੇ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਸੁੰਦਰ ਕੋਕਈ ਦੇ
ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਜਿਹੜਾ ਬਾਲਕ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਰਾਜਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ
ਕੋਕਈ ਦਾ ਵਿਆਹ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ।

The King thought, if he married his most lovely,
fairer then the Sun and Moon, daughter,
Kaikey to King Dashrath, her son would become the
Sovereign ruler. So he wedded Kaikey to King Dashrath.

15

ਤਿਹ ਬਿਯਾਹਤ ਮਾਂਗ ਲੀਏ ਦੁਬਰੰ ॥ ਜਿਹੌਂ ਤੇ ਅਵਧੇਸ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਹਰੰ ॥
ਸਮਝੀ ਨ ਨਰੇਸਰ ਬਾਤ ਹੀਏ ॥ ਤਬ ਹੀ ਤਹ ਕੋ ਬਰ ਦੇਇ ਦੀਏ ॥

ਪ੍ਰਥਮੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਕੈਕਈ ਨੇ ਦਸਰਥ ਤੋਂ ਦੋ ਵਰ ਮੰਗ ਲਏ । ਜਿਹੜੇ ਦਸਰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਲੈਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇ । ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਸਮੇਂ, ਬਿਨ ਸਮਝੇ ਸੱਚੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਵਰ ਬਖਸ਼ ਦਿਤੇ ।

Soon after wedlock, Kaikey the queen, demanded two boons from the King. Thoughtlessly the King granted them, which ultimately resulted in his fall and death.

16

ਪੁਨ ਦੇਵ ਅਦੇਵਨ ਯੁਧ ਪਰੇ ॥ ਜੱਹ ਜੁਧ ਘਣੇ ਨਿਪ ਆਪ ਕਰੇ ॥
ਹੱਤ ਸਾਰਥੀ ਸਿਯੰਦਨ ਨਾਰ ਹਕਿਯੋ ॥ ਯਹ ਕੋਤਕ ਦੇਖ ਨਰੇਸ ਚਕਿਓ ॥

ਇਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਯੁਧ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਯੁਧ ਵਿੱਚ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ । ਜਦੋਂ ਸਿਯੰਦਨ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੈਕਈ ਨੇ ਆਪ ਰੱਥ ਨੂੰ ਹਕਿਆ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਚਕਿਤ ਹੋਇਆ ।

Once again terrible battle between holy sages and the demons ensued. King Dashrath took major part in it. When Sayandan was killed, the queen, Kaikey drove the Ratha, herself. The King, was amazed to see this act of her miracle.

-17

ਪੁਨ ਰੀਝ ਦਏ ਦੋਊ ਤੀਆਂ ਬਰੇ ॥ ਚਿਤ ਮ ਸੁ ਬਿਚਾਰ ਕਛੂ ਨਾ ਕਰੇ ॥
ਕਹੀ ਨਾਟਕ ਮੱਧ ਚਰਿਤ ਕਥਾ ॥ ਜੱਯ ਦੀਨ ਸੁਰੇਸ ਨਰੇਸ ਜਥਾ ॥

ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੈਕਈ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਉਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਵਰ ਦਿਤੇ । ਇਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੱਚ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

Being graciously pleased, the King promised two requests of the most lovely queen to be honoured. Listlessly he granted the boons. This incident is narrated in Hanuman Natak.

18

ਅਰਿਜੀਤਅ ਏਕ ਅਨੇਕ ਬਿਧੰ ॥ ਸਭ ਕਾਜ ਨਰੇਸਰ ਕੀਨ ਸਿਧੰ ॥
ਦਿਨ ਰੇਣ ਬਿਹਾਰਤ ਮਧਿ ਬਣੰ ॥ ਜਲ ਲੈ ਨਦਿ ਜਾਇ ਤਹਾਂ ਸ੍ਰਵਣੰ ॥

ਦਸਰਥ ਨੇ ਕਈ ਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੇਕਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ।
 ਕਈ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਕੀਤੇ । ਕਈ ਵਾਰੀ ਰਾਜਾ ਬਣਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।
 ਜਿਥੇ ਸ਼ੁਵਣ ਵੀ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ।

The King held conquest over many dominions
 through various ways, and promoted prosperity.
 any a time the King went out shooting deer
 on the banks of the nearby rivulet, where Sarwan
 used to fill his pot with water.

19

ਪਿਤ ਮਾਤ ਤਜੇ ਦੋਊ ਅੰਧ ਭੁਯੇ ॥ ਗਹਿ ਪਾਤ੍ਰ ਚਲਿਓ ਜਲੁ ਲੈਣ ਸੁਕੇ ॥
 ਮੁਨਿ ਨੇ ਦਿਤ ਕਾਲ ਸਿਧਾਰ ਤਹਾਂ ॥ ਨਿਪ ਬੈਠ ਪਤਊਵਨ ਬਾਂਧ ਜਹਾਂ ॥

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸ਼ੁਵਣ ਮੁਨੀ ਆਪਣੇ ਅਨੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਭੁੱਜੇ ਬਿਠਾ ਕੇ
 ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਗਿਆ । ਕਾਲ ਦਾ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ੁਵਣ ਉਸ ਸਥਾਨ
 ਤੇ ਪੁੱਜਾ, ਜਿਥੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਓਟ ਵਿੱਚ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਈ ਸਿਸਤ
 ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ।

One day, the hermit, Sarwan, leaving his blind
 and old parents under a tree, went to fetch water
 from a rivulet. The great wheel of Time lead him
 to the place where behind the tree leaves, the
 King had taken position.

20

ਭਭਕੇਤ ਘਰੇ ਅਤਿ ਨਾਦ ਹੂਅ ॥ ਧੁਨਿਕਾਨ ਪਰੀ ਆ ਰਾਜ ਸੁਅੰ ॥
 ਗ੍ਰਹਿ ਪਾਣ ਸੁ ਬਾਣਹਿ ਤਾਨ ਧਨੇ ॥ ਮਿਗ ਜਾਣ ਦਿਜੇ ਸਰ ਸੁਧ ਹਨੇ ॥
 ਘੜੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਨਾਲ ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੋਈ ਜਿਹੜੀ ਅਜਰਾਜ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ
 ਦਸਰਥ ਨੇ ਸੁਣੀ । ਉਸ ਨੇ ਧਨੁਸ ਚੁਕ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਤੀਰ ਚਲਾਇਆ ।
 ਉਸ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਹੋਈ ਹਿਰਨ ਪਾਣੀ ਪੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥

Hearing the splash in the water, Aj Raja's
 son King Dashrath left fly an arrow with a
 great force, thinking he has shot at the deer.

21

ਗਿਰ ਗਇਯੋ ਸੁਲਗੇ ਸਰ ਸੁਧ ਮੁਨੇ ॥ ਨਿਸਰੀ ਮੁਖ ਤੇ ਹਰਕਾਰ ਧੁਨੇ ॥
ਮ੍ਰਿਗ ਨਾਤ ਕਹਾ ਨਿਪੁ ਜਾਇ ਲਹੇ । ਦਿਜ ਦੇਖ ਦੋਉ ਕਰ ਦਾਤ ਗਹੇ ॥
ਤੀਰ ਦੇ ਵਿਨਦਿਆਂ ਹੀ, ਮੁਨੀ ਡਿੱਗ ਪਿਆ । ਉਸ ਦੇ ਮੁਖ ਚੋਂ ਹਾਇ, ਹਾਇ,
ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲੇ । ਰਾਜਾ ਮ੍ਰਿਗ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਪਿਛੇ ਗਿਆ । ਮ੍ਰਿਗ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ
ਸੁਵਣ ਮੁਨੀ ਡਿੱਗਾ ਪਿਆ ਦੇਖ ਰਾਜੇ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਦੰਦਾ ਹੇਠ ਦਬਾ ਲਏ ।

The King followed the cry, and to his great
dismay he found that he had shot a hermit, who
was lying down pierced with an arrow and crying.

ਸਰਵਣ ਬਾਚਿ

22

ਕਛ ਪ੍ਰਾਨ ਰਹੇ ਤਹ ਮਧ ਤਨੇ ॥ ਨਿਕਰੰਤ ਕਹਾ ਜੀਅ ਬਿਪ ਕ੍ਰਿਪ ॥
ਮੁਰ ਤਾਤਰਮਾਤ ਨਿਚਛ ਪਰੇ ॥ ਤਿੱਹ ਪਾਣ ਪਿਆਇ ਨਿਪਾਧ ਅਰੇ ।
ਸੁਵਣ ਦੇ ਤਨ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਪ੍ਰਾਣ ਬਾਕੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਕਲਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ
ਉਸ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਰੁੱਖ ਹੇਠਾਂ ਪਏ ਹਨ ।
ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਉਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਨਿਰਾਪਰਾਧ ਸੀ ।

The hermit still had signs of life. While dying
he implored the King to go to his blind old parents
sitting under a tree. He came to fetch water for
them and was totally innocent.

ਪਾਪਤੀ ਛੰਦ :

23

ਬਿਨ ਚਛ ਭੂਪ ਦੋਉ ਤਾਤ ਮਾਤ ॥ ਤਿਨ ਦੇਹ ਪਾਨ ਤੁਹ ਕਹੋ ਬਾਤ ॥
ਮਮ ਕਥਾ ਨ ਤਿਨ ਕਹੀਯੋ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥ ਸੁਨਿ ਮਰਯੋ ਪੁਤ੍ਰ ਤੇਉ ਹੋਹਿ ਛੀਨ ॥
ਮੇਰੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਕੋਲ ਜਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਨੂੰ ਦੇਹ, ਅਤੇ
ਗਲਾਂ ਕਰ । ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦਸੀ, ਮਤੇ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਦਾ ਹਾਲ
ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ।

The dying hermit entreated the King to carry water to his parents and make them drink. He implored him not to tell anything about his sad fate to the bereaved couple, lest they may die in grief.

24

ਇਹ ਭਾਂਤ ਜਬੋ ਦਿਜ ਕਹੈ ਬੈਨ ॥ ਜਲ ਸੁਨਤ ਭੂਪ ਚੁਐ ਚਲੇ ਨੈਨ ॥
ਧ੍ਰਿਗ ਮੋਹ ਜਿਨ ਸੁ ਕੀਨੋ ਕੁ ਕਰਮ ॥ ਹਤਿ ਭਯੋ ਰਾਜ ਅਰ ਗਯੋ ਧਰਮ ॥

ਸੁਵਨ ਦੇ ਇਹ ਬੋਲ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਭਰ ਆਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੇਰੇ ਅਜਿਹੇ ਕੁਕਰਮ ਨੂੰ ਧ੍ਰਿਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੋਵੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।'

Hearing the words of hermit, the King was filled with grief and drops of tears shed from his eyes. He remorse himself for such a sin which crushed his both virtues and sovereignty.

25

ਜਬ ਲਯੋ ਭੂਪ ਤਿਹ ਸਰਨਿਕਾਰ ॥ ਤਬ ਤਜੇ ਪ੍ਰਾਣ ਮੁਨਬਰ ਉਦਾਰ ॥
ਪੁਨ ਭਯੋ ਰਾਵ ਮਨ ਮੈ ਉਦਾਸ ॥ ਗ੍ਰਹਿ ਪਲਟ ਜਾਨ ਕੀ ਤਜੀ ਆਸ ॥

ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਰਾਜਾ ਨੇ ਸੁਵਣ ਮੁਨੀ ਦੇ ਤਨ ਵਿੱਚੋਂ ਤੀਰ ਕਢਿਆ । ਉਸੇ ਪਲ ਮੁਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਪੰਖੇਹੂ ਹੋ ਗਏ । ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਤੀਬਰ ਉਦਾਸੀ ਛਾ ਗਈ । ਉਸ ਨੇ ਰਾਜ ਮਹਲ ਵਿਚ ਪਰਤਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ।

As the King extracted the arrow from the body of the hermit, the hermit died instantaneously the King was possessed with immense grief. He left thought of returning to the palace.

26

ਜੀਅ ਠਟੀ ਕਿ ਧਾਰੋ ਜੋਗ ਭੋਸ ॥ ਕਹੂੰ ਬਸੋ ਜਾਇ ਬਨਿ ਤਿਆਗ ਦੇਸ ॥
ਕਿਹ ਕਾਜ ਮੋਰ ਯਹ ਰਾਜ ਸਾਜ ॥ ਦਿਜ ਮਾਰ ਕੀਯੋ ਜਿਨ ਅਸ ਕੁਕਾਜ ॥

ਸੋਚਿਆ, ਕਿ ਜੋਗੀ ਬਣ ਜਾਵਾਂ । ਦੇਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਬਣ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵਸਾਂ । ਇਹ ਰਾਜ ਕਾਜ ਮੇਰੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ? ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕੁਕਰਮ ਹੋਇਆ ।

The King in distress thought of quitting the Kingship, wearing the robes of a Yogi and going to the forest. "To what end was the sovereignty" he thought which was the cause of this awful misdeed.

27

ਇਹ ਭਾਂਤ ਕਹੀ ਪੁਨਿ ਨਿਪ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥ ਸਬ ਜਗਤਿ ਕਾਲ ਕਰਮੈ ਅਧੀਨ ॥
ਅਬ ਕਰੋ ਕਛੁ ਐਸੇ ਉਪਾਇ ॥ ਜਾਤੇ ਸੁ ਬਚੈ ਤਿਹ ਤਾਤ ਮਾਇ ॥

ਫਿਰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਨਾਰਾ ਜਗਤ ਕਾਲ ਦੇ ਵਸ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਾਉ ਸੋਚਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁਨੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੱਚ ਜਾਣ।

The King renewed his thought that the whole Universe was in the strong grip of the great Time. He should attempt to save the blind parents of the hermit, if possible.

28

ਭਰ ਲਯੋ ਕੁੰਭ ਸਿਰ ਪੇ ਉਠਾਇ ॥ ਤਹ ਗਯੋ ਜਹਾਂ ਦਿਜ ਤਾਤ ਮਾਇ ॥
ਜਬ ਗਯੋ ਨਿਕਟ ਤਿਨ ਕੇ ਸੁਧਾਰ ॥ ਤਬ ਲਖੀ ਦੁਹੁ ਤਿਹ ਪਾਵਚਾਰ ॥

ਰਾਜੇ ਨੇ ਘੜਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁਕਿਆ। ਸੁਣਨ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜਿਥੇ ਸਨ, ਓਥੇ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਕਟ ਪੁਜਦਿਆ ਹੀ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਖੜਾਕ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਚਾਨ ਲਿਆ।

The King carrying the pitcher on his head, went to the parents of the hermit, on reaching near they recognised the sound of foot steps.

29

ਕਹਿ ਕਹਿ ਪੁਤ੍ਰ ਲਾਗੀ ਅਵਾਰ ॥ ਸੁਨ ਰਹਿਓ ਮਨ ਭੂਪਤ ਉਦਾਰ ॥
ਫਿਰ ਕਹਯੋ ਕਾਹਿ ਬੋਲਤ ਨ ਪੂਤ ॥ ਚੁਪ ਰਹੋ ਰਾਜ ਲਹਿ ਕੈ ਕਸੂਤ ॥

“ਹੇ ਪੁਤ੍ਰ: ਦੇਰ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਈ?” ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਛਿਆ।
ਰਾਜਾ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁਪ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, “ਹੇ ਪੁਤ੍ਰ ਬੋਲਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?” ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜਾ ਕੀ ਬੋਲਦਾ। ਚੁਪ ਰਿਹਾ।

They asked the reason for his being late,
but the King replied not. They again urged him
to speak, but having done the misdeed, the King
could say nothing.

30

ਨਿਪ ਦੀਓ ਪਾਨ ਤਿਹੋ ਪਾਨ ਜਾਇ ॥ ਚਕਿ ਰਹੇ ਅਧ ਤਿਹ ਕਰ ਛੁਹਾਇ ॥
ਕਰ ਕੋਪ ਕਹਿਯੋ ਤੂ ਆਹਿ ਕੋਇ ॥ ਇਨ ਸੁਨਤ ਸਬਦ ਨਿਪ ਦਯੋ ਰੋਇ ॥
ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਦਿਤਾ । ਬਰਤਣ ਪਕੜਨ ਸਮੇਂ ਉਨਾਂ
ਦੇ ਹਥ ਛੂਹ ਗਏ । ਉਨਾਂ ਨੇ ਰਾਜੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, "ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈ ?"
ਇਹ ਸੁਨ ਰਾਜਾ ਦੁਵੀ ਭੂਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

The King offered them water. On holding the
vessel, their hands touched the Kings. They
got enraged and asked him who he was, hearing
which the King melted into tears.

ਰਾਜਾ ਬਾਚ ਦਿਜ ਸੇ :

31

ਹਉ ਪੁਤ੍ਰ ਘਾਤ ਤਵ ਬ੍ਰਹਮਣੇਸ ॥ ਜਿਹੋ ਹਨਿਯੋ ਸ੍ਵਣ ਤਵ ਸੁਤ ਸੁਦੇਸ ॥
ਮੈਂ ਪਰਿਓ ਸਰਣ ਦਸਰਥ ਰਾਇ ॥ ਚਾਹੇ ਸੁ ਕਰੋ ਮੋਹਿ ਬਿਪ ਆਇ ॥
"ਹੇ ਮੁਨੀਰਾਜ ! ਮੈਂ ਆਪਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਹਾਂ ।
ਆਪਦਾ ਪੁਤ੍ਰ, ਮੇਰੇ ਹਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।
ਮੈਂ ਆਪਦੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ । ਜੇ ਮਰਜੀ ਆਇ ਸੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਰਤਾਉ ਕਰੋ ।

"I am the murderer of your son. Through my hands
your honoured son has been killed. I seek your
protection, O Sages, Do as you wish."

32

ਫੌਜ ਤੂ ਰਾਕ ਮਾਰ ਤੂ ਮਾਰ ॥ ਮੈ ਪਰੋ ਸਰਣ ਤੁਮਰੇ ਦੁਆਰ ॥
ਤਬ ਕਹੀ ਤਿਨੋ ਦਸਰਥ ਰਾਇ ॥ ਫਹੁ ਕਾਸਟ ਅਗਨ ਦੋ ਦੇਇ ਮੰਗਾਇ ॥

"ਭਾਵੇਂ ਮਨੁ ਰਖ ਲਉ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਹੋ ।
ਮੈਂ ਆਪਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਡਿਗਿਆ ਹਾਂ ।
ਜਦੋਂ ਉਨਾਂ ਨੇ ਦਸਰਥ ਰਾਇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਤਾਂ,
ਉਨਾਂ ਨੇ ਲਕੜ ਅਤੇ ਅਗਨ ਮੰਗਵਾਨ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ।

"Kill me, O hermit: Or Save me I am at
your mercy. Hearing the whole incident they
asked for wood and fire."

33

ਤਬ ਲੀਯੋ ਅਧਿਕ ਕਾਸਟ ਮੰਗਾਇ ॥ ਚੜ ਬੈਠੇ ਤਹਾਂ ਸਲ ਕਉ ਬਨਾਇ ।
ਚਹੂੰ ਓਰ ਦਈ ਜੁਆਲਾ ਜਗਾਇ ॥ ਦਿਜ ਜਾਨ ਗਈ ਪਾਵਕ ਸਿਰਾਇ ॥

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਲਕੜੀ ਮੰਗਾ ਲਈ, ਚਿਖਾ ਬਨਵਾ ਲਈ ।
ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਨੇ ਅਗਨੀ ਮਚਾ ਲਈ ।

Wood was collected And pyre was arranged
On sat both the parents most grieved and pained.

34

ਤਬ ਜੋਗ ਅਗਨਿ ਤਨ ਤੇ ਉਪ੍ਰਾਜ ॥ ਦੁਹੂੰ ਮਰਨ ਜਰਨ ਕੋ ਸਜਿਯੋ ਸਾਜ ॥
ਤੇ ਭਸਮ ਭਏ ਤਿਹ ਬੀਰ ਆਪ ॥ ਤਿਹ ਕੋਪ ਦੁਹੂੰ ਨਿਪ ਦੀਯੋ ਸੂਪ ॥

ਅਗਨੀ ਜੋਗ ਮਚਾ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਕਰੀ ਤਿਆਰੀ
ਭਸਮ ਹੋ ਗਏ, ਹਾ ! ਕੋਧ ਵਿੱਚ ਸਰਾਪ ਉਚਾਰੀ ।

The fire was ignited. They both got prepared.
They were reduced to ashes. In grief a curse uttered there.

ਦਿਜ ਬਾਚ ਰਾਜ ਸੇ :

35

ਜਿਮ ਤਜੇ ਪ੍ਰਾਣ ਹਮ ਸੁਤਿ ਬਿਛੋਰ ॥ ਤਿਮ ਲਗੇ ਸੂਪ ਸੁਨ ਭੂਪ ਤੋਹ ॥
ਇਮ ਭਾਖ ਜਰਯੋ ਦਿਜ ਸਹਤ ਨਾਰਿ ॥ ਤਜ ਦੇਹ ਗੀਯੋ ਸੁਰ ਪੁਰ ਬਿਹਾਰ ॥

"ਹੋ ਰਾਜਨ ! ਪੁਤ੍ਰ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਾਣ ਤਜੇ ਹਨ ।
ਤਿਵੇਂ ਪੁਤ੍ਰ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲਨ ।
ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੁਨੀ ਦੰਮਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਪੰਖੇਰੂ ਹੋ ਗਏ ।
ਅਤੇ ਉਹ ਸੁਰਗ ਪੁਰੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ।

"As in loss of son
O King: We are dying,
So in loss of son
You may die crying."
Leaving the earthly body
their soul — birds soar high.
And entered into the garden
Of Heaven in the sky.

36

ਤਬ ਚਹੀ ਭੂਪ ਹਉਂ ਜਚੋ ਸਾਜ ॥ ਕੇ ਅਤਿਥ ਹੋਉਂ ਤਜ ਰਾਜ ਸਾਜ ॥
ਕੇ ਗ੍ਰਹਿ ਜੈ ਕੇ ਕਰਹੋ ਉਚਾਰ ॥ ਮੇਂ ਦਿਜ ਆਯੋ ਨਿਜ ਕਰ ਸੰਘਾਰ ॥

ਤਦ ਫਿਰ ਰਾਜੇ ਚਾਹਿਆ, ਜਲ ਕੇ ਮੇਂ ਮਰਾਂ । ਯਾ ਫਿਰ ਤਿਆਗਾਂ ਰਾਜ,
ਬਣਾਂ ਫਕੀਰ ਮੈਂ । ਯਾ ਫਿਰ ਘਰ ਘਰ ਜਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਜਾ ਕਹਾਂ ਸੁਵਣ
ਮਰਿਆ ਆਪ ਮੇਰੇ ਹਥ ਤੋਂ ।

The King thought in misery, should I consume myself in fire?
Or else leave the Kingdom, Be ascetic and retire.
Or should I go to each one, the mystry must reveal
I am the murderer of Sarwan through my hands he's killed.

ਦੇਵ ਬਾਣੀ ਬਾਚ :

37

ਤਬ ਭਈ ਦੇਵ ਬਾਣੀ ਬਨਾਇ । ਜਿਨ ਕਰੋ ਦੁਖ ਦਸਰਥ ਰਾਇ ॥
ਤਵ ਧਾਮ ਹੋਹਿਗੇ ਪੁਤ੍ਰ ਬਿਸਨ । ਸਭ ਕਾਜ ਆਜ ਸਿਧ ਭਏ ਜਿਸਨ ॥

ਤਦ ਦੇਵ ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ, ਦਸਰਥ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋਇਆ ।
"ਤੇਰੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਵਿਸਨੂੰ ਤੇਰੇ ਪੁਤ੍ਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਵਤਾਰ ਲੈਣਗੇ ।
ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਹੋਣਗੇ ।"

There came the heavenly voice from the air which
consoled the King. "Vishnu the effulgent, shall
incarnate in the form of your son, and promote happiness."

38

ਹੈ ਹੈ ਸੁ ਨਾਮ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ॥ ਕਰਹੈ ਸੁ ਸਕਲ ਜਗ ਕੋ ਉਧਾਰ ॥
ਕਰਹੈ ਸੁ ਤਨਕ ਮੇਂ ਦੁਸਟ ਨਾਸ ॥ ਇਹ ਭਾਂਤ ਕੀਰਤ ਕਰਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥

ਉਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨਗੇ ।
ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨਗੇ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਵੇਗੀ ।

His name shall be Rama, the Incarnate. He shall
remove distress, anxiety and care from the whole
creation. Destroy the demons and the unholy ones.
Thus his glory shall spread like sunshine throughout
the world.

ਨਰਾਜ ਛੰਦ :

39

ਨਚਿਤ ਭੂਪ ਚਿਤ ਧਾਮ ਰਾਮ ਰਾਇ ਆਇ ਹੈ ॥
ਦੁਰਤ ਦੁਸਟ ਜੀਤ ਕੈ ਸੁ ਜੈਤ ਪਤ੍ਰ ਪਾਇ ਹੈ ॥
ਅਖਰਬ ਗਰਬ ਜੇ ਭਰੇ ਸੁ ਸਰਬ ਗਰਬ ਘਾਲ ਹੈ ॥
ਫਿਰਾਇ ਛਤ੍ਰ ਸੀਸ ਪੈ ਛਤੀਸ ਛੋਣ ਪਾਲ ਹੈ ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸੁਣ ਰਾਜਾ ਮਨ ਵਿਚ ਨਿਸਚਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ।
ਕਿ ਉਹ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਜਿੱਤ ਦਾ ਨਾਚਰਾ ਲਾਣਗੇ ।
ਅਤਿ ਹੰਕਾਰੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜਨਗੇ ।
ਰਾਜਾ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਗੇ ।

Hearing about the birth of Rama, the king was thrilled
with delight, abandoned all worries and was composed,
that Rama shall destroy all the unpious, the impure and the evil.
Hold glorious triumph over the most arrogant and
presumptuous, with his high divine powers. He shall be
the king of the earth, and spread happiness and prosperity
all over.

40

ਅਖੰਡ ਖੰਡ ਖੰਡ ਕੈ ਅਭੰਡ ਭੰਡ ਦੋਭ ਹੈ ॥
ਅਜੀਤ ਜੀਤ ਜੀਤ ਕੈ ਬਿਸੇਖ ਰਾਜ ਮੰਡ ਹੈ ॥
ਕਲੰਕ ਦੂਰ ਕੈ ਸਭੈ ਨਿਸੰਕ ਲੰਕ ਪਾਇ ਹੈ ॥
ਸੁ ਜੀਤ ਬਾਹ ਬੀਸ ਗਰਬ ਈਸ ਕੋ ਮਿਟਾਇ ਹੈ ॥

ਸੰਪੂਰਨ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਜਿਤਨਗੇ । ਨਿਰਭੈ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਭ ਦੇਣਗੇ ।
ਅਜਿੱਤ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਜਿਤ ਕੇ, ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ੋਭਾ ਵਧਾਣਗੇ ।
ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰ ਕੇ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਤਣਗੇ ।
ਵੀਹ ਭੁਜਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਹੇਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਨਗੇ ।

His victory and glory shall spread on the whole earth.
He shall chastise the Ones who punished the humble.
Excel in Victory and spread unending glory. Exterminating
the blots, shall triumph over Lanka, thus overcome the
arrogance of Twenty-armed Rawana.

41

ਸਿਧਾਰ ਭੂਪ ਧਾਮ ਕੇ ਇਤੋਨ ਸੋਕ ਕੇ ਧਰੋ ॥
ਬੁਲਾਇ ਬਿੱਪ ਛੋਣ ਕੇ ਅਰੰਭ ਜੱਗ ਕੇ ਕਰੋ ॥
ਸੁਣੇਤ ਸੈਣ ਰਾਵ ਰਾਜਧਾਨੀ ਐ ਸਿਧਾਰੀਅੰ ॥
ਬੁਲਾਇ ਕੇ ਬਸਿਸਟ ਰਾਜ ਸੁਇ ਕੇ ਸੁਧਾਰੀਅੰ ॥

ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਰਾਜੇ ਨੇ ਦੁਖ ਅਤੇ ਸੋਕ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ।
ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਜੱਗ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ । ਰਾਜੇ ਦੇ ਬੋਲ
ਸੁਣ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਆਏ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਸਿਸਟ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਨੇ
ਰਾਜਸੁਇ* ਜੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ।

Abandoning away his sorrow and distress, the King
reached his palace. He summoned Brahmanas from all
over the places and they came in obeisance. Vasishta
was entreated to perform the Holy yajna.

42

ਅਨੇਸ ਦੋਸ ਦੋਸ ਕੇ ਨਰੇਸ ਬੋਲ ਕੇ ਲਏ ॥
ਦਿਜੇਸ ਬੇਸ ਬੇਸ ਕੇ ਛਿਤੋਸ ਧਾਮ ਆ ਗਏ ॥
ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਮਾਨਕੇ ਦਿਵਾਨ ਬੋਲ ਕੇ ਲਏ ॥
ਸੁਜੋਗ ਰਾਜ ਸੁਇ ਕੇ ਅਰੰਭਤਾ ਦਿਨਾ ਭਏ ॥

ਅਨੇਕਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਮੰਤ੍ਰਣ ਦਿਤਾ । ਕਈ ਛਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਆਏ

* ਉਹ ਯਜ਼ ਜਿਸ ਦੇ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕੇਵਲ ਸਮਰਾਟ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਈ ਦੇਸਾਂ ਤੋਂ ਦਰਬਾਰੀ ਆਏ ਇਉਂ ਰਾਜ ਸੋਟਿ ਜੰਗ ਨੂੰ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ।

Courtesies of many Kings were solicited for participation. Many high ranking Kings graced the occasion. Many Kings sent their representatives. Thus the performance of Holy Sacrifice was commenced.

43

ਸੁਪਾਰਿ ਅਰਘ ਆਸਨੇ ਅਨੇਕ ਧੂਪ ਦੀਪ ਕੇ ॥
ਪਖਾਰ ਪਾਇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਦਫ਼ਣਾ ਬਿਸ਼ਖ ਦੇ ॥
ਕਰੋਰ ਕੋਰ ਦਫ਼ਣਾ ਦਿਸ਼ੇਕ ਦੇਕ ਕਉ ਚਈ ॥
ਸੁਜੋਗ ਰਾਜ ਸੁਇ ਕੀ ਆਰੰਭ ਤਾ ਦਿਨਾ ਭਈ ॥

ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੁਆਏ । ਆਸਨ ਉਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ।
ਧੂਪ ਦੀਪ ਦਿਤਾ । ਦਖਣਾ ਦਿਤੀ । ਕਰੋਰ ਕਰੋਰ ਦਖਣਾ
ਇਕ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਰਾਜਸੁਇ ਜੰਗ ਨੂੰ ਅਰੰਭਿਆ ਲਿਆ ।

After washing the holy feet of the Brahmins, they were seated on high cushioned seats. Perfume of various types were lighted. Each holy Brahmins was given offerings of innumerable articles. The holy performance was thus commenced.

44

ਨਰੇਸ ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਅਨੇਕ ਗੀਤ ਗਾਵਹੀ ॥
ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਮਾਨਲੇ ਬਿਸੇਖ ਸੋਭ ਪਾਵਹੀ ॥
ਪ੍ਰਸੰਨ ਲੋਗ ਜੇ ਭਏ ਸੁ ਜਾਤ ਕਉਨ ਤੇ ਕਹੇ ॥
ਬਿਮਾਨ ਆਸਮਾਨ ਕੇ ਪਛਾਨ ਮੋਨ ਹੁਐ ਰਹੇ ॥

ਅਨੰਤ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਵੇਦ-ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ।
ਬੇਅੰਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ । ਉਹ ਸਮੇਂ ਵਿਸੇਸ਼
ਸੋਭਾ ਹੋਈ । ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਅਤਿਯੋਗ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ।
ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਚੁੱਸਦੇ
ਬਿਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਦੇਵਤੇ ਰੂਪ ਚਾਪ ਸੰਭਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ।

Sovereigns from various countries came to participate in the Holy recitation. Innumerable offerings were made to the Brahmanas. The occasion was peculiarly glorious and source of happiness and blessings, for all, leaving none. Every soul was rapt in bliss. The gods in air were beholding quietly.

45

ਹੁਤੀ ਜਿਤੀ ਅਪਛਰਾ ਚਲੀ ਸੂਰਗ ਛੋਰ ਕੇ ॥
 ਬਿਸੇਖ ਹਾਇ ਭਾਇ ਕੇ ਨਚੰਤ ਅੰਗ ਮੋਰਕੇ ॥
 ਬਿਅੰਤ ਰੂਪ ਰੀਝ ਹੀ ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਪਾਵਹੀ ॥
 ਬਿਲੋਕ ਅਛਰਾਨ ਕੇ ਅਪਛਰਾ ਲਜਾਵਹੀ ॥

ਸੂਰਗ ਤੋਂ ਅਪਛਰਾ ਆਈਆ । ਬੜੇ ਹਾਏ ਭਾਏ ਕਰ ਕੇ ਨਚੀਆ ।
 ਬਿਅੰਤ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਉਤ ਰੀਝ ਕੇ ਦਾਨ ਪਾਵਹੀ ।
 ਬਿਲੋਕ ਕੀ ਆਖਿਆ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦੱਖ ਅਪਛਰਾ ਲੱਭਾ ਗਈਆ ।

The nymphs from Heavens came there.
 They dazzled the King with their bewitching
 dances and tinkling of their anklets. Being
 charmed the kings made rich offerings. The
 nymphs felt modest on seeing the Kings inviting
 eyes.

46

ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਮਾਨ ਦੇ ਬੁਲਾਇ ਸੂਰਮਾ ਲਵੇ ॥
 ਦੁਰੰਤ ਸੇਨ ਸੰਗ ਦੇ ਦਸੇ ਦਿਸਾ ਪਠੇ ਦਵੇ ॥
 ਨਰੇਸ ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਨਿਪੇਸ ਪਾਇ ਪਾਰੀਅੰ ॥
 ਮਹੇਸ ਜੀਤ ਕੇ ਸਬੈ ਸੁ ਛਤ੍ਰ ਪਤ੍ਰ ਢਾਰੀਅੰ ॥

ਨਿਮੇਕਤ ਸੂਰਮਿਆ ਦਾ ਬੜਾ ਮਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਸੁਮਾਰ
 ਦਾਨ ਦਿਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੇਨਾ ਦੇ ਕੇ ਦਸਾਂ ਦਿਸਾਵਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ।
 ਬੜੇ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਆ ਕੇ ਪੈਰੀ ਪਏ । ਸਾਰਿਆਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ
 ਜਿੱਤ ਕੇ ਛਤ੍ਰ ਬੁਲਾਇਆ ।

Participating illustrious warriors were highly honoured and given offerings. With army of soldiers they were sent to all regions.

Many Kings sought his protection, and made alliances. Glorious sovereignty was up-held and celebrated.

ਰੁਆਵਲ ਛੰਦ

47

ਜੀਤ ਜੀਤ ਨਿਪ ਨਰੇਸਰ ਸੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਬੁਲਾਇ ॥
 ਬਿਪੁ ਆਇ ਬਸਿਸਟ ਤੇ ਲੋਕੇ ਸਬੈਰਿਖ ਆਇ ॥
 ਕ੍ਰੋਧ ਜੁਧ ਕਰੇ ਘਨੇ ਅਵਗਾਹਿ ਗਾਹਿ ਸੁਦੇਸ ॥
 ਆਨ ਆਨ ਅਵਧੇਸ ਕੇ ਪੱਗ ਲਾਗੀਐ ਅਵਨੇਸ ॥

ਰਾਜੇ ਨੇ ਜਿੱਤੇ ਹੋਏ, ਸਤ੍ਰ ਅਤੇ ਮਿੱਤ੍ਰ, ਸਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ।
 ਵਿਸ਼ਾਖਾ ਤੇ ਵੈਸ਼ਾਖਾ ਰਿਖੀ ਪਹਾੜੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਘਮਸਾਨ
 ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਅਵਧ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਦੀ ਸਰਨ ਆਏ ।

The King had summoned all the friendly and unfriendly Kings, over whom he had held victory. All the holy sages and hermits including holy Vasisht came. All the Kings over whom Dashrath held conquest, came to seek protection.

48

ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿਨ ਦੇ ਲਏ ਸਨ ਮਾਨ ਆਨ ਨਿਪਾਲ ॥
 ਅਰਬ ਖਰਬਨ ਦਰਬ ਦੇ ਗਜ ਰਾਜ ਬਾਜ ਬਿਸਾਲ ॥
 ਹੀਰ ਚੀਰਨ ਕੇ ਸਕੈ ਗਨ ਜਟਤ ਜੀਨ ਜਰਾਇ ॥
 ਭਾਉ ਭੂਖਨ ਕੇ ਕਹੈ ਬਿਧ ਤੇ ਨਾ ਜਾਤ ਬਤਾਇ ॥

ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਦਿਤਾ । ਅਰਬਾਂ ਦਾ
 ਧਨ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਦਿਤੇ । ਜਰੀ ਆਦਿ ਦੇ ਕਪੜੇ ਐਨੇ-
 ਦਿਤੇ ਕਿ ਗਿਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਗਹਿਣੇ ਆਦਿ ਵੀ ਅਣ-ਗਿਣ
 ਦਿਤੇ ! ਆਇਆਂ ਗਇਆਂ ਦਾ ਆਦਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵਰਣਨ
 ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

The nobles were entertained and honoured according to all the conventional standards of Kingly conduct. Gifts of billions of coins, elephants, beautiful horses, precious clothes woven with gold fabrics and gems-decorated ornaments were bestowed. The degree of excellence, zeal and enthusiasm with which the Kings were respected surpassed words.

49

ਪਸਮ ਬਸਤ੍ਰ ਪਟੰਬਰਾਦਿਕ, ਦੀਏ ਭੂਪਨ ਭੂਪ ॥
 ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ ਸੋਭਿਤ ਕਉਣ ਇੰਦ੍ਰ ਕਰੁਪ ॥
 ਦੁਸਟ ਪੁਸਟ ਤ੍ਰਸੈ ਸਬੈ ਬਰ ਹਰਿਓ ਸੁਨ ਗਿਰ ਰਾਇ ॥
 ਕਾਟਿ ਕਾਟਿ ਨ ਦੇ ਮੁਝੈ ਨਿਪ ਬਾਟਿ ਬਾਟਿ ਲੁਟਾਇ ॥

ਪਸਮ ਆਦਿ ਦੇ ਗਰਮ ਬਸਤ੍ਰ ਵੀ ਦੇਣਾ ਕੀਤੇ । ਨਿਮਿਤ੍ਰਿਤ ਰਾਜੇ
 ਅੰਨੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਸਨ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਸੋਭਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਫਿੱਕੀ ਪੈਂਦੀ
 ਸੀ । ਜੱਗ ਦੀ ਸੋਭਾ ਦੇਖ ਦੁਸਟ ਲੋਕ ਡਰ ਗਏ । ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ
 ਕੰਬਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਰਾਜਾ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਦਾਨ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ।

Fleecy and woollen garments were also offered with compliments. The invited Kings, present in the auspicious assembly, were so handsome and fine in figures that the beauty of Indra, the glorious, faded and grew dim. The wicked and vicious got alarmed and frightened. The Kings of the hilly areas trembled and quivered, with the idea that in the act of generosity and magnanimity the King may not cut them into pieces for offerings.

50

ਬੇਦ ਧੁਨ ਕਰਿ ਕੈ ਸਬੈ ਦਿਜ ਕੀਅਸ ਜੱਗ ਆਰੰਭ ॥
 ਭਾਤ ਭਾਤ ਬੁਲਾਇ ਹੋਮਤ ਰਿੱਤ ਜਾਨ ਅਸੰਭ ॥
 ਅਧਿਕ ਮੁਨਿ ਬਰਜਉ ਕੀਯੋ ਬਿਧ ਪੁਰਖ ਹੋਮ ਬਨਾਇ ॥
 ਜਗ ਕੁੰਡਹੁ ਤੇ ਉਠੇ ਤਬ ਜੱਗ ਪੁਰਖ ਅਕੁਲਾਇ ॥

ਵੇਦ ਪਾਠ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਜੱਗ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ । ਹੋਮ ਕਰਨ ਲਈ
ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਧਿ ਪੂਰਬਕ ਹੋਮ ਕਰਨ ਲਈ
ਪੰਡਤ ਆਏ । ਜਦੋਂ ਸਭ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੱਗ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ ।
ਤਾਂ ਜਗ ਕੁੰਡ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਬੜੇ ਵੇਗ ਪੂਰਬਕ ਉਠੇ ।

After the recitation of Holy Veda the Sacrifice ceremony was inaugurated. Various articles were collected for the performance. Special men were called to perform the holy yajna according to all the conventional rites. The oblation was offered all devotedly, and the yajna was completed with full perfection. The whole assembly then stood up in great eagerness soliciting blessings.

51

ਖੀਰ ਪਾਤ੍ਰ ਕਢਾਇ ਲੈ ਕਰਿ ਦੀਨ ਨਿਪੁ ਕੇ ਆਨ ॥
ਰੂਪ ਪਾਇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਨਿਪੁ ਦਾਸੀ ਲੈ ਦਾਨ ॥
ਚੜ੍ਹ ਭਾਗ ਕਰਯੋ ਤਿਸੇ ਨਿਜ ਪਾਨ ਲੈ ਨਿਪੁ ਰਾਇ ॥
ਏਕ ਏਕ ਦਯੋ ਦੁਹੰ ਤ੍ਰਿਆ ਕੇ ਦੁਇ ਭਾਇ ॥

ਤਦ ਜੱਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਿਖੀ ਵਸਿਸ਼ਟ ਖੀਰ ਦਾ ਪਾਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜੇ
ਕੋਲ ਆਇਆ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਾਜਾ ਐਨਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ
ਜਿਵੇਂ ਨਿਰਧਨ ਨੂੰ ਧਨ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਰਾਜੇ ਨੇ ਖੀਰ ਦੇ
ਚਾਰ ਭਾਗ ਕੀਤੇ । ਇੱਕ ਇੱਕ ਹਿਸਾ ਦੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ।
ਦੋ ਹਿਸੇ ਇੱਕ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ।

The Holy Vasishta brought the oblation and offered graciously to the King, who in great delight, entered into the realm of ecstasy like the poor blessed with sudden immense riches. The King distributed the oblation into four parts, he offered one part each to two of his queens. And to the third queen he gave two portions.

52

ਗਰਬਵੰਤ ਭਈ ਤ੍ਰਿਯੋ ਤ੍ਰਿਯ ਛੀਰ ਕੋ ਕਰ ਪਾਨ ॥
ਤਾਹਿ ਰਾਖਤ ਭੀ ਭਲੇ ਦਸ ਦੋਇ ਮਾਸ ਪ੍ਰਮਾਨ ॥

ਮਾਸ ਕ੍ਰਿਉਦਸ ਮੋ ਚਢਯੋ ਤਬ ਸੰਤਨ ਹੋਤ ਉਧਾਰ ॥
ਰਾਵਣਾਰਿ ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਜਗ ਆਨ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ॥

ਖੀਰ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਰਾਣੀਆਂ ਗਰਭ ਵੱਧੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ।
ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਮਗਰੋਂ ਸੁਭ ਲਛਨ ਦਿਸੇ । ਜਦੋਂ ਤੇਰਵਾਂ ਮਹੀਨਾ
ਚੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਨਾਸ
ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਮ-ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ।

Having taken the oblation, all the three queens
became pregnant. From the day Rama was conceived,
auspicious signs of fortune appeared for all
the twelve months. In the beginning of the
thirteenth month, the protector of the holy sages
and destroyer of the demon-King-Ravana, Rama, the
incarnate, was born and revealed.

53

ਭਰਥ ਲਛਮਨ ਸ਼ਤ੍ਰੁ ਘਨ, ਪੁਨ ਭਏ ਤੀਨ ਕੁਮਾਰ ॥
ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿਨ ਬਾਜੀਯੋ ਨ੍ਰਿਪ ਰਾਜ ਬਾਜਨ ਦੁਆਰ ॥
ਪਾਇ ਲਾਗ ਬੁਲਾਇ ਇੰਪਨ ਦੀਨ ਦਾਨ ਦੁਰੰਤ ॥
ਸੱਤ੍ਰੁ ਨਾਸਤ ਹੋਹਿਗੇ ਸੁਖ ਪਾਇ ਹੈ ਸਭ ਸੰਤ ॥

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਭਰਥ, ਲਛਮਨ, ਅਤੇ ਸ਼ਤ੍ਰੁ ਘਨ ਤਿੰਨਾਂ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ
ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ । ਰਾਜੇ ਦੇ ਬੁਹੇ ਤੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵਜੇ ।
ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦਾਨ ਦਿਤਾ । ਸਭ ਅਤਿਯੋਗ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਕਿ
ਹੁਣ ਸ਼ਤ੍ਰੁਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋਏਗਾ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸੁਖੀ ਵਸਣਗੇ ।

After the birth of Rama, Lakshman Bharath,
and Satrugana, the three princes were born.
There was music and jubilation and rejoicing in the
city. Many offerings were made to the Brahmanas.
All were full of rapture, love, delight and deep
satisfaction that the demons would be destroyed
and the nobles would live in profound peace.

54

ਲਾਲ ਜਾਲ ਪ੍ਰਵਿਸਟ ਰਿਖਬਰ ਬਾਜ ਰਾਜ ਸਮਾਜ ॥
ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿਨ ਦੇਤ ਭਯੋ ਦਿਜ ਪਤਿਨ ਨ੍ਰਿਪ ਰਾਜ ॥

ਦੇਸ ਅਉਰ ਬਿਦੇਸ ਭੀਤਰ ਠਉਰ ਠਉਰ ਮਹੰਤ ॥
ਨਾਚ ਨਾਚ ਉਠੇ ਸਬੈ ਜਨ ਆਜ ਲਾਗ ਬਸੰਤ ॥

ਲਾਲਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਨਾਲ ਸਜੇ ਹੋਏ ਘੋੜਿਆਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਰਿਖੀਵਰ ਸਭਾ
ਵਿੱਚ ਪਧਾਰੇ । ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਤੋਹਫੇ ਦਿਤੇ ।
ਦੇਸ, ਬਿਦੇਸ ਅਤੇ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਉਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ
ਮਨਾਈਆਂ, ਨੱਚ ਉਠੇ, ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਅੰਜ ਬਸੰਤ ਆ
ਗਈ ਹੋਵੇ ।

The holy saints and sages riding on beautifully
decorated horses collected in an assembly.
Gifts of priceless costs were bestowed upon them.
At Avadh and abroad every one was so joyful,
dazzling with happiness and gloriously resplendent
as if it was the spring season, and every one was
in ecstatic bliss.

55

ਕਿੰਕਣੀਨ ਕੇ ਜਾਲ ਭੂਖਤ ਬਾਜ ਅਉ ਗਜਰਾਜ ॥
ਸਾਜ ਸਾਜ ਦਏ ਦਿਜੇਸਨ ਆਜ ਕੋਸਲ ਰਾਜ ॥
ਰੰਕ ਰਾਜ ਭਏ ਘਨੇ ਤਹ ਰੰਕ ਰਾਜਨ ਜੇਸ ॥
ਰਾਮ ਜਨਮਤ ਭਯੋ ਉਤਸਵ ਐਧਪੁਰ ਮੈਂ ਐਸ ॥

ਕੋਸਲ ਦੇ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਹਾਥੀ ਅਤੇ ਘੋੜੇ, ਸਾਜ ਸਮਾਨ
ਛ ਟਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘੁੰਮਰੂਆਂ ਦੇ ਜਾਲਾਂ ਨਾਲ ਸਜੇ ਹੋਏ ਭੇਟਾ ਕੀਤੇ ।
ਦਾਨ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਅਤਿ ਨਿਰਧਨ ਵੀ ਰਾਜਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਧਨਵਾਨ ਹੋ ਗਏ ।
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਦਾ ਜਨਮ ਉਤਸਵ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ ।

Dashrath, the King of Kaushal, bestowed
innumerable elephants and precious horses,
decked with nets of ringing bells. The gifts
were showered in abundance on the poor, the poor
became rich like the Kings. In this manner the
birth of Rama the incarnate was celebrated.

56

ਦੁੰਦਭ ਅਉਰ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਤੂਰ ਤਰੰਗ ਤਾਨ ਅਨੇਕ ॥
ਬੀਨ ਬੀਨ ਬਜੰਤ ਫੀਨ ਪ੍ਰਬੀਨ ਬੀਨ ਬਿਸੇਖ ॥

ਭਾਂਡਬਾਰ ਤੁਰੰਗ ਤੁਰਹੀ ਭੇਰਿ ਨਾਦ ਨਿਯਾਨਿ ॥
ਮੋਹਿ ਗਿਰੇ ਧਰਾ ਪਰ ਸਰਬ ਬਿਯੋਮ ਬਿਵਾਨ ॥

ਦੁੰਦਭ, ਸਿੰਦੁਰ ਅਤੇ ਤੂਰ ਆਦਿ ਸਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨਮੋਹਕ ਤਾਨਾਂ ਵਜਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਵੀਨਾ ਉਤੇ ਚੋਣਵੇਂ ਮਨੋਹਰ ਗੀਤ ਵਜਾਏ ਗਏ। ਜਲਤਰੰਗ ਤੁਰਹੀ, ਭੇਰੀ ਅਤੇ ਤੂਤੀ ਆਦਿ ਸਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿਲਕਸ਼ ਸੁਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਝੁੰਮਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿਗ ਪਏ।

Melodious songs were sung on Dundbi, mirdang and Toori instruments. Selected and choicest bewitching songs were relayed by the royal orchestra. The songs were so enchanting that the audience was hilarated to beyond selfcontrol and fell on the ground highly captivated in admiration.

57

ਸੱਤ੍ਰੁ ਤੱਤ੍ਰੁ ਬਿਦੇਸ਼ ਦੇਸਨ ਹੋਤ ਮੰਗਲਚਾਰ ॥
ਬੈਠ ਬੈਠ ਕਰੇ ਲਗੇ ਸਬ ਬਿਪ੍ਰ ਬੇਦ ਬਿਚਾਰ ॥
ਧੂਪ ਦੀਪ ਮਹੀਪ ਗੋਹ ਸਨੇਹ ਦੇਤ ਬਨਾਇ ॥
ਫੂਲ ਫੂਲ ਫਿਰੇ ਸਬੈ ਗਣ ਦੇਵ ਦੇਵਨ ਰਾਇ ॥

ਦੇਸ਼ਾਂ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਹੋਏ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਵੇਦ ਪਾਠ ਕੀਤੇ। ਵੇਦ-ਪਾਠ ਲਈ, ਧੂਪ ਦੀਪ ਆਦਿ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਦਿਤੇ। ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ, ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਆਦਿ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਭੁਲੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

In every nook and corner, far and near there was music jubilation and exultation. Brahmans recited Vedas. Perfumes, musk, sandal, saffron were brought and offered by the king with great devotion. Every soul of human form, gods or kings were rapt in bliss.

58

ਆਜ ਕਾਜ ਭਏ ਸਬੈ ਇਹ ਭਾਂਤ ਬੋਲਤ ਬੈਠ ॥
ਕੁੰਮ ਭੂਰ ਉਠੀ ਜਯ ਧੁਨਿ ਬਾਜ ਬਾਜਤ ਗੀਨ ॥
ਐਨ ਐਨ ਧੁਜਾ ਬਧੀ ਸਬ ਬਾਟ ਬੰਦਨ ਵਾਰ ॥
ਲੀਪ ਲੀਪ ਧਰੇ ਮਲਿਆਗਰ ਹਾਟ ਪਾਟ ਬਚਾਰ ॥

ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥

ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਉਠੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਗੂੰਜੀ ।

ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਸਭਨਾ ਨੇ ਬੰਦਨਾ ਕੀਤੀ ।

ਘਰ ਬਾਹਰ, ਬਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਮਲਿਆਗਰ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ।

Every one felt composed reposed in tranquillity
and the whole universe rested in hopefulness.

From earth his glory was sung in high pitch,
which resounded in the blue firmament. In turn
every one paid homage and reverence to the Sacred
child. Streets, buildings, houses and shops all were
profusely perfumed.

59

ਸਾਜ ਸਾਜ ਤੁਰੰਗ ਕੰਚਨ ਦੇਤ ਦੀਨਨ ਦਾਨ ॥

ਮਸਤ ਹਸਤ ਦੇਵੇ ਅਨੇਕਨ ਇੰਦ੍ਰ ਦੁਰਦ ਸਮਾਨ ॥

ਕਿੰਕਣੀ ਕੇ ਜਾਲ ਭੂਖਤ ਦੇਵੇ ਸਯੋਦਨ ਸੁਧ ॥

ਗਾਇਨਨ ਕੇ ਪੁਰਮਨ ਇਕ ਭਾਂਤ ਆਵਤ ਬੁਧਿ ॥

ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਸੋਨਾ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ।

ਇੰਦ੍ਰ ਵਰਗੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਦਿੱਤੇ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਘੁੰਘਰੀਆਂ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਜਾਲ ਅਤੇ ਗਹਿਣੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਣ ਲਈ ਸਯੋਦਨ ਰੱਖ-ਸਾਰਥੀ ਵੀ ਸਨ ।

ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਾਰਦਿਕ ਰੰਗ ਰਾਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

Precious horses and gold was abundantly donated
to the poor. Kings of the highest ranks like
Indra were presented with beautiful elephants
highly decorated with ornaments and nets of ringing
bells along with the drivers. The occasion was celebrated
every where with rejoicings to the hearts fill and
with utmost sincerity and devotion.

60

ਬਾਜ ਸਾਜ ਦੇਵੇ ਇਤੇ ਜਿਹ ਪਾਈਐ ਨਹੀਂ ਪਾਰ ॥

ਦਿਯੋ ਸਦਿਓ ਸਬ ਦੇਲ ਗਯੋ ਰਨ ਧੀਰ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ॥

ਸਸਤ੍ਰ ਸਾਸਤ੍ਰਨ ਕੀ ਸਬੇ ਬਿਧਿ ਦੀਨ ਤਾਹਿ ਸੁਧਾਰ ॥

ਅਸਟ ਦਯੋਸਨ ਮੇਂ ਗਏ, ਲੈ ਸਰਬ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ॥

ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ ਆਦਿ ਐਨੇ ਦਿਤੇ ਕਿ ਕੋਈ ਪਾਗਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ।
ਜਿਹਨੂੰ ਵੀ ਸਦਿਆ ਸੀ ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ।
ਤਦ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਸਤ੍ਰ ਤੇ ਸਾਸਤਰ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਸਿਖਾਈ
ਜਿਹੜੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਠਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖ ਲਈ ।

Immensely adorned horses were abundently gifted.
There was no one amongst the invitees who was
not granted his hearts desire.
Rama the incarnate, then, was made to learn
the knowledge of the science of Religion and
archery, which he efficiently and scholarly
mastered in eight days.

61

ਬਾਨ ਖਾਨ ਕਮਾਨ ਲੇ ਬਿਹਰੇਤ ਸਰਜੂ ਤੀਰ ॥
ਪੀਤ ਪੀਤ ਪਿਛੋਰ ਕਾਰਨ ਧੀਰ ਚਾਰਹੁ ਬੀਰ ॥
ਬੇਖ ਬੇਖ ਨਿਪਾਣ ਕੇ ਬਿਹਰੇਤ ਬਾਲਕ ਸੰਗ ॥
ਭਾਤਿ ਭਾਂਤਨ ਕੇ ਧਰੇ ਤਨ ਚੀਰ ਰੰਗ ਤਰੰਗ ॥

ਚਾਖੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਕਮਾਨ ਹਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਤੀਰ ਪਿਛੇ ਬੰਨ
ਸਰਜੂ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਪਿਛਾ ਕਰਦੇ ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਸਸਤ੍ਰ ਪਹਿਣੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ
ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਰਾਜਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ :

All the four princes with bows in hand
and arrows tied at their backs, went to the
banks of rivulet Sarju for chasing the
yellow animals. They wore colourful dresses
like princes, occasionally the King also accompanied
them for hunting.

62

ਐਸ ਬਾਤ ਭਈ ਇਤੈ ਉਹ ਓਰ ਬਿਸਮਿਤ੍ਰ ॥
ਜੱਗ ਕੋ ਸੁਕਰਿਓ ਅਰੰਭਨ ਤੋਖਨਾਰਥ ਪਿਤ੍ਰ ॥
ਹੋਮਕੀ ਲੈ ਬਾਸਨਾ ਉਠ ਧਾਤ ਦੈਂਤ ਦੁਰੰਤ ॥
ਲੂਟ ਖਾਵਤ ਸਭ ਸਮੱਗੀ ਮਾਰ ਕੂਟ ਮਹੰਤ ॥

ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਕਿ ਨਦੀ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਵਿਸ਼ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਨੇ ਆਪਣੇ
ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਜੰਗ ਆਰੰਭਿਆ।
ਹੋਮ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਦੌਤ ਆ ਜਾਂਦੇ
ਅਤੇ ਹੋਮ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਾਮਿਗ੍ਰੀ, ਜੰਗ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਕੇ, ਖਾ ਜਾਂਦੇ।

Once it so happened that wise and holy Saint
Visvamiitra gave himself up to prayer, sacrifice
and meditation for the happiness and contentment
of his ancestors. On smelling the perfume of
oblations a mighty crew of demons would appear,
would kill the saints incharge, carry away the
contents and devour them.

63

ਲੂਟ ਖਾਵਤ ਹਵਿੱਖਯ ਜੋ ਤਿਨ ਪੈ ਕਛ ਨਾ ਬਸਾਇ ॥
ਤਾਕ ਆਉਧਹ ਆਇਓ ਤਤ ਰੋਸ ਕੈ ਮੁਨਿ ਰਾਇ ॥
ਆਇ ਭੂਪਤ ਕੋ ਕਹਾ ਸੁਤ ਦੇਹੁ ਮੋ ਕੋ ਰਾਮ ॥
ਨਾਕੁ ਤੋ ਕੋ ਭਸਮ ਕਰਹੋ ਆਜਹੀ ਇਹ ਧਾਮ ॥

ਦੌਤ ਹਵਨ ਦੀ ਸਾਮਿਗ੍ਰੀ ਲੂਟ ਕੇ ਖਾ ਜਾਂਦੇ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੱਸ ਨਾ ਆਉਂਦੇ।
ਇਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾਮਿਤ੍ਰ, ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ,
ਥੜੇ ਗੁਸੇ ਵਿੱਚ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਕੋਲ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ, ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਰਾਮ ਨੂੰ,
ਨਾਲ ਭੋਜਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ,
ਉਹ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਉਸੇ ਜਗ੍ਹਾ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਭਸਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

The demons consumed and devastated the whole contents,
could not be over-powered or controlled by any one. Thus
Visvamiitra along with a retinue of holy saints
approached the kings. He exhorted the king to consign
Rama, the incarnate, to him or else he would curse him
and reduce him to ashes there and then.

64

ਕੋਪ ਦੇਖ ਮੁਨੀਸ ਕੋ ਨਿਪ ਪੂਤ ਤਾ ਸੰਗ ਦੀਨ ॥
ਜਗ ਮੰਗਲ ਕੋ ਚਲਯੋ ਲੈ ਤਾਹਿ ਸੰਗ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥
ਏਕ ਮਾਰਗ ਦੂਰ ਹੋ ਇਕ ਨੇਰਿ ਹੋ ਸੁਨਿ ਰਾਮ ॥
ਰਾਹ ਮਾਰਤ ਰਾਛਸੀ ਜਿਹ ਤਾਰਕਾ ਗਨ ਨਾਮ ॥

ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੁਤ੍ਰ ਉਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੋਰ ਦਿਤਾ ।
ਮੁਨੀਵਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਯੱਗ ਮੰਡਪ ਵੱਲ ਚਲੇ ।
ਰਾਹ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, 'ਹੇ ਰਾਮ ਸੁਣ, ਇੱਕ ਮਾਰਗ ਬੜਾ ਲੰਮਾ ਹੈ ।
ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਤੇ ਨੇੜੇ ਦਾ ਹੈ । ਪੁੰਤੂ ਇਸ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਤਾਰਕਾ ਨਾਮੀ ਰਾਖਸ਼ਨੀ ਲੰਘਣ
ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ, ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

In view of the indignation and alarm of the holy hermits, the King delivered his son to the Saints. The holy saints alongwith Rama, set forth towards the sacrificial grounds. On the way the hermit said, "Hearken O, Rama the gracious : There are two paths leading to the consecrated grounds, one is unusually lengthy and on the shorter path lives Taraka, a furious demoness, who would not let anyone pass that way but kill."

65

ਜਉਨ ਮਾਰਗ ਤੀਰ ਹੈ ਤਿਹ ਰਾਹ ਚਾਲਹੁ ਆਜ ॥
ਚਿੰਤ ਚਿੰਤ ਨ ਕੀਜੀਐ ਦਿਜ ਦੇਵ ਕੈ ਹੈ ਕਾਜ ॥
ਥਾਟ ਚਾਪੇ ਜਾਤ ਹੈ ਤਬ ਲਉ ਨਿਸਾਚਰ ਆਨ ॥
ਜਾਹੁਗੇ ਕਤ ਰਾਮ ਕਹਿ ਮਗ ਰੋਕਿਯੋ ਤਜ ਕਾਨ ॥

"ਜਿਹੜਾ ਮਾਰਗ ਸਿੱਧਾ ਹੈ ਉਸ ਰਾਹ ਤੋਂ ਚਲੋ" ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ।
ਜੇ ਕੁਝ ਈਸ਼ੁਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਲੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ ।
ਧਨੁਸ ਲੈ, ਰਾਮ, ਪੱਥ ਤੋਂ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਹੀ ਗਏ ਤਾਂ ਅਗੋਂ
ਤਾਰਕਾ ਰਾਖਸ਼ਨੀ ਰਾਹ ਰੋਕ ਕੇ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਲੰਘਣ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ।

Rama the incarnate asked the holy hermits to follow the straight and shorter path and spoke, "Fear not O, sages. Heavenly performances are ever beneficial." With bow in hand, Rama had just traversed a short distance, when he was confronted with a furious demoness Taraka, who in defiance opposed him in hostility.

66

ਦੇਖ ਰਾਮ ਨਿਸਾਚਰੀ ਗਹਿ ਲੀਨ ਬਾਨ ਕਮਾਨ ॥
ਭਾਲ ਮੱਧ ਪ੍ਰਹਾਰਯੋ ਸਰਤਾਨ ਕਾਨ ਪ੍ਰਮਾਨ ॥

ਬਾਨ ਲਾਗਤ ਹੀ ਗਿਰੀ ਬਿਸੰਭਰ ਦੇਹ ਬਿਸਾਲ ॥

ਹਾਥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥ ਕੇ ਭਯੋ ਪਾਪਨੀ ਕੇ ਕਾਲ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਰਾਖਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ, ਆਪਣਾ ਤੀਰ ਕਮਾਨ
ਪਕੜਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਸ ਰਾਖਸ਼ਨੀ ਦੇ ਮਥੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ
ਮਾਰਿਆ । ਤੀਰ ਲਗਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਬਿਸੰਭਰ ਜਿਡੀ ਦੇਹ
ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਡਿਗ ਪਈ । ਇਉਂ ਰਘੁਨਾਥ ਦੇ ਹਥੋਂ ਉਸ ਪਾਪਨੀ
ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਇਆ ।

Looking up to Taraka Rama with his full
force stretched the bow to the maximum upto
his ears and aimed it to the centre of her
forehead. Soon after the piercing of the bow,
voluminous and mighty body of Taraka fell on the
ground. Thus the vicious and brutal demon woman
was killed by Rama the incarnate.

67

ਐਸ ਤਾਹਿ ਸੰਘਾਰ ਕੈ ਕਰ ਜੱਗ ਮੰਡਲ ਮੰਡ ॥

ਆਇਓ ਤਬ ਲੋ ਨਿਸਾਚਰ ਦੀਹ ਦੋਇ ਪ੍ਰਭੰਡ ॥

ਭਾਜ ਭਾਜ ਚਲੇ ਮਥੇ ਰਿਖਿ ਨਾਦਭੇ ਹਠਿ ਰਾਮ ॥

ਜੁੱਧ ਕ੍ਰੁੱਧ ਕਰਿਯੋ ਤਿਹੁ ਤਿਹ ਠੇਰ ਸੋਰਹ ਜਾਮ ॥

ਇਉਂ ਦੌਤਨੀ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕਰਕੇ ਜੱਗ ਅਰੰਭਿਆ ਗਿਆ ।
ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਦੋ ਬੜੇ ਬੜੇ ਵਡੇ ਦੌਤ ਆ ਗਏ । ਸਾਰੇ
ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਭੱਜ ਗਏ; ਪਰੰਤੂ ਰਾਮ ਡੱਟ ਕੇ ਖੜੇ
ਰਹੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਘੋਰ ਯੁਧ ਕੀਤਾ ।

After putting an end to the mighty demoness
Taraka, sacrifice and prayers were commenced.
After the lapse of two days, enormously powerful
and huge mighty demons rushed up there, in a fury.
All the saints and sages fled away in fear. But
Rama, the incarnate stuck to the ground undauntedly,
and vigorously took cudgels with them.

68

ਮਾਰ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰ ਦਾਨਵ ਸਸਤ੍ਰੁ ਅਸਤ੍ਰੁ ਸੰਭਾਰ ॥

ਬਾਨ ਪਾਨ ਕਮਾਨ ਕੇ ਧਰਤ ਬਰਤੱਤ ਕੁਠਾਰ ॥

ਘੋਰ ਘੋਰ ਦਸੇ ਦਿਸਾ ਨਹਿ ਸੂਰਬੀਰ ਪ੍ਰਮਾਥ ॥

ਆਇ ਕੇ ਜੂਝੈ ਸਬੈ ਰਣ ਰਾਮ ਏਕਲ ਸਾਥ ॥

ਰਾਖਸਾਂ ਨੇ ਵੀ ਅਸਤ੍ਰ ਸਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਲ ਲਏ । ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ, ਤੀਹ
ਕਮਾਨ, ਗੰਡਾਸੇ ਅਤੇ ਫਹਾੜੀਆਂ ਸਨ । ਉਹ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਆ
ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਘੇਰ ਲਿਆ । ਇਕੱਲੇ ਰਾਮ
ਨਾਲ ਯੁਧ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਉਤਮ ਫੌਜ ਨਾਂ ਕੀਤਾ ।

The mighty and huge demons also took up arms.
They had various arms of the type of bow, arrow and
axes with them. They roared and howled and advanced
towards Rama. They all cordoned him from all sides.
They acted injudiciously for pouncing upon Rama,
all alone.

ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ :

69

ਰਣੇ ਪੇਖ ਰਾਮ ॥ ਧੁਜੇ ਧਰਮ ਧਾਮ ॥

ਬਹੁੰ ਓਰ ਢੁਕੇ ॥ ਮੁਖੰ ਮਾਰ ਕੂਕੇ ॥

ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਧਰਮ ਦੇ ਝੰਡੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਡੇ
ਖੜੇ ਸਨ । ਰਾਖਸਸਾਂ ਨੇ ਚਾਰੋਂ ਪਾਸਿਓਂ ਘੇਰਾ ਪਾ
ਲਿਆ । ਉਹ ਮਾਰ ਦਿਓ, ਮਾਰ ਦਿਓ ਕੂਕਣ ਲਗੇ ।

Rama, the incarnate, cordoned by the mighty demons
appeared exalted like the banner of righteousness.
The host of demons shouted and roared to attack
him.

70

ਬਜੇ ਘੋਰ ਬਾਜੇ ॥ ਧੁਣੇ ਮੇਘ ਲਾਜੇ ॥

ਝੰਡਾ ਗੱਡ ਗਾਡੇ ॥ ਮੰਡੇ ਬੈਰ ਬਾਢੇ ॥

ਘਣ ਘੋਰ ਰਣ-ਵਜੇ ਵਾਜੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਾਹਵੇਂ
ਬਦਲਾ ਦੀ ਗਰਜ ਹਲਕੀ ਲਗਦੀ ਸੀ । ਦੋਵਾਂ ਪਿਰਾਂ ਨੇ
ਝੰਡੇ ਗੱਡ ਲਏ ਅਤੇ ਵੈਰ ਕਢਨ ਲਗੇ ।

Booming of the war-drums surpassed the
thunders of the thunderbolt. Both the sides

fixed their banner and gave vent to their
hostility.

71

ਕੜਕੇ ਕਮਾਟੇ ॥ ਝੜਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਟੇ ॥
ਦਲਾ ਦੁਕ ਦਾਲੇ ॥ ਚਲੀ ਪੀਤ ਪਾਲੇ ॥

ਕਮਾਨਾਂ ਕੜਕ ਕੜਕ ਕਰਨ ਲਗੀਆਂ । ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਝਟਕ ਝਟਕ
ਵਰਨ ਲਗੀਆਂ । ਦਾਲਾਂ ਝੜਕ ਝੜਕ ਝੜਕਨ ਲਗੀਆਂ ।
ਪਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਲਾਂ ਵਢੀਆਂ ਜਾਨ ਲਗੀਆਂ

The arrows whizzled.
The swords fizzed.
The shields chinked.
Rows and rows of demons were slain.

72

ਰਨੇ ਰੰਗ ਰਤੇ ॥ ਮਨੇ ਮੱਲ ਮੋਤੇ ॥
ਸਰੇ ਧਾਰ ਬਰਖੇ ॥ ਮਹਿ ਖੁਆਸ ਕਰਖੇ ॥

ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਰਣ ਵਿੱਚ ਦਿਉਂ ਮਸਤ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਮਾਨੇ ਮੱਲ
ਘੁਲ ਰਹੇ ਹੋਣ । ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਹੋਈ । ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ
ਕਮਾਨ ਖਿਚੇ ।

Both the parties were engaged in combat
like wrestlers. Arrows were rained,
Bows were drawn.

73

ਕਰੀ ਬਾਣ ਬਰਖਾ ॥ ਸੁਣੇ ਜੀਤ ਕਰਖਾ ॥
ਸੁਬਾਹ ਮਰੀਚੇ ॥ ਚਲੇ ਬਾਛ ਮੀਚੇ ॥

ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕੀਤੀ । ਸਬਹੂ ਅਤੇ ਮਰੀਚ ਨਾਮੀ
ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਜਿਤ ਹੁੰਦੀ ਦੇਖ ਖਿਚ ਖਿਚ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰੇ ।
ਮਰਨ ਦੀ ਇਛਾ ਧਾਰ ਰਣ ਵਿੱਚ ਮੱਚ ਪਏ ।

The mighty and brutal demons, Sabahu
and Maricha rushed up in fury for getting
victorious and pulled the arrows most
furiously, listless of their desire for life.

74

ਇਕੋ ਬਾਰ ਟੁਟੇ ॥ ਮਨੋ ਬਾਜ ਛੁਟੇ ॥
ਲਯੋ ਘੋਰ ਰਾਮ ॥ ਸਸੇ ਜੇਮ ਕਾਮ ॥

ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਰਾਮ ਉਤੇ ਇਕੋ ਵਾਰਗੀ ਇਉਂ ਟੁਟ ਕੇ ਪਏ
ਜਿਵੇਂ ਬਾਜ ਟੁੱਟ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਨਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਉਂ
ਘੋਰ ਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੂੰ ਕਾਮ ਦੇਵ ਘੇਰ ਲਵੇ ।

They all assaulted together so destructively,
Rama the incarnate, as an eagle falls on the
prey. They all cordoned him like moon
surrounded by Kam Deva.

75

ਘਿਰਯੋ ਦੌਤ ਸੈਣ ॥ ਜਿਮੰ ਰੱਦ੍ਰ ਮੈਣ ॥
ਰੁਕੇ ਰਾਮ ਜੰਗੇ ॥ ਮਨੋ ਸਿੰਧ ਗੰਗੇ ॥

ਦੌਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਮ ਇਉਂ ਮਿਲ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਦੇਵ ਗਣ
ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਕਾਮ ਦੇਵ । ਯਾਂ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਗੰਗਾ ।

Rama the incarnate mingled amongst the army
of demons just as Kam Deva is diffused
amongst the assembly of gods, or Ganges
blends in ocean.

76

ਰਣੇ ਰਾਮ ਬੱਜੇ ॥ ਧੁਣੇ ਮੇਘ ਲੱਜੇ ॥
ਰੁਲੇ ਤਫ ਮੁਛੇ ॥ ਗਿਰੇ ਸੂਰ ਸੁਛੇ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਰਣ ਵਿਚ ਗਯੇ ਤਾਂ ਬਦਲਾਂ ਦੀ ਗਰਜ
ਵੀ ਲਜਿਆ ਗਈ । ਮੁਛਿਆਲੇ ਸੱਪ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਰੁਲਨ ਲਗੇ ।
ਵਡੇ ਵਡੇ ਸੂਰਮੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ।

Roar of Rama the incarnate surpassed the
thunderbolt. Venomous mighty voluminous demons
were killed and thrown in the dust. Most
strong and powerful demons were killed.

77

ਚਲੇ ਐਠ ਮੁਛੇ ॥ ਕਹਾਂ ਰਾਮ ਪੁਛੇ ॥
ਅਬੇ ਹਾਥ ਲਾਗੇ ॥ ਕਹਾ ਜਾਰੁ ਭਾਗੇ ॥

ਰਾਖਸਸ ਮੁਛਾਂ ਨੂੰ ਵਟ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, ਰਾਮ ਕਿਥੇ
ਹੈ ? ਨੱਸ ਕੇ ਕਿਥੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ? ਹੁਣੇ ਜਾਡੇ ਹਥ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

The haughty and presumptuous demons, twisting
their moustaches uttered in arrogance as to where
Rama the incarnate was. He could not take to heels,
any where, they thought, as all the paths and courses
where strictly under guards. He will be captured immediately,

78

ਰਿਪੰ ਪੇਖ ਰਾਮੰ ॥ ਹਠਯੋ ਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥
ਕਰੈ ਨੈਣ ਰਾਤੰ ॥ ਧਨੁਰ ਬੇਦ ਗਿਯਾਤੰ ॥

ਸ਼ਤ੍ਰੂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ, ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਵਿਚ ਖੂਨ ਉਤਰ
ਆਇਆ । ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਬਲ ਦੇ ਹੱਠ ਨਾਲ ਅਤੇ
ਧਨੁਸ਼ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਗਿਆਨ ਬਲ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਧਨੁਸ਼ ਨੂੰ ਖਿਚਿਆ ।

On being besieged by enemy forces, Rama the
incarnate, was suffused with blood shot. With
all the physical and divine forces at his command
and skilled
in the science of archery he pulled the string
of the bow, to the maximum.

79

ਧਨੰ ਉਗ੍ਰ ਕਰਖਯੋ । ਸਰੰ ਧਾਰ ਬਰਖਯੋ ॥
ਹਣੀ ਸਤ੍ਰੁ ਸੈਣੰ ॥ ਹਸੇ ਦੇਣ ਗੈਣੰ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਧਨੁਸ਼ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਖਿਚਿਆ, ਸਰਰ ਸਰਰ
ਕਰਕੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਹੋਈ ॥ ਸ਼ਤ੍ਰੂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰੀ ਗਈ ।
ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਣ ਲਗੇ ।

As soon as, Shivas mighty and unyielding bow was released, whizzingly arrows rained on the enemy host. The enormous forces of the demons were killed, which delivered a chance of relief to the gods.

80

ਭਜੀ ਸਰਬ ਸੈਣੇ ॥ ਲਖੀ ਮੀਚ ਨੈਣੇ ॥

ਫਿਰਯੋ ਰੋਸ ਪੁਰਿਯੋ ॥ ਮਨੋ ਸਾਂਪ ਛੇਰਿਯੋ ॥

ਜਦੋਂ ਮਰੀਚ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਭੱਜ ਉਠੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਸੇ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਇਉਂ ਫਿਰਨ ਲਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੱਪ ਨੂੰ ਛੇੜ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ ।

When the demon Maricha saw his forces retreating and fleeing swiftly, he rushed in a frantic rage as if a venomous snake was touched to the quick.

81

ਹਣਯੋ ਰਾਮ ਬਾਣੇ ॥ ਕਰਯੋ ਸਿੰਧ ਪਿਯਾਣੇ ॥

ਤਜਯੋ ਰਾਜ ਦੇਸੇ ॥ ਲਯੋ ਜੋਗ ਭੇਸੇ ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਇਕੋ ਤੀਰ ਠਾਠ ਮਰੀਚ ਦੌੜ, ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਜਾ ਡਿਗਿਆ । ਪੂੜ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਇਆ ਅਤੇ ਜੋਗੀ ਬਣ ਗਿਆ ।

With a single stroke of the mighty shaft of Rama the incarnate, the demon Maricha was thrown away violently at the banks of the ocean, from where he never returned to his native land but turned to be an ascetic.

82

ਸੁਬਸਤ੍ਰੰ ਉਤਾਰੇ ॥ ਭਗਵੇ ਬਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ॥

ਬਸਿਯੋ ਲੋਕ ਬਾਗੇ ॥ ਪੁਨਰ ਦ੍ਰੋਹ ਤਯਾਗੇ ॥

ਉਸ ਨੇ ਲੰਕਾ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲਿਆ । ਵੈਰ ਭਾਵ

ਨੂੰ ਤਿਆਗ, ਗ੍ਰਹਿਸਥੀਆਂ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ ਲਾਹ, ਭਗਵੇ ਬਸਤ੍ਰ
ਪਹਿਨ ਲਏ ।

He took shelter in a garden situated
at Lanka. Abandoned enmity and hostility.
Renounced the attires of a family man and
put on the robes of an ascetic.

83

ਸੁਬਾਹੁ ਸੁਬਾਹੁ ॥ ਚਕਿਓ ਲੈ ਸਿਪਾਹੁ ॥
ਠਟਿਓ ਆਣ ਜੁਧ ॥ ਭਯੋ ਨਾਦ ਉਧ ॥

ਸੁਬਾਹੁ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਕਲ-ਵਲ ਹੋ
ਉਠਿਆ । ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜੁੱਧ ਕਰਨ
ਲਈ ਆਨ ਡਟਿਆ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਗਰਜਨ ਲਗਾ ।

As soon as Subahu, the dare demon became
aware of the situation he fretted and fumed
impatiently. He collected a vast host of
warriors, challenged for the battle and roared
in rage.

84

ਸੁਭੰ ਸੈਣ ਸਾਜੀ ॥ ਤੁਰੇ ਤੁੰਦ ਤਾਜੀ ॥
ਗਜਾ ਜੁਹ ਗੱਜੇ ॥ ਧੁੰਣ ਮੇਘ ਲੱਜੇ ॥

ਸੁਬਾਹੁ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਅਰਬੀ ਘੋੜੇ, ਅਤੇ
ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਬਦਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਣਘੋਰ
ਗਰਜਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ।

The demon Subahu's army consisted of
chargers and steeds and huge
elephants which roared and thundered
like thunderbolt.

85

ਢਕਾ ਢੁੱਕ ਢਾਲੰ । ਸੁਭੀ ਪੀਤ ਲਾਲੰ ॥
ਭਹੇ ਸਸਤ੍ਰ ਉਠੇ ॥ ਸਰੇ ਧਾਰ ਲੁੱਠੇ ॥

ਚਾਲਾ ਖੜਕਨ ਲਗੀਆਂ । ਸੂਬਾਹੂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਪੀਲੇ ਤੋਂ
ਰੱਤ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋ ਗਏ । ਹਥਿਆਰ ਪਕੜ ਕੇ ਲੜਨ
ਲਗੇ । ਤੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਛੁਟੀਆਂ ।

Subahu took up arms and armaments in
hostility. Arrows were released, his shields
chinked and his clothes coloured in yellow turned
into red blood.

86

ਬਹੇ ਅਗਨ ਅਸਤ੍ਰੰ ॥ ਛੁਟੇ ਸਰਬ ਸਸਤ੍ਰੰ ॥
ਰੰਗੇ ਸੁਣ ਐਸੇ ॥ ਚੜੇ ਬਿਯਾਹ ਜੈਸੇ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਤੇ ਅਗਨੀ ਅਸਤ੍ਰ ਚਲਾਏ ।
ਸੋਲਾਂ ਕਲਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਰਾਮ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ ਇਉਂ ਰੰਗੇ ਗਏ ਜਿਵੇਂ
ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਗੇ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ ।

Rama the incarnate, serviced all the
powerful arms and fire arms like agniasttras.
The clothes of Rama, the perfect in sixteen
types of power's were stained in red blood,
which appeared like the wedding costumes.

87

ਘਟੇ ਘਾਇ ਘੁੰਮੇ ॥ ਮਦੀ ਜੈਸ ਝੁੰਮੇ ॥
ਰਹੇ ਬੀਰ ਐਸੇ ॥ ਚੁਲੇ ਫੂਲ ਜੈਸੇ ॥

ਬਹੁਤ ਯਥੇ ਘਾਇਲ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਝੁੰਮ ਝੁੰਮ ਕੇ
ਇਉਂ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਸਰਾਬੀ
ਡਿਗਦਾ ਹੈ । ਰੱਤ ਨਾਲ ਭਿੱਜੇ ਯਥੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ
ਜਿਵੇਂ ਲਾਲ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫਲ ਖਿੜੇ ਹੋਣ ।

The wounded were falling on the ground like
drunkards intoxicated by excessive indulgence.
The blood stained warriors appeared like
full bloomed red roses.

॥

ਹਠਿਓ ਦਾਨ ਵੇਸੇ ॥ ਭਯੋ ਆਪ ਭੇਸੇ ॥
ਬੜੇ ਘੋਰ ਬਾਜੇ ॥ ਗੁਣੇ ਅਭੂ ਲਾਜੇ ॥

ਦਾਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਦਿ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਨੇ ਵੀ
ਹੱਠ ਕਰਕੇ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ।
ਰਣ ਵਾਜੇ ਐਨੀ ਉੱਚੀ ਗਰਜਨਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਦੀ
ਕੜਕ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਫਿੱਕੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ।

The Brahmins, sages and the hermits also
prepared themselves for war and persisted to
participate. The drums boomed so loudly that it
surpassed the roaring of the lightning with a crash.

89

ਰਬੀ ਨਾਗ ਕੂਟੇ ॥ ਫਿਰੋਂ ਬਾਜ ਛੂਟੇ ॥
ਭਯੋ ਯੁਧ ਭਾਰੀ ॥ ਛੁਟੀ ਹੁੰਦੁ ਭਾਰੀ ॥

ਬੇਅੰਤ ਹਾਥੀ ਅਤੇ ਸਾਰਥੀ ਆਦਿ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਘੋੜੇ ਬਿਨਾ ਅਸਵਾਰਾਂ
ਤੋਂ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗੇ। ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ।
ਯੁਧ ਦੀ ਨਦੀ ਚੱਲ ਪਈ।

Innumerable elephants and expert charioteers were
stained. The horses rambled without the riders.
It was a premediously heavy fight. There was
perfuse bloodshed.

90

ਬੱਜੇ ਘੰਟ ਭੇਰੇ ॥ ਡਰੇ ਡਾਮ ਡੇਰੀ ॥
ਰਣਕੇ ਨਿਸਾਣੇ ॥ ਕਣਕੇ ਕਿਕਾਣੇ ॥

ਘਾਹ ਦੇ ਵੇਰ ਉੱਤੇ ਧਰੇ ਹੋਏ ਘੰਟੇ ਅਤੇ, ਭੇਰੀਆਂ ਉਚੀ
ਉਚੀ ਵਜੇ। ਰਣ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ-ਧੋਸੇ ਦਹਾੜੇ।
ਘੋੜੇ ਹਿਣ ਹਿਣਾਏ।

Bells and kettle drums placed on huge
heaps of piles of grass, sounded vigorously.
The trumpets roared. The horses neighed

91

ਧਰਾ ਧੂਹ ਧੋਪੰ ॥ ਟਕਾ ਟੂਕ ਟੋਪੰ ॥
ਕਟੇ ਚਰਮ ਬਰਮੰ ॥ ਪਲਿਯੋ ਛੱਤ੍ਰ ਧਰਮੰ ॥

ਠਾਹ ਠਾਹ ਤੋਪਾਂ ਚਲੀਆਂ। ਲੋਹੇ ਦੇ ਟੋਪ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ
ਡਿੱਗੇ। ਲੋਥਾਂ ਤੇ ਲੋਥਾਂ ਵਰਮੀ ਵਾਂਗੂ ਕਟੀਆਂ ਗਈਆਂ।
ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਯੁਧ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ
ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ।

The cannons boomed. The helmets were
pierced and blown away. The bodies were
slain and scattered in abundance. The Keshatriyas
performed their high souled duty to the utmost
earnestness and righteousness.

92

ਭਯੋ ਦੇਵ ਯੁਧੰ ॥ ਭਰਿਯੋ ਰਾਮ ਕ੍ਰਾਧੰ ॥
ਕਟੀ ਦੁਸਟ ਬਾਹੰ ॥ ਸੰਘਾਰਿਯੋ ਸੁਬਾਹੰ ॥

ਰਾਮ ਨੂੰ ਬੜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਆਇਆ ਉਸ ਨੇ ਘਮਸਾਨ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ।
ਦੁਸਟ ਸੁਬਾਹੂ ਦੀ ਬਾਹ ਕਟ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੜਲੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ।

Rama the incarnate got furiously wroth
and had a fierce and fiery fight with the
demon. Ultimately he cut his mighty arm
and threw him on the ground dead and finished.

93

ਤ੍ਰਸੇ ਦੌਤ ਭਾਜੇ ॥ ਰਣੰ ਰਾਮ ਗਾਜੇ ॥
ਭੂਅੰ ਭਾਰ ਉਤਾਰਯੋ ॥ ਰਿਖੀਸੰ ਉਬਾਰਯੋ ॥

ਰਣ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਕੇ, ਰਾਮ ਦੌਤਾ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਨ ਲੱਗੇ।
ਭੈ ਦੇ ਮਾਰੇ ਸਾਰੇ ਦੌਤ ਭੱਜ ਉੱਠੇ। ਇਉਂ ਰਾਮ ਨੇ
ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹੌਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰਿਖੀਆਂ ਦੀ ਰਖਿਆਂ
ਕਰਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ।

After being victorious and throwing down the
mighty demon, Rama the incarnate, shouted and

challenged the other demons. Out of fear all the demons took to their heels. Thus Rama restored peace on earth and protected the holy sages and saints.

94

ਸਬੈ ਸਾਧ ਹਰਖੇ ॥ ਭਏ ਜੀਤ ਕਰਖੇ ॥
ਕਰੈ ਦੇਵ ਅਰਚਾ ॥ ਰਰੈ ਬੇਦ ਚਰਚਾ ॥

ਸਾਰੇ ਮਹਾਤਮਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਜਿੱਤ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਣ ਲਗੇ।
ਨਿਪੱਤਕ ਹੋ ਕੇ ਜੱਗ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੇਦ-ਮੰਤ੍ਰ ਉਚਾਰਣ ਲੱਗੇ।

All the holy sages, saints and gods felt extremely thrilled. They sang songs in ecstacy of victory, they performed the holy sacrifice, held the worship ceremony and chanted Hymns from the holy Vedas.

95

ਭਯੋ ਜੱਗ ਪੂਰੈ ॥ ਗਏ ਪਾਪ ਦੂਰੈ ॥
ਸੁਰ ਸਰਬ ਹਰਖੇ ॥ ਧਨ ਧਾਰ ਬਰਖੇ ॥

ਇਉਂ ਜੱਗ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ। ਸਾਰੇ ਕਲ-ਕਲੇਸ਼ ਦੂਰ ਹੋਏ।
ਸਾਰੇ ਦੇਵ ਗਣ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕੀਤਾ।

Thus fearlessly the holy yajna was performed and concluded. The distress and affliction was removed in full. The whole company of gods recited hymns in praise of the glory of Rama the incarnate.

ਇਤੀ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਕਥਾ
ਸੁਬਾਹੂ ਮਰੀਚ ਬਧਹ ਜਗਯ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਸਮਾਪਤ ॥

ਅਥ ਸੀਤਾ ਸੁਯੋਬਰ ਕਥਨ ॥

ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ :

96

ਰਚਿਓ ਸੁਯੋਬ ਸੀਤਾ ॥ ਮਹਾ ਸੁੱਧ ਗੀਤਾ ॥
ਬਿਧ ਚਾਰ ਬੈਠੀ ॥ ਮ੍ਰਿਗੀ ਰਾਜ ਨੈਣੀ ॥

ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਸੀਤਾ, ਜਿਹੜੀ ਗੀਤਾ ਦੇ ਵਾਂਗ ਪਵਿਤ੍ਰ
ਅਤੇ ਸੁਧ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਵਿੰਨ ਦੇਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ
ਹਿਰਣ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਂਗੂ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਨ, ਉਸ ਦਾ ਸੁਅੰਬਰ
ਰਚਿਆ ਗਿਆ।

King Janak ordained a tournament for her
daughter Sita, who was as pious and divine as
Gita, as sweet tongued as honey and had most
beautiful, big charming eyes like fawn.

97

ਸੁਣਿਓ ਮੇਨ ਨੇਸੰ ॥ ਚਤੁਰ ਚਾਰੁ ਦੇਸੰ ॥
ਲਯੋ ਸੰਗ ਰਾਮੰ ॥ ਚਲਿਯੋ ਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥

ਮੁਨੀਸ਼ਵਰ ਵਿਸ਼ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਨੇ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ
ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ, ਸੁਅੰਬਰ ਦੀ ਬਾਬਤ ਸੁਣਿਆ, ਅਤੇ ਰਾਮ ਨੂੰ
ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਧਰਮ ਦੀ ਨਗਰੀ ਜਨਕ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ।

The most holy hermit Visvamisra who was well
known and revered by all the kings, heard about
it. Accompanied by Rama the incarnate,
proceeded towards Janak Puri.

98

ਸੁਨੋ ਰਾਮ ਪਿਯਾਰੇ ॥ ਚਲੋ ਸਾਥ ਹਮਾਰੇ ॥
ਸੀਅ ਸੁਅੰਬਰ ਕੀਨੋ ॥ ਨਿਪੰ ਬੋਲ ਲੀਨੋ ॥

ਮੁਨੀ ਵਿਸ਼ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਪਿਆਰੇ
ਰਾਮ ਸੁਣ : ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਸੀਤਾ ਦਾ
ਸੁਅੰਬਰ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਿਮੰਤ੍ਰਣ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਤੂੰ ਵੀ
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲ।"

The holy Sage Visvamisra, entreated
Rama the incarnate to accompany him,
to proceed to King Janak's kingdom, where
king Janak had arranged a tournament on the
occasion of the marriage of his lovely
daughter Sita, and where he had been invited.

99

ਤਹਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਯੋ ॥ ਸੀਤਾ ਜੀਤ ਲਯੋ ॥
ਕਹੀ ਮਾਨ ਮੇਰੀ । ਬਨੀ ਬਾਤ ਤੇਰੀ ॥

"ਹੇ ਰਾਮ ਮੇਰਾ ਕਿਹਾ ਮੰਨ, ਚਲ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਚਲੀਏ
ਜਿਥੇ ਸੀਤਾ ਦਾ ਸੁਅੰਕੁਰ ਰਚਿਆ ਹੈ । ਉਥੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ
ਜਿੱਤ ਕੇ ਤੇਰੀ ਬੜੀ ਇੱਜਤ ਵਧੇਗੀ ।"

Then the hermit, devoutly entreated him
to accompany him to the province where arrangements
were made for the marriage of divine Sita. He
insisted him to participate in the ordeal
of the bow and win the glorious honour.

100

ਬਲੀ ਪਾਨ ਬਾਕੇ ॥ ਨਿਪਾ ਤੇ ਪਿਨਾਕੇ ॥
ਸੀਆ ਜੀਤ ਆਨੇ ॥ ਹਨੇ ਸਰਬ ਦਾਨੇ ॥

ਹੇ ਬਲੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਧਨੁਰ ਨੂੰ
ਤੋੜੋ, ਸਾਰਿਆਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ, ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਜਿੱਤੋ :

Break the bow, O mighty, with your valliant
power, defeating all the kings, hold
supremacy over all, distinguish yourself
to occupy the exalted place to get the most
loved Sita.

101

ਰਾਮ ਸੰਗੇ ॥ ਸੁਹਾਏ ਨਿਖੰਗੇ ॥
ਏ ਜਾਇ ਠਾਢੇ ॥ ਮਹਾਂ ਮੱਦ ਬਾਢੇ ॥

ਰਾਮ, ਵਿਸ਼ਵਾ-ਮਿਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੱਦ ਤੇ
ਤਰਕਸ ਤੀਹ ਸਜਾਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਪੁਜ ਕੇ
ਬੜਾ ਹਰਸ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਸਹਿਤ ਉੱਚੀ
ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ ।

Rama the incarnate, accompanied the noble
sage, with bow and quiver fastened at his

side. He was delighted beyond measure and was seated on high and exalted place, particularly arranged in the assembly of nobles.

102

ਪੁਰੇ ਨਾਰਿ ਦੇਖੇ ॥ ਸਹੀ ਕਾਮ ਲੇਖੇ ॥
ਰਿਪੈ ਸੱਤ੍ਰ ਜਾਨੈ ॥ ਸਿਧਿ ਸਾਧ ਮਾਨੈ ॥

ਜਨਕ ਪੁਰੀ ਦੀਆਂ ਨਾਰੀਆਂ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕਾਮ ਦੇਵ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਲੱਗੇ । ਸਤ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਸਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਏ । ਸਿਧਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਿਧ ਰੂਪ ਲੱਗੇ ।

Every spectator in the assembly saw him as an embodiment of his own conception. The women saw him as an incarnation of the God of Love. The enemies beheld him as a fearful enemy. The divine ascetics beheld him as perfect and accomplished

103

ਸਿਸੇ ਬਾਲ ਰੂਪੰ ॥ ਲਗਯੋ ਭੂਪ ਭੂਪੰ ॥
ਤਪਯੋ ਪਉਨ ਹਾਰੀ ॥ ਭਟੇ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ॥

ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਬਾਲ ਰੂਪ ਲੱਗੇ । ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜੇ । ਤਪਸਵੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਨ ਅਹਾਰੀ ਲੱਗੇ, ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ।

The children beheld him as an innocent child, The Kings perceived him as an exalted king. The devotees beheld him as an epithet of devotion. The warriors beheld him as a gallant warrior.

104

ਨਿਸਾ ਚੰਦ ਜਾਨਿਯੋ ॥ ਦਿਨੇ ਭਾਨ ਮਾਨਿਯੋ ॥
ਰਣੇ ਰੁੱਦ੍ਰ ਪੇਖਿਯੋ ॥ ਸੁਰੰ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇਖਿਯੋ ॥

ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਸਮਾਨ ਲਗਦੇ । ਦਿਨ ਨੂੰ ਉਹ ਸੂਰਜ ਸਮਾਨ । ਰਣ ਵਿਚ ਉਹ ਸ਼ਿਵਜੀ ਸਮਾਨ ਲੱਗਦੇ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚ ਇੰਦ੍ਰ ਸਮਾਨ ।

To the night he appeared like a radiant
full moon.

To the day as a bright sun.

To the battle he looked like the mighty
Lord Shiva.

To the gods like Indra the great.

105

ਸੁਰਤੋ ਬ੍ਰਹਮ ਜਾਨਿਯੋ ॥ ਦਿਜੋ ਬਿਯਾਸ ਮਾਨਿਯੋ ॥

ਹਰੀ ਬਿਸਨ ਲੇਖੇ ॥ ਸੀਆ ਰਾਮ ਦੇਖੇ ॥

ਗਿਆਨੀਆ ਨੂੰ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮਾ ਲੱਗੇ । ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਦ ਵਿਆਸ ।

ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਲੱਗੇ, ਪਰੰਤੂ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਉਹ
ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਏ ।

To the sages he appeared as an embodiment
of Knowledge, the Brahma. To the learned as
Ved Vyas. From the incarnations he appeared
to be Vishnu, the effulgent

But when Sita gazed on Rama, her love and joy
was unspeakable, the emotions of her heart
upsurged into passionate love for her Lord.

106

ਸੀਯਾ ਪੇਖ ਰਾਮ ॥ ਬਿਧਿ ਬਾਣ ਕਾਮ ॥

ਗਿਰੀ ਝੁਮੇ ਭੁੰਮੇ ॥ ਮਦੀ ਜਾਨ ਘੁੰਮੇ ॥

ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਕਾਮ ਦੇ ਬਾਣਾਂ ਨੇ ਵਿੰਨ੍ਹ ਦਿਤਾ ।

ਉਹ ਘਾਇਲ ਹੋਈ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਇਉਂ ਝੁੰਮਦੀ ਹੋਈ ਡਿਗੀ ਜਿਵੇਂ
ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਧੁਰਾਤਾ ਡਿਗਦਾ ਹੈ ।

On beholding Rama, Sita was pierced
with the sharp arrows of god of love.
Intoxicated and enraptured with the high tides
of emotions of love she swinged, quivered,
and hilarated as if intoxicated.

107

ਉਠੀ ਚੇਤ ਐਸੇ ॥ ਮਹਾ ਬੀਰ ਜੈਸ ॥
ਰਹੀ ਨੈਨ ਜੋਰੀ ॥ ਸਸੇ ਜਿਉ ਚਕੋਰੀ ॥

ਉਹ ਹੋਸ ਵਿਚ ਆਕੇ ਇਉਂ ਉਠੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਯੋਧਾ ਜਖਮ ਖਾ ਕੇ
ਉਠਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਰਾਮ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਨਿਹਾਰਦੀ ਰਹੀ
ਜਿਵੇਂ ਚਕੋਰ ਚੰਦ ਵੰਨੇ ਨਿਹਾਰਦਾ ਹੈ ।

She regained consciousness like a wounded
gallant warrior.

She gazed and fixed her eyes upon Rama's
Charm, like a partridge (Chakor) upon the
autumnal moon.

108

ਰਹੇ ਮੋਹ ਦੋਨੇ ॥ ਟਰੇ ਨਾਹਿ ਕੋਨੇ ॥
ਰਹੇ ਠਾਢ ਐਸੇ ॥ ਰਣ ਬੀਰ ਜੈਸੇ ॥

ਦੋਵੇਂ ਮੋਹ ਦੇ ਖੰਧਨ ਵਿਚ ਬੰਨੇ ਰਹੇ । ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਹਿਲ
ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਤੀਰ ਮਾਰ ਰਹੇ
ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਯੋਧੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ।

Both were enraptured and ecstasized
and their eyes were immovably fixed upon
each other. The flash of beauty of the one
gleaned and flashed like smote of an arrow
of a mighty warrior for the other.

109

ਪਠੇ ਕੋਟ ਦੂਤ ॥ ਚਲੇ ਪਉਣ ਪੂਤ ॥
ਕੁਵੇ ਡਾਨ ਡਾਰੇ ॥ ਨਰੋਸੇ ਦਿਖਾਰੇ ॥

ਦੇਸਾਂ ਦੇਸਾਂ ਤੋਂ ਕਰੋੜਾਂ ਦੂਤ, ਪਵਨ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਵਾਂਗ ਆਏ । ਰਾਜੇ
ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਵਜੀ ਦਾ ਧਨੁਖ ਦਿਖਾਇਆ ਜਿਹੜਾ ਤੋੜਨ ਲਈ
ਉਹ ਆਏ ਸਨ ।

Valliant Champions from all over the
provinces, envoys of great places and Kingdoms

reached with great speed of the air. King Janaka showed them the formidable and unyielding bow of great Shiva the purpose for which they had come.

110

ਲਯੋ ਰਾਮ ਪਾਨੰ ॥ ਭਰਯੋ ਧੀਰ ਮਾਨੰ ॥
ਹਸਿਓ ਐਚ ਲੀਨੰ ॥ ਉਭੈ ਟੂਕ ਦੀਨੰ ॥

ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਨੇ ਰੂਪ-ਮਤੀ ਸ਼ੀਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਦਾ ਮਧ ਪਾਨ ਕੀਤਾ
ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭਰਪੂਰ ਮਾਨ ਨਾਲ ਸਿਵ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਪਨੁਖ ਨੂੰ
ਚੁਕਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ।

With fixed gaze, Rama the incarnate
devoured the sweetness of the beauty of
Sita, full of inspiration of heavenly divine
power he took up the mighty and formidable
bow of Lord Shiva, with superlative ease,
raised it aloft and drew it tight and in a
moment broke it into two pieces.

111

ਸਬੈ ਦੇਵ ਹਰਖੇ ॥ ਘਨੰ ਪੁਹਪ ਬਰਖੇ ॥
ਲਜਾਨੇ ਨਰੇਸੰ ॥ ਚਲੇ ਆਪ ਦੇਸੰ ॥

ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਉਹਨਾਂ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ
ਕੀਤੀ । ਬਾਕੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਲਜਿਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ
ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਗਏ ।

There was jubilation and music sung by
gods and holy sages. There was joy and
rejoicing, wreaths of multicoloured flowers
were rained and showered on the glorious
blessed Rama the incarnate,
The other contestants and sturdy champions
left in dismay.

112

ਤਖੰ ਰਾਜ ਕੰਨਿਆ ॥ ਤਿਹੂੰ ਲੋਕ ਪੰਨਿਆ ॥
ਧਰੇ ਫੂਲ ਮਾਲਾ ॥ ਬਰਿਓ ਰਾਮ ਮਾਲਾ ॥

ਤਦ ਰਾਜ ਕੰਨਿਆ ਸੀਤਾ ਨੇ ਅਪਣੇ ਕਰ-ਕਮਲਾਂ ਵਿਚ ਜੈ ਮਾਲਾ ਪਕੜ ਰਾਮ
ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰ ਤਿਆ। ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ
ਸੀਤਾ ਦੀ ਧੰਨ ਧੰਨ ਹੋਈ।

Resplendently the princess of Love held in
her lotus hands the garland of victory and
invested the ennobling marriage wreath round the
neck of Rama the victorious, and wedded him.
Congratulations and blessings were showered on
Sita, so much that the shouts re-echoed
throughout the three worlds.

ਭੂਯੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

113

ਕਿਧੋਂ ਦੇਵ ਕੰਨਿਆ, ਕਿਧੋਂ ਬਾਸਵੀ ਹੈ ॥
ਕਿਧੋਂ ਜਛਨੀ ਕਿਨੋਰਨੀ ਨਾਗਨੀ ਹੈ ॥
ਕਿਧੋਂ ਗੰਧਬੀ ਦੈਤ ਯਾ ਦੇਵਤਾਸੀ ॥
ਕਿਧੋਂ ਸੂਰਜਾ ਸੁਧ ਸੋਧੀ ਸੋਧਾਸੀ ॥

ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਨੇ ਸੀਤਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ
ਲਗੇ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਕੋਈ ਦੇਵ ਕੰਨਯਾ ਹੈ। ਅਪਛਰਾ ਹੈ,
ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਗਾਇਕਾ ਹੈ, ਨਰਤਕੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਕੁਬੇਰ ਦੇ
ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਦੇਵ ਕੰਨਯਾ ਹੈ ਯਾਂ ਕੋਈ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਨਾਗ ਕੰਨਯਾ ਹੈ।

When Rama the incarnate beheld the charm of
the beauty of lovely Sita, he wondered
if she was a nymph from the Court of Indra,
a singer or a dancer or a demigod from the
court of Kubera or a fairy from a fairy land.

114

ਕਿਧੋਂ ਜੱਛ ਬਿਦਿਆ ਧਰੀ ਗੰਧਬੀ ਹੈ ॥
ਕਿਧੋਂ ਰਾਗਨੀ ਭਾਗ ਪੂਰੇ ਰਚੀ ਹੈ ॥
ਕਿਧੋਂ ਸੁਵਰਨ ਕੀ ਚਿੱਤ੍ਰ ਕੀ ਪੁਤ੍ਰਕਾ ਹੈ ॥
ਕਿਧੋਂ ਕਾਮ ਕੀ ਕਾਮਨੀ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈ ॥

ਕੀ ਇਹ ਦੇਵ ਕੰਨਿਆਂ ਹੈ ਜਾਂ ਗਾਇਕਾ ਹੈ,
 ਜਾਂ ਰਾਗਨੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਕੋਈ ਮੂਰਤੀ
 ਹੈ । ਜਾਂ ਕਾਮ ਦੇਵ, ਇਸਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੋਭਾ ਦੇ
 ਰਹੇ ਹਨ ।

Is she a fairy, a nymph, a musician,
 or a charming sketch of infinite
 beauty, or a splash of the dazzling
 radiance of god of love in the form of
 Sita, the princess.

115

ਕਿਧੋਂ ਚਿਤ੍ਰ ਕੀ ਪ੍ਰਤ੍ਰਕਾ ਸੀ ਬਨੀ ਹੈ ॥
 ਕਿਧੋਂ ਸੰਖਨੀ ਚਿਤ੍ਰੀ ਪਦਮਨੀ ਹੈ ॥
 ਕਿਧੋਂ ਰਾਗ ਪੂਰੇ ਭਰੀ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ॥
 ਬਰੀ ਰਾਮ ਤੈਸੀ ਸੀਆ ਆਜ ਬਾਲਾ ॥

ਕੀ ਇਹ ਕੋਈ ਮੂਰਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦਾ ਰੂਪ ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਹੈ ।
 ਜਾਂ ਸੋਰਨੀ ਦੀ ਸੁਹਣੱਪ ਭਰੀ ਚਾਲ ਵਾਲੀ ਕੰਨਯਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਰੂਪ
 ਮੱਧ ਵਿਚ ਭਰੀ ਸੁਰਾਹੀ ਹੈ । ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਰੂਪਮਤੀ ਬਾਲਾ
 ਨੂੰ ਰਾਮ ਨੇ ਅਜ ਵਰਿਆ ।

The heavenly nymph which Rama the incarnate
 wedded today, appeared like the picture of a
 incomparable beauty a demigod demsel, or
 a feast of grace, full of charm enraptured with
 love and affection.

116

ਛਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੋਨੋ ਲਗ ਨੈਨ ਐਸੇ ॥
 ਮਨੋ ਛਾਧ ਛਾਧੇ ਮਿਗੀ ਰਾਜ ਜੇਸੇ ॥
 ਬਿਧੇ ਥਾਕ ਬੈਠੀ ਕਟ ਦੇਸ ਡੀਣੇ ॥
 ਰੰਗੇ ਰੰਗ ਰਾਮ ਸੁਨੈਣ ਪ੍ਰਬੀਨੇ ॥

ਦੋਵੇਂ ਨੈਣਾ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰੇਮ ਅਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਰਾਮ
 ਸੀਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਇਉਂ ਫਸੇ ਪਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਜਾਲ ਵਿੱਚ

ਉਸ ਦੀ ਪਤਲੀ ਕਮਰ, ਉਸ ਦੇ ਸਹਿਦੇ ਮਿਠੇ ਬੋਲ, ਉਸ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ,
ਦੇਖ ਦੇਖ, ਰਾਮ, ਨੈਣ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ।

Enraptured in admiration their eyes were
immovably fixed. Rama, the incarnate, was
encaptured in the illuminating love of the
lovely and charming Sita like a lion in a
cage. Her slender waist, her honeyed
tongue and her dazzling charm fixed his eyes
on her, and could not turn them away.

117

ਜਿਣੀ ਰਾਮ ਸੀਤਾ ਸੁਣੀ ਸੁਣ ਰਾਮੇ ॥
ਗਹੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਗ੍ਰਿਸਿਓ ਤਾਉਨ ਜਾਮੇ ॥
ਕਹਾ ਜਾਤ ਭਾਖਯੋ ਰਹੇ ਰਾਮ ਠਾਢੇ ॥
ਲਖੋ ਆਜ ਕੈਸੇ ਭਏ ਬੀਰ ਗਾਢੇ ॥

ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਰਾਮ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਜਿਤ ਲਿਆ ਹੈ
ਅਸਤ੍ਰ ਸਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਲ ਉਹ ਉਸ ਪਾਸੇ ਤੁਰ ਪਿਆ । “ਉਹ ਕਿਹੜਾ
ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਨੁਸ ਤੋੜਿਆ ਹੈ, ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ
ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਬੀਰ ਹੈ ?” ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

Paras Ram, having heard, of breaking the unyielding
and mighty bow, by Rama and being victorious in
marrying charming Sita, flushed with furnace
fire of smouldering wrath. He collected his
armies and armaments and proceeded thither.
Inflamed with fire he enquired as to who
was valient enough to break the mighty bow of Lord Shiva.

ਭਾਖਾ ਪਿੰਗਲ ਦੀ ਸੁੰਦੀ ਛੰਦ :

118

ਭਟ ਹੁੰ ਕੇ ਪੁੰਕੇ ਬੋਕਾਰੇ ॥ ਰਣ ਬੱਜੋ ਗੱਜੇ ਨਗਾਰੇ ॥
ਰਣ ਹੁਲ ਕਲੋਲ ਹੁਲਾਲ ॥ ਢਲ ਹੱਲੇ ਢਲ ਉਛਾਲ ॥
ਯਧੇ ਉੱਚੀ ਉਚੀ ਗਰਜੇ । ਰਣ ਦੇ ਨਗਾਰੇ ਵਜੇ ।
ਕੋਲਾਹਲ ਮੱਚ ਗਿਆ । ਢਾਲਾਂ ਨੂੰ ਯਧੇ ਉਛਾਲਣ ਲੱਗੇ ।

The albeit sturdy warriors roared and
shouted. The drums were beaten. There was
conclamation, turmoil and riot. They
violently hurled and flinged their shields.

119

ਰਣ ਉਠੇ ਕੁਠੇ ਮੁਛਾਲੇ ॥ ਸਰ ਛੁਟੇ ਕੁਟੇ ਭੀਹਾਲੇ ॥
ਰੱਤ ਭਿੱਗੀ ਭਿੱਗੇ ਜੋਧਾਣੇ ॥ ਕੰਣਣਛੇ ਕਿਛੇ ਕਿਕਾਣੇ ॥

ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲੇ ਹੰਕਾਰੀ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ
ਆਏ ਬੁਰੀ ਤਰਾਂ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਯੋਧੇ ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ ਹੋ ਕੇ
ਡਿਗ ਪਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਲੀ ਘੋੜੇ ਹਿਣਕਣ ਲੱਗੇ ।

All the Vailant warriors, with big
moustaches and high pride, skillful in the
art of worship, whosoever, came to fight
were stained and killed.

The mighty warriors were mingled with dust in the
pool of blood. The horses without their
riders roamed about and neighed.

120

ਭੀਖਣਯੋ ਭੈਰੀ ਭੁਕਾਰੇ ॥ ਝਲਲੇ ਕੇ ਖੰਡੇ ਦੁਧਾਰੇ ॥
ਜੁਧ ਜੁਲਾਰੇ ਬੜਾੜੇ ॥ ਹੁਲਏ ਭਖਰੀਏ ਆਹਾੜੇ ॥

ਭੈਰੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੱਜਣ ਲਗੀਆਂ । ਝਲਵਾਰਾਂ ਚਮਕੀਆਂ ।
ਯੋਧੇ ਭੜਕਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਲੜਨ ਲੱਗੇ । ਬੜਾ ਹੱਲਾ ਹੁੱਲਾ ਮਚਿਆ ।

The Kettle drums played horrible tunes.
The Sabres glistened. The Warriors
uproared and fought furiously enraged.

121

ਬਕੇ ਬਾਬੜੇ ਬੰਕਾਰੇ ॥ ਨਚੇ ਪਖਰੀਏ ਜੁਧਾਰੇ ॥
ਬਜੇ ਸੰਗ ਲੀਏ ਭੀਹਾਲੇ ॥ ਰਣ ਰੱਤੇ ਮੱਤੇ ਮੁਛਾਲੇ ॥

ਬਾਂਵਰੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਲੜਨ ਲੱਗੇ । ਯੋਧੇ ਝਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਚਣ ਲੱਗੇ ।
ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲੇ ਰਣ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਏ ਘਮਸਾਨ ਯੁਧ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ।

They fought like crazy and insane. With swords
in hand they danced on the horrible death tune.
Warriors with broad shoulders and long mostaches
fought frightfully a terrible battle, in a dreadful
fit of excitement.

122

ਉਛਲੀਏ ਕੱਛੀ ਕਛਾਲੇ ॥ ਉਡੇ ਜਾਣ ਪੱਖੇ ਪੱਛਾਲੇ ॥

ਜੁੱਟੇ ਭੱਟ ਛੁਟੇ ਮੁਛਾਲੇ ॥ ਰੁਲੀਏ ਆਹਾੜ ਪਖਾਲੇ ॥

ਕਛ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਫਾਲਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਲੜਨ ਲੱਗੇ ।
ਉਹ ਪਖਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਉਡਦੇ ਜਾਂਦੇ ਦਿਸਦੇ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਰਣ
ਵਿਚ ਜੁੱਟੇ ਤਾਂ ਹੜਾਂ ਦੇ ਹੜ ਯੋਧੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ।

The warriors belonging to Kachh State
ragged a furious battle. They were frantically
up-roarious, they pounced upon violently.
It appeared as if they were flying on toes.
There was furious massacre and slaughter.

123

ਬੱਜੇ ਸੰਧੂਰ ਨਗਾਰੇ ॥ ਕੱਛੇ ਕਛੀਲੇ ਲੁਝਾਰੇ ॥

ਗਣ ਹੂਰ ਭੂਰ ਗੈਣਾਯ ॥ ਅੰਜਨਿਯੋ ਅੰਜੇ ਨੈਣਾਯ ॥

ਸੰਧੂਰੀ ਰਾਗ ਨਗਾਰੇ ਉਤੇ ਵੱਜੇ । ਜਦੋਂ ਕੱਛ ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਲੜੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਰਾਗਾਂ ਤੇ
ਹੂਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਅੰਜਨ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਦੇਖਣ ਆਈਆਂ ।

When the drum played the martial tune and the warriors
from the Kachh State fought the furious and
uproarious battle, all the nymphs and fairies,
who had applied colligrium to their eye lashes
came to behold the hideous scene.

124

ਰਣਠੰਕੇ ਨਾਦ ਨਫੀਰੇ ॥ ਬੱਬਾੜੇ ਬੀਰ ਹਾ ਬੀਰ ॥

ਉਘੇ ਜਣ ਨੇਜੇ ਜੱਟਾਲੇ ॥ ਛੁੱਟੇ ਸਿਲ ਸਿੱਤਿਯ ਮੁਛਾਲੇ ॥

ਨਵੀਰੇ ਜੋਰ ਜੋਰ ਦੀ ਵੱਜੇ । ਬਾਵਰੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸੂਰਮੇ
ਗੁਰਮ ਗੁੱਥਾ ਹੋਏ । ਪ੍ਰਸਿਧ ਜੱਟਾ ਵਾਲੇ ਯੋਧੇ ਨੇਜੇ ਲੈ ਕੇ ਨਿਕਲੇ ।
ਮੁਛਾਂ ਵਾਲੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਚਮਕਦਾਰ ਪਥਰਾਂ ਦੇ ਤਿਖੇ ਤੀਰ ਛੱਡੇ ।

The clarionet sounded very loudly. In great
rage and fury the warriors fought. The valient
soldiers with matted locks of hair on the head,
jumped in the battle field with long spears,
and the furious men with long mostaches fought
violently with sharp and bright, stoned arrows.

125

ਭਟ ਡਿੱਗੇ ਘਾਯੇ ਅਘਾਯੇ ॥ ਤਨ ਚਟੇ ਅੱਧੇ ਅੱਧਾਯੇ ॥
ਦਲ ਗੱਜੇ ਬੱਜੇ ਨਿਸਾਣੇ ॥ ਚੰਚਲੀਏ ਤਾਜੀ ਚੀਹਾਣੇ ॥

ਕਈ ਯੋਧੇ ਘਾਇਲ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ । ਕਈ ਡਰਪੱਕ ਡਰਦੇ
ਮਾਰੇ ਡਿੱਗ ਪਏ । ਕਈਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਅੱਧੇ ਅੱਧ ਕੱਟੇ ਗਏ ।
ਦੌਵੇਂ ਦਲ ਲਲਕਾਰਨ ਲੱਗੇ । ਤਾਜੀ ਘੋੜੇ ਹਿਣਕਣ ਲੱਗੇ ।

Many brave warriors lie wounded and
injured. Those who were afraid and unsteady
fluctuated and fell. Many were pierced
and cut into halves. Still many, uproared
and challenged furiously. The chargers
kept neighing.

126

ਚਵ ਦਿੱਸੇ ਚਿਕੀ ਚਾਵੰਡੇ ॥ ਖੰਡੇ ਖੰਡਿਕੇ ਆਖੰਡੇ ॥
ਕੜ ਰੰਕੇ ਗਿੱਧੇ ਉਧਾਣੇ ॥ ਜੈ ਜੰਧੇ ਸਿੱਧੇ ਸੁਧਾਣੇ ॥

ਜਦੋਂ ਖੰਡੇ ਖੰਡਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ
ਇਲਾਂ ਚੀਕੀਆਂ, ਗਿਧਾ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡੀਆ ਅਤੇ ਰਿਸੀਆ
ਮੁਨੀਆਂ ਨੇ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਕੀਤੀ ।

When the sabres slashed, there was
massacre and slaughter. The falcons
screamed and screeched. The vultures
fluttered in excitement and agitation. Th

sages and the saints applauded and exclaimed in joyful excitement.

127

ਫੁਲੇ ਜਣ ਕਿਸਕ ਬਾਸੋਂ ॥ ਰਣ ਰੱਤੇ ਸੂਰਾ ਸਾਮੇਤੰ ॥

ਭਿੱਗੇ ਰਣ ਸੁੰਡੀ ਸੁੰਡਾਣੰ ॥ ਧਰ ਭੂਰ ਪੂਰ ਸੁੰਡਾਣੰ ॥

ਰਣ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਬਸੇਤ ਰੁਤ ਵਿਚ ਖਿੜੇ
ਕੇਸਰ ਦੇ ਫੁਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਟਹਿਕ ਰਹੇ ਸਨ । ਹਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ
ਸੁੰਡਾਂ ਕਟੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ । ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਸਿਰਾਂ ਨਾਲ ਧਰਤੀ
ਭਰੀ ਪਈ ਸੀ ।

The faces of warriors fighting in the battle field appeared bright and vigorous like the saffron flower blossomed in the Spring. The trunks of the elephants were spread all over, it was horrible and ghastly scene to perceive. Heads extended all over the battle field in abundance.

ਮਧੁਰ ਧੁਨ ਛੰਦ ।

128

ਤਰ ਹਰ ਰਾਮੇ ॥ ਪਰ ਹਰ ਕਾਮੇ ॥

ਧਰ ਬਰ ਧੀਰੰ ॥ ਪਰ ਹਰਿ ਮੀਰੰ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਸਭ ਇਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਜੋਸ਼ ਭਰ ਕੇ
ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ । ਬੜੀ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਤੀਰ ਮਾਰੇ ।

Rama the incarnate, leaving all other desires, employed all his fresh energies, strength, force and vigour, with great endurance and perseverance, hurled the arrows again.

129

ਦਰ ਬਰ ਗਿਆਨੰ ॥ ਪਰ ਹਰ ਧਿਆਨੰ ॥

ਬਰ ਬਰ ਕੰਪੇ ॥ ਹਰ ਹਰ ਜੰਪੇ ॥

ਰਾਮ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਨਾ ਰਿਹਾ ।
ਬਰ ਬਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲੱਗੇ ।

Beholding Rama, the incarnate in furious temper and wrath, each one lost and forgot his strength of knowledge and power of concentration. They vibrated and trembled in fear and found remedy and relief only in prayers.

130

ਕ੍ਰੋਧ ਗਲਿਤੰ ॥ ਬੋਧ ਦਲਿਤੰ ॥
ਕਰ ਸਰ ਸਰਤਾ ॥ ਧਰ ਧਰ ਹਰਤਾ ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਦੇਖ, ਬੁਧੀ ਨਿਕਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ।
ਰਾਮ ਦੇ ਸਰਰ ਸਰਰ ਕਰਦੇ ਤੀਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੱਗਦੇ
ਉਹ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਲੋਟ ਜਾਂਦਾ ।

Perceiving Rama the incarnate in a fit of rage, the reasoning faculty of each one failed, his piercing arrows whizzlingly slipped from his bow and piercing the enemies threw them on the dust, dead for ever.

131

ਸਰ ਬਰ ਪਾਣੰ ॥ ਧਰ ਕਰ ਮਾਣੰ ॥
ਅਰ ਉਰ ਸਾਲੀ ॥ ਧਰ ਉਰ ਮਾਲੀ ॥

ਕਈ ਬਲੀ ਯਥੇ ਗੋਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਫੜ ਦੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਮਾਣ
ਵਿਚ ਧਰਦੇ, ਪਰ ਰਾਮ ਦੇ ਤੀਰ ਲਗਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਛਾਤੀ
ਨੂੰ ਮਲਦੇ ਹੋਏ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਿੱਛ ਜਾਂਦੇ ।

Many brave and valient warriors would take up arrows and fix them in the bow. Rama the incarnate, with one shaft would pierce them in the chest, throwing them on the ground.

132

ਕਰ ਬਰ ਕੋਪੰ ॥ ਬਰ ਹਰ ਧੋਪੰ ॥

ਗਰ ਬਰ ਕਰਣੰ ॥ ਘਰ ਬਰ ਹਰਣੰ ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜੇ ਸਜਤ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ
ਕੰਬਨ ਲੱਗੇ । ਬੜੀ ਗੜ ਬੜ ਮੱਚੀ । ਲੋਕੀਂ ਘਰਾਂ ਤੋਂ
ਨਸ ਪਏ ।

The weapons and arms held in the mighty
hands of Rama the incarnate trembled and
quivered in fury and agitation. Great
tumult upsurged and the inmates ran out of
their dwellings.

133

ਛਰ ਹਰ ਅੰਗੰ ॥ ਚਰਖਰ ਸੰਗੰ ॥

ਜਰ ਬਰ ਜਾਮੰ ॥ ਤਰ ਹਰ ਰਾਮੰ ॥

ਉਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਠਾਹ ਠਾਹ ਹੋਈ । ਅੰਗ
ਤੁੱਥਾ ਤੁੱਥਾ ਹੋ ਉਡਣ ਲੱਗੇ । ਪਰਸ ਰਾਮ ਜਲ ਬਲ ਗਿਆ ।
ਗਰਜ ਗਰਜ ਕੇ ਰਾਮ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ।

The cannons thundered and boomed,
The bodies were blown to pieces. Paras
Ram in furious temper wrangled and scabbed
with Rama the incarnate.

134

ਟਰ ਧਰ ਜਾਯੰ ॥ ਠਰ ਹਰ ਪਾਯੰ ॥

ਚਰ ਹਰ ਢਾਲੰ ॥ ਬਰ ਹਰ ਕਾਲੰ ॥

ਠਕਾਰੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਸੁਟਦਾ ਹੋਇਆ ਰਾਮ
ਹੱਲੀ ਹੱਲੀ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ । ਕਦੀ ਢਾਲਾਂ ਨੂੰ ਖੜਕਾਂਦਾ ਸੀ,
ਕਦੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਕਾਲ ਵਾਗੂੰ ਕੰਬਦਾ ਸੀ ।

Abandoning all the useless and unserviceable
arms, Rama the incarnate, advanced forward,

gradually. He tinkled the Shields and often
shivered in a fit of furious temper.

135

ਅਰ ਬਰ ਦਰਣੰ ॥ ਨਰ ਬਰ ਹਰਣੰ ॥
ਧਰ ਬਰ ਧੀਰੰ ॥ ਫਰ ਹਰ ਤੀਰੰ ॥

ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਲਣ ਵਾਲਾ, ਹਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ,
ਧੀਰਜ ਧਾਰੀ, ਰਾਮ, ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਭੁਆਨ ਲੱਗਾ ।

The destroyer of the enemies,
The distractor of the arrogant,
Excellent in persevearance and patience,
Rama the incarnate fluttered the arrows.

136

ਬਰ ਨਰ ਦਰਣੰ ॥ ਭਰ ਹਰ ਕਰਣੰ ॥
ਹਰ ਹਰ ਰਜਤਾ ॥ ਬਰ ਹਰ ਗਤਤਾ ॥

ਬੁਰੇ ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ । ਕਰਤਵਯ ਪਾਲਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।
ਸ਼ਤ੍ਰੂ ਤੋਂ ਹਰ ਹਰ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ । ਰੋਲਾ ਪਾ ਪਾ ਕੇ
ਗਜ਼ਨ ਲੱਗਾ ।

Destroyer of the evil and the unholy,
Exaulted in actions of righteousness and high
souled duty, Rama the incarnate, thundered in
uproarious fury, hearing, which the tough and
indomitable enemy found shelter in prayers.

137

ਸਰ ਬਰ ਹਰਤਾ ॥ ਚਰ ਮਰ ਧਰਤਾ ॥
ਬਰ ਮਰ ਪਾਣੰ ॥ ਕਰ ਬਰ ਜਾਣੰ ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਸਕਤੀ ਸਾਲੀ ਹਥਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖ ਕੇ ਸ਼ਤ੍ਰੂ
ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਲੇਟ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਮੌਤ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਲੈਂਦਾ ।

With one arrow from the hands of the mighty
and valient Rama, the incarnate, the enemy

entered into the jaws of death and mingled
with the dust.

138

ਹਰ ਬਰ ਹਾਰੇ ॥ ਕਰ ਬਰ ਬਾਰੇ ॥
ਗੜ ਬਡ ਰਾਮੇ ॥ ਗੜ ਬੜ ਧਾਮੇ ॥

ਜੋਰਾਵਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰਨ ਵਾਲਾ । ਜੋਰ ਨਾਲ ਵਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਰਾਮ, ਨੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਲਲਕਾਰਿਆ । ਉਸ ਸਮੇਂ, ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਗੜ ਬੜ
ਮੱਚੀ ਹੋਈ ਦਿਸੀ ।

There was confusion, tumult and alarm Rama,
the destroyer of the mighty enemies,
with passion enthusiasm re-echoed in
the battlefield with zeal and efflorescence.

ਚਰਪਟ ਛੀਗਾ ਦੇ ਆਦ ਕਿਤ ਛੰਦ ।

139

ਖੱਗੇ ਖਿਯਾਤਾ ॥ ਗਿਆਨ ਗਿਆਤਾ ॥
ਕਿਤ੍ਰ ਬਰਮਾ ॥ ਚਾਰੇ ਚਰਮਾ ॥

ਰਾਮ, ਤੇਗ ਦਾ ਧਨੀ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ, ਵਰਮੇ ਦੀ ਤਰਾਂ
ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਛੇਕਣ ਵਾਲਾ, ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੱਟ ਸੁਟਣ ਵਾਲਾ ।

Skilled in the art of Sword, Treasure
of the knowledge of the supreme.
Rama, was perfect in the art of piercing
the bodies and was capable in the art of slaying.

140

ਸਾਸਤ੍ਰ ਗਿਆਤਾ ॥ ਸਾਸਤ੍ਰ ਖਿਯਾਤਾ ॥
ਚਿੱਤ੍ਰ ਜੋਧੀ ॥ ਜੁਧ ਕੋਧੀ ॥

ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ, ਸਾਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਧਨੀ,
ਵਡਾ ਜੋਧਾ, ਘਮਸਾਨ ਜੁਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।

Knower of the science of religion,
Master in the Science of archery,

A mighty warrior, Perfect in the art of
waging furious battles.

141

ਬੀਰ ਬਰਣ ॥ ਭੀਰ ਭਰਣ ॥
ਸੱਤ੍ਰ ਹਰਤਾ ॥ ਅੱਤ੍ਰ ਧਰਤਾ ॥

ਸੂਰਮਿਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਵਾਲਾ, ਡਰਪੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ।
ਸ਼ਤ੍ਰੂਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਧਰਮੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।

Rama the incarnate.
Supreme in challenging the valients,
Inspired of the timid, destroyer of the enemy
Supporter of the righteous and the holy.

142

ਬਰਮੇ ਬੇਧੀ ॥ ਧਰਮ ਛੇਦੀ ॥
ਛਤ੍ਰ ਹੰਤਾ ॥ ਅੱਤ੍ਰ ਗੰਤਾ ॥

ਧਰਮ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼
ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਰਮੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਨਸ਼ੇ ਧਰਮੀਆਂ ਦੀ
ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।

Annihilator of the destroyer of the righteous
Killer of those who were terror for the Kashatrias
Protector of the Pious and virtuous.
Rama the incarnate, pierced through like auger,
the destroyer of the just, and those who were
terror for the Khashatria race and supported the
virtuous.

143

ਜੁਧ ਧਾਮੀ ॥ ਬੁਧ ਗਾਮੀ ॥
ਸਸਤ੍ਰ ਖਿਆਤਾ ॥ ਅਸਤ੍ਰ ਗਿਯਾਤਾ ॥

ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ, ਅਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ
ਬੁਧੀਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਘਮਸਾਨ ਯੁਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।

Skilled in the art of weapons.

Tactician in armaments.
Dazzlingly intelligent, and
Perfect in raging furious battles.

144

ਜੁਧੇ ਮਾਲੀ ॥ ਕੀਰਤ ਸਾਲੀ ॥
ਧਰਮ ਧਾਮੇ ॥ ਰੂਪ ਰਾਮੇ ॥

ਜੋਗ ਜਿਤਨ ਵਾਲਾ ਉਪਮਾ ਯੋਗ,
ਅਤਿ ਧਰਮੀ, ਇਹ ਹੁਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸੀ ।

Rama the incarnate
Was most righteous, most adequate to be
glorified, was Ever Victorious.

145

ਧੀਰੇ ਧਰਤਾ ॥ ਬੀਰੇ ਹਰਤਾ ॥
ਜੁਧੇ ਜੋਤਾ ॥ ਸਸਤ੍ਰ ਨੇਤਾ ॥

ਧੀਰਜ ਧਾਰੀ, ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ,
ਜੁੱਧ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ, ਸਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਨੇਤਾ ।

Most patient, un provocative
Remover of the distress and the troubles,
Ever victorious in the battles and
Supreme leader in the science of archery.

146

ਦੁਰਦੇ ਗਾਮੀ ॥ ਧਰਮੇ ਧਾਮੀ ॥
ਜੋਗ ਜੁਵਾਲੀ ॥ ਜੋਤ ਮਾਲੀ ॥

ਘਮਸਾਨਾ ਤੋ ਨਾ ਡਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਤਿ ਧਰਮੀ,
ਵਡਾ ਜੋਗੀ ਤੇਜ ਮਈ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ਸੀ ।

Rama the incarnate was fearless in battles
Most righteous,
Chief among ascetics and was resplendent
in glory.

ਸਵੈਯਾ : ਪਰਸਰਾਮ ਬਾਚ :

147

ਤੁਣਕਸੇ ਕਟ ਚਾਪ ਧਰੇ ਅਰ ਹੋ ਕੋਪ ਕਹੀ ਦਿਜ ਰਾਸ ਅਹੋ ॥
ਗ੍ਰਿਹ ਤੋਰ ਸਰਾਸਨ ਸੰਕਰ ਕੋ, ਸੀਯਾ ਜਾਤ ਹਰੇ ਤੁਮ ਕਉਨ ਕਹੋ ॥
ਬਿਨ ਸਾਚਕਹੇ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਨ ਬਚੇ, ਜਿਨ ਕੰਛ ਕੁਠਾਰ ਕੀ ਧਾਰ ਸਹੋ ॥
ਘਰ ਜਾਹੁ ਚਲੇ ਤਜ ਰਾਮ ਰੱਣ, ਜਿਨ ਜੁਝ ਮਰੇ ਪਲ ਠਾਵ ਰਹੋ ॥

ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ ਮੱਢੇ ਉੱਤੇ ਧਨੁਖ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ।
ਲੱਕ ਨਾਲ ਤੀਰ ਬੰਨੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਉਸਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨੂੰ
ਕਿਹਾ, ਜਨਕ ਦੇ ਘਰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿਵਜੀ ਦਾ ਧਨੁਖ ਤੋੜ
ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਲਿਜਾਨ ਵਾਲਾ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈ ? ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਦੱਸੋ
ਬਿਨਾ ਤੋਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਨਹੀ ਬੱਚ ਸਕਦੇ : ਨਹੀ ਤਾਂ ਕੁਚਾੜੇ ਨਾਲ
ਮਾਰ ਦਿਆਗਾ । ਹੇ ਰਾਮ ਘਰ ਚਲਿਆ ਜਾ । ਜੇ ਇਕ ਪੱਲ
ਵੀ ਹੋਰ ਠਹਿਰਿਆ ਤਾਂ ਮਾਰ ਦਿਆਂ ਗਾ ।

With a bow tied to his side and quiver
slung by his waist, Paras Ram spoke in
passion and enquired from Rama, the incarnate,
in a furious tone, about his identity as to
who he was, who had broken the unformidable
mighty bow of the great Shiva placed at the palace
of King Janak, and thus was, victorious in
getting Sita. Without telling the entire truth
he would not be saved but killed with his sharp
axe. With fire of smouldering wrath, Paras Ram,
repeated again to Rama to go away he

,48

ਜਾਨਤ ਹੋ ਅਵਿਲੋਕ ਮੁਖੇ, ਹਠਿ ਏਕ ਬਲੀ ਨਹੀ ਠਾਵ ਰਹੇਗੇ ॥
ਤਾਤ ਗਹਿਯੋ ਜਿਨ ਕੇ ਤ੍ਰਿਣ ਦਾਤਨ, ਤੇਨਾ ਕਹਾ ਰਣ ਆਜ ਗਹੇਗੇ ॥
ਬੰਬ ਬਜੇ ਰਣ ਬੰਬ ਗਢੇ, ਗਹਿ ਹਾਥ ਹਥਿਆਰ ਕਹੁ ਉਮ ਹੋਗੇ ॥
ਭੂਮ ਅਤ੍ਰਾਜ ਪਤਾਲ ਦੂਰੇਖੇ, ਕੇ ਰਾਮ ਕਹੇ ਕਹ ਠਾਮ ਲਹੇਗੇ ॥

ਪਰਸ ਰਾਮ ਨ ਕਿਹਾ, "ਮੈਨੂੰ ਜਾਨਦਾ ਹੈ ? ਕਿਸੇ ਇਕ ਸੂਰਮੇ ਦਾ
ਹੱਠ ਵੀ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ । ਤੇ ਜਿਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੇਰੇ

ਨਾਹਮਣੇ ਦੇਦਾ ਵਿੱਚ ਘਾਹ ਫੜਿਆ ਸੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਲੜੇਗਾ ?
ਜਦੋਂ ਜੰਗ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ਵੱਜਾ, ਅਤੇ ਪਰਸ ਰਾਮ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਖੜੇ
ਵਾਂਗੂ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਕਿਸਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੋਵੇਗੀ ਹਥਿਆਰ ਚੁਕਣ ਦੀ ।
ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋ ਰਾਮ, ਭੂਮੀ, ਅਕਾਸ਼ ਯਾਂ ਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਵੀ
ਤੇਨੂੰ ਲੁਕਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਨੀ ।

Paras Ram shouted in furious tone to Rama and enquired, if he knew his might, which was incomparable to any mightiest of the mighty valient, consequently unmeasurable to the might of one whose father could not face him in the battle. When the trumpets played and Paras Ram entered the battle field no one will have the nerves to face his gallicism. "Where will you flee O, Rama, the earth, hell or heaven will offer no place to hide yourself."

149

ਕਵਿ ਵਾਚੁ :

ਯੋ ਜਬ ਬੈਨ ਸੁਨੇ ਅਰਿਕੇ, ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਰਾਘੁਬੀਰ ਬਲੀ ਬਲਕਾਨੇ ॥
ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰਨ ਲੇ ਗਿਰਵੇ, ਗਿਰ ਭੂਮ ਅਕਾਸ਼ ਦੇਉ ਬਹਰਾਨੇ ॥
ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਦਿਸਾ ਬਿਦਸਾਨ ਕੇ, ਦਾਨਵ ਦੇਵ ਦੁਹੁ ਡਰਮਾਨੇ ॥
ਸ੍ਰੀ ਰਾਘੁਨਾਥ ਕਮਾਨ ਲੈ ਹਾਥ, ਕਹੇ ਰਿਸਕੇ ਕਿਹ ਪੈਸ ਰਤਾਨੇ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਠੀ ਪਰਸ ਰਾਮ ਦੇ ਬੋਲ ਰਾਮ ਨੇ ਸੁਣੇ, ਤਾਂ ਮਹਾਂ ਬੀਰ
ਰਾਘੁਬੀਰ ਬੋਲੇ, "ਅਕਾਸ਼ ਜਿਥੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਪਹਾੜ, ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਧੌਂਸ ਗਏ ਹਨ । ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ਼, ਪਤਾਲ, ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੇ ਦੇ ਲੋਕ ਮੈਥੋਂ
ਡਰਦੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਕਮਾਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ, ਦੱਸ ਮੈਂ ਕਿਧਰ ਚਲਾਵਾਂ ?

Rama the incarnate, on hearing the arrogant speech of the haughty Paras Ram, retorted that those who were like high and mighty mountains, had fallen deep into the ocean. All the gods, Nagas and the demons were afraid of him, he challenged him to show him the place where to shaft his bow.

ਪਰਸਰਾਮ ਵਾਚ ਰਾਮ ਸੇ ॥

ਜੇਤਕ ਬੈਨ ਕਹੇ ਸੁ ਕਹੇ, ਜੁਪੈ ਫੇਰ ਕਹੇ ਤੁਪੈ ਜੀਤਨ ਜੈਹੋ ॥
ਹਾਥ ਹਥਿਆਰ ਗਹੇ ਸੁ ਗਹੇ, ਜੁਪੈ ਫੇਰ ਗਹੇ ਤੁਪੈ ਫੇਰਨ ਲੈਹੋ ॥
ਰਾਮ ਰਿਸੇਰਣ ਮੈਂ ਰਘੁਬੀਰ, ਕਹੇ ਭਜ ਕੈ ਕਤ ਪ੍ਰਾਨ ਬਚੇਹੋ ॥
ਤੋਰ ਸਰਾਸਨ ਸੰਕਰ ਕੇ, ਹਰ ਸੀਯ ਚਲੇ ਘਰ ਜਾਨ ਨਾ ਪੈਹੋ ॥

ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਜਿਹੜੇ ਬਚਨ ਤੂੰ ਹੁਣ ਕਹੇ ਹਨ, ਸੇ ਕਹੇ ਹਨ, ਜੇ ਹੋਰ ਕਹੇ ਤਾਂ ਜਿਤਨ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗਾ । ਜਿਹੜੇ ਹਥਿਆਰ ਤੂੰ ਫੜੇ ਹਨ, ਸੇ ਫੜੇ ਹਨ, ਜੇ ਕਰ ਫੇਰ ਫੜੇ ਤਾਂ ਫੜਨ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗਾ । ਰਾਮ ਹੁਣ ਰਣ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਬਚਾਕੇ ਕਿਥੇ ਜਾਵੇਗਾ । ਸੰਕਰ ਦੇ ਧਨੁਸ ਨੂੰ ਤੋੜ, ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂਗਾ ।'

Paras Ram replied in fury to Rama that he was demented and perverse. He should stop his senseless and reckless words. Another moment he shall be in the jaws of death. He should surrender his arms and learn about his glory, might and fierceness of his temper. If he still persisted to fight, and did not restrain his passion, he shall not be allowed to take Sita along, although he has broken the Siva's mighty bow.

ਰਾਮ ਵਾਚ ਪਰਸਰਾਮ ਸੇ ॥

ਸਵੇਯਾ:-

ਬੋਲ ਕਹੇ ਸੁ ਸਹੇ ਇਜ ਜੂ, ਜੁਪੈ ਫੇਰ ਕਹੇ ਤੁਪੈ ਪ੍ਰਾਨ ਖੋਹੋ ॥
ਬੋਲਤ ਐਨ ਕਹਾ ਸਨ ਜਿਉ ਸਭ ਦਾਤ ਤੁਰਾਇ ਅਥੇ ਘਰ ਜੇਹੋ ॥
ਧੀਰ ਤਬੇ ਲਹਿ ਹੈ ਹੁਮ ਕਉਂ ਜਬ ਭੀਰ ਪਰੀ ਇਕ ਤੀਰ ਚਲੇਹੋ ॥
ਬਾਤ ਸਭਾਰ ਕਹੇ ਮੁਖ ਤੇ, ਇਨ ਬਾਤਨ ਕੇ ਅਥ ਹੀ ਫਲ ਪੈਹੋ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਜਿਹੜੇ ਬੋਲ ਤੂੰ ਕਹੇ ਹਨ ਉਹ ਮੈਂ ਸਹੇ ਹਨ, ਜੇ ਫੇਰ ਕਹੇ ਤਾਂ ਜਾਨ ਗੁਆ ਲਵੇਗਾ । ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਂਗੂ

ਆਕੜ ਕੇ ਕਿਉਂ ਬੋਲਦਾ ਹੈਂ, ਸਾਰੇ ਦੰਦ ਤੋੜ ਕੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿਆਂਗਾ
ਤਦ ਹੀ ਤੇਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਇਕ ਤੀਰ ਚਲਾਣ
ਜੰਗਾ ਨਾ ਛਡਿਆ । ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਹੁਣੇ
ਇਹਨਾਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਸਮਾਦ ਚਖਾ ਦੇਵਾਂਗਾ ।

Rama the incarnate, replied to Paras Ram that if he repeated his rude speech, which he had patiently heard, he would loose his life, the next moment. He would be set to permanent rest, he would be tormented fiercely and would be made helpless to take up arms. If he was not sensible enough, he shall be dragged into the jaws of death for his sharp tongue.

152

ਪਰਸ ਰਾਮ ਵਾਚੁ ।

ਸਵੇਯਾ :

ਤਉ ਤੁਮ ਸਾਚ ਲਖੇ ਮਨ ਮੈਂ, ਪ੍ਰਭ ਜਉ ਤੁਮ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਓ ॥
ਰੁੱਦ੍ਰ ਕੁਵੰਡ ਥਿਹੰਡ ਕਰਯੋ, ਜਿਮ ਤਿਉਂ ਅਪਨੋ ਬਲ ਮੋਹਿ ਦਿਖਾਓ ॥
ਤੋਹੀ ਗਦਾ ਕਰ ਸਾਰੰਗ ਚਕ੍ਰ, ਲਤਾ ਭਿੰਗ ਕੀ ਉਰ ਮੱਧ ਸੁਹਾਓ ॥
ਮੇਰੇ ਉਤਾਰ ਕੁਵੰਡ ਮਹਾਬਲ, ਮੋਹੁ ਕਉ ਆਜ ਚੜਾਇ ਦਿਖਾਓ ॥

ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਸੱਚ ਹੀ ਸਮਝੀ ਬੈਠਾ ਹੈਂ ਕਿ ਤੂੰ
ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਹੈਂ । ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਸਿਵਜੀ ਦੇ ਧਨੁਖ ਨੂੰ ਤੋੜਕੇ ਅਪਣੀ ਸਕਤੀ
ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਚਕਰਧਾਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਾ, ਜੇ
ਮੇਰੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਕਰੜੇ ਧਨੁਖ ਨੂੰ ਤੋੜਕੇ ਦਿਖਾਵੇ ।

Again Paras Ram exclaimed in contemptuous rage, to Rama that he should forget himself to be Rama, the incarnation of Vishnu the effulgent, by breaking the bow of Lord Shiva. His doubts could only be removed if he drew the mighty and formidable bow of Lord Vishnu the effulgent, belonging to his ancestors.

153

ਕਵਿ ਵਾਚ

ਸਵੇਯਾ :

ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿਰੋਮਣ ਸੂਰ, ਕਵੰਡ ਲਯੋ ਕਰ ਮੈਂ ਹਸ ਕੇ ॥
 ਲਯੋ ਚਾਪ ਚਟਾਕ ਚੜਾਇ ਬਲੀ, ਖਟ ਟੂਕ ਕਰਿਯੋ ਛਿਨ ਮੈ ਕਸ ਕੇ ॥
 ਨਭ ਕੀ ਗਤਿ ਤਾਹਿ ਹਤੀ ਸਰਸੋਂ ਅਧ ਬੀਚ ਹੀ ਬਾਤ ਰਹੀ ਬਸ ਕੇ ॥
 ਨਬ ਸਾਤ ਕਛੂ ਨਟ ਕੇ ਬਟ ਜਯੋ, ਭਵ ਪਾਸ ਨਿਸੰਗ ਰਹਿਯੋ ਫਸ ਕੇ ॥

ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰੋਮਣੀ ਰਘੁਬੀਰ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਗੂ ਦਾ ਧਨੁਖ
 ਲਿਆ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਕਸਿਆ ਤਾਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ
 ਛੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਕਾਸ਼, ਜਲ ਅਤੇ ਵਰਖਾ ਸਭ ਅਪਣੀ ਚਾਲ
 ਖੁਲ ਗਈ। ਗੱਲ ਅਧ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਸੋਲਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ
 ਬਾਲਕ ਨੇ ਧਨੁਖ ਨੂੰ ਟੋੜਕੇ ਹੈਰਤ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿਤਾ।

At that time Rama, the incarnate,
 exalted amongst warriors, picked up
 the mighty and formidable bow of Bhrgu.
 No sooner he stretched it, than it broke itself
 into six pieces. A lad of sixteen years
 dazzled and baffled Paras Ram the axe bearer.

154

ਅਬ ਅਉਧ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਥਨ ॥

ਸਵੇਯਾ ॥

ਭੇਟ ਭੁਜਾ ਭਰ ਅੰਕ ਭਰੇ, ਭਰ ਨੈਣ ਦੋਉ ਨਿਰਖੇ ਰਘੁਰਾਈ ॥
 ਗੰਜਤ ਭ੍ਰਿਗੂ ਕਪੋਲਨ ਉਪਰ, ਨਾਗ ਲਵੰਗ ਰਹੇ ਲਿਵਲਾਈ ॥
 ਕੰਜ ਕੁਰੰਗ ਕਲਾ ਨਿਸਿ ਕੇ, ਹਰਿ ਕੋਕਲ ਹੋਰ ਹੀਏ ਹਰਰਾਈ ॥
 ਬਾਲ ਲਖੇ ਛਬ ਖਾਟ ਪਰੇ, ਨਹਿ ਬਾਟ ਚਲੈ ਨਿਰਖੇ ਅਧਿਕਾਈ ॥

ਪਰਸਰਾਮ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਅਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਜਫੀ ਪਾਈ।
 ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਸਨੇਹ ਭਰਕੇ ਰਘੁਰਾਜ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਦੀਆਂ ਨਜਰਾਂ
 ਭੌਰਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਫਿਰਨ ਲਗੀਆਂ।
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਗਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕਾਲੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਭਾ ਦੇਖਣ ਲੱਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
 ਕਮਲ-ਨੈਣ, ਚੰਦ੍ਰ-ਮੁਖ ਅਤੇ ਕੋਇਲ ਵਰਗੇ ਬੋਲ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ

ਮਾਸਤੀ ਵਿਚ ਝੰਮਣ ਲੱਗਾ । ਪਲੰਘ ਉਤੇ ਲੰਮੇ ਪਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ
ਬਾਲਕ ਜਾਪਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ ਪਰਸਰਾਮ ਰਜਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਅਤੇ ਜਾਣਾ ਭੀ ਭੁਲ ਗਿਆ ।

Paras Ram embraced and clasped Rama, the
incarnate, in his arms. With eyes filled with love
and affection, he looked at his dazzling features ;
His whole soul set on his lovely cheeks like
maggot. His black and curly snake like curls looked
glorious. His lotus eyes, moon like face and honeyed
words besetted him. Lying on a bed, Rama looked
like a lad, most beautiful most graceful that the
eyes got fixed on him and Paras Ram forgot to move.

153

ਸੀਤਾ ਰਹੀ ਮੁਰਛਾਇ ਮਨੈ, ਰਨ ਰਾਮ ਕਹਾ ਮਨ ਬਾਤ ਧਰੈਗੈ ॥
ਤੋਰ ਸਰਾਸਨਿ ਸੰਕਰ ਕੇ, ਜਿਮ ਮੋਹਿ ਬਰਿਓ ਤਿਮ ਅਉਰ ਬਰੈਗੈ ॥
ਦੂਸਰ ਬਿਆਹ ਬਧੁ ਅਬ ਹੀ, ਮਨ ਤੇ ਮੁਹਿ ਨਾਥ ਬਿਮਾਰ ਡਰੈਗੈ ॥
ਦੇਖਤ ਹੋ ਨਿਜ ਭਾਗ ਭਲੇ, ਬਿਧ ਆਜ ਕਹਾਇ ਹਨੋਰ ਕਰੈਗੈ ॥

ਸੀਤਾ ਮਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਉਦਾਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਕੇ ਰਣ ਜਿੱਤਕੇ ਰਾਮ
ਮਰ ਨਾਲ ਰਿਬੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ । ਸਿਵਜੀ ਦਾ ਧਨੁਖ
ਤੇੜਕੇ, ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਭ੍ਰਿਗੂ
ਦਾ ਧਨੁਖ ਤੇੜ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ।
ਦੂਸਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਰਾਮ ਮੈਨੂੰ ਮਨੋਂ ਵਿਸਾਰ ਦੇਣਗੇ ।
ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਅੱਜ ਬਿਧ ਮਾਤਾ ਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

Sita was feeling very sad and heavy at heart.
She thought in distress that Ramá, the victorious
would not be coming back to her, after winning the
reputed glory. He would wed another princess after
breaking the mighty and formidable bow of the
Bhrigu as he wedded her by breaking the bow of
Lord Shiva. Rama the fascinating and incomparable
prince would forget her, after second marriage.
She then sought mercy of Lord, the Creator.

156

ਤੇਹੀ ਲੋ ਰਾਮ ਜਿਤੇ ਦਿਜ ਕਉ ਅਪਨੇ ਦਨ ਆਇ ਬਜਾਇ ਬਧਾਈ ॥
 ਭੱਗੁਲ ਲੋਕ ਫਿਰੇ ਸਭ ਹੀ ਰਣ ਮੇਂ ਲਖ ਰਾਘਵ ਕੀ ਅਧਿਕਾਈ ॥
 ਸੀਯ ਰਹੀ ਰਨ ਰਾਮ ਜਿਤੇ ਅਵਧੇਸਰ ਬਾਤ ਜਥੇ ਸੁਨ ਪਾਈ ॥
 ਫੁਲ ਗਯੋ ਅਤਿ ਹੀ ਮਨ ਮੇਂ ਧਨ ਕੇ ਘਨ ਕੀ ਬਰਖਾ ਬਰਖਾਈ ॥

ਜਦ ਰਾਮ ਪਰਸਰਾਮ ਨੂੰ ਜਿਤਕੇ, ਅਪਨੇ ਦਲ ਵਿਚ ਆਏ
 ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵਜਾਇਆ । ਇਧਰ ਉਧਰ ਭਜ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ
 ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਘਵ ਦੀ ਜਿਤ ਸਟੀ ਤਾਂ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ । ਸੀਤਾ ਨੇ
 ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਰਾਮ ਜਿਤ ਗਏ ਹਨ । ਅਵਧ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ
 ਨੇ ਜਦੋਂ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਐਨਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਧਨ, ਮੀਰ
 ਵਾਂਗੂੰ ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ ।

After winning the glorious victory over
 Paras Ram, Rama the incarnate returned to his
 camp and celebrated the high victory. The people
 who were playing about hearing about the victory of Rama,
 rejoiced. Sita also heard about it. When Dasrath,
 the king of Ayodhya heard about the loving and
 happy news, he was over joyed, he rained and
 showered money abundently and lavishly.

157

ਬੰਧਨ ਵਾਰ ਬਧੀ ਸਭ ਹੀ ਦਰ ਚੰਦਨ ਸੋਂ ਛਿਰ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਾਰੇ ॥
 ਕੇਸਰ ਡਾਰ ਬਰਾਤਨ ਪੈ, ਸਭ ਹੀ ਜਨ ਹੈ ਪੁਰਹੁਤ ਪਧਾਰੇ ॥
 ਬਾਜਤ ਤਾਲ ਮੁਚੰਗ ਪਖਾਵਜ, ਨਾਚਤ ਕੋਟਨ ਕੋਟ ਅਖਾਰੇ ॥
 ਆਨ ਮਿਲੇ ਸਭ ਹੀ ਆਗੁਆ, ਸੁਤ ਕਉ ਪਿਤ ਲੈ ਪੁਰ ਅਧ ਸਿਧਾਰੇ ॥

ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਘਰਾਂ ਅਗੇ ਸਗਨਾਂ ਦੇ ਸੋਹਰੇ ਲਟਕਾਏ । ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ
 ਵਿੱਚ ਚੰਦਨ ਛਿਣਕਿਆ ਗਿਆ ਬਰਾਤ ਉਤੇ ਕੇਸਰ ਛਿਣਕਿਆ
 ਗਿਆ । ਤਦ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕਿ ਜਨਕ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ।
 ਢੋਲਕੀਆਂ, ਮਿਦੰਗ, ਪਖਾਵਜ ਆਦਿ ਸਾਜ ਵਜੇ । ਕਈਆਂ ਨੇ ਨ੍ਰਿਜ
 ਕੀਤਾ । ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਬਰਾਤ ਨੂੰ ਅਗੇਂ ਲੈਣ ਆਏ । ਦਸਰਥ ਆਪਣੇ
 ਪੁਤ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਅਯੋਧਿਆ ਗਏ ।

Every one prepared auspicious ornamental arch of beautiful flowers and leaves at the entrance of their gates. All the houses were decorated and perfumed with sandal. Saffron, the auspicious colour, was sprinkled on the enormous and majestic marriage procession. Melodious songs were sung on harp and tambourine, Nymphs of heaven danced in excitement. When the procession was at hand, all at Janak's palace went in deputation to meet and receive him in honour. Then King Dasrath along with his sons returned to Avedh.

158

ਚੋਪਈ

ਸਭਹੂੰ ਮਿਲ ਗਿਲ ਕੀਓ ਉਛਾਹਾ ॥
ਪ੍ਰਤਿਤ ਹੂੰ ਕੋ ਰਚਿਓ ਬਿਸਾਹਾ ॥
ਰਾਮ ਸੀਯਾ ਬਰ ਕੇ ਘਰ ਆਏ ॥
ਦੇਸ ਬਿਦੇਸਨ ਹੋਤ ਬਧਾਏ ॥

ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਅਪਾਰ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ।
ਇਉਂ ਦਸਰਥ ਨੇ ਰਾਮ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ।
ਅਤੇ ਰਾਮ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਵਰ ਕੇ ਘਰ ਲਿਆਏ ।
ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਵਧਾਈਆਂ ਭੇਜੀਆਂ ।

Every one rejoiced greatly. This is how Rama, the incarnate, wedded Sita, the perfection in beauty and brought her to his Kingdom. The royal couple was then the recipient of blessings, congratulations and felicitations.

159

ਜਹ ਤਹ ਹੋਤ ਉਛਾਹ ਅਪਾਰੁ ॥
ਤਿਹੂੰ ਸੁਤਨ ਕੋ ਬਿਯਾਹ ਬਿਚਾਰੁ ॥

ਬਾਜਤ ਤਾਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਅਪਾਰੇ ॥

ਨਾਚਤ ਕੋਟਨ ਕੋਟ ਅਖਾਰੇ ॥

ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ! ਤਦ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨਾਂ
ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ । ਮ੍ਰਿਦੰਗ
ਆਦਿ ਸਾਜ ਵੱਜੇ । ਬੜੇ ਗਾਣੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅਨੰਤ ਪਰੀਆਂ ਨੇ ਨਾਚ ਨੱਚੇ ।

Everywhere there was blissful joy and overwhelming
enjoyment. Then the King thought about the
marriage of the other three princes, and
started the performance. Harp and tambourine
instruments were played. All over the palace
there was performance of charming dances, by
the beautiful nymphs.

160

ਬਨ ਬਨ ਬੀਰ ਪਖਰੀਆਂ ਚਲੇ ॥

ਜੋਬਨ ਵੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਭੱਲੇ ॥

ਭਏ ਜਾਇ ਇਸਥਤ ਨਿਪਦਰ ਪਰ ॥

ਮਹਾਰਥੀ ਅਰ ਮਹਾ ਧਨੁਰਧਰ ॥

ਬੜੇ ਬੜੇ ਮਹਾਂ ਬਲੀ, ਯੋਧੇ ਨੇ ਜਵਾਨ ਸਿਪਾਹੀ,
ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਸੁਰਮੇ ਅਤੇ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣੇ ਲੋਕ ਬਣ ਠਣ ਕੇ
ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਆ ਿੱਕੇ ਹੋਏ ।

Expert warriors, Valient young soldiers,
renowned Kights and staunch fighters,
all gracefully decorated and beautifully
dressed, sallied forth and collected in the
palace of the King.

161

ਬਾਜਤ ਜੰਗ ਮੁਚੰਗ ਅਪਾਰੇ ॥

ਢੋਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਸੁਰੰਗ ਸੁਧਾਰੇ ॥

ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਸੋਚਲਾ ਨਾਚੀ ॥

ਨੈਨ ਨਚਾਇ ਬਜਾਵਤ ਤਾਰੀ ॥

The Ramayana

ਚਲ ਨਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਉਤੇ
ਨ੍ਰਿਤ ਗਾਏ, ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨੱਚਾ ਨੱਚਾ ਕੇ
ਤੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਨਚੀਆਂ । ਢੋਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ, ਸਰੰਗੀ
ਤੇ ਮਦੰਗ ਆਦਿ ਸਾਜ਼ ਵੱਜੇ ।

troop of girls adorned with brilliant
naments and dazzlingly beautiful faces, danced
and sang auspicious strains in melodious voice,
with clap and movement of the eyes, accompanied
by various musical instruments like tom tom,
pip, violen and drum.

162

ਛਕਨ ਹੋਸ ਨ ਧੰਨ ਕੀ ਰਹੀ ॥
ਨ ਸੁਰਨ ਸਰਤਾ ਹੂੰ ਬਹੀ ॥
ਬਾਤ ਮਾਂਗਨ ਕਉ ਆਵੇ ॥
ਸਕ ਬਾਤ ਘਰੇ ਲੈ ਜਾਵੇ ॥

ਨ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਧਨ ਦੀ ਕਮੀ ਨਾ ਰਹੀ । ਧਨ ਅਤੇ
ਸੁਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਦੀ 'ਵਾਂਗੂ' ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ ।
ਹਜ਼ਾ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਮੰਗਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

The beggars were levishly gifted, to the
king. Offerings of gold and wealth were
made in abundance like the flowing of the
river water. Innumerable gifts were offered
to the one who implored or desired one.

163

ਬਨ ਚਲਤ ਭਏ ਰਘੁਨੰਦਨ ॥
ਪ੍ਰਹਪ ਬਸੰਤ ਜਾਨ ਬਨ ॥
ਤ ਕੇਸਰ ਅੰਗ ਡਰਾਯੋ ॥
ਏ ਹੀਏ ਉਛਜ ਜਨ ਆਯੋ ॥

ਰਾਜਕੁਮਾਰ, ਸੱਜ ਧੱਜ ਕੇ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਇਉਂ ਲੱਗਦੇ ਸਨ
ਜਿਵੇਂ ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਵਿਚ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਹੋਣ ।
ਸੱਜ ਧੱਜ ਕੇ ਅਤੇ ਅੰਗਾਂ ਉਤੇ ਕੇਸਰ ਛਿਨਕ ਕੇ ਰਾਘਕੁਲ ਰਾਜ
ਕੁਮਾਰ, ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਇਉਂ ਲੱਗਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਆਨੰਦ
ਦਾ ਵੇਗ ਉਛਲ ਉਛਲ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ ।

Beautifully attired and decorated with the
auspicious colour of saffron, the princess
of the Raghu race appeared like the full bloomed
flowers of the Spring. Enraptured with joy and
delight they were overwhelmed with ecstasy.

164

ਸਾਜਤ ਭਏ ਅਮਿਤ ਚਤੁਰੰਗ ॥
ਉਮਡ ਚਲਤ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਕਰ ਗੰਗ ॥
ਭਲ ਭਲ ਕੁਮਾਰ ਚੜੇ ਸਜ ਸੈਨਾ ॥
ਕੋਟਕ ਚੜੇ ਸੂਰ ਜਨ ਗੋਨਾ ॥

ਅਬਾਹ ਚਤੁਰੰਗਨੀ ਸੈਨਾ ਸਾਜ ਕੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਜਕੁਮਾਰ
ਅਤੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸੂਰਬੀਰ ਸਨ, ਇੰਉਂ ਚਲੇ, ਜਿਵੇਂ,
ਗੰਗਾ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਹੈ ॥

Vast and innumerable army of staunch,
warriors, and princes riding on various types
of horses, elephants and chariots along with
infantry surged and moved like the waves and
tides of the holy Ganges.

165

ਭਰਬ ਸਹਿਤ ਸੋਭਤ ਸਭ ਭਾਤਾ ॥
ਕਹਿਨ ਪਰਤ ਮੁਖ ਤੇ ਕਛੁ ਬਾਤਾ ॥
ਮਾਤਨ ਮਨ ਸੰਦ੍ਰ ਸੁਭ ਮੋਹੈ ॥
ਜਨ ਦਿਤ ਗ੍ਰਿਹ ਰਵਿ ਸਸਿ ਦੋਉ ਸੋਹੈ ॥

ਸਾਰੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਭਰਤ ਸਮੇਤ ਅਜਿਹੀ ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ
ਜਿਹੜੀ ਕਹਿਨ ਕਥਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ । ਬਾਕੇ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ
ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਮਾਤਾਵਾਂ, ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਉਂ ਮੋਹ ਰਹੇ ਸਨ
ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ ਸੋਭਾ ਪਾਏ ਹਨ ।

The princes of the solar race, along with
Bharata looked so magnificent that the
words fail to describe. The extremely charming
and beautiful moon and sun like sons of the
queens besieged their hearts in admiration.

166

ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੈ ਸਜ ਸੁੱਧ ਬਰਾਤਾ ॥
ਕਛੂ ਨ ਪਰਤ ਕਹਿ ਤਿਨ ਕੀ ਬਾਤਾ ॥
ਬਾਦਤ ਕਹਤ ਗੁੰਥ ਬਾਤਨ ਕਰ ॥
ਬਿੱਦਾ ਹੋਨ ਸਿਸ ਚਲੇ ਤਾਤ ਘਰ ॥

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਜ ਧਜ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਹੋਈ ਬਰਾਤ ਦੀ
ਸੋਭਾ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਜੇ ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਤਾਂ ਗੁੰਥ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹੋਣ
ਦਾ ਡਰ ਹੈ ! ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਪਿਤਾ ਕੋਲੋਂ
ਵਿਦਾ ਲੈਣ ਲਈ ਗਏ ।

Trmemdously decorated and richly comparisined
huge marriage procession looked so magnificent
which is indescribable in words. An attempt
to describe would enlength the volume. The
princes then went to seek permission of their
father, the King Dasrath.

167

ਅਇ ਪਿਤਾ ਕਹੁ ਕੀਨ ਪ੍ਰਨਾਮਾ ॥
ਜੋਰ ਪਾਨ ਠਾਡੇ ਬਲ ਧਾਮਾ ॥
ਨਿਰਖ ਪੁਤ੍ਰ ਆਨੰਦ ਮਨ ਭਰੇ ॥
ਦਾਨ ਬਹੁਤ ਬਿਪਨ ਕਉ ਕਰੇ ॥

ਰਾਜਕੁਲ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕੀਤਾ ।
 ਦੇਖ ਦੇਖ ਕਿ ਪਿਤਾ ਦਾ ਦਿਲ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਭਰ
 ਭਰ ਕੇ ਉਛਲਨ ਲੱਗਾ । ਉਸ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ
 ਬਹੁਤ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ।

The princes of the solar race with their hands clasped came to
 their father, the King Dasrath, for blessings,
 the father could not contain within himself in joy.
 Overwhelmed with joy and happiness he, made offerings to
 the Brahmins.

168

ਤਾਤ ਮਾਤ ਲੈ ਕੇਂਠ ਲਗਾਏ ॥
 ਜਨ ਦੁਇ ਰਤਨ ਨਿਰਧਨੀ ਪਾਏ ॥
 ਬਿਦਾ ਮਾਗ ਜਬ ਗਏ ਰਾਮ ਘਰ ॥
 ਸੀਸ ਰਹੇ ਧਰ ਚਰਨ ਕਮਲ ਪਰ ॥

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ
 ਲਾਇਆ, ਤਾਂ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਨਿਰਧਨ ਨੂੰ
 ਧਨ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਜਦੋਂ ਤਿੰਨੋਂ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਵਿਦਾ ਲੈ
 ਕੇ ਰਾਮ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ
 ਸਿਰ ਰਖ ਕੇ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕੀਤਾ ।

Overwhelmed with the emotion of love and affection
 the King and the queens pressed their sons
 to their throbbing breasts and felt like the poor
 who is amply rewarded with a vast treasure of precious wealth.
 There after taking leave the princes proceeded towards
 Rama's palace and placed their heads on his feet
 in humility.

169

ਕਬਿਤ

ਰਾਮ ਬਿਦਾ ਕਰੇ ਸਿਰ ਚੂਮਯੋ ਪਾਨ ਪੀਠ ਧਰੇ,
 ਆਨੰਦ ਸੋ ਭਰੇ ਲੋ ਤੰਬੋਰ ਆਗੇ ਧਰੇ ਹੈ ॥

ਦੁੰਦੁਭੀ ਬਾਜਾਇ ਤੀਨੇ ਭਾਈਯੋਂ ਚਲਤ ਭਏ,
ਮਾਨੇ ਸੂਰ ਚੰਦ ਕੋਟ ਆਨਕੇ ਉਤਰੇ ਹੈਂ ॥
ਕੇਸਰ ਸ ਭੀਜੇ ਪੱਟ ਸੋਭਾ ਦੇਤ ਐਸੀ ਭਾਂਤ,
ਮਾਨੇ ਰੂਪ ਰਾਗ ਕੇ ਸੁਹਾਗ ਭਾਗ ਭਰੇਂ ਹੈਂ ॥
ਰਾਜਾ ਅਵਧੇਸ ਕੇ ਕੁਮਾਰ ਐਸੇ ਸੋਭਾ ਦੇਤ,
ਰਾਮ ਜੂ ਨੇ ਕੋਟਕ ਕਲਯੋਰਾ ਕੋਧੇ ਕਰੇ ਹੈਂ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਚੁੰਮਿਆ ਪਿੱਠ
ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ । ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸਗਨ ਪਾਏ । ਵਾਜਿਆਂ ਗਾਜਿਆਂ ।
ਨਾਲ ਤਿੰਨੇ ਭਰਾ ਇਉਂ ਚਲੇ ਮਾਨੇਂ ਕਰੋੜਾਂ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਧਰਤੀ ਉਤੇ
ਉਤ੍ਰ ਆਏ ਹੋਣ ! ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕਪੜੇ ਇਉਂ ਲਗਦੇ ਸਨ ਮਾਨੇਂ
ਖੁਸ਼ਿਆ ਨੇ ਆ ਕੇ ਡੋਰੇ ਲਾਏ ਹੋਣ । ਅਵਧ ਨਰੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ,
ਇਉਂ ਲਗਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਾਮਦੇਵ ਨੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਣ ॥

With love and affection Rama the incarnate,
kissed the foreheads of his brothers and
caressed them on their backs and offered all
the good and auspicious gifts. With the
beat of the drums when all the three brothers
moved on, it appeared as if millions of Suns and
moons had descended on the earth. Their clothes
dipped with the auspicious saffron colour appeared
as if they were dipped in splendour of boundless
happiness. The princes of the King of Avedh appeared like
the symbols of innumerable forms of Kam Deva.

170

ਆਉਧ ਤੇ ਨਿਸਰ ਚਲੇ ਲੀਨੇ ਸੰਗ ਸੂਰ ਭਲੇ,
ਰਨ ਤੇ ਨ ਟਲੇ ਪਲੇ ਸੋਭਾ ਹੂੰ ਕੇ ਧਾਮ ਕੇ ॥
ਸੁੰਦ੍ਰ ਕੁਮਾਰ ਉਰਹਾਰ ਸੋਭਾਤ ਪਰ,
ਤੀਨੇ ਲੋਕ ਮੱਧੀ ਕੀ ਮੁਹੱਯਾ ਸਬ ਬਾਮਕੇ ॥
ਦੁਰਜਨ ਦਲੱਯਾ ਤੀਨੇ ਲੋਕ ਕੇ ਜਿੱਤਯਾ,
ਤੀਨੇ ਰਾਮ ਜੂ ਕੇ ਭੋਯਾ ਹੈ ਚਹਯਾ ਹਰਿ ਨਾਮ ਕੇ ॥

ਬੁੱਧ ਕੇ ਉਧਾਰ ਹੈਂ ਸਿੰਘਾਰ ਅਵਤਾਰ ਦੀਨ,
ਸੀਲ ਕੇ ਪਹਾਰ ਲੇ ਕੁਮਾਰ ਬਨੇ ਕਾਮ ਕੇ ॥

ਅਉਧ ਤੋਂ ਚਲਨ ਲਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਸੁਰਮੇ ਨਾਲ ਲਏ ।
ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸਸੰਤਰ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਦੇ ਫਲੇ ਵਿਚ ਪਏ ਹਾਰ ਇਉਂ
ਜਾਪਦੇ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਾਮਦੇਵ ਨੇ ਤਿਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ ਭਰ ਦਿਤੀ ਹੋਵੇ । ਦਰਜਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ
ਵਾਲੇ ਤਿਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਤਣ ਵਾਲੇ, ਰਾਮ ਦੇ ਭਰਾ, ਚੰਗੇ ਦਾ
ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਉਦਾਰ ਚਿੱਤ, ਅਤਿ ਸ਼ਾਹੀਲ, ਮਹਾਂਬਲੀ,
ਯੁੱਧ, ਐਸੇ ਵੇਲੇ ਕਾਮਦੇਵ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ ।

Accompanied by renowned warriors, and high chieftains,
all the princes moved in a procession. The beautiful
ornaments decorated and adorned round their necks were
enough to rob the charm, of the god of love, from all the
three worlds. The valient, the mighty warriors, destroyers
of the demons, glorious among the three worlds, most noble,
benevolent, bountiful, gentle, polite and most courteous
brothers of Rama, the incarnate, looked like Kam Deva incarnate.

171

ਅਸ ਬਰਨਨੇ ॥ ਕਥਿੱਤ ॥

ਨਾਗਰਾ ਕੇ ਨੈਣ ਹੈਂ ਕਿ ਚਾਤਰਾ ਕੇ ਬੈਨ ਹੈਂ,
ਬਘਲਾ ਮਾਨੇ ਗੈਨ ਕੈਸੇ ਤੈਸੇ ਬਚਰੱਤ ਹੈਂ ॥
ਨਿਤਕਾ ਕੇ ਪਾਵ ਹੈਂ ਕਿ ਜੁਪ ਕੈਸੇ ਦਾਵ ਹੈਂ,
ਕਿ ਛਲ ਕੇ ਦਿਖਾਉ ਕੋਉ ਤੈਸੇ ਬਿਹਰੱਤ ਹੈਂ ॥
ਹਾਕੇ ਬਾਜੀ ਬੀਰ ਹੈਂ, ਤੁਫੇਗ ਕੈਸੇ ਤੀਰ ਹੈਂ,
ਕਿ ਅੰਜਨੀਕੇ ਧੀਰ ਹੈਂ ਕਿ ਧੁੱਜਾ ਸੇ ਫ਼ਹਰੱਤ ਹੈਂ ॥
ਲਹਰੇ ਅਨੰਗ ਕੀ ਤਰੰਗ ਜੈਸੇ ਗੰਗ ਕੀ,
ਅਨੰਗ ਕੈਸੇ ਅੰਗ ਜਿਯੋਂ ਨ ਕਹੁੰ ਨਰਹੱਤ ਹੈਂ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਉਤੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਚੜ੍ਹੇ ਉਹ ਇਉਂ ਤੇਜੀ ਨਾਲ
ਚਲਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦਲ ਨਾਰੀ ਦੇ ਨੈਣ ਯਾ ਚਤੁਰ ਮਨੁੱਖ

ਥੋਲ, ਯਾ ਮਾਨੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਤੁਫਾਨ, ਯਾ ਕਿਸੇ ਨਰਤਕੀ ਦੇ
ਨਚਦੇ ਪੈਰ, ਯਾ ਜੂਏ ਦੇ ਢਾਢੇ ਯਾ ਕਿਸੇ ਫਲੀਏ ਦਾ ਛਲ
ਯਾ ਕਿਸੇ ਜਾਦੂਗਰ ਦਾ ਜਾਦੂ, ਯਾ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਗੋਲੀ, ਯਾ
ਕਸਕੇ ਮਾਰਿਆ ਤੀਰ, ਯਾ ਰੂਪ ਦੀ ਝਲਕ, ਯਾ ਝੰਡੇ
ਦੀ ਫੜਫੜਾਹਟ ਯਾ ਕੀੜਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਯਾ ਗੰਗਾ
ਦੀਆਂ ਫਲਕਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਨਚਦਾ ਸੀ,
ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਠਹਿਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

The horses on which the princes proceeded were so restless, and quick in speed, as the eyes of a fickle woman or the words of a dextrous quick witted man, or the whirlwind in the sky, or the rhythm of the feet of the dancer or the quickness of the trick of a gambler or the swiftness of the craft of a knave, or jugglery of a magician, or the speed of bullet of a gun, or the speed of an arrow released with great force, or the flash of beauty, or flutters of a banner, or the rapidity of movement of the sexual intercourse, or the upsurge of the waves of the Ganges, they were ever restless and moving, never, never at rest.

172

ਨਿਸਾ ਨਿਸ ਨਾਥ ਜਾਨੈ, ਦਿਨਾ ਦਿਨ ਪਤਿ ਮਾਨੈ,
ਭਿੱਛਕਨ ਦਾਤਾ ਕੈ ਪ੍ਰਮਾਨ ਮਹਾਂਦਾਨ ਹੈਂ ॥
ਔਖਧੀ ਕੈ ਰੋਗਨ ਅਨੰਤ ਰੂਪ ਜੋਗਨ,
ਸਮੀਪ ਕੈ ਬਿਯੋਗਨ ਮਹੇਸ ਮਹਾਂਦਾਨ ਹੈਂ ॥
ਸੱਤ੍ਰੋਂ ਖਗ ਖਿਯਾਤਾ, ਸਿਸ ਰੂਪਨ ਕੈ ਮਾਤਾ,
ਮਹਾਂ ਗਿਆਨੀਨ ਜਿਯਾਤਾ ਕੈ ਬਿਧਾਤਾ ਕੈ ਸਮਾਨ ਹੈਂ ॥
ਗਨਨ ਗਨਸ ਮਾਨੈ, ਸੂਰਨ ਸੁਰੇਸ ਜਾਨੈ,
ਜੈਸੇ ਪੇਖੇ ਤੈਸੇ ਈ ਲਖੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈਂ ॥

ਰਾਤ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਸਮਾਨ, ਦਿਨ, ਸੂਰਜ ਦੇ ਸਮਾਨ,
ਦਾਤੇ, ਮਹਾਂਦਾਨ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਰੋਗੀ ਦਵਾਈ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਯੋਗੀ

ਈਸ਼ਰ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਵਿਯੋਗੀ ਵਿਯੋਗ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਿਵਜੀ
ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੇ ਦਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਹਾਦਾਨ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਸਕੁ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਸਮਾਨ,
ਬਾਲਕ ਮਾਤਾ ਤੇ ਸਮਾਨ, ਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਸਮਾਨ,
ਮਨੁਖ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਦੇਵਤੇ ਇੰਦਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।
ਗਲ ਕੀ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੇਖੇ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ
ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

For the night, it is like the moon, for the day,
like the sun, for the generous, like a great gift,
for the sick, like medicine, for the parted, it is
the great gift for making offering to Shiva, for
reunion; for the foes, like a sword, for a child,
like the mother, for the learned, like Lord Brahma,
for human beings, like lord Shiva and for gods,
like the mighty Indra. One finds the qualities and
virtues which one tries to behold in it.

173

ਸੁਧਾ ਸੋ ਸੁਧਾਰੇ ਰੂਪ ਸੋਭਤ ਉਜਿਆਰੇ,
ਕਿਧੋਂ ਸਾਚੇ ਬੀਚ ਢਾਰੇ ਮਹਾਂ ਸੋਭਾ ਕੇ ਸੁਧਾਰ ਕੈ ॥
ਕਿਧੋਂ ਮਹਾ ਮੋਹਨੀ ਕੈ ਮੋਹਬੇ ਨਮਿਤ ਬੀਰ,
ਬਿਧਨਾ ਬਨਾਏ ਮਹਾਂ ਬਿਧ ਸੋ ਬਿਚਾਰ ਕੈ ॥
ਕਿਧੋਂ ਦੇਵ ਦੋਤਨ ਬਿਧਾਦ ਛਾਡ ਵਡੇ ਚਿਰ,
ਮੱਥ ਕੈ ਸਮੁੰਦੁ ਛੀਰ ਲੀਨੇ ਹੋਂ ਨਿਕਾਰ ਕੈ ॥
ਕਿਧੋਂ ਬਿਸਨਾਥ ਜੁ ਬਨਾਏ ਨਿਜ ਪੇਖਬੈ ਕੋ,
ਔਰਨ ਸਕਤਿ ਐਸੀ ਸੁਰਤੈ ਸੁਧਾਰ ਕੈ ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੇ, ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਵਿਧਾਤਾ ਨੇ ਕਿਸ ਸਾਚੇ ਵਿੱਚ ਢਾਲ ਕੇ ਬਣਾਏ ਹਨ।
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਮੋਹਨ ਲਈ ਵਿਧਾਤਾ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ
ਹੈ ਜਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਦੋਤਾ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਮੱਥ ਕੇ ਇਹ ਖੀਰ ਸਰੂਪ
ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਢਿਆ ਹੈ ॥ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਖਣ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ
ਸਕਤੀਆਂ ਇਕ ਸੁਰ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

More refine than the nectar, most wonderfully beautiful and extremely well shaped, is a mystery to the intellect, how the creator shaped it. Is it so beautifully shaped to delude goddess Durga or it is the gift received while churning the ocean, by gods and demons ? Or Lord Vishnu, the effulgent, created it for himself, the best masterpiece, applying all the powers and energies together ?

174

ਸੀਮ ਤਜ ਆਪਣੀ ਬਿਰਾਨੇ ਦੇਸ ਲਾਘ ਲਾਘ,
ਰਾਜਾ ਮਿਥਲੇਸ ਕੇ ਪਹੁੰਚੇ ਦੇਸ ਆਨ ਕੈ ॥
ਤੁਰਹੀ ਅਨੰਤ ਬਾਜੇ ਦੁੰਦਬੀ ਅਪਾਰ ਗਾਜੇ,
ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਬਾਜਨ ਬਜਾਏ ਜੋਰ ਜਾਨ ਕੈ ॥
ਆਗੈ ਆਨ ਤੀਨੇ ਨਿਪ ਕੰਠ ਲਾਇ ਲੀਨੇ,
ਰੀਤ ਰੂਤ ਸਬੈ ਕੀਨੇ ਬੈਠੇ ਬੰਦ ਕੇ ਬਿਧਾਨ ਕੈ ॥
ਬਰਖਿਯੋ ਧਨ ਕੀ ਧਾਰ ਪੱਈਯਤ ਨਹਿ ਪਾਰਵਾਰੁ,
ਭਿਛੁਕ ਭਏ ਨਿਪਾਰ ਐਸੇ ਪਾਇ ਦਾਨ ਕੈ ॥

ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦੀ ਸੀਮਾ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ, ਬਿਰਾਨੇ ਦੇਸ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੇ
ਹੋਏ ਮਿਥਲਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜੇ । ਸਹਿਨਾਈਆ ਅਤੇ ਨਗਾਰੇ
ਆਦਿ ਵਾਜੇ ਜੋਰ ਜੋਰ ਦੀ ਵੱਜੇ । ਅਗੋਂ ਦੀ ਆ ਕੇ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੇ
ਤਿੰਨਾਂ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗਲੇ ਲਗਾਇਆ । ਵੇਦਾਂ ਦੇ
ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਸ਼ਗਨ ਆਦਿ ਕੀਤੇ । ਧਨ ਦੀ
ਐਨੀ ਬਰਖਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ।
ਮੰਗਤੇ ਵੀ ਦਾਨ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜੇ ਬਣ ਗਏ ।

Crossing the boundary of their own country,
passing through the strange and alien lands,
the procession entered into the most
magnificent and gorgeous city of the king
of Mithla. The bugles sounded, the kettledrums
played loudly in joy and excitement. When

the procession was close at hand, king Janak went to meet in advance to honour. In love and affection, he embraced the three princes. Performed all the auspicious and excellent ceremonies regulated through the Holy Veda. Offerings of wealth was rained down on the poor in so much abundance that it is difficult to narrate. The poor became enormously rich, with the gracious gifts bestowed by the King.

175

ਬਾਨੇ ਫਹਰਾਨੇ ਘਾਹਰਾਨੇ ਦੁੰਦੁਤ ਅਰਾਨੇ,
ਜਨਕ ਪੁਰੀ ਕੋ ਨੀਅਰਾਨੇ ਬੀਰ ਜਾਇ ਕੈ ॥
ਕਹੁ ਚੋਰ ਢਾਢੈ ਕਹੁ ਚਾਰਣ ਉਚਾਰੈ,
ਕਹੁ ਭਾਟਜ ਪੁਕਾਰੈ ਛੰਦ ਸੁੰਦਰ ਬਨਾਇ ਕੈ ॥
ਕਹੁ ਬੀਨ ਬਾਜੈ, ਕੋਊ ਬਾਸਰੀ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਸਾਜੈ,
ਦੇਖੇ ਕਾਮ ਲਾਜੈ ਰਹੇ ਭਿਛੁਕ ਅਘਾਇ ਕੈ ॥
ਰੱਕ ਤੋ ਸੁ ਰਾਜਾ ਭਏ, ਅਸਿਖ ਅਸੇਖ ਦਏ,
ਮੰਗਤੁ ਨ ਭਏ ਫੇਰ ਅਸੇ ਦਾਨ ਪਾਇਕੈ ॥

ਜਦੋਂ ਬਰਾਤ ਜਨਕ ਪੁਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੁਜੀ ਤਾਂ ਆਤਸ਼ ਬਾਜੀਆਂ
ਚਲਾਈਆਂ, ਨਗਾਰੇ ਜੋਰ ਜੋਰ ਦੀ ਵੱਜੇ । ਕੋਈ ਚੰਦਰ ਝੁਲਾ ਰਿਹਾ
ਸੀ, ਕੋਈ ਕਵਿਤਾ ਉਚਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਭੱਟ ਉਪਮਾ ਵਿੱਚ ਸੋਹਣੇ
ਸੋਹਣੇ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਕੋਈ ਵੀਨਾ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ,
ਕੋਈ ਬਾਸਰੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਪਖਾਵਜ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ
ਕੇ ਕਾਮ ਦੇਵ ਲੱਜਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਮੰਗਤੇ ਦਾਨ ਲੈ ਲੈ ਕੇ
ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਗਏ । ਰੱਕ ਤੋਂ ਰਾਜ ਬਣ ਗਏ । ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਹੋ
ਕੇ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੇ ਐਨਾ ਦਾਨ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੰਗਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੰਗਨ
ਦੀ ਅਭਿਲਾਸਾ ਮੁੱਕ ਗਈ ।

As the procession was conducted into the chambers of the palace of King Janaka there was show of fire work and beating of the

drums very loudly. Precious and splendid flappers were waved over their heads, the minstrels, recited high class poetry in versatile verse in praise and glorification. The Bards extolled enthusiastically. The musicians played on lyre, flute and tambourine wonderfully. With the overflowing love and affection gifts were poured and rained, in so much abundance, which surpassed everything. The poor and beggars became abundantly rich and felt highly satisfied, contented and pleased.

176

ਆਨ ਕੇ ਜਨਕ ਲੀਨੋ ਕੰਠ ਸੋ ਲਗਾਇ ਤਿਹੂੰ,
ਆਦਰ ਦੁਰੰਤ ਕੇ ਅਨੰਤ ਭਾਤ ਲਏ ਹੈਂ ॥
ਬੇਦ ਕੇ ਬਿਧਾਨ ਕੋ ਕੈ ਬਿਯਾਸ ਤੇ ਬਧਾਈ ਬੇਦ,
ਏਕ ਏਕ ਬਿੱਪ ਕੋ ਬਿਸੇਖ ਸੁਰਨ ਦਏ ਹੈਂ ॥
ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਸਬੈ ਪਹਿਰਾਇ ਸਿਰ ਪਾਇਨ ਤੇ,
ਮੋਤੀਐ ਮਨਾਕ ਕੈ ਬਰਖ ਮੇਘ ਗਏ ਹੈਂ ॥
ਦੰਤੀ ਸ੍ਰੇਤ ਦੀਨੋ ਕੋਤੇ ਸਿੰਧਲੀ ਤੁਰੇ ਨਵੀਨੋ,
ਰਾਜਾ ਕੇ ਕੁਮਾਰ ਤੀਨੋ ਬਿਯਾਹ ਕੈ ਪਠਾਏ ਹੈਂ ॥

ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਗੱਲੇ ਲਗਾ ਕੇ
ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ । ਅਪਾਰ ਆਦਰ ਸਤਕਾਰ ਕੀਤਾ । ਫੇਰ ਵੇਦ ਵਿਧੀ
ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਣਿਤ ਗੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਕਰਕੇ ਵਧਾਈਆਂ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ । ਇੱਕ ਇੱਕ ਝਾਹਮਣ ਨੂੰ ਅਨੰਤ ਸੋਠਾ ਦਾਨ
ਕੀਤਾ । ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਨੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਰਖਕੇ ਮਥਾ
ਟੇਕਿਆ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੇ ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਮਾਨਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ
ਤੋਂ ਵਾਰ ਕੇ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗੂ ਵਸਾ ਦਿਤੇ । ਕਈ ਚਿੱਟੇ ਹਾਥੀ ਅਤੇ
ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਿੰਧੀ ਨਵੇਂ ਘੋੜੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਦਿਤੇ ।

With affectionate love king Janaka
embraced the three princes. Revered them
with extreme deference and highly merited

respect and esteem. Performed all the rites and auspicious customs in accordance to the esteemed Vedic orders. He received high and hearty felicitation. Each Brabmana was gifted with infinite and boundless golden ornaments when the princes bowed their heads on his feet. Enraptured with joy and affection he showered like rain drops, most precious and costly gems, over their heads. Innumerable white elephants and steeds from Sindh were given as gifts to the princes.

177

ਦਧਕ ਛੰਦ

ਬਿਯਾਹ ਸਤਾ ਨ੍ਰਿਪ ਕੀ ਨ੍ਰਿਪ ਬਾਲੰ ॥
ਮਾਂਗ ਬਿਦਾ ਮੁਖ ਲੀਨ ਉਤਾਲੰ ॥
ਸਾਜਨ ਬਾਜ ਚਲੇ ਗਜ ਸੰਜਤ ॥
ਏਸਣ ਏਸਣ ਨਰੋਸਨ ਕੇ ਜਤ ॥

ਜਨਕ ਦੀਆਂ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ, ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਨੇ ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਮੰਗੀ, ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਘੋੜਿਆਂ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਪਏ :

After the princes being married to the princesses, they solicited the permission of Lord Janaka for departure. With innumerable horses exquisitely finished and countless white powerful elephants duly comparisoned they all set forth, together in this manner.

178

ਦਾਜ ਸੁਮਾਰ ਸਕੇ ਕਰ ਕਉਨੇ ॥
ਬੀਨ ਸਕੇ ਬਿਧਨਾ ਨਹੀਂ ਤਉਨੇ ॥

ਬੇਸ ਅਬੇਸ ਨ ਬਾਜ ਮਹਾਂਪਤ ॥

ਭੇਸਨ ਭੇਸ ਚਲੇ ਗਜ ਗਾਜਤ ॥

ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦੁਲਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਐਨਾ ਚੁਣ
ਚੁਣ ਕੇ ਦਾਜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਿਧਨਾ ਵੀ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ
ਅਸਚਰਜ ਰਹਿ ਗਈ । ਐਨੇ ਦਾਜ ਨੂੰ ਕੌਣ ਸਮੇਟ
ਸਕਦਾ ਸੀ ॥ ਉਸਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸਿੰਗਾਰੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀ ਅਤੇ
ਸੱਜੇ ਹੋਏ ਘੋੜੇ ਵੀ ਸਨ ।

The dowry given by King Janak to
his beloved daughters was immeasurable
and beyond all telling, and even the
gods in heaven, thought that selection
made by the king and riches offered
were incomparable. It was difficult
to add, gather or collect the articles.
There were countless horses and beautifully
decorated white elephants.

179

ਬਾਜਤ ਨਾਦ ਨਿਫ਼ੀਰਨ ਕੋ ਗਨ ॥

ਗਾਜਤ ਸੂਰ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਮਹਾਮਨ ॥

ਅਉਧ ਪੁਰੀ ਨੀਅਰਾ ਨਰ ਹੀ ਜਬ ॥

ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਏ ਰਘੁਨੰਦ ਤਹੀ ਤਬ ॥

ਦਾਸ ਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਵਾਜੇ ਗਾਜੇ, ਵਜਾਂਦਾ ਚਲ ਪਿਆ ।
ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀ ਯੋਧੇ ਅਤੇ ਸੂਰਬੀਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਹੱਲਾ
ਗੁੱਲਾ ਮਚਾਂਦੇ ਜਦੋਂ ਅਉਧ ਪੁਰੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਰਘੁਨੰਦਨ
ਲੈਣ ਆਏ ।

The attendants and waiters in ecstasy
of joy and happiness gave a feast of joyous
songs and thus marched forth. Distinguished

personages, and great warriors, in a festive and jovial mood neared Ayodhya, the kingdom of King Dasarath. When Rama the incarnate, heard the beating of the drums and coming of the procession he met them in advance.

180

ਮਾਤਾਨ ਵਾਰ ਪੀਯੋ ਜਲ ਪਾਨੋ ॥
 ਦੇਖ ਨਰੇਸ ਰਹੇ ਫਬ ਮਾਨੋ ॥
 ਭੂਪ ਬਿਲੋਕਤ ਲਾਇ ਲਏ ਉਰ ॥
 ਨਾਚਤ ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਭਏ ਪੁਰ ॥

ਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਕੇ ਪੀਤਾ । ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ
 ਨੂੰਹਾਂ ਪੁੱਤਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦਵੀਭੂਤ ਹੋ ਕੇ
 ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਲਿਆ । ਸਾਰੀ ਅਯੋਧਿਆ
 ਵਿਚ ਰੰਗ ਰਾਗ ਹੋਏ ।

Each royal mother was so much over-come with love and delight that she performed libation and lustration ceremonies again and again. And when the royal father held an amorous glance at his sons and daughter-in-laws he pressed them to his bosom. Every nook and corner of Avadh was brilliantly decorated. Most jubliant songs of joy, mirth, triumph and praise were most melodiously sung.

181

ਭੂਪਜ ਬਿਯਾਹ ਜਥੇ ਗ੍ਰਿਹ ਆਏ ॥
 ਬਾਂਜਤ ਭਾਂਤ ਅਨੇਕ ਬਧਾਏ ॥
 ਤਾਤ ਬਸਿਸਟ ਸੁ ਮਿਤ੍ਰ ਬੁਲਾਏ ॥
 ਅਉਰ ਅਨੇਕ ਤਹਾਂ ਰਿਖ ਆਏ ॥

ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਕੇ ਘਰ ਪੁਜ ਤਾਂ ਬੜੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਾਜੇ
ਗਾਜੇ ਵੱਜੇ । ਤੱਦ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਨੇ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਮੁਨੀ ਅਤੇ ਹੋਰ
ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ । ਬੜੇ ਰਿਖੀ ਮੁਖੀ ਓਥੇ ਆਨ
ਇਕਠੇ ਹੋਏ ।

Bards, minstrels and mimes chanted
songs in glory and played on drums, when
every one reached home to the delight of all,
it was a resplendent sight. After the lapse
of some period King Dasrath invited the holy
sage Vashishta and other nobles, friends and
knights. In compliance, all the saints, holy
sages came thither.

182

ਘੋਰ ਉਠੀ ਘਰਗਾਇ ਘਟਾ ਤਬ ॥
ਚਾਰੇ ਦਿਸਾ ਦਿਗ੍ਰ ਦਹ ਲਖਯੋ ਸਬ ॥
ਮੰਤ੍ਰੀ ਮਿਤ੍ਰ ਸਬੈ ਅਕੁਲਾਨੇ ॥
ਭੂਪਤਿ, ਸੇ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਖਾਨੇ ॥

ਤਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਘਨ ਘੋਰ ਘਟਾ ਉਠੀ ।
ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਗਰਜਨਾ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੋਈ । ਸਾਰੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਅਤੇ
ਮਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਘਬਰਾ ਗਏ । ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ।

In the big assembly of nobles, Knights
and Sages, there was horrible and frightful
uproar and thunder. Everyone was deeply
troubled and vexed. The Ministers and the
chieftains got confused and restless.

183

ਹੋਤੁ ਤਪਾਤ ਵਡੇ ਸੁਣ ਰਾਜਨ ॥
ਮੰਤ੍ਰ ਕਰੇ ਰਿਖਿ ਜੋਰ ਸਮਾਜਨ ॥
ਬੋਲਹੁ ਬਿੱਪ ਬਿਲੰਕ ਨ ਕੀਜੇ ॥
ਹੈ ਕ੍ਰਿਤ ਜੱਗ ਅਰੰਭਨ ਕੀਜੇ ॥

"ਹੇ ਰਾਜਨ, ਐਨੀ ਧਨ ਦੋਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਰਾਜੇ ਆਦਿ
ਗਰਮੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਾ ।"
ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੋਲੇ "ਤੂੰ ਦੇਰ ਨਾ ਕਰ ਅਸੁਮੇਧ ਜੋਗ ਅਰੰਭ ਕਰ ।"

They all entreated the king to perform the
Ashvmedh Yajna and the recitation of
Holy Ved mantras to promote better and peaceful
atmosphere all around to remove the
indignation and jealousy of the kings who felt
terribly vexed.

184

ਆਇਸ ਰਾਜ ਦਯੋ ਤਤਕਾਲਹ ॥
ਮੰਤ੍ਰ ਸੁ ਮਿਤ੍ਰਹ ਬੁਧ ਬਿਸਾਲਹ ॥
ਹੈ ਕ੍ਰਿਪ ਜੋਗ ਅਰੰਭਨ ਕੀਜੇ ॥
ਆਇਸ ਬੋਗ ਨਰੇਸ਼ ਫਰੀਜੇ ॥

"ਹੇ ਰਾਜਨ ਆਪਣੇ ਜਾਂਦ੍ਰਿਦਿਆਂ ਹੀ ਰਾਜ ਚਲਦੀ ਦੇ ਦੇਹ"
ਸਾਰੇ ਮਿਤ੍ਰ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ।
ਅਸੁਮੇਧ ਜੋਗ ਅਰੰਭ ਕਰ, ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਹੀ, ਦੇਰ ਨਾ ਕਰ ।

The ministers and the friends and holy sages
advised king Dasratha, to pass on his
mighty kingdom and appoint his successor
during his glorious life time. He should also
perform the Ashvmedh Yajna as he was already
very old.

185

ਬੋਲ ਵਡੇ ਰਿਖਿ ਲੀਨ ਮਹਾਂ ਦਿਜ ॥
ਹੈ ਤਿਨ ਬੋਲ ਲਿਯੋ ਜੁਤ ਰਿਤ ਅਜ ॥
ਪਾਵਕ ਕੰਡ ਖੁਦਿਓ ਤਿਹ ਅਉਸਰ ॥
ਯਾਤੀ ਖੰਭ ਤਹਾ ਧਰਮਧਰ ॥

ਜਦੋਂ ਵਡੇ ਰਿਖੀ ਦੇ ਬੋਲ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ
ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਕਾਰਜ ਅਰੰਭਨ ਲਈ ਭੇਡਾਂ ਬਕਰੀਆਂ

ਮਾਧਨੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ । ਉਸੇ ਸਮੇਂ
ਅਗਨੀ ਕੁੰਡ ਖੁਦ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ
ਰਖਿਆ ਲਈ ਥੰਮਾਂ ਗਡਵਾਇਆ ।

On the recommendations and counsel from
the high sages, the king of Avedh announced
the commencement of the Holy Yajna.

Immediately the sacrificial ladle was
prepared, a pillar, or a prop of righteousness
was erected, goats and rams were collected
for the sacrifice.

186

ਛੋਰ ਲਯੋ ਹਯ ਸਾਰਹਤੇ ਹਯ ॥

ਅਸਿਤ੍ਰ ਕਹਨ ਪ੍ਰਭਾਸਤ ਕੋਕਯ ॥

ਦੇਸਨ ਦੇਖ ਨਰੇਸ ਦਏ ਸੰਗ ॥

ਸੁੰਦਰ ਸੂਰ ਸੁਰੰਗ ਸਭੈ ਅੰਗ

ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਉਤਮ ਘੋੜਾ, ਜਿਹੜਾ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ, ਸਫੇਦ,
ਪ੍ਰਕਾਸਵਾਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਕਿਸੇ ਸਾਚੇ ਵਿਚ ਢਾਲ ਕੇ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ—ਬੜੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਛਡਿਆ ਗਿਆ ।

A horse, in all his beauty, best of
the steeds, lustous and white, with all
its feature prepared with special and
particular attention of the Creator, was
sent along with Chieftains and noble kings
of various realms.

187

ਸਮਾਨਕਾ ਛੰਦ ॥

ਨਰੇਸ ਸੰਗ ਕੈ ਦਏ ॥

ਪ੍ਰੀਨ ਬੀਨ ਕੈ ਲਏ ॥

ਸਨੱਧ ਬੱਧ ਹੁਇ ਚਲੇ ॥

ਸੁਬੀਰ ਬੀਰ ਹਾ ਭਲੇ ॥

ਉਸ ਘੋੜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਸਨੱਧ ਬੱਧ ਸੂਰਮੇ
ਅਤੇ ਯੋਧੇ ਵੀ ਚਲੇ, ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਕਈ ਲਾਇਕ ਬੀਰ ਭੇਜੇ ।

Many valient soldiers, men at arms,
selected, prominent, skilled
and accomplished warriors were sent
along with the horse.

188

ਬਿਦੇਸ ਦੇਸ ਗਾਰ ਕੇ ॥
ਅਦਾਹ ਠੇਰ ਦਾਰ ਕੇ ॥
ਫਿਰਾਏ ਬਾਜ ਰਾਜ ਕੇ ॥
ਸੁਧਾਰ ਰਾਜ ਕਾਜ ਕੇ ॥

ਉਹ ਦੇਸ਼ਾਂ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰੇ । ਜਿਹੜੇ ਰਾਜੇ ਈਰਖਾ ਦੇ
ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਰਹੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਦਿਤਾ । ਇਉਂ ਘੋੜੇ
ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ
ਠੀਕ ਠਾਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

They passed through many near and
distant lands. They assaulted and
attacked the kings, who hindered in
their progress and were fired in jealousy.
They composed and set them right.

189

ਨਰੇਸ ਪਾਇ ਲਾਗੀਯੰ ॥
ਦੁਰੰਤ ਦੇਖ ਭਾਗੀਯੰ ॥
ਸੁਪੁਰ ਜੱਗ ਕੋ ਕਰਿਯੋ ॥
ਨਰੇਸ ਭ੍ਰਮ ਕੋ ਹਰਿਯੋ ॥

ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਦਸਰਥ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨੀ
ਜਿਹੜੇ ਭੈੜੇ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਰਾਜੇ ਸਨ ਉਹ ਯਾਂ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ
ਨੱਸ ਗਏ ਯਾਂ ਮਾਰ ਦਿਤੇ ਗਏ । ਇਉਂ ਜੱਗ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਕੇ
ਰਾਜੇ ਨੇ ਬਗਾਵਤ, ਡਰ, ਭੈ ਅਤੇ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ।

All the kings of far and distant lands
were brought under subjugation. They all
accepted king Dasratha as the sovereign
and Supreme ruler. The wicked and the
hostile either escaped and fled away or
were done away with. In this manner the
Holy Yajna was completed most graciously,
and king subdued the revolution and set
aside the terror and alarm.

190

ਅਨੇਕ ਦਾਨ ਪਾਇਕੈ ॥
ਚਲੇ ਦਿਸੇਸ ਅਘਾਇਕੈ ॥
ਦੁਰੰਤ ਆਸਖੈ ਰਝੈ ॥
ਰਿਚਾ ਸੁ ਬੇਦ ਕੀ ਪੜੈ ॥

ਸਾਰੇ ਸਿਕ੍ਰਾ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ
ਮੁਨੀਆਂ ਨੇ ਵੇਦ ਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹੇ, ਰੱਜ ਰੱਜ ਕੇ
ਦਾਨ ਲੈ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋਏ ।

All the help-mates who rendered
assistance, allayed Kings, holy Sages
and saints who recited the Holy Veda mantras
and hymns, received offerings in abundance
and took leave fully satisfied and satiated.

191

ਨਰੇਸ ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ॥
ਸੁਭੰਤ ਬੇਸ ਬੇਸ ਕੇ ॥
ਬਿਸੇਖ ਸੂਰ ਸੋਭ ਹੀ ॥
ਸੁਸ਼ੀਲ ਨਾਰ ਲੋਭਹੀ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਦੇਸਾਂ ਦੇਸਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸੁੰਦਰ ਸੁੰਦਰ
ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਸ਼ੀਲ
ਪਤਨੀਆਂ ਵੀ ਨਾਲ ਸਨ । ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੂਰਬੀਰ ਵੀ ਸਨ ।

Amongst them were kings from far and distant places highly decorated and embellished accompanied by their gentle modest and amiable queens. There were Chieftains and valient heroes amongst them too.

192

ਬਜਤੁ ਕੋਟ ਬਾਜਹੀ ॥
ਸਨਾਇ ਭੇਰ ਸਾਜ ਹੀ ॥
ਬਨਾਇ ਦੇਵਤਾ ਧਰੇ ॥
ਸਮਾਨ ਜਾਇ ਪਾ ਪਰੇ ॥

ਬਤੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਭੇਰੀ ਆਦਿ ਵਾਜੇ ਵਜਾਏ ।
ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਰਲ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪਏ ।

With satisfaction and fulfilment of wish and ambition, great joy and rejoicing were held, clairnets were played. All gathered together and bowed their heads before their Holy family Dieties in reverence and salutation.

ਕਰੇ ਡੰਡਉਤ ਪਾ ਪਰੇ ॥
ਬਿਸੇਖ ਭਾਵਨਾ ਧਰੇ ॥
ਸੁ ਮਤੁ ਜੇਤੁ ਜਾਪੀਐ ॥
ਦੁਰੰਤ ਬਾਪ ਬਾਪੀਐ ॥

ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਗੇ ਬੈਠ, ਮੱਥ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ
ਅੰਦਰ ਵਿਸੇਖ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ
ਡੰਡੋਤ ਕੀਤੀ ।

They worshiped their family Diety, recited hymns of Veda montras, and with a special wish at heart they prostrated in reverent homage.

194

ਨਗਤ ਚਾਰ ਮੰਗਨਾ ॥
 ਸੁਜਾਨ ਦੇਵ ਅੰਗਨਾ ॥
 ਕਮੀਨ ਕਉਨ ਕਾਜਕੀ ॥
 ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਾਮ ਰਾਜਕੀ ॥

ਉਨਾਂ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਮੰਗੇ
 ਜਿਹੜੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਬਖਸ਼ੇ । ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
 ਕਮੀ ਨ ਰਹੀ । ਅਜਿਹਾ ਰਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ।

They solicited, appealed, wished and
 prayed for four human pursuits, virtue, wealth,
 sensual enjoyment, and salvation. These wishes
 were fully granted and all blessings were
 bestowed upon them. They lacked nothing and
 there was no scarcity of any type. Such was
 the glorious golden, excellent prosperous
 and peaceful powerful effect of Rama,
 the incarnate's efficacious rule.

195

ਸਾਰਸੁਤੀ ਛੇਦ ॥

ਦੇਸ ਦੇਸਨ ਕੀ ਕਿਰਿਆ,
 ਸਿਖਵੰਤ ਹੈ ਦਿਜ ਏਕ ॥
 ਥਾਨ ਅਉਰ ਕਮਾਨ ਕੀ,
 ਤਿਧੀ ਦੇਤ ਆਨ ਅਨੇਕ ॥
 ਭਾਂਤ ਭਾਂਤਨ ਸੋ ਪੜਾਵਤ,
 ਬਾਰ ਨਾਰ ਸਿੰਗਾਰ ॥
 ਕੋੜ ਕਾਬਿ ਪੜੇ ਕਹੂੰ,
 ਬਿਯਾਕਰਨ ਬੇਦ ਬਿਚਾਰ ॥

ਦੇਸਾਂ ਬਿਦੇਸਾਂ ਤੋਂ ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ
 ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੰਮ ਸਿਖਾਣ ਲੱਗੇ ।
 ਕੋਈ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਦੇ ਢੰਗ ਸਿਖਾਣ ਲੱਗੇ; ਕੋਈ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ
 ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਸਿਖਾਣ ਲੱਗੇ,

ਕੋਈ ਨੌਕ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕੋਈ ਕਵਿਤਾ, ਕੋਈ ਵਿਆਕਰਣ ਅਤੇ
ਕੋਈ ਵੇਦ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸਿਖਾਣ ਲਗੇ ।

The experts from distant lands taught them special tricks and crafts of their countries. Some skilled in the science of archery, gave instructions in the tips of special tricks, ornamentalists and beauty experts gave hints and told various ways of decorating, adorning and embellishing to the women folks. Some taught science of colition other of muse, still other taught the rules of grammar and the rest taught theory of Vedic Philosophy.

196

ਰਾਮ ਪਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ,
ਰਘੁਬੰਸ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ॥
ਦੁਸਟ ਦੌਂਤਨ ਕੇ ਸੰਘਾਰਕ ,
ਸੰਤ ਪਾਠ ਆਧਾਰ ॥
ਦੇਸ ਦੇਸ ਨਰੇਸ ਜੀਤ ,
ਅਸੇਸ ਕੀਨ ਗੁਲਾਮ ॥
ਜਤ੍ਰ ਤਤ੍ਰ ਧੁਜਾ ਬਧੀ ,
ਜੈ ਪਤ੍ਰ ਕੀ ਸਥ ਧਾਮ ॥

ਰਾਮ, ਰਘੁਕੁਲ ਦੇ ਪਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਵਤਾਰ
ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੁਸਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ
ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਈ ਦੇਸਾਂ ਦੇ
ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ
ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਹਰ ਪਾਸੇ
ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ।

The king then thought that Rama the incarnate was the supreme incarnation of the Solar Race. He had destroyed the demons and the wicked. He had protected

the sages and the saints. He had won victory and triumph over many kings of far and distant lands. He had brought many under subjugation. His glory and victory was known all over the lands.

197

ਬਾਟ ਭੀਨ ਦਿਸਾਤ ਹੂੰ ਸੁਤ ,
 ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਮ ॥
 ਹੋਲ ਰਾਜ ਬਸਿਸਟ ਕੀਤ ,
 ਵਿਚਾਰ ਕੇਤਕ ਯਾਮ ॥
 ਸਾਜ ਰਾਘਵ ਰਾਜ ਕੇ ,
 ਘਟ ਪੂਰ ਰਾਖਿਸ ਏਕ ॥
 ਆਂਥ ਮਉਲਨ ਦੇਸ ਦਿਦਕ ,
 ਅਉਰ ਪੁਰਪ ਅਨੇਕ ॥

ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜੇ ਨੇ ਵਸਿਸਟ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਬਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤਿੰਨਾਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਤਿੰਨਾਂ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ, ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ । ਇਉਂ ਰਾਘਵ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਕੇ, ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੰਕ ਮੰਲਨ, ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਜਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਫੁਲ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਣ ।।

One day king Darsrath counselled with the Holy sage Vishishta, consulted him and solicited his advice to decide about the division of his kingdom due to his advanced age. It was settled that the three princes should be given the kingdom of the three directions and Rama the incarnate, to be made the Regent. Thus, in this manner, hold the coronation ceremony, and erect a city with fruit bearing mangoes, flowers of choicest types, and rivulets flowing wonderfully.

ਬਾਰੁ ਚਾਰੁ ਅਪਾਰ ਕੁੰਕਮ ,
 ਚੰਦਨਾਦਿ ਅਨੰਤ ॥
 ਰਾਜ ਸਾਜ ਧਰੇ ਸਭੇ
 ਤਹ ਆਨ ਆਨ ਦੁਰੰਤ ॥
 ਮੰਥਰਾ ਇਕ ਗਾਂਧੂਬੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਪਨੀ,
 ਤਿਹ ਕਾਲ ॥
 ਬਾਜ ਸਾਜ ਸਣੇ ਚੜੀ ,
 ਸਭ ਸੁਭ ਧੋਲ ਉਤਾਲ ॥

ਰਾਜ ਮਹੱਲ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸਿੰਗਾਰੇ ਗਏ । ਕੇਸਰ ਅਤੇ
 ਚੰਦਨ ਆਦਿ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।। ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਲਗਾਨ
 ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ
 ਇੱਕ ਮੰਥਰਾ ਨਾਮੀ ਗਾਇਕਾ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਭੋਜੀ ਹੋਈ ਜਲਦੀ
 ਜਲਦੀ ਸੱਜੇ ਸਜਾਏ ਮਹਿਲਾਂ ਦੇ ਉਤੇ, ਮੰਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ
 ਚਤ ਗਈ ।

The gates of the palace were highly
 decorated and adorned. Saffron and chandan
 was sprinkled and applied. When all the
 preparations were ready and perfect in all
 respects, a wicked handmaid singer of Kaikey
 named Manthra, sent by Lord, of Divine forces,
 ascended the beautifully embellished and
 ornamented with lights, the palace, of king
 Dasrath, most hurriedly to fulfil her most
 wretched and wicked plot.

ਬੇਟ ਬੀਟ ਮਿਓਂਗ ਬਾਜ ,
 ਸੁਣੇ ਚਹੀ ਚਕਬਾਲ ॥
 ਰਾਮ ਰਾਜ ਉਠੀ ਜਯ ਧੁਨਿ ,
 ਭੁੰਮ ਭੂਰ ਬਿਸਾਲ ॥
 ਜਾਤ ਹੀ ਸੰਗ ਕੋਕਈ ,
 ਇਹ ਭਾਂਤ ਬੋਲੀ ਬਾਤ ॥

ਹਾਥ ਥਾਤ ਛੁਟੀ ਚਲੀ ,
ਬਰ ਮਾਂਗ ਹੈ ਕਹਿ ਰਾਤ ॥

ਉਸ ਵੇਲੇ ਮ੍ਰਿਦੰਗ, ਵੀਨਾ ਆਦਿ ਵਾਜੇ ਬੜੇ ਜੋਰ ਦੀ ਵੱਜ ਰਹੇ ਸਨ । ਰਾਮ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਉਠੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੰਥਰਾ, ਜਾਦਿਆਂ ਹੀ ਕੈਕਈ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੀ, "ਕੱਲ ਹੱਥ ਛੁਟੀ ਜਾਦੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਵਾਜੇ ਵੱਲੋਂ ਵਰ ਕਿਹੜੀ ਰਾਤੋ ਮੰਗੇਗੀ ?"

There was, at that hour great noise of music on clarion and tambourine. The glory of Rama, the incarnate, was sung in full pitch which echoed in the air. Manthra's soul was afire and as soon as she approached, Kaikey and declared her in great distressed wickedness that she was being robbed of very badly indeed. She waxed the queen to ask for the two-boons, which had been promised by the king to her that night or else she would be lead to disaster.

200

ਕੈਕਈ ਇਸ ਜੇ ਸੁਣੀ ,
ਭੜੀ ਬੁਖਤਾ ਸਰਬੰਗ ॥
ਭੂਮ ਭੂਮ ਗਿਰੀ ਮ੍ਰਿਗੀ ,
ਜਿਸ ਲਾਗ ਥਾਣ ਸੁਰੰਗ ॥
ਜਾਤ ਹੀ ਅਧਵੇਸ ਕਉ ,
ਇਹ ਥਾਤ ਬੋਲੀ ਬੋਣ ॥
ਦੀਜਏ ਬਰ ਰੂਪ ਮੌਕਉ ,
ਜ ਕਹੇ ਦੋਇ ਦੇਨ ॥

ਕੈਕਈ ਨੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਬੋਲ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਲੋਹੀ ਲਾਖੀ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਚੁਫਾਲ ਇਉਂ ਡਿਗੀ ਜਿਵੇਂ ਹਿਰਣੀ ਤੀਰ ਦੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਡਿਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਜਾਦਿਆਂ ਹੀ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੀ "ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਵਰ ਦਿਉ ਜਿਹੜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੇਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ।"

On hearing the treacherous words of the
hump-back, queen Kaikey got enraged
and furious. Possessed by extreme wrath
she fell on the ground flat
like a she-deer pierced with
an aimed arrow. Furiously she
asked for the two boons which
the king had promised.

.01

ਰਾਮ ਕੋ ਬਨ ਦੀਜੀਐ ,
ਮਮ ਪੁਤ ਕੋ ਨਿਜ ਰਾਜ ।
ਰਾਮ ਸਾਜ ਸੁ ਸੰਪਦਾ ,
ਦੇਉ ਚੋਰ ਛਤ੍ਰ ਸਮਾਜ ॥
ਦੇਸ ਅਰ ਬਿਦੇਸਕੀ ,
ਨਕੁਹਾਇ ਦੇ ਸਭ ਮੋਹਿ ।
ਸਤ ਸੀਲ ਸਤੀ ਜਤੀ ,
ਥੁਤਿ ਤਉ ਪਛਾਨੇ ਤੋਹਿ ॥

ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਣਬਾਸ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪੁਤ੍ਰ ਭਰਤ
ਨੂੰ ਰਾਜ । ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਅਤੇ ਸੰਪਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ
ਸਾਰੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਉਤੇ ਛਤ੍ਰ ਝਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ।
ਸਾਰੇ ਦੇਸਾਂ, ਬਦੇਸਾਂ ਦਾ ਜੁਆਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ।
ਹੇ ਰਾਜਨ, ਤੁਸੀਂ ਸੀਲ, ਸਤੀ ਜਤੀ ਅਤੇ ਸਤਿਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦੇ
ਕਾਰਨ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰੋ ।।

Vexed, and furious, tutored by a villian,
the queen asked the king to grant her the
the boons, so benevolently favoured by him.
For the one boon, Bharata be installed as a
king and for the second, Rama be banished to
the woods. She coaxed the king further to hold
the court and in the presence of the assembly
and congregation of the nobles and lords,
Bharata be installed under royal embrella,
and made the lord of the total riches. wealth

and prosperity. Being truthful Lord of Raghus and eminently virtuous, pure, polite and benevolent, she exhorted the king to honour his promise.

202

ਪਾਪਨੀ ਬਨਰਾਮ ਕੋਪੈ ,
ਹੈ ਕਹਾ ਜਸ ਕਾਦ ॥
ਭਸਮ ਆਨਨ ਤੇ ਗਈ ,
ਕਹਿ ਕੈਸ ਕੇ ਅਸਿ ਬਾਢ ॥
ਕੋਪ ਭੂਪ ਕੁਵੰਤ ਨੇ ਭੁਹਿ ,
ਕਾਟੀਐ ਇਹ ਕਾਲ ॥
ਨਾਸ ਤੋਰਨ ਕੀਜੀਐ ,
ਤਕ ਛਾਡੀਐ ਭੁਹਿ ਬਾਲ ॥

ਦਸਰਥ ਨੇ ਕਿਹਾ,

"ਹੈ ਪਾਪਨੀ ਨਾਰੀ, ਤੇਨੂੰ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਣਬਾਸ ਦੇ ਕੇ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ? ਜਿਸ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਇਹ ਕਬੋਲ ਕਹੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਵਢ ਸੋਟਾਂ ਯਾਂ ਸਾੜ ਦਿਆਂ ।" ਕੋਧ ਵਿਚ ਕੰਬਦਾ ਹੋਇਆ ਰਾਜਾ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, "ਦਿੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੀਰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ, ਐਸੇ ਵੇਲੇ ਤੇਨੂੰ ਵੱਢ ਸੁਟਾਂ ਪਰ ਤੇਰੀ ਜਆਨੀ ਉਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।"

Burning with passion and distress the king interrogated as to what laurels would she win by banishing Rama, the incarnate, to the woods. With the swollen flood of wrath, and trembling in fury the king desired to cut her into pieces, or reduce her to ashes or pierce her with venomous arrow and thus finish with her there and then but restrained himself and took pity on her being tender in age.

203

ਨਗਸ ਰੂਪੀ ਫੰਦੁ ॥

ਨਰਦੇਵ ਦੇਵ ਰਾਮ ਹੈ ॥
ਅਰੇਵ ਧਰਮ ਧਾਮ ਹੈ ॥

ਅਬੁੱਧ ਨਾਰਿ ਤੈ ਮਨੈ ॥
ਬਿਸੁਧ ਬਾਤ ਕੇ ਭਨੈ ॥

“ਰਾਮ, ਦੇਵਤਿਆ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮ
ਸਰਮ ਹੈ। ਤੂੰ ਖੋਟੀ ਨਾਰੀ ਹੈ, ਤਬਾਹੀ ਲਿਆਣ ਵਾਲੀਆ
ਗਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।”

Rama the incarnate was the most respected
and the supreme amongst the gods. He was
exalt amongst the righteous and virtuous,
but she was the most stupid and treacherous
woman, who talked most un auspicious, evil
words, which would bring about desperate disaster
and calamity.

204

ਅਗਾਧਿ ਦੇਵ ਅਨੰਤ ਹੈ ॥
ਅਛੁਤ ਸੋਭ ਵੰਤ ਹੈ ॥
ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕਰਮ ਕਾਰਨ ॥
ਬਿਹਾਲ ਦਿਆਲ ਤਾਰਨ ॥

“ਰਾਮ ਅਗਾਧ ਦੇਵਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਦਾ ਕੋਈ
ਸਾਨੀ ਨਹੀ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈ, ਦਿਆਲੂ ਹੈ ਬਿਹਾਲ ਹੈ ਅਤੇ
ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।”

Rama the incarnate, was unique, unprecedented
in affectual actions. He was compassionate,
merciful, gracious and humane, beyond
limits. He was protector of the saints,
weak and the inflicted ones.

205

ਅਨੇਕ ਸੰਤ ਤਾਰਨ ॥
ਅਦੇਵ ਦੇਵ ਕਾਰਨ ॥
ਸੁਰੇਸ ਭਾਇ ਰੂਪਨ ॥
ਸਮਿੱਧ ਸਿਧ ਕ੍ਰਪਨ ॥

ਰਾਮ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਧਾਰਨ
ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਤੀ ਬਨਾਣ ਵਾਲਾ ਸਭ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ
ਸਿੰਧੀਆਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ।

Rama, was the divine incarnation of
Vishnu the effulgent, protector of
the holy ones and endowed with all
the supernatural powers of converting
the human being to gods, he was perfect
and accomplished in all the virtues.

206

ਬਰੇ ਨਰੇਸ਼ ਦੀਜੀਐ ॥
ਕਹੇ ਸੁ ਪੂਰ ਕੀਜੀਐ ॥
ਨਸਕ ਰਾਜ ਪਾਰੀਐ ॥
ਨਾ ਬਲ ਖੋਲ ਹਾਰੀਐ ॥

ਕੈਕਈ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹੋ ਰਾਜਾ ਮੇਰੇ ਵਰ ਪੂਰੇ ਕਰ ।
ਜੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਉਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰ । ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ
ਤੇ ਨਾ ਹਾਰ ।"

Once again in terrible passion, Kaikey,
the queen, tauntingly chided the king
to honour his words fearlessly and not
to break them.

207

ਨਗਸ ਅੱਧਾ ਛੰਦ :

ਨਲਾਜੀਐ ॥ ਨਾ ਭਾਜੀਐ ॥
ਰਾਘਵੇਸ ਕੇ ॥ ਬਨੇਸ ਕੇ ॥

"ਹੋ ਰਾਜਨ ? ਡਰ ਨਾ, ਬਚਨ ਪੂਰੇ ਕਰ ।
ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਣਬਾਸ ਭੇਜ ।"

The queen repeated the fatal words
to send Rama the incarnate to the woods
and thus fulfil his promise, fearlessly.

208

ਬਿਦਾ ਕਰੋ ॥ ਧਰਾ ਹਰੋ ॥
ਨ ਭਾਜੀਐ ॥ ਬਿਰਾਜੀਐ ॥

“ਰਾਮ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ, ਅੰਕੜ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ
ਖੈਨ ਜਾਓ, ਬਚਨਾ ਤੋਂ ਨਾ ਨੱਸੋ ।”

Again Kaikey asked the king,
to remove the hindrance in the way
of her prosperity, and not to escape from
the fulfilment of the boons, so kindly
granted to her, and that he should take
seat and be settled.

209

ਬਸਿਸਟ ਕੋ ॥ ਦਿਸਿਸਟ ਕੋ ॥
ਬੁਲਾਈਐ ॥ ਪਠਾਈਐ ॥

“ਵਸਿਸਟ ਆਦਿ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਓ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਸਾਹਮਣੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਣ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿਓ ।”

Most wickedly she suggested to call the
holy sages Vashishta and others and
banish Rama in ceremonial presence
of them all.

210

ਨਰੇਸ ਜੀ ॥ ਉਸੇਸ ਜੀ ॥
ਘੁੰਮੇ ਘਿਰੇ ॥ ਧਰਾ ਗਿਰੇ ॥

ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਨੇ ਲੰਮੀ ਅਤੇ ਦੁਖ ਭਰੀ ਆਹ ਲਈ
ਅਤੇ ਚੱਕਰ ਖਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਬੇ-ਸੁਧ ਹੋ ਕੇ ਡਿਗ ਪਇਆ ।

King Dasrath in anguish and bereavement,
tormented and cried in pain, extremely
bewildered, feeling giddy, he staggered and
fell down in swoon.

211

ਸੁਚੇਤ ਭੇ, ਅਚੇਤ ਭੇ,
ਉਸਾਸ ਲੇ ॥ ਉਦਾਸ ਹੈ ॥

ਜਦੋਂ ਬਿਹੋਸੀ ਹੱਟੀ ਅਤੇ ਹੋਸ ਆਈ, ਤਾਂ ਉਦਾਸੀ
ਵਿੱਚ ਠੰਡੇ ਸਾਹ ਭਰਨ ਲੱਗਾ ।

When he regained the state of consciousness,
in deep grief and distress he sighed in
mental torture.

212

ਉਗਾਧ ਛੇਦ ॥

ਸੁਥਾਰ ਨੈਣ ॥ ਓਦਾਸ ਬੈਣ ॥
ਕਹਿਯੋ ਕੁਨਾਰੀ ॥ ਕਬਿਰਤ ਕਾਰੀ ॥

ਅਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਖੜ੍ਹਾਂ ਭਰ ਕੇ ਉਦਾਸੀ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲਗਾ
"ਹੇ ਭੈੜੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ।"

In deep sorrow and violent grief,
with eyes filled with tears, he spoke
to the wicked queen that she had done
a disastrous deed, not worthy of the
royal dignity.

213

ਕਲੰਕ ਰੂਪਾ ॥ ਕੁਬਿਤ ਰੂਪਾ ॥
ਨਿਲੱਜ ਨੈਣੀ ॥ ਕੁਬਾਕ ਬੈਣੀ ॥

"ਤੂੰ ਕਲੰਕਨੀ ਹੈਂ, ਚੰਦੀ ਹੈਂ, ਨਿਰਲੱਜ ਹੈਂ ਅਤੇ
ਭੈੜੇ ਬਚਨ ਬੋਲਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ।"

The King reproached her for being
indiscreet, indecent, impudent,
immodest, crooked, and out
spoken.

214

ਕਲੰਕ ਕਰਣੀ ॥ ਸਮ੍ਰਿਧ ਹਰਣੀ ॥

ਅਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮਾ ॥ ਨਿਲੱਜ ਧਰਮਾ ॥

"ਤੂੰ ਰਘੁਵੰਸ਼ ਨੂੰ ਕਲੰਕਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ,
ਕੁਲ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਖੋਟੀ ਅਤੇ ਨਿਰਲੱਜ
ਇਸਤਰੀ ਹੈ।"

Again the king rebuked her for bringing
disgrace and disaster to the Solar Race,
being wicked, crooked and impudent.

215

ਅਲੱਜ ਧਾਮੰ ॥ ਨਿਲੱਜ ਬਾਮੰ ॥

ਅਸੋਭ ਕਰਣੀ ॥ ਸੋਸਭ ਹਰਣੀ ॥

"ਤੂੰ ਨਿਰਲੱਜ ਇਸਤਰੀ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਦੀ ਲਾਜ
ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਖੋਟੀ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੀ ਸੋਭਾ
ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ।"

Again the king abused her for being
immodest, impudent and illomened, who
caused to destroy the glory and high
reputation of the Solar Race instead of
enhancing it.

216

ਨਿਲੱਜ ਨਾਰੀ ॥ ਕੁਕਰਮ ਕਾਰੀ ॥

ਅਧਰਮ ਕੂਪਾ ॥ ਅਕੱਜ ਕੂਪਾ ॥

"ਤੂੰ ਅਧਰਮ ਦੀ ਮੂਰਤ ਨੇ ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮ
ਕਰਕੇ, ਬੜਾ ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ।"

The King could not restrain himself
and again reproached her for being
unrighteous, unvirtuous, in-elegant and
wicked.

217

ਪਹਿਪਟ ਆਗੀ ॥ ਕ੍ਰਕਰਮ ਨਾਗੀ ॥

ਮਰੈ ਨ ਮਰਣੀ ॥ ਅਕਾਜ ਕਰਣੀ ॥

"ਤੂੰ ਧੋਖੇਬਾਜ ਹੈ, ਬੋਟੀ ਹੈ, ਹੋ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੈਨੂੰ
ਮੌਤ ਆ ਜਾਵੇ ।"

In great sorrow and agony the King
cursed her to death who was so deceitful
and wicked.

218

ਕੈਕਈ ਵਾਚ ॥

ਨਰੇਸ ਮਾਨੋ ॥ ਕਹਿਓ ਪਛਾਨੋ ॥

ਬਦਿਯੋ ਸੁ ਦੇਹੁ ॥ ਬਰੈ ਦੁ ਮੋਹੁ ॥

ਕੈਕਈ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਰਾਜਨ ਮੈਨੂੰ
ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਵਰ ਪੂਰੇ ਕਰ, ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਪਾਲ ।"

Kaikey the wicked queen exhorted the
king to grant her the boons, promised
by him and honour his promise.

219

ਚਿਤਾਰ ਲੀਜੇ ॥ ਕਹਿਯੋ ਸੁ ਦੀਜੇ ॥

ਨ ਧਰਮ ਹਾਰੋ ॥ ਨ ਭਰਮ ਟਾਰੋ ॥

"ਹੇ ਰਾਜਨ, ਸੋਚ ਲੈ, ਭਰਮ ਨਾ ਕਰ, ਧਰਮ ਤੋਂ ਨਾ
ਟਲ ਅਤੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਦੋ ਵਰ ਮੇਰੇ ਪੂਰੇ ਕਰ ।"

The queen urged the King again to
honour his promise, remove all delusion
and pay heed to his words.

220

ਬੁਲੈ ਬਸਿਸਟੇ ॥ ਅਪੁਰਬ ਇਸ਼ਟੇ ॥

ਕਹੀ ਸੀ ਦੇਸੇ ॥ ਨਿਕਾਰ ਦੇਸੇ ॥

ਆਪਣੇ ਇਸਟ ਦੇਵ ਅਤੇ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ,
ਇਹ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਣਵਾਸ ਦੇਹ ।

Most crookedly, the queen entreated
to the King to banish Rama, the
incarnate, to the woods in the presence
of his family Dieties and Vashishta the
holy sage.

221

ਬਿਲੰਬ ਨ ਕੀਜੇ ॥ ਸੁਪਾਨ ਲੀਜੇ ॥
ਰਿਖੇਸ ਰਾਮ ॥ ਨਿਕਾਰ ਧਾਮ ॥

“ਹੇ ਚੰਗੇ ਰਾਜਨ, ਦੇਰ ਨਾ ਕਰ ਰਿਖੀਆਂ ਦੇ
ਆਸ਼ੁਮ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਣਵਾਸ ਦੇ ਦੇਹ ।”

So extreme was the cruelty of Kaikey
the queen, that time and over, she
pierced the King, with her venom stinged
words that he should be graceful enough
to honour his words, and thus banish Rama
to the woods, to live like ascetics in
the abode of the Rishis.

222

ਰਹੇ ਨ ਇਆਨੀ ॥ ਭਈ ਦਿਵਾਨੀ ॥
ਚੁਪੇ ਨ ਬੋਰੀ ॥ ਬਕੈਤ ਭੋਰੀ ॥

ਰਾਜੇ ਨੇ ਦੁਖ ਭਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ “ਐ ਪਾਗਲ
ਇਸਕੀ, ਤੂੰ ਦਿਵਾਨੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ”, ਜੋ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ
ਬਕਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਚੁਪ ਕਰ ।”

The King in great pain and grief
groaned and asked the mad and insane
woman to shut up, her lunatic words.

223

ਧ੍ਰਿਗ੍ਰਿਸ਼ਭੁਪਾ ॥ ਨਿਖੇਧ ਕ੍ਰੂਪਾ ॥
ਦੁਬਾਕ ਬੈਣੀ ॥ ਨਰੇਸ ਛੈਣੀ ॥

“ਐ ਦੁਰਬਚਨ ਬੋਲਨ ਵਾਲੀ ਨਾਰੀ, ਧ੍ਰਿਗ ਹੈ ਤੇਰਾ
ਰੂਪ ਤੇ ਲਾਹਨਤ ਹੈ ਤੈਨੂੰ” ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

The King in extreme sorrow and distress
contemptuously abhorred the queen and
cursed her for being wild.

224

ਨਿਕਾਰ ਰਾਮੰ ॥ ਅਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥
ਹਤਿਯੋ ਨਿਜੇਸੰ ॥ ਕੁਕਰਮ ਭੇਸੰ ॥

“ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਣਵਾਸ ਦੇ ਕੇ, ਇਹ ਕੁਕਰਮ ਕਰਾ ਕੇ ਤੂੰ ਅਧਰਮ
ਕਰਵਾਨਾ ਚਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਕੁਲ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨਾ
ਚਾਉਂਦੀ ਹੈ ?” ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

The King repudiated vehemently the
performance of most unrighteous, ignoble,
and mean act which was bound to bring
about disaster and calamity to the Solar race.

225

ਉਗਾਥਾ ਛੰਦ ॥

ਅਜਿੱਤ ਜਿੱਤੋ ॥ ਅਬਾਹ ਬਾਹੋ ॥
ਅਖੰਡ ਖੰਡੋ ॥ ਅਦਾਹ ਦਾਹੋ ॥
ਅਭੰਡ ਭੰਡੋ ॥ ਅਡੰਗ ਡੰਗੋ ॥
ਅਮੁੰਨ ਮੁੰਨੋ ॥ ਅਭੰਗ ਭੰਗੋ ॥

ਰਾਜਾ ਦੁਖ ਵਿਚ ਕੁਟਲਾ ਉਠਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ,
ਇਕ ਭੈੜੀ ਨਾਰੀ ਨੇ ਕੀਕੁਝ ਕਰ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਕਤੀ-
ਸ਼ਾਲੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ, ਵਿਜਯੀ ਨੂੰ ਪਰਾਜਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ
ਹੈ, ਚੇਗਿਆਂ ਭਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਹਥਾਂ
ਨਾਲ, ਨ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

The king groaned in extreme pain and sorrow, that the wicked woman has been the cause of destructing the most indestructable; yielded the most unyielding, failed the most powerful; defeated the ever conquerer and killed those with unformidable bow who were not to be killed.

226

ਅਕਰਮ ਕਰਮੇ ॥ ਅਲੱਖ ਲਖੇ ॥
 ਅਡੰਡ ਡੰਡੇ ॥ ਅਭੱਖ ਭੱਖੇ ॥
 ਅਥਾਹ ਥਾਹੇ ॥ ਅਦਾਹ ਦਾਹੇ ॥
 ਅਭੰਗ ਭੰਗੇ ॥ ਅਥਾਹ ਅਥਾਹੇ ॥

ਨ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਅਣਹੋਣੀਆਂ ਬਦਸਗਨੀਆਂ
 ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਜਾ ਦਿਤੀ ਹੈ । ਵਿਵਰਜਤ
 ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਵੱਡੀ ਮਾੜੀ ਕਰਤੂਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

The King continued to enumerate, the acts of meanness of the wicked queen and said that she had performed the act which was most undesirable, befallen the most invisible illomens, punished the most powerful and the innocent, and has acted in the meanest possible way, unmeasurable and unfathomable.

227

ਅਭਿੱਜ ਭਿੱਜੇ ॥ ਅਜਾਲ ਜਾਲੇ ॥
 ਅਖਾਪ ਖਾਪੇ ॥ ਅਚਾਲ ਚਾਲੇ ॥
 ਅਭਿੰਨ ਭਿੰਨੇ ॥ ਅਡੰਡ ਡਾਂਡੇ ॥
 ਅਕਿੱਤ ਕਿੱਤੇ ॥ ਅਮੰਡ ਮਾਂਡੇ ॥

ਇਸ ਨੇ ਅਕਲਮੰਦਾਂ ਦਾ ਉਲੂ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਨੂੰ
 ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਨ ਹਿਲਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿਲਾ
 ਸੁਟਿਆ ਹੈ । ਨ ਟੁਟਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸੁਟਿਆ ਹੈ ।
 ਸਮਝਦਾਰਾਂ ਦੀ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਚਕਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਗੈਰ ਕੁਦਰਤੀ
 ਕਰਤੱਵ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

She has unskilled the most skilled and the experienced. She has enslaved the free, moved the most immovable, divided the inseparable, acted in the most unnatural way and puzzled the most intelligent.

228

ਅਛਿੰਦ ਛਿੰਦੋ ॥ ਅਦੱਗ ਦੱਗੋ ॥
 ਅਚੇਰ ਚੇਰੇ ॥ ਅਠੱਗ ਠਗੇ ॥
 ਅਭਿੰਦ ਭਿੰਦੋ ॥ ਅਛੇਤ ਛੇਤੇ ॥
 ਅਕੱਜ ਕੱਜੇ ॥ ਅਜੱਤ ਜੱਤੇ ॥

ਇਸ ਨੇ ਨਾ ਹੱਟ ਸਕਨ ਵਾਲਿਆ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਹੈ,
 ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ
 ਆਪ ਲੁਟ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਕਲਮੰਦਾਂ ਨੂੰ ਹੋਥੇ ਵਿਚ ਫਸਾ
 ਲਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਹੈ,
 ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕੱਜ ਲਿਆ ਹੈ । ਅਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ।

She has broken the most impregnable, defiled the unpoluted and the pious, pillered her own wealth and treasure, befooled the most sensible divided the most identical, covered the adulterers, and mained the most unworthy act.

229

ਅਦੱਗ ਦੱਗੋ ॥ ਅਮੋਤ ਮੋਤੇ ॥
 ਅਖਿੰਚ ਖਿੰਚੋ ॥ ਅਜੇਤ ਜੱਤੇ ॥
 ਅਕੱਢ ਕੱਢੋ ॥ ਅਸਾਧ ਸਾਧੋ ॥
 ਅਕੱਟ ਕੱਟੋ ॥ ਅਫਾਧ ਫਾਧੋ ॥

ਇਸ ਨੇ ਸੁਖ ਸਾਂਤੀ ਵਿਚ ਭੜਥੂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਜਿਸਦਾ
 ਕੋਈ ਸਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।
 ਇਸ ਨੇ ਅਯੋਗ ਗੱਲਾਂ ਕੱਢ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ । ਨਾ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਨ
 ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਵੱਸਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
 ਅਤੇ ਭੁਲੇ ਭਾ ਆਪਣੇ ਭਾਸੇ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਲਿਆ ਹੈ ।

She has created tension in the calm and peaceful atmosphere. She has kindled the matchless mighty realm, extricated the most undesirable words from her mouth, performed the incurable acts, torued and lacerated the full house, and snared the most innocent.

230

ਅਧੋਧ ਧੰਧੋ ਅਕੱਜ ਕੱਜੇ ॥
ਅਭਿਨ ਭਿਨੋ ਅਭੱਜ ਭੱਜੇ ॥
ਅਛੋੜ ਛੋੜੇ ॥ ਅਲੱਧ ਲੱਧੇ ॥
ਅਜਿੱਤ ਜਿੱਤੇ ॥ ਅਬੱਧ ਬੱਧੇ ॥

ਇਸ ਨੇ ਅਪਣੇ ਖੋਖਨਾ ਨਾਲ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਨੇ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਕੱਜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੇ ਚੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੇ ਨ ਟੁੱਟ ਸਕਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸੁਟਿਆ ਹੈ । ਨਾ ਛੇੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੇੜ ਕੇ ਇਸ ਨੇ ਦੁਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੇ ਬੋਝ ਹੇਠਾ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੇ ਵਿਜਯੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਅਪਣੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਲਿਆ ਹੈ ।

With her most hedious tricks she has disturbed the peace and tranquility. She has covered the most pious with her sins, separated the unseparable, broken the most impregnable, started the talks most undesirable, and led every one to a calamity. She has encumbered under an undescribable burden, has won triumph over the unconquerable and arrested the most beloved and innocent.

231

ਅਚੀਰ ਚੀਰੇ ਅਤੋੜ ਤੋੜੇ ॥
ਅਠਾਟ ਠੱਟੇ ਅਪਾੜ ਪਾੜੇ ॥
ਅਧੱਕ ਧੱਕੇ ਅਪੰਗ ਪੰਗੇ ॥
ਅਜੁਧ ਜੁੱਧੇ ਅਜੰਗ ਜੰਗੇ ॥

ਇਸ ਨੇ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੇ
ਤਬਾਹੀ ਲਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਤਰਬੱਲੀ ਤੇ
ਭੁਚਾਲ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ । ਅਨਹੱਕੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ
ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕੰਮ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਅਟਕਾਇਆ
ਹੈ । ਨਾਂ ਜਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ, ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਦੀ ਲੜਾਈ
ਸਹੇੜ ਲਈ ਹੈ ।

By foul means she has tried to acquire the
kingdom, and brought about destruction and
disaster. She has shaken the whole dominion,
tried to acquire the throne illegitimately,
obstructed the progress in the way of prosperity,
and picked up a quarrel most impregnable.

232

ਅਕੁੱਟ ਕੁੱਟੇ ॥ ਅਘਾਟ ਘਾਏ ॥
ਅਚੂਰ ਚੂਰੇ ॥ ਅਦਾਵ ਦਾਏ ॥
ਅਭੀਰ ਭੀਰੇ ॥ ਅਭੇਗ ਭੰਗੇ ॥
ਅਟੁੱਟ ਟੁੱਕੇ ॥ ਅਕੋਗ ਕੋਗੇ ॥

ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰਨ
ਲਈ ਫੁਰਾ ਖੋਡਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੂਰ ਚੂਰ ਕਰ ਕੇ
ਅਤੇ ਜਖਮੀ ਕਰ ਕੇ, ਤਬਾਹੀ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਨੇ
ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁੱਝ ਲੁੱਟ ਪੁੱਟ ਲਿਆ ਹੈ ।

She has stabbed, bruised, crushed and
reduced to pieces her beloved ones, and
with a trivial trick she had robbed
everything and brought about destruction
and calamity, in the whole state.

233

ਅਖਿੱਦ ਖੇਦੇ ॥ ਅਢਾਹ ਢਾਹੇ ॥
ਅਗੰਜ ਗੰਜੇ ॥ ਅਥਾਹ ਥਾਹੇ ॥
ਅਮੰਨ ਮੰਨੇ ॥ ਅਹੇਹ ਹੇ ਹੇ ॥
ਵਿਰਚੇਨ ਨਾਰੀ ਤੇ ਸੁੱਖ ਫੇਹੇ ॥

ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ
ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਚੁੰਡ ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ, ਤੀਰ ਮਾਰ ਕੇ ਘਾਇਲ
ਕਰ ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ, ਕੰਬਾ ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ । ਸਚ ਹੈ ਜੇ ਪਤਨੀ
ਹੀ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤੀ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਕਿੱਥੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ
ਸਕਦਾ ਹੈ ?

She has badly afflicted her near and dear
ones, ruined them and treated them with
great disrespect. She has tortured them,
shouted them, terrified them, and ruined
them to the utmost. Verily, verily if the wife
goes against, happiness and prosperity can
never be sought any where.

234

ਦੋਹਰਾ

ਇਹ ਬਿਧ ਕੈਕਈ ਹਠ ਗਈ ਯੇ,
ਬਰ ਮਾਂਗਨਿ ਨਿਪੁ ਤੀਰ ॥
ਅਤਿਆਤਰ ਰਿਆ ਕਹਿ ਸਕੈ
ਬਧਿਓ ਕਾਮ ਕੇ ਤੀਰ ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੈਕਈ ਨੇ ਹੱਠ ਫੜੀ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਵਰ
ਮੰਗਦੀ ਰਹੀ । ਕਾਮ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯੋਗ ਹੋਇਆ
ਰਾਜਾ, ਛਾਢਾ ਆਤੁਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਕੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ।

Most obstinately the queen stuck to
her words and demanded the fulfilment
of the two boons granted to her. Pierced
by the arrow of lust and god of love the king was
rendered helplessly dumb.

235

ਬਹੁ ਬਿਧ ਪਰ ਪਾਇਨ ਰਹੇ
ਮੇਰੇ ਬਚਨ ਅਨੇਕ ॥

ਗਹਿ ਹਠ ਕੇ ਅਬਲਾ ਰਹੀ
ਮਾਨਿਯੋ ਬਚਨ ਨਾ ਦੇਕ ॥

ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ, ਕੈਕਈ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪਿਆ, ਬੜੇ ਵੰਗਾ ਨਾਲ
ਮਨਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰੰਤੂ ਕੈਕਈ ਨੇ ਇੱਕ ਨ ਮੰਨੀ,
ਸਾਰੇ ਬਚਨ ਮੋੜ ਦਿੱਤੇ ।

Most humbly the king Dasrath clasped the
queen by the feet and begged her to
reconsider her demands. But all her
entreaties were turned down and he failed,
most miserably.

236

ਬਰ ਦਯੋ ਮੈ ਛੋਰੋ ਨਹੀਂ
ਤੈ ਕਰ ਕੋਟ ਉਪਾਇ ॥
ਘਰ ਮੇਂ ਸੁਤ ਕਉ ਦੀਜੀਐ
ਬਨਬਾਸੇ ਰਘੁਰਾਇ ॥

ਹੇ ਰਾਜਨ ਚਾਹੇ ਕਰੋੜਾਂ ਉਪਾਏ ਕਰ, ਮੈਂ ਵਰ ਨਹੀਂ
ਛੱਡ ਸਕਦੀ, ਮੇਰੇ ਵਰ ਪੂਰੇ ਕਰ, ਭਰਤ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇਹ
ਅਤੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਣਬਾਸ ।

The obstinate and wicked queen strained
the king all the more by saying that he
may design innumerable devices, but
she was not going to give up her demand
of installing Bharata, her son, as the
king and banishing Rama to the forest.

237

ਭੂਪ ਧਰਨ ਬਿਨ ਬੁਧਿ ਗਿਰਯੋ
ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਤ੍ਰਿਯ ਕਾਨ ॥
ਜਿਮ ਮ੍ਰਿਗੇਸ ਬਨ ਕੇ ਬਿਖੇ
ਬੀਧਿਯੋ ਬਧੋਕ ਬਰਿਬਾਨ ॥

ਕੈਕਈ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕੰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਰਾਜਾ ਧਰਤੀ
ਉਤੇ ਬੇਸੁਧ ਹੋ ਕੇ ਇਉਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਬਣ ਵਿੱਚ ਤੀਰ
ਲਗਨ ਨਾਲ ਸ਼ੇਰ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

Hearing the most undesirable words from
her queen the king fell flat on the
ground and swooned, like the mighty tiger
aimed at, in the forest, with a piercing
arrow.

238

ਤਰਫ਼ਰਾਤ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਪਰਯੋ
ਸੁਨ ਬਨ ਰਾਮ ਉਚਾਰ ॥
ਪਲਕ ਪ੍ਰਾਨ ਤਯਾਗੇ ਤਜਤ
ਮੁਧ ਸਵਰੀ ਸਰਬਾਰ ॥

ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਣ ਵਿੱਚ ਭੇਜਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ
ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪਿਆ ਇਉਂ ਤੜਫਿਆ ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਵਿਚੋਂ
ਬਾਹਰ ਪਈ ਮੱਛੀ ਤੜਫਦੀ ਹੈ ।

On hearing again the un auspicious
words of banishing Rama, the incarnate,
to the forest, King fluttered restlessly,
most agitated and bewildered, like a
fish out of water.

239

ਰਾਮ ਨਾਮ ਸੁਵਨਨ ਸੁਣਿਯੋ
ਉਠ ਫਿਰ ਭਯੋ ਸੁਚੇਤ ॥
ਜਨੁ ਰਣ ਸੁਭਟ ਗਿਰਿਯੋ ਉਠਿਯੋ
ਗਹਿ ਅਸਨਿਡਰ ਸੁਚੇਤ ॥

ਰਾਮ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਉਹ ਬਿਹੋਸੀ ਤੋਂ ਇਉਂ
ਉਠਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਯੋਧਾ ਰਣ ਵਿੱਚ ਘਾਇਲ ਹੋਇਆ
ਹੋਇਆ ਉਠਦਾ ਹੈ ॥

Hearing the sweet and honey-tongued words of Rama, the incarnate, the king regained consciousness like the wounded and afflicted warrior fallen in the battle field.

240

ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਨ ਨਿਪਬਰ ਸਹਿਯੋ
ਧਰਮ ਨ ਛੋਰਾ ਜਾਇ ॥
ਦੇਨ ਕਹੋ ਜੋ ਬਰਹੁ ਤੇ
ਤਨ ਜੁਤ ਦਏ ਉਠਾਇ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਾਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਾਨ, ਪਰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਛੱਡਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਵਰ ਆਪਨੇ ਕੈਕਈ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਤਨ ਬਲ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਕਰੇ।"

Rama the incarnate, helping his father, viewing the whole situation, asked him not to disgrace and perish his fair name, for a matter so trifling, and not to leave the path of righteousness, even at the cost of his precious life. He should honour the two promises so generously granted by him.

241

ਕੈਕਈ ਵਾਚ ਨਿਪੇ ਵਾਚ ॥ ਬਸਿਸਟਸੋ ॥
ਰਾਮ ਪਯਾਨੋ ਬਨ ਕਰੋ ॥
ਭਰਥ ਕਰੋ ਠਕੁਰਾਇ ॥
ਬਰਖ ਚਤੁਰ ਦਸ ਕੋ ਬਿਭੋ
ਫਿਰ ਰਾਜਾ ਰਖੁਰਾਇ ॥

ਕੈਕਈ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਨੂੰ ਵਸਿਸਟ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਰਤ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਣਬਾਸ। ਚੰਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਰਾਮ ਰਾਜ ਕਰੇ।

In the presence of the holy Vashishta the queen repeated her demand again to king Dasrath, that Bharata may be installed as a king and Rama to go to the woods for fourteen years.

242

ਕਹੀ ਬਸਿਸ਼ਟ ਸੁਧਾਰਕਰ
ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸੇ ਜਾਏ ॥
ਬਰਖ ਚਤੁਰ ਦਸੋ ਭਰਤਨਿਪ
ਪੁਨ ਨਿਪ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਰਾਇ ॥

ਵਸਿਸ਼ਟ ਜੀ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਚੌਦਾਂ
ਸਾਲ ਭਰਤ ਰਾਜ ਕਰੇ ਅਤੇ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਾਦ
ਰਾਮ ਆ ਕੇ ਰਾਜ ਲਵੇ ।

Making it more intelligible, and removing all the suspicions the holy sage repeated the words of the queen that for fourteen years, Bharata shall be the supreme king and after the lapse of fourteen years Rama the incarnate, shall be the monarch.

243

ਸੁਨ ਬਸਿਸ਼ਟ ਕੋ ਬਚਨ ਸੁਣ
ਰਘੁ ਪਤਿ ਫਿਰੈ ਸੁਸੋਗ ॥
ਉਤ ਦਸਰਥ ਤਨ ਕੋ ਤਜਿਓ
ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਬਿਯੋਗ ॥

ਵਸਿਸ਼ਟ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਰਘੁਪਤੀ ਬਣਾ ਨੂੰ ਗਏ
ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਨੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿਤੇ ।

In compliance to the decision taken by the holy sage, Rama, the incarnate, departed to the woods. Tormented with the pangs of

separation of his most devoted, beloved and worthy son, the king Dasrath died in distress.

244

ਸੋਰਣਾ :

ਗੁਹਿ ਆਵਤ ਰਘੁਰਾਇ
ਸਭ ਧਨ ਦੀਯੋ ਲੂਟਾਇਕੈ ॥
ਕਟਿ ਤਰਕਸੀ ਸੁਹਾਇ
ਬੋਲਤ ਭੈ ਸੀਅ ਸੋ ਬਚਨ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਸੀਤਾ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਬਸਤ੍ਰ ਅਤੇ ਅਭੂਸ਼ਨ ਉਤਾਰ ਕੇ ਵੰਡ ਦਿਤੇ, ਤਰਕਸ ਅਤੇ ਤੀਰ ਸਜਾ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ।

Reaching the inner apartments of Sita's residential palace, Rama the incarnate, abandoned his beautiful, splendid, magnificent robes and precious ornaments, distributed them to the poor. With a bow tied to his side and quiver by his waist, he spoke to his lovely wife, Sita.

245

ਸੁਨ ਸੀਅ ਸੁਜੱਸ ਸੁਜਾਨ ॥
ਰਹੋ ਕੋਸਲਿਆ ਤੀਰ ਤੁਮ ॥
ਰਾਜ ਕਰੋ ਫਿਰ ਆਨ ॥
ਤੋਹਿ ਸਹਿਤ ਬਨਬਾਸ ਬਸਿ ॥

'ਹੇ ਸਿਆਣੀ, ਅਤੇ ਸੌਭਾ ਵਾਲੀ ਸੀਤਾ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਕੋਸਲਿਆ ਕੋਲ ਰਹ, ਮੈਂ ਚੌਦਾ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਣਵਾਸ ਮਗਰੋਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਰਾਜ ਭੋਗਾ' ।

Addressing his wise, noble, gentle and glorious wife Sita, Rama the incarnate, advised her to remain at home and dwell with her mother-in-law, Kaushalya, and that he would enjoy the royal throne, along with her, after the lapse of fourteen years of banishment.

246

ਸੀਤਾ ਵਾਚ ਰਾਮ ਸੋ ॥ ਸੋਰਠਾ ॥

ਮੈਂ ਨਾ ਤਜੋਂ ਪੀਯ ਸੰਗ
ਕੈਸੇ ਦੁਖ ਜੀਅ ਪੈ ਪਰੇ ॥
ਤਨਕ ਨਾ ਮੈਂ ਐਂਗ
ਐਂਗ ਤੇ ਹੋਏ ਅਨੰਗ ਕਿਨ ॥

"ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦੀ । ਚਾਹੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਨੇ ਦੁੱਖ ਉਠਾਨੇ ਪੈਣ । ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਵੇਖੁਖ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਚਾਹੇ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਨਾ ਰਹੇ ।" ਸੀਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ.

Hearing the tender and winning words from her beloved, and summing up her courage Sita replied that no torture was greater than the pangs of separation of her beloved, without beholding the sun like face of her Lord, she would be a body without soul.

247

ਰਾਮੇ ਵਾਚ ਸੀਤਾ ਪ੍ਰਤਿ ॥ ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ ॥

ਜਉ ਨ ਰਹੇ ਸਸੁਰਾਰ ਕਿਸੇਦਰ
ਜਾਹ ਪਿਤਾ ਗ੍ਰਹਿ ਤੋਹਿ ਪਰੇ ਦਿਉ ॥
ਨੈਕ ਸੁਭਾਨਨ ਤੇ ਹਮ ਕਉ
ਜੋਈ ਠਾਟ ਕਹੋ ਸੋਈ ਗਾਨ ਗਠੇ ਦਿਉ ॥
ਜੇ ਕੁਛ ਚਾਹ ਕਹੋ ਧਨ ਕੀ ਟੁਕ
ਮੋਹ ਕਹੋ ਸਬ ਤੋਹਿ ਉਠੇ ਦਿਉ ॥

ਕੇਤਕ ਅਉਧ ਕੋ ਰਾਜ ਸਲੋਚਨ,
ਰਕ ਕੋ ਲੋਕ ਨਿਸੰਕ ਲੁਟੈ ਦਿਉ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ : "ਹੇ ਸੁੰਦਰੀ, ਪਤਲੀ ਕਮਰ ਵਾਲੀ, ਨਾਜ਼ਕ, ਰੂਪਮਤੀ ਜੋ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਕੋਲ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦੇਵਾਂ। ਹੇ, ਨੌਕ, ਮਨਮੋਹਣੀ ਜੋ ਕਹੇ ਮੈਂ ਉਹੋ ਕੰਮ ਕਰਾਂ। ਜੇ ਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਧਨ ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਆਂ। ਹੇ ਕਮਲ ਨੈਣੀ : ਜਿੰਨਾ ਅਯੋਧਿਆ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ ਜੋ ਕਹੇ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਪਤਲੀ ਕਮਰ ਤੋਂ ਵਾਰ ਕੇ ਸੁਟ ਦਿਆਂ !"

Rama, the incarnate, asked the lovely, enchanting and of slender waist wife, Sita, that if she did not like to stay with her mother-in-law, she may go to her parents, during the period of banishment. And if she desired insignificant piece of wealth, he would pour the whole of it for her. He told his lotus-eyed wife that if she so desired, he would sacrifice, all the wealth and treasures, immeasurable for the beauty of her slender waist.

248

ਘੋਰ ਸੀਆ ਬਨ ਤੂ ਸੁ ਕੁਮਾਰ,
ਕਹੋ ਹਮ ਸੋ ਕਸ ਤੇ ਨਿਬਰੇ ਹੈ ॥
ਗੁੰਜਤ ਸਿੰਘ ਡਰਕਾਤ ਕੋਲ,
ਭਯਾਨਕ ਭੀਲ ਲਖੇ ਭ੍ਰਮ ਐ ਹੈ ॥
ਸੁੰਕਤ ਸਾਪ ਬਕਾਰਤ ਬਾਘ,
ਭਕਾਰਤ ਭੂਤ ਮਹਾਂ ਦੁਖ ਪੈ ਹੈ ॥
ਤੂੰ ਸੁ ਕੁਮਾਰ ਰਚੀ ਕਰਤਾਰ,
ਬਿਚਾਰ ਚਲੇ ਤੁਹਿ ਕਿਉ ਬਨ ਐ ਹੈ ॥

"ਹੇ ਸੀਤੀ : ਤੂੰ ਅਤਿ ਕੌਮਲ ਸਰੀਰ ਦੀ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਓਥੇ ਕਿਵੇਂ ਨਿਰਬਾਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਬਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰ ਗਰਜਦੇ ਹਨ, ਰਿੱਛ ਘੁਰਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਿਆਨਕ ਭੀਲ ਆ ਆ ਕੇ ਡਰਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੱਪ ਫੁੰਕਾਰਦੇ ਹਨ। ਚੀਤੇ ਬਕਾਰ ਦੇ ਹਨ, ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਆ ਆ ਕੇ

ਦੁਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਸੀਤੋ : ਤੂੰ ਅਤਿ ਕੋਮਲ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਕਰਤਾਰ
ਨੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਦੁਖ ਸਹਿਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ । ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ
ਬਣਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ ?

Rama the incarnate dissuaded Sita to go to the forest and set clearly before her the troubles of the forest life and said, "O, most tender and delicate : the forest is exceedingly toilsome. There the most fierce animals like lions roar, bears rumble, snakes hiss, tigers growl, goblin howl and Bhils trouble most dreadfully. O, most charming and soft : you are not created by the Almighty to undergo such penance and live in the wood. Ponder over my fair lady and stay at home.

249

ਸੀਤਾ ਵਾਚ ਰਾਮ ਸੇ ॥

ਸੂਲ ਸਹੋ ਤਨ ਸੁਕ ਰਹੋ
ਪਰ ਸੀ ਨ ਕਹੋ ਸਿਲ ਸੂਲ ਸਹੋਗੀ ॥
ਬਾਘ ਬੁਕਾਰ ਫਨੀਨ ਫੁਕਾਰ
ਸੁ ਸੀਸ ਗਿਰ ਪਰ ਸੀ ਨ ਕਹੋਗੀ ॥
ਬਾਸ ਕਹਾ ਬਨਬਾਸ ਭਲੇ
ਨਹੀਂ ਪਾਸ ਤਜੇ ਪੀਯ ਪਾਇ ਗਹੋਗੀ ॥
ਹਾਸ ਕਹਾ ਇਹ ਉਦਾਸ ਸਮੇਂ
ਗਿਰ ਆਸ ਰਹੇ ਪਰ ਮੈਂ ਨ ਰਹੋਗੀ ॥

ਸੀਤਾ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ, "ਹੇ ਦੇਵ ! ਬਣਾ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤਕਲੀਫਾਂ
ਮੈਂ ਤਨ ਉਤੇ ਸਹਾਂਗੀ ਅਤੇ ਸੀ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੀ । ਜੇ ਸ਼ੇਰ ਗਰਜਨਗੇ
ਯਾਂ ਸੱਪ ਕੱਟ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿਆਂਗੀ ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ
ਆਹ ਨਹੀਂ ਭਰਾਂਗੀ । ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਣਵਾਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲੋਂ ਮੈਂ
ਪਤੀ ਦੇ ਸੰਗ ਬਣਬਾਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਭਲਾ ਸਮਝਦੀ ਹਾਂ । ਇਸ ਦੁਖ
ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਬਣਾਂ ਵਿਚ, ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ
ਮਣਾਂਗੀ ? ਹੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ! ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਆਸ ਨਾ ਰਖੋ ।"

On hearing the words of her Lord, that he would leave her behind, Sita summed up her courage and replied

"O my Lord, To a woman there is no joy greater than the company of her husband. I shall under go all the tortures and shall never complain the difficulties and hardships of the forest life. At the roar of the mighty fierce lions and dreadful serpents, my soul bird may fly away the body but never will I feel grieved. In the company of my beloved, the forest life will be as good as, the luxurious life of the palace. At the time of this bereavement when my beloved Lord will be in the forest, do you think it behoves of me to live in luxury and joy ? O Lord of wisdom ! give up the hope and consider my supplication."

250

ਰਾਮ ਵਾਚੁ ਸੀਤਾ ਪ੍ਰਤਿ ॥

ਰਾਜ ਕਰੋ ਤੁਹਿ ਬਾਸ ਕਰੋ
ਗ੍ਰਹਿ ਸਾਸ ਕੀ ਸੇਵ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਕੀਜੋ ॥
ਕਾਲ ਹੀ ਬਾਸ ਬਨੈ ਮ੍ਰਿਗ ਲੇਚਨਿ,
ਰਾਜ ਕਰੋ ਤੁਮ ਸੇ ਸੁਨ ਲੀਜੋ ॥
ਜੇ ਠ ਲਗੀ ਜੀਯ ਅਉਧ ਸੁਭਾਨਨ
ਜਾਹਿ ਪਿਤਾ ਗ੍ਰਿਹ ਸਾਚ ਭਨੀਜੋ ॥
ਤਾਤ ਕੀ ਥਾਤ ਗਤੀ ਜੀਯ ਜਾਤ
ਸਿਧਾਤ ਬਨੈ ਮੁਹਿ ਆਇਸ ਦੀਜੋ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਬਣ ਵਿੱਚ ਜਾਨ
ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਹਰਨਾਖੀ ਸੀਤਾ : ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਠੀਕ
ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਤੂੰ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਦੀ ਸੇਵਾ
ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੀਂ । ਜਲਦੀ ਹੀ ਬਣਬਾਸ ਭੋਗ ਕੇ ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ
ਰਾਜ ਕਰਾਂਗਾ । ਜੇ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਅਵਧ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲਗੇ ਤਾਂ ਹੇ
ਨੇਕ ਅਤੇ ਮਨਮੋਹਣੀ ! ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹ ਵਿਖੇ ਚਲੀ ਜਾਈਂ ।
ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਬਚਨ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਚੁਭ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ
ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਬਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਦੀ ਹੁਣ ਆਗਿਆ ਦੇਹ ।

Speaking dissidently, Rama, the incarnate, dissuading
her fair and delicate wife from going to the wood said
to her, "Hearken O, fawn eyed beloved ! agree to what
I say, remain at home, in the holy service of your
revered mother-in-law. I shall come soon, after the

lapse of fourteen years and live like a glorious monarch along with the charming and attractive lady like you. O most bewitching and exceedingly delightful lady ! if in any way you feel berieved, you are allowed to go to your parents. I am awfully touched at heart by the promise granted by my father, the King. Allow me to departed now."

251

ਲਛਮਨ ਵਾਚ ॥

ਬਾਤ ਇਤੋ ਇਹੁ ਭਾਂਤ ਭਈ
ਸੁਨ ਆਇਗੇ ਵ੍ਰਾਤ ਸਰਾਸਨ ਲੀਨੇ ॥
ਕਉਨ ਕਪੂਤ ਭਯੋ ਕੁਲ ਮੈ
ਜਿਨ ਰਾਮਹਿ ਬਾਸ ਬਨੋ ਕਹੁ ਦੀਨੇ ॥
ਕਾਮ ਕੇ ਬਾਣ ਬਧਿਯੋ ਬਸ ਕਾਮਨ
ਕੂਰ ਕੁਚਾਲ ਮਹਾ ਮਤਿ ਹੀਨੇ ॥
ਗੰਢ ਕੁਭਾਂਡ ਕੇ ਹਾਥ ਬਿਕਿਯੋ,
ਕਪਿ ਨਾਚਤ ਨਾਚ ਛਰੀ ਜਿਮ ਚੀਨੇ ॥

ਏਧਰ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਲਛਮਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਧਨੁਸ ਚੁਕ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, "ਉਹ ਕੌਣ ਕਪੂਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਮ ਵਰਗੇ ਦੇਵਤਾ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਬਣਬਾਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ? ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਕਾਮ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨੇ ਹੋਏ ਰਾਂਜੇ ਦੀ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਗਈ ਹੈ । ਉਹ ਪਾਗਲ, ਨਿਰਦਈ, ਮੱਤ ਹੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਉਸ ਮਾੜੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਕ ਗਿਆ ਹੈ । ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਛੜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਨਚਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਨੱਚਦਾ ਹੈ ।"

On the other end as Lakshman heard the news he started up in dismay, his body all trembling in rage, with a bow in hand said, "Who is that foolish son in Solar race who has ordered Rama, the incarnate, to banish to forest. Being totally uxorious and under the influence of that wicked and crooked queen the king has lost all wisdom. He has become mad and

indiscreet. Enamoured of the foolish queen, Kaikey, he dances at her disastrous tune.

252

ਕਾਮ ਕੇ ਭੰਡ ਲੀਏ ਕਰਕੇ
ਕਈ ਬਾਨ ਰਜਿਉ ਨਿਪ ਨਾਚ ਨਚਾਵੈ ॥
ਐਠ ਨ ਐਠ ਅਮੈਠ ਲੀਏ ਢਿਗ
ਬੈਠ ਸੁਆ ਜਿਮ ਪਾਠ ਪੜਾਵੈ ॥
ਸਉ ਤਨ ਸੀਸ ਹੂੰ ਈਸ ਕੇ ਈਸ
ਪ੍ਰਿਥੀਸ ਜਿਉ ਚਾਮ ਕੇ ਦਾਮ ਢਲਾਵੈ ॥
ਕੂਰ ਕੁਜਾਤ ਕੁਪੰਥ ਦੁਰਾਨਨ ॥
ਲੋਗ ਗਯੋ ਪ੍ਰਲੋਕ ਗਵਾਵੈ ॥

ਕਾਮ ਦਾ ਢੰਡਾ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ, ਕੈਕਈ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨਦੀ ਹੋਈ ਜਿਉਂ ਨਚਾਈ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਰਾਜਾ ਨਚਦਾ ਹੈ, ਆਕੜ ਆਕੜ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਹੋ ਹੋ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਤੋਤੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪਾਠ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕੁਜਾਤ ਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਲਾਹ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਤਨ ਨਾਲ ਲਗਾ ਦਿਓ, ਪਰ ਕੁਜਾਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਚੰਮ ਦੇ ਸਿਕੇ ਹੀ ਢਲਾਵੇਗਾ। ਤਿਵੇਂ ਬਦ ਦਿਮਾਗ, ਕਮੀਨੀ, ਮਨਮੁਖ ਕੈਕਈ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਲੋਕ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਕਿਧਰੇ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

Lakshmana continued to say in wrath and anger to Rama the incarnate, "With the whip of lust, the vile and wicked queen, Kaikey is piercing the king with arrow and the king, absolutely under her influence, is acting accordingly. Very insolently she sits by his side, teaches the king, like a parrot. It is well said that if you attach the head of a low caste to that of the king, he will act most meanly wildly, heretically and will ever be despised by society and people on earth as well as in heaven."

ਲੋਗ ਕੁਟੇਵ ਲਗੇ ਉਨ ਕੀ ਪ੍ਰਭੁ
 ਪਾਵਤ ਜੇ ਮੁਹਿ ਕਿਯੋ ਬਨ ਐ ਹੈ ॥
 ਜਉ ਹਟ ਬੈਠ ਰਹੇ ਘਰ ਮੈਂ ਜਸ
 ਕਿਯੋ ਚਲਿਹੈ ਰਘੁਬੰਸ ਲਜੇ ਹੈ ॥
 ਕਾਲ ਹੀ ਕਾਲ ਉਚਾਰਤ ਕਾਲ
 ਗਯੋ ਇਹ ਕਾਲ ਸਭੇ ਛਲ ਜੈ ਹੈ ॥
 ਧਾਮ ਰਹੇ ਨਹੀਂ ਸਾਚ ਕਹੇ,
 ਇਹ ਘਾਤ ਗਈ ਫਿਰ ਹਾਥ ਨ ਐ ਹੈ ॥

ਲਕਸ਼ਮਨ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ : ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ
 ਭੈੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਹੋ । ਪਰੰਤੂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ
 ਤੋਂ ਵਿਛੋੜ ਕੇ ਕਿਉਂ ਬਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ? ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹੋ ਨਹੀਂ
 ਤੇ ਰਘੁਕੁਲ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋਵੇਗੀ ! ਆਪਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰੇ
 ਜਣੇ ਕਾਲ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਹੇ ਆਰਜ ! ਮੈਂ ਸੱਚ
 ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਕੈਕਈ ਦਾ ਇਹ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੇ ਸਫਲ
 ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ।

In the heart of grief and anger Lakshmana said
 to Rama the incarnate, "O Arya : being virtuous
 you have fallen pray to the wickedness of the
 mischievous. But take pity on me, why do you
 want to separate me from the service of your holy
 feet. Remain at home or else the solar race will
 be blotted and defamed. If you must go, Arya :
 the whole house will shatter into pieces and there
 will be disaster and calamity, no one will be found
 living. I tell you truly, O virtuous : if the
 wicked Kaikey succeeds in her undesirable action,
 you will be robbed badly."

ਚੰਪ ਬਰੇ ਕਰ ਚਾਰਕ ਤੀਰ
 ਤੁਨੀਰ ਕਸੇ ਦੋਊ ਬੀਰ ਸੁਹਾਏ ॥

ਆਵਧ ਰਾਮ ਤੀਜ ਜਿਹ ਸੋਭਤ
ਹੋਨ ਵਿਦਾ ਤਹਿ ਤੀਰ ਸਿਧਾਏ ॥
ਪਾਇ ਪਰੇ ਭਰੇ ਨੋਨ ਰਹੇ
ਭਰਮਾਤ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਕੇਠ ਲਗਾਏ ॥
ਬੋਲੇ ਤੋ ਪੂਤ ਨਾ ਆਵਤ ਧਾਮ
ਬਲਾਇ ਲੇਉਂ ਆਪਨ ਤੇ ਕਿਮ ਆਏ ॥

ਉਸ ਮਗਰੋਂ ਰਾਮ ਅਤੇ ਲਛਮਨ ਦੋਨੋਂ ਬੀਰ, ਧਨੁਸ ਸਜਾਕੇ, ਮੋਢੇ ਤਰਕਸ਼ ਤੀਰ ਲਗਾ ਕੇ, ਸਭ ਰਸਮਾਂ ਕਰ ਕੇ, ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ । ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਅਵਧ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਦਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਏ । ਜਾਤਾਵਾ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪਏ । ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਬਰੂ ਵਗਦੀ ਭਰੇ ਹੋਏ ਦਿਲ ਨਾਲ ਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਸਨੇਹ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਹੇ ਪੁਤ੍ਰ! ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੁਸੀਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਾਂਗੀਆਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਤੇ ਕੋਈ ਮੁਸੀਬਤ ਨਾ ਆਏ ।”

With bow tied to their side and quiver to their waist, both, Rama the incarnate and Lakshman, after the performance of all the customs and rites came to the palace of their mothers, to get their leave. With heart overwhelmed with agony and eyes filled with tears they pressed their beloved sons to their breast and said in distress, “Sons beloved : dear to our lives, in your absence, we shall ever pray, that no evil befall upon you, and you may be ever safe and sound.

255

ਤਾਤ ਦਯੋ ਬਨਬਾਂਸ ਹਮੈਂ ਤੁਮ
ਦੋਹ ਰਜਾਇ ਅਬੈ ਤਹ ਜਾਉਂ ॥
ਕੰਟਕ ਕਾਨਨ ਬੇਹੜ ਗਾਹਿ
ਤਿਯੋ ਦਸ ਬਰਖ ਬਿਤੇ ਫਿਰ ਆਉਂ ॥
ਜੀਤੇ ਰਹੇ ਤੋ ਮਿਲੇ ਫਿਰ ਮਾਤ

ਮਗੇਤੁ ਗਏ ਭੁੱਲ ਪਰੀ ਬਖਸ਼ਾਉ ॥
 ਭੂਪਰੇ ਕੇ ਅਰਿਣੀਬਰ ਤੋ
 ਬਸਕੇ ਬਨ ਮੇਂ ਫਿਰ ਰਾਜ ਕਮਾਉ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਮਾਤਾ! ਪਿਤਾ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਣਬਾਸ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਗਿਆ ਦਿਉ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਾਈਏ। ਬਣਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ੀਬਤਾਂ ਸਹਾਰ ਕੇ, ਤੇਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਫਿਰ ਆਵਾਂਗਾ। ਹੇ ਮਾਤਾ ਜੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਿਲਾਂਗੇ, ਜੇ ਮਰ ਗਏ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਸਬਸ਼ ਦੇਣੀਆਂ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੈਕਈ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਵਰਾਂ ਦਾ ਕਰਜਾ ਉਤਾਰ ਕੇ, ਮੈਂ ਬਣ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰਾਂਗਾ।

Rama, the incarnate, said to his mother,
 "Reverend mother : Father has ordained, banishment to me, allow me to proceed to the wood. After the toilsome wanderings of the forest-life, I shall return if I live, else pardon my sins and faults; o mother ! I have to pay the debt of the promises held out by father, to his beloved queen Kaikey. Be consoled, I shall be the monarch on my return from the woods."

246

ਮਾਤਾ ਵਾਚ ਰਾਮ ਸੇ ॥ ਸਨੇਹਰ ਛੇਦ ॥

ਮਾਤ ਸੁਨੀ ਇਹ ਬਾਤ ਜਬੇ
 ਤਬ ਰੋਵਤ ਹੀ ਸੁਤ ਕੇ ਉਰ ਲਾਗੀ ॥
 ਹਾ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿਰੋਮਣ ਰਾਮ
 ਚਲੈ ਬਨ ਕੇ ਮੁਹਿ ਕੇ ਕਤ ਤਿਆਗੀ ॥
 ਨੀਰ ਬਿਠਾ ਜਿਮ ਮੀਨ ਦਲਾ
 ਤਿਮ ਕੁਖ ਪਿਆਸ ਗਈ ਸਭ ਭਾਗੀ ॥
 ਭ੍ਰਮ ਝਰਾਕ ਝਰੀ ਝੱਟ ਬਾਲ
 ਬਿਸਾਲ ਦਵਾ ਉਨਕੀ ਉਰ ਲਾਗੀ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਾਤਾ ਕੋਸਲਿਆ ਨੇ ਰਾਮ ਦੇ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਦੇ
ਬਚਨ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁਚਲਾਈ ਹੋਈ ਰਾਮ ਦੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਗ
ਗਈ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, "ਹਾਇ ਹਾਇ ਰਘੁਬੀਰ, ਰਘੁਬੰਸ
ਦੇ ਸਰੋਮਣੀ, ਰਘੁਕੁਲ ਦੀ ਸੋਭਾ, ਮੈਨੂੰ ਇਥੇ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਚਲੇ ਹਨ ।"
ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਾਤਾ ਕੋਸਲਿਆ ਦੀ ਉਹ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਜਿਵੇਂ ਮਛਲੀ ਦੀ
ਪਾਣੀ ਬਿਨਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਰੁਖ ਪਿਆਸ ਸਾਹੀ ਮਾਰੀ ਗਈ ਅਤੇ
ਉਹ ਝੁੰਮਦੀ ਹੋਈ ਧੜੱਕ ਕਰਕੇ, ਇਕ ਦਮ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਇਉਂ
ਡਿਗ ਪਈ ਜਿਵੇਂ ਝਰਨੇ ਦੀ ਧਾਰ ਡਿਗਦੀ ਹੈ । ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਸੀ
ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਦੇ ਜਾਣ ਦੀ ਦਾਵਾਅਗਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਗਧ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ ।

On hearing the words of departing from his beloved
son, the mother felt most miserable and grieved.
Crying in the fit of agony she pressed him
to her distressed heart and said, "Alas : the
jewel of the Solar race, glorious and worthy of
all, my beloved son is departing." She fluttered
in pain like fish out of water. Hunger and thirst
left her. Oscillating in grief she instantly fell
on the ground like the water fall. It appeared
as if she had been rendered to ashes by the fire of
departing words of going to the forest.

257

ਜੀਵਤ ਪ੍ਰਤ ਭਵਾਨਨ ਪੇਖ
ਸੀਆਂ ਤਮਰੀ ਦੁਤ ਦੇਖ ਅਘਾਤੀ ॥
ਚੀਨ ਸੁਮਿਤ੍ਰਜ ਕੀ ਛਬ ਕੋ
ਸਬ ਸੋ ਕਵਿਸਾਰ ਹੀਏ ਹਰਖਾਤੀ ॥
ਕੇਕਈ ਆਦਿਲ ਸਉਤਨ ਕੋ
ਲਖ ਭੋਇ ਚੜ੍ਹਾਇ ਸਦਾ ਗਰਬਾਤੀ ॥
ਤਾਕਹੁ ਤਾਤ ਅਨਾਥ ਜਿਉਂ ਆਜ
ਚਲੇ ਬਨ ਕੋ ਤਜ ਕੈ ਬਿਲਲਾਤੀ ॥

ਕੋਸਲਿਆ ਨੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ, "ਹ ਪ੍ਰਤ
ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਮੁਖ, ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖ ਕੇ ਜਿਉਂਦੀ ਹਾਂ, ਹੇ ਸੀਤੋ !

ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸੰਦਰਤਾ ਦੇਖ ਦੇਖ ਰਿਪਤ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ । ਹੇ ਲਛਮਨ:
ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਛੱਬ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ । ਕੈਕਈ, ਮੇਰੀ
ਸੋਂਕਣ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵਲ ਭਵਾਂ ਚੜ੍ਹਾਂ ਚੜ੍ਹਾਂ ਕੇ
ਦੇਖਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਹੇ ਰਾਜਨ ਦੇਖ, ਮੈਨੂੰ ਬਿਲਲਾਂਦੀ ਨੂੰ,
ਛੱਡ ਕੇ, ਅਨਾਥਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਅੱਜ ਰਾਮ ਬਣਵਾਸ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

With her heart distraught with cruel pain of
separation Kaushalya, mother of Rama the
incarnate wailed in distress. "O my beloved son,
you are my darling, again and again I beheld
your moon like face to live on. O Sita, my daughter,
you bewitched me with your charming face :
O Lakshmana, son of Sumitra, I am delighted to see your
glorious face. Kaikey my co-wife always abhorred
me being haughty and insolent O my Lord,
see your beloved son is departing like
orphan, leaving me bereaved and lamenting."

258

ਹੋਰ ਰਹੇ ਜਨ ਕ੍ਰੋਧ ਕਈ
ਮਿਲ ਜੋਰ ਰਹੇ ਕਰ ਏਕ ਨਾ ਮਾਨੀ ॥
ਲਛਮਨ ਮਾਤ ਕੇ ਧਾਮ ਬਿਦਾ
ਕਹੁ ਜਾਤ ਭਏ ਜੀਯ ਮੋਹ ਇਹ ਠਾਨੀ ॥
ਸੋ ਸੁਨ ਬਾਤ ਪਾਤ ਧਰਾਪਰ
ਘਾਤ ਭਲੀ ਇਹ ਬਾਤ ਬਖਾਨੀ ॥
ਜਾਨ ਕਲੇਸ ਸੁਮਾਰ ਲਗੇ
ਛਿਤ ਸੇਵਤ ਸੂਰ ਵਡੇ ਅਭਿਆਨੀ ॥

ਹੋਰ ਭੀ ਕ੍ਰੋਧਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਸਿਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਹੱਥ
ਜੋੜੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇਕ ਨਾ ਮੰਨੀ । ਲਛਮਨ
ਮਾਤਾ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਦਾ ਲੈਣ
ਲਈ ਗਏ । ਇਹ ਮਨੁਸ਼ ਅਤੇ ਚੰਦਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ
ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਇਉਂ ਛਿੜ ਪਈ ਜਿਵੇਂ ਦੁਖ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ
ਯਥਾ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਛਿੜਦਾ ਹੈ ।

With folded hands all the persons entreated and urged Rama the incarnate, to refrain from going. But Rama was unshaken. Lakshman thought of bidding farewell to his respected mother, Sumitra, and went to her palace. When the gentle lady, heard of the news most afflicting and painful, she fell down unconscious, like the wounded and the afflicted soldier in great agony.

259

ਕਉਣ ਕੁਜਾਤ ਕੁਕਾਜ ਕੀਯੋ
ਜਿਨ ਰਾਘਵ ਕੋ ਇਹ ਭਾਂਤ ਬਿਖਾਨਿਯੋ ॥
ਲੋਕ ਅਲੋਕ ਗਵਾਇ ਦੁਰਾਨਨ
ਰੂਪ ਸੰਗਾਰ ਮਹਾਂ ਸੁਖ ਮਾਨਿਯੋ ॥
ਭਰਮ ਗਯੋ ਉਡ ਕਰਮਕਿਯੋ
ਘਟ ਧਰਮ ਕੋ ਤਯਾਗ ਅਧਰਮ ਪ੍ਰਮਾਨਿਯੋ ॥
ਨਾਕ ਕਟੀ ਨਿਰਲਾਜ ਨਿਸਾਚਰ
ਨਾਹਨ ਪਾਤਤ ਨੇਹੁ ਨਾ ਮਾਨਿਯੋ ॥

ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਨੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ, "ਕਿਸ ਚੰਦਰੀ ਨੇ ਇਹ ਕੁਕਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਮ ਵਰਗੇ ਦੇਵਤਾ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਬਣ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਾਪਨ ਦਾ ਲੋਕ ਪੁਲੋਕ ਕਿਧਰੇ ਭੀ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਾਜ ਨੂੰ ਇਉਂ ਤੜਫਾ ਕੇ ਅਤੇ ਜਾਨ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਕੀ ਸੁਖ ਮਿਲੇਗਾ? ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਡਰ ਭੈ ਸਾਰਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਤਰਸ ਦਯਾ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਉਸ ਨੇ ਧਰਮ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਅਧਰਮ ਦਾ ਰਾਹ ਪਕੜ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨਿਰਲੱਜ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ? ਉਸ ਨੇ ਕੁਲ ਦੀ ਨੱਕ ਕੱਟ ਦਿਤੀ ਹੈ।"

In great pain and agony Sumitra wailed bitterly and said, "who is that vile woman who has ordered Rama the incarnate, to banishment? She has detrimented her social, moral and spiritual status. She has rendered king to the extreme agony and torture, she has lost

compassion, fear, danger and righteousness. Shamelessly she has heavily damaged the illustrious honour and glory of solar race. She is listless of the life and prosperity of the king.

260

ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਵਾਚ ਲਛਮਨ ਸੇ ।

ਦਾਸ ਕੇ ਭਾਵ ਧਰੇ ਰਹੀਯੋ ਸੁਤ
ਮਾਤਾ ਸਰੂਪ ਸੀਯਾ ਪਹਿਚਾਨੋ ॥
ਤਾਤ ਕੀ ਤੁਲ ਸੀਯਾ ਪਤਿ ਕਉ
ਕਰਕੈ ਇਹ ਬਾਤ ਸਹੀ ਕਰ ਮਾਨੋ ॥
ਜੇਤਕ ਕਾਨਨ ਕੇ ਦੁਖ ਹੈ ਸਭ
ਸੇ ਸੁਖ ਕੈ ਤਨ ਪੈ ਅਨਮਾਨੋ ॥
ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇ ਗਹੇ ਰਹੀਯੋ
ਬਨ ਕੈ ਘਰ ਕਘਰ ਕੈ ਬਨ ਜਾਨੋ ॥

ਇਉਂ ਕੁਰਲਾਦੀ ਹੋਈ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਨੇ ਲਛਮਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ,
'ਹੋ ਪੁਤ੍ਰ : ਬਣਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਰਾਮ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣਾ
ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ ਸਮਝਨਾ ।
ਜੇ ਉਹ ਕਹਿਨ ਸੋ ਕਰਨਾ ! ਜਿੰਨੇ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਦੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਕਰ ਕੇ ਸਮਝਣਾ, ਰਾਮ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ
ਰਹਿ ਕੇ ਬਣ ਨੂੰ ਰਾਜਮਹਲ ਅਤੇ ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਬਣ ਕਰਕੇ
ਸਮਝਣਾ ।"

Wailing in grief and pain but summing up her courage Sumitra said to Lakhshman, "O my beloved son, while in the forest, serve Rama like the supreme master. Sita your mother, and Rama father, Dwell in the woods as in Avedh. Sustain and endure all the hardships of the forest life, peacefully and happily in devotion to Raghuvir."

ਰਾਜੀਵ ਲੰਚਨ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਚਲੇ
 ਬਨ ਕਉ ਸੰਗ ਭ੍ਰਾਤ ਸੁਹਾਯੋ ॥
 ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਨਛਤ੍ਰ ਸਚੀ ਪਤਿ
 ਚੋਕ ਚਕੇ ਮਨ ਮੋਦ ਬਢਾਯੋ ॥
 ਆਨਨ ਬਿਬ ਪਰਿਯੋ ਬਸੁਧਾ ਪਰ
 ਫੈਲ ਰਹਿਯੋ ਫਿਰ ਹਾਥ ਨ ਆਯੋ ॥
 ਬੀਚ ਅਕਾਸ ਨਿਵਾਸ ਕੀਯੋ
 ਤਿਨ ਤਾਹੀ ਤੇ ਨਾਮ ਮਯੋਕ ਕਹਾਯੋ ॥

ਹਿਰਣ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਲਕਸ਼ਮਣ ਦੇ
 ਨਾਲ ਅਤੇ ਪਿਆਰੀ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਬਣਾ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਐਸੇ ਸੁੰਦਰ ਲੱਗ
 ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ ਆਕਰਸ਼ਿਤ
 ਹੋ ਗਏ । ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬੰਬ
 ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚੇਹਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪੈ ਕੇ ਐਨਾ ਪਸਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ
 ਉਹ ਫੜਿਆ, ਫੜਿਆ ਨ ਜਾਵੇ ।

The lotus eyed Rama the incarnate along with
 his brother Lakshman and lovely wife Sita set
 forth to the woods. All the citizens and the gods
 were startled, and bewildered to see the touching
 scene of their departure. Rama looked extremely
 bewitching, like the moon in the blue firmament.
 As of moon so Rama the incarnate's, reflection
 on the earth was expanding immensely and getting
 out of reach.

ਦੋਹਰਾ

ਪਿਤਾ ਆਗਯਾ ਤੇ ਬਨ ਚਲੇ
 ਤਜ ਗ੍ਰਹਿ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ॥

ਸੰਗ ਸੀਯ ਮ੍ਰਿਗ ਲੋਚਨੀ
ਜਾਕੀ ਪ੍ਰਭਾ ਅਪਾਰ ॥

ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ : ਰਾਮ ਰਣਵਾਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ।
ਬਣਬਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ, ਹਿਰਨਾਖੀ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ
ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ।

In observance of the orders of his
father, the king Dasrath, Rama, the incarnate
abandoned his princely life of luxury and
comfort and went to the forest, to live the
life of an ascetic, along with his fawn
eyed, tender, most lovely and charming
wife Sita.

263

ਸੀਤਾ ਅਨੁਮਾਨ ਵਾਚ । ਬਿਜੈ ਛੰਦ ॥

ਚੰਦ ਕੀ ਅੰਸ ਚਕੋਰਨ ਕੈਕਰ
ਮੋਰਨ ਬਿਦੁਲਤਾ ਅਨਮਾਨੀ ॥
ਮਤ ਗਯੋਦਨ ਇੰਦ੍ਰ ਬਧੂ
ਕੁਨਾਸਰ ਛਟਾ ਰਵਿ ਕੀ ਜੀਯ ਜਾਨੀ ॥
ਦੇਵਨ ਦੋਖਨ ਕੀ ਹਰਤਾ ਅਰ
ਦੈਤਨ ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰ ਮਾਨੀ ॥
ਦੇਸਨ ਸਿੰਧ ਦਿਸੇਸਨ ਬਿੰਧ
ਜੋਗੇਸਨ ਗੰਗ ਕੋ ਰੇਗ ਪਛਾਨੀ ॥

ਇਹ ਸੀਤਾ ਦੂਜਦਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਹੈ ਕਿ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵੰਨੇ ਦੇਖਨ
ਵਾਲੀ ਚਕੋਰੀ ਹੈ, ਕਿ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬਦਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼
ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੋਰਨੀ ਹੈ, ਮਸਤ ਹੱਥਨੀ ਹੈ, ਯਾ ਬੀਰ ਵਹੁਟੀ
ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈ ॥ ਦੇਵਤੋ ਤਾਂ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹਰਨ
ਵਾਲੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਦੈਤ ਕਾਲ ਦਾ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰਦੇ ਹਨ
ਅਤੇ ਯੋਗੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਦੇ ਸਮਾਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ।

Most delicate, facile and slender like the new moon, charming Sita appeared like the partridge with his eyes fixed on the autumnal moon, or like the peahen in ecstasy, under the charm of thick dense clouds, or extremely graceful with elephantine gait, or most gentle like the lady bird or lustrous and radiant like the beautiful dawn. Mother of the earth, Sita, remover of the pain and affliction of the gods, dreadful like death for the demons, was esteemed, pious and pure like Ganges water by the Holy sages and saints.

264

ਦੋਹਰਾ ॥

ਉਤ ਰਾਖੁਬਰ ਬਨ ਕੋ ਚਲੇ
ਸੀਤਾ ਸਹਿਤ ਤਜ ਗ੍ਰੇਹ ॥
ਇਤੇ ਦਿਸਾ ਜਿਹ ਬਿਧ ਭਾਈ
ਸਕਲ ਸਾਧ ਸਨ ਲੋਹ ॥

ਉਧਰ ਰਾਮ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਬਣਾ ਨੂੰ ਗਏ । ਏਧਰ ਜੋ ਦਸਾ
ਹੋਈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਸੁਣੇ ।

Rama the incarnate, along with his loving wife Sita proceeded to the forests. The events which took place after his departure are narrated now.

265

ਕਥਿਤ ॥ ਮਾਤਾ ਵਾਚ

ਸਬੇ ਸੁਖ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਗਾਏ ਦੁਖ ਦੇਤ ਭਏ
ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਜੂ ਕਉ ਕੈ ਕੈ ਆਜ ਪਾਤ ਹੋ ॥
ਆਜਹੂ ਨ ਛੀਜੈ ਬਾਤ ਮਾਨ ਲੀਜੈ ਰਾਜ ਕੀਜੈ
ਕਹੋ ਕਾਜ ਕਉਨ ਕੋ ਹਮਾਰੇ ਸੋਨਾਤ ਹੋ ॥

ਰਾਜਸੀ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਾਜ ਸਾਧਨ ਕੇ ਕੀਜੈ ਕਾਜ
ਕਹੁ ਹਯੁਰਾਜ ਆਜ ਕਾਹੇ ਕਉ ਸਿਧਾਤ ਹੋ ॥
ਤਾਪਸੀ ਕੇ ਭੋਸ ਕੀਨੇ ਜਾਨਕੀ ਕੇ ਸੰਗ ਲੀਨੇ
ਮੇਰੇ ਬਨਬਾਸੀ ਮੈ ਉਦਾਸੀ ਵੀਏ ਜਾਤ ਹੋ ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਬਣਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਮਾਤਾ ਕੁਸ਼ਲਿਆ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲਗੀ “ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ ! ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸਖ ਲੈ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿੱਚ ਸੁਟ ਚਲੇ ਹੋ । ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦਾ ਦੇਖੋ ਅਜ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹਾਲੇ ਵੀ ਭੁਲਿਆਂ ਢੇਰਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਮੇਰਾ ਕਿਹਾ ਸੁਣ ਲੈ, ਰਾਜ ਕਰ, ਘਰ ਰਹੋ ਕਾਹਨੂੰ ਸਾਡੇ ਲਹੂ ਵਿਚ ਨਹਾ ਰਹੇ ਹੋ । ਰਾਜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕਪੜੇ ਪਾਓ, ਤਿਲਕ ਲਗਾਨ ਲਈ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਧਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਹੇ ਰਾਮ ਕਾਹਨੂੰ ਜਾਦੇ ਹੋ ? ਤਪਸਵੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ, ਜਾਨਕੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਹੇ ਬਨਬਾਸੀ ਮੈਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦ ਵਿਚ ਸੁਟ ਕੇ ਕਿਉਂ ਚਲੇ ਹੋ ?

After Rama the incarnate left for the woods
the anguish of the soul of his mother,
queen Kaushalya, was past telling. She
bewailed bitterly and said, “O my son, delight
of my eyes, you are robbing me of all my happiness
and throwing me in the furnace of affliction
and distress. Take pity on the bereaved
condition of your father, the king Dasrath.
Do not loose time, devise a plan, I make
petition, avert the disgrace and remorse and
save your family, till it is not too late.
I repeat my request, o son, put on the
princely clothes, stay home and take the
sceptre, every article of the auspicious
ceremony is lying prepared. Why go to the
woods ? O my son, why wear robes of hermits,
why take lovely Janaki to the forest, and why
leave me in the flood of distress and
extreme agony ?

266

ਕਾਰੇ ਕਾਰੇ ਕਰਬੇਸ ਰਾਜਾ ਜੂ ਕੇ ਛੋਰ ਦੇਸ
ਤਾਪਸੀ ਕੇ ਕੈ ਕੈ ਭੇਸ ਸਾਥ ਹੀ ਸਿਧਾਰ ਹੋ ॥
ਕਲਾ ਕੀ ਜਾਨ ਛੋਰੇ ਰਾਜਸੀ ਕੇ ਸਾਜ ਤੋਰੇ
ਸੰਗ ਤੇ ਨ ਮੋਰੇ ਮੁਖ ਐਸੇ ਕੈ ਵਿਾਰ ਹਾਂ ॥
ਮੁਦਾ ਕਾਨ ਧਰੇ ਸਾਰੇ, ਮੁਖ ਪੈ ਬਿਭੂਤ ਡਾਰੇ
ਹਠਿ ਕੇ ਨਾ ਹਾਰੇ ਪੁਤ ਰਾਜ ਸਾਜ ਜਾਰੇ ॥
ਮੋਗੀਆ ਕੋ ਕੀਨੇ ਬੇਸ ਕਉਸਲ ਕੋ ਛੋਰ ਦੇਸ
ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜਕੇ ਸੰਗ ਹੀ ਸਿਧਾਰਹੋ ॥

ਦੁਖ ਤਰੀ ਅਵਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਮੀਤਾ ਕੋਸਲਿਆ
ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹੇ ਪੁਤ੍ਰ ਜੇ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਾਲੇ ਕਾਲੇ
ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ, ਤਪਸੀਆਂ ਵਾਲਾ ਭੇਸ ਕਰਕੇ, ਰਾਜ ਮਾਲ ਛੱਡ ਕੇ
ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ।
ਮੈਨੂੰ ਰਲ ਦੀ ਲਾਜ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਰਾਜ ਪਾਟ ਸਭ ਕੁਝ
ਛੱਡ ਕੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲਾਂਗੀ। ਕੀਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁਦਾ ਪਾ ਲਵਾਂਗੀ,
ਮੂੰਹ ਤੇ ਬਿਭੂਤ ਮਲ ਲਵਾਂਗੀ। ਜੋਗਨ ਬਨ ਜਾਵਾਂਗੀ, ਕੋਸਲ ਦੇਸ
ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗੀ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲਾਂਗੀ।

Lamenting most bitterly, Kaushalya the mother of
Rama, the incarnate bewailed, “O my son, my joy :
If you persist to repair to the forest, I shall
wear garments of sadness, attire like ascetics,
leave the palace, and follow you as cow follows
her kid, I can not live without my son, as fish
without water. Leaving all the luxuries I shall
wear rings on ears, apply ashes, leave the
dominion of Kaushala, accompany you like
a devotee.

267

ਅਪੂਰਬ ਛੰਦ ॥

ਕਾਨਨੇ ਗੇ ਰਾਮ ॥ ਧਰਮ ਕਰਮ ਧਾਮ ॥
ਲਛਮੇ ਲੈ ਸੰਗ ॥ ਜਾਨਕੀ ਸੁਭੰਗ ॥

ਧਰਮ ਦੀ ਮੂਰਤ, ਰਾਮ, ਲਕਸ਼ਮਨ ਅਤੇ ਜਾਨਕੀ ਨੂੰ ਨਾਲ
ਲੈ ਕੇ ਬਣਾਂ ਨੂੰ ਗਏ।

Rama the magnanimous, repaired to the
woods alongwith Lakshman and charming Janaki.

268

ਰਾਤ ਤਿਆਗ ਪ੍ਰਾਨ ॥ ਉਤਰੇ ਬਯੋਮਾਨ ॥
ਬਿਚਰੇ ਬਿਚਾਰ ॥ ਮੰਤ੍ਰੀਯੋ ਅਪਾਰ ॥

ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤ
ਮੰਗਰੋ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ।

The king breathed his last in great
agony. After the passing away of the king,
the ministers and the counsellors met
together in a closet.

269

ਬੈਠਿਯੋ ਬਸਿਸਟ ॥ ਸਰਬ ਬਿਪ ਇਸਟ ॥
ਮੁਕੁਲਿਯੋ ਕਾਗੱਦ ॥ ਪਠਏ ਮਾਗਧ ॥

ਵਸਿਸਟ ਜੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਣਾਂ ਆਦਿ
ਨੇ ਬੈਠ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਰਤ ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ
ਦੂਤ, ਮਗਧ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਘਲਿਆ ਜਾਵੇ।

Holy Vashishta along with other respected
and revered Brahminas, decided that an envoy
should be sent to the Kingdom of Magadha.

270

ਸੰਕੜੇ ਸਾਵੰਤ ॥ ਮਤੰਏ ਮਤੰਤ ॥
ਮੁੱਕਲੇਕੇ ਦੂਤ ॥ ਪਉਠ ਕੇ ਸੋ ਪੂਤ ॥

ਮੱਤੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੈਂਕੜੇ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਅਤੇ ਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਹੜੇ ਪਉਣ ਦੀ ਚਾਲ ਵਾਗੂ ਤੇਜੀ ਨਾਲ ਜਾ
ਸਕਦੇ ਸਨ ।

An envoy consisting of thousands of
valient warriors who could go with all
the speed of wind were summoned.

271

ਅਸਟ ਨਦਿਰੇ ਲਾਖ ॥ ਦੂਤਗੋ ਚਰਬਾਖ ॥
ਰਾਜ ਆਗੇ ਜਹਾਂ ॥ ਜਾਤ ਭੇ ਤੇ ਤਹਾਂ ॥

ਅੱਠ ਨਦੀਆਂ ਲੰਘ ਕੇ ਦੂਤ, ਜਿਥੇ ਭਰਤ ਸਨ ਉਥੇ
ਪਛੇ ।

Crossing over eight rivers the messengers
and heralds reached the realms of Bharata.

272

ਉਚਰੇ ਸੰਦੇਸ ॥ ਉਰਧਗੋ ਅਉਧੇਸ ॥
ਪਤ੍ਰ ਬਾਢੇ ਭਲੇ ॥ ਲਾਗ ਸੰਗ ਚਲ ॥

ਉਨਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ, ਜੋ ਕੁਝ ਅਯੋਧਿਆ ਵਿਚ
ਬੀਤਿਆ ਸੀ ਦਸਿਆ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ ਦਿਤਾ । ਉਨਾਂ ਨੂੰ
ਚਿਠੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲ ਪਏ ।

The messengers gave a full account of the
events, which took place at Avadh and
delivered the message most urgent, to set
out immediately.

273

ਕੋਪ ਜੀਯੇ ਜਾਗਿਯੋ ॥ ਧਰਮ ਭਰਮ ਭਾਗਿਯੋ ॥
ਕਾਸ਼ਮੀਰਿ ਤਜਿਯੋ ॥ ਰਾਮ ਰਾਮੋ ਭਜਿਯੋ ॥

ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣ ਕੇ, ਭਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ
ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ, ਉਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ, ਰਾਮ ਨੂੰ ਯਾਦ
ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ।

Having known the detailed particulars,
all the doubts vanished from Bharata, he got
furiously enraged and depressed, with mind
engrossed in the love and affection for Rama,
the brother, he departed from Kashmir for Avadh.

274

ਪੁੱਜਏ ਅਵਧ ॥ ਸੂਰਮੇ ਸਾਨੱਧ ॥
ਹੋਰਿਓ ਅਉਦੇਸ ॥ ਮ੍ਰਿਤਕ ਕੇ ਭੋਸ ॥

ਜਦੋਂ ਭਰਤ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਵਧ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਾ
ਤਾਂ ਅਵਧ ਵਿੱਚ ਸਮਸਾਨ ਵਰਗੀ ਚੁਪ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ
ਦੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਘਬਰਾਇਆ ।

As Bharata entered the city, he met
with dreadful melancholy and woe begone,
he felt agitated, upset and disturbed.

275

ਭਰਥ ਵਾਚ ਕੈਕਈ ਸੋ :

ਲੱਖਯੋ ਕੁਸੁਤ ॥ ਬੁੱਲਯੋ ਸਪੂਤ ॥
ਪ੍ਰਿਯੰ ਮਯਾ ਤੋਹਿ ॥ ਲੱਜ ਲਾਈਯਾ ਮੋਹਿ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕੁਰਲਾਹਟ ਮਚੀ ਹੋਈ ਦੇਖੀ ਤਾਂ
ਭਰਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਕੈਕਈ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਮਾਤਾ :
ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਿਯਾ ਹੈ । ਤੂੰ ਮੰਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਲੱਜ ਲਾਈ ਹੈ ।"

Seeing the whole city of Avadh bewailing
and lamenting in agony and distress, Bharata

spoke to his wicked mother, "O, vile mother,
curse be to you : you designed such an evil ?
You did not feel ashamed?"

276

ਕਾ ਕਰਿਓ ਕੁਕਾਜ ॥ ਕਿਉ ਜੀਯੈ ਨਿਲਾਜ ॥
ਮੋਹ ਜੈਥੇ ਤਹੀ ॥ ਰਾਮ ਹੈ ਗੇ ਜਹੀ ॥

"ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਹੋ ਨਿਰਲੱਜ ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜੀਉਂਦੀ ਹੈ ?
ਮੈਂ ਵੀ ਉਥੇ ਜਾਵਾਂਗਾ ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਗਿਆ ਹੈ ।"

Bharata continued to Say, "O wretch :
disgraced and ignominious woman, fie to
you, you are still alive after doing this evil ?
I shall be where Rama, the incarnate
has gone.

277

ਕੁਸਮ ਬਚਿਤ੍ਰ ਛੰਦ ॥

ਤਿਨ ਬਨਬਾਸੀ ਰਘੁਬਰ ਜਾਨੈ ॥
ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਮਕਰ ਸੁਖ ਦੁਖ ਮਾਨੈ ॥
ਬਲ ਕਲ ਧਰ ਕਰ ਅਬ ਬਨ ਜੈ ਹੈ ॥
ਰਘੁਪਤਿ ਸੰਗ ਹਮ ਏਨ ਫਲ ਖ ਹੈ ॥

ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਣਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਭਰਤ ਬੜਾ ਦੁਖੀ
ਹੋਇਆ ਤੇ ਤੜਫਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ
ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਲਗੇ । ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ
ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਬਣਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਰਘੁਪਤਿ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ
ਹੀ ਬਣ ਫਲ ਖਾਵਾਂਗਾ ।

Hearing about Rama's banishment to the woods,
Bharata fluttered in agony. His
misery was all the more afire on reflecting

about the misery of Rama, in the forest.
 "I shall join Rama in the wood" he said in the
 grip of pain, "and live on the fruits taken by him."

: 78

ਇਮ ਕਹ ਬਚਨਾ ਘਰ ਬਰ ਛੋਰੇ ॥
 ਬਲ ਕੁਲ ਧਰਤਨ ਕੂਖਨ ਤੋਰੇ ॥
 ਅਵਧਿ ਸਜਾਰੇ ਅਵਧਿ ਛਾਡਿਓ ॥
 ਰਘੁਪਤਿ ਪਵ ਤਰ ਕਰ ਘਰ ਮਾਡਿਓ ॥

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਭਰਤ ਨੇ ਘਰ ਬਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ।
 ਵਲਕਲ ਦੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਣ, ਗਹਿਣੇ ਤੋੜ ਸੁਟੇ । ਅਵਧ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ
 ਰਾਮ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਹਿਲ ਸਮਝਿਆ ।

Taking off his elegant clothes and costly
 jewel ornaments, Bharata cast everything away
 and put on dark clothes. He left Ayedh and
 followed the footprints of Rama the incarnate,
 living in the wood, as in palace.

279

ਲਖ ਜਲ ਬਲ ਕਹ ਤੁਜ ਕੁਲ ਧਾਏ ॥
 ਮੁਨਿ ਮਨਿ ਸੰਗ ਲੋਤਿ ਹਠ ਆਏ ॥
 ਲਖ ਬਲ ਰਾਮ ਖਲ ਦਲ ਭੀਜੇ ॥
 ਗਹਿ ਧਨ ਪਾਣੇ ਸਿਤ ਧਰ ਤੀਰੇ ॥

ਲਖਾਂ ਮਨੁਖ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ
 ਤੁਰ ਪਏ । ਕਈ ਮੁਨੀ ਆਦਿ ਨੇ ਵੀ ਜਾਨ ਦਾ ਹਠ ਕੀਤਾ ।
 ਰਾਮ ਦੀ ਚਤੁਰੰਗੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਮੋਢੇ ਤੇ
 ਧਰ ਭਰਤ ਚਲ ਪਏ ।

Innumerable citizens, setting aside everything,
 got ready to go. Saints and holy sages also
 persisted to accompany Bharata. Along with the
 innunerable army of valient soldiers, with bow
 tied to his side Bharta set forth.

280

ਰਾਹਿ ਧਨ ਰਾਮੋ ਸਰਬਰ ਪੂਰੰ ॥
 ਅਰ ਬਰਿ ਬਹਰੇ ਖਲ ਦਲ ਸੂਰੰ ।
 ਨਰ ਬਰ ਹਰਖੇ ਧਰ ਘਰ ਅਮਰੰ ॥
 ਅਮਰਰਿ ਬਰਕੇ ਲਹ ਕਰ ਸਮਰੰ ।

ਰਾਮ ਜਿਹੜਾ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸੰਪੂਰਨ ਸੀ । ਜਿਸ ਦਾ
 ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸੂਰਮੇ ਬਰਬਰਾ ਉਠਦੇ ਸਨ ।
 ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਘਰ
 ਘਰ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੀ
 ਯੋਧੇ ਕੰਬਦੇ ਸਨ ।

Rama, the incarnate, was the perfect one :
 The mighty and the valient trembled and
 shivered to name him. But gods and the earthly
 being rejoiced at him and sang his high glory.

280

ਤਬ ਚਿਤ ਆਪਨੇ ਭਰਬਰ ਮਾਨੀ ॥
 ਰਣ ਰੰਗ ਰਾਤੇ ਰਘੁਬਰ ਮਾਨੀ ।
 ਦਰ ਬਲ ਤਜ ਕਰ ਇਕਲੇ ਨਿਸਰੇ ॥
 ਰਘੁਬਰ ਨਿਰਖੇ ਸਬ ਦਖ ਬਿਸਰੇ ॥

ਤਦ ਭਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਐਨੀ ਵਡੀ
 ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਰਾਮ ਇਹ ਨਾ ਸੋਚਨ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਆਇਆ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਪਿਛੇ
 ਛੱਡ, ਭਰਤ ਇੱਕਲੇ ਅੱਗੇ ਗਏ । ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਸਾਰ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ।

Bharata thought to himself that Rama the
 incarnate, may not take his intentions to
 be wrong and evil-designed against him, when
 he reached him accompanied by a large troop
 consisting of arms and armaments. Having

thus reflected, he left the army close to the ferry and went all alone to meet. On beholding the fair and moon like face of Rama, the incarnate, Bharata, was enraptured in love, and all his miseries and pains vanished away.

282

ਦਿਗ ਜਬ ਨਿਰਖੇ ਭਟ ਮਨ ਰਾਮ ॥
ਸਿਰ ਧਰ ਟੇਕਿਯੋ ਤਜ ਕਰ ਕਾਮੇ ॥
ਇਸ ਗਤਿ ਲਖ ਕਰ ਗਘ੍ਰਪਤਿ ਜਾਨੀ ॥
ਭਰਥਰ ਆਏ ਤਜ ਰਾਜਧਾਨੀ ॥

ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ
ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਸਿਰ ਰਖ ਕੇ ਨਿਸਕਾਮ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕੀਤਾ । ਇਉਂ
ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਭਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਗਤ ਬਨਕੇ, ਘਾਜ਼ ਪਾਟ
ਛੱਡ ਕੇ ਉਥੇ ਆਏ ਹਨ

Beholding Rama the incarnate sitting
before them, the soldiers and valient
heroes bowed, their heads to the ground
in reverence without a tinge of desire
for themselves. It was then that Rama,
became aware that Bharata his brother, had
reached there as his devotee, leaving his Kingdom.

283

ਰਿਪਹਾ ਨਿਰਖੇ ਭਰਥਰ ਜਾਨੇ ॥
ਅਵਧਿ ਸਮੁਏ ਤਿਨ ਮਨ ਮਾਨੇ ॥
ਰਘਬਰ ਲਛਮਨ ਪਰ ਹਰ ਬਾਨੇ ॥
ਗਿਰ ਤਰ ਆਏ ਤਜ ਅਭਿਮਾਨੇ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਨੇ, ਭਰਥ ਅਤੇ ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ
ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਯਧਿਆਂ ਵਾਸੀ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਆਏ
ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਮ ਅਤੇ ਲਛਮਨ ਤੀਰ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਮਨ ਦਾ
ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਪਹਾੜ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਆਏ ।

When Rama the incarnate, saw Bharata and Shatrugana, along with all the people of the city, mothers, great sages, captains and ministers, he set aside his bow and arrows and came down to meet them from the hillock along with Lakshman.

284

ਦਲ ਬਲ ਤਜ ਕਰ ਮਿਲ ਗਲ ਰੋਏ ॥
 ਦੁਖ ਦਸ ਬਿਧਿ ਦੀਆ ਸੁਖ ਸਭ ਖੋਏ ॥
 ਅਬ ਘਰ ਚਲੀਏ ਰਘੁਬਰ ਮੇਰੇ ॥
 ਤਜ ਹਠ ਲਾਗੇ ਸਬ ਪਗ ਮੇਰੇ ॥

ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਛੱਡ ਕੇ ਭਰਤ ਅਤੇ ਸਤਗੁਪਨ, ਰਾਮ ਲਕਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਗਲੇ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਬੈਠੇ ਰੋਏ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਭ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ । "ਹੁਣ ਤੇ ਰਘੁਬੀਰ : ਘਰ ਚਲੋ, ਅਸੀਂ ਆਪ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ । ਹਠ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੋ, ਭਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ।"

Leaving captains, ministers and others behind, Bharata and Shatrughna went forward and clasped the brothers to their bosom. Filled with utmost love they seated together and talked.

285

ਰਾਮ ਵਾਚ ਭਰਥ ਸੋ ॥ ਕੇਨ ਅਭੂਖਨ ਛੇਦ ॥

ਭਰਤ ਕੁਮਾਰ ਨ ਆਉ ਹਠਿ ਕੀਜੇ ॥
 ਜਹਾ ਘਰੇ ਨਹਿ ਮੈ ਦੁਖ ਦੀਜੇ ॥
 ਰਾਜ ਕਹਿਯੋ ਜੋ ਹਮੇ ਹਮ ਮਾਨੀ ॥
 ਤ੍ਰਿਯੋਦਸ ਥਰਥ ਸਰੋ ਬਨ ਧਾਨੀ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਭਰਤ : ਹਠ ਨਾ ਕਰ । ਘਰ ਜਾਹ : ਮੈਨੂੰ ਆਖਾ ਨਾ ਕਰ, ਹਾਜ਼ੇ

ਨੇ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੈਂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੇਰਾ
ਸਾਲ ਬਣਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਮਗਰੋਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਆਵਾਂਗਾ ।

Rama, the ocean of amiability addressed
to Bharata, "O my brother dear : Return
home, I pray. Do not insist. I am obeying
the commands of the king in Heaven. I have
said enough. I shall return to Avedh after
thirteen years of toilsome forest life.

286

ਤ੍ਰਿਯੋਦਸ਼ ਬਰਖ ਬੀਤੇ ਫਿਰ ਐ ਹੋ ॥
ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਛੱਡ ਸੁਹੀ ਹੋ ॥
ਜਾਹੁ ਘਰੇ ਸਿਖ ਮਾਨ ਹਮਾਰੀ ॥
ਰੋਵਤ ਤੇਰ ਉਤੇ ਮਹਤਾਰੀ ॥

'ਜਾਂ ਤੇਰਾ ਸਾਲ ਬੀਤ ਜਣਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਵਾਂਗਾ ।
ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਉਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਛੱਡ ਝੁਲਾਵਾ ਗਾ । ਹੁਣ ਤੂੰ
ਘਰ ਜਾ, ਹੋ ਭਰਤ ਦੇਖ ਤੇਰੀ ਮਾਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ।'

After thirteen years, I shall come,
Be the king, the sovereign ruler, with
sceptre, I pray, brother you return. Look :
to mother Kaikey, how she is feeling, and
bemoaning.

287

ਜਾਉ ਕਹਾਂ ਪਗ ਭੇਟ ਕਹਉ ਤੁਹ ॥
ਲਾਜ ਨ ਲਾਗਤ ਰਾਮ ਕਹੇ ਮੁਹ ॥
ਮੈਂ ਅਤਿ ਦੀਨ ਮਲੀਨ ਬਿਨਾਗਤ ॥
ਰਾਖ ਲੇ ਰਾਜ ਬਿਖੈ ਚਰਣਾ ਮਤਿ ॥

ਭਰਤ ਨੇ ਬੜੀ ਦੀਨਤਾ ਨਾਲ ਬੋਲਤੀ ਕੀਤੀ, "ਹੋ ਆਰੀਆ :
ਕਿਉ ਜਾਵਾ ? ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਰਖ ਕੇ

ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਹੇ ਭਰਾਤਾ ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਕੁਲ ਨੂੰ ਲਾਜ
ਲਗਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਦੀਨਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਰਾਜ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ
ਵਿਚ ਭੇਟਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੋ ।"

Most affectionately, humbly and generously
Bharata implored Rama, "Arya : with folded
hands and head placed on your holy feet, I
pray, save the honour and glory of the Solar
race, where should I return, O revered brother,
I place the sovereignty of Avadh at your
feet and implore most humbly that though I
am most polluted and impure, listen to my
entreaties.

238

ਚੱਡ ਬਿਹੀਨ ਸੁਪੰਡ ਜਿੰਮਕਰ ॥
ਤਿਉਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੀਰ ਗਿਰਯੋ ਪਗ ਭਰਥਰ ॥
ਅਕ ਰਹੇ ਗਹ ਰਾਮ ਤਿਸੇ ਤਬ ॥
ਰੋਇ ਮਿਲੇ ਲਛ ਨਾਦ ਭਯਾ ਸਬ ॥

ਜਿਵੇਂ ਨੇੜ ਤੋਂ ਹੀਨ ਪੰਛੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਪਟਾਕ ਕਰ ਕੇ ਡਿੱਗ
ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਚਰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਭਰਤ ਡਿੱਗ
ਪਿਆ । ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਗਲੇ ਲਾਇਆ, ਧੀਰਜ
ਦਿਤੀ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰੋਂਦੇ ਰੋਂਦੇ ਲਛਮਨ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੋਣ ਨਾਲ ਬਣ ਗੂਜ ਉਠਿਆ ।

Overwhelmed with emotion, affection,
adoration and devotion Bharata fell on the
holy feet of Rama, the incarnate like the
sudden jerk of the fall of a blind bird. The
ocean of compassion, clasped him to his bosom
honoured him with gracious words and seated
him by his side. On meeting Lakshma Bharata
again fainted with love and bewailed in distress,
that the whole forest echoed with their
lamentations.

ਪਾਨ ਪੀਆਇ ਜਗਾਇ ਸੁ ਬਰਿਹਿ ॥
 ਵੇਰ ਕਹਿਯੋ ਹਸ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰਹਿ ॥
 ਕ੍ਰਯੋਦਸ ਬਰਖ ਸਦੇ ਫਿਰ ਐ ਹੋ ॥
 ਜਾਹੁ ਹਮੈਂ ਕਛੁ ਕਾਜ ਕਿਵੈ ਹੋ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਪਿਆ ਕੇ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ।
 ਫਿਰ ਰਘੁਬੀਰ ਹਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, "ਮੈਂ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲਾ
 ਮਗਰੋਂ ਆਵਾਂਗਾ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਗਿਆ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਓ
 ਅਤੇ ਪਿਛੇ ਰਾਜ ਕਾਜ ਸੰਭਾਲੋ ।"

Each was under the spell of Bharta's devotion
 and eulogy. The ocean of compassion served
 them with special fruits of the forests and
 thus brought them out of the effect of the
 spell, and most cheerfully, he said in the
 august assembly of ministers chiefs, holy
 sages and mothers. "O brother Bharata, I shall
 come after thirteen years, after complying
 with the orders of my father and mother. I
 pray, return to look after the kingdom."

ਚੀਨ ਗਏ ਚਤਰਾ ਚਿਤ ਮੋਂ ਸਬ ॥
 ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹੀ ਅਸ ਕੈ ਜਬ ॥
 ਮਾਤ ਸਮਧ ਸੁਪਵਾਹਿ ਲੀਨੀ ॥
 ਅਉਰ ਬਸੇ ਪੁਰ ਅਉਧਨ ਚੀਨੀ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਰਘੁਬੀਰ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ
 ਚਤਰ ਅਤੇ ਸਿਆਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਰਾਮ
 ਹਠ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਣ ਲਗੇ । ਇਹ ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਨਹੀਂ
 ਟਲਣਗੇ । ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਰਘੁਬੀਰ ਦੀਆਂ ਖੜਵਾਂ
 ਲੈ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਅਵਧ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਸੁੱਤ ਗਏ ।

On hearing the speech of Raghubir, the whole assembly was lost and stuck dumb and understood that he was not going to cross over the customs of the Solar race, and leave the path of righteousness. Bharta was immensely compassioned and consoled to receive the memento of Lord's, wooden slippers. Satisfied and engrossed in devotion he returned to Avedh alongwith others.

291

ਸੀਸ ਜਟਾਨ ਕੋ ਜੂਟ ਧਰੇ ਬਰ ॥
ਰਾਜ ਸਮਾਜ ਦੀਯੋ ਪਉਵਾਪਰ ॥
ਰਾਜ ਕਰੇ ਦਿਨ ਹੇਤ ਉਜਿਯਾਰੈ ॥
ਰੋਨ ਭਏ ਰਘੁਰਾਜ ਸੰਭਾਰੈ ॥

ਅਯੋਧਿਆ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਭਰਤ ਨੇ ਜਟਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੀਤੀਆਂ
ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਖੜਾਵਾਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਦਿਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ
ਰਾਜ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਰਾਤ ਪੈਣ ਤੇ ਰਘੁਰਾਜ ਦੀ ਯਾਦ
ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ।

Coming back to Ayodhya, Bharta, lived the life of a penance, thrilled with rapturous affection, the champion of righteousness lived in a hut, with his hair gathered up and tied in a knot on his head. During the day time he attended to his court duties and took orders from the sandals of the Lord, and at night he would practise austerities of religious life and engross in the remembrance of his Lord.

292

ਜਜਰ ਭਯੋ ਭੂਰ ਝੰਡਰ ਜਿਉਂ ਤਨ ॥
ਰਾਖਤ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਰਾਜ ਬਿਖੇ ਮਨ ॥
ਬੈਰਨ ਕੋਰਨ ਬਿੰਦ ਨਿਕੰਦਤ ॥
ਭਾਸਤ ਕੰਠ ਕਭੂਖਨ ਛੰਦਤ ॥

ਇਉਂ ਤੱਪ ਕਰਦਿਆਂ, ਭਰਤ ਦਾ ਪਰਬਤ ਵਰਗਾ ਸਰੀਰ
ਕੁਮਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਉਂ ਖੁਰ ਰਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੱਚਾ
ਘੜਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੈਣ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
ਜਿਹੜਾ ਸਰੀਰ ਸੁੰਦਰ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਸ਼ੋਭਤ ਅਤੇ ਸਜਿਆ
ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਰਾਮ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਸੁਕ ਕੇ ਪਿੱਥਰ ਹੋ ਗਿਆ ।

By and by, the body of Bharta, the devotee
grew thinner and thinner, like the earthen
pot. His mighty body and the brightness of
his glowing face dimmed. The splendorous, well
decorated and ornamented frame of Bharta turned into
a skeleton.

293

ਬੂਲਾ ਛੰਦ :

ਇਤੈ ਰਾਮ ਰਾਜੰ ॥ ਕਰੈ ਦੇਵ ਕਾਜੰ ॥
ਧਰੈ ਬਾਨ ਪਾਨੰ ॥ ਭਰੈ ਬੀਰ ਮਾਨੰ ॥

ਇਧਰ ਰਾਮ ਨੇ ਬਣਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ।
ਉਹ ਬੀਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਪਾਈ ਬਣਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ।

Hither Rama, the wayfarer lived in the
forest and performed many acts of
excellence. Like great and mighty warriors
with bow and quiver tied to his sides,
he went about.

294

ਜਹਾਂ ਸਾਲ ਭਾਰੇ ॥ ਦੁਮੰਤਾਲ ਨਿਯਾਰੇ ॥
ਫੁਏ ਸੁਰਗ ਲੋਕੰ ॥ ਹਰੇ ਜਾਰ ਸੋਕੰ ॥

ਇਉਂ ਫਿਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਰਾਮ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਤਾਲ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੋਲ ਬੜੇ ਰਮਨੀਕ
ਸਾਲ ਦੇ ਰੁਖ ਸਨ, ਉਥੇ ਪੁੱਜੇ । ਉਹ ਜਗਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਸਵਰਗ ਲੋਕ ਨੂੰ
ਵੀ ਮਾਤ ਪਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਸੀ !

In this manner, roaming about Rama, the incarnate, reached a place, near a pond, surrounded by tall sal trees. It was a treat to see the heaven like place, where all the worries and agonies disappeared.

295

ਤਹਾਂ ਰਾਮ ਪੈਠੇ ॥ ਮਹਾ ਬੀਰ ਐਠੇ ॥
ਲੀਏ ਸੰਗ ਸੀਤਾ ॥ ਮਹਾਂ ਸੁਭੁ ਗੀਤਾ ॥

ਜਿਥੇ ਵੀ ਰਾਮ ਗਏ । ਉਨਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਬੀਰਾ ਵਾਲ
ਕੰਮ ਕੀਤੇ । ਉਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗੀਤਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸੀਤਾ ਸੀ ।

Where ever Rama, the incarnate went, he was accompanied by the most pious like Holy Geeta, his wife Sita. He performed great acts of valour and bravery.

296

ਬਿਧਿ ਬਾਕ ਬੈਠੀ ॥ ਮਿਗੀ ਰਾਜ ਨੇਣੀ ॥
ਕੰਟ ਛੀਨ ਦੇਸੀ ॥ ਪਰੀ ਪਦਮਨੀ ਸੀ ॥

ਮ੍ਰਿਗ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਾਲੀ ਸੀਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਬੋਲ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਵਿੰਨਦੇ
ਜਾਦੇ, ਨਾਜ਼ਕ ਅਤੇ ਪਤਲੀ ਕਮਰ ਵਾਲੀ ਐਨੀ ਸੁੰਦਰ ਲਗਦੀ ਸੀ
ਮਾਨੋਂ ਕੋਈ ਪਰੀ ਹੋਵੇ ਯਾਂ ਪਦਮਨੀ ਹੋਵੇ ।

Sita, the emblem of beauty, with fawn like eyes, slender waist and charming face, appeared like a divine fairy or Padamini. Her honey words pierced the hearts.

297

ਝੁਲਨਾ ਛੰਦ ॥

ਚੜ੍ਹੇ ਪਾਨ ਬਾਨੀ ਧਰੇ ਸਾਨ ਮਾਨੋਂ
ਚੜ੍ਹਾ ਬਾਨ ਸੋਹੈ ਦੋਉ ਰਾਮ ਰਾਨੀ ॥

ਫਿਰੇ ਖਿਆਲ ਸੇ ਏਕ ਹਵਾਲ ਸੇਤੀ
 ਫੁਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਸੇਤੀ ਮਨੋ ਇੰਦ੍ਰ ਧਾਨੀ ॥
 ਮਨੋ ਨਾਗ ਬਾਕੇ ਲਜੀਆ ਬਢਾਕੇ
 ਰੰਗੇ ਰੰਗ ਸਾਹਾ ਬਸੋ ਰਾਮ ਬਾਢੇ ॥
 ਮਿਠਾ ਦੇਖ ਮੋਹੇ ਲਖੇ ਮੀਨ ਰੋਹੇ
 ਜਿਨੇ ਨੈਕ ਚੀਨੇ ਤਿਨੇ ਪ੍ਰਾਨ ਵਾਰੇ ॥

ਰਾਮ ਦੀ ਰਾਣੀ ਸੀਤਾ ਦੇ ਨੈਣ ਅੰਨੇ ਸੁੰਦਰ ਸਨ ਕਿ ।ਜਪਰ ਵੀ ਉਹ
 ਦੇਖਦੀ ਸੀ ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸਾਨ ਉਤੇ ਚੜਾ ਕੇ ਕੋਈ
 ਤਿਖੇ ਤੀਰ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਸੀ
 ਕਿ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਅਪਛਰਾ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ ।
 ਉਸ ਦੇ ਸੁੰਦਰ, ਕਾਲੇ ਨਾਗ ਵਾਂਗੂੰ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਦੇਖ, ਅਤਿ
 ਸੁੰਦਰ ਵੀ ਲਜਿਆ ਜਾਂਦੇ । ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਣ ਵਰਗੇ
 ਨੈਣ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਦੇਖ ਲੈਂਦਾ ਉਹ ਮਛਲੀ ਵਾਂਗੂੰ ਤੜਫ ਪੈਂਦਾ
 ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ । ਅਜਿਹੀ ਸੁੰਦਰੀ
 ਰਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਾ ਵਾਂਗੂੰ ਰਚੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

Rama, the incarnate's, bewitching beloved was
 extremely beautiful. With a charming glance
 of her fawn like eyes, she appeared like a
 fairy from god Indra's court, and bewitched
 the beauty of all. Her snake like hair
 surpassed the beauty of the most charming.
 One fluttered like a fish out of water, with
 a spell of her glance and was delighted to
 the extreme in adoration and admiration.
 She was the very breath of Rama the incarnate.

298

ਸੁਨੇ ਕੂਕ ਕੇ ਕੋਕਲਾ ਕੋਪ ਕੀਨੇ
 ਮੁਖ ਦੇਖ ਕੇ ਦੰਦ ਦਾਰੇ ਰਖਾਈ ॥
 ਜਬੋ ਨੈਨ ਬਾਕੇ ਮਨੇ ਮੀਨ ਮੋਹੇ
 ਲਖੇ ਜਾਤ ਕੇ ਸੂਰ ਕੀ ਜਾਤ ਛਾਈ ॥

ਮਨੋ ਫੂਲ ਫੂਲੋ ਲਗੇ ਨੈਣ ਝੁਲੇ
ਲਖੇ ਲੋਗ ਭੂਲੇ ਬਨੇ ਜੋਰ ਅੰਸੇ ॥
ਲਖੇ ਨੈਨ ਬਾਰੇ ਬਿਧੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ
ਰੰਗੇ ਰੰਗ ਸਾਰਾਬ ਸਾਰਾਬ ਜੋਸੈ ॥

ਉਸ ਦੇ ਬੋਲ ਕੋਇਲ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾਂਦੇ ਸਨ ।
ਉਸ ਦਾ ਮੁਖ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਲਜਿਆਂਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ
ਮਛਲੀ ਦੇ ਵਾਂਗੂੰ ਤੜਫਾਂਦੇ ਸਨ । ਸੂਰਜ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਉਸ ਦੀ ਆਕਾਸ਼ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ ਝੁਲਦੇ ਹੋਏ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ
ਜਿਵੇਂ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਫੁਲ ਝੁੰਮਦੇ ਹੋਣ । ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ
ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ, ਕਿ ਰਾਹੀਂ ਰਾਹ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਉਸ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਨੈਣਾਂ
ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਾਮ ਵੀ ਮੱਸਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਏ ।

Her words sweeter than the songs of cuckoo.
Her charming face fairer than the full moon.
Her charming eyes bewitching and enchanting.
Bright like the sunshine, was the glory of her
face. The delight in her eyes was like the full
blossomed flowers. So complete and powerful
was the influence of her exceeding beauty
that wayfarer lost the way. Rama, the
incarnate was immensely intoxicated.

299

ਰੰਗੇ ਰੰਗ ਰਾਤੇ ਮਯੇ ਮੱਤ ਮਾਤੇ
ਮਕਬੂਲ ਗੁਲਾਬ ਕੇ ਫੂਲ ਸੋਹੇ ॥
ਨਰਾਗੰਸ ਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਨਾਕ ਐਠਾ
ਮ੍ਰਿਗੀ ਰਾਜ ਕੇ ਦੇਖਤੇ ਮਾਨ ਮੋਹੇ ॥
ਸਬੇ ਰੋਜ ਮਰਾ ਬਨੇ ਸੋ ਰਲਾਯਾ
ਪੂਜਾ ਆਮ ਜਹਾਨ ਕੇ ਪੇਖ ਵਾਰੇ ॥
ਭਵਾਂ ਤਾਨ ਕਮਾਨ ਕੀ ਭਾਂਤ ਪਿਆਰੀ
ਨਿਕਮਾਨ ਹੀ ਨੈਨ ਕੇ ਬਾਨ ਮਾਰੇ ॥

ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੇ ਨੈਣ ਸਰਾਬ ਦੀ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਰਤੇ ਹੋਏ
 ਇਉਂ ਲਗਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁਲ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ।
 ਨਰਗਸ ਦੇ ਨੈਣ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਫਿਕੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਹਿਰਣ
 ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਮਧਮ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
 ਜਾਮ ਵਿਚੋਂ ਇਕੋ ਘੁਟ ਹੀ ਪੀ ਲੈਂਦਾ ਉਹ, ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ
 ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਵਾਂ ਕਮਾਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨ । ਦੇਖਦਿਆਂ
 ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਤੀਰ ਕਤਲ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ।

Like the full bloomed flowers, the eyes of
 the charming Sita, were full of intoxication
 and delight. Captivatingly beautiful, narcesses,
 appeared dull and the beauty of eyes of the fawn
 faded before her. With a glance from her
 captivating eyes one was exceedingly bewitched.
 Her bow like eye-brows enhanced the charm which
 captivated and charmed to the vast.

300

ਕਥਿਤ ॥

ਉਚੇ ਦਮ ਸਾਲ ਜਹਾਂ ਲਾਥੇ ਬਟ ਤਾਲ ਤਹਾਂ
 ਐਸੀ ਠੋਰ ਤਪ ਕੇ ਪਧਾਰੇ ਐਸੇ ਕੋਨ ਹੈ ॥
 ਜਾਕੀ ਛਬ ਦੇਖ ਦੁਤਿ ਖਾਡਵ ਕੀ ਫੀਕੀ ਲਾਗੋ
 ਆਭਾ ਤਾਕੀ ਨੰਦਨ ਬਿਲੋਕ ਬਜੇ ਮੋਨ ਹੈ ॥
 ਤਾਰਨ ਕੀ ਕਹਾਂ ਨੈਕ ਨਭ ਨ ਨਿਹਾਰਯੋ ਜਾਇ
 ਸੂਰਜ ਕੀ ਜੋਤ ਤਹਾਂ ਚੰਦ੍ਰ ਕੀ ਨ ਜੋਨ ਹੈ ॥
 ਦੇਵਨ ਨਿਹਾਰਯੋ ਦੋਉ ਦੇਵਨ ਬਿਹਾਰਯੋ ਤਹਾਂ
 ਪੰਛੀ ਕੀ ਨ ਗੰਮ ਜਹਾਂ ਚੀਟੀ ਕੋਨ ਗੋਨ ਹੈ ॥

ਜਿਥੇ ਉਚੇ ਉਚੇ ਸਾਲ ਦੇ ਰੁਖ ਹਨ । ਕੋਲਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮਾਰਗ ਛੰਡ ਦੇ
 ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਤੇ ਕੌਣ ਆਇਆ ਹੈ ?
 ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਆਭਾ ਦੇਖ ਕੇ ਯੋਧੇ ਵੀ ਕੰਬਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ

ਸੋਭਾ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਨੰਦਨ ਉਪਵਨ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਲੰਘਣਾ
ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਅਕਾਸ਼ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ।
ਜਿਥੇ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੀ,
ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਪੰਛੀ ਨਹੀਂ ਫੜਕ ਸਕਦਾ ਉਥੇ ਇਹ ਕੀ ਕੋਈ
ਦੇਵਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਕੋਈ ਭੁਲਿਆ ਭਟਕਿਆ
ਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

Rama the incarnate then entered the mighty
forest of Dandka. The whole place was
shrewn over with sal trees, surrounding a
beautiful pond and looked like Nandin Ban.
The whole place was abounding with various
kinds of wild animals. Tiger and bears
roamed about freely. On arriving there Rama
was confronted by a great and terrible Rakshasa, huge
and mighty. That cannibal rushed at Rama,
Lakshmana and Janaki and shouted from a distance
and said, "Who are you puny creatures, why
have you entered this forest which is infested
with wild animals; where the mighty and the
most brave people tremble to enter. Where the sun
rays find no way and, the rays of the moon are
difficult to enter. Where the birds do not fly and
where it is difficult to step. Tell me, are you
a god or the most unfortunate, wayfarer?"

301

ਅਪੂਰਬ ਛੰਦ ॥

ਲਖੀਏ ਅਲਖ ॥ ਤਕੀਏ ਸੁਭੱਡ ॥

ਧਾਇਯੋ ਬਿਰਾਧ ॥ ਬੰਕੜਿਯੋ ਬਿਬਾਦ ॥

ਰਾਮ ਲਛਮਨ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਬਿਰਾਧ

ਖਾਣ ਲਈ ਨਸਿਆ ਅਤੇ ਬਕਵਾਸ ਕਰਨ ਲਗਾ ।

Immediately the cannibal rushed at
Rama the incarnate, Lakshmana and Sita, he
shouted aloud and talked nonsense.

302

ਲਖੀਐ ਅਵਧ ॥ ਸੰਬਹਿਯੋ ਸਾਨਧ ॥
ਸੰਮਲੇ ਹਥਿਆਰ ॥ ਓਰਝੇ ਲੁਝਾਰ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਸਤ੍ਰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਹਥਿਆਰ
ਸੰਭਾਲ ਲਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਲਝ ਗਏ ।

Beholding the cannibal, laden with
arms, Rama the incarnate took up his
bow and aimed at the monster.

303

ਚਿਤੜੀ ਚਾਵੰਡ ॥ ਸੰਮੂਹੇ ਸਾਵੰਤ ॥
ਸਜੀਏ ਸੁਬਾਹ ॥ ਅੱਛਰੇ ਉਛਾਹ ॥

ਇੱਥਾਂ ਚੀਕਨ ਲਗੀਆਂ । ਸੂਰਮੇ ਇਕਠੇ ਹੋ ਗਏ । ਸਸਤ੍ਰ
ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਗੇ । ਅਪਛਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ।

The falcions screamed, the brave
soldiers rushed up with arms. The
nymphs in heaven rejoiced.

304

ਪਖੌਰੇ ਪਾਵੰਗ ॥ ਮੋਹਲੇ ਮਾਤੰਗ ॥
ਚਾਵੜੀ ਚਿਕਾਰ ॥ ਉਝਰੇ ਲੁਝਾਰ ॥

ਘੋੜਿਆਂ ਉਤੇ ਝੁੱਲ ਪਾਏ ਗਏ । ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਗੱਜਨ ਲਗੇ ।
ਗਿੱਧਾਂ ਚੀਕਨ ਲਗੀਆਂ । ਸੂਰਮੇ ਲੜਨ ਲਗੇ ।

The horses were armoured, the elephants
trumped, the vultures screeched.
The warriors fought.

305

ਸਿੰਧਰੇ ਸੰਧੂਰ ॥ ਬੱਜਦੇ ਤੰਦੂਰ ॥
ਸਜੀਦੇ ਸੁਬਾਹ ॥ ਅੱਛਰੇ ਉਛਾਹ ॥

ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਗੱਜੇ । ਨਗਾਰੇ ਵੱਜੇ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ
ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਪਹਿਣੇ । ਅਪਛਰਾਂ ਨੇ ਉਮਾਹ ਕੀਤਾ ।

The infuriated elephants roared,
and thundered loudly, the trumpets
played. The soldiers picked up arms.
The nymphs rejoiced.

306

ਬਿਜੜੇ ਉਝਾੜ ॥ ਸੰਮਲੇ ਸੁਮਾਰ ॥
ਹਾਹਲੇ ਹੰਕਾਰ ॥ ਅੰਕੜੇ ਅੰਗਾਰ ॥

ਬੀਆ ਬਾਨ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਕਢ ਕੇ ਦੇਖਣ ਲਗੇ, ਬੜੇ ਹੰਕਾਰ
ਵਿਚ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਕੇ, ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਣ ਲਗੇ ।

All the cannibals collected in that wild
forest and roared in rage and pride.

307

ਸੰਮਲੇ ਲੁਝਾਰ ॥ ਛੁਟੋਂਕੇ ਬਿਸਿਆਰ ॥
ਹਾਹਲੇ ਹੰਬੀਰ ॥ ਸੁਘਰੇ ਸਬੀਰ ॥

ਯੋਧੇ ਸੱਪਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਸਿਆਲੇ ਤੀਰ ਛਡਦੇ ਗਏ । ਹੰਕਾਰ
ਵਿੱਚ ਗਿੜ-ਗਿੜਾਨ ਲੱਗੇ ।

Venomous arrows like poisonous snakes
were released. The monsters laughed fiercely
in pride.

ਅਨੂਪ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥

ਗਜੇ ਗਜੇ ਹਯੇ ਹੱਲੇਹਲਾ ਹਲੀ ਹਲੇ ਹਲੇ ॥
ਬਬਜੇ ਸਿੰਧੁਰਸੁਰ ਛੁਟੇਤ ਬਾਣ ਕੇਵਲੇ ॥
ਪਪਕੇ ਪਕੇਰੇ ਤੁਰੇ ਭਭਖ ਘਾਇ ਨਿਰਮਲੇ ॥
ਪਲੁਥ ਲੁਥੇ ਬਿਬਰੀ ਅਮਥੇ ਜਥੇ ਉਬਲੇ ॥

ਹਾਥੀਆਂ ਵਾਗ ਗੱਜਨ ਲਗੇ । ਹਲੇ ਉਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰਨ ਲਗੇ ।
ਨਗਾਰੇ ਦੇ ਵਜਦਿਆਂ ਹੀ, ਤੀਰ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਛੁਟੇ । ਘੋੜੇ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਭਭਕ ਭੁ ਤੇ
ਖੂਨ ਨਿਕਲਣ ਲਗਾ । ਲੁਥ ਉਤੇ ਲੁਥ ਵਿਛ ਗਈ ।

The cannibals roared and thundered like elephants. With all types of weapons they attacked. There was scuffle and confusion. The horses were slain and wounded. The blood gushed out of their wounds. Arrows were shafted : Corpses were scattered all over.

ਅਜੁਥ ਲੁਥ ਬਿਬਰੀ ਮਿਲੇਤ ਹਥ ਬਖਯੇ ॥
ਅਘੰਮ ਘਾਇ ਅੰਮਏ ॥ ਬਬੱਕ ਬੀਰ ਦੁਧਰੇ ॥
ਕਿਲੱਕ ਰੱਤ ਖਪਰੀ ॥ ਪਿਪੰਤ ਸੁਣ ਪਾਣਯੇ ॥
ਹਹੱਕ ਭੋਰਵੇ ਸੁਤੇ ਉਠੰਤ ਜੁਧ ਜਾਲਯੇ ॥

ਲੋਥਾਂ ਹੀ ਲੋਥਾਂ ਖਿਲਰ ਗਈਆਂ । ਕਈ ਹੱਥ ਵਢੇ ਗਏ ।
ਕਈ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਜਖਮੀ ਹੋਏ । ਕਈ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵਢੇ
ਗਏ । ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਖੋਪਰੀਆਂ ਰਤ ਵਿਚ ਨਹਾਨ
ਲਗੀਆਂ । ਭਿਆਨਕ ਯੁਧ ਦੀ ਜੁਆਲਾ ਭੜਕੀ ।

Herd's of demons were killed, corpse were scattered all over. Hands were pruned. Innumerable soldiers were slain, and innumerable got wounded, Many were violently

slain with sabres with skulls lying in
blood. Terrible and dreadful battle was
waged.

310

ਫਿਰੰਤ ਫਿਕਰੀ ਫਿਰੰ ਰੰਤੰਤ ਗ੍ਰਿਧ ਬਿੱਧਣੀ ॥
ਡਾਹੋਕ ਡਾਮਰੀ ਉਠੰ ਬਕਾਰ ਬੀਰ ਬਤਲੰ ॥
ਖਹੋਤ ਖੱਗ ਖੱਤ੍ਰਯੋ ਬਿਮੰਤ ਧਾਰ ਉਜਲੰ ॥
ਘਣੰਕ ਜਾਣ ਸਾਵਣੰ ਲਸੇਤ ਬੇਗ ਬਿਜਲੰ ॥

ਗਿਦਤੀਆਂ ਫਿਰਨ ਲਗੀਆਂ । ਗਧਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਨ
ਲਗੀਆਂ । ਦੌਤ, ਮੰਤ੍ਰ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ, ਉਛਲ ਉਛਲ ਕੇ,
ਬੇਤਾਲ ਹੋ ਹੋ, ਗਰਜਨ ਲੱਗੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿਖੀਆਂ
ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਮਕਣ ਲਗੀਆਂ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸਾਵਣ
ਦੇ ਘਣੇ ਬਦਲਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਲਿਸਕਦੀ ਹੋਵੇ ।

The foxes rambled, the vultures rolled,
the demons, using magic arms, jumped about
and thundered unharmoniously. Their sharp,
ardent and fierce sabres in rapidity,
emitted brilliance and light like the
light of the thunder bolt of thick,
dense clouds in the rainy month of sawana.

311

ਪਿਪੰਤ ਸੁੰਟ ਖੱਪਰੀ ਭਖੰਤ ਮਾਸ ਚਾਵਡੰ ॥
ਹਕਾਰ ਵੀਰ ਸੰਭਿਤੋ ਲੁਝਾਰ ਧਾਰ ਦੁਧਰੰ ॥
ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਪਰੇ ਬਹੰਤ ਸਹੰਤ ਅਗ ਪਾਯੰ ॥
ਬਿਹਾਰ ਦੇਵ ਮੰਡਲੰ ਕਟੇਤ ਖਗੋ ਧਾਰਣੰ ॥

ਖੂਨ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਦੌਤਾਂ ਦੀਆਂ ਖੋਪਰੀਆਂ ਖੂਨ ਵਿਚ ਲੱਥ-
ਪਥ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ । ਇਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਸ
ਚੁੰਡਣ ਲਗੀਆਂ । ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਉਚੀ ਉਚੀ ਗਰਜਦੇ ਹੋਏ
ਯੋਧੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਭਿੜ ਪਏ । ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝਣ

ਲੱਗੇ । ਅੱਗ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰਨ ਲਗੇ । ਦੇਵਤਿਆਂ
ਦਾ ਸਮੂਹ ਦਲ, ਤਲਵਾਰਧਾਰੀ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਟ
ਕੱਟ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਲਗਾ ।

Violent with rage and fury the demons,
who hurled their weapons against Rama, the
incarnate, were destroyed and slaughtered.
There skulls were dipped in gore. The
vultures bit their flesh and enjoyed.
Thundering like bolt, the host of army of
demons rushed forward and combatted
with swords and sabres. As the fire
destroys and annihilates every thing, gods killed,
ruined and gored the demons.

312

ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਾਰ ਪੈਜ ਕੇ ਖੁਮਾਰ ਘਾਇ ਘੁੱਮਹੀ ॥
ਤਪੀ ਮਨੋ ਅਧੇ ਸੁਖੇਸ ਧੂਮ ਆਗ ਧੂਮ ਹੀ ॥
ਤੁਟੰਤ ਅੰਗ ਭੰਗਯੋ ਬਹੁਤ ਅਸਤ੍ਰ ਧਾਰਣੇ ॥
ਉਠੰਤ ਛਿੱਡ ਇਛਯੋ ਪਿਪੰਤ ਮਾਸ ਹਾਰਯੇ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਦਾ ਵਾਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਘਾਇ ਖਾ ਕੇ
ਇਉਂ ਡਿਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਨਸ਼ਟੀ ਡਿਗਦਾ ਹੈ । ਰਾਮ ਗੁਸੇ
ਦੇ ਵਿੱਚ, ਅੱਗ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁੱਮ ਰਹੇ ਸਨ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਸਤ੍ਰ ਚਲਦੇ
ਸਨ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਕਟੀਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਮਾਸ ਖੋਏ ਜਾਨਵਰ,
ਥੋੜੀ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਬੁਖ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਮਾਸ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਅਤੇ ਲਹੂ ਪੀ ਪੀ
ਕੇ ਰੱਜ ਰਹੇ ਸਨ ।

With one fierce blow of Rama the incarnate,
the demons fell down oscillating as if
in intoxication. Like infuriated elephant
or burning fire he was moving in haste.
His arms were playing havoc and devastation.
The hounds were incited by flesh and blood
and satisfied their appetite to
their fill.

313

ਅਘੋਰ ਘਾਇ ਆਘਾਏ ਕਟੇ ਪਾਰੇ ਸੁ ਪ੍ਰਾਸਨੇ ॥
 ਘੁਮੰਤ ਜਾਣ ਰਾਵਲ ਲਗੇ ਸੁ ਸਿਧ ਆਸਣੇ ॥
 ਪਰੰਤ ਅੰਗ ਭੰਗ ਹੈ ਬਕੰਤ ਮਾਰ ਮਾਰਯੇ ॥
 ਬਦੰਤ ਜਾਣ ਬੰਦੀਯੇ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਅਪਾਰਯੇ ॥

ਗੁਸੀਲੇ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਗਹਿਰੇ ਘਾਵ ਲਗੇ ਅਤੇ ਉਹ
 ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਮਾਸ ਖੋਰਿਆਂ ਦੇ ਅਹਾਰ ਲਈ ਸੁਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।
 ਬੰਦੀ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਭੰਗ ਕਟੇ ਗਏ । ਅਨੰਤ ਦੈਂਤ ਅਜੇ ਵੀ ਮਾਰੇ
 ਮਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਅਪਾਰ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਜਾਣ ਕੇ ਰਾਮ, ਗੁਸੀਲੇ
 ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਢੀ ਟੁੱਕੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ।

The furious and formidable demons
 were deeply wounded and stained.
 They were thrown to the hounds for their
 food. Innumerable cannibals were cut into
 pieces. Host of demons still flamed like
 thunder bolt, Rama the incarnate wisely killed
 the hateful, cruel and vicious demons.

314

ਬਜੇਤ ਤਾਲ ਤੁਬੂਰੇ ਬਿਸੇਖ ਬੀਨ ਬੇਟੇਯੇ ॥
 ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਝਾਲਨਾ ਫਿਰੇ ਸਨਾਇ ਭੋਰ ਭੋਕਰੇ ॥
 ਉਠੰਤ ਨਾਦ ਨਿਰਮਲ ਤੁਟੇਤ ਤਾਲ ਤਬਯੇ ॥
 ਬਦੰਤ ਕਿੱਤ ਬੰਦੀਅੰ ਕਵਿੰਦ੍ਰ ਕਾਬਯ ਕੱਥਯੇ ॥

ਰਣ ਵਿਚ ਤੰਬੂਰੇ, ਵਿਓਲ ਵੀਨਾਂ, ਬੰਸੁਰੀ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਅਤੇ
 ਭੋਰੀ ਆਦਿ ਸਾਜ਼, ਇਕੱਠੇ ਇਕੱਠੇ ਸੁਰ ਵਿਚ ਵਜਦੇ, ਤੇ ਬੜੀ
 ਚੰਗੀ ਸੁਰ ਨਿਕਲਦੀ । ਕਦੀ ਕਦੀ ਤੱਤ ਬਈ ਦਾ ਤਾਲ ਟੁਟਦਾ । ਸਿਰੋਮਣੀ
 ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਜੰਗ ਦਾ ਹਾਲ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

In the battle field, drums, lyre, flute,
 Tambourine, harp and clarion played
 in harmonious tune and the rhythm was never

disturbed. The battle was so musical
that poets of high rank recited its glory
in verse.

315

ਚਲੰਤ ਖਾਲ ਮਾਲਯੋ ਬਹੰਤ ਖੱਗ ਖੇਤਯੰ ॥
ਚਲੰਤ ਬਾਣ ਤੀਛਣੇ ਅਨੰਤ ਅੰਤ ਕੰਕਰੇ ॥
ਸਮੱਟ ਸਾਂਗ ਸੁਕੱਤੋ ਟਸੱਕ ਸੁਲ ਸੇਲਯੰ ॥
ਰੁਲੰਤ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡਯੋ ਤਲੰਤ ਝਾਲ ਅਝਲੰ ॥

ਢਾਲਾਂ ਖੜਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਤਲਵਾਰਾਂ ਵਹਿ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ।
ਤਿਖੇ ਬਾਣ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ । ਦੌੜਾ ਦੇ ਦਲ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਸ
ਹਜ਼ਾਰ ਸੀ । ਜੋਰ ਨਾਲ ਬਰਛੀਆਂ ਵਾਹੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਤਿਖੇ
ਨੇਜੇ ਖੜਚ ਖੜਚ ਕਰ ਕੇ ਵਿੰਨੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਅਨੰਤ ਲੰਬੇ
ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰੁਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਯੁਧ ਦੀ ਝਾਲ ਝੱਲੀ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ ।

The shields rattled, the sabres chinked,
the arrows whizzled, the spears clanged.
The demons, vast herd of ten thousand
was being pierced with arrows and
beheaded with swords. The skulls and corpses
were mingled and thrown in dust. It was a
terrible battle, a horrible blood shed.

316

ਬਚਿਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰ ਤੇਸਰੇ ਬਹੰਤ ਦਾਰਣੇ ਰਣੇ ॥
ਦਲੰਤ ਦਾਲ ਅੱਢਲੇ ਦੁਲੰਤ ਚਾਰੁ ਚਾਮਰੇ ॥
ਦਲੰਤ ਨਿਰਦਲੇ ਦਲਪਪਾਤ ਕੂਤਲੇ ਇਤੰ ॥
ਉਨੰਤ ਗੋਦ ਸੱਦਯੇ ਨਿਨੱਚ ਨੱਚ ਦੁਭਰੇ ॥

ਬੜਾ ਬਚਿਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਸਰਰ ਸਰਰ ਕਰ ਕੇ
ਤੀਰ ਵਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਭਿਆਨਕ ਸੋਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਢਾਲਾਂ
ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਇਉਂ ਝੁਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਚਉਰ ਝੁਲ ਰਿਹਾ

ਹੋਵੇ । ਦਲ ਕੁਚਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚਕਨਾ ਚੂਰ ਹੋ
ਰਿਹਾ ਸੀ । ਦੌਤ ਭਾਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਡਿਗ
ਰਹੇ ਸਨ । ਧੌਤਮ ਕਰਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਦੌਤ
ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ।

It was a fantastically grotesque scene.
The arrows fell like rain drops, profusely.
There was terrible noise. The shields
were engaged in such a manner that they looked like
flapper being fluttered over heads. The army
was being trampled, squashed and crushed. With
a bump, the heavy bodies of the formidable
demons, fell on the ground.

317

ਭਰੋਤ ਪੱਤ੍ਰ ਚਉਸਰੀ ਕਿਲੋਕ ਖੋਚਰੀ ਕਰੋ ॥
ਫਿਰੋਤ ਹੂਰ ਪੂਰਯੋ ਬਰੋਤ ਦੁਧਰੋ ਨਰੋ ॥
ਸਨੱਧ ਬੱਧ ਗੋਧਯੋ ਸਸੋਭ ਅੰਗੁਲੋ ਤਿਣੋ ॥
ਡਾਕੋਤ ਡਾਕਣੀ ਭੂਮੋ ਭਖੋਤ ਆਮਿਖੋ ਰਣੋ ॥

ਰਾਮ ਚਉਸਠ ਤੀਰ ਇਕੋ ਵੇਰੀ ਭਰ ਕੇ ਛਡਦੇ, ਜਿਹੜੇ ਨਿਕਲਦੇ
ਹੋਏ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਖਿਲਰ ਜਾਂਦੇ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਤੀਰ
ਨਹੀਂ, ਹੂਰਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹੋਣ । ਇਹ ਹੂਰਾਂ ਦੇ-
ਧਾਰੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਦੌਤਾਂ ਨੂੰ ਵਰੀ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਸਨ । ਸਨੱਧ ਬੱਧ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਉਂਗਲ-ਤ੍ਰਾਣ
ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਚੁੜੇਲਾਂ ਮਾਸ ਖਾਣ ਲਈ ਫਿਰ
ਰਹੀਆਂ ਸਨ ।

Rama the incarnate, filled sixty four
arrows blazing with fire, at a time. With
one shaft they spread in the blue sky
like beautiful fairies and nymphs of heaven.
They wedded the warriors with arms,

and double edged swords and beautiful
thimbles on their fingers. The hobgoblin
rambled for flesh.

318

ਕਿਲਕ ਦੇਵੀਯੰ ਕਰੇ ਡਹੱਕ ਡਾਮਰੂ ਸੁਰੰ ॥
ਕੜੱਕ ਕੱਤੀਯੋ ਉਠੇ ਪਰੰਤ ਧੂਰ ਪੱਥਰੰ ॥
ਬਬੱਜ ਸਿਧੋਰੇ ਸੁਰੇ ਨਿਘਾਤ ਸੂਲ ਸੈਸਥੀਯੰ ॥
ਭੱਜੋਂ ਕਾਤਰੋ ਰਣੇ ਨਿਲੱਜ ਭੱਜ ਭੂਭਰੰ ।

ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੇ ਚਲਣ ਦੀ ਅਸਚਰਜ ਧੁਨੀ, ਡਾਮਰੂ ਦੀ ਸੁਰੀਲੀ
ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾਂਦੀ ਸੀ । ਕੜੱਕ ਕਰਕੇ ਕਾਤੀਆਂ ਉਠਦੀਆਂ
ਸਨ ਅਤੇ ਬੁਲਾਂ ਸਮੇਤ ਹਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਧੜੀ ਵਿਚ
ਮਿਲਾਈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਵੀਰ ਰਸ ਦਾ ਸੰਧੂਰੀਆਂ ਰਾਗ ਵੱਜ
ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਲੈ ਨਾਲ ਬਰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਨੇਜ਼ਿਆਂ ਨੇ
ਹਨੇਰੀ ਅਤੇ ਤੁਫਾਨ ਲੈ ਆਂਦਾ । ਬੁਜਦਿਲ ਅਤੇ ਕਾਤਿਰ ਜਿਹੜੇ ਧਰਤੀ
ਦਾ ਥੋੜਾ ਸਨ ਰਣ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜ ਉਠੇ ।

The rattling of the swords and sabres
produced such a harmonious tune that it
surpassed the symphony of the drum. With a
terrible bump the sabres were raised and wielded,
with a thud, the armoured elephants and horses
were slain and thrown in the dust. The martial tune
was played, and in harmony, it wrought
havoc and blood shed like dreadful whirlwind
with sabres and spears. The coward and pithless,
took to their heels.

319

ਸੁਰਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਸੰਨਿਧੰ ਜੁਝੰਤ ਜੋਧਣੰ ਜੁਧੰ ॥
ਅਰੁਭ ਪੰਕ ਲੱਜ ਲੰਕਰੰ ਤਦ੍ਰੁਹ ਕੇਵਲੰ ॥
ਪਰੰਤ ਅੰਗ ਭੰਗ ਧ੍ਰੁ ਉਠੰਤ ਮਾਸ ਕਰਦਮੰ ॥
ਖਿਲੰਤ ਜਾਣ ਕੇਂਦਵੇ ਸਮਝ ਕਾਨ ਗੋਪਿਕੰ ॥

ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਯੋਧੇ ਜੁਝਦੇ ਹੋਏ ਆਪਸ
ਵਿਚ ਲੁਝ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਕੰਬਣ ਲਗੇ । ਮਾਰਨਾ
ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਠੀਕ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਅੰਗ ਤੌੜ ਤੌੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿਕੜ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿਤਾ ।
ਰਾਮ, ਕਾਹਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਗੋਪੀਆਂ ਸਮਝਦਾ ਹੋਇਆ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖਲਾਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਗੋਦ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਸੀ

The formidable demons, excellent in war-
fare and fully equipped with arms and armaments,
clashed with Rama the incarnate. Their villiany
was redemped and well rewarded by cutting their mighty
bodies into pieces and throwing them into the mud. Rama the
incarnate, like Lord Krishna, imagining the demons like
Gopikas, desquamated their skins and rolled
them like balls.

320

ਡਰੱਕ ਡਉਰ ਡਾਕਣੇ ਝਲੰਤ ਝਾਲਰੇ ਸਰੰ ॥
ਨਿਨੱਦ ਨਾਦ ਨਾਫਰੇ ਬਸੰਤ ਭੇਰ ਭੀਖਣੇ ॥
ਘੁਰੰਤ ਘੋਰ ਦੰਦਭੀ ਕਰੰਤ ਕਾਨਰੇ ਸੁਰੰ ॥
ਕਰੰਤ ਝਾਝਰੇ ਝੜੰ ਬਜੰਤ ਬਾਂਸੁਰੀ ਬਰੰ ॥

ਡਉਰੂ ਉਚੀ ਉਚੀ ਵੱਜ ਰਹੇ ਸਨ । ਤੀਰ ਐਨੇ ਤੇਜੀ ਨਾਲ
ਬਰਸ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝਾਲ ਝਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ ।
ਸ਼ਹਿਨਾਈਆਂ, ਭੇਰੀਆਂ, ਨਗਾਰੇ ਐਨੇ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਵੱਜ ਰਹੇ
ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਾਨੜੇ ਦੀ ਧੁਨੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੋਵੇ । ਯਾਂ ਝਾਂਜਰ
ਖੜਕ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਯਾਂ ਸੁਰੀਲੀ ਬੰਸਰੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ।]

The drums beat furiously. The arrows
whizzled and rained profusely.
Clarion, bugle, drums and tamborine
played simultaneously, so harmoniously
as if Rag Kanara was being played, or it
was the clinking of the cymbals, or a
tune played on flute.

ਨਾਚਤੰ ਬਾਜ ਤੀਛਣੰ ਚਲੰਤ ਚਾਂਚਰੀ ਕ੍ਰਿਤੰ ॥
 ਲਿਖਤ ਲੀਕ ਉਰਬੀਅੰ ਸੁਭੰਤ ਕੁੰਡਲੀ ਕਰੰ ॥
 ਉਡੰਤ ਧੂਰਿ ਭੂਰਿਯੰ ਖੁਰੀਨ ਨਿਰਦਲੀ ਨਭੰ ॥
 ਪਰੰਤ ਬੁਰ ਭਉ ਰਣੰ ਸੁਭੋਰ ਨੋਰ ਜਿਉਂ ਜਲੰ ॥

ਸਾਰੇ ਵਾਜੇ ਬੜੇ ਤੀਖਣ ਗਤੀ ਨਾਲ ਵੱਜ ਰਹੇ ਸਨ । ਜਿਵੇਂ
 ਕੋਈ ਹੌਲੀ ਦਾ ਗੀਤ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਤਕਦੀਰ ਦੀ
 ਰੇਖਾ ਜਿਵੇਂ ਨਚਾਂਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਕੋਈ ਤਿਖੇ ਤਾਲ ਨਚਦਾ ਹੈ ।
 ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਨਾਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਚਕਨਾ-
 ਚੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਘਟਾ ਹਾਂ ਘੱਟਾ ਪਸਰਿਆ
 ਹੋਇਆ ਸੀ । ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਇਉਂ ਕਟਾ-ਵਢ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ
 ਸਭ ਕੁਝ ਜਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

All the musical instruments played the martial tune at a high pitch and speed, like that of the Holi song. Man dances at the tune of the Destiny. Some times the destiney plays miracles so the cannibals were crushed and destructed. Duststorm of destruction and bloodshed was playing havoc and gore, it appeared as if everything was being devastated by wild fire.

ਭਜੰਤ ਧੀਰ ਬੀਰਣੰ ਚਲੰਤ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਨ ਲੇ ॥
 ਦਲੰਤ ਪੰਤ ਦੰਤੀਯੰ ਭਜੰਤ ਹਾਰ ਮਾਨ ਕੇ ॥
 ਮਿਲੰਤ ਦਾਂਤ ਘਾਸ ਲੇ ਰਰਛ ਸ਼ਬਦ ਉਚਰੰ ॥
 ਬਿਰਾਧ ਦਾਨਵ ਜੁਝਿਯੋ ਸੁਹਬ ਰਾਮ ਨਿਰਮਲੰ ॥

ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਧੀਰਜ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾ ਕੇ ਨਸ ਗਏ । ਦੌੜਾਂ
 ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਸੈਨਾਪਤੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ । ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੌੜਾਂ
 ਨੇ ਹਾਰ ਮੰਨ ਲਈ । ਉਹ ਦੋਦਾਂ ਵਿਚ ਘਾਹ ਲੈ ਕੇ ਮਿਲੇ ਅਤੇ
 ਕਹਿਣ ਲਗੇ, "ਸਾਡੀ ਰਖਿਆ ਕਰੋ ।" ਇਉਂ ਬਿਰਾਧ ਦੌੜ,
 ਰਾਮ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਥਾਂ ਤੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ।

All the valient warriors exhausted their patience and endurance. The chief of the cannibals having been ruthlessly killed, the remanants of the host of demons acknowledged defeat. They surrendered their arms, and sought protection of the mighty Rama. In this manner the cannibal Viradh died at the holy hands of Rama, the incarnate.

323

ਅਥ ਬਨ ਮੇ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਥਨੰ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥

ਇਹ ਬਿਧਿ ਮਾਰ ਬਿਰਾਧ ਕਉ
ਬਨ ਮੇਂ ਧੌਸੇ ਨਿਸੰਗ ॥
ਸੁ ਕਵਿ ਸਯਾਮ ਇਹ ਬਿਧ ਕਹਯੋ
ਰਾਖੁਬਰ ਜੁਧ ਪ੍ਰਸੰਗ ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਰਾਧ ਰਾਖਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਨਿਧੜਕ ਹੋ ਕੇ ਰਾਮ
ਅਗਲੇ ਬਣ ਵਿਚ ਗਏ । ਇਉਂ ਕਾਵਿ ਸਿਆਮ ਨੇ ਰਾਮ ਦਾ
ਬਿਆਧ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁਧ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਿਹਾ ।

In this manner after the distruction of the cannibal Viradh, Rama the incarnate advanced into the dense forest. This is how the poet Syam has narrated the battle between Rama and Viradh the demon.

324

ਸੁਖਦਾ ਛੰਦ ॥

ਰਿਖੀ ਅਗਸਤ ਧਾਮ ॥ ਗਏ ਰਾਜ ਰਾਮ ॥
ਧੁਜੰ ਧਰਮ ਧਾਮ ॥ ਸੀਯਾ ਸਹਿਤ ਬਾਮ ॥

ਦਿਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਮੂਰਤ, ਰਾਮ, ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ
ਸਹਿਤ, ਰਿਖੀ ਅਗਸਤ ਦੇ ਆਸ਼ਮ ਵਿਚ ਗਏ ।

Then Rama, the excellent in righteousness,
along with his charming wife Sita,
repaired towards the hermitage of Saint
Agastya,

325

ਲਖ ਰਾਮ ਬੀਰ ॥ ਰਿਖ ਦੀਨ ਤੀਰ ॥
ਰਿਖ ਸਰਬ ਚੀਰ ॥ ਹਰਿ ਸਰਬ ਪੀਰ ॥

ਰਾਮ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਯੋਧਾ ਜਾਣ ਕੇ ਰਿਖੀ ਅਗਸਤ ਨੇ ਬੜੇ
ਤੀਰ, ਤਰਕਸ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਆਦਿ ਸਜ਼੍ਜ਼ ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ ਦੇ ਦਿਤੇ
ਹੋਏ, ਰਾਮ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਅਤੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨੂੰ
ਮਾਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ।

Taking Rama to be the incarnation of
Vishnu, the effulgent, and a great warrior,
Saint Agastya presented inexhaustible
quiver full of arrows, flaming as fire and
a golden scabard sword to conquer the
demons.

326

ਰਿਖ ਬਿਦਾ ਕੀਨ ॥ ਅਸਿਖਾ ਦੀਨ ॥
ਦੁਤ ਰਾਮ ਚੀਨ ॥ ਮੁਨਿਮਨ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥

ਰਾਮ ਨੂੰ ਧਰਮ ਅਵਤਾਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਜਾਣ ਕੇ ਰਿਖੀ
ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ ।

The holy Sage Agastya was extremely pleased to
see the high divine powers and excellence in
the acts of bravery, of Rama, the incarnate. He
bestowed his benediction, blessed them
perfusely and bade them adieu.

327

ਪ੍ਰਭੂ ਭ੍ਰਾਤ ਸੰਗ ॥ ਸੀਯ ਸੰਗ ਸੁਰੰਗ ॥

ਤਜ ਚਿੰਤ ਅੰਗ ॥ ਧਨ ਬਨ ਨਿਸੰਗ ॥

ਰਾਮ ਆਪਣੇ ਭਰਾਤਾ ਲਛਮਨ ਅਤੇ ਰੂਪਮਤੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ
ਦੇ ਸੰਗ ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਧੱਸ ਗਏ ।

Rama, the effulgent, alongwith Lakshmana
his brother and charming wife Sita, then
repaired into the most dense and
secluded forest.

328

ਧਰ ਪਾਨ ਬਾਨ ॥ ਕਟਿ ਕਸਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥

ਭੁਜ ਬਰ ਅਜਾਨ ॥ ਚਲ ਤਿਰਥ ਨਾਨ ॥

ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਤੀਰ ਤੇ ਲੱਕ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਬੰਨ ਕੇ ਬਾਹਵਾਂ ਦੇ ਬਲ
ਨਾਲ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਚਲੇ ।

With arrows in hand and swords tied to their
waist, Rama the incarnate, most powerful, set
forth for the holy pilgrimage.

329

ਗੋਦਾਵਰੀ ਤੀਰ ॥ ਗਏ ਸਹਿਤ ਬੀਰ ॥

ਤਜ ਰਾਮ ਗੀਰ ॥ ਕੀਯ ਸੁਚ ਸਰੀਰ ॥

ਉਥੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਗੋਦਾਵਰੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਉਤੇ ਗਏ, ਬਸਤ੍ਰ ਉਤਾਰ
ਕੇ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕੀਤਾ ।

From there they proceeded towards the banks
of holy river Godavari. Taking off their
clothes, they took the holy sanctimonious dip.

330

ਲਖ ਰਾਮ ਰੂਪ ॥ ਅਤਿ ਭੂਤ ਅਨੂਪ ॥

ਜਹ ਹੁਤੀ ਸੂਪ ॥ ਤਹ ਭਏ ਰੂਪ ॥

ਰਾਮ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਦੇਖ ਕੇ, ਇੱਕ ਭੂਤ ਰੂਪ ਰਾਖਸ਼ਸ
ਸੂਰਪਨਖਾ ਕੋਲ ਗਿਆ ।

Beholding the most elegant and graceful
figure of Rama, the incarnate, an evil
spirited demon went to Surpnakha.

331

ਕਹੀ ਤਾਹਿ ਧਾਤ ॥ ਸੁਨ ਸੂਪ ਬਾਤ ॥

ਦੋ ਅੰਬਤ ਨ੍ਰਾਤ ॥ ਲਹਿ ਅਨੂਪ ਗਾਤ ॥

ਉਸ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਸੂਰਪਨਖਾ ਸੁਣ, ਗੁਦਾਵਰੀ ਦੇ
ਕਿਨਾਰੇ ਦੋ ਅੰਤਰੀ ਅਤਿ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਆਏ ਹਨ ।"

He told her, "Hearken O, Surpnakha,
at the banks of river Godavari, most
beautiful, two wayfarers, have arrived."

332

ਸੁੰਦੀ ਛੇਦ :

ਸੂਰਪਨਖਾ ਇਹ ਭਾਤ ਸੁਣੀ ਜਬ ॥

ਧਾਇ ਚਲੀ ਅਥਿਲੰਬ ਕ੍ਰਿਯਾ ਤਬ ॥

ਕਾਮ ਸਰੂਪ ਕਲੇਵਰ ਜਾਨੈ ॥

ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਤਿਹੁ ਪੁਰ ਮਾਨੈ ॥

ਸੂਰਪਨਖਾ ਨੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਜਲਦੀ ਨਾਲ
ਨੱਸ ਕੇ ਉਥੇ ਪੁਜੀ । ਰਾਮ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ

ਮੋਹੀ ਗਈ । ਉਹਨੂੰ ਰਾਮ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁੰਦਰ, ਕਾਮ ਦੇਵ
ਦਾ ਰੂਪ ਦਿਖਾਈ ਦਿਤੇ ।

Surpnakha rushed to the place, where
Rama the incarnate was and got excited
at the sight of the most beautiful one,
she said to herself, "I have searched
the three spheres but have not found a
man equal to the beauty of this man. He
appeared to be the incarnation of Cupid,
the very god of love."

333

ਧਾਇ ਕਹਯੋ ਰਘੁਰਾਇ ਭਏ ਤਿਹ ॥
ਜੈਸ ਨਿਰਲਾਜ ਕਹੈ ਨ ਕਿਉਂ ਕਿਹ ॥
ਹੋ ਅਟਕੀ ਤੁਮਰੀ ਛਬ ਕੇ ਬਰ ॥
ਰੰਗ ਰੰਗੀ ਰੰਗ ਦੇ ਦਿਗ ਦੂ ਪਰ ॥

ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸੂਰਪਨਖਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਗਈ, ਅਤੇ
ਐਨੀ ਨਿਰਲਜ਼ਤਾ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਦੀ ਕੋਈ
ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਕਿ, "ਹੋ ਰਾਮ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਰੂਪ, ਤੇਰੇ
ਸੁੰਦਰ ਨੈਣ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਮਨਮੋਹਣੀ ਮੂਰਤ ਦੇਖ ਕੇ ਮੋਹੀ ਗਈ ਹਾਂ ।
ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਣਾ ਲੈ ।"

Surpnakha approached, Rama the most
beautiful and spoke most immodestly
and indecently, "O most charming,
lotus eyed and bewitching, I am
enchanted by your charm, take me as
your wife."

334

ਸੁੰਦਰੀ ਛੋਦ ॥

ਜਾਹ ਤਹਾਂ ਜਹ ਭ੍ਰਾਤ ਹਮਾਰੇ ।
ਵੈ ਰਿਝਹੋ ਲਖ ਨੈਨ ਤਿਹਾਰੇ ॥

ਸੰਗ ਸੀਆ ਅਵਿਲੋਕ ਕਿਸੋਦਰ ॥

ਕੋਸ ਕੋ ਰਾਖ ਸਕੋ ਤੁਮ ਕੋ ਘਰ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਸੂਰਪਨਖਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਜਾਹ ਜਿਥੇ ਮੇਰਾ
ਭਰਾ ਲਛਮਨ ਹੈ, ਉਹ ਤੇਰਾ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਅਤੇ ਥਾਕੇ ਨੈਨ
ਦੇਖ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਰੀਝ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੇ
ਦੇਖ ਲੈ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।"

Rama, the incarnate looked at Surpnakha
and said in reply, "Go to my brother
Lakshmana, he will surely appreciate your
charming face and beautiful eyes. I am
married and my wife Sita is with me. A
co-wife will not be agreeable to me at all."

335

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਕਹ ਮੋਹਿ ਤਜਿਯੋ ਬਨ ॥

ਸੰਗ ਫਿਰੀ ਹਮਰੇ ਬਨ ਹੀ ਬਨ ॥

ਤਾਹ ਤਜੋਂ ਕਸ ਕੋ ਸਨ ਸੁੰਦ੍ਰ ॥

ਜਾਹ ਤਹਾਂ ਜਹ ਭ੍ਰਾਤ ਕਿਸੋਦਰ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਸੂਰਪਨਖਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਸੁੰਦਰੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕਹਿਣ
ਉਤੇ ਮੈਂ ਮਹਿਲਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੀਤਾ, ਮਾਰੀ ਮਾਰੀ
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਤਿਆਗ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜਾਹ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਲਛਮਨ ਕੋਲ ਚਲੀ ਜਾ।"

Rama again said to Surpnakha, "O lady in
obedience to the wishes of my reverend
father and mother, I have foresaken the
kingdom, and lived in the forest. My wife
Sita is accompanying me from place to place
in the forest. It is most formidable for
me to foresake her, pray go to my valient
brother Lakshmana."

336

ਜਾਤ ਭਈ ਸੁਨ ਬੰਨ ਕ੍ਰਿਯਾ ਤਹ ॥
 ਬੈਠਹੁਤੇ ਹਟ ਧੀਰ ਜਰੀ ਲਹ ॥
 ਸੇ ਨ ਬਰੈ ਅਤਿ ਰੋਸ ਭਰੀ ਤਥ ॥
 ਨਾਕ ਕਟਾਇ ਗਈ ਕ੍ਰਿਹ ਕੋ ਸਥ ॥

ਸੂਰਪਨਖਾ ਉਥੇ ਟਾਈ, ਜਿਥੇ ਲਕਸ਼ਮਨ ਮਹਾ ਯੋਧਾ ਅਤੇ
 ਮਹਾ ਜਤੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਜੁਆਬ ਦੇ ਦਿਤਾ
 ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਲਾਲ ਪੀਲੀ ਹੋ ਫਈ। ਲਕਸ਼ਮਨ ਕੋਲੋਂ ਨੱਕ
 ਕਟਵਾ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਦੌੜ ਗਈ।

Surpnakha went to Lakshmana the most
 valient and highly pious ascetic.
 On being refused by him, she became
 furious and rushed towards him, where
 upon Lakshmana struck off her nose and
 crying aloud she ran home.

337

ਅਬ ਖਰ ਦੁਖਣ ਦਈਤ ਜੋਧ ਕਬਨੰ ॥ ਸੁੰਦੀ ਛੰਦ ॥

ਰਾਵਨ ਤੀਰ ਰੋਤ ਭਈ ਲਬ ॥
 ਰੋਸ ਭਰੇ ਦਨ ਬੰਸ ਬਲੀ ਸਥ ॥
 ਲਕਸ਼ ਧੀਰ ਬਜੀਰ ਬੁਲਾਏ ॥
 ਦੁਖਣ ਅੰਖਰ ਦਈਤ ਪਠਾਏ ॥

ਸੂਰਪਨਖਾ ਹੋਈ ਹੋਈ ਰਾਵਨ ਦੇ ਕੋਲ ਗਈ। ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨੂੰ
 ਬੜਾ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਲੰਕਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਬੜੇ ਵੱਡੇ
 ਯੋਧੇ ਅਤੇ ਵਜੀਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲਈ।
 ਵੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਖਰ ਅਤੇ ਦੁਖਣ ਨਾਮੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਲੜਨ
 ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਏ।

Moaning and crying aloud she went to
 her brother, Ravana, the king of demons.

Ravana was enraged and called all his brave and most courageous warriors alongwith ministers. They all decided to send big army under the command of great demon warriors Khara and Dushna.

338

ਸਾਜ ਸਨਾਹ ਸੁਬਾਹ ਦੁਰਯੁਤ ॥
ਬਾਜਤ ਬਾਜ ਚਲੇ ਗਜ ਗੁੰਜਤ ॥
ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਦਸੋ ਦਿਸ ਕੂਕੇ ॥
ਸਾਵਨ ਕੀ ਘਟ ਜਿਯੋ ਘੁਰ ਦੂਕੇ ॥

ਖਰ ਅਤੇ ਦੂਖਨ ਸੈਨਾਂ ਦੇ ਕਟਕ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ, ਬੜੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਧਾਰਨ ਕਰ, ਘੋੜਿਆਂ ਉਤੇ ਅਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਇਉਂ ਆਏ ਜਿਵੇਂ ਸਾਵਣ ਦੀ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਘਟਾਂ ਚੜ੍ਹ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਕੂਕਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ।

Khara and Dushana, most hedious, demons with swarming multitude, fiends, armed with diverse weapons and armours, riding on horses and mighty elephants set forth like the death doomed dense clouds in the month Sawana. They shouted, they defied, they leapt in the air and cried for the enemy.

339

ਗਜੱਤ ਹੀ ਰਣਬੀਰ ਮਹਾਂ ਮਨ ॥
ਤਜੱਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭੁੰਮ ਅਯੋਧਨ ॥
ਫਾਜਤ ਹੀ ਚਖੁ ਸੁਣਤ ਸੋਸਰ ॥
ਨਾਦ ਕਰੇ ਕਿਲਕਾਰ ਭਯੰਕਰ ॥

ਰਾਮ ਛਣ ਵਿਚ ਖੂਬ ਗਜੇ । ਖੂਬ ਰਣ ਭੁੰਮੀ
ਵਿਚ ਜੰਮੇ । ਉਨਾਂ ਦੇ ਤੀਰ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦਾ ਲਹੂ ਰੱਜ ਰੱਜ
ਕੇ ਪੀਠ ਲਗੇ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਖਸ਼ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ
ਸ਼ੋਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ।

On seeing the hostile force Rama, the incarnate, handled his massive bow and took up position and stood like a pillar in the battle field. He strung his bow. His arrows pierced into the demons and squeezed their blood, where upon the demons, being hurt made hedious noise.

340

ਤਾਰਕਾ ਛੋਦ ॥

ਰਨ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਬਿਰੱਚਹਿਗੇ ॥
ਸਰ ਸੋਲ ਸਰਾਸਨ ਨੱਚਹਿਗੇ ॥
ਸੁ ਬਿਰੁੱਧ ਅਵੱਧਿਸੁ ਗਾਜਹਿਗੇ ॥
ਰੱਣ ਰੰਗਹਿ ਰਾਮ ਬਿਰਾਜਹਿਗੇ ॥

ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ, ਰਾਮ ਅਤੇ ਲਛਮਨ ਖੂਬ
ਨੇਜਿਆਂ, ਤੀਰਾਂ ਅਤੇ ਧਨੁਖ ਨਾਲ ਦੌੜਾ ਨਾਲ ਲੜਨਗੇ ।

Rama, the incarnate alongwith his
mighty brother Lakshmana will fight
fiercely with the demons with the
formidable bow, arrows and sharp spears.

341

ਸਰ ਓਘ ਪ੍ਰਓਘ ਪ੍ਰਹਾਰੰਗੇ ॥
ਰਣ ਰੰਗ ਅਭੀਤ ਬਿਹਾਰੰਗੇ ॥
ਸਰ ਸੂਲ ਸਠਾਹਿਰਿ ਛੁਟੋਹਿਗੇ ॥
ਦਿਤਿ ਪੁਤ੍ਰ ਧਰਾ ਪਰ ਲੁਟੋਹਿਗੇ ॥

ਰਾਮ ਅਤੇ ਲਛਮਨ ਤਿਖੇ ਤਿਖੇ ਤੀਰਾਂ, ਦੇ ਇੱਕਠ ਨੂੰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਚ
ਕਰਕੇ, ਚਿਲੇ ਚੜਾਨਗੇ । ਰਣ ਵਿਚ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਨਗੇ ।
ਤੀਰ, ਨੇਜੇ ਅਤੇ ਤਿੱਖੀ ਖੜਗ ਚਲਾ ਕੇ ਦੌੜਾ ਦੇ ਸੰਜੋਅ ਵਿੱਚ
ਸੁਟਣਗੇ । ਦਿਤੀ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦੌੜ ਮਾਰੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ
ਲੇਟਨਗੇ ।

Rama the incarnate along with Lakshmana
will shaft his bow and shower innumerable
arrows instantaneously. Like a fearless
furious lion he shall enter the
battlefield and fight with sharpened arrows,
dangerous spears and sharp daggers which will
cut their armour and helmets through. The
demons, sons of Diti will be mercilessly killed
and thrown in the dust.

342

ਸਰ ਸੰਕ ਅਸੰਕਤ ਸਾਹਿ ਗੇ ॥
ਬਿਨ ਭੀਤ ਭਯਾ ਦਲ ਦਾਹਿਗੇ ॥
ਛਿਤਲੁਥ ਬਲੁਥ ਬਿਖਾਰਹਿਗੇ ॥
ਤਰੁ ਸਣੇ ਸੁ ਮੂਲ ਉਖਾਰਹਿਗੇ ॥

ਰਾਮ, ਡਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅਡਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨਗੇ ।
ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਦਲ ਵਿਚ ਤਰਥਲੀ ਮਚਾ ਦੇਣਗੇ ।
ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਲੋਥਾਂ ਹੀ ਲੋਥਾਂ ਖਿਲਰ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਦਰਖਤਾਂ
ਨੂੰ ਸਣੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਉਖਾਰ ਦੇਣਗੇ ।

Rama, the incarnate will wroth havoc, kill
the timid and fearless Like a wild } tempest
he will devastate and gore. There will be corpse
lying all over the ground. He will distrust the
mighty trees from the roots.

343

ਨਵ ਨਾਇ ਨਵੀਰ ਨ ਬਾਜਤ ਭੇ ॥
ਗਲ ਗੱਜ ਹਠੀ ਰਣ ਰੰਗ ਫਿਰੇ ॥
ਲਗ ਬਾਲ ਸਨਾਹ ਦੁਸਾਰ ਕਢੇ ॥
ਸੁਅ ਤਫਕ ਕੇ ਜਨ ਰੂਪ ਮਢੇ ॥

ਢੋਲ ਆਦਿ ਨਵਾਂ ਹੀ ਨਾਦ ਵਜਾਣਗੇ । ਹਨੀ ਰਾਮ ਰੱਣ ਵਿਚ
ਗਜਣਗੇ । ਤੀਰ ਅਤੇ ਨੇਜੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਦੁਸਾਰ ਪਾਰ ਕਰ ਜਾਣਗੇ ।
ਰਾਮ ਉਨਾਂ ਦਾ ਰੰਦ ਰੰਦ ਕੇ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਘੜਣਗੇ ।

The drums will play fresh tunes, while
upon the valient and sturdy Rama, the
incarnate, will thunder and roar in the
battlefield. His mighty and venomous arrows
and sharp spears will pierce the enemies.
He will spoke and shave the demons, to
smooth and to create a new figure.

344

ਬਿਨ ਸੰਕ ਸਨਾਹ ਰਿਤਾਰਤ ਹੈ ॥
ਰਨ ਬੀਰਨ ਬੀਰ ਪ੍ਰਚਾਰਤ ਹੈ ॥
ਸਰ ਸੁੱਧ ਸਿਲਾ ਸਿਤ ਤੋਰਤ ਹੈ ॥
ਜੀਯ ਰੋਸਹ ਲਾਹ ਲਘੋਰਤ ਹੈ ॥

ਬੇਖੋਫ਼ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਫ਼ਕ ਹੈ ਕੇ ਖੜਗ ਨੂੰ ਚਲਾਣਗੇ । ਰਣ ਵਿਚ
ਬੀਰ ਰਾਮ, ਰਣ ਦੇ ਧਨੀ, ਭਿਆਨਕ ਜੁਧ ਕਰਨਗੇ । ਸਿਲ ਦੇ
ਉਤੇ ਤੇਜ਼ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਚਿਟੇ ਤੀਰ ਚਲਾਣਗੇ । ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ, ਰਜ ਹੋ,
ਭਿਆਨਕ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਸੁੱਧ ਕਰਨਗੇ ।

Fearlessly, and frightfully Rama the,
incarnate will wield the sabre. Excellent in
the archery he will wrought havoc, utter
distruction and terrible battle. Sharpen on a
stone he will shower razor like white arrows.
With firy enthusiusm horrible rage, and to his
entire satisfaction Rama will wage the war.

345

ਰਣਧੀਰ ਅਯੋਧਨ ਲੁਝੱਤ ਹੈ ॥
ਰਦ ਪੀਸ ਭਲੇ ਕਰ ਜੁਝੱਤ ਹੈ ॥

ਰਣ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਨਿਹਾਰਤ ਹੈ ॥

ਜੋ ਸੱਚ ਨਿੱਨਦ ਪੁਕਾਰਤ ਹੈ ॥

ਅਯੋਧਿਆ ਦੇ ਰਣਧੀਰ, ਰਾਮ, ਜੰਗ ਵਿਚ ਦੰਦ ਪੀਸ ਪੀਸ ਕੇ
ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਜੁਝਦੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਦੈਂਤ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ
ਦੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨਿ ਗੂੰਜਾਰਦੇ ਹਨ ।

The great and powerful warrior of
Ayodhya, Rama the incarnate, fought with
valour and might. He grounded and
gnashed his teeth in rage and performed
miracles. Both gods and demons got
wonder struck and shouted together,
Glorious Victory for Rama the victorious.

346

ਬਣ ਗਿਧੌਨ ਭਿਧ ਰੜਤ ਨਭ ॥

ਕਿਲਕੰਤ ਸੁ ਡਾਕਣਿ ਉਚ ਸੁਰ ॥

ਭ੍ਰਮ ਛਾਡ ਭਕਾਰਤ ਭੂਤ ਭ੍ਰਮ ॥

ਰਣ ਰੰਗ ਬਿਹਾਰਤ ਭ੍ਰਾਤ ਦੁਖ ॥

ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਘੋਰ ਜੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਕਾਸ ਵਿਚ, ਰਣ ਭੂਮੀ
ਦੇ ਉਪਰ ਅਨੰਤ ਗਿਧਾਂ ਚਕਰ ਲਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਚੁੜੇਲਾਂ
ਕਿਲਕਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਭੂਤਨੇ ਉਚੀ ਉਚੀ ਭਕਾਰਦੇ ਹਨ ।

Rama, the incarnate and his mighty
brother, Lakshmana fought frantically and
most violently. Vultures ravened in the
sky for prey. It was heavy and fierce
bloodshed and slaughter. The fiends,
ghosts, goblins and evil spirits, shrieked,
raved, howled and roared.

347

ਖਰ ਦੂਖਣ ਮਾਰ ਬਹਾਇ ਦੇਏ ।
ਜਯ ਸੋਦ ਨਨੋਦ ਬਿਹੰਦ ਭਏ ॥
ਸੁਰ ਫੁਲਨ ਕੀ ਬਰਖਾ ਬਰਖੇ ॥
ਰਣਧੀਰ ਅਧੀਰ ਦੋਉ ਪਰਖੇ ॥

ਇਉਂ ਰਾਮ ਅਤੇ ਲਛਮਨ ਨੇ ਖਰ ਅਤੇ ਦੂਖਣ ਦੋਹਾਂ
ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਦੇ
ਜੈਕਾਰੇ ਛੜੇ, ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕੀਤੀ । ਇਉਂ ਰਣ ਵਿਚ
ਰਣਧੀਰ ਅਤੇ ਅਧੀਰ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਹੋਈ ।

In this manner, Khara and Dushna
demon cannibals fell struck by Rama,
the incarnate. The gods above shouted,
"Victory Victory for Rama the Victorious."
And showered flowers on him and sang
his glory. Thus the mighty and the
unsteady were tested in the fields of war.

348

ਅਥ ਸੀਤਾ ਹਰਨ ਕਥਨੰ ॥ ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ ।

ਰਾਵਨ ਨੀਚ ਮਰੀਚ ਹੂੰ ਕ੍ਰਿਹ
ਬੀਚ ਗਏ ਬਧ ਬੀਰ ਸੁਨੇ ਹੈ ॥
ਬੀਸ ਹੂੰ ਬਾਹਿ ਹਥਿਆਰ ਗਹੇ
ਰਿਸ ਮਾਰ ਮਨੇ ਦਸ ਸੀਸ ਧੁਨੇ ਹੈ ॥
ਨਾਕ ਰਟਯੋ ਜਿਨ ਸੂਪਨਖਾ
ਕਹਤੇ ਤਿਹ ਕੋ ਦੁਖ ਦੋਖ ਲਗੇ ਹੈ ॥
ਰਾਵਨ ਕੋ ਬਨਕੇ ਪਲ ਮੋ ਛਲ ਕੇ
ਤਿਹ ਕੀ ਘਰਨੀ ਧਰ ਲਯੇ ਹੈ ॥

ਨੀਚ ਰਾਵਣ ਮਰੀਚ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਖਰ ਅਤੇ
ਦੂਖਣ ਆਦਿ ਦੇ ਬਧ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦਸਿਆ ।
ਆਪਣੀਆਂ ਵੀਹਾਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਸਾਂ

ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਟਨ ਲਗਾ ਅਤੇ ਬਹਿਣ ਲਗਾ, "ਜਿਸ ਨੂੰ
ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਸੂਰਪਨਖਾ ਦਾ ਨੌਕ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬਹੁਤ
ਦੁਖੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਚੋਲ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ
ਫਲ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗਾ।"

The ten headed demon King Ravana approached
Maricha at his abode greatly perturbed in
mind. He added the whole event of the battle
between Rama, Khara and Dushana, and how
ruthlessly they were killed in the battle.
The ten headed wrecked his forehead with his
twenty arms, and put his whole plan before him
and said, "Rama, the infuriated elephant, who has
insulted my sister and cut her nose, will be
repaid in full and taxed in pain to the maximum.
I want to carry off his wife by assuming the
form of an ascetic."

349

ਨਾਥ ਅਨਾਥ ਸਨਾਥ ਕੀਯੋ ॥
ਕਰ ਕੇ ਅਤਿ ਮੋਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਆਏ ॥
ਭੋਨ ਭੰਡਾਰ ਅਕਟੀ ਬਿਕਟੀ
ਪ੍ਰਭੂ ਆਜ ਸਬੈ ਘਰ ਬਾਰ ਸੁਹਾਏ ।
ਦੇ ਕਰ ਜੋਰ ਕਰੋ ਬਿਨਤੀ
ਸੁਨ ਕੇ ਨਿਪ ਨਾਥ ਖੁਰੇ ਮਰ ਮਾਨੇ ॥
ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸਹੀ ਅਵਤਾਰ
ਤਿਨੇ ਤਮ ਮਾਨਸ ਕੇ ਨ ਪਛਾਨੇ ॥

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਅਨਾਥ! ਏ ਨਾਥ ਮੇਰੇ
ਧੋਨ ਭਾਗ ਹਨ ਆਪ ਮੇਰੇ ਗ੍ਰਿਹ ਵਿਖੇ ਪਿਧਾਰੇ ਹੋ। ਮੇਰੀ ਟੁਟੀ ਹੋਈ,
ਭੈੜ ਭੜਥੀ ਕੁਲੀ, ਆਪ ਦੇ ਆਵਨ ਨਾਲ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਹਥ
ਜੋੜ ਕੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਬਨਗੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਹੇ ਨਾਥ ਭੁਗਾ ਨ ਮਨਾਣਾ।
ਰਾਮ ਰਘੁਬੀਰ ਸਚ ਮੁਚ ਅਵਤਾਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਮਨੁਖ ਨਾ
ਸਮਝੋ।"

Mariche Said to Ravana, 'O King of all :
I am fortunate that you have honoured me by
visiting my humble abode and sanctified it.
Most humbly, with folded hands, I tell, O
Ravana, Rama is in fact the incarnation, in
effulgence. Do not take him to be an
ordinary being. I beg apology for the truth-
fulness.

350

ਰੇਸ ਭਰਯੋ ਸਭ ਅੱਗ ਜਰਯੋ
ਮੁਖ ਰੱਤ ਕਰਯੋ ਜੁਗ ਨੈਨ ਤਚਾਏ ॥
ਤੇ ਨਾ ਲਗੇ ਹਮਰੇ ਸਠ ਬੋਲਨ
ਮਾਨਸ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਗਿਨਾਏ ॥
ਮਾਤ ਕੀ ਏਕ ਹੀ ਬਾਤ ਕਹੋ
ਤਜ ਤਾਤ ਘ੍ਰਿਣਾ ਬਨ ਬਾਸ ਨਿਕਾਰੇ ॥
ਤੇ ਦੋਉ ਦੀਨ ਅਧੀਨ ਜੁਗੀਕਸ
ਕੇ ਭਿਰ ਹੈਂ ਸੰਗ ਆਨ ਹਮਾਰੇ ॥

ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਉਹ ਅੱਗ ਬਬੋਲਾ
ਹੋ ਗਿਆ, ਮੂੰਹ ਲਾਲ ਸੂਹਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਖਾਂ ਵਿਚ ਖੂਨ ਉਤਰ
ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, "ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਨ ਕਹੋ
ਕਿ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਹੈ । ਉਹ ਰਾਮ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਇਕ ਬੋਲ ਕਹਿਣ
ਉਤੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਘ੍ਰਿਣਾ ਨਾਲ ਬਣਾ ਵਿਚ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਵਤਾਰ
ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਹੁਣ ਜਿਹੜਾ ਬਣਾ ਵਿਚ ਜੋਗੀਆਂ ਵਾਂਗ ਮਾਰਿਆ
ਮਾਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰਾ ਟਾਕਰਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।"

At this, Ravana the demon king was
infuriated with wild rage. With face
red as hot iron and eyes wide with blood-
stain he said in remorse, "utter not the
words, insagacious and indiscreet
O fool : banished by father in the forest
by the most insignificant words of
the mother, can be the incarnate

effulgent ? It is most ridiculous and absurd. An ascetic, a rambler in the forest is a match to my equal, do you dare say that ?"

351

ਜੋਨ ਹੀ ਜਾਤ ਤਹਾਂ ਰਹ ਤੈ ਸੋਠ
 ਤੋਰ ਜਟਾਨ ਕੇ ਜੂਟ ਪਟੇ ਹੋ ॥
 ਕੋਚਨ ਕੋਟ ਕੇ ਉਪਰ ਤੇ ਡਰ
 ਤੋਹਿ ਨਦੀ ਸਰ ਬੀਚ ਡੁਬੇ ਹੋ ॥
 ਚਿੱਤ ਚਿਰਾਤ ਬਸਾਤ ਕਛੂ ਨ
 ਰਿਸਾਤ ਚਲਯੋ ਮੁਨਿ ਘਾਤ ਪਛਾਨੀ ॥
 ਰਾਵਨ ਨੀਚ ਕੀ ਮੀਚ ਅਧੋਗਤਿ
 ਰਾਘਵ ਪਾਨ ਪੂਰੀ ਸੁਰਮਾਨੀ ॥

ਰਾਵਣ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਉ ਨੀਚ ਕਲ ਪਾਮਰ, ਦੁਸ਼ਟ, ਜੇ ਤੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਬੋਲਿਆ, ਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਜਟਾਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਰਖ ਦਿਆਂਗਾ । ਸੁਮੇਰ ਪ੍ਰਬਤ ਤੋਂ ਪਟਕਾ ਮਾਰਾਂਗਾ, ਯਾ ਨਦੀ ਦੇ ਵਿਚ ਸਟ ਕੇ ਡੋਬ ਦਿਆਂਗਾ ।" ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਰੀਚ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਗੁਸਾ ਚੜਿਆ ਪਰ ਉਹਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨ ਗਈ । ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਰਾਵਣ ਨੀਚ ਦੀ ਮੌਤ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਪਤਨ ਦੇ ਦਿਨ ਆ ਗਏ ਹਨ । ਰਾਘਵ-ਰਾਮ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨਗੇ ।

Ravana said most harshly to Maricha,
 "O, fool, lowborn wretch, you dissuade
 me from hostilities. Beware, I shall pull
 you by the hairlocks, throw you down
 from the Sumera, the highest peak, or drown
 you in the deep river, for your impropriety."
 Maricha was extremely enraged but felt
 helpless, he thought that the god of death
 was pulling him at his door. He was inviting
 this trouble and ruin for himself. When the
 king goes wrong, destruction visits his

realm. "What can I do ? let Rama, the foremost of all, kill him and ruin him as he desires." he thought.

352

ਕੰਚਨ ਕੋ ਹਰਣਾ ਬਨ ਕੋ
ਰਘੁਬੀਰ ਬਲੀ ਜਹ ਥੇ ਤਹ ਆਯੋ ॥
ਰਾਵਨ ਹੋ ਉਤ ਤੋ ਜੁਗੀਯਾ
ਸੀਐ ਲੈਨ ਚਤੁਰੋ ਜਨ ਮੀਚ ਚਲਾਯੋ ॥
ਸੀਯਾ ਬਿਲੋਕ ਕੁਰੰਗ ਪ੍ਰਭਾਕਰ
ਮੋਹਿ ਰਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਤੀਰ ਉਚਾਰੀ ॥
ਆਨ ਦਿਜੈ ਹਮ ਕੋ ਮ੍ਰਿਗਵਾ
ਸੁਨ ਸੀ ਅਵਧਸ ਮੁਕੰਦ ਮੁਰਾਰੀ ॥

ਮਰੀਚ ਸੁੰਦਰ ਸੋਨੇ ਦਾ ਹਿਰਣ ਬਣ ਕੇ ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਅਤੇ ਲਛਮਨ ਬੈਠ ਸਨ, ਉਥੇ ਆਇਆ, ਰਾਵਣ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਸਾਧੂ ਜੋਗੀ ਬਣ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਆਇਆ । ਸੋਨੇ ਦੇ ਹਿਰਣ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ, ਸੀਤਾ ਮੋਹੀ ਗਈ ਅਤੇ ਰਾਮ ਰਘੁਬੀਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੀ, "ਹੇ ਮਹਾ ਬਲੀ, ਅਵਧ ਦੀ ਸੋਭਾ, ਹੇ ਮੁਕੰਦ, ਇਹ ਹਿਰਣ ਮੈਨੂੰ ਲਿਆ ਦਿਓ । ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਲਗਾ ਹੈ ।"

There upon assuming the form of an enchanting deer, Maricha came near the cottage of Rama, the incarnate. Ravana, the king of demons came thither in the garb of an ascetic. As soon as Sita's fawn like eyes fell on the enchanting deer, she immediately got tempted and attracted in admiration. Instantaneously, Sita called about in delight, "O Lord of Avadh : Mighty Vallient : Please capture this deer, and bring it to me, it has captivated my mind."

353

ਰਾਮ ਵਾਚ ।

ਸੀਯਾ ਮ੍ਰਿਗ ਕਹੂੰ ਕੰਚਨ ਕੋ,
ਨਹਿ ਕਾਨ ਸੁਨਿਯੋ, ਬਿਧਿ ਨੇ ਨ ਬਨਾਯੋ ॥

ਬੀਸ ਬਿਸਵੇ ਛਲ ਦਾਨਵ ਕੋ,
ਬਨ ਮੈਂ ਜਿਹ ਆਨ ਤੁਮੈ ਡਹਕਾਯੋ ॥
ਪਯਾਰੀ ਕੋ ਆਇਸ ਮੇਟ ਸਕੋ,
ਨ ਬਿਲੋਕ ਸੀਯ ਕਹੁ ਆਤੁਰ ਭਾਰੀ ॥
ਬਾਂਧ ਨਿਖੰਗ ਚਲੇ ਕਟਿ ਸੋਕਹਿ,
ਭਾਤ ਈਹਾਂ ਕਰਿ ਜੈ ਰਖਵਾਰੀ ॥

ਰਾਮ ਬਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਰੂਪਮਤੀ ਸੀਤੋ : ਸੋਨੇ ਦਾ ਹਿਰਣ ਨਾ ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਕੰਨੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਧਾਤਾ ਨੇ ਰਚਿਆ ਹੈ । ਸੋ ਵੀ ਸਦੀ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੇਵਤ ਨੇ ਛਲ ਕਰ ਕੇ ਤੇਨੂੰ ਭਰਮਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਿਯ ! ਭਾਵੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੇਟ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਪਿਆਰੀ ਸੋਨੇ ਦੇ ਹਿਰਣ ਨੂੰ ਨ ਦੇਖ : ਨਾ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ।" ਜਦੋਂ ਸੀਤਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਰਾਮ ਤਰਕਸ ਤੀਰ ਲੈ ਕੇ ਤਰ ਪਏ ਅਤੇ ਲਛਮਨ ਨੂੰ ਰਖਵਾਲੀ ਲਈ ਛੱਡ ਗਏ ।

Rama, the mighty said, "O charming Sita : Such an enchanting deer, neither heard nor ever created by Vidhata. It is certainly the doing of a sorcerer. The demon has assumed the form of a deer and has captivated your mind. O my deer : Destiny cannot be over ruled. O my beloved do not look at the charming deer." After the continuous entreaties of Sita, Rama girded up his waist belt with quiver, set forth, leaving Lakshma for the protection of Sita.

354

ਓਟ ਬਕਿਓ ਕਰ ਕੋਟ ਨਿਸਾਚਰ,
ਸ੍ਰੀ ਰਾਖੁਬੀਰ ਨਿਦਾਨ ਸੰਘਾਰਯੋ ॥
ਹੇ ਲਹ ਬੀਰ ਉਬਾਰ ਲੈ ਸੋਕਹੁ,
ਯੋ ਕਹ ਕੈ ਪੁਨ ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਰਯੋ ॥
ਜਾਨਕੀ ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ ਸੁਨਿਯੋ,
ਤਬ ਹੀ ਤਿਹ ਓਰ ਸੁਮਿਤ੍ਰ ਪਠਾਯੋ ॥
ਰੇਖ ਕਮਾਨ ਕੀ ਕਾਢ ਮਹਾਂਬਲ,
ਜਾਤ ਭਏ ਇਤ ਰਾਵਨ ਆਯੋ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੌਤ ਨੇ ਹਿਰਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਉਹਨੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕੀ
ਲਗਾਈ, ਤਾਂ ਰਾਮ, ਰਘੁਬੀਰ ਨੇ ਤੀਰ ਚਲਾਇਆ । ਮਰਨ
ਲਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ਰਾਮ ਵਾਂਗੂ ਅਵਾਜ਼ ਦਿਤੀ, "ਹੇ ਲਛਮਨ ਬਚਾਓ
ਬਚਾਓ ।" ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜਾਨਕੀ ਨੇ ਇਹ ਕੁਬਲ ਸੁਣੇ ਤਾਂ, ਉਸ ਨੇ
ਲਛਮਨ ਨੂੰ ਰਾਮ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਭੇਜਿਆ । ਲਛਮਨ ਮਹਾਬਲੀ
ਜਾਣ ਲਗਿਆ ਕਮਾਨ ਦੀ ਧਾਰ ਨਾਲ ਧਾਰ ਲਗਾ ਕੇ ਗਏ ਹੀ ਸਨ
ਕਿ ਰਾਵਣ ਆ ਗਿਆ ।

Rama, the incarnate, cast his glance upon the
supurb deer, when it came out of the hiding place,
and aimed at, with a fatal shaft, the deer fell on
the ground with terrible cry and called out Lakshmana
for protection, in Ramas words. On hearing the
agonising cry, Sita called Lakshmana, to go for the
help of his brother. In great distress and very
reluctantly, Lakshmana, the mighty, drew a boundry line
round the cottage, for gods to protect, Sita, and went after
Rama. Immediately Ravana, in the form of an anchorite
appeared.

355

ਭੇਖ ਆਲੇਖ ਉਚਾਰ ਕੇ ਰਾਵਣ
ਜਾਤ ਭਏ ਸੀਯ ਕੇ ਵਿਗੋਯੇ ॥
ਅਵਿਲੋਕ ਧਨੀ ਧਰਵਾਨ ਵਡੇ,
ਤਿਹ ਜਾਇ ਮਿਲੇ ਮਗ ਮੋ ਨੱਗ ਜਿਯੇ ॥
ਕਛੁ ਦੇਹ ਭਿੱਛਾ ਮ੍ਰਿਗ ਨੈਨ ਹਮੇ
ਇਹ ਰੇਖ ਮਿਟਾਇ ਹਮੇ ਅਬਹੀ ॥
ਬਿਨ ਰੇਖ ਭਈ ਅਵਲੋਕ ਲਈ
ਹਰਿ ਸੀਯ ਉਡਯੋ ਨਭ ਕੋ ਤਬਾਹੀ ॥

ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਂਗੂ ਅਲੱਖ ਜਗਾ ਕੇ, ਰਾਵਣ, ਪ੍ਰਬਤ ਜਿਤੀ ਦੇਹ
ਵਾਲਾ ਮੀਢੇ ਯਾਂ ਛੱਤਰੇ ਵਾਂਗੂ ਸੀਤਾ ਦੇ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ,
"ਹੇ ਕੋਵਲ ਨੈਣੀ ਕੋਈ ਭਿੱਛਾ ਦੇਹ-ਇਸ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ

ਆ ਕੇ ।" ਜਿਉਂ ਹੀ ਸੀਤਾ ਰੋਖਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈ ਤਾਂ ਛੱਤਰੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਅਕਾਸ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਉਡ ਗਿਆ ।

Like a mendicent, in the name of God, the hideous, huge, and like wild ram, Ravana approached Sita, and like a swindler he duped her and said, "O fawn eyed lady : I beg of you, for alms. Come out of the boundry line and pray offer me something." Soon after Sita stepped out, the wild ram, seized her and took his way through the air.

356

ਅਬ ਸੀਤਾ ਖੋਜ ਬੋ ਕਥਨੋ ॥ ਸੋਟਕ ਛੋਦੋ ॥

ਰਘੁਨਾਥ ਹਰੀ ਸੀਯ ਹੋ ਮਨੋ ॥
ਹਿਰਕਾਨ ਭਿਖਸਿਤ ਰਾਮ ਧਨੋ ॥
ਚਹੂੰ ਓਰ ਸੁਧਾਰ ਨਿਹਾਰ ਫਿਰੇ ॥
ਛਿਤ ਉਪਰ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਰਾਜ ਗਿਰੇ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਨੇ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮਨ ਵਿਚ ਬੜੇ ਚਿੰਤਤ ਹੋਏ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੁਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਯਾਂ ਖਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਦ ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੇ ਲਭ ਹਟੇ ਤਾਂ ਸਿਲ ਉਤੇ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਚਿੱਟੇ ਤੀਰ ਲੈ ਕੇ, ਧਨੁਖ ਸਜਾ ਕੇ, ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਗੇ । ਜਦੋਂ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਸੀਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਰਾਮ ਬੇਸੁਧ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿਗ ਪਏ ।

When Rama the incarnate, saw the hermitage beraft of Sita, he was greatly agitated, and thought that she had been either abducted, or killed or taken away by wild animals. He searched her all around, in vain. Then taking up his white arrows he sharpened them on the stone, tied the bow and the quiver and set forth, in search of his charming

wife. After finding and searching all the possible places, when Sita could not be traced, Rama fell on the ground unconscious.

357

ਲਖ਼ਮੀਰ ਉਠਾਇਸੁ ਅੰਕ ਭਰੇ ॥
ਮੁਖ ਪੋਛ ਤਬੈ ਬਚਨਾ ਉਚਰੇ ॥
ਕਸ ਅਧੀਰ ਪਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਧੀਰ ਧਰੇ ॥
ਜਿਯਾ ਜਾਇ ਕਹਾ ਤਿਹਿ ਸੋਧ ਕਰੇ ॥

ਤਦ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਲਕਸ਼ਮਨ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਉਠਾਇਆ, ਸਨੇਹ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਜਵੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ, ਚੇਹਰੇ ਨੂੰ ਪਲੇਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, "ਹੇ ਆਰੀਆ, ਧੀਰਜ ਕਰੋ। ਐਨੇ ਵਿਆਕੁਲ ਨਾ ਹੋਵੋ। ਸੀਤਾ ਕਿਥੇ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਚਲੋ ਉਸ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰੀਏ।"

The Lakshmana lifted his brother most lovingly and affectionately, taking him into his arms, patted and caressed his cheeks and said in affectionate tone, "O Arya, do not lament in distress, take heart, be brave, pick up courage and let us set forth in search of Sita.

358

ਉਠ ਨਾਥ ਭਏ ਫਿਰ ਭੁੰਮ ਗਿਰੇ ॥
ਪਹਰੇ ਕਰ ਲੋ ਫਿਰ ਪ੍ਰਾਨ ਫਿਰੇ ॥
ਤਨ ਚੇਤ ਸੁਚੇਤ ਉਠੇ ਹਿਰਯੋ ॥
ਰਣ ਮੰਡਲ ਮੱਧ ਗਿਰਿਯੋ ਭਟ ਜਿਯੋ ॥

ਸੁਆਮੀ ਰਾਮ, ਉਠੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਬੇ-ਸੁਧ ਹੋ ਕ ਡਿਗ ਪਏ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਪਹਿਰ ਮਗਰੋਂ ਹੋਸ਼ ਆਈ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਚੇਤ ਹੋਏ, ਪਰ ਪਿਆਰੀ ਜਾਨਕੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਇਉਂ ਡਿਗੇ ਜਿਵੇਂ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਇਆ ਯੋਧਾ ਡਿਗਦਾ ਹੈ।

Rama, the incarnate, regained consciousness but again with a flash of the memory of Sita, he was overwhelmed with grief and swooned. After sometime he regained his senses. But cast down by sorrow and pulled in the grip of grief he again fell down in swoon like a wounded warrior in the battlefield.

359

ਚਹੁ ਓਰ ਪੁਕਾਰ ਬਕਾਰ ਬਕੇ ॥
ਲਘੁ ਭ੍ਰਾਤ ਭਏ ਬਹੁ ਭਾਂਤ ਝਬੇ ॥
ਉਠ ਕੇ ਪੁਨ ਪ੍ਰਾਤ ਸਨਾਨ ਗਏ ॥
ਜਲ ਜੇਤ ਸਬੈ ਜਰਿ ਛਾਹੁ ਭਏ ॥

ਚਾਰੋ ਪਾਸੇ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ, ਲੋਏ ਨੱਤ ਕੇ ਧੱਕ ਗਏ ਤਾਂ
ਲਛਮਨ ਬਹੁਤ ਫਿਰਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਰਾਮ, ਪ੍ਰਾਤਕਾਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ
ਅਸਨਾਨ ਕਰਨ ਗਏ, ਜੱਲ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਸਨ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧ ਅਗਨੀ ਨਾਲ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਏ ।

They called aloud, they shrieked and shrilled in agonised tone, none answered the call. Lakshmana, the younger brother was greatly pained in agitation. As the day dawned, Rama, the incarnate, went to take bath. Being frantic in grief and anger, all the creatures, insects and the animates of water, were burnt and rendered into ashes.

360

ਬਿਰਹੀ ਜਿਹ ਓਰ ਸੁ ਦ੍ਰਿਸਟ ਧਰੇ ॥
ਫਲ ਫੂਲ ਪਲਾਸ ਅਕਾਸ ਜਰੇ ॥
ਕਰ ਸੋ ਧਰ ਜੇਨ ਛੁਅੰਤ ਭਈ ॥
ਕਚਬਾਸਨ ਜਿਉਂ ਪਕ ਫੂਟ ਗਈ ॥

ਬਿਰਹੀ ਰਾਮ ਨੇ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਫਲ,
ਫੁਲ, ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਸਭ ਜਲ ਉਠੇ । ਹੱਥ ਨਾਲ ਜਿਸ
ਪ੍ਰਥਤ ਨੂੰ ਰਾਮ ਨੇ ਛੁਹਿਆ ਉਹ, ਕਚੇ ਵਾਂਸ ਵਾਂਗੂ ਪਕ ਗਿਆ ਅਤੇ
ਟੁਟ ਗਿਆ ।

The fierce glare of separation of Rama, the
incarnate, got furious, wherever he
glanced, flowers, plants, fruit trees,
birds and vultures were all destroyed and
annihilated. The sky was over cast.
The high mountains were crushed like ripe
bamboo trees.

361

ਜਿਹ ਭ੍ਰਮ ਬਲੀ ਪਰ ਰਾਮ ਫਿਰੇ ।
ਦਭੁ ਜਿਉਂ ਜਲ ਪਾਤ ਪਲਾਸ ਗਿਰੇ ॥
ਤੁਟ ਅਸ਼ੂਅ ਆਰਣ ਨੈਨ ਝਰੀ ॥
ਮਨੋ ਤਾਤ ਤਵਾ ਪਰ ਬੁੰਦ ਪਰੀ ॥

ਜਿਸ ਭ੍ਰਮੀ ਉਤੇ ਦੀ ਰਾਮ ਲੰਘੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫੁਲ, ਫਲ ਪਤੇ,
ਪੰਛੀ, ਗਿਧਾਂ ਆਦਿ ਇਉਂ ਜਲਾ ਦਿਤੇ ਜਿਵੇਂ ਦਾਵਾ ਅਗਨ ਨਾਲ ਜੰਗਲ
ਜਲ ਉਠਦਾ ਹੈ । ਰਾਮ ਦੇ ਤੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਬ੍ਰਿਹਾ ਦੇ ਕਾਰਣ, ਅਬਰੂਆਂ
ਦੀ ਝੜੀ ਲਗ ਗਈ, ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਮਾਨੋ ਰਾਮ, ਤੱਤੇ ਤੱਵੇ ਉਤੇ
ਪਈ ਬੁੰਦ ਵਾਂਗੂ ਤੜਪ ਰਹੇ ਹੋਣ ।

The fruits, the flowers, the trees, the
leaves, the birds and the vultures were
reduced to ashes from where ever Rama, the
incarnate, went in search of Sita, in
the high rage, like the forest fire.
Train of tears dropped from his eyes, out of
agony and pain, it appeared as if Rama
was fluttering in pain like a drop of
water on a red hot iron plate.

362

ਤਨ ਰਾਖਵ ਭੇਟ ਸਮੀਰ ਜਰੀ ॥
 ਤਜ ਧੀਰ ਸਰੋਵਰ ਮਾਝ ਦੁਰੀ ॥
 ਨਹਿ ਤੱਕੁ ਬਲੀ ਸਤ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ॥
 ਜਲ ਜੰਤ ਪਰਤੁਣ ਪੱਕੁ ਦਹੇ ॥

ਜਿਹੜੀ ਪਵਨ ਰਾਮ ਦੇ ਤਨ ਨਾਲ ਫੁਹੀ, ਉਹ ਵੀ ਸੜ
 ਉਠੀ । ਰਾਮ ਦਾ ਧੀਰਜ, ਬਲ ਸਾਹਸ ਅਤੇ ਤੇਜ ਮਾਨੋ ਸਰੋਵਰ ਦੇ
 ਵਿਚ ਡਿਗ ਪਿਆ । ਨ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਉਤੇ ਉਹ ਧੀਰਜ ਧਾਰੀ
 ਰਾਮ ਰਹੇ, ਨ ਕੋਈ ਫਲ, ਫੁਲ ਅਤੇ ਪੱਤਾ ਰਿਹਾ । ਜਲ, ਜੀਵ,
 ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਵਣ ਤ੍ਰਿਣ ਸਾਰੇ ਸੜ ਗਏ ।

The cold wind which touched Rama, the incarnate,
 turned into scorchingly hot. It was not,
 the same Rama, but a changed one. Great
 patience, valour, courage and glory of Rama,
 the incarnate, went deep into the pond. Every thing was so
 different. The beautiful flowers, the charming delicious fruits,
 the trees, the leaves, water, air and the birds
 all were destroyed and crushed, by the wild rage
 of Rama, the incarnate.

363

ਇਤਿ ਦੁੰਢ ਬਨੇ ਰਾਖੁਨਾਥ ਫਿਰੇ ॥
 ਉਤਰਾਵਨ ਆਨ ਜਟਾਉ ਘਿਰੇ ॥
 ਰਣ ਛੋਰ ਹਠੀ ਪਲਦੈਨ ਭਜਿਯੋ ॥
 ਉਭ ਪੱਛ ਗਏ ਪੈ ਨ ਪੱਛ ਤਜਿਓ ॥

ਇਧਰ ਰਾਮ ਬਣਾਂ ਵਿਚ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਦੁੰਡਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ।
 ਉਧਰ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਜਟਾਉ ਨੇ ਆਣ ਘੇਰਿਆ । ਜਟਾਉ ਨੇ
 ਰਾਵਣ ਦਾ ਪਿਛਾ ਕੀਤਾ । ਰਾਵਣ ਨਾਲ ਬੜੀ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ ।
 ਰਾਵਣ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪੰਖ ਕੱਟ ਦਿਤੇ ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਪਿਛਾ
 ਕਰਨਾ ਨ ਛੱਡਿਆ ।

Hither Rama the incarnate, was in search
 of his charming and most beloved wife,
 but on the other side Ravana, the demon
 king, was encountered by Jatayu, a Vulture Raj.
 Jatayu pursued Ravana and fought furiously,
 but in the midst of heavy fighting
 when Jatayu swooped upon Ravana, infuriated
 with rage, Ravana, clipped his wings, still
 the bird did not give up his efforts of
 pursuit,

364

ਪਛਰਾਜ ਰਾਵਨ ਮਾਰਕੇ ਰਘਰਾਜ ਸੀਤਹਿਲੈ ਗਯੋ ॥
 ਨਭ ਓਰ ਖੋਰ ਨਿਹਾਤ ਕੇ ਸੁ ਜਟਾਉ ਸੀਯ ਸੰਦਹ ਦਯੋ ॥
 ਤਬ ਜਾਨ ਰਾਮ ਗਏ ਬਲੀ ਸੀਯ ਸੱਤ ਰਾਵਨ ਹੀ ਹਰੀ ॥
 ਹਨੁਵੰਤ ਮਾਰਗ ਮੇਂ ਮਿਲੇ ਤਬ ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਤਾਸੋਂ ਕਰੀ ॥

ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ, ਜਟਾਉ, ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ, ਰਾਵਨ, ਰਾਮ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਪਤਨੀ
 ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ। ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੀਤਾ ਨੇ ਜਟਾਉ ਨੂੰ
 ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਸਚ ਮੁਚ
 ਰਾਵਨ ਚੁਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਾਦਿਆਂ ਜਾਦਿਆਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
 ਹਨੁਮਾਨ ਮਿਲੇ। ਰਾਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਪਾ ਲਈ।

After killing Jatayu, the king of
 birds, the cruel Ravana carried off
 Sita, through the sky. Most pathetically
 Sita, the beloved wife of Rama, gave
 messages of distress and sorrow to Jatayu,
 to be conveyed to his honoured Lord.
 Thus Rama, the incarnate got the message
 from Jatayu. In this manner Rama became
 certain that his beloved and loving
 wife, had been carried away by Ravana
 the king of Lanka. As the two
 brothers were passing, on the way, they
 met Hanumana and they befriended him.

ਤਿਨ ਆਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਰਾਜ ਕੋ ਕਪਿ ਰਾਜ ਪਾਇਨ ਭਾਰਯੋ ॥
 ਤਿਨ ਬੈਨ ਗੈਣ ਇਕੈਨ ਹੂੰ ਇਹ ਭਾਂਤ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਚਾਰਯੋ ॥
 ਕਪਿ ਬੀਰ ਧੀਰ ਸੁਧੀਰ ਕੋ ਭਤਿ ਮੰਤ੍ਰ ਬੀਰ ਬਿਚਾਰਕੋ ॥
 ਅਪਨਾਇ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਕੋ ਚਲੇ ਕਪਿਰਾਜ ਬਾਲ ਸੰਘਾਰਕੋ ॥

ਹਨੂਮਾਨ ਨੇ ਕਪਿਰਾਜ, ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਨੂੰ ਰਾਮ ਰਾਮਰਾਜ ਦੇ ਕੋਲ ਲਿਆਂਦਾ ।
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋ ਕੇ ਗਲ ਬਾਤ ਕੀਤੀ । ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦਾ
 ਕਾਰਨ ਦਸਿਆ । ਉਸ ਵੇਲੇ, ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੂਰਬੀਰਾਂ, ਯੋਧਿਆਂ ਅਤੇ
 ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਰਾਮ, ਬਾਲੀ
 ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਾਪਸ
 ਕਰਾਨ, ਫੇਰ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਰਾਮ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ ।

Hanumana, went to Sugriva the Kapi Raj
 and brought him to Rama, the incarnate.
 They all gathered together and talked
 the matter over, and told, about the motive
 of his arrival and of seeking a friendly hand.
 Sugriva, called all his heroic fighters,
 chieftains, ministers and counselled with
 them. It was decided that Rama will destroy
 and kill Bali, get back the kingdom and his
 wife to Sugriva to make him competent to offer a
 friendly hand and all help to Rama.

ਅਬ ਹਨੂਮਾਨ ਸੋਧਕੋ ਪਠੈਓ ॥

ਦਲ ਥਾਂਟ ਚਾਰ ਦਿਸਾ ਪਠਯੋ ਹਨਵੰਨ ਲੋਕ ਪਠੈ ਦਏ ॥
 ਲੈ ਮੰਦੁਕਾ ਲਖਬਾਰ ਧੈ ਜਹਮੀ ਹੁਤੀ ਤਹ ਜਾਤ ਭੇ ॥
 ਪੁਰਜਾਰ ਅੱਛ ਕੁਮਾਰ ਛੇ ਬਨਟਾਰ ਕੈ ਫਿਰ ਆਇਯੋ ॥
 ਕ੍ਰਿਤ ਚਾਰਯੋ ਅਮਰਾਰਿ ਕੋ ਸਬ ਰਾਮ ਤੀਰ ਤਜਾਇਓ ॥

ਬਾਲੀ ਦੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੈਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ
 ਕੇ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਲਭਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿਤਾ । ਹਨੂਮਾਨ ਨੂੰ

ਲੰਕਾ ਵੱਲੋਂ, ਦਖਣ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ । ਹਨੂਮਾਨ ਰਾਮ ਦੀ ਮੁੱਢੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਵਜੋਂ
 ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ, ਜਿਥੇ ਸੀਤਾ ਬੈਠੀ ਸੀ ਉਥੇ ਗਿਆ ।
 ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਲੰਕਾ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿਤਾ । ਰਾਵਣ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਅੱਛ ਕੁਮਾਰ
 ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ । ਬਣਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ
 ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦਸਿਆ । ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਇਸ ਸਿਟੇ ਤੇ
 ਪੁੱਜੇ ਕਿ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ, ਵਖਰੇ ਵਖਰੇ ਸੈਨਾ ਪਤੀਆਂ
 ਦੇ ਹੇਠਾਂ, ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਭੇਜ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ।

After the death of Bali Sugriva
 attained his Kingdom, and to fulfil his
 word, he ordered for the collection of
 his army. The vast host of army of
 valliant vanaras collected there.
 Sugriva divided, the full military host
 into four divisions and sent each
 one to each direction and region for the
 search of Rama's beloved wife, Sita. Hanumana
 fully accomplished, and acquainted with
 the regions of the Asuras, was commanded
 to proceed to the Southern regions towards
 Lanka. For the attainment of the object
 of recognition by Sita, the beloved of Rama,
 Rama, gave his ring, with his name engraved
 on it, to Hanumana, to win the confidence of
 Sita. Endowed with great strength, Hanuman
 proceeded towards Lanka. It was with great
 difficulty and efforts that Hanuman was
 able to reach the secluded Ashok vana, when Sita,
 the beloved of Rama was seated.
 After fully satisfying himself he made over the
 ring of her Lord to her, to create confidence in
 her. To frighten the demons, he climbed up a tree
 and destroyed the palaces and gardens of Lanka.
 In a fierce fight with high spirited Achh Kumar,
 Ravana's son, he killed him single handed. Anihilated
 and burnt the places from where he passed, and

repaired to Kishkanda, where Rama the incarnate was and told the whole detailed account of his visit. Rama in consultation with Sugriva decided to place the military strength under the command of different valient chieftains with his over all supervision, to proceed towards the banks of the ocean.

367

ਜਲ ਜੋਰ ਕੋਰ ਕਰੋਰ ਲੈ ਵਡ ਘਰ ਤੋਰ ਸਥੈ ਚਲੇ ॥
ਰਾਮ ਚੰਦ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਲਛਮਣ ਔਰ ਸੂਰ ਭਲੇ ਭਲੇ ॥
ਜਾਮ ਵੰਤ ਸੁਖੈਨ ਨੀਲ ਹਨਵੰਤ ਅੰਗਦ ਕੇਸਰੀ ॥
ਕਪਿ ਪੂਤ ਜੂਬਪ ਜੂਥ ਲੈ ਉਮਡੇ ਚਹੂੰ ਦਿਸ ਕੋਝਰੀ ॥

ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਦਲ ਇੱਕਠਾ ਕਰਕੇ ਭਿਆਨਕ ਜੋਰ ਮਚਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਤੋਰ ਪਏ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਮ ਚੰਦ, ਸੁਗ੍ਰੀਵ, ਲਛਮਣ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਯੋਧੇ ਅਤੇ ਸੂਰਬੀਰ ਵੀ ਸਨ । ਜਾਮਵੰਤ, ਸੁਖੈਨ, ਨੀਲ, ਹਨੂਮਾਨ, ਅੰਗਦ, ਕੇਸਰੀ ਆਦਿ ਕਪਿ ਸੰਤਾਨ ਅਤੇ ਕਪਿ ਵਸਨੀਕ ਅਤੇ ਕਪਿ ਸੇਵਕ ਸੈਨਕ ਸਨ । ਸਾਰਾ ਸਮਾਰੋਹ ਇਉਂ ਉਮਡਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸਾਵਣ ਭਾਦੋਂ ਦੀ ਝੜੀ ਵੇਲੇ ਬਦਲ ਉਮਡਦੇ ਹਨ ।

The whole host of troops consisting of Rama the incarnate, Sugriva, Lakhshman, Jamwant, Sakhain, Neela, Hanumana, Angad, Kaseri and the other Vanara sons, soldiers and attendants marched forth with thumping and roaring noise, raising dust to cover all quarters like dense clouds of the rainy months, of Sawan and Bhadon.

368

ਪਾਟਿ ਬਾਰਧ ਰਾਜ ਕੋ ਕਰ ਬਾਟ ਲਾਘ ਗਏ ਜਥੇ ॥
ਦੂਤ ਦਈਤਨ ਕੇ ਹੁਤੇ ਤਬ ਦੋਰ ਰਾਵਨ ਪੈ ਗਏ ॥
ਰਨ ਸਾਜ ਬਾਜ ਸਥੈ ਕਰੋ ਇੱਕ ਬੇਨਤੀ ਮਮ ਮਾਨੀਐ ॥
ਗਦ ਲੋਕ ਬੰਕ ਸੰਭਾਰੀਐ ਰਘੁਬੀਰ ਆਗਮ ਜਾਨੀਐ ॥

ਜਦੋਂ ਵਡੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਪਾੜ ਨੂੰ ਲੰਘ ਕੇ ਅਗੇ ਗਏ ਤਾਂ ਰਾਵਣ ਦੌੜ
ਦੇ ਦੂੜ, ਦੌੜਦੇ ਹੋਏ ਰਾਵਣ ਕੋਲ ਗਏ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, "ਹੇ
ਲੰਕੇਸ਼ ! ਸਾਰੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਇੱਕਠੀਆਂ ਕਰੋ : ਲੜਾਈ ਦੀ ਤਿਆਰੀ
ਕਰੋ : ਸਾਡਾ ਕਿਹਾ ਮੇਨੋ । ਆਪਣੀ ਲੰਕਾ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰੋ । ਰਾਮ
ਰਘੁਬੀਰ ਬੜੀ ਵਡੀ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ ਲੰਕਾ ਉਤੇ ਚੜਾਈ ਕਰਨ ਲਈ
ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।"

After crossing the impregnable ocean, the mighty
and vast host of army entered Lanka. The
envoys and ambassadors of Ravana, went to him
and uttered with great concern, "O mighty
Lord of Lanka, get ready your forces,
collect arms, protect your fort, be prepared,
as Rama, the Lord of charming Sita, is
marching toward Lanka with innumerable
Vanara host, to attack us.

369

ਪ੍ਰਿੰਮੁ ਅੱਛਸੁ ਜਾਂਬਮਾਲ ਬੁਲਾਇ ਬੀਰ ਪਨੈ ਦਯੋ ॥
ਸੋਰ ਕੋਰ ਕੋਰ ਕੈ ਜਹਾ ਰਾਮ ਥੋ ਤਹ ਜਾਤ ਭੋ ॥
ਰੋਸ ਕੈ ਹਨਵੇਤ ਬਾਪਰ ਰੋਪ ਪਾਵ ਮੁਹਾਰੀਯੋ ॥
ਝੂਝ ਭੁੰਮਿ ਗਿਰਿਯੋ ਬਲੀ ਸੁਰਲੋਕ ਮਾਝ ਬਿਹਾਰੀਯੋ ॥

ਰਾਵਣ ਨੇ ਪ੍ਰਿੰਮੁ, ਅਕਸ਼ ਅਤੇ ਜਾਂਬਮਾਲ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ
ਤਿੰਨਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਸਨ ਉਥੇ ਭੇਜਿਆ । ਕਰੋੜਾਂ
ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ, ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਜਿਥੇ ਰਾਮ
ਫੌਜਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਉਥੇ ਗਏ । ਹਨੂਮਾਨ ਨੇ ਗੁਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ
ਅਜਿਹਾ ਪਵਨਯੋਤ੍ਰ ਚਲਾਇਆ ਕਿ ਯੋਧੇ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਡਿਗ ਪਏ ਅਤੇ
ਸਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲ ਬਸੇ ।

Ravana, the king of Lanka, called heroes,
of great valour, like Dumer, Aksh and Jabamala,
and held consultations and council with them.
Receiving the royal mandate, they proceeded
to the direction, where Rama had pitched

his camp. Millions and millions of Rakshas accompanied them, and reached the sea shore. Hanumana was enraged in fury. He discharged a missile. The great heroes fell down dead, while fighting and their souls soar to the Heavens.

370

ਜਾਬਮਾਲ ਭਿਰੇ ਕਛੂ ਪੁਨ ਮਾਰ ਐਸੇਈ ਲੀਯੋ ॥
 ਭਾਜ ਕੀਨ ਪਵੇਸ ਲੋਕ ਸਦੇਸ ਰਾਵਨ ਕੇ ਦਯੋ ॥
 ਧੰਮ੍ਰ ਰਾਛਸ ਜਾਬਮਾਲ ਦੁਹੁਨ ਰਾਘਵਜੁਹਰਿਯੋ ॥
 ਹੈ ਕਛੂ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਹੋਏ ਸਭ ਮੇੜੁ ਆਵਤ ਸੇ ਕਰੋ ॥

ਜਾਬਮਾਲ ਕੁਝ ਦੇਰ ਲੜਿਆ । ਉਹ ਵੀ ਉਵੇਂ ਹੀ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ
 ਪਰ ਉਹ ਨੌਜ ਕੇ ਲੰਕਾ ਦੇ ਰਾਜ ਰਾਵਨ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ।
 ਜਾਬਮਾਲ ਨੇ ਰਾਵਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਕੋਈ
 ਉਪਾਉ ਹੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਰੋ । ਧੂਮ੍ਰ ਅਤੇ ਅਕਸ਼ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਯੱਧੇ
 ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ । ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਭੱਜ ਆਇਆ ਹਾਂ ।"

Jabmal fought fiercely for
 some time, but he escaped and ran
 to Ravana the king of Lanka. Greatly
 agitated he spoke in fear, "O Lord of
 Lanka, be prepared to defend yourself,
 every where Rama's army of mighty vanaras
 is howling, it appears as dooms day
 has come. I had a miraculous escape from
 their clutches, where as Dumar and Aksh have fallen.

371

ਪੇਖ ਤੀਰ ਅਕੰਧਨੇ ਦਲ ਸੰਗ ਦੇਸ ਪਠੈ ਦਯੋ ॥
 ਭਾਤ ਭਾਤ ਬਜੇ ਬਜੇਕੁ ਨਿਨੰਦ ਸਦ ਪੁਰੀ ਭਯੋ ॥
 ਸੂਰ ਰਾਇ ਆਦਿ ਪੁਰਸਤ ਤੇ ਇਹ ਭਾਤ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਚਾਰਯੋ ॥
 ਸੀਯ ਦੇ ਮਿਲੇ ਰਾਘੁਰਾਜ ਕੋ ਕਸ ਰੋਸ ਰਾਵ ਸੰਭਾਰਯੋ ।

ਰਾਵਨ ਨੇ ਅੰਕਪਨ ਨੂੰ ਵਡਾ ਦਲ ਦੇ ਕੇ ਸਮੁੰਦ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਉਸ
ਜਗ੍ਹਾ ਭੇਜਿਆ ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਦੀ ਸੈਨਾ ਤਿਆਰ ਖੜੀ ਸੀ। ਬੜੀ
ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਣ-ਨਾਦ ਵਜਣ ਲਗੇ। ਲੰਕਾ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸੋਰ ਮੱਚ
ਗਿਆ। ਪ੍ਰਹਸੱਤ ਆਦਿ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ ਕਿ
ਉਹ ਹੱਠ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ
ਪਿਆਰੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨਾਲ ਸੁਲਾਹ
ਕਰ ਲਵੇ।

With a host of demon soldiers under
the command of Akampana, Ravana, sent the
army to encounter with Rama, the incarnate.
Drums, clairion and trumpets played
martial tunes, there was great uproar in
Lanka Puri. Parhata and other ministers
advised Ravana, that war was the last resort
to be resumed. He should give up his
obstinacy, perversity and arrogance and
restore the beloved and charming wife of Rama
and make treaty with him.

372

ਛਪੇ ਛੰਦ ॥

ਝਲ ਹਲੰਤ ਤਰਵਾਰ ਬਜਤ ਬਾਜੰਤ੍ਰ ਮਹਾਂ ਧੁਨਿ ॥
ਖੜ ਹੜਤ ਖਰਖੋਲ ਧਯਾਨ ਤਜ ਪਰਤ ਚਵੱਧਮੁਨਿ ॥
ਇੱਕ ਇੱਕ ਲੇ ਚਲੇ ਇੱਕ ਤਨ ਇੱਕ ਅਰੁੱਝੇ ॥
ਐਧ ਧੰਧ ਪਰ ਗਈ ਹਥਿਆਰ ਮੁਖ ਨ ਸੁਝੇ ॥
ਸਮੂਹੀ ਸੂਰ ਸਾਵੰਤ ਸਭ ਫੌਜ ਰਾਜ ਅੰਗਦ ਸਮਰ ॥
ਜੈਸਦ ਨਿਨੰਦ ਬਿਹੰਦ ਹੁਅ ਧਨ ਜੰਪਤ ਸੂਰ ਪੁਰ ਅਮਰ ॥

ਅੰਕਪਨ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਯੋਧੇ ਅਤੇ ਸੂਰਮੇ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਲਿਸਕਾਂਦੇ
ਹੋਏ, ਹੱਲਾ ਗੁੱਲਾ ਮਚਾਂਦੇ ਹੋਏ, ਬੜਾ ਘਣਘੋਰ ਨਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
ਤੁਰ ਪਏ। ਹੜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੌੜਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ
ਸੋਰ ਤੇ ਖੜਕਾ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦਹਿਲ ਗਏ। ਐਨਾਂ

ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦਲ ਚਲਿਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਇਕ ਨੇ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ
ਨਾਲ ਘੁਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਅੰਧਾ ਧੁੰਦ ਮੱਚ ਗਈ। ਹਥਿਆਰ ਚਲਨ
ਲਗੇ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਰਾਇਆ ਮੂੰਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ। ਇਧਰੋਂ
ਅੰਗਦ ਭਾਰੀ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਅਤੇ ਯੋਧਿਆਂ ਸਮੇਤ ਅਕੰਪਨ
ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਦੇ ਨਾਹਰਿਆਂ ਨਾਲ ਅਕਾਸ਼
ਅਤੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਗੂੰਜ ਉਠਿਆ।

Great warriors and brave Rakhshas under
the command of mighty Akampana, set forth
brandishing their swords, in tempest like
commotion, and tumult. There
was such an uproarious thunder that it
distracted the ascetics in meditation. With
thundering sound, the Rakhshas army flooded
through the highways with rumbling sounds.
Great panic seized Rakhshas. The shields were
raised, the sabres glittered and armours
glared. There was great confusion, nothing was
visible, in the combat. No body could discern his friend or foe.
On the other side, Angada a warrior with great valour and
prowess, set forth to encounter Akampana, with heroic
yells, cheers and shouts. The whole atmosphere
echoed aloud.

373

ਇਤ ਅੰਗਦ ਜੁਵਰਾਜ ਦੁਤੀਅ ਦਿਸ ਬੀਰ ਅਕੰਪਨ ॥
ਕਰਤ ਬ੍ਰਿਸਟ ਸਰਧਾਰ ਤਜਤ ਨਹੀਂ ਨੈਕ ਅਯੋਧਨ ॥
ਹੱਥ ਬੱਖ ਮਿਲ ਗਈ ਲੁੱਥ ਬਿਬੁਰੀ ਅਹਾਤ ॥
ਘੁੰਮੇ ਘਾਇ ਅਘਾਇ ਬੀਰ ਬੰਕੜੇ ਬਬਾੜੇ ॥
ਪਿਖਤ ਬੈਨ ਬਿਬਾਣ ਬਰ ਧੰਨ ਧੰਨ ਜੰਪਤ ਅਮਰ ॥
ਭਵ ਭੂਤ ਭਵਿਯ ਰਵਾਨ ਮੇ ਅਬ ਲਗ ਲਥਿਯੋ ਅਸ ਸਮਰ ॥

ਰਾਮ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵਲੋਂ ਜੁਵਰਾਜ ਅੰਗਦ, ਰਾਵਨ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਦਲ
ਪਤੀ ਅਕੰਪਨ ਨਾਲ ਲੜਨ ਆਇਆ। ਅਯੋਧਿਆ ਦੇ ਬੀਰ ਵਲੋਂ
ਅੰਗਦ ਨੇ, ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਸਾਈ ਜਿਵੇਂ ਮੀਂਹ ਵਸਦਾ

ਹੈ । ਅੰਗਦ, ਰਣ ਵਿਚ ਡੱਟ ਕੇ ਜੰਮ ਗਿਆ । ਜੁਰਾ ਵੀ ਨਾ ਕੰਬਿਆ ।
 ਕਿਤੇ ਹੱਥ ਵਖਰੇ ਹੋ ਗਏ, ਕਿਤੇ ਵਖੀਆਂ ਵਢੀਆਂ ਗਈ, ਕਿਧਰੇ
 ਬਾਂਕੇ ਬਾਂਕੇ ਜੁਆਨ ਯੋਧੇ ਘਾਇਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਚਕਰਾਂ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ
 ਚਿੰਘਾੜਦੇ ਹੋਏ ਡਿੱਗ ਪਏ । ਲੱਥਾਂ ਹੀ ਲੱਥਾਂ ਖਿਲਰ ਗਈਆਂ । ਦੇਵਤੇ
 ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਅੰਗਦ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇਖ ਕੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰਨ ਲਗੇ । ਐਨਾ
 ਘਮਸਾਨ ਯੁਧ ਹੋਇਆ ਜਿਹੜਾ ਨਾ ਕਦੀ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨ ਹੋਇਆ
 ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਇਦ ਹੋਵੇ ।

From the side of Rama, the incarnate,
 Angada the crown prince, mighty giant
 in prowess, proceeded to meet in hostility,
 Akampna, the commander of the vast army
 of Ravana, the king of Lanka. In great
 fury and wrath, the undaunted hero, Angada
 shaft the arrows like rain storm. A fierce
 fight commenced. They howled in anger and
 fought fearlessly. The hands were cut,
 the chests were blown, the mighty youthful
 fighters were wounded and thrown in dust,
 yelling and shrieking in pain, the remanacent
 cried and growled and desparately wounded, they
 oscillated and fell on the ground. Corpse
 scattered every where, it was a dreadful and grotesque
 scene. Never, never this kind of valour and prowess
 has ever been shown by any one. The gods in
 heaven sung the glory of the triumph and
 victory.

374

ਕਹੂੰ ਮੁੰਡ ਪਿਖੀਅਹ ਕਹੂੰ ਭਕ ਰੰਡ ਪਰੇ ਧਰ ॥
 ਕਿਤਹੀ ਜਾਂਘ ਤਰਫਤ ਕਹੂੰ ਉਛਰੇਤ ਸੁਛਬ ਕਰ ॥
 ਭਰਤ ਪਤ੍ਰ ਖੋਚਰ ਕਹੂੰ ਚਾਵੰਡ ਚਿਕਾਰੇ ॥
 ਕਿਲਕਤ ਕਹੀ ਮਸਾਨ ਕਹੂੰ ਭੋਰਵ ਭਬੁਕਾਰੇ ॥
 ਇਹ ਬਾਂਤ ਬਿਜ ਕਪਿ ਕੀਭਈਹਣਿਯੋ ਅਸੁਰ ਰਾਵਣ ਤਣਾ ॥
 ਭੈ ਦਗੋ ਅਦੱਗ ਭੱਗੋ ਹਠੀ ਗਹਿ ਗਹਿ ਕਰ ਦਾਂਤਨ ਤਿਣਾਂ ॥

ਕਿਧਰੇ ਸਿਰ ਡਿਗੇ ਪਏ ਸਨ । ਕਿਧਰੇ ਵਢੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਡਿਗੇ ਪਏ ਸਨ ।
 ਕਿਧਰੇ ਲਤਾਂ ਤੜਫ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਕਿਧਰੇ ਅੰਗ ਉਛਲ ਉਛਲ ਕੇ
 ਡਿਗ ਰਹੇ ਸਨ । ਕਿਧਰੇ ਪੰਛੀ ਅਕਾਸ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਕਿਧਰੇ
 ਗਿਧਾ ਚੀਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਕਿਧਰੇ ਮੁਰਦੇ ਚਿੰਘਾਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਕਿਧਰੇ
 ਕਿਆਨਕ ਚੀਕ ਚਿਹਾਤਾ ਸੁਨਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਪਿਰਾਜ
 ਅੰਗਦ ਦੀ ਵਿਜੈ ਹੋਈ ਅਤੇ ਰਾਵਨ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਵਡਾ ਸਨਾ ਪਤੀ, ਅਕੰਪਨ,
 ਮਾਹਿਆ ਗਿਆ । ਬਾਕੀ ਦੇ ਕਰੋੜੀ ਹਠੀ ਯੋਧੇ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਦੰਦਾ ਵਿਚ ਘਾਹ
 ਵੱਡ ਕੇ, ਨੱਸ ਗਏ ।

There were skulls and heads lying all over,
 there were bodies without heads, at another
 place, parts of the legs were throbbing in pain.
 The limbs and portions of the body were blown off.
 The birds whirled in the sky for food. The vultures
 screamed in hunger. The crippled corporal bodies
 were making horrible noise. Every where
 there were awful and terrible screams
 to be heard. Akampana was thus slain
 and killed. The remanent Rakhshas grew
 restless and agitated, they left the battle
 field and took to their heels, in fear,
 and rushed towards the city gate. In this
 manner Angada won the victory over the
 hideous giants.

375

ਉਤ ਦੂਤ ਰਾਵਣੈ ਜਾਇ ਹਤ ਬੀਰ ਸੁਣਾਇਯੋ ॥
 ਇਤ ਕਪਿ ਪਤਿ ਅਰ ਰਾਮ ਦੂਤ ਅੰਫਦਹਿ ਪਠਾਇਯੋ ॥
 ਕਹੀ ਕੱਥ ਤਿਹ ਸੱਥ ਗੱਥ ਕਰ ਤੱਥ ਸੁਣਾਇਯੋ ॥
 ਮਿਲਹੁ ਦੇਹ ਜਾਨਕੀ ਕਾਲ ਨਾ 'ਰਰ ਤੁਹਿ ਆਯੋ ॥
 ਪਗ ਭੇਟ ਚਲਤ ਭਯੋ ਬਾਲ ਸੁਤਪਿਸ਼ਟ ਪਾਨ ਰਘੁਬਰ ਧਰੋ ॥
 ਭਰਅੰਕ ਪਬਲਕ ਤਨ ਪਸਯੋ ਭਾਂਤ ਅਨਿਕ ਆਸਿਖ ਕਰੋ ॥

ਉਪਰ ਰਾਵਨ ਦੇ ਦੂਤਾਂ ਨੇ ਜਾਂ ਕੇ ਅਕੰਪਣ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਅਤੇ
 ਬਾਕੀ ਦੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਭੱਜ ਆਉਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ । ਉਪਰ ਰਾਮ

ਨੇ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੂਤ ਬਣਾ ਕੇ ਰਾਵਣ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ । ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਵਣ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ, ਭਰੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦਸੀ, ਕਿ ਯਾਂ ਤੇ ਜਾਨਕੀ ਨੂੰ, ਭਲਾਮਾਨਸ ਬਣ ਕੇ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਮਝੇ ਉਹਦਾ ਕਾਲ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਅੰਗਦ ਨੇ ਰਾਮ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ । ਰਾਮ ਦੇ ਕੋਲੋਂ, ਰਾਵਣ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸੰਬਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੀਤੀ । ਰਾਮ ਨੇ, ਬਾਲੀ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੜੀ ਸਿਖਿਆ ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ ਤੌਰ ਦਿਤਾ ।

Panic stricken warriors of the demon king Ravana, rushed to him, narrated the whole account in detail, about the fall of Akampana and retreat of his forces. On the other side Rama the incarnate, decided to send Angadha, the son of Bali, the best in ability and valour as an ambassador. After giving lengthy instructions to Angadha, distinguished in ability, he was asked to proceed to the royal council hall of Ravana. In the audience of the full assembly deliver the mandate most dauntlessly. Either Ravana should hand over Janaki to him, most respectfully or tell him that his dooms day was very near. After prostrating himself on the feet of Rama, he solicited his permission to depart for the venture. Rama, most affectionately and passionately embraced him and pressed him to his heart and instructed him to leave.

376

ਪ੍ਰੀਤਿ ਉਤ੍ਰੁ ਸੰਬਾਦ ॥ ਫਪੇ ਫੰਦ ॥

ਦੇਹ ਸੀਅ ਦਸਕਥ ਛਾਹਿ ਨਹੀਂ ਦੇਖਨ ਪੈ ਹੋ ॥
ਲੋਕ ਲੋਹਰੇ ਫੀਨ ਲੋਕ ਲਖ ਜੀਤਨ ਜੈ ਹੋ ॥
ਕ੍ਰੁਧ ਬਿਖੇ ਜਿਨ ਘੋਰ ਪੇਖਸ ਜੁਧ ਮਚੇ ਹੋ ॥

ਰਾਮ ਸਹਿਤ ਕਪਿ ਕਟਕ ਆਜ ਮਿਗ ਸੀਯਾ ਰਖਵੈ ਹੋ ॥
ਜਿਨ ਕਰ ਸੁ ਗਰਬ ਸੁਣਮੂਤ ਮਤਿ ਗਰਬ ਗਵਾਇ ਘਨੇਰ ਘਰ ॥
ਬਸ ਕਰੇ ਸਰਬ ਘਰ ਗਰਬ ਹਮ ਏਕਨ ਮਾਹਿ ਦੇਦੀਨ ਨਰ ॥

ਅੰਗਦ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਰਾਵਣ, ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਆਦਰ ਸਹਿਤ ਮੇੜ ਦੇਹ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੀਤਾ ਤਾਂ ਕੀ, ਤੈਨੂੰ ਲੰਕਾ ਵੀ ਦੇਖਣ ਜੋਗਾ, ਨਹੀਂ ਛਡਨਾ। ਚਾਹੇ ਲਖ ਯਤਨ ਕਰ ਤੇਰੀ ਲੰਕਾ ਜਿਤ ਕੇ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਛਡਣ ਲਗੇ।" ਕਿਉਂ ਕਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਤੂੰ ਭਿਆਨਕ ਯੁਧ ਮਚਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਰਾਮ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਵਡਾ ਦਲ ਲੈ ਕੇ ਤੇਰੇ ਬੂਹੇ ਉਤੇ ਖਲੋਤਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਵੀ ਅਕਲ ਕਰ, ਮਿਗ ਨੈਣੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇ। ਹੇ ਮੂਰਖ! ਅਕਲ ਕਰ, ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਅੰਨਾ ਨਾ ਹੋ, ਜਿਸ ਸ਼ਕਤੀ ਉਤੇ ਤੇ ਸੈਨਾ ਉਤੇ ਤੂੰ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਹੇ ਮੂਰਖ ਉਹ ਅਸਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜਣਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ।

Angadha the most distinguished in ability,
dauntlessly spoke to Ravana, the king of Lanka,
"Hearken O Ravana, most reverently, place Janaki
the beloved wife of Rama at his disposal without
any type of danger or alarm. Do not be foolish
enough to provoke Rama, the incarnate. Do not
puff your self out with vain delusions, O,
fool : he will tell you the kind of welfare,
results from fighting against Rama, O demon !
Why are you determined to embrace death,
bloodshed and slaughter. Rama is at your door
with his host of brave warriors, flooded with
strength. He will surely send you into
the jaws of death, if that be your fate.
O blind ! still there is time, save the
bloodshed and your kingdom, restore gentle
and fawn eyed Sita to him. Boast no more,
O stupid king ! Your whole mighty army
is a match for only two Vanaras.

ਰਾਵਨ ਵਾਰ ਅੰਗਦ ਸੋ ॥ ਛਪੇ ਛੰਦ ॥

ਅਗਨ ਪਾਕ ਕਉ ਕਰੇ ਪਵਨ ਮੁਰਬਾਰ ਬੁਹਾਰੇ ॥
ਚਵਰ ਚੰਦਮਾ ਧਰੇ ਸੂਰ ਛਤ੍ਰਹਿ ਸਿਰ ਢਾਰੇ ॥
ਮਦ ਲਛਮੀ ਪਿਯਾਵੰਤ ਬੇਦ ਮੁਖ ਬ੍ਰਹਮ ਉਚਾਰਤ ॥
ਬਰਨ ਬਾਰ ਨਿਤ ਭਰੇ ਅਗੰਕੁਲ ਦੇਵ ਜੁਹਾਰਤ ॥
ਨਿਜ ਕਹੰਤਿ ਸੁਬਲ ਦਾਨਵ ਪ੍ਰਬਲ ਦੇਤ ਧਨ ਦਿਜੱਛ ਮੋਹਿ ਕਰ ॥
ਵੈ ਜੱਧ ਜੀਤ ਤੇ ਜਾਹਿਗੇ ਕਹਾ ਦੋਇ ਤੇ ਦੀਨ ਕਰ ॥

ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਆਕੜੇ ਹੋਏ ਰਾਵਣ ਨੇ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਕਿਹਾ,
“ਐ ਬਾਨਰ ! ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਸ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੈ ਜੋ ਜੁਧ ਕਰੇ ?
ਮੇਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸਾਇਦ ਮੈਨੂੰ ਅਨੁਮਾਨ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ
ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਮੈਥੋਂ ਬਰ ਬਰ
ਕੇਬਦੇ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਸਾਦ
ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਵਨ ਦੇਵਤਾ ਮੇਰੇ ਝਾੜੂ ਫੇਰਦਾ ਹੈ, ਚੰਦ ਦੇਵ
ਮੈਨੂੰ ਚਵਰ ਝੁਲਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦੇਵ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਛਤਰ ਕਰ
ਰਿਹਾ ਹੈ । ਲਛਮੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਥਾਂ ਨਾਲ ਮਦ ਪਾਨ ਕਰਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ
ਚਾਰੋਂ ਵੇਦ ਮੁਖਾਗਰ ਹਨ । ਕੁਬੇਰ ਮੈਨੂੰ ਧਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।
ਐਨਾ ਮੇਰਾ ਬਲ ਹੈ, ਓ ਬਾਨਰ ! ਉਹ ਰਾਮਜੋ ਦੀਨ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੈ,
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜੁਧ ਵਿਚ ਕਿਥੇ ਜਿੱਤ ਸਕਦਾ ਹੈ ?”

Deluded with arrogance, Ravana boasted in
exalted elation and said, “O Vanara, Prate
no more, bring that champion who is a
match for me. Look at my arms, O, impudent
monkey : I am the mighty Ravana, the
might of whose arms is well known to all
the gods and they all are afraid of me and
bow before me. Look at the very Agani
Dev who serves me with food while the Pavan
Dev, does the cleaning, the Chander Dev waves
flapper over my head and Surya Dev holds
the royal umbrella over me. The goddess

Lakshmi serves drinks to me and Kuber bestows wealth and riches. I am the most accomplished and perfect in the holy Vedas, recited by the Brahma, the creator, and can perfectly reproduce them by heart. Hearken O, stupid Vanara, to my might. This is the Ravana of whom you make light, while you exalt a mere man, banished by father living like an ascetic in the forest. How can he win victory over me ?”

378

ਕਹਿ ਹਾਰਯ ਕਪਿ ਕੋਟਿ ਦੈਂਤਪਤਿ ਏਕ ਨਾ ਮਾਨੀ ॥
ਉਠਤ ਪਾਵ ਰਖਯੋ ਸਭ ਸੁਮਧਿ ਅਭਿਮਾਨੀ ॥
ਥਕੈ ਸਕਲ ਅਮਰਾਰ ਪਾਵ ਕਿਨਹੂੰ ਨ ਉਚੱਕਿਯੋ ॥
ਗਿਰੇ ਧਰਨ ਮੁਰਛਾਇ ਬਿਮਨ ਦਾਨਵ ਦਲ ਥੱਕਿਓ ॥
ਲੈ ਚਲਿਯੋ ਬਭੀਛਨ ਭ੍ਰਾਤ ਤਿਹਬਾਲ ਪੁਤ੍ਰ ਪੁਸਰ ਬਰਨ ॥
ਭਟ ਹਟਕ ਬਿਕਟ ਤਿਹ ਨਾਸ ਕੇ ਚਲ ਆਯੋ ਜਿਤ ਰਾਮ ਰਨ ॥

ਅੰਗਦ ਕਰੋੜ ਵਾਰੀ ਕਹਿ ਹਟਿਆ, ਪਰ ਦੈਂਤ ਪਤੀ ਰਾਵਣ ਨੇ ਇਕ ਵੀ ਗਲ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਤਾਂ ਗੁਸੇ ਦੇ ਵਿਚ ਅੰਗਦ ਭਰੀ ਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੈਰ ਅਗੇ ਕਰ ਕੇ ਰਖ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, “ਐ ਦੈਂਤ ਪਤੀ, ਮੂਰਖ ਰਾਵਣ ! ਦੇਖ ਕਿਹੜਾ ਯੋਧਾ ਹੈ ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੈਰ ਚੁਕ ਦੇਵੇ।” ਸਾਰੇ ਦੈਂਤ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਯੋਧੇ ਲੱਖ ਯਤਨ ਕਰ ਥੱਕੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਅੰਗਦ ਦਾ ਇਕ ਪੈਰ ਨਾ ਚੁਕਿਆ ਗਿਆ, ਸਗੋਂ ਮੂਰਛਿਤ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਲੀ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਅੰਗਦ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪ੍ਰਤੀ ਮਥੇ ਉਤੇ ਲਗਾ, ਬਭੀਖਣ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਅੰਗਦ ਸਾਰੀਆਂ ਕਠਿਨ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਥੇ ਆਇਆ ਜਿਥੇ ਰੱਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਰਾਮ ਬੈਠੇ ਸਨ।

Time and over Angadha tried to prevail, the good sense in Ravana, the demon king. But all in vain, it had no effect on him. Angadha waxed with wroth

planted his foot firm, before the full assembly, offered the wager to test their might and behold the mighty champion, who could stir his foot. At this, men of valour of different ranks, rose with joy but fell down senseless. The foot could not be stirred an inch. The pride of the enemy was broken to pieces. Applying the holy dust of Angadha's feet to his forehead, Vabhishana brother of Ravana, moved out of council hall, accompanied by his brother Ravana, and returned sadly to the palace.

379

ਕਹਿ ਬੁਲਿਓ ਲੰਕੇਸ ਤਾਂਹਿ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਜੀਵ ਲੋਚਨ ॥
 ਕੁਟਲ ਅਲਕ ਮੁਖ ਛਕੇ ਸਕਲ ਸੰਤਨ ਦੁਖ ਮੋਚਨ ॥
 ਕੁਪੇ ਸਰਬ ਕਪਿਰਾਜ ਬਿਜੇ ਪਹਿਲੀ ਰਣ ਚੱਖੀ ॥
 ਫਿਰੇ ਲੰਕ ਗਵ ਘੋਰ ਦਿਸਾ ਦਛਣੀ ਪਰਖੀ ॥
 ਪ੍ਰਭੁ ਕਹੈ ਬਭੀਖਨ ਲੰਕ ਪਤਿ ਸੁਣੀ ਬਾਤ ਰਾਵਣਿ ਘਰਣਿ ॥
 ਸੁਧਿ ਸੱਤ ਤਬ ਬਿਸਰਤ ਭਈ ਗਿਰੀਧਰਣ ਪਰਹੈ ਬਿਮਣਿ ॥

ਕੰਵਲ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਮ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਪਾਂ ਵਾਂਗੂ ਕੁੰਡਿਆਲੇ ਵਾਲ ਕਪੇਲਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਰੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਰਾਵਣ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗਲ ਬਾਤ ਦਾ ਹਾਲ ਪੁੱਛਿਆ । ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕਪਿਰਾਜ ਕੋਧ ਵਿਚ ਲਾਲ ਪੀਲੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਪਹਿਲੀ ਫਤਹ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੰਕਾ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਦਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਦਿਤਾ । ਬਭੀਖਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਲੰਕਾ ਪਤੀ ਰਾਵਣ ਦੀ ਪਟਰਾਣੀ ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਬੇ-ਸੁਧ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ ।"

The lotus eyed Rama, with snake like curls touching his charming cheeks, destroyer of the wicked and protector of the sages and, holy ones, asked Angadha of all the news from the

fort, and report of the enemy, Ravana. The Kapias rejoiced on their first victory over the demons. Then a plan was settled to besiege Lanka from all sides. No sooner the Vanaras heard it they rushed forward in furious rage, roaring like lions. They sallied forth towards the southern side, for waging, the attack. When Mandodri, queen of the demon king came to know of the fierce attack by the Vanaras, she fell on the ground and swooned.

380

ਮੰਦੋਦਰੀ ਵਾਚ ॥ ਉਟੇਛਣ ਛੰਦ ॥

ਸੂਰ ਬੀਰਾ ਸਜੇ ਘੋਰ ਬਾਜੇ ਬਜੇ ਭਾਜ ਕੰਤਾ ਸੁਣੇ ਰਾਮ ਆਏ ॥
 ਬਾਲਿ ਮਾਰਿਯੋ ਬਲੀ ਸਿੰਘ ਪਾਟਿਓ ਜਿਨੇ ਤਹਿ ਸੋ ਬੈਰ ਕੈਸੇ ਰਚਾਇ ॥
 ਬਯਾਧ ਜੀਤਿਯੋ ਜਿਨੇ ਜੰਭ ਮਾਰਿਓ ਉਨੇ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਸੋਈ ਸੋਹਾਇ ॥
 ਦੇ ਮਿਲੇ ਜਾਨਕੀ ਬਾਤ ਹੈ ਸਿਯਾਨ ਕੀ ਚਾਮ ਕੇ ਦਾਮ ਕਾਹੇ ਚਲਾਏ ॥

ਮਹਾਰਾਣੀ ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਹੇ ਕੰਤ ! ਹਾਲੀ ਵੀ ਸਮਝ ਜਾ ! ਜਾਨਕੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇਹ । ਦੇਖ ਕਿੰਨੇ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦੇ ਸੰਮੂਹ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਰੱਣ-ਨਾਦ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਰਾਮ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਰਾਮ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਛੱਡ ਦੇ । ਉਸ ਨੇ ਬਾਲੀ ਵਰਗੇ ਬਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਬਿਆਧ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕੀਤਾ, ਜੰਭ ਦਾ ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਹੁਣ ਐਡੇ ਵਡੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਉਤੇ ਪੁਲ ਪਾ ਕੇ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਣ ਮਨੁਖ ਨਹੀਂ ਉਹ ਅਵਤਾਰ ਹੈ । ਸਿਆਨੀ ਗੱਲ ਇਹੋ ਹੈ, ਹੇ ਦਾਨਵ ਰਾਜ : ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇ, ਮਨ ਆਈ ਨਾ ਕਰ, ਹੱਠ ਛੱਡ ਦੇ ।”

The queen Mandodri dissuaded her husband, king Ravana and said, “Reflect, my husband and abandon ill counsel. Know that this is he who slew Viradha, killed Jambh and disposed of Bali with a single arrow. Now he has bridged the ocean with ease and alongwith valient soldiers, a host of mighty Vanaras and innumerable

army has crossed over, to Lanka. Hear the uproarious noise of Military drums and trumpets. You can never conquer him in a battle. Do not suppose that Rama is a mere earthly king, he is the lord of all the animate and inanimate creation, and of infinite power. Hand over charming Janaki to him, respectfully, be wise, do not follow your own way. Do not be obstinate.

381

ਰਾਵਨ ਵਾਚ ॥

ਬਿਯੂਹ ਸੈਨਾ ਸਜੇ ਘਰ ਬਾਜੇ ਬਜੇ ॥
 ਕੋਣ ਜੋਧਾ ਗਜੇ ਆਨ ਨੇਰੇ ॥
 ਸਾਜ ਸੰਜੋਏ ਸੰਬੂਹ ਸੈਨਾ ਸਬੈ
 ਆਜ ਮਾਰੋ ਤਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤੇਰੇ ॥
 ਇੰਦ੍ਰ ਜੀਤੋ ਕਰੋ ਜਡ ਗੀਤੋ ਧਨੰ
 ਨਾਰਿ ਸੀਤਾ ਬਰੰ ਜੀਤ ਜੁਧੇ ॥
 ਸੂਰਗ ਪਤਾਲ ਅਕਾਸ ਜੁਆਲ ਜਰੈ
 ਬਾਚਹੈ ਰਾਮ ਕਾਮੋਰ ਕੋਧੈ ॥

ਰਾਵਣ ਨੇ ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਐ ਮਹਾਰਾਣੀ, ਤੂੰ ਘਬਰਾਦੀ ਕਿਉਂ ਹੈ ? ਰਾਮ, ਮੇਰਾ ਕੀ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਮੈਂ ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ, ਕੁਬੇਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ, ਰਾਮ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀ ਹੈ ? ਦੇਖੀ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਭਾਰੀ ਸੈਨਾ ਸਜਾ ਕੇ ਨਗਾਰੇ ਦੀ ਚੋਟ ਨਾਲ ਸੰਜੋਆ ਅਤੇ ਸੰਬੂਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜਾ ਕੇ, ਕੋੜਾਂ ਮਹਾਬਲੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਆਂਗਾ ਅਤੇ ਜੁਧ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ ।'

Ravan the demon king replied in fury to his queen, "O Mandodri. Do not be afraid, do not think light of me. Rama is no match for me. I am the conquerer of the mighty Indra, I have given a fatal defeat to the mighty Kubera. You

will see, even now, that with my innumerable host of mighty warriors, I will kill Rama in your presence, and win the battle and wed the charming Sita.

382

ਮਦੋਦਰੀ ਵਾਰ ।

ਤਾਰਕਾ ਜਾਤ ਹੀ ਘਾਤ ਕੀਨੀ ਜਿਨੇ
ਐਰ ਸੁਬਾਹੁ ਮਰੀਚ ਮਾਰੇ ॥
ਬਯਾਧ ਬੰਧਿਯੋ ਖਰ ਦੂਖਨ ਖੇਤ ਬੈ
ਏਕ ਹੀ ਬਾਣ ਸੋ ਬਾਲ ਤਾਰੇ ॥
ਧੁੰਮੁ ਅੱਛਾਦ ਅਉਜਾਬ ਮਾਲੀ ਬਲੀ
ਪ੍ਰਾਣ ਹੀਨੇ ਕਰਿਯੋ ਯੁਧ ਜੈਕੇ ॥
ਮਾਰ ਹੈ ਤੋਹਿਯੋ ਸਿਯਾਰ ਕੋ ਸਿੰਘ ਜਯੋ
ਲੋਹਿਗੇ ਲੋਕ ਕੋ ਡੰਕ ਦੇ ਕੈ ॥

ਮਦੋਦਰੀ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਰਾਵਣ :
ਟੱਲ ਜਾਹ, ਜਿਸ ਰਾਮ ਨੇ ਤਾਰਕਾ ਰਾਖਸ਼ਣੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ
ਜਿਸ ਨੇ ਸੁਬਾਹੁ ਅਤੇ ਮਰੀਚ ਵਰਗੇ ਬਲੀ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਜਿਸ ਨੇ ਬਿਆਧ, ਖਰ ਅਤੇ ਦੂਖਨ ਵਰਗੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ
ਜਿਸ ਨੇ ਬਾਲੀ ਨੂੰ ਇਕੋ ਤੀਰ ਨਾਲ ਪਾਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਧੁੰਮੁ ਅਕਸ਼
ਮਹਾਂ ਬਲੀ, ਜਾਬਮਾਲ ਨੂੰ ਯੁਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਹੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ : ਹੇ !
ਰਾਵਣ, ਦੇਖੀ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਇਉਂ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਗਿਦੜ ਨੂੰ
ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਡੰਕ ਦੀ ਚੋਟ ਨਾਲ ਲੰਕਾ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਵੇਗਾ ।"

Mandodri again reiterated. "O Ravana :
cease your pride. Do not think Rama to be
a mere man, he killed Taraka the hideous
demoness, Subahu and Maricha confessed his greatness,
when they tasted the touch of his sword. Viradha
Khara and Dashan have been destroyed.
With one shaft he killed the mighty Bali.
He killed the valient Dhumar, Akash and

Janbamal in the battle field. O my Lord :
he will also kill you in the combat as a
lion kills a jackal. He will win Lanka with his
great and infinite might in the battle.

383

ਚਉਰ ਚੰਦ੍ਰ ਕਰੰ ਛਤ੍ਰ ਸੂਰੰ ਧਰੰ
ਬੇਦ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰਰੰ ਦੁਆਰ ਮੇਰੇ ॥
ਪਾਕ ਪਾਵਕ ਕਰੰ ਨੀਰ ਬਰਣੰ ਭਰੰ
ਛੱਜ ਬਿਦਿਆ ਧਰੰ ਕੀਨ ਚੇਰੇ ॥
ਅਰਬ ਖਰਬੰ ਪੁਰੰ ਚਰਬ ਸਰਬੰ ਕਰੰ
ਦੇਖ ਤ੍ਰਸੰ ਕਰੰ ਬੀਰ ਖੇਤੰ ॥
ਚਿੰਕ ਹੈ ਚਾਵਤਾ ਫਿੰਕ ਹੈ ਫਿਕਰੀ
ਨਾਚ ਹੈ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲ ਪ੍ਰੇਤੰ ॥

ਰਾਵਣ ਨੇ ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਚੰਦ੍ਰ ਦੇਵ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ
ਚਉਰ ਝਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਜ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਛਤ੍ਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਬ੍ਰਹਮਾ ਮੈਨੂੰ ਵੇਦ ਪਾਠ ਸੁਣਾਦਾ ਹੈ। ਅਗਨੀ ਦੇਵ ਮੇਰਾ ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ
ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਲ ਦੇਵ ਮੇਰਾ ਪਾਣੀ ਭਰਦਾ ਹੈ, ਕੁਬੇਰ ਤੋਂ ਮੈਂ ਜੰਗ
ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਅਰਬਾਂ
ਖਰਬਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖੀ ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਜਿੱਤ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂਗਾ। ਦੇਖੀ ਮੈਂ ਰੱਠ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਂਦਾ ਹਾਂ।
ਗਿਧਾ ਚੀਕਨ ਭੀਆ, ਗਿਦੜੀਆਂ ਫਿਰਨਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣਗੇ,
ਕੁਝ ਪ੍ਰੇਤ ਨਚਣਗੇ।

Ravana heard his wife and her words pierced
him like an arrow and he retorted, "Hearken O
Lady, I am the mighty Ravana, of whom all the
gods are afraid, the Chander Dev waves the
golden flapper over my head, the Surya Dev holds
the royal umbrella, the Agni Dev prepares
my food, the Jal Dev serves me with water.
Whereas Brahma, recites the Holy Veda to me.
I have mastered and accomplished the science

of archery from Kubera itself. They all recognise my supermacy. I have billions and trillions of valient soldiers under my command, O Lady, you will see I will destroy and crush the enemy and win the glorious victory. There will be devastation and blood shed, the vultures will fly about, jaisal will ramble, the wounded and the dead will cry in pain. The evil spirits will loiter about.

384

ਮੰਦੋਦਰੀ ਵਾਚ ॥

ਤਾਸ ਨੇਜੇ ਝਲੇ, ਘੋਰ ਬਾਜੇ ਬਜੇ
ਰਾਮ ਲੀਨੇ ਦਲੇ ਆਨ ਦੂਕੇ ॥
ਬਾਨਰੀ ਪੂਤ ਚਿਕਾਰ ਅਪਾਰ ਕਰੇ
ਮਾਰ ਮਾਰ ਚਹੂੰ ਓਰ ਕੂਕੇ ॥
ਭੀਮ ਭੇਰੀ ਬਜੇ, ਜੰਗ ਜੋਧਾ ਗਜੇ
ਬਾਨ ਚਾਪੇ ਚਲੇ ਲਾਹਿ ਜੋ ਲੇ ॥
ਬਾਤ ਕੇ ਮਾਨੀਐ ਘਾਤ ਪਹਿਚਾਨੀਐ
ਰਾਵਰੀ ਦੇਹ ਕੀ ਸਾਂਤ ਤੇਲੇ ॥

ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੇ ਫੇਰ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ, "ਹੇ ਰਾਵਣ ! ਦੇਖ ! ਰਾਮ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ ਤਿੱਖੇ ਤਿੱਖੇ ਨੇਜੇ ਪਕੜੀ, ਝੱਲ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਅੱਗੇ ਵਧੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਦੇਖ, ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਢੋਜ ਕਿਵੇਂ ਚਿੰਘਾੜਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗ ਵਧੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਸੁਣ : ਕਿੰਨਾ ਡਰਾਵਣਾ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਨਾਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਜੰਗ ਦੇ ਯੋਧੇ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕੂਕਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਹਨ । ਓ ਹਠੀ ! ਉਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਤੈਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ, ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਉਹ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ । ਹਾਲੀ ਵੀ ਮੰਨ ਜਾ, ਐ ਰਾਵਣ ! ਐਨਾ ਘਮਸਾਨ ਯੁਧ ਨਾ ਕਰਾ, ਇਸ ਖੂਨ ਖਰਾਬੇ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲੈ । ਆਪਣੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਠੰਡਾ ਕਰ !"

Mandodri again repeated the retort and said, "O Ravana : you are conceited by your pride and bewildered in the intoxication of your might. Look, how Rama is marching forward with his mighty force, carrying

sharp arrows, and blowing the trumpets furiously. Behold, how the vast host of Vanaras is running up with the horrible uproar. How furious and terrible is the noise of the trumpet and drums. O, how enthusiastically they are gushing forth. O, obstinate and arrogant Lord, You will not realise the greatness of Rama, until, he with his formidable bow and sharp arrows faces you personally. O Ravana, still there is time, cease your pride, save Lanka from immense bloodshed and gore. Set your mind at peace.

385

ਘਾਟ ਘਾਟੇ ਰੁਕੋ, ਬਾਟ ਬਾਟੇ ਤੁਪੋ
ਐਠ ਬੈਠੇ ਕਹਾ ਰਾਮ ਆਏ ॥
ਖੋਰ ਹਰਾਮ ਹਰੀਫ ਕੀ ਆਖ ਤੈ
ਚਾਮ ਕੇ ਦਾਮ ਕੈਸੇ ਚਲਾਏ ॥
ਹੋਇਗੋ ਖੁਆਰ ਬਿਸਿਆਰ ਖਾਨਾ ਤੁਰਾ
ਬਾਨਰੀ ਪੂਤ ਜੋ ਲੋ ਨਗਜ ਹੀ ॥
ਲੰਕੇ ਕੋ ਛਾਡ ਕੇ ਕੋਟ ਕੋ ਫਾਧ ਕੇ
ਅਸੁਰੀ ਪੂਤ ਲੈ ਘਾਸ ਭਜ ਹੀ ॥

ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੇ ਹਾੜੇ ਪਾਇਆਂ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, 'ਐ ਰਾਵਣ ! ਇਸ ਹੜ ਵਾਗੂ ਵੱਧਦੇ ਆਉਂਦੇ ਚਲ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੋਕ ਦੇ, ਹੱਠ ਕਰ ਕੇ ਨਾ ਬੈਠਾ ਰਹ ? ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਸਹੇੜੀਦਾ । ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦੀ । ਜਿਸ ਵੇਲ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਇਥੇ ਨਚਦੀ ਟਪਦੀ ਸਾਰੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਤਾਂ ਦੇਖੀ ਸਾਰੇ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾ ਦੇਣਗੇ । ਤੇਰਾ ਘਰ ਬਾਰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦੇਣਗੇ । ਤੇਰੇ ਮਹਿਲ ਮਾੜੀਆਂ ਸਾੜ ਸੁਟਣਗੇ । ਅਤੇ ਡਰਦੇ ਮਾਰ ਸਾਰੇ ਦੈਂਤ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਟੱਪ ਕੇ ਨੱਸ ਜਾਣਗੇ ।

Mandodri repeatedly dissuaded him and said, "O Ravana, stop this mighty host of Vanaras from the advancement. O save the destruction and

disaster. Abandon your arrogance. It is not wise to take up arms against a mighty and powerful enemy. O, my spouse, cease from the idle vaunts and take my words to heart. The vast host of Vanaras will soon reach here and in great enthusiasm and zeal, destroy every thing. They will perform havoc, annihilate everything and set the city on fire and all the sons of the demons will cross the fort and take to their heels.

386

ਰਾਵਨ ਵਾਚ ॥

ਬਾਵਰੀ ਰਾਂਡ ਕਿਆ ਭਾਡ ਬਾਤੈ ਬਕੈ
ਰੰਕ ਸੇ ਰਾਮ ਕਾ ਛੱਡ ਰਾਸਾ ।
ਕਾਢ ਹੋ ਬਾਸਿ ਦੇਦਾਨ ਬਾਜੀਗਰੀ
ਦੇਖ ਹੋ ਆਜ ਤਾਕੋ ਤਮਾਸਾ ॥
ਬੀਸ ਬਾਹਿ ਧਰੇ ਦਸਯ ਸਿਰੇ
ਸੈਨ ਸਮੂਹ ਹੈ ਸੰਗ ਮੇਰੇ ॥
ਭਾਜ ਕੈ ਹੈ ਕਹਾ ਬਾਣ ਪੈ ਹੈ ਵਹਾ
ਮਾਰ ਹੋ ਬਾਜ ਜੈਸੇ ਬਟੋਰੇ ॥

ਰਾਵਣ ਨੇ ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਐ ਪਗਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੀ ਬਕਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ? ਬੰਦ ਕਰ ਜਥਾਨ ਅਤੇ ਛੱਡ ਦੇ ਉਸ ਪਾਗਲ ਅਤੇ ਕੰਗਾਲ ਦਾ ਕਿੱਸਾ । ਉਸ ਦਾ ਤਮਾਸਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਅੱਜ ਹੀ ਦਿਖਾਵਾਂਗਾ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਦੁਆਰਾ, ਦਸ ਸਿਰ ਅਤੇ ਵੀਹ ਬਾਹਵਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ, ਸੈਨਾ ਦੇ ਅਨੰਤ ਸਮੂਹ ਦਲ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰੱਠ ਖੇਤ੍ਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਰਾਮ ਡਰ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਭੱਜ ਉਠੇਗਾ । ਪਰ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿਥੇ ? ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਜ ਬਟੋਰੇ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਫੜ ਕੇ ਮਾਰ ਸੁਟਾਂਗਾ ।"

When Ravana heard his wife's speech, it pierced him like a sharp spear. He said in fury, "O fool : put a stop to your foolish and indecent words. O stupid woman : put an end to your stupor. Do

not sing the glory of that wretched foolish begger. You will see his wonderful pageantry to-day when, like a magician and a conjurer, I will appear with ten heads and twenty arms, along with the infinite host of valient soldiers, in the battle field, he will take to his heels in fear and fright. But I will not let him go, that wretch, but kill him as a hawk kills a quail."

387

ਏਕ ਏਕੰ ਹਿਰੇ ਝੁਮ ਝੁਮ ਮਰੇ
ਆਪ ਆਪੰ ਗਿਰੇਂ ਹਾਕ ਮਾਰੇ ॥
ਲਾਗ ਜੇਹੇ ਤੇਹਾਂ ਭਾਜ ਜੇ ਹੈਂ ਜਹਾਂ
ਫੂਲ ਜੇ ਹੈਂ ਕਹਾਂ ਤੇ ਉਬਾਰੇ ॥
ਸਾਜ ਬਾਜੇ ਸਬੇ ਆਜ ਲੈ ਹੋ ਤਿਨੇ
ਰਾਜ ਕੈਸੇ ਦਰੇ ਕਾਜ ਮੋਸੇ ॥
ਬਾਨ ਰੰਛੇ ਕਰੇ ਰਾਮ ਲਛੇ ਹਰੇ
ਜੀਤ ਹੋ ਹੋਤ ਤੋ ਆਨ ਤੋਸੇ ॥

ਰਾਵਣ ਨੇ ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, "ਤੂੰ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ ਇੱਕ ਇੱਕ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁਟਾਂਗਾ। ਉਹ ਝੁਮ ਝੁਮ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿੱਗਣਗੇ। ਅਜਿਹੀ ਤਰਥਲੀ ਮਚਾ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਲੜ ਲੜ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣਗੇ। ਜੇ ਭੱਜ ਉਠੇ ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਭਜ ਕੇ ਜਾਣਗੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਉਹ ਫੇਰ ਕਿਥੇ ਭਜ ਕੇ ਜਾਣਗੇ, ਕੌਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ? ਅਜ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਜ ਬਾਜ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਜੇ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਰਾਜਾ ਨਾ ਕਹੀਂ। ਅਜ ਹੀ ਤੀਰ ਤਿਖੇ ਕਰ ਕੇ ਰਾਮ ਅਤੇ ਲਛਮਨ ਨੂੰ ਹਰਾ ਲਿਆਂਗਾ। ਜੇ ਜਿਤ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆਵਾਂਗਾ ਇਹ ਮੈਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।"

Ravana the king of demons, again retorted to Maudodri and said, "I will smash each one of them in my fury, they will fall on the ground, crying and oscillating in pain. I will perform much havoc, and destruction, that they will fight among themselves and thus finish. Where

will they run ? I will persue them to their finish. They will cry for help, but they will not secure any help. I am determined to annihilate them to-day. Call me not the mighty king, O lady, if I kill the Rama and Lakshmana with my sharp arrows to-day, I will come to you, else not." Such was the deceit of Ravana the sandpiper.

388

ਕੋਟਿ ਬਾਣੇ ਗੁਨੀ ਏਕ ਕਾਨੈ ਸੁਨੀ
ਕੋਪ ਮੁਡੀ ਧੁਨੀ ਪੁਤ੍ਰ ਪਠੈ ॥
ਏਕ ਨਰਾਤ ਦੇਵਾਤ ਦੂਜੇ ਬਲੀ
ਭੁਮਕਾਂਖੀ ਰਣ ਬੀਰ ਡਿਠੇ ॥
ਸਾਰੁ ਭਾਰੇ ਪਰੇ ਧਾਰ ਧਾਰ ਬਾਜੀ
ਕੋਹ ਕੈ ਲੋਹ ਕੀ ਛਿਟ ਛੁਟੈ ॥
ਰੁੰਡ ਧੁਕ ਧੁਕ ਪਰੇ ਘਾਇ ਭਕ ਭਕ ਕਰੈ
ਬਿਬਰੀ ਜੁੱਧ ਸੋ ਲੁੱਥ ਲੂਟੈ ॥

ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੇ ਅਨੰਤ ਢਲਾ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਹ ਹਠੀ ਨਾ ਟਲਿਆ । ਉਸ ਕ੍ਰੋਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਲੀ ਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਲੜਨ ਲਈ ਘਲ ਦਿੱਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਕ, ਦੂਜਾ ਦੇਵਾਤਕ, ਅਤੇ ਬਲੀ ਭੁਕਪਨ ਵਰਗੇ ਯੋਧੇ ਅਤੇ ਸੂਰਮੇ ਸਨ । ਜੰਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਲੋਹਾ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਖੜਕਣ ਲਗਾ । ਤਲਵਾਰਾਂ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਖਹਿਣ ਲਗੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕਟੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਜਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰਾ ਵਹਿ ਰਹੀ ਸੀ । ਸਿਰ ਕਟੇ ਹੋਏ, ਰੁੰਡ ਸਰੀਰ ਤੜਫ ਰਹੇ ਸਨ । ਘਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਭਕ ਭਭਕ ਕੇ ਖੂਨ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਲੋਥਾਂ ਹੀ ਲੋਥਾਂ ਬਿਖਰ ਗਈਆਂ ।

By innumerable ways Mandodri tried to pacify Ravana, but she could not prevail upon him a bit. He did not abandon his arrogance. He commissioned his sons, namely, Nirantaka, Devantaka and the valient Bhukampa. Maddened by battle and full of fury they took up arms and rushed

to fight. The sabres clicked, the shields
chinked, the bodies were heckled into pieces.
The blood was oozing out of the wounds, the
separated heads were lying in dust, the head
less bodies were thrown all over. There were
corpse spread every where.

389

ਪੱਤ੍ਰ ਜੁਗਣ ਭਰੇ ਸਦ ਦੇਵੀ ਕਰੇ
ਨੱਦ ਭੈਰੋ ਰਚੇ ਗੀਤ ਗਾਵੇ ॥
ਭੂਤ ਐ ਪ੍ਰੇਤ ਬੇਤਾਲ ਬੀਰ ਬਲੀ
ਮਾਸ ਆਹਾਰ ਤਾਲੀ ਬਜਾਵੇ ॥
ਜੱਛ ਗੰਧਰਬ ਐ ਸਰਬ ਬਿਦਿਆਧਰ
ਮਧ ਆਕਾਸ਼ ਭਯੋ ਸੱਦ ਦੇਵ ॥
ਲੁਖ ਬਿਲੁਬਰੀ ਹੂਹ ਕੂਹੰਭਰੀ
ਮੱਚਯੋ ਦੁਧ ਅਨੂਪ ਅਤੇਵ ॥

ਐਨਾ ਘਮਸਾਨ ਯੁਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਯੁਧ ਦੀ ਦੇਵੀ ਯੋਧਿਆਂ
ਦਾ ਲਹੂ ਪੀਣ ਲਗੀ । ਲਹੂ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰ ਭਰਨ ਲਗੀ । ਭਿਆਨਕ
ਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਕੋਲਾਹਲ ਮੱਚ ਗਿਆ । ਯੋਧੇ ਅਤੇ ਬਲੀ ਭੂਤਨਿਆਂ ਵਾਗੂ
ਯੁਧ ਵਿਚ ਬੇਤਾਲ ਨਚਨ ਲਗੇ । ਮਾਸ ਖੋਰੇ ਜਾਨਵਰ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ
ਲਗੇ । ਜੱਛ ਗੰਧਰਬ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਧਨੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ
ਦੇਵਤੇ ਆਦਿ ਹਾ-ਹਾ-ਕਾਰ ਕਰ ਉਠੇ । ਐਨਾ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਘਮਸਾਨ
ਯੁਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗ ਗਏ ਅਤੇ ਤ੍ਰਾਸਿ ਤ੍ਰਾਸਿ ਮੱਚ ਗਈ

It was such a tense fight, and so furious a
battle that the goddess of war bathed the bodies
in blood. All the bodies streamed with blood.
Huge valient Rakhsas danced, in flared up
rage, with formidable arms like spirit of God
Shiva. The wild animals felt happy at the feast.
Yakasha, Gandharabas and all the gods got
terrified, clamoured, roared and spluttered in
frightful agitation, and dismay.

ਕਾਗੜ ਦੀ ਕੁਪਿਯੋ ਕਪਿ ਕਟਕ
 ਬਾਗੜ ਦੀ ਬਾਜਨ ਰਣ ਬਜੀਯੋ ॥
 ਤਾਗੜ ਦੀ ਤੇਗ ਝਲਹਲੀ
 ਰਾਗੜ ਦੀ ਯੋਧਾ ਰਣ ਗਜੀਯੋ ॥
 ਸਾਗੜ ਦੀ ਸੂਰ ਸੰਮੂਹੇ
 ਨਾਗੜ ਦੀ ਨਾਰਦ ਮੁਨਿ ਨਚਿਯੋ ॥
 ਬਾਗੜ ਦੀ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲ
 ਆਗੜ ਦੀ ਆਰਣ ਰੰਗ ਰੱਚਿਯੋ ॥
 ਸੰਸਾਗੜ ਦੀ ਸੁਭਟ ਨੱਚੇ ਸਮਰ
 ਫਾਗੜਦੀ ਫੁੱਕ ਫਣੀਅਰ ਕਰੈ ॥
 ਸੰਸਾਗੜ ਦੀ ਸਮਟੋ ਸੁੰਕੜੇ
 ਫਨ ਪਤਿ ਫਰ ਫਿਰ ਫਿਰ ਧਰੈ ॥

ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਆ ਗਿਆ, ਉਨਾਂ ਨੇ ਰਣ-ਨਗਾਹੇ
 ਜੋਰ ਜੋਰ ਦੀ ਵਜਾਨੇ ਸੁਰੂ ਕੀਤੇ, ਤੇਗਾਂ ਚਮਕਾਈਆਂ, ਤੇ
 ਸਾਰੇ ਯੋਧੇ ਰੱਣ ਵਿਚ ਗਜਨ ਲਗੇ । ਸਾਰੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦਾ ਸੰਮੂਹ,
 ਨਾਰਦ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਣ-ਨਾਚ ਨਚਣ ਲਗਾ । ਭੱਠੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਰੱਣ ਮਚਿਆ । ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਸੈਨਾਂ ਫਣੀਅਰ ਸੱਪਾਂ ਵਾਂਗ ਫੁੱਕਾਰੇ
 ਛਡਨ ਲਗੀ । ਜੰਗ ਦੇ ਮੌਸ ਵਿਚ ਉਛਲ ਉਛਲ ਕੇ ਯੋਧੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀਆਂ
 ਨੱਕਾਂ ਮੁੜ ਮੜ ਕੇ ਥੋਭਦੇ ਸਨ ।

The vast army of Sugriva got into fit of
 fury. They played on the trumpets, the furious
 martial tunes which echoed the earth and sky.
 They brandished their swords, shouted and
 roared. The brave heroes, mad with rage formed
 the shape of Shesh Nag and they killed, speared,
 and destroyed the wicked demons with full force,
 again and again. With their fitful wrath they
 burnt, reduced to ashes, smashed and consumed the
 furious demons.

391

ਫਾਗੜ ਦੀ ਫੁੱਕ ਫਿਕਰੀ
 ਰਾਗੜ ਦੀ ਰਣ ਗਿਧਰੜ ਕੇ ॥
 ਲਾਗੜ ਦੀ ਲੁਥ ਬਿਬੁਰੀ
 ਬਾਗੜ ਦੀ ਭਟਘਾਟਿ ਭੱਭ ਕੇ ॥
 ਬਾਗੜ ਦੀ ਬਰਖਤ ਬਾਣ
 ਲਾਗੜ ਦੀ ਝਲਮਲਤ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ॥
 ਰਾਗੜ ਦੀ ਗੱਜ ਮੰਜਰੇ
 ਕਾਗੜ ਦੀ ਕੱਛੇ ਕਿੱਕਾਣੇ ॥
 ਬੰਬਾਗੜ ਦੀ ਬਹੁਤ ਬੀਰਨ ਸਿਰਨ
 ਤਾਗੜ ਦੀ ਤਮਕਿ ਤੇਜ ਕੜੀ ॥
 ਝੰਡਾਗੜ ਦੀ ਝਟਕਦੇ ਝੜਸਮੇ
 ਝਲ ਮਲ ਝੂਕ ਬਿਜੁੱਲ ਝੜੀ ॥

ਐਨਾਂ ਘਮਸਾਨ ਯੁਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਲੋਥਾਂ ਹੀ ਲੋਥਾਂ
 ਪਸਰ ਗਈਆਂ । ਗਿਧੜੀਆਂ ਫਿਰਨ ਲਗੀਆਂ, ਗਿਧਾਂ ਚਕਰ ਲਾਉਣ
 ਲਗੀਆਂ । ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਹੋਣ ਲਗੀ । ਕ੍ਰਿਪਾਣਾਂ ਲਿਸਕਣ ਲਗੀਆਂ ।
 ਹਾਥੀ ਚਿੰਘਾੜਨ ਲਗੇ । ਘੋੜੇ ਹਿਣਕਣ ਲਗੇ । ਭਲਵਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ
 ਕਟੇ ਬਹੁਤ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਉਛਲਣ ਲਗੇ । ਇਉਂ
 ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਯੋਧੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਉਤੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਸ ਤੋਂ ਬਿਜਲੀ
 ਡਿਗਦੀ ਹੈ ।

Such a fierce battle was raged, that the dead
 were lying all over. Jacal rambled, the vultures
 shrieked. The incessant volleys of arrows dropped
 like showers of rain. The sabres glittered. The
 elephants made thundering roars. The horses
 frightened and neighed. The heads were blown and
 dipped in pool of blood. All the heroes fell
 upon the host of demons like the bolt from the blue.

ਨਾਗੜ ਦੀ ਨਾਰਾਤਕ ਗਿਰਤ
 ਦਾਗੜ ਦੀ ਦੇਵਾਤਕ ਧਾਯੋ ॥
 ਜਾਗੜ ਦੀ ਜੁਧ ਕਰਤ ਮਲ
 ਸਾਗੜ ਦੀ ਸੁਰ ਲੋਕ ਸਿਧਾਯੋ ॥
 ਦਾਗੜ ਦੀ ਦੇਵ ਰਹਸਤ
 ਆਗੜ ਦੀ ਅਸੁਰਣ ਰਣ ਸੋਗੇ ॥
 ਸਾਗੜ ਦੀ ਸਿਧ ਸਰਸਤ
 ਨਾਗੜ ਦੀ ਨਾਚਤ ਤਜ ਜੋਗੇ ॥
 ਖੰਭਾਗੜ ਦੀ ਖਯਹ ਭਏ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਲਖ
 ਪਾਗੜ ਦੀ ਪਹਪ ਛਾਰਤ ਅਮਰ ॥
 ਜੰਜਾਗੜ ਦੀ ਸਕਲ ਜੈ ਜੈ ਜੰਪੋ
 ਸਾਂਗੜ ਦੀ ਸੁਰ ਪੁਰਹਿ ਨਾਰਨਰ ॥

ਘਮਸਾਨ ਯਧ ਮਗਰੋਂ ਨਰਾਤਕ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ।
 ਮੁੜ ਦੇਵਾਤਕ ਆ ਗਿਆ । ਉਹ ਇਉਂ ਲੜਨ ਲਗਾ ਜਿਵੇਂ
 ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਮੱਲ ਲੜਦੇ ਹਨ । ਅੰਤ ਉਹ ਵੀ ਸਵਰਗ
 ਪਰੀ ਨੂੰ ਗਿਆ । ਦੇਵਤਾਂ ਦੇ ਦਲ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਸੋਗ ਛਾ
 ਗਿਆ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦਲ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ । ਦੇਵਤਾਂ
 ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭੈ ਲਗਣ ਲਗਾ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ
 ਕੀਤੀ । ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੇ ਨਰ ਨਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜੈ-ਜੈ ਕਾਰ
 ਦੀ ਗੰਜਾਰ ਲਗਾਈ ।

After the fierce fight, Narantaka, the mighty demon,
 fell down dead, and in his place Devantka appeared
 on the scene. He roared in war-delight and engaged
 in a combat. Though proud in his valour, he was
 slain with a fatal blow and his soul rose towards
 heaven. The Rakhshas were smitten with grief and
 there was intense sorrow in the vast army. The
 gods were greatly delighted at the destruction
 of Narantka and showered flowers, and sang the
 glory of Rama, the incarnate.

393

ਰਾਗੜ ਦੀ ਰਾਵਨ ਸੁਨਿਯੋ
 ਲਾਗੜ ਦੀ ਦੋਊ ਸੁਤ ਰਣ ਜੂਝੇ ॥
 ਚਾਗੜ ਦੀ ਬੀਰ ਬਹੁ ਕਿਰੇ
 ਲਾਗੜ ਦੀ ਆਹਵਹਿ ਅਰੁਝੇ ॥
 ਲਾਗੜ ਦੀ ਲੁਬ ਬਿਬਰੀ
 ਚਾਗੜ ਦੀ ਚਾਵੇਤ ਚਿਕਾਰੀ ॥
 ਨਾਗੜ ਦੀ ਨੱਦ ਭਏ ਗੱਦ
 ਚਾਗੜ ਦੀ ਕਾਲੀ ਕਿਲਕਾਰੀ ॥
 ਭੰਡਾਰੀ ਦੀ ਭਯੰਕਰ ਜੁੱਧ ਭਯੋ
 ਜਾਗੜ ਦੀ ਜੂਹ ਜੁਗੱਟ ਜੁਗੀਆ ॥
 ਕੰਕਾਗੜ ਦੀ ਕਿਲਕਤ ਕੁਹਰ ਕਰ
 ਪਾਗੜ ਦੀ ਪਤ੍ਰ ਸੁੱਟਤ ਭਰੀਅੰ ।

ਜਦੋਂ ਰਾਵਣ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਰੱਣ ਵਿਚ
 ਜੂਝ ਗਏ ਹਨ । ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯੋਧੇ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਮਾਰੇ
 ਗਏ ਹਨ । ਲੋਥਾ ਹੀ ਲੋਥਾ ਬਿਖਰ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਗਿਧਾਂ ਚਿਕਾਰ
 ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭਿਆਨਕ ਨਾਦ ਕੀਤਾ, ਕਾਲੀ ਦੇਵੀ ਦੀ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਲਕਾਂ ਮਾਰੀਆਂ, ਭਿਆਨਕ ਯੁਧ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰੀਆਂ
 ਕੀਤੀਆਂ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਲਹੂ ਪੀਣ ਲਈ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕਠਾ ਕੀਤਾ ।
 ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਭਿਆਨਕ ਹੱਲਾਂ ਗੁੱਲਾ ਮਚਾਇਆ ।

At the news of the death of his two brave sons,
 Ravana was immensely sorrowful. He was intensely
 distressed to find that innumerable other men of
 valour had also fallen in the battle field, which
 was a scene of flesh and blood of his own, dauntless
 warriors, which the vultures enjoyed. He
 ordered the army to get ready for an explosive
 battle in which the ravenous beasts will be
 gratified with the flesh and blood of the
 enemy. A terrific din filled all quarters,
 with rumbling noise, deep like clouds.

ਪਾਗੜ ਦੀ ਪ੍ਰਹਸਤ ਪਠਿਯੋ
 ਦਾਗੜ ਦੀ ਦੇਕੇ ਦਲ ਅਨਗਨ ॥
 ਕਾਗੜ ਦੀ ਕੋਪ ਭੂਆ ਉਠੀ
 ਬਾਗੜ ਦੀ ਬਾਜਨ ਖੁਰੀ ਅਨਤਨ ।
 ਨਾਗੜ ਦੀ ਨੀਲ ਤਿਹ ਝਿਣਿਯੋ
 ਭਾਗੜ ਦੀ ਗਹਿ ਭੁੰਮਿ ਪਛਾੜੀ ॥
 ਸਾਗੜ ਦੀ ਸਮਰ ਹਰਕਾਰ ਭਯੋ
 ਦਾਗੜ ਦੀ ਦਾਨਵ ਦਲ ਭਾਰੀ ॥
 ਪੰਘਾਗੜ ਦੀ ਘਾਇ ਭੱਕ ਭੱਕ ਕਰਤ
 ਰਾਗੜ ਦੀ ਰਹਿਣ ਰਣ ਰੇਗਬਰਿ ॥
 ਜੰਜਾਗੜ ਦੀ ਜਯ ਜੁਗੋਣ ਜੰਪੋ
 ਕਾਗੜ ਦੀ ਕਾਕ ਕਰ ਕਹ ਕਕਹ ॥

ਰਾਵਣ ਨੇ ਪ੍ਰਹਸਤ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਹੇਠਾ ਆਪਣੀ ਸੈਨਾ ਦੇ
 ਅਨੰਤ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ । ਸਾਰੇ ਦਲ ਦੀ ਗਰਜਨਾ ਨਾਲ ਧਰਤੀ
 ਕੰਬਣ ਲਗੀ, ਪ੍ਰਹਸਤ ਨੇ ਨੀਲ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਨੀਲ ਨੇ
 ਉਹਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਛਾੜ ਕੇ ਸੁਟਿਆ । ਸਾਰੇ ਦਲ ਵਿਚ ਹਾ ਹਾ ਕਾਰ
 ਮੱਚ ਗਿਆ । ਰਣ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਭਿਆਨਕ ਰੰਗ ਬੋਝਾ ਕਿ ਜਖਮੀਆਂ ਦੇ
 ਘਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਭਕ ਭਭਕ ਕੇ ਖੂਨ ਨਿਕਲਣ ਲਗਾ । ਚੈਤ ਦੇਵੀ ਦੀ
 ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਨ ਲਗੇ । ਘਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾ ਕਾ ਕਰਨ ਲਗੇ ।

There upon Ravana, commissioned Parhastā,
 with the innumerable formidable warriors and
 vast army. Rumbling noise of the chariots,
 and trumpets, produced such a thundering din that the
 very earth was shaken and moved. Prahastā rushed
 violently towards Neela and fierce fight ensued.
 Both fought like infuriated elephants and with
 a violent blow, Parhastā fell down like a huge
 tree. Blood sprouted out of his wounds like
 spring. Overwhelmed with sorrow, they retreated
 and rushed back. They wailed and brawled.

395

ਪਾਗੜ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤ ਦੁਝੰਤ
 ਲਾਗੜ ਦੀ ਲੈ ਚਲਿਯੋ ਅਪਦਲ ॥
 ਭਾਗੜ ਦੀ ਫੁੰਮਿ ਭੜਹੜੀ
 ਕਾਗੜ ਦੀ ਕੰਪੀ ਦੋਈ ਜਲ ਥਲ ॥
 ਨਾਗੜ ਦੀ ਨਾਦ ਨਿਹਨੰਦ
 ਭਾਗੜ ਦੀ ਰਣ ਭੇਰ ਭਯੰਕਰ ॥
 ਝਾਗੜ ਦੀ ਸਾਂਸ ਝਲ ਹਲਤ
 ਚਾਗੜ ਦੀ ਚਮਕੰਤ ਚਲਤ ਸਰ ॥
 ਖੰਖਾਗੜ ਦੀ ਖੜਗ ਖਿਮਕੰਤ ਖਹਤ
 ਚਾਗੜ ਦੀ ਚਟਕ ਚਿਨਗੇ ਕਢੇ ॥
 ਠੰਠਾਗੜ ਦੀ ਠਾਟ ਠਟ ਕਰ
 ਮਨੋ ਠਾਗਰ ਦੀ ਠਣਕ ਠਠਿਆਰ ਘੜੇ ॥

ਪ੍ਰਸੱਧ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਨ ਮਗਰੋਂ ਰਾਵਨ ਆਪ ਸੈਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜੁਝਨ ਲਈ
 ਆਇਆ । ਐਨਾ ਸੈਨਾ ਦਾ ਦਲ ਨਾਲ ਸੀ ਕਿ ਧਰਤੀ ਅਤੇ
 ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਭ ਕੰਬਨ ਲਗੇ । ਰਣ ਨਾਦ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਵੱਜ
 ਰਿਹਾ ਸੀ । ਦਸ ਫੁਟ ਲੰਮੀ ਸਾਂਗ ਦੀ ਚਮਕ ਝੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ
 ਜਾਂਦੀ । ਕਦੀ ਸਾਂਗ ਚਲਾਂਦਾ ਸੀ । ਕਦੀ ਚਮਕਦੇ ਹੋਏ ਤੀਰ ਚਲਾਂਦਾ ।
 ਸੀ । ਕਦੀ ਖੜਗ ਨਾਲ ਖੜਗ ਖਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ, ਵਿਚੋਂ ਚਿੰਨਗਾ
 ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਸੀ । ਐਨੀ ਠੱਕ ਠੱਕ, ਠਾਹ ਠਾਹ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੋ ਰਹੀ
 ਸੀ ਮਾਨੋ ਠਠਿਆਰ ਭਾਂਡੇ ਘੜਦਾ ਹੈ ।

After the fall of Parhsata, Ravana was greatly
 over whelmed with sorrow. He got up himself took
 up the field. Equipped with swords, lances, arrows
 and various other venomous weapons set forth with
 innumerable vast host, and stalwert soldiers, which
 created such a rumbling noise that the earth and
 sea trembled and shook. The lance was glittering
 brightly. He showered volleys of shafts, swift like
 lightning. The sabres clattered in enormous velocity
 and produced fire. The lirkling sound of the
 swords resembled the tinkling of the tinker.

ਢਾਗੜ ਦੀ ਢਾਲ ਉਛਲੋਹਿ
 ਬਾਗੜ ਦੀ ਰਣ ਬੀਰ ਖਬੋਕਹਿ ॥
 ਆਗੜ ਦੀ ਇੱਕ ਲੈ ਚਲੇ
 ਇੱਕ ਕਹੁ ਇੱਕ ਉਚਕਹਿ ॥
 ਤਾਗੜ ਦੀ ਤਾਲ ਤੰਬੂਰ
 ਬਾਗੜ ਦੀ ਰਣ ਬੀਨ ਸੁ ਬੋਜੇ ॥
 ਸੰਸਾਗੜ ਦੀ ਸੰਖ ਕੇ ਸਬਦ
 ਗਾਗੜ ਦੀ ਗੇਵਰ ਗਲ ਕੱਜੇ ॥
 ਪੰਧਾਗੜ ਦੀ ਧਰਨਿ ਧੂੜ ਧੁਕ ਪਰਤ
 ਚਾਗੜ ਦੀ ਚਕਤ ਚਿਤਮਹਿ ਅਮਰ ॥
 ਪੰਪਾਗੜ ਦੀ ਪੁਰਖ ਬਰਖਾ ਕਰਤ
 ਜਾਗੜ ਕੀ ਜੱਛ ਗੰਧਬੂ ਬਰ ॥

ਰਣ ਭੂਮੀ ਲਿਚ ਯੋਧੇ ਭਭਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲਗੇ । ਢਾਲਾਂ ਉਛਾਲਣ
 ਲਗੇ । ਇਕ ਇਕ ਜਣਾਂ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਨੂੰ ਉਚਾ ਉਚਾ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ
 ਸੁਟਣ ਲਗਾ । ਰੱਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਤੰਬੂਰੇ, ਬੀਨ, ਸੰਖ ਆਦਿ ਨਾਦ ਵਜੇ ।
 ਹਾਥੀ ਚਿੰਘਾੜ ਰਹੇ ਸਨ । ਯੋਧੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੱਟ
 ਕੇ ਧਰੋਮ ਧਰੋਮ, ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਸੁਟੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਡਰਦੀ
 ਮਾਰੀ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਗੰਧਰਬਾਂ
 ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕੀਤੀ ।

The undaunted warriors and savage demons inspired
 with the martial frenzy, thundred like
 infuriated clouds. Played the trumpets and clarinets and
 made awful din. They tossed and hurled the heavy
 shields. Each one rushed towards each and sprang upon
 him in excitement, engaged in close fierce, combat.
 They seized, they strike, they teared and threw them
 down with a thumping sound. Awe and fear spread in
 the demon force. The elephants roared. The gods and
 gaudharvas sprinkled flower from above.

397

ਭਾਗੜ ਦੀ ਝੂਝ ਭਟ ਗਿਰੇ
 ਮਾਗੜ ਦੀ ਮੁਖ ਮਾਰ ਉਚਾਰੇ ॥
 ਸਾਗੜ ਦੀ ਸੰਜ ਪੰਜ ਰੇ
 ਘਾਗੜ ਦੀ ਘਣੀ ਅਰਜਨ ਕਾਰੇ ॥
 ਤਾਗੜ ਦੀ ਤੀਰ ਬਰਖੰਤ
 ਗਾਗੜ ਦੀ ਗਹਿ ਗਦਾ ਗਰਿਸਟੰ ॥
 ਮਾਗੜ ਦੀ ਮੰਤ੍ਰ ਮੁਖ ਜਪੇ
 ਆਗੜ ਦੀ ਅਛਰ ਦਿਸਟੇ ॥
 ਸੰਸਾਗੜ ਦੀ ਸਦਾ ਸਿਵ ਸਿਮਰਕਰੇ
 ਜਾਗੜ ਦੀ ਜੂਝ ਜੋਧਾ ਮਰਤ ॥
 ਸੰਸਾਗੜ ਦੀ ਸੁਭਟ ਸਨਮੁਖ ਗਿਰਤ
 ਆਗੜ ਦੀ ਅਪਛਰਨ ਕਹ ਬਰਤ ॥

ਯੋਧੇ ਜੂਝ ਜੂਝ ਕੇ ਰਣ ਵਿਚ ਡਿਗਦੇ ਗਏ । ਬਾਨਰਾਂ ਦੀ ਸਨਾ
 ਮਾਰ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰਨ ਲਗੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕੀਤੀ ਕਿ
 ਦੌੜਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਜੋਆਂ ਛਾਨਣੀ ਛਾਨਣੀ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ।
 ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗੱਧਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਪਏ । ਬੜੇ ਯੋਧੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ।
 ਕਈ ਸੂਰਬੀਰ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿਗੇ । ਤਾਂ ਦੌੜ ਸਿਵ ਸਿਵ ਜਪਣ ਲਗੇ ।

The bodies of the demons streamed with gore.
 The Vanaras crushed the mightiest warriors
 of the demon's host, roaring with a voice of thunder,
 They ripped up bodies, wrenched off arms, helmets
 and other armours. Maddened with frenzy they picked
 up heavy clubs and strike with that. They dashed
 the mightiest demon to the ground.

398

ਬੁਯੋਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਇਤੋ ਉਚਰੇ ਰਾਮ ਲੰਕੇਸ ਬੈਠੇ ॥
 ਉਤੇ ਦੇਵ ਦੇਖੇ ਚੜੇ ਰਥ ਗੰਠੇ ॥
 ਕਹੇ ਏਕ ਏਕ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰੇ ॥
 ਮਿਲੇ ਜੁਧ ਜੇਤੇ ਸਮੇਤ ਲੁਝਾਰੇ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਬਭੀਖਣ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਉਚੇ ਰੱਥ
 ਉਤੇ ਚੜੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਯੋਧੇ ਹਨ ।
 ਬਭੀਖਣ ਨੇ ਇਕ ਇਕ ਦੀ ਬਾਬਤ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦਸਿਆ
 ਜਿਹੜੇ ਯੋਧੇ ਜੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ।”

Beholding the high and mighty chariots
 coming, Rama the incarnate, asked
 Vabhishtna about them. Vibhishana,
 there upon gave the full account of the
 mighty demons, coming for the battle.

399

ਬਿਭੀਖਣ ਵਾਚ ॥ ਰਾਮ ਸੋ ॥

ਧਨੰ ਮੰਡਲਾਕਰ ਜਾਕੋ ਬਿਰਾਜੇ ॥
 ਸਿਰੇ ਜੈਤ ਪੰਤੂ ਸਿਤੰ ਛਤ੍ਰ ਛਾਯੇ ॥
 ਰਥੇ ਬਿਸਟਤੋ ਬਯਾਘ੍ਰ ਚਰਮੰ ਅਭੀਤੰ ॥
 ਤਿਸੈ ਨਾਥ ਜਾਨੇ ਹਠੀ ਇਦ੍ਰ ਜੀਤੰ ॥

ਬਭੀਸ਼ਣ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਦਸਿਆ, ਕਿ “ਕਿਹੜਾ ਯੋਧਾ
 ਗੋਲਾਕਾਰ ਰੱਥ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਰੱਥ ਥਾਪ
 ਦੇ ਚਮੜੇ ਨਾਲ ਵਿਸੇਸ਼ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ
 ਉਤੇ ਚਿੱਟਾ ਛਤ੍ਰ ਖੂਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਥ, ਉਹ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਹਠੀ
 ਇੰਦ੍ਰ ਜਿਤ ਹੈ ।”

Vibhishana explained to Rama, the incarnate
 "My Lord, The one who is seated on a circular
 chariot made of special panther skin and on
 whose head, a white moon like umbrella, is
 being spread, is the mightiest of the warriors
 Indrajit."

400

ਨਹੇ ਪਿਗ ਬਾਜੀਰਬ ਜੇਨ ਸੋਭੈ ॥
 ਮਹਾ ਕਾਇ ਪਖੈ ਸਖੈ ਦੇਵ ਛੋਬੈ ॥
 ਹਰੇ ਸਰਬ ਗਰਬ ਧਨੰ ਪਾਲ ਦੇਵੈ ॥
 ਮਹਾ ਕਾਇ ਨਾਮ ਮਹਾ ਬੀਰ ਦੇਵੈ ॥

"ਜਿਸ ਦਾ ਰੱਬ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੇ ਰੱਬ ਅਗੇ ਘੋੜੇ
 ਜੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਦੇਵਤਿਆ ਦੀ ਭਰਾ ਸੋਭਾ ਦੇ
 ਰਿਚਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਧਨੁਸ ਫਿੰਦਿਆ ਦਾ ਧਨੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ
 ਵਡੇ ਵਡੇ ਹੰਕਾਰੀਆ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ,
 ਹੇ ਸੁਆਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਕਾਇ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ
 ਬੁਲਾਏ ਹਨ ।"

"The one seated on a glittering chariot of
 red shade, drawn by horses and who is
 beautifully adorned, looks like the mighty
 Indira, who is accomplished in the science
 of archery, who has humbled the mightiest,
 is called Maha Atiaya."

401

ਲਗੇ ਮਧੁਰ ਬਰਣੇ ਰਬ ਜੇਨ ਬਾਜੀ ॥
 ਬਕੈ ਮਾਰ ਮਾਰੇ ਤਜੈ ਬਾਣ ਰਾਜੀ ॥
 ਮਹਾ ਯੁਧ ਕੋ ਕਰ ਮਹੇਦਰ ਬਖਾਨੈ ॥
 ਤਿਸੇ ਜੁਧ ਕਰਤਾ ਵਡੇ ਰਾਮ ਜਾਨੈ ॥

"ਹੇ ਸੁਆਮੀ : ਜਿਸ ਦਾ ਰੱਥ ਚਿਟੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਘੋੜੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਿਹੜਾ ਮਾਰ ਮਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰਦਾ ਤੀਰ ਚਲਾਂਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਬੜੇ ਬੜੇ ਯੁਧ ਜਿਤਨ ਵਾਲਾ ਮਹੇਦਰ ਦੈਤ ਹੈ ।"

"My Lord, the one seated on the white Chariot drawn by steeds, and who is showering volleys of arrows is a mighty warrior of great repute. His name is Mahodar."

402

ਲਗੇ ਮੁਖਕੇ ਬਰਣੇ ਬਾਜੀ ਰਧੇਸੇ ॥
ਹਸੇ ਪਉਲ ਕੇ ਗਉਨ ਕੇ ਚਾਰ ਦੇਸੇ ॥
ਧਰੇ ਬਾਣ ਪਾਣ ਕਿਧੋ ਕਾਲ ਰੁਪੇ ॥
ਤਿਸੈ ਰਾਮ ਜਾਨੇ ਸਹੀ ਦਈਤ ਭੂਪੇ ॥

"ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਸ ਦੇ ਰੱਥ ਅੱਗੇ ਹਵਾ ਨਾਲ ਗਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਿਸ ਦੇ ਰੱਥ ਦਾ ਰੰਗ ਚੂਹ ਵਰਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਾਲ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰੀ, ਬਾਣ ਪਾਉਣ ਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਹ ਦੈਤ ਦਾ ਅਸਲੀ ਰਾਜਾ ਹੈ ।

"O my Lord : One who is seated on a glowing mouse shaded Chariot, drawn by steeds of special breed, which fly like wind, who appears like the incarnation of the god of death, equipped with the formidable bow, towering with rage is surely the mighty King of the demons."

403

ਫਿਰੇ ਮੋਰ ਪੁਛ ਵਰੇ ਚੋਰ ਚਾਰੇ ॥
ਰੜੇ ਕ੍ਰਿਤ ਬੰਦੀ ਅਨੰਤ ਅਪਾਰੇ ॥
ਰਬੇ ਸੁਵਰਣ ਕੀ ਕਿਕਣੀ ਸੋਹੇ ॥
ਲਖੇ ਦੇਵ ਕੰਨਿਆ ਮਹਾਂ ਤੇਜ ਮੋਹੇ ॥

“ਜਿਸ ਦੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਘੁੰਘਰੀਆਂ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ।
 ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਮੋਰਪੰਖ ਦਾ ਚੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
 ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਸਾਰੇ ਕਵੀ ਜਨ ਅਤੇ ਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
 ਜਿਸ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਜੋ ਦੇਵ ਕੰਨਿਆ ਵੀ ਦੇਖ ਲਏ ਤਾਂ ਸਚਮਚ ਮੋਹਿਤ
 ਹੋ ਜਾਏ ।”

Vibhishana further told to Rama, the
 incarnate, about the mighty demon king Ravana
 and added, “Whose Chariot is decorated with
 golden bells. A beautiful flapper of peacock
 feather is being waved on his head. Who is
 glorified by poets and musicians. And who is
 so attractive, that even the celestial nymphs,
 if they happened to see him, would be bewitched and
 fascinated.”

404

ਛਕੇ ਮਧ ਜਾਕੀ ਧੁਜਾ ਸਾਰਦੁਲੰ ॥
 ਇਹੋ ਦਈਤ ਰਾਜੇ ਦਰੰ ਦੇਹ ਮੁਲੰ ॥
 ਲਸੈ ਕੀਟ ਸੀਸ ਕਸੈ ਚੇਦੁ ਭਾਕੇ ॥
 ਰਮਾ ਨਾਥ ਚੀਕੋ ਦਸੰ ਗੀਵ ਤਾਕੇ ॥

“ਜਿਸ ਦੇ ਰੱਬ ਦੇ ਝੰਡੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
 ਜਿਸ ਦੇ ਸੀਸ ਉੱਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਚਮਕਦਾਰ ਮੁਕਟ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
 ਉਹੀ, ਹੈ ਸੁਆਮੀ ! ਦਸ਼ਟ, ਲੜਾਈ ਦਾ ਮੂਲ, ਦਹਿ ਸਿਰ ਭਾਵਨ ਹੈ ।”

“My Lord, whose flag bears the ensign of
 a lion, whose crown surpasses the brightness
 of the moon, varily, varily, he is the wretched,
 ten headed Ravana, the demon king, the route
 cause of this war.”

405

ਦੁਹੂੰ ਓਰ ਬੱਜੇ ਬਜੜੇ ਅਪਾਰੇ ॥
 ਮਚੇ ਸੂਰ ਬੀਰੇ ਮਹਾਂ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ॥
 ਕਰੈ ਅਤ੍ਰ ਪਾਤੰ ਨਿਪਾਤੰਤ ਸੂਰੇ ॥
 ਉਠੇ ਮੱਧ ਬਾਧੇ ਕਮਧੰ ਕਰੂਰੇ ॥

ਦੋਹਾਂ ਦਲਾਂ ਦੇ ਨਗਾਰੇ ਵਜਨ ਲਗੇ । ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਸੂਰਬੀਰ
 ਰਣ ਵਿੱਚ ਖੂਬ ਮੱਚ ਪਏ । ਬੜੇ ਜੋਸ ਅਤੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਹਾਰ
 ਕਰਨ ਲਗੇ । ਸਿਰ ਧੜਾਂ ਤੋਂ ਬੇ-ਤਰਸੀ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਤਾ ਨਾਲ
 ਲਾਹ ਲਾਹ ਕੇ ਭਿਅੰਕਰ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਟਣ ਲਗੇ । ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
 ਧੜ ਭਿਆਨਕਤਾ ਪਸਾਰੀ ਜਾਂਦੇ ।

On both sides, trumpets produced deafening
 din. Warriors equipped with all types of
 arms rushed at each other in fury. Terrible
 bolt flew in all directions. Mercilessly and
 brutally the bodies were cut into pieces. The
 headless bodies rushing crying and wailing, and
 formed horrible and dreadful scene.

406

ਗਿਰੇ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡ ਭਸੁੰਡੇ ਅਪਾਰੇ ॥
 ਰੁਲੇ ਅੰਗ ਭੰਗੇ ਸਮੰਤੇ ਲੁਝਾਏ ॥
 ਪਰੀ ਕੂਹ ਜਹੂੰ ਉਠੇ ਗੱਦ ਸਦੇ ॥
 ਜਕੇ ਸੂਰਬੀਰੇ ਛਕੇ ਜਾਣ ਮੱਦੇ ॥

ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧੜ ਅਨੰਤ ਸਿਰ ਅਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁੰਡਾਂ
 ਕਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਰੁਲਣ ਲਗੀਆਂ । ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧੇ ਲੜਦੇ
 ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਟੁੱਟੇ ਹੋ ਗਏ । ਚਿੰਘਾਰਾ
 ਮਚ ਗਈਆਂ । ਕੋਲਾਹਲ ਮੱਚ ਗਿਆ । ਧੜਮ ਧੜਮ ਕਰ ਕੇ ਦੌੜ
 ਡਿਗੇ । ਸੂਰਬੀਰ ਰਣ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਮਰੇ ਜਿਵੇਂ ਮਦਰਾ ਪਾਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ।

Headless bodies still full of fury kept running to and fro. Heads and trunks of elephants were cut fiercely full and were lying in dust. The valient champions fought furiously. Feet, arms, heads, trunks were shorn away and cut into pieces. The mighty bodies of the demons fell with loud thud. They engaged in fighting as if they were highly intoxicated. There was confusion, havoc and bloodshed.

407

ਗਿਰੋ ਝੁੰਮ ਭੁੰਮ ਅਘਮੋਤਿ ਘਾਯ ॥
ਉਠੇ ਗੱਦ ਸਦੇ ਚੜੇ ਚਉਪ ਚਾਯ ॥
ਝੁੰਮੇ ਬੀਰ ਏਕੇ ਅਨੇਕੇ ਪ੍ਰਕਾਨ ॥
ਕਟੇ ਅੰਗ ਜੰਗ ਰਟੇ ਮਾਰ ਮਾਰੇ ॥

ਘਾਇਲ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਯੋਧੇ ਝੁੰਮ ਝੁੰਮ ਕੇ ਡਿਗਣ ਲਗੇ । ਕਈ ਯੋਧੇ ਭਾਰੀ
ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਡਿਗਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਉਠ ਕੇ ਲੜਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ।
ਅਨੇਕਾ ਯੋਧੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਲੜੇ । ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਲੜਾਂ
ਕਟ ਗਈਆਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਗ ਕੱਟ ਗਏ, ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ, ਸਿਰਾਂ
ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧੜ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ।

Sorely smitten by blows, the heroes fell on the ground unconscious. They fell with a heavy noise but after regaining senses they again fought violently with various weapons and arms. Legs, arms and head were cut into pieces in abundance. The headless and armless bodies still raved horribly and madly and cried aloud "kill kill."

408

ਛੁਟੇ ਬਾਨ ਪਾਣੇ ਉਠੇ ਗੱਦ ਸੋਦੇ ॥
ਹੁਲੇ ਝੁੰਮ ਭੁੰਮ ਸੁਬੀਰ ਬਿਹੋਦੇ ॥
ਨਚੇ ਜੰਗ ਰੰਗੀ ਤਤਬੇਈ ਤਤਬਿਯੰ ॥
ਛੁਟੇ ਬਾਣ ਰਾਜੀ ਫਿਰੇ ਛੁਛ ਹਥਿਯੰ ॥

ਸੂਰਬੀਰ ਦਾਇ ਪੇਚ ਲਗਾ ਕੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰਨ ਲਗੇ ।
ਗਦਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜੰਗ ਹੋਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਣ ਲਗੀ,
ਬੇਹਦ ਸੂਰਬੀਰ ਖੁੰਮ ਖੁੰਮ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿਗਣ ਲਗੇ । ਜਦੋਂ
ਪਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਲਾ ਉਤੇ ਤੀਰ ਆ ਕੇ ਲਗਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ
ਕਈ ਹੱਥ ਉਡ ਜਾਂਦੇ । ਬਾਹਵਾਂ ਲੰਮਕਾਈ ਯੋਧੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫਿਰਦੇ ;
ਜੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼,, ਨਾਚ ਦੇ ਤਾਲ ਵਾਂਗ ਤੱਤ ਬਈ,
ਤੱਤ ਬਈ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ।

The warriors applied various tricks in fighting
and rained the arrows in such a way that rows and
rows of enemy soldiers were wounded badly. Their
hands were pierced and blown off and they were
left without hands. Sound of fighting with clubs
was continuously coming like the rythem of the
footsteps in oriental type of dances, as "Tat Thai
Tar Thai."

409

ਗਿਰੇ ਅੰਕੁਸ ਬਾਰਣ ਬੀਰ ਖੇਤੇ ॥
ਨਚੇ ਕੰਧ ਹੀਣ ਕਬੀਧ ਅਚੇਤ ॥
ਭਰੇ ਖੇਚਰੀ ਪੜ੍ਹ ਚਉਸਠ ਚਾਰੀ ॥
ਚਲੇ ਸਰਬ ਅਨੰਦ ਹੂੰ ਮਾਸਹਾਰੀ ॥

ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਯੋਧੇ, ਰਣ ਖੇਤ ਵਿਚ
ਮਾਰੇ ਗਏ । ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧੜ, ਜੰਗ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਨਚਣ
ਲੱਗੇ । ਕਈ ਧੜ ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਣ ਖੇਤ ਵਿਚ ਖਿਲਰ
ਗਏ । ਚਉਸਠ ਘੜੀਆਂ ਤੀਰ ਚਲਦੇ ਰਹੇ । ਸਾਰਾ ਅਕਾਸ਼
ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਰਿਹਾ । ਅੰਨੇ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਕਿ ਮਾਸ
ਹਾਰੀ ਜਾਨਵਰ ਮਾਸ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਫੜ ਲਏ ।

The warriors mounted upon the elephants were
killed and slain. The bodies without heads still
danced in the battle field with great vigour. All
over the field head-less bodies were, lying in

abundance. The whole day and night arrows were showered, and the sky remained over cast with them. The wild animals enjoyed the human flesh extremely.

410

ਗਿਰੇ ਬੰਕੜੇ ਬੀਰ ਬਾਜੀ ਸੁਦੇਸੰ ॥

ਪਰੇ ਪੀਲਗਾਨੇ ਛੁਟੇ ਚਾਰੁ ਕੇਸੰ ॥

ਕਰੇ ਪੰਜ ਵਾਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰਤ ਬੀਰੰ ॥

ਉਠੇ ਸੁਣ ਧਾਰੇ ਅਪਾਰੇ ਹਮੀਰੇ ।

ਬੜੇ ਬਾਕੇ ਬਾਕੇ ਸੋਹਣੇ ਬੀਰ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੇ, ਹਾਥੀਆਂ ਉਤੇਬੈਠੇ ਹੋਏ ਯਥੇ ਮਹਾਵਤਾਂ ਸਨ ਮਾਰੇ ਗਏ । । ਬੀਰਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰਕੇ ਵਾਰ ਕੀਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੱਥ ਦਿਖਾਏ ਕਿ ਧੁੰਮਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਵਿਜੈਈ ਦਲ ਨੇ ਖੂਨ ਦੀ ਨਦੀ ਵਗਾ ਕੇ ਰਖ ਦਿਤੀ ।

Very handsome warriors and horses of excellent breed, were all lying dead. Valient heroes seated on high elephants, having beautiful locks, were killed, alongwith the drivers of the mighty elephants. The conquerers fought so furiously, so skillfully and so vigourously that they won laurals and admiration abundantly. A stream of blood gushed forth profusely.

411

ਛੁਟੇ ਚਾਰ ਚਿੱਤੇ ਬਚਿਤ੍ਰਤ ਬਾਣੰ ॥

ਚਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸੂਰਬੀਰੰ ਬਿਮਾਣੰ ॥

ਗਿਰੇ ਬਾਰਣੰ ਬਿਬੁਰੀ ਲੁੱਖ ਜੁਥੰ ॥

ਖੁਲੇ ਸੁਰਗ ਦੁਆਰੇ ਗਏ ਬੀਰ ਅਛੁੱਥੇ ।

ਅਜਿਹੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਬਾਣ ਛੱਡੇ ਕਿ ਰਾਵਨ ਦੀ ਸੈਨਾ ਚਿੱਤ ਹੁੰਦੀ
ਗਈ । ਹਾਥੀ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਲੋਥਾਂ ਉਤੇ ਲੋਥਾਂ ਬਿਖਰ ਗਈਆਂ ;
ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹੋਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ । ਉਹ ਨਿਮਾਨੇ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰਗ
ਦਾ ਰਾਹ ਫੜਨ ਲਗੇ ।

Inflamed with rage, so venomous arrows were
shafted, that the enemy could not stand the dread-
ful weapons. The mighty elephants were smashed.
There were corpse all over the place. The proud
and arrogant Rakhshas were humbled. Their
souls sought protection only in Heavens.

412

ਦੋਹਰਾ ॥

ਇਹ ਬਿਧ ਹਤ ਸੈਨਾ ਕਈ ਰਾਵਨ ਰਾਮ ਵਿਰੁਧ ॥
ਲੋਕ ਬੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਭਯੋ ਦਸ ਸਿਰ ਮਹਾਂ ਕੁਧ ॥

ਇਉਂ ਰਾਵਨ ਅਤੇ ਰਾਮ ਦੀ ਸੈਨਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜੀ ।
ਰਾਵਨ ਦੀ ਸੈਨਾ ਬਹੁਤ, ਸਾਰੀ ਮਾਰੀ ਗਈ । ਲੋਕਾਂ ਦਾ
ਰੁਝ ਹਿਸਾਂ, ਰਾਮ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਜਿੱਤ ਲਿਆ । ਰਾਵਨ ਨੇ
ਬੜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ।

In this manner, fight took place between the
Ravana's army and Rama's forces. When sufficient
portion of Rakhshas troops was destroyed, slain
and smashed, the army captured a part of Lanka, where
upon Ravana, the demon king became exceedingly angry.
Having his pride thus humbled, Ravana entered Lanka
with a sorrowful heart

413

ਭੁਯੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਤਥੇ ਮੁਕੱਲੇ ਦੂਤ ਲੰਕੇਸ ਆਪ ॥
ਮਨ ਬੱਚ ਕਰਮ ਵਿਸੰ ਜਾਪ ਜਾਪ ॥

ਸਬੈ ਮੌਤੁ ਹੀਨੈ ਸਬੈ ਅੰਤ ਕਾਨੈ ॥

ਭਜੋ ਏਕ ਚਿਤ੍ਰ ਸੁਕਾਲੈ ਕ੍ਰਿਪਾਲਨੈ ॥

ਰਾਵਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਕੁੰਭਕਰਨ ਨੂੰ
ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਜਾਪ
ਤਾਪ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੌਤੁ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਏ । ਸੋ
ਹੁਣ ਇਕੋ ਉਪਾਏ ਬਾਕੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕਾਲ ਰੂਪ ਰਾਖਸ਼ਸ, ਕੁੰਭਕਰਨ
ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਜਾਏ । ਉਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁਖ
ਦੂਰ ਹੋਣ ।

To overcome the present crisis, Ravana, the demon king, sent his envoys to rouse Kumbhkarna from his deep sleep, he was the only vanquisher, of the pride of the mighty. All his austerities having been humbled and rendered incompetent, Ravana, thought Kumbhkarna was the greatest of the Rakshasas, like the very god of death, if he helped him in his distressed his sorrows could surely be removed.

414

ਹਥੀ ਪਾਇਕੈ ਦੰਤ ਪੰਤੀ ਅਨੰਤੈ ॥

ਚਲੇ ਪਖਰੇ ਬਾਨ ਬਾਜੇ ਸੁਭੰਤੈ ॥

ਧਸੇ ਨਾਸਕਾ ਸੁਨ ਮਝੇ ਸੁਬੀਰੈ ॥

ਬਜੇ ਕਾਨਰੇ ਡੱਕ ਡਊਰੁ ਨਾਫੀਰੈ ॥

ਬੜੇ ਰਾਖਸ਼ਸ ਕੁੰਭਕਰਨ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਲਈ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਹਾਥੀ
ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ । ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੇ ਸਾਹ ਲੈਣ ਨਾਲ ਰਾਖਸ਼ਸ
ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ । ਰਾਖਸ਼ਸਾਂ ਨੇ ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੇ ਪੀਣ
ਲਈ ਖੂਨ ਦੇ ਮਟਕੇ ਅਤੇ ਖਾਣ ਲਈ ਮਝਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਲਿਆ ਕੇ
ਰਖਿਆ । ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਗਾਰੇ ਦੀ ਚੋਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ
ਸਹਿਨਾਈਆਂ ਵਜਾਈਆਂ ।

There upon Rakshas with innumerable elephants and horses marched towards Kumbhkarna, to arouse him from his deep sleep. By the heavy breathing of the

mighty Kumbhkarna the Rakshas were whirled round and blown into his dreadful nostrils. Rakshas brought jars of blood and buffalow's meat in great quantity as his food. They blew trumpets, drums and clarinets in his large ears very loudly.

415

ਬਜੇ ਲਾਗ ਬਾਦੇ ਨਿਨਾਦੋਤਿ ਬੀਰੇ ॥
ਉਠੇ ਗੱਦ ਸਦੇ ਨਿਨਦੇ ਫਕੀਰੇ ॥
ਭਏ ਆਕੁਲੇ ਬਯਾਕੁਲੇ ਛੋਰ ਭਾਗੀਯੇ ॥
ਬਲੀ ਕੁੰਭ ਕਾਨ ਤਾਉ ਨਾਹਿ ਜਾਗੀਯੇ ॥

ਦੌਲ ਨਗਾਰੇ ਅਤੇ ਸਹਿਨਾਈਆਂ ਅੰਨੇ ਜੋਰ ਜੋਰ ਦੀਆਂ ਵਜਾਈਆਂ
ਕਿ ਉਨਾਂ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਸੋਰ ਹੋਇਆ, ਪਰੰਤੂ ਤਾਂ ਵੀ ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੀ
ਨੀਂਦ ਨਾ ਖੁਲੀ। ਸਾਰੇ ਹੁਣੇ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਤੇ ਨੂੰ ਹੀ
ਛੋਰ ਕੇ ਭਾਗੀਯੇ।

Trumpets, drums and clarinets were blown very loudly, their sound echoed every where. But still Kumbhkarna lay inert in sleep. Being unsuccessful in their attempts, all the Rakshas fled away in distress.

416

ਚਲੇ ਛਾਡਕੇ ਆਸ ਪਾਸੇ ਨਿਰਾਸੇ ॥
ਭਏ ਕੁਤ ਕੇ ਜਾਗਥੇ ਤੇ ਉਦਾਸੇ ॥
ਤਬੇ ਦੇਵ ਕੰਨਿਆ ਕਾਰਯੇ ਗੀਤ ਗਾਨੇ ॥
ਉਠਯੋ ਦੇਵ ਦੱਖੀ ਗਦਾ ਲੀ ਸਪਾਨੇ ॥

ਜਦੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਰਾਵਨ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਹੋਇਆ
ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਅਜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਸੁੰਦਰੀਆਂ
ਗਾਨਾ ਗਾਣ ਲਈ ਭੇਜੀਆਂ। ਉਨਾਂ ਨੇ ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ
ਗੀਤ ਗਾਏ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਕੁੰਭਕਰਨ ਜਾਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ
ਗਦਾ ਧਾੜਨ ਕੀਤੀ।

In great distress, they all went back and told Ravana, the demon king, that his brother still lay inert in sleep. With deep sorrow he dispatched a number of lovely damsels and nymphs to sing songs to Kumbhkarna, to arouse him from his sleep. With their lovely songs Kumbhkarna's sleep was broken, and he took up his club.

417

ਕਰੇ ਲੰਕਾ ਦੇਸ ਪ੍ਰਵੇਸਤਿ ਸੂਰੇ ॥
ਬਲੀ ਬੀਸ ਬਾਹੁ ਮਹਾ ਸਸਤ੍ਰ ਪੂਰੇ ॥
ਕਰੇ ਲਾਗ ਮੰਤ੍ਰ ਕੁਮੰਤ੍ਰ ਬਿਚਾਰੇ ॥
ਦਿਤੇ ਉਚਰੇ ਬੈਠ ਭ੍ਰਾਤ ਲੁਝਾਰੇ ॥

ਕੁੰਭਕਰਨ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਰਾਵਣ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ । ਦਸ ਸਿਰ ਅਤੇ ਵੀਹ ਬਾਹਵਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਵਣ ਜੋ ਸਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੁੰਭਕਰਨ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ।

Kumbhkarna entered the palace of Ravana.
The ten headed and twenty armed Ravana,
skilled in arms and armaments, took
council of his ministers and asked
Kumbhkarna to proceed to the battle field.

418

ਜਲੰ ਗਗਰੇ ਸਪਤ ਸਹਸ੍ਰ ਪੂਰੇ ॥
ਮੁਖ ਪੁਛ ਲਿਯੋ ਕੁੰਭ ਕਾਨੰ ਕਰੂਰੇ ॥
ਕਿਯੋ ਮਾਸ ਹਾਰੇ ਮਹਾ ਮਧਯ ਪਾਨੰ ॥
ਉਠਯੋ ਲੈ ਗਦਾ ਕੋ ਭਰਿਯੋ ਬੀਰ ਮਾਨੰ ॥

ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੇਹ ਵਾਲਾ ਰਾਖਸ਼ ਕੁੰਭਕਰਨ ਨੇ ਸਤ ਹਜ਼ਾਰ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਗਾਗਰਾਂ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਧੋਤਾ । ਬੇਅੰਤ ਮਾਸ ਖਾਧਾ, ਅਨੰਤ ਮਦ੍ਧਰਾ ਪੀਤੀ । ਅਤੇ ਫੇਰ ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਗਦਾ ਲੈ ਕੇ ਲੜਨ ਲਈ ਉਠਿਆ ।

The huge and dreadful Kumbhkarna washed his face, with seven thousand pitchers full of water. He took innumerable jars of wine and much of flesh and meat. In great anger he took up his club and set forth to fight.

419

ਭਜੀ ਬਾਨਰੀਪੇਖ ਸੈਨਾ ਅਪਾਰੰ ॥
 ਤ੍ਰਸੈ ਜੁਥ ਪੈ ਜੁਨ ਜੋਧਾ ਜੁਝਾਰੰ ॥
 ਉਠੈ ਗੱਦ ਸੱਦ ਨਿਨੱਦੰਤ ਬੀਰੰ ॥
 ਫਿਰੇ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡ ਤਨੇ ਤਛ ਤੀਰੰ ॥

ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਸ਼ਕਲ ਦੇਖ ਕੇ ਬਾਨਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ
 ਭੱਜ ਉਠੀ। ਸਾਰੇ ਯੋਧੇ ਡਰ ਗਏ। ਯੋਧਿਆਂ ਵਿਚ ਭਿਆਨਕ
 ਹਾ ਹਾ ਕਾਰ ਮੱਚ ਉਠੀ। ਐਨੀ ਕੱਟਾ ਵੱਡੀ ਹੋਈ ਕਿ ਸਿਰ
 ਵੱਡੇ ਤੇ ਅਲੱਗ ਹੋ ਗਏ।

The vanaras got extremely frightened at the huge and dreadful sight of the Kumbhkarna. They all ran away in fear. Many of the heroes and valient soldiers also got frightened. There was great uproar. Kumbhkarna fought fiercely. With a tremendous yell, he killed the vanaras with sharp arrows. The heads were blown off and there was a fierce gore.

420

ਗਿਰੈ ਮੰਡ ਤੁੰਡ ਭਸੁੰਡ ਗਜਾਨੰ ॥
 ਫਿਰੇ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡ ਸੁ ਵੁੰਡ ਨਿਸਾਨੰ ॥
 ਰੜੇ ਕੱਕ ਬੰਕੇ ਸਸਕੰਤ ਜੋਧੰ ॥
 ਉਠੀ ਕੂਹ ਜੂਹ ਮਿਲੇ ਸੈਣ ਕ੍ਰੋਧੰ ॥

ਕਈ ਹਾਥੀ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਉਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁੰਡਾਂ ਕੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ।
 ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਅਲੱਗ ਹੋ ਗਏ। ਕੱਕ ਦੇ ਪਰਾਂ ਵਾਲੇ
 ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਯੋਧੇ ਸਿਸਕਣ ਲਗੇ, ਕੋਲਾਹਲ ਮੱਚ
 ਗਿਆ। ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਚੜ ਗਿਆ।

The elephants were slain. Their trunks were blown off. Many of the valient warriors cried in pain being pierced with arrows of kank feathers. There was tumult, confusion and bloodshed. The whole army got furiously wroth.

421

ਭਿਮੀ ਤੇਗ ਤੇਗ ਸਰੋਸ ਪ੍ਰਹਾਰੰ ॥
 ਖਿਮੀ ਦਾਮਨੀ ਜਾਣ ਭਾਦੋਂ ਮਭਾਰੰ ॥
 ਹਸੇ ਕੰਕ ਬੰਕ ਕਸੇ ਸੂਰ ਬੀਰੰ ॥
 ਢਲੀ ਖਾਲ ਮਾਲੰ ਸੁਭੇ ਤਭ ਤੀਰੰ ॥

ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਮਕੀਆਂ । ਐਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਹਾਰ ਹੋਇਆ
 ਜਿਵੇਂ ਭਾਦੋਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ । ਸੂਰਬੀਰ ਕੰਕ ਦੇ
 ਪਰਾਂ ਵਾਲੇ ਡੀਰ ਕੱਸ ਕੱਸ ਕੇ ਮਾਰਨ ਲਗੇ । ਢਾਲਾਂ ਟੁਟ
 ਗਈਆਂ ।

The sabres were brandished, and the assault was made with brisk force like lightening in the month of Bhādon. The warriors shafted the arrows with Kank feathers with great velocity. The shield were pierced and broken

422

ਬਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥

ਚੱਕ ਦੇਵੰ ਦਰੰ ॥ ਸੱਦ ਭੈਰੋਂ ਰਰੰ ॥
 ਚਾਵਡੀ ਚਿਕਰੰ ॥ ਡਾਕਣੀ ਡਿਕਰੰ ॥

ਦੇਵਤੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਠੇ । ਤਿਆਨਕ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜੇ ਦੀਆਂ
 ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਣ ਲਗੀਆਂ । ਗਿਧਾਂ ਚੀਕਣ ਲਗੀਆਂ ।
 ਚੁੜੇਲਾਂ ਗਰਜਣ ਲਗੀਆਂ ।

The gods shouted in anguish. Fearful and dreadful sounds were heard. The vultures screamed the hobgoblins shrieked.

423

ਪੜ੍ਹ ਜੁਗਣ ਭਰੰ ॥ ਲੁਥ ਬਿਥੁ ਥਰੰ ॥
ਸੰਮੂਹੇ ਸੰਘਰੰ ॥ ਹੂਹ ਕੂਹ ਭਰੰ ॥

ਤੀਰ ਯੋਧਿਆਂ ਦਾ ਰੱਤ ਪੀਣ ਲਗੇ । ਲੋਥਾਂ ਹੀ ਲੋਥਾਂ ਬਿਖਰ ਗਈਆਂ । ਸਾਰਾ ਸਮੂਹ ਲੜਨ ਲਗਾ । ਭਿਆਨਕ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਣ ਲਗੀਆਂ ।

The volleys of arrows pierced the sturdy soldiers and shed their blood. Corpse were seen everywhere. The vast host of enemies campaigned together. Terrible hue and cry covered the field, in great panic.

424

ਅਛਰੀ ਉਛਰੰ ॥ ਸਿਧਰੇ ਸਿੰਧਰੰ ॥
ਮਾਰ ਮਾਰ ਚੁਰੰ ॥ ਬੱਜ ਗੱਜੇ ਸਰੰ ॥

ਅਪਛਰਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਈਆਂ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੀਰ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਸਿੰਧੂਰੇ ਹਾਥੀ ਚਾਘਣ ਲੱਗਦੇ ।

The nymphs and damsels felt happy. Panic stricken elephants roared and thundered being pierced with fatal arrows.

425

ਉਝਰੇ ਲੁਝਰੰ ॥ ਝੁੰਮਰੇ ਜੁਝਰੰ ॥
ਬਜਯੰ ਡੱਮਰੰ ॥ ਤਾਲਣੇ ਰੰਬਰੰ ॥

ਯੋਧੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੱਭ ਗਏ । ਜੂਝ ਜੂਝ ਕੇ ਝੁੰਮ ਝੁੰਮ ਕੇ ਡਿਗੇ । ਨਕਾਰੇ ਵਜੇ । ਤੰਬੂਰੇ ਤਾਲ ਦੇਣ ਲਗੇ ।

With the rythem of the beating of the drums
and tombourine, the warriors engaged in fierce
combat, fell down wounded, oscillating and swinging.

426

ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥

ਪਰੀ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ॥ ਤੰਡੇ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੰ ॥

ਰਟੇ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ॥ ਤੁਟੇ ਖੰਗ ਧਾਰੰ ॥

ਬੜੀ ਮਾਰ ਮਾਰੀ । ਸੰਜੋਆਂ ਅਤੇ ਸਸਤ੍ਰ ਤੋੜ ਸੁਟੇ ।
ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹੋਏ ਤਲਵਾਰ ਧਾਰੀ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ।

It was a deadly combat, a severe fight. The
metals were reduced to ashes. With the enthusiasm
of killing, the sword bearers were destroyed and slain.

427

ਉਠੇ ਛਿਛ ਅਪਾਰੰ ॥ ਬਹੇ ਸ੍ਰੋਣ ਧਾਰੰ ॥

ਹਸੈ ਮਾਸ ਹਾਰੰ ॥ ਪੀਐ ਸ੍ਰੋਣ ਸਯਾਰੰ ॥

ਬੜੀਆਂ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਛਿਟਾਂ ਉਡੀਆਂ । ਲਹੂ ਦੀ ਮਾਨ ਨਦੀ
ਵਹਿ ਤੁਰੀ, ਮਾਸ ਹਾਰੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਨ ਲਗੇ । ਗਿਦੜ ਲਹੂ
ਪੀਣ ਲਗੇ ।

Blood was sprinkled, and flowed like a stream.
The wild animals felt happy. The jacals levisly
drank blood.

428

ਗਿਰੇ ਚਉਰ ਚਾਰੰ ॥ ਭਜੇ ਏਕ ਹਾਰੰ ॥

ਰਟੇ ਏਕ ਮਾਰੰ ॥ ਗਿਰੇ ਸਰ ਸੁਆਰੰ ॥

ਸੁੰਦਰ ਚੌਰ ਡਿਗ ਪਏ । ਇਕ ਹਾਰ ਕੇ ਭੱਜ ਉਠੇ ।
ਇਕ ਮਾਰ ਦਿਓ ਮਾਰ ਦਿਓ ਪੁਕਾਰਨ ਲਗੇ । ਵਡੇ ਵਡੇ
ਯੋਧੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਸਣੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ।

The beautiful flappers fell down. One party
being defeated retreated and took to heels.
The other party shouted and followed them to the
finish. The mighty warriors seated on
elephants and horses were all put to swords.

429

ਚਲੋ ਏਕ ਸੁਆਰੰ ॥ ਪਰੇ ਏਕ ਬਾਰੰ ॥
ਵਡੇ ਜੁਧ ਪਾਰੰ ॥ ਨਿਕਾਰੇ ਹਥਿਆਰੰ ॥

ਇਕ ਹਾਥੀ ਉਤੇ ਚੜ ਕੇ ਆਏ । ਇਕਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਵਾਰ
ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਥਿਆਰ ਨਕਾਰੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ
ਬੁਲਾਇਆ ।

The mighty demons came riding on huge elephants
but the vanaras infuriated in anger, gave such
powerful blows as smashed their arms and slew
their warriors.

430

ਲਸੈ ਖਗ ਪਾਰੰ ॥
ਬਿਯੋਮ ਚਾਰੰ ॥

ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੇ
ਖੜਕਨ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਗ ਨਿਕਲਦੀ ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ
ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ।

The swords were smashed with such a velocity
that they flashed like gleams of lightning
from the heaven.

431

ਸੁਪੇ ਜੇਪ ਚਾਰੰ ॥ ਖੰਡੇ ਅਸਤ੍ਰ ਧਾਰੰ ॥
ਕਰੇ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ॥ ਇਕੇ ਕੰਪ ਚਾਰੰ ॥

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਅਸਤ੍ਰ ਕੱਟ ਸੁਟੇ । ਅਜਿਹੀ ਮਾਰ
ਮਾਰੀ ਕਿ ਰਾਖਸ਼ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਕੰਬਣ ਲਗੇ ।

Engaged in a fierce combat they smashed their
armours. The demons, panic stricken as they were trembled,
screamed and realed. They were badly
tortured and sore smitten.

432

ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਜੁਟੇ ॥ ਸਰੰ ਸੰਜ ਫੁਟੇ ॥
ਤੜੇ ਕਾਰ ਫੁਟੇ ॥ ਝੜੇਕਾਰ ਉਠੇ ॥

ਇਧਰੋਂ ਹਨੁਮਾਨ, ਆਣ ਕੇ ਕੁੰਭਕਰਨ ਨਾਲ ਜੁੱਟ ਪਿਆ । ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ
ਉਸ ਦੀ ਸੰਜੋ ਫਾੜ ਦਿਤੀ । ਉਹ ਭਿਆਨਕ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਦੌੜ
ਤੜੱਕ ਕਰ ਕੇ ਡਿੱਗਾ । ਖੂਨ ਦਾ ਫੁਹਾਰਾ ਚਲ ਪਿਆ ।

In the meantime heroic Hanumana rushed towards
Kumbhkarna and engaged him in fierce combat. He cut
his armour into pieces. The huge and black-shaded
demon, Kumbhkarna fell with a great momentum
on the ground, and his blood streamed out as if from a
spring.

433

ਸਰੰਧਾਰ ਖੁਠੇ ॥ ਜਗੇ ਜੁੱਧ ਜੁਠੇ ॥
ਰੰਠੇ ਰੋਸ ਰੱਠੇ ॥ ਇਕੋ ਏਕ ਕੁਠੇ ।

ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਹੋਣ ਲਗੀ । ਖੂਬ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਣ ਲਗਾ । ਕੁੱਧ
ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਕ ਇਕ ਜਣਾ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਗਾ ।

Volleys of arrows were rained. It was a
tough and hard fight. Infuriated with rage each
one destroyed, smashed and tortured another one.

434

ਵਲੀ ਵਾਲ ਉਠੇ ॥ ਅਰੋ ਵਜ ਵਟੇ ॥
ਕਿ ਨੇਜੇ ਪਲਟੇ ॥ ਚਮਤਕਾਰ ਉਠੇ ॥

ਵਾਲਾਂ ਖੜਕੀਆਂ । ਦੁਸਮਨ ਗੀ ਫੌਜ ਖਿੰਡ ਗਈ । ਬਾਨਰਾਂ ਦੀ
ਫੌਜ ਨੇ ਅਜਬ ਨੇਜਿਆਂ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦਿਖਾਏ ।

The shields tinkered. In great enthusiasm
and anger the Vanaras displayed great skill
in fighting with the spears, against the demons.
The demon host-frightened and confused-took
to flight.

435

ਕਿਤੇ ਭੁੰਮਿ ਲੁਠੇ ॥ ਗਿਰੇ ਇਕ ਉਠੇ ।
ਰਣ ਵੇਰ ਜੁਟੇ ॥ ਬਹੇ ਤੇਗ ਤੁਟੇ ॥

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿਗੇ, ਤੜਫਨ ਲਗੇ । ਕਈ ਡਿਗਦੇ, ਪਰ
ਵੇਰ ਉਠ ਕੇ ਲੜਨ ਲਗ ਜਾਂਦੇ । ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅਸਹਿ ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਰ ਫੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ।

Many of the demons realed, screamed
and fell on the ground, immensely tortured.
Many of them rose again to fight, but with the
fierce strokes of the swords, they were smitten
to death.

436

ਮਚੇ ਬੀਰ ਬੀਰੇ ॥ ਧਰੇ ਬੀਰ ਚੀਰੇ ॥
ਕਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਪਾਤੰ ॥ ਉਠੇ ਅਸਤ੍ਰ ਘਾਤੰ ॥

ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆ ਦੇ ਯੋਧੇ ਘੁਲਨ ਲਗੇ । ਬਾਨਰਾਂ ਨੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨੂੰ
ਚੀਰ ਸੁਟਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਸਤ੍ਰ ਤੋੜ ਸੁਟੇ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਿਆਨਕ
ਅਸਤ੍ਰ ਸੁਟਨੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤੇ ।

The great warriors fought like wrestlers.
Vanaras clifed and crushed many demons as also severed
their arms. But there after, the demons used
terrible astras.

437

ਇਤੈ ਬਾਨ ਰਾਜੇ ॥ ਉਤੈ ਕੁੰਭ ਕਾਜੇ ॥
ਕਰਯੋ ਸਾਲ ਪਾਤੰ ॥ ਗਿਰਯੋ ਬੀਰ ਭ੍ਰਾਤੰ ॥

ਏਧਰ ਰਾਮ ਭਿਆਨਕ ਭੀਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ; ਏਧਰ ਹਨੁਮਾਨ
ਨੇ ਸਾਲ ਦਾ ਰਖ ਕੱਟ ਕੇ ਕੁੰਭਕਰਨ ਨੂੰ ਪਤੇ ਦੇ ਵਾਂਗੂੰ ਤੋੜ
ਸਟਿਆ । ਰਾਵਣ ਦਾ ਭਰਾ ਕੁੰਭਕਰਨ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ।

Rama the incarnate, shafted volleys of
arrows as showers of rain on the mighty Kumbhkarana.
In the meantime Hanuman hurled a huge Sal tree
against him. The mighty and hedious Kumbhkarna,
brother of the demon king, fell like an inert
mass on the ground.

438

ਦੋਉ ਜਾਘ ਫੂਟੀ ॥ ਰਤੰ ਧਾਰ ਫੂਟੀ ॥
ਗਿਰੇ ਰਾਮ ਦੇਖੇ ॥ ਬੜੇ ਦੁਸ਼ਟ ਲੇਖੇ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਲਤਾਂ ਕੱਟ ਸਟੀਆਂ । ਉਸ ਦੁਸ਼ਟ ਦੈਤ ਨੂੰ
ਲੇਖੇ ਲਾਇਆ । ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਖੂਨ ਦੀ ਨਦੀ ਵਹਿ ਰੁਹੀ ।

Rama, the incarnate, cut off his two legs,
finished off with the huge, mighty and hedious
demon. Blood gushed out of his body and spread out like a
stream.

439

ਕਰੀ ਬਾਣ ਬਰਖੇ ॥ ਭਰੀ ਸੈਨ ਹਰਖੇ ॥
ਹਨੈ ਬਾਣ ਤਾਣੇ ॥ ਝ੍ਰਿਣਯੋ ਕੁੰਭਕਰਾਣੇ ॥

ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਛਾੜ ਨਾਲ, ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ
ਦਿਤਾ : ਕੁੰਭਕਰਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਰਾਮ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ।

With the showers of venomous arrows, the shafts
released by the enemies were destroyed and
shattered. After the death of Kumbhkarna the
Vanaras beamed with delight.

440

ਭਏ ਦੇਵ ਹਰਖੰ ॥ ਕਰੀ ਪੁਹਪ ਬਰਖੰ ॥
ਸੁਣਿਯੋ ਲੰਕ ਨਾਥੰ ॥ ਹੁਣੈ ਭੁੰਮ ਮਾਥੰ ॥

ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ। ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕੀਤੀ।
ਜਦੋਂ ਲੰਕਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਰਾਵਨ ਨੇ ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ
ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਸਿਰ ਪਟਕਾਨ ਲਗਾ।

The gods in heaven rejoiced and showered
flowers in extreme joy. When the demon king
Ravana came to know that Kumbhkarna had met
with death, he was smitten with grief and
great sorrow. He lamented and tormented bitterly.

(ਇਤੀ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ—ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਕੁੰਭਕਰਨ
ਬਧਹ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤ)

441

ਅਥ ਤ੍ਰਿਮੁੰਡ ਜੱਧ ਕਥਨੰ ॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥

ਪਠਿਯੋ ਤੀਨ ਮੁੰਡੇ ॥ ਚਲਿਯੋ ਸੈਨ ਖੁੰਡੰ ॥
ਕ੍ਰਿਤੀ ਚਿਤ ਜੋਧੀ ॥ ਮੰਡੇ ਪਰਮ ਕ੍ਰੋਧੀ ॥

ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਰਾਵਨ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੈਂਤ
ਤ੍ਰਿਮੁੰਡ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ। ਇਸ ਦੈਂਤ ਦੀ ਬੜੀ
ਕੀਰਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਯੋਧਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਲੇ
ਦਾ ਹੱਥ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਤ੍ਰਿਮੁੰਡ ਭਿਆਨਕ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਗੁੱਸਿਆ
ਜੰਗ ਲਈ ਆਇਆ।

After the destruction of mighty Kumbhkarna, Ravana the demon king, sent forth Prince Trimunda with a vast host of Rakshshas. This hero was famous for his valour and prowess. He was well versed in all kinds of skills of battle. Thoroughly equipped with arms he commissioned forth in fury and extreme rage.

442

ਬਕੈ ਮਾਰ ਮਾਰੇ ॥ ਤਜੈ ਬਾਣ ਧਾਰੇ ।
ਹਨੁਮਤ ਕੋਪੇ ॥ ਰਣੇ ਖਾਇ ਦੋਪੇ ॥

ਕ੍ਰਿਮੰਡ ਰਣ-ਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ।
ਅਤੇ ਤੀਰ ਬਰਸਾਣ ਲਗਾ । ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਹਨੁਮਾਨ ਨੂੰ
ਗੁਸਾ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਆ ਕੇ ਕ੍ਰਿਮੰਡ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਗਾ ।

Trimunda rushed forth like autumnal cloud,
roaring and thundering loudly. He
showered arrows like rain. Beholding this,
and infuriated in rage, Hanumana rushed
forth to fight with the mighty demon.

443

ਅਸੰ ਛੀਨ ਲੀਨੇ ॥ ਤਿਸੀ ਕੰਠ ਦੀਨੇ ॥
ਹਣਿਯੋ ਖਸਟ ਨੈਣੇ ॥ ਹਸੇ ਦੇਵ ਗੋਣੇ ॥

ਹਨੁਮਾਨ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਖੋਹ ਕੇ ਉਸੇ ਦੀ ਗਰਦਨ ਉੱਤੇ
ਮਾਰੀ । ਉਸ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਦੋਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮਕਾਇਆ ।
ਦੇਵਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਨ ਲਗੇ ।

Hanuman snatched away his sword and struck
him on his neck, killing the three headed and
six eyed demon, there at the spot. The
gods gleamed in delight.

444

ਅਬ ਮਹੇਦਰ ਮੁੰਤ੍ਰ ਯੁਧ ਕਥਨੇ ॥

ਸੁਨਿਯੋ ਲੋਕ ਨਾਥੇ ॥ ਧੁਣੇ ਸਰਬ ਮਾਥੇ ॥

ਕਰਯੋ ਮਧ ਪਾਣੇ ॥ ਭਰੇ ਬੀਰ ਮਾਣੇ ॥

ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਰਾਵਣ ਨੇ ਤ੍ਰਿਮੁੰਡ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਬਤ
ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਰਾਖਸ਼ਸਾਂ ਉਤੇ ਸ਼ੋਕ ਛਾ ਗਿਆ । ਉਹਨੇ
ਹੋਰ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਮਦੁਰਾ ਪਿਆ ਕੇ ਖੂਬ ਨਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ।

Ravana, the king of Lanka heard about the
death of the three headed warrior, it made the whole
assembly of Rakhshas plunged into grief. He
sent forth more warriors heavily intoxicated
with wine.

445

ਮਹਿਖੁਆਸ ਕਰਖੇ ॥ ਸਰੰ ਧਾਰ ਬਰਖੇ ॥

ਮਹੇਦ੍ਰਾਦਿ ਬੀਰੰ ॥ ਹਨੈ ਖੱਗ ਧੀਰੰ ॥

ਹੁਣ ਮਹੇਦਰ ਦੌੜ ਲੜਣ ਲਗੀ ਆਇਆ । ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਦਾ
ਧਨੀ ਸੀ । ਖੂਬ ਵਡੇ ਧਨੁਖਾਂ ਦੀ ਟੰਕਾਰ ਹੋਈ ਅਤੇ ਤੀਰਾਂ
ਦੀ ਬਰਖਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ ।

Mahodra another mighty demon, skilled in
warfare, and well known for his excellence
in sword fight, entered the battle field. The
mighty and formidable bows were twanged.
Arrows were showered like a heavy gale.

446

ਖਲ ਹਲ ਸੁਦੌਲੀ ਦੌਲਾਣੰ ॥

ਰਣ ਰੰਗ ਅਭੰਗ ਕੌਲਲਾਣੰ ॥

ਭਟਕੇ ਨਦੇ ਨਾਢੀਰੇ ॥
ਬਰਣਕ ਸੁਬੰਭੇ ਮਾਜੀਰੇ ॥

ਦੋਲ, ਚਲਹਲ ਚਲਹਲ ਕਰਦੇ ਵਜੇ ।
ਨਗਰੇ, ਖਟਕੇ ਭਟਕੇ ਕਰ ਕੇ ਨਾਦ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ।
ਮਾਜੀਰੇ ਬਰਣਕ ਖਰਣਕ ਕਰ ਕੇ ਵਜੇ ।
ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਫਿਰ ਕਲਾਹਲ ਮੱਚ ਗਿਆ ।

The drums were beaten. The kettle drums played. The cymbals clinked, great confusion, tumult, noise and uproar prevailed in the battle-field.

447

ਬਰਣਕ ਕੀ ਘੋਰਾਣ ॥
ਜਣ ਸਾਵਣ ਬਾਦੇ ਮੋਰਾਣ ॥
ਉਛਲੀਏ ਪਖਰੇ ਪਾਵਗੇ ॥
ਮੱਚੇ ਜੁਝਾਰੇ ਜੋਧਗੇ ॥

ਸ਼ੀਆ ਖਰਣਕ ਭਰਣਕ, ਘੋਰ ਨਾਦ ਕਰਨ ਲਗੀਆ । ਜਿਵੇਂ
ਸਾਵਣ ਬਾਦੇ ਦੇ ਬਦਲਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਿਰ, ਠੇਚਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ
ਪਾਖ ਨਹੀਂ, ਘੋਰ ਉਛਲਣ ਲੱਗੇ । ਯੋਧੇ ਰਣ ਵਿਚ ਖੂਬ ਮੱਚੇ ।

The kettle drums played dreadful martial tunes. The warriors danced in rhythm with the horrible martial tune, like the peacock fascinated by the rainy clouds. The horses felt agitated and jumped when the warriors were engaged in the fierce tough fight.

448

ਮਿਧੁਰੀਏ ਸੁੰਡੀ ਦੇਤਾਲੇ ॥
ਨੱਚੇ ਪਖਰੀਏ ਮੁਛਾਲੇ ॥
ਚਿਰਤੀਏ ਸਰਬ ਸੋਨਾਣੇ ॥
ਦੇਖਤ ਸੁ ਦੇਵੇ ਗੋਟਾਯ ॥

ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਸੁੰਡਾਂ ਵਾਲੇ, ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਦੰਦਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਥੀਆਂ
ਅਤੇ ਬੁਲਾ ਵਾਲੇ ਘੋੜਿਆਂ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਨਚਣ ਲਗੇ । ਸਾਰੇ ਜਨੇ ਸੇਨਾ ਦੇ
ਉਤੇ ਇਕੋ ਵਾਰੀ ਝਪਟ ਪਏ ।

The warriors sitting on the mighty elephants with huge
tusk and long teeth, and spirited steeds, decorated and
harnessed with best fittings and accouterments
lept and jumped furiously. All the Vanaras
pounced upon the demons instantly in fierce fury.

449

ਬਲੇ ਅਵਝੜੀਯੋ ਉਝਾੜੇ ॥
ਰਣ ਉਠੇ ਬੁਠੇ ਬਥਾੜੇ ॥
ਘੇ ਘੇਮੇ ਘਾਇ ਅਘਾਯੇ ॥
ਭੂਅ ਡਿਜੇ ਅਧੇ ਅਧਾਯੇ ॥

ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਪਾਗਲ ਹੋਇਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੇ, ਜਿਹੜੇ ਨ ਡਿਗਣ
ਵਾਲੇ ਅਜਿਤ ਯੋਧੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ।
ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਉਠਦਾ, ਉਹੀ ਚੀਕਾ ਮਾਰਦਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ।
ਘਾਇਲ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਯੋਧੇ ਘੁਮ ਘੁਮ ਕੇ ਡਿਗਦੇ ਜਾਂਦੇ । ਉਹਨਾਂ
ਦੇ ਸਰੀਰ ਅਧੇ ਅਧ ਕਟੇ ਗਏ ।

Infuriated and enraged, the Vanaras violently
struck the unconquerable heroes and crushed
them bitterly. Whosoever came forward was cut
into pieces and thrown on the ground, reeling
and screaming in pain. Those who were fatally
wounded staggered and reeled violently and fell
down dead, their bodies were cut into two pieces.

450

ਰਿਸਮੰਡੇ ਫੋਡੇ ਅਉਫੋਡੇ ॥
ਹਠਿ ਹੱਸ ਕਸੇ ਕੇ ਅੰਡੇ ॥
ਰਿਸ ਬਾਹੇ ਗਾਹੇ ਜੋਦਾਣੇ ॥
ਰਣ ਰੋਹੇ ਜੋਹੇ ਕ੍ਰੋਧਾਣੇ ॥

ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਮਧੁਰਾ ਦੇ ਨਸੇ ਵਿਚ ਕਪਿ ਦਲ ਨੇ ਦੌੜਾ ਨੂੰ ਇਉਂ ਪਟਕਾ ਪਟਕਾ ਕੇ
ਮਾਰਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਅੰਡੇ ਤੋੜਦਾ ਹੈ । ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਯੋਧਿਆ
ਨੂੰ ਨਸਟ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਤੁਫਾਨ
ਮੱਚ ਗਿਆ ।

Maddened with fury the Vanaras dashed the
demons violently to the ground, and broke
them like the eggs. The demon warriors
and heroes were badly destroyed. The war field
was the scene of devastation, destruction,
ruin and gore.

451

ਰਣ ਗੱਜੇ ਸੱਜੇ ਸਸਤ੍ਰਾਣ ॥

ਧਨ ਕਰਖੇ ਬਰਖੇ ਅਸਤ੍ਰਾਣ ॥

ਚਲ ਗਾਹੇ ਬਾਹੇ ਹਥਿਆਰੇ ॥

ਰਣ ਰੁੱਝੇ ਲੁੱਝੇ ਲੁਝਾਰੇ ॥

ਰਣ ਵਿਚ ਹਾਥੀਆਂ ਉਤੇ ਚੜ ਕੇ ਯੋਧੇ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਲੜੇ ।
ਧਨਖ ਦੀ ਟੁਕਾਰ ਹੋਈ । ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਹਿਆ । ਕਈ
ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਸਤ੍ਰ ਸਸਤ੍ਰ ਚਲੇ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਤੇ
ਗਏ । ਅਜਿਹੀ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ।

The mighty warriors, mounted on huge elephants
fully armed with all types of formidable
weapons rushed forth to meet the enemies. The
mighty bows were twanged. Volleys of arrows
were showered. Missiles and other Astras were
released but all were badly destroyed and
skillfully met with. It was a tough and terrible
fight.

452

ਭਟ ਭੇਦੇ ਛੇਦੇ ਬਰਮਾਯੰ ॥
 ਭੂਅ ਡਿਗੇ ਚਉਰੰ ਚਰਮਾਯੰ ॥
 ਉਘੇ ਜਣ ਨੇਜੇ ਮਤਵਾਲੇ ॥
 ਚੱਲੇ ਜਯੋ ਰਾਵਨ ਜਟਾਲੇ ॥

ਵਡੇ ਵਡੇ ਯੋਧਿਆ ਨੂੰ ਇਉਂ ਛਾਨਣੀ ਛਾਨਣੀ ਕਰ ਦਿਤਾ
 ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਵਰਮੀ ਨਾਲ ਛੇਕ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਚੋਉਰ ਸਮੇਤ
 ਯੋਧੇ ਭੇਦ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ । ਪਾਗਲ ਹੋਏ ਹੋਏ ਰਾਵਲਾਂ ਵਾਗ, ਉਹ ਮਿਆਨ
 ਵਿਚੋਂ ਕਢੇ ਹੋਏ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਅਤੇ ਨੇਜਿਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਗੇ ।

The mighty and undaunted heroes were terribly
 pierced with arrows like auger. The huge and
 giant like demons fell on the ground alongwith
 royal flappers and crowns. Maddened with fury they
 fought with spears with their locks scattered
 like ascetics.

453

ਹੱਠੇ ਤਰਵਰੀਏ ਹੰਕਾਰੰ ॥
 ਮੱਚੇ ਪੱਖਰੀਏ ਸੂਰਾਰੰ ॥
 ਅੰਕੁੜੀਯੰ ਵੀਰੰ ਅੰਠਾਲੇ ॥
 ਤਨ ਸੋਹੇ ਪਤਰੀਏ ਪੜਾਲੇ ॥

ਤਲਵਾਰ ਧਾਰੀ ਯੋਧੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਠ ਵਿਚ ਅਗੇ ਹੋਏ ।
 ਹਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸੂਰਬੀਰ ਰਣ ਵਿਚ
 ਮੱਚੇ । ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਭਭਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲਗੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੀਰਾਂ
 ਦੇ ਭੱਬੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ ।

The warriors, proud and arrogant in the skill
 of sabres set forth. The others mounted on
 huge elephants and harnessed spirited steeds,
 roared and thundered in the field. The

presumptuous and arrogant heroes shouted in high pitch,
irritated and enraged. They had quivers full,
of arrows tied to their sides.

454

ਨਵ ਨਾਮਕ ਛੰਦ ॥

ਤਰ ਭਰ ਪਰ ਸਰ ॥ ਨਿਰਖਤ ਸਰ ਨਰ ॥

ਹਰ ਪੁਰ ਪੁਰ ਕਰ ॥ ਨਿਰਖਤ ਬਰ ਨਰ ॥

ਸਾਰ ਗਣ ਗੰਧਰਣ ਵੇਖਣ ਲਗੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਤੜਫੜੀ ਪੈ ਗਈ ।
ਸਾਰੇ ਸਹਿਰ ਵਿਚ ਬਾਂਦਰ ਹੀ ਬਾਂਦਰ ਵਖਾਈ ਦੇਣ ਲਗੇ ।

The gods in heaven beheld the volleys of
arrows overcasting the sky, Whole of the city
was besieged by the Vanaras.

455

ਬਰਖਤ ਸਰ ਬਰ ॥ ਕਰਖਤ ਧਨ ਕਰ ॥

ਪਰ ਹਰ ਪੁਰ ਸਰ ॥ ਨਿਰਖਤ ਬਰ ਨਰ ॥

ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਦਾ ਚੰਗਾ ਮੁਕਬਲਾ ਹੋਇਆ । ਦੋਵੇਂ
ਪਾਸੇ ਧਨੁਸਾਂ ਦੀ ਟੁੰਕਾਰ ਹੋਈ । ਸਾਰੀ ਪੁਰੀ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ
ਭਰ ਗਈ । ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੇਖਿਆ ।

Chieftain of both the armies volleyed forth
tremendous arrows and twanged the formidable
bows with great force. The whole city was
overcast with dense clouds of arrows. Everyone
beheld and witnessed the fight.

456

ਸਰ ਬਰ ਹਰ ਕਰ ॥ ਪਰ ਹਰ ਪੁਰ ਸਰ ॥

ਪਰਖਤ ਪੁਰ ਨਰ ॥ ਨਿਸਰਤ ਉਹ ਧਰ ॥

ਲੰਕਾ ਪੁਰੀ ਦੇ ਉਤੇ ਕਾਲ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਤੀਰ ਪਸਰ ਹੋਏ ਸਨ ।
ਪੁਰੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕਰੜੀ ਪਰਖ ਕਰ ਹਰ ਸਨ ।
ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਉਤੇ ਤੀਰ ਵੱਜਦਾ ਤਾਂ ਹੱਥ ਲਥ ਜਾਂਦਾ ।
ਜੇ ਧੜ ਉਤੇ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਧੜ ਡਿਗ ਜਾਂਦਾ । ਸਰੀਰ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸਿਰੇ
ਲੰਘ ਕੇ ਤੀਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸਿਰੇ ਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ।

The whole city of Lanka was enveloped with deadly sharp arrows. The demons were passing through hard tests. The sharp and venomous arrows if struck against the hands, would blow them off. If smote against the body, it would drop dead on the field. If struck against the chest, the same would lie pierced through.

457

ਉਝਰਤ ਜੁਝਕਰ ॥ ਬਿਝਰਤ ਜੁਝ ਕਰ ॥
ਹਰਖਤ ਮਸਹਰ ॥ ਬਰਖਤ ਸਿਤ ਸਰ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਚਿਟੇ ਤੀਰ ਬਰਸੇ ਤਾਂ ਯਥੇ ਜੁਝ ਕੇ
ਮੁਕਤ ਹੋਏ । ਲੜ ਲੜ ਕੇ ਅਲਗ ਹੋਏ । ਮਾਸ ਅਹਾਹੀ
ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ।

When the white deadly arrows were showered, the heroes only parted after death. The wild animals enjoyed the flesh.

458

ਝੁਰ ਝੁਰ ਕਰ ਕਰ ॥ ਡਰ ਡਰ ਧਰ ਹਰ ॥
ਹਰ ਬਰ ਧਰ ਕਰ ॥ ਬਿਹਰਤ ਉਠਨਰ ॥

ਥਾਂਦਰਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ, ਵੈਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ, ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਥ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਧੜ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਰ
ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ । ਐਨੀ ਮਾਰ-ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਕਿ ਖੂਣ ਦੀ ਨਦੀ ਵਹਿ
ਤੁਰੀ । ਚੰਡ ਬਰ ਬਰ ਕੰਬਨ ਲੱਗੇ ।

The Ramayana

Infuriated in rage the vanaras destroyed,
distructed and ruined the demons violently.
Hands were severed, heads were blown off and
bodies were pierced and thrown. It was a scene of
bloodshed and groe, blood flowed like stream.
The demons greatly frightened, trembled like leaves.

459

ਉਚਰਤ ਜਸ ਨਰ ॥ ਬਿਚਰਤ ਧਸ ਨਰ ॥
ਬਰ ਕਤ ਨਰ ਹਰ ॥ ਬਰਖਤ ਕੁਅ ਪਰ ॥

ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਬੁਲਾਨ ਲਗੇ ।
ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਲਹੂ ਮਾਸ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿਚ ਧਸ ਗਏ । ਸਾਰੇ
ਬਰ ਸਜ ਕਬਿਨ ਲਗੇ । ਮਰ ਮਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿੱਗਣ ਲਗੇ ।

They abused, reviled and shohted at each
other. In anger they sprang upon each other
and while fighting fiercely stuck in the mud
of blood and flesh. Everyone was horrified,
frightened and trembled, they died and fell on
the ground.

460

ਤਿਲਕਵੀਆ ਛੰਦ ॥

ਚਟਾਕ ਚੰਦੇ ॥ ਅਟਾਕ ਚੰਦੇ ॥
ਝਟਾਕ ਝਾੜੇ ॥ ਤੜਾਕ ਤਾੜੇ ॥

ਚਟਾਕ ਕਰ ਕੇ ਚੰਦੇ ਲਗਦੀ, ਅਟਾਕ ਕਰ ਕੇ ਸਸਤ੍ਰ ਖੁਭੰਦਾ,
ਝਟਾਕ ਕਰ ਕੇ ਚੰਦੇ ਨੂੰ ਵਢ ਦੇਂਦਾ ਅਤੇ ਤੜਾਕ ਕਰ ਕੇ ਧਰਤੀ
ਉਤੇ ਯੋਧਾ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ।

Like a flash the weapon was struck violently,
with a thud it pierced the body, with a jerk it was
pushed through and with a thundering noise, the warrior
fell on the ground.

461

ਫਿਰੰਤ ਹੁਰੇ ॥ ਬਰੰਤ ਸੂਰੇ ॥
ਰਣਕ ਜੋਹੇ ॥ ਉਠੰਤ ਕ੍ਰੋਹੇ ॥

ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਉਠਦਾ । ਉਹ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਝਨਕਾਰ ਵਿਚ ਤੀਰਾਂ ਰੂਪੀ
ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਵਰਨ ਲਈ ਛੱਡਦੇ ।

In fury and wroth the chieftains would take
the lives of the mighty heroes and wed them with death and
released the volleys of arrows with jingling
sound.

462

ਭਰੰਤ ਪਤ੍ਰੰ ॥ ਤੁਟੰਟ ਅੱਤ੍ਰੰ ॥
ਝੜੰਤ ਅਗਨੰ ॥ ਜਲੰਤ ਜਗਨੰ ॥

ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਰਣ-ਸਥਲ ਭਰ ਗਿਆ । ਸ਼ਤਰੂਆਂ ਦੇ
ਸਸਤ੍ਰ ਤੋੜ ਸੁਟੇ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਸਤ੍ਰ ਨਾਲ ਭਿੜਦੇ ਤਾਂ
ਵਿਚੋਂ ਅਗਨੀ ਦੇ ਚਿਗਿਆੜੇ ਨਿਕਲਦੇ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ
ਜਿਵੇਂ ਜਗਨੂੰ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ।

The whole battle field was over cast
with dense clouds of arrows. Army of
enemy was killed and smashed. When the
Sabres struck with each other, sparks of
fire were emitted like light of the firefly.

463

ਤੁਟੰਤ ਖੋਲ੍ਹੇ ॥ ਜੁਟੰਤ ਟੋਲੇ ॥
ਖਿਮੰਤ ਖਗੇ ॥ ਉਠੰਤ ਅੱਗੇ ॥

ਤਲਵਾਰਾਂ ਇਉਂ ਲਿਸਕਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ
ਚਮਕਦੀ ਹੈ । ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਖੜਕਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਗਨ ਉਤਪੰਨ
ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਟੋਲੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕਠ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ
ਕਵੱਚ ਆਦਿ ਸਭ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ।

Swords and rapiers brandished like lightening
in the dark dense clouds. When arms clattered
sparks of light emitted out. The amulets and
armours were shattered by the attack of the
vast host of army.

464

ਚਲੰਤ ਬਾਣੇ ॥ ਰੁਕੰ ਦਿਸਾਣੇ ॥
ਪਪਾਤ ਸਸਤ੍ਰੰ ॥ ਅਘਾਤ ਅਸਤ੍ਰੰ ॥

ਐਨੇ ਬਾਣ ਚਲਾਏ ਗਏ ਕਿ ਚਾਰੇਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਰੁਕ ਗਈ ।
ਸਸਤ੍ਰ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ । ਅਸਤ੍ਰ ਆਦਿ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਏ ।

With the volleys of arrows all the arms,
armours and armaments were destroyed, distructed
and ruined so much that all the regions
stopped rotation in amazement.

465

ਖਰੰਤ ਖੜ੍ਹੀ ॥ ਭਿਰੰਤ ਅੱਤ੍ਰੀ ॥
ਉਠੰਤ ਬਾਣੇ ॥ ਖਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਪਾਣੇ ॥

ਯੋਧੇ ਖੂਬ ਲੜੇ । ਅਸਤ੍ਰ ਚਲਾਏ । ਤੀਰ ਮਾਰੇ
ਕ੍ਰਿਪਾਣਾਂ ਲਿਸਕੀਆਂ ।

The warriors fought furiously. They
shafted arrows. Released missiles and
brandished sabres.

466

ਦੋਹਰਾ ॥

ਲੁਥੋ ਲੁਥੋ ਬਿਬੁਰੀ ਰਾਵਣ ਰਾਮ ਬਿਰੁਧ ॥

ਹਤਿਯੋ ਮਹੋਦਰ ਦੇਖਕਰ ਹਿਰਿ ਅਰਿ ਫਿਰ ਯੋਸ ਕੂਧ ॥

ਐਨਾ ਘਮਸਾਨ ਜੇਗ ਹੋਇਆ ਕਿ ਲੰਘਾ ਹੀ ਲੰਘਾ ਬਿਖਰ ਗਈਆਂ ।
ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਨੇ ਮਹੋਦਰ ਦੌੜ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਰਾਵਣ ਕਰੋਧ
ਵੀ ਬੁੜਕਨ ਲਗਾ ।

It was such a horrible and tense fight
that corpse spread all over the field.
When Rama, the incarnate, killed the
demon Mahodra, Ravana, the demon king,
fretted and frowned in anger and fury.

467

ਅਬ ਇੰਦ੍ਰਜੀਤ ਜੁੱਧ ਕਥਨੇ ॥

ਸਿਰਖੰਡੀ ਛੇਦ ॥

ਜੁੱਟੇ ਬੀਰ ਜੁਝਾਰੇ ਧਰਾਂ ਵਜੀਆਂ ॥

ਬੰਜੇ ਨਾਦ ਕਰਾਰੇ ਦਲਾਂ ਮੁਸਾਹਦਾਂ ॥

ਲੁਝੇ ਕਾਰਣ ਯਾਰੇ ਸੰਘਰ ਸੂਰਮੇ ॥

ਵੁਠੇ ਜਾਨ ਤਰਾਰੇ ਘਨਅਰ ਕੈਬਰੀ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨਗਾਰੇ ਉੱਤੇ ਚੌਟ ਲਗੀ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ
ਯੋਧੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਆ ਗਏ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨਗਾਰੇ ਦੀ ਗੱਤੀ ਤੇਜ਼
ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦਲ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਯੁਧ ਕ੍ਰਿਮੀ ਵਿਚ

ਡੱਟ ਗਏ । ਆਪਣੇ ਮਿਤ੍ਰ ਦੀ ਖਾਤਰ ਯੋਧੇ ਰਣ ਵਿਚ ਜੂਝ ਮਰੇ ।
ਕੱਸ ਕੱਸ ਕੇ ਭਿਆਨਕ ਤੀਰਾ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਕਰਨ ਲਗੇ ਜਿਵੇਂ ਸਾਵਣ
ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਸਦਾ ਹੈ ।

With a stroke on the drum, warriors
from both sides entered the battle field.
With the harsh beating of the drum
they encountered furiously, and laid
down their lives for the sake of their high
sense of friendship. They shafted terrible
arrows like rain from the dark dense clouds
of the rainy days.

468

ਵੱਜੇ ਸੰਗਲੀਆਲੇ ਹਾਠਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ॥
ਬੇੜ ਬਹੁ ਮੁਛਾਲੇ ਕਹਰ ਤਤਾਰਦੇ ॥
ਡਿਗੇ ਬੀਰ ਜੁਝਾਰੇ ਹੁੰਗਾਂ ਫਟੀਆਂ ॥
ਬੱਕੇ ਜਾਨ ਮਤਵਾਲੇ ਭਗਾਂ ਪਾਇਕੇ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੰਗਲੀਆਲੇ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜੇ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਆਣ
ਜੁੜੀਆਂ ! ਰਣ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਮੁਛਾਂ ਵਾਲੇ ਦੌੜ ਤੀਰ, ਭਾਲੇ
ਅਤੇ ਨੌਜੇ ਆਦਿ ਲੱ ਕੇ ਆਨ ਕੁੰਧੇ । ਵੱਜਾਂ ਰੱਜ ਰੱਜ ਕੇ ਵੈਰ
ਕਦਨ ਲਗੀਆਂ । ਯੋਧੇ ਲੜ ਲੜ ਕੇ ਜੂਝਨ ਲੱਗੇ । ਦੌੜ
ਇਉਂ ਮਤਵਾਲੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਡਿਗਦੇ ਡਿਗਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਠਾਂ ਨੇ
ਭੰਗ ਪੀਤੀ ਹੋਵੇ ।

When the double-drums placed and tied on:
the horse were played, both the armies
rushed for the battle. The mighty demons
with long moustaches, equipped with
arrows, spears and daggers came forward. Both the
sides made desperate attempts, and fought,
for vengeance with all their might. The
demons, when wounded, reeled as if intoxicated
with Cannabis Sativa.

469

ਉਰਤਾਏ ਹੰਕਾਰੀ ਧੌਰਾ ਵਾਇਕੋ ॥
 ਵਾਹਿ ਵਿਰੇ ਤਰਵਾਹੀ ਸੂਰੇ ਸੂਰੀਆਂ ॥
 ਵੱਗੇ ਰੱਤ ਬੁਲਾਰੀ ਝਾੜੀ ਕੈਬਰੀ ॥
 ਪਾਈ ਧੂਮ ਲੁਭਾਰੀ ਰਾਵਣ ਰਾਮ ਕੀ ॥

ਹੰਕਾਰੇ ਹੋਏ ਰਾਖਸ ਨਗਾਰੇ ਵਜਾਏ ਹੋਏ ਰਾਮ ਦੀ ਸੋਨਾ
 ਉਤੇ ਆਣ ਭਪਟੇ । ਜੰਗ ਦੇ ਜੰਸ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲਿਸਕਾਉਣ
 ਅਤੇ ਚਲਾਉਣ ਲਗੇ । ਕੱਸ ਕਸ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰਨ ਲਗ ਜਿਸ
 ਨਾਲ ਲਹ ਦੀ ਨਦੀ ਚੱਲ ਪਈ । ਰਾਮ ਦੀ ਸੋਨਾ ਵਿਚ
 ਰਾਵਣ ਦੀ ਫੇਜ਼ ਨੇ ਧੂਮ ਮਚਾ ਚਿਤੀ ।

With the trumpets sounding loudly, the arrogant
 and presumptuous demons, pounced upon the army
 of Rama, the incarnate. They brandished their
 swords in delight. Every shaft of the demons
 took a number of Vanaras as its toll and their
 bodies streamed in blood. Ravana's army created
 havoc and slaughter in the army of Rama, the
 incarnate.

470

ਚੋਬੀ ਧਰੁਸ ਵਜਾਈ ਸੰਘਰ ਮਚਿਆ ॥
 ਬਾਹਿ ਵਿਰੇ ਵੈਰਾਈ ਤੁਰੇ ਤਤਾਰਚੇ ॥
 ਹੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧਾਈ ਅੰਬਰ ਪੂਰਿਆ ॥
 ਜੋਧਿਆਂ ਦੇਵਣ ਤਾਈ ਹੂਲੇ ਹੋਈਆਂ ॥

ਧੌਸੇ ਉਤੇ ਚੱਟਾ ਮਾਰ ਕੇ ਯੁਧ ਫੇਰ ਮੱਚ ਪਿਆ ।
 ਤਤਾਰ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਦੌੜ ਵਿਰਨ ਲਗੇ ।
 ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੂਰਾਂ, ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਇੱਕਠੀਆਂ
 ਆਨ ਹੋਈਆਂ ।

After giving harsh beating on the large battle drum,
the war recommenced. The demons
mounted on spirited steeds from Tartar started
heavy fighting. The nymphs collected on the
blue firmament to behold the mighty warriors.

471

ਪਾਪੜੀ ਫੰਦ ॥

ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ ਬੀਰ ਕੁਪਿਯੋ ਕਰਾਲ ॥
ਮੁਕਤਿਤ ਬਾਣ ਗਹਿ ਧਨ ਬਿਸਾਲ ॥
ਬਰਕਤ ਲੁੱਥ ਫਰਕਤ ਬਾਹ ॥
ਜੁੱਝਤ ਸੂਰ ਅੱਛਰੋ ਉਛਾਹ ॥

ਇੰਦ੍ਰਜੀਤ ਦੌਤ ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਵਿਕਰਾਲ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ,
ਵਿਸਾਲ ਧਨੁਸ 'ਚੋ' ਤਿਖੇ ਤੀਰ ਮਾਰਨ ਲਗਾ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ
ਫਰਕਨ ਲਗੀਆਂ । ਉਸ ਨੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਨਾਲ ਲੋਥਾਂ ਤੇ ਲੋਥਾਂ
ਚਾੜ੍ਹ ਦਿਤੀਆਂ । ਬੜੇ ਸੂਰਬੀਰ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਅਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ
ਅਪਛਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ।

Infuriated in rage Indrajit looked dreadful
and fiery. From his terrible and formidable bow
he volleyed arrows with great force. His arms
throbbed and pulsated in enthusiasm. He
showered arrows as the clouds pour forth rain.
Corpses were seen lying all over the place. Innumerable
heroes lay dead. The nymphs in the sky felt
delighted.

472

ਚਮਕਤ ਚੱਕ੍ਰ ਸਰਖਤ ਸੇਲ ॥
ਜੂਮੇ ਜਟਾਲ ਜਣ ਗੰਗ ਮੇਲ ॥
ਸੰਘਰੇ ਸੂਰ ਅਮਾਇ ਘਾਇ ॥
ਬਰਖਤ ਬਾਣ ਚੜ ਚਉਪ੍ਰਚਾਇ ॥

ਮਚਕ੍ਰ ਸਸਕ੍ਰ ਚਲਾਉਂਦਾ, ਨੇਜੇ ਵਾਹੁੰਦਾ, ਰਾਖਸਾਂ ਦਾ ਸਿਵ
ਰੂਪ ਦਲ ਇਉਂ ਚਲਿਆ ਆਇਆ ਜਿਵੇਂ ਗੰਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ
ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਗਹਿਰੇ ਘਾਉ ਲੱਗੇ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ
ਬਾਣ ਵੱਜਦੇ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਨਾਂ ਦਾ ਜੰਸ ਵੱਧਦਾ ।

The mighty and formidable discus missile was wielded,
the spears were twirled. The Shiva like
demon's vast host, moved like the high
tides of the Ganges. The chieftains were
fatally wounded. The more they were wounded,
the more passionately and zealously they
fought.

473

ਸਮੇਲੇ ਸੂਰ ਆਹੁਰੇ ਜੰਗ ॥
ਬਰਖੰਤ ਬਾਣ ਬਿਖਧਰ ਸੁਹੰਗ ॥
ਨਭ ਹੈ ਅਲੋਪ ਸਰ ਬਰਖ ਧਾਰ ॥
ਸਭ ਉਚ ਨੀਚ ਕਿੰਨੇ ਸਮਾਰ ॥

ਸਾਰੇ ਸੂਰਬੀਰ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਏ । ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਉਤੇ ਆਨ ਝਪਟੇ ।
ਐਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲੇ ਤੀਰਾ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਉਤੇ ਤੀਰਾ
ਦੇ ਘਨੇ ਬਦਲ ਛਾ ਗਏ ਅਤੇ ਛਮ ਛਮ ਤੀਰ ਹੀ ਬਰਖਦੇ ਨਜ਼ਰ
ਆਏ ਅਕਾਸ਼ ਛੁੱਪ ਗਿਆ । ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਾਰੇ ਗਏ,
ਕੋਈ ਸੁਮਾਰ ਨਾ ਰਿਹਾ ।

All the Warriors got cautious and vigilant.
They together assaured and pounced upon the
enemy. Infuriated in rage, they parried snake like
arrows, in the sky, that the sky was over-cast with
dense clouds and the arrows dropped like showers
of rain. Every one, high or low was smothered by
the venomous arrows.

ਮਚਕ੍ਰ, ਸੁਦ੍ਰੁਸ਼ਨ ਚਕ੍ਰ, ਇਕ ਸਸਕ੍ਰ ਨਿਹਤਾ ਗੋਲ ਚੰਦੇਦਾਰ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਨਿਹਤਾ ਜਿਥੇ ਵੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਬਾਹੀ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
A missile with a globular point.

474

ਸਥ ਸਸਤ੍ਰੁ ਅਸਤ੍ਰੁ ਬਿਦਿਆ ਪ੍ਰਚੀਨ ॥
 ਸਰਧਾਰ ਬਰਖ, ਸਰਦਾਰ ਚੀਨ ॥
 ਰਘੁਰਾਜ ਆਦਿ ਸੋਹੇ ਸੂਰੀਰ ॥
 ਦਲ ਸਹਿਤ ਕੁਮਿ ਡਿਗੇ ਅਧੀਰ ॥

ਰਾਮ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਸਤ੍ਰੁ ਅਸਤ੍ਰੁ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚੀਨ
 ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧੇ, ਇੰਦ੍ਰਜੀਤ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਦਆਰਾ ਚੁਨ ਚੁਨ ਕੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ।
 ਰਾਮ ਆਦਿ ਵੀ ਬਾਕੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਸਹਿਤ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ
 ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ।

All the selected, well known skilled,
 expert warriors, and most able archers
 lay inert and senseless. Rama the
 incarnate, alongwith other chieftains were
 highly smothered and lay on the ground
 senseless.

475

ਤਬ ਕਹੀ ਦੂਤ ਰਾਵਣਹਿ ਜਾਇ ॥
 ਕਪਿ ਕਟਕ ਆਜ ਜੀਤਯੋ ਬਨਾਇ ॥
 ਸੀਆ ਭਜਹੁ ਆਜ ਹੋ ਕੇ ਨਿਚੀਤ ॥
 ਸੰਘਰੇ ਰਾਮ ਰਣ ਇੰਦ੍ਰਜੀਤ ॥

ਤਦ ਇਕ ਦੂਤ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜ ਅਸੀਂ
 ਕਪਿ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਟੱਕ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਤੂੰ ਸੀਤਾ
 ਨਾਲ ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲੈ, ਅੱਜ ਇੰਦ੍ਰਜੀਤ ਨੇ ਰਣ
 ਵਿਚ ਰਾਮ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

One of the courier's rushed to Ravana, the
 demon king and reported to him about the
 destruction and havoc they had brought about,
 and that the whole kapi forces were smothered and

lying inert. He also narrated the high victory attained by Inderjit, his son, by killing Rama the incarnate. He advised Ravana to marry Sita, the spouse of Rama, undauntedly.

476

ਤਬ ਕਹੇ ਬੈਣ ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਬੁਲਾਇ ॥
ਰਣ ਮ੍ਰਿਤਕ ਰਾਮ ਸੀਤਾ ਦਿਖਾਇ ॥
ਲੈ ਗਈ ਨਾਥ ਜਹਿ ਗਿਰੇ ਖੇਤ ॥
ਮ੍ਰਿਗ ਮਾਰ ਸਿੰਘ ਜਯੇ ਸੁਪਤ ਅਚੇਤ ॥

ਤਦ ਰਾਵਣ ਨੇ ਤ੍ਰਿਜਟਾ ਰਾਖਸ਼ਣੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਲੈ ਜਾਏ ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਦਾ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਰੀਰ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਕੇ ਲਿਆਏ। ਤ੍ਰਿਜਟੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਥੇ ਗਈ ਜਿਥੇ ਸੀਤਾ ਤੇ ਪੜੀ ਰਣ ਖੜ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਉਂ ਡਿਗੇ ਪਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਹਿਰਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸ਼ਰ ਚੁਪ ਵਾਪ ਸੁਤਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ।

Ravana, the demon king, then summoned Trijata Rakhshni, who kept watch over Sita, and ordered her to take Sita along with her and show her the body of the dead Rama, the incarnate. Trijata brought Sita to the battlefield, where her mighty Lord was lying inert like a lion in slumber after preying the deer.

477

ਸੀਯ ਨਿਰਖ ਨਾਥ ਮਨ ਮਹਿ ਰਿਸਾਨ ॥
ਦਸ ਓਰ ਚਾਰ ਬਿਦਿਆ ਨਿਧਾਨ ॥
ਪੜ ਨਾਗ ਮੰਝੂ ਸੰਘਰੀ ਪਾਸ ॥
ਪਤ ਭੂਤ ਜਿਯਾਇ ਚਿਤ ਭਏ ਹੁਲਾਸ ॥

ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬੇ-ਸੁਧ ਪਿਆ ਦੇਖ ਕੇ, ਬੜੀ ਦੁਖੀ ਹੋਈ। ਉਹ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲਗੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਨਾਥ ਜਿਹੜੇ ਚੋਰ

ਅਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸਨ ਉਹ ਭਿਆਨਕ ਨਾਗ-ਪਾਸ
ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਨਾਲ ਕੀਲੇ ਪਏ ਹਨ । ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਉਸ ਦੇ
ਪਤੀ ਅਤੇ ਭਰਾ ਨਛਮਨ ਜੀਵਤ ਹੋ ਜਾਣ ।

Sita was immensely upset and distressed when she saw her Lord lying inert and senseless. She bitterly lamented that her Lord who was skilled and expert in the knowledge of four types of ashttras, was lying inert and senseless under the influence of Naga pasha. She would be happy only when both her Lord and Lakshmana would get out of the ties of Naga pasha.

478

ਸੀਤਾ ਗਈ ਜਗੇ ਅੰਗਦਾਇ ਰਾਮ ॥
ਦਲ ਸਹਿਤ ਭ੍ਰਾਤ ਜੁ ਧਰਮ ਧਾਮ ॥
ਬੱਝੇ ਸੁਨਾਦ ਗੱਝੇ ਸੁ ਬੀਰ ॥
ਸੱਝੇ ਹਥਿਆਰ ਭੁਝੇ ਅਧੀਰ ॥

ਸੀਤਾ ਉਥੇ ਗਈ ਜਿਥੇ ਅੰਗਦ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਮ ਅਤੇ ਲਛਮਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਆ । ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਦਲ ਸਨੇ ਨਾਗ ਪਾਸ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਪਏ ਹਨ । ਉਸੇ ਵੇਲੇ, ਅੰਗਦ ਨੇ ਨਗਾਰੇ ਉੱਤੇ ਚੋਟ ਲਗਾਈ, ਅਤੇ ਗਰਜਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹਥਿਆਰ ਸਜਾ ਕੇ, ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਉਧਰ ਆਏ, ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਅਤੇ ਲਛਮਨ ਸਨ ।

Sita arrived at the place where Angada was sitting. She narrated to him, the whole incident, how Rama, the incarnate and Lakshmana were lying senseless, over come by the subtle strategy of the Rakshasi magic, nagapasha. Immediately Angada stroke the drum, equipped himself with arms and proceeded towards Rama, roaring and thundering in anger and fury.

ਸਿਮਲੇ ਸੂਰ ਸਰਬਰਖ ਦੁੱਧ ॥

ਹਨਸਾਲ ਭਾਲ ਬਿਕਾਲ ਕੁਧ ॥

ਤਜ ਸੁੱਧ ਸੁੱਧ ਸੁਰਮਘ ਧਰਣ ॥

ਥਲ ਗਿਯੋਨ ਕੁੰਭਲਾ ਹੋਮ ਕਰਣ ॥

ਉਨਾ ਨੇ ਇਕਤ ਹੋ ਕੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰਨੀ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ।
ਹਨੁਮਾਨ ਦੇ ਕੁੱਧ ਨੇ ਬਿਕਾਲ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ । ਉਸ ਨੇ
ਸਾਲ ਦੇ ਅਤੇ ਤਾਲ ਦੇ ਸਿਹਤ ਵੀ ਰੁਖ ਹੱਥ ਆਏ, ਪੱਟ ਕੇ ਯੁਧ ਕਰਨ
ਲਗਾ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਘ ਨਾਦ ਦੀ ਸੁਧ ਬੁੱਧ ਭੁਲਾ ਦਿਤੀ । ਉਹ
ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ, ਕੁੰਭ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਹੋਮ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ ।

Maddened with terrible fury, they got together
and showered arrows. In a fit of frenzy Hanumana
plucked the trees, and hurled them upon the
demons in such a way that Meghnad was altogether
confused. Taking Kubha, the son of Kumbhkarna
alongwith him, Megh Nad went to prepare for a
sacrifice.

ਲਘੁਬੀਰ ਤੀਰ ਲਕੇਸ ਆਨ ॥

ਇਸ ਕਹੇ ਬੰਣ ਤਜ ਭੂਤ ਕਾਨ ॥

ਆਇ ਹੈ ਸ਼ੌਕੁ ਇਹ ਘਾਤ ਹਾਥ ॥

ਇੰਦ੍ਰਾਹਿ ਬੀਰ ਅਰਿ ਬਰਿ ਪ੍ਰਮਾਥ ॥

ਤਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਰਾਵਨ ਦੇ ਭਰਾ, ਵਡੀਸ਼ਨ ਨੇ ਰਾਮ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ,
ਲਘੁਮਨ ਦੇ ਕੋਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਕਿ ਬਹਾਦਰ ਮੰਘਨਾਥ
(ਇੰਦ੍ਰਜੀਤ) ਐਸੇ ਵੇਲੇ ਸ਼ੌਕ ਉਤੇ ਜਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਮ ਕਰਨ
ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਹੀ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਰ
ਦੇਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

On learning the news, Vabbishna, younger brother of Ravana, the demon king of Lanka went to Lakshmana, the younger brother of Rama, the incarnate and told him in confidence that Megh Nad (Inderjit) was engaged in sacrifice, to be victorious in the battle. That was the opportune moment to cut his life short.

481

ਨਿਜ ਮਾਸ ਕਾਟ ਕਰ ਕਰਤ ਹੋਮ ॥
 ਬਰ ਹਰਤ ਭੁਮ ਅਰ ਚਕਿਤ ਬਯੋਮ ॥
 ਤਹ ਗਯੋ ਰਾਮ ਭੂਤਾ ਨਿਸੰਗ ॥
 ਕਰ ਧਰੇ ਧਨੁਖ ਕਟ ਕਸ ਨਿਖੰਗ ॥

ਮੇਘਨਾਦ ਵਿਸੇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮਾਸ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਹੋਮ ਕਰਨ ਲਗਾ ।
 ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਧਰਤੀ ਕੰਬਨ ਲਗੀ । ਅਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਹੁਰਾਂ ਚਕਿਤ ਹੋ
 ਗਈਆਂ । ਉਥੇ ਨਿਰੰਤਰ ਹੋ ਕੇ ਰਾਮ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਲਛਮਨ ਗਿਆ ।
 ਉਸ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਧਨੁਖ ਅਤੇ ਕਮਰ ਨਾਲ ਤਲਵਾਰ ਬੰਨੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

Megh Nad began to gratify the supernatural spirits with special flesh. The earth shook to see the ghastly scene. The nymphs started and vexed. Lakshmana, the younger brother of Rama, the incarnate, arrived there undauntedly with a formidable bow in hand and a sword tied to his waist.

482

ਚਿੰਤੀ ਸੁਚਿੰਤ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਚੰਤ ॥
 ਅਰਿ ਹਨਿਯੋ ਥਾਣ ਕੀਨੋ ਦੁਖੰਤ ॥
 ਰਿਪ ਫਿਰੇ ਮਾਰ ਦੁਦੰਭ ਬਜਾਇ ॥
 ਉੱਤ ਭਜੇ ਦਈਤ ਦਲ ਪਤਿ ਜੁਝਾਇ ॥

ਲਛਮਨ ਨੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰ ਕੇ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚੰਡ
 ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਤੀਰ ਚਲਾਇਆ ਕਿ ਮੇਘਨਾਦ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ

ਕਰ ਦਿਤੇ । ਇਉਂ ਧੰਧੇ ਨਾਲ ਮੇਘਨਾਦ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਨਗਾਰੇ
ਵਜਾਉਣ ਲਗੇ । ਜਦੋਂ ਮੇਘਨਾਦ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਦੌਤ ਨਸ ਉਠੇ ।

With all the physical and divine powers
at his command, Lakshmana, stretched his bow and
discharged dreadful sharp arrows which severed
Megh nad's head and his body fell in dust. Thus
treacherously killing Meghnad, the Vanaras played
trempts of victory. After the fall of Inderjit
the demon host took to heels.

(ਇਤੀ ਸ੍ਰੀ ਇੰਦ੍ਰਜੀਤ ਬਧਹ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤ)

483

ਅਸ਼ਵਾਤਥਾਏ ਦਈਤ ਜੁਧ ਕਥਨੇ ॥

ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰਧਿਸਤਕ ਛੰਦ ॥

ਕਾਗੜ ਦੰਗ ਕੋਪ ਕੈ ਦਈਤ ਰਾਜ ॥

ਜਾਗੜ ਦੰਗ ਜੁਧ ਕੋ ਸਜਿਯੋ ਸਾਜ ॥

ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬੀਰ ਬੁੱਲੇ ਅਨੰਤ ॥

ਰਾਗੜ ਦੰਗ ਰੋਸ ਰੋਹੇ ਦੁਰੰਤ ॥

ਜਦੋਂ ਦੌਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜਾ
ਕਰੋਧ ਆਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਜੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ । ਬੜੇ
ਬੀਰ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਉਹ ਬੜੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈ
ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ।

When the demon king Ravana, heard the news,
he was distressed and infuriated. He ordered
for resumption of war. Chieftains and warriors
of high order were collected. They all set forth
in dreadful fit of anger.

484

ਪਾਗੜ ਦੰਗ ਪਰਮ ਬਾਜੀ ਬੁਲੰਤ ॥
 ਚਾਗੜ ਦੰਗ ਚੜ੍ਹ ਨਟ ਜਯੋ ਕੁਦੰਤ ॥
 ਕਾਗੜ ਦੰਗ ਕੂਰ ਕੱਢੇ ਹਥਿਆਰ ॥
 ਆਗੜ ਦੰਗ ਆਨ ਬੱਜੇ ਜੁਝਾਰ ॥

ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਘੋੜਿਆ ਉਤੇ ਗਰਜਨਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ
 ਇਉਂ ਆਈ, ਜਿਵੇਂ ਚੜ੍ਹ ਨੱਟ ਕੁੱਦਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ
 ਬੜੇ ਭਿਆਨਕ ਹਥਿਆਰ ਲਿਆਏ ਅਤੇ ਆਨ ਕੇ ਜੰਗ ਕਰਨ ਲਗੇ ।
 ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਵੱਜਨ ਲੱਗਾ ।

The demon's vast host approached riding on
 steeds and chargers, jumping and thundering
 like wicked acrobats. They were equipped with
 dreadful weapons and rushed forward and fought
 fiercely with revenge, the kettle drums played
 dreadful martial tunes.

485

ਰਾਗੜ ਦੰਗ ਰਾਮ ਸੈਨਾ ਸਕੂਧ ॥
 ਜਾਗੜ ਦੰਗ ਜਾਨ ਜੁਝੰਤ ਜੁਧ ॥
 ਨਾਗੜ ਦੰਗ ਨਿਸਾਨ ਨਵਸੈਨ ਸਾਜ ॥
 ਮਾਗੜ ਦੰਗ ਮੂਢ ਮਕਰਾਛ ਗਾਜ ॥

ਰਾਮ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵੀ ਕਰੋਧ ਵਿਚ ਖੜੀ ਸੀ । ਸੈਨਾ ਨੂੰ
 ਨਵੇਂ ਦੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਨਵੇਂ ਨਿਸਾਨ ਗੱਡ ਕੇ, ਮੂਰਖ
 ਮਕਰਾਛ ਦੌਤ ਨਾਲ, ਲੜਨ ਲਗੇ ।

Rama's army was also infuriated. They
 applied fresh logistics, fluttered their
 flags and set forth to fight with foolish
 Makrachh, demon.

486

ਆਗੜ ਦੰਗ ਏਕ ਅਤਕਾਇ ਬੀਰ ॥
 ਗਾਗੜ ਦੰਗ ਰੋਸ ਦੀਨੇ ਗਹੀਰ ॥
 ਆਗੜ ਦੰਗ ਏਕ ਹੁੱਕੇ ਅਨੋਕ ॥
 ਸਾਗੜ ਦੰਗ ਸਿਧ ਬੋਲਾ ਬਿਬੇਕ ॥

ਇਕ ਹੋਰ ਦੈਂਤ ਅਤਕਾਇ ਨਾਮ ਦਾ ਬੜਾ ਸੂਰਮਾ ਸੀ ।
 ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਬੜਾ ਗੁਸਾ ਆਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ
 ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਵਲੋਂ ਰਾਮ
 ਦੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਲੜੇਗਾ । ਉਹ ਬੜ੍ਹਕਦਾ ਹੋਇਆ, ਭਾਰੀ
 ਗਰਜਨਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਲਲਕਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਇਆ ।

Another mighty demon, named Atkaya being
 greatly enraged, decided to attack from
 the sea shore side. Atkaya ! and excited
 he roared, gaged and challenged the heroes
 and advanced forth to fight.

487

ਤਾਗੜ ਦੰਗ ਤੀਰ ਛੁੱਟੇ ਅਪਾਰ ॥
 ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬੂੰਦ ਬਨ ਦਲ ਅਨੁਸਾਰ ॥
 ਆਗੜ ਦੰਗ ਅਰਬ ਟੀਡੀ ਪ੍ਰਮਾਨ ॥
 ਚਾਗੜ ਦੰਗ ਚਾਰ ਚੀਟੀ ਸਮਾਨ ॥

ਬੜੇ ਤੀਰ ਛੁੱਟੇ, ਪਰ ਉਹ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਦਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ
 ਬੂੰਦ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸਨ । ਅੰਨ੍ਹਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦਲ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਟਿਡੀ
 ਦੱਲ ਯਾਂ ਕੀਡੀ ਦਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

They showered down, arrows in perfusion
 but they appeared like a drop, in the vast
 ocean-like-troops of the demons. It was a
 vast multitude host, like swarms of locust or
 unending train of ants.

488

ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬੀਰ ਬਾਹੁੜੇ ਨੇਖ ॥
 ਜਾਗੜ ਦੰਗ ਜੂਧ ਅਤਕਾਇ ਦੇਖ ॥
 ਚਾਗੜ ਦੰਗ ਦੇਵ ਜੈ ਜੈ ਕਹੰਤ ॥
 ਭਾਗੜ ਦੰਗ ਭੂਪ ਧਨ ਧਨ ਭਨੰਤ ॥

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ, ਸੂਰਬੀਰ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਸਤ੍ਰ ਚਲਾ ਸੱਕਣ ਵਾਲੇ,
 ਅਤਕਾਇ ਨਾਲ ਯੁਧ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯੁਧ ਕੌਸਲ
 ਦੇਖ ਕੇ ਅਤਕਾਇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ । ਦੇਵਤੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕਰਨ
 ਲਗੇ । ਰਾਜੇ ਧਨ ਧਨ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ।

Many warriors wellversed in the art of
 archery, proceeded to pitch the battle
 against Atakya, the mighty demon. Having
 seen their dexterity, skill and strategy,
 Atakya praised them and called them worthy
 warriors. Gods felt immensely delighted
 and cheered them. The kings blessed
 and glorified them.

489

ਕਾਗੜ ਦੰਗ ਕਹੱਕ ਕਾਲੀ ਕਰਾਲ ॥
 ਜਾਗੜ ਦੰਗ ਜੂਹ ਜੁੱਗਣ ਬਿਸਾਲ ॥
 ਭਾਗੜ ਦੰਗ ਭੂਤ ਭੋਰੇ ਅਨੰਦ ॥
 ਸਾਗੜ ਦੰਗ ਸ੍ਰੇਣ ਪਾਣੇ ਕਰੰਤ ॥

ਇਕ ਭਿਆਨਿਕ ਤੋਪ ਚਲਾਈ, ਜਿਹੜੀ ਕਹੱਕੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ
 ਦੌਗੀ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਖੜੋਤੀ ਫੌਜ
 ਯੋਗੀਆਂ ਵਾਗੂੰ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਬੈਠੀ । ਭੈਰੋਂ ਭੂਤ ਨੱਚਣ ਲਗੇ,
 ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਨ ਲੱਗੇ । ਲਹੂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਸਮਝ ਪੀਣ ਲਗੇ ।

A dreadful cannon roared fearfully, and a
 vast host of demons at the sea shore, lay inert
 and dead like ascetics in meditation. The ghosts,
 goblins and evil spirits danced about and rejoiced.
 They took blood like water, from the bloodshed.

490

ਡਾਗੜ ਦੰਗ ਡਉਰ ਡਾਕਣ ਢਹੱਕ ॥
 ਕਾਗੜ ਦੰਗ ਕੂਰ ਕਾਕਿ ਕਹੱਕ ॥
 ਚਾਗੜ ਦੰਗ ਚੜ੍ਹ ਚਾਵਡੀ ਚਿੰਕਾਰ ॥
 ਭਾਗੜ ਦੰਗ ਭੂਤ ਭਾਰਤ ਧਮਾਰ ॥

ਚੁੜੇਲਾਂ ਨੱਚਣ ਲਗੀਆਂ । ਕਾਂ ਭਿਆਨਕ ਕਾਂ ਕਾਂ ਕਰਨ ਲਗੇ ।
 ਗਿੱਧਾਂ ਚੀਕਣ ਲਗੀਆਂ । ਭੂਤ ਭਿਆਨਕ ਬੋਰ ਕਰਨ ਲਗੇ ।

The goblins shrieked. The crow, cried aloud
 dreadfully. The vultures screamed. Ghosts
 and evil spirits howled fiercely.

491

ਹੋਹਾ ਛੰਦ ॥

ਟੁਟੇ ਪਰੇ ॥ ਨਵੇ ਮੁਰੇ ॥
 ਅਸੰਧਰੇ ॥ ਰਿਸੰਭਰੇ ॥

ਅਜਿਹੇ ਝੱਪਟ ਕੇ ਪਏ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਇਆ ਉਹਨੂੰ ਵਾਪਸ ਪਰਤਨ
 ਜੋਗਾ ਨਾ ਛਡਿਆ । ਜੇਸ ਵਿਚ ਭਰ ਕੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਲਾਣ
 ਲੱਗੇ ।

They pounced upon the enemy so fiercely that
 they wounded him fatally, and did not let him
 return. Infuriated in rage they attacked
 with rapiers furiously.

492

ਫੁਟੇ ਸਰੇ ॥ ਚਕਿਯੋ ਹਰੇ ॥
 ਰੁਕੀਦਿਸੇ ॥ ਚਪੇ ਕਿਸੇ ॥

ਜਿਸ ਵਲੋਂ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਧਨੁਖ ਦੀ ਟੁੱਟਕਾਰ
ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਵੇਖ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਏ । ਚਾਰੇ
ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਚੁੱਕ ਗਈਆਂ ।

When the bow was fiercely twanged, and the
arrows were showered, by the infuriated Kapi Dal,
the enemies got alarmed in amazement. All the four
regions were dreadfully startled.

493

ਹੁਣੇ ਸਰੰ ॥ ਰਿਸੰ ਭਰੰ ॥
ਗਿਰੰ ਭਟੰ ॥ ਜਿਮੰ ਅਟੰ ॥

ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਭਰੇ ਪੀਤਿਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਬਾਣ ਛੱਡੇ, ਕਿ ਵਡੇ
ਵਡੇ ਯੋਧੇ, ਇੰਦ੍ਰ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿਗੇ ਜਿਵੇਂ ਉਚੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਅਟਾਰੀਆਂ
ਡਿਗਦੀਆਂ ਹਨ ।

Maddened with fury, they poured forth such
venomous arrows, that the mighty warriors
and wellknown chieftains fell on the ground
like lofty pinnacles.

494

ਘੋਸੇ ਘਯ ॥ ਭਰੰ ਭਯੰ ॥
ਚਪੇ ਚਲੇ ॥ ਭਟੰ ਭਲੇ ॥

ਜਦੋਂ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਸੂਰਮੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਮਾਰੇ
ਗਏ, ਅਤੇ ਜਖਮੀ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਡਿਗ ਪਏ, ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਵਿਚ
ਭੈ-ਦਾਇਕ ਭਾਜੜ ਪੈ ਗਈ ।

When famous and invincible heroes and highly
skilled warriors fell down dead, in the dreadful
encounter or got fatally wounded, the demons
got baffled and clamoured in fear and pain.

495

ਰਟੈ ਹਰੇ ॥ ਰਿਸੇ ਜਿਰੇ ॥

ਰੁਪੈ ਰਣੇ ॥ ਧੁਮੇ ਬਣੇ ॥

ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਵੱਚ ਆਦਿ ਤੋੜ ਸੁਟੇ । ਵਰੁਣਾਸ਼ਤ੍ਰ ਚਲਾ ਕੇ
ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਵਿਆਕੁਲ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਕਾਲ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ
ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕਰ ਉਠੀ ।

Engaged in a furious combat, they tore off their
armours in rage. There upon terrible varunashtra
was aimed, which created havoc, disaster and slaughter.
Confronted with death, the demon host was confounded,
baffled, shaken and bewildered. They screamed and
shouted in pain.

496

ਗਿਰੈ ਧਰੇ ॥ ਹੁਲੇ ਨਰੇ ॥

ਸਰੇ ਤਛੇ ॥ ਕਛੇ ਕਛੇ ॥

ਐਨੇ ਤਿਖੇ ਤੀਰ ਚਲਾਏ ਕਿ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਈ ।
ਸਭ ਡਰ ਗਏ, ਹੌਲ ਪੈਣ ਲਗਾ, ਦੈਤ ਇਉਂ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ
ਡਿਗਣ ਲੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਦਾਤੀ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਸੁਟੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

Terrible and dreadful arrows were showered,
where upon the demon vast host was terrified,
alarmed and frightened. They dropped on
the earth as if cut with a sharp sickle.

497

ਧੁਮੇ ਬਣੇ ॥ ਰੁਮੇ ਰਣੇ ॥

ਲੱਸੇ ਫਸੇ ॥ ਕਟੇ ਕਸੇ ॥

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਚਕਰਾ ਗਏ, ਉਹ ਉਚੀ ਉਚੀ ਪੁਕਾਰਨ
ਲਗੇ । ਲੜਾਈ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾ ਦਿਤਾ । ਉਹ ਤਾਂ ਵੀ ਲਜਿਆ
ਦੇ ਮਾਰੇ ਕਮਰ ਕੱਸ ਕੇ ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ।

Perplexed and bewildered they clamoured
in fear and pain, Confused and puzzled by
the fierce battle they felt dishonoured.
Still ignominiously they equipped themselves
with weapons and started fighting.

498

ਧਕੇ ਧਕ ॥ ਦੁੜੇ ਦੁੜੇ ॥

ਛੁਟੇ ਸਰ ॥ ਕੁਟੇ ਅਰ ॥

ਧੌਸੇ ਅਤੇ ਨਗਾਰੇ ਉਤੇ ਚੋਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨੇੜੇ ਆਏ ।
ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਲਾਹਣ ਲਗੇ ।

Tattooing the kettledrums and
tomtom they readvanced in the
battlefield and showered arrows on
the enemy and played havoc and destruction.

499

ਛਪੇ ਛੇਦ ॥

ਇੱਕ ਇੱਕ ਆਗੂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਨਕਹਤ ਹੋ ॥
ਇੱਕ ਇੱਕ ਲੇ ਜਲੇ ਇੱਕ ਕਹ ਇੱਕ ਉਚੱਕੇ ॥
ਇੱਕ ਇੱਕ ਸਰ ਬਰਖ ਇੱਕ ਧਨ ਕਰਖ ਹੋਸ ਭਰ ॥
ਇੱਕ ਇੱਕ ਤਰਫਤ ਇੱਕ ਭਵ ਸਿਧ ਗਏ ਤਰ ॥
ਰਣ ਇੱਕ ਇੱਕ ਸਾਵਤ ਭਿੜੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਹੋ ਬਿਝੜੇ ॥
ਨਰ ਇੱਕ ਅਨਿਕ ਸਸਤ੍ਰ ਭਿੜੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਅਵਝਤ ਝੜੇ ॥

ਇੱਕ ਇੱਕ ਜਣਾ, ਇੱਕ ਇੱਕ ਉਤੇ ਜਾ ਝਪਟਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟ
ਕੁੱਟ ਕੇ ਮਲੀਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਇੱਕ ਇੱਕ ਜਣਾ, ਇੱਕ ਇੱਕ ਨੂੰ
ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਟਕਾ ਪਟਕਾ ਮਾਰਨ ਲਗਾ । ਇੱਕ ਇੱਕ ਜਣਾ
ਧਨੁਖ ਚੀ ਭਿਆਨਕ ਟੰਨਕਾਰ ਕਰਕੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਨ ਲਗਾ ।
ਇਕ ਤਾਂ ਯੁੱਧ ਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਤੜਫਨ ਲਗੇ, ਇੱਕ ਸਵਰਗ ਪਰੀ ਸਿਧਾਰ
ਗਏ । ਇੱਕ ਇੱਕ ਯੋਧਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਤੇ ਇਕ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ
ਹੀ ਛਡਿਆ । ਇੱਕ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਉਤੇ ਕਈ ਕਈ ਸਬਤ੍ਰ ਚਲਾਏ
ਅਤੇ ਅਜਿੱਤ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ।

Each one encountered and pounced upon each
other, and bitterly thrashed him. Each one lifted
and carried each other and smashed him. Each one
twanged his bow terribly and showered arrows.
Some writhed and fluttered in pain, some were
directly sent to heaven. Each one grappled with
each other and did not leave till the
other was rendered to pieces. Many weapons
were used on mighty and invincible warriors
to smash them dead.

500

ਇੱਕ ਜੂਝ ਬਟਿ ਗਿਰੋਂ ਇੱਕ ਬਬਕੰਤ ਮੱਧਰਣ ॥
ਇੱਕ ਦੇਵ ਪੁਰਖਿਸੈ ਇੱਕ ਭੱਜ ਚਲਤ ਖਾਇ ਬ੍ਰਣ ॥
ਇੱਕ ਇੱਕ ਜੂਝ ਉਝੜੇ ਇੱਕ ਵਿਝੜੇ ਝਾੜ ਅਸ ॥
ਇੱਕ ਅਨਿਕ ਬ੍ਰਣ ਝਲੇ ਇੱਕ ਮੁਕਤੰਤ ਬਾਣ ਕਸ ॥
ਰਣ ਕ੍ਰਮ ਘੂਮ ਸਾਵੰਤ ਮਡੇ ਦੀਰਘ ਕਾਇ ਲਛਮਨ ਪ੍ਰਬਲ ॥
ਥਿਰ ਰਹੇ ਬ੍ਰਿਛ ਉਪਬਨ ਕਿਧੇ ਜਣ ਉਤ੍ਰੁ ਦਿਸ ਦੁਐ ਅਚਲ ॥

ਇੱਕ ਤਾਂ ਲੜ ਲੜ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ, ਇੱਕ ਰਣ ਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ
ਅਜੇ ਵੀ ਭਭਕਾ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਇੱਕ ਤਾਂ ਵਰੁਣਾਸਤ੍ਰ ਦਾ ਵਾਰ
ਖਾਂਦਿਆ ਹੀ ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਸਿਧਾਰ ਗਏ । ਇਕ ਜੂਝ ਜੂਝ ਕੇ ਅਜਿੱਤ
ਸਬਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਅਧ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਹੀ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਸਟਣ ਲੱਗੇ । ਇੱਕ
ਵਰੁਣਾਸਤ੍ਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਇੱਕ ਮੌਤ੍ਰਿਤ ਬਾਣ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਇਉਂ ਬਲਵਾਨ ਯੋਧਾ ਘੁੰਮਦਾ ਹੋਇਆ ਡਿਗਿਆ ਅਤੇ ਲਫਮਨ ਬਲੀ
ਦੇ ਹਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਤ੍ਰ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਈ ਦੌੜ ਖੜੇ
ਅਜੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਬਾਗ ਵਿਚ ਚੁੱਖ ਖਲੋਤੇ ਹੋਣ ।

Some lay inert and dead in the battlefield,
Still others roared, thundered, and challenged.
Some soar high to Heaven, immediately
attacked by terrible Varunastra. The others
cut off and destroyed the venomous weapons in
between. Some hurled Varunashtra and the others
discharged arrows spelled and enchanted with Mantras.
In this manner a mighty and invincible demon
was struck down, by the heroic feet of
Lakshmana. Still on the northern side, the
demons stood like huge trees in a
garden.

501

ਅਜਬਾ ਫੰਦ ॥

ਜੁਟੇ ਥੀਰੰ ॥ ਛੁੱਟੇ ਤੀਰੰ ॥
ਚੁੱਕੀ ਢਾਲੰ ॥ ਕੁੱਚੇ ਕਾਲੰ ॥

ਫੇਰ ਉਤ੍ਰ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਯੋਧਿਹਸਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਹੋਈ, ਢਾਲਾਂ
ਖੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਤੀਰ ਛੱਡੇ ਗਏ । ਦ੍ਰੋਧ ਵਿਚ, ਕਾਲ ਰੂਪ ਵਾਂਗੂੰ
ਮਾਰਨ ਲਗੇ ।

The shield rattled, arrows were
showered and fight in the northern
region started fiercely and dreadfully.

502

ਢੰਕੇ ਦੌਲੰ ॥ ਥੰਕੇ ਬੋਲੰ ॥
ਕੱਢੇ ਸਸਤ੍ਰੰ ॥ ਅੱਢੇ ਅਸਤ੍ਰੰ ॥

ਢੋਲ ਖੜਕਨ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਉਚੀ ਉਚੀ ਨਾਦ ਕਰਨ ਲਗੇ ।
ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਸਸਤ੍ਰ ਕੱਟੇ ਗਏ, ਅਸਤ੍ਰ ਖੰਭ ਲਏ ਗਏ ।

Kettledrums were tattooed. They produced
terrible din. The weapons of the warriors
were shattered into pieces. The armours
were snatched away.

503

ਕ੍ਰੋਧ ਗਲਤੰ ॥ ਬੋਧ ਦਲਤੰ ॥
ਗੱਜੇ ਬੀਰੰ ॥ ਤੱਜੇ ਤੀਰੰ ॥

ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋਏ ਹੋਏ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਬੁਧੀ ਕੁਚਲੀ
ਗਈ । ਉਹ ਉਚੀ ਉਚੀ ਗਰਜਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਐਵੇਂ ਤੀਰ ਚਲਾਣ ਲਗੇ ।

Infuriated in rage the mighty warriors
were perplexed and vexed. They roared
and shouted and discharged arrows
aimlessly.

504

ਰੱਤੇ ਨੈਣੰ ॥ ਅੱਤੇ ਬੈਣੰ ॥
ਲੁਝੇ ਸੂਰੰ ॥ ਸੁੱਝੇ ਹੂਹੰ ॥

ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਰਤੀਆਂ ਲਾਲ ਲਾਲ ਅਖਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਬਕਬਾਦ ਕਰਨ
ਲਗੇ । ਜੰਗ ਵਿਚ ਜੁਝੇ ਹੋਏ ਸੂਰਮੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ,
ਜਿਵੇਂ ਹੂਹਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

With eyes red in fury, they shouted and
raved. The warriors laid down dead in the
field, appeared like nymphs of heaven.

505

ਲਗੇ ਤੀਰੰ ॥ ਭੱਗੇ ਭੀਰੰ ॥
ਰੋਸੇ ਰੁੱਝੇ ॥ ਅਸਤ੍ਰ ਜੁਝੇ ॥

ਤਿਖੇ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਲਗਦਿਆਂ ਹੀ ਬੁਜਦਿਲ ਦੇੜਨ ਲਗੇ ।
ਬੀਰ ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਗੇ ।

The cowards took to their heels, being
aimed at with arrows. The brave one fought
furiously with armours.

506

ਝੁੰਮੇ ਸੂਰੇ ॥ ਘੁੰਮੇ ਹੂਰੇ ॥
ਚੱਕੇ ਚਾਰੇ ॥ ਬੱਕੇ ਮਾਰੇ ॥

ਸੂਰਮੇ ਝੁੰਮ ਝੁੰਮ ਕੇ ਡਿੱਗਣ ਲਗੇ । ਤੀਰ, ਹੂਰਾਂ ਦੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਸ ਵਿੱਚ ਫਿਰਨ ਲਗੇ । ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ 'ਮਾਰ
ਦਿਓ, ਮਾਰ ਦਿਓ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕਰਨ ਲਗੇ ।

The warriors reeled and fell. The arrows
discharged in the sky, looked like nymphs
in heavens. From all sides, shouts of
'Kill him, catch him, and thrash him,' were
heard.

507

ਭਿੱਚੇ ਭਰਮੇ ॥ ਛਿੱਦੇ ਚਰਮੇ ॥
ਤੁਟੇ ਖੰਗੇ ॥ ਉੱਟੇ ਅੰਗੇ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖੜਕੀਆਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਨਿਕਲੀ ।
ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬੁਢਾੜ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਛਿੱਦ ਗਏ । ਸਦਾ ਲਈ
ਘੁੰਮਣਾ ਫਿਰਨਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ।

When the rapiers struggled, sparks of fire
were emitted. The bodies were badly pierced
with arrows and the great heroes were
rendered inert for ever and ever.

508

ਨੱਚੋ ਤਾਜੀ ॥ ਗੱਜੋ ਗਾਜੀ ॥

ਡਿਗੇ ਬੀਰੇ ॥ ਤੱਜੋ ਤੀਰੇ ॥

ਘੋੜੇ ਹਿਣਕਣ ਲਗੇ, ਹਾਥੀ ਗਰਜਨ ਲਗੇ । ਤੀਰਾਂ
ਦੇ ਲਗਨ ਨਾਲ, ਬੀਰ ਡਿੱਗਨ ਲਗੇ ।

The horses neighed. The elephants roared.
The warriors fell pierced with sharp
arrows.

509

ਝੁੰਮੇ ਸੂਰ ॥ ਘੁੰਮੇ ਹੂਰ ॥

ਕਢੇ ਬਾਣੇ ॥ ਮੱਤੇ ਮਾਣੇ ॥

ਸੂਰਮੇ ਜਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਝੁੰਮਣ ਲਗੇ । ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਤੀਰ
ਹੂਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁੰਮਣ ਲਗੇ । ਹਠੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸਾਲੀ
ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਬਾਣ ਕੱਟ ਕੇ ਚੱਖ ਦਿਤੇ ।

The chieftains reeled with fatal wounds.
The arrows spread in the sky like nymphs.
The mighty and powerful warriors cut into
pieces, the arrows of the enemy.

510

ਪਾਧੜੀ ਛੇਦ ॥

ਤਹ ਭਯੋ ਘੋਰ ਆਹਵ ਅਪਾਰ ॥

ਰਣ ਭੂਮਿ ਝੁੰਮ ਜੂਝੇ ਜੁਝਾਰ ॥

ਇਤ ਰਾਮ ਭ੍ਰਾਤ ਆਤਕਾਇ ਉਤ ॥

ਰਿਸ ਜੁਝ ਉਝਰੇ ਰਾਜ ਪੁੱਤ ॥

ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਘੋਰ ਯੁਧ ਹੋਇਆ । ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ
ਯੋਧਾ ਡਿੱਗ ਪਿਆ । ਇਉਂ ਰਾਮ ਦੇ ਭਰਾ ਲਕਸ਼ਮਣ, ਆਤਕਾਇ
ਨਾਲ ਗੁਬਮ-ਗੁਬਾ ਹੋ ਗਏ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਨਿਰਸੰਦੋਹ ਰਾਵਨ ਦਾ
ਪੁਤ੍ਰ ਆਤਕਾਇ । ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਿਆ । ਅਤੇ ਨਿਰ-
ਬੰਧ ਹੋਇਆ ।

It was a terrible and dreadful and impregnable
battle. The mighty hero fell down while
fighting. In this manner, Rama, the incarnate's
younger brother, Lakshmana grappled Atakaya.
Surely surely Atakaya, displayed great,
dexterity and skill, while fighting. He
fought most formidable battle, and was set
free after death.

511

ਤਬ ਰਾਮ ਭ੍ਰਾਤ ਅਤਿ ਦੀਨ ਹੋਸ ॥
ਜਿਮ ਪਰਤ ਅਗਨ ਘ੍ਰਿਤ ਕਰਤ ਜੋਸ ॥
ਗਹ ਬਾਣ ਪਾਣ ਤੋਜੇ ਅਨੰਤ ॥
ਜਿਮ ਜੇਠ ਸੂਰ ਕਿਰਣੈ ਦੁਰੰਤ ॥

ਤਦ ਰਾਮ ਦੇ ਭਰਾ ਲਕਸ਼ਮਣ ਦਾ ਗੁਸਾ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਇਉਂ ਭੜਕਿਆ,
ਜਿਵੇਂ ਅਗਨੀ, ਘ੍ਰਿਤ ਪਾਣ ਨਾਲ ਭੜਕ ਉਠਦੀ ਹੈ । ਉਹਨੇ
ਅਜਿਹੇ ਤਿਖੇ ਤੀਰ ਛੱਡੇ ਜਿਵੇਂ ਜੇਠ ਦੀ ਤਿਖੀ ਥੁਪ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

Then heroic Lakshmana, younger brother of Rama
the incarnate, got furiously enraged, he burst
forth in flameous wrath, as fire is blown
up in flames when ghee is put on it. He
discharged severe, ardent and sharp arrows
in harshness, like the acutely warm and
piercing rays of hot sun in the month of
Jeth.

512

ਥੁਟ ਆਪ ਮੱਧ ਬਾਹਤ ਅਨੇਕ ॥
 ਬਰਣੇ ਨ ਜਾਹਿ ਕਹਿ ਏਕ ਏਕ ॥
 ਉਝਰੇ ਬੀਰ ਜੁਝਣ ਜੁਝਾਰ ॥
 ਜੈ ਸਬਦ ਦੇਵ ਭਾਖਤ ਪੁਕਾਰ ॥

ਉਨਾ ਨੇ ਵਾਰੁਣਾਸਤ੍ਰ ਆਦਿ ਅੰਨੇ ਚਲਾਏ, ਕਿ ਕੱਲੇ
 ਕੱਲੇ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਨਾ ਕਠਿਨ ਹੈ । ਦੋਵੇਂ ਬੀਰ ਇਨੀ ਬਹਾਦਰੀ
 ਨਾਲ ਲੜੇ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕਰਨ ਲਗੇ ।

They fought with so many varieties of
 Varanuashtrés, that it is difficult to narrate
 about each, separately. But they fought with
 such a dexterity and skill, that the gods burst
 out in cheers and admiration.

513

ਰਿਪ ਕਰਯੋ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਬਿਹੀਨ ॥
 ਬਹੁ ਸਸਤ੍ਰ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਿਦਿਆ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥
 ਹਯ ਮੁਕਟ ਸੂਤ ਬਿਨ ਭਯੋ ਗਵਾਰ ॥
 ਕਛ ਚਲੇ ਚੋਰ ਜਿਮ ਬਲ ਸੰਭਾਰ ॥

ਤਦ ਲਕਸ਼ਮਨ ਨੇ, ਸਸਤ੍ਰ, ਅਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬੀਨ
 ਆਤਮਕਾਇ ਦੌਤ ਦੇ ਸਸਤ੍ਰ ਤੋੜ ਸੁੱਟੇ । ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਹੱਥਾ ਕਰ
 ਦਿਤਾ । ਉਸ ਦਾ ਘੋੜਾ ਮਾਰ ਦਿਤਾ । ਰਬਵਾਹੀ ਡੇਗ ਦਿਤਾ,
 ਮੁਕਟ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਰੋਲ ਸੁਟਿਆ, ਉਹ ਗਵਾਰ, ਹੁਣ ਕੁਝ
 ਦੇਰ, ਚੋਰਾਂ ਦੀ ਭਾਂਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਨ ਲਗਾ ।

There upon Lakshmana, with his terrible
 weapons aimed fatally against heroic Atkaya,
 so skilled and excellent in archery.
 His horse was killed, his chariteer fell down
 and his precious crown mingled with dust.
 His arms were cut through, his weapon pierced

and ruined. He was rendered unarmed. For a moment that demon fool, felt perplexed, spiritless, tamed and powerless like a thief.

514

ਰਿਪ ਹਣੇ ਬਾਣ ਬਜੋਵ ਘਾਤ ॥
ਸਮ ਚਭੇ ਕਾਲਕੀ ਜੁਆਲ ਤਾਤ ॥
ਤਬ ਕੁਪਿਯੇ ਬੀਰ ਅਤਕਾਇ ਐਸ ॥
ਜਨ ਪੂਲੈ ਕਾਲ ਕੇ ਮੇਘ ਜੈਸ ॥

ਤਦ ਲਕਸ਼ਮਨ ਨੇ ਬੜੇ ਘਾਤਕੀ ਅਤੇ ਵਿਸਿਆਲੇ ਬਾਣ ਚਲਾਏ
ਜਿਹੜੇ ਅੱਗ ਵਗਾਉਣ ਲੱਗੇ । ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਆਤਕਾਇ ਨੂੰ ਅਨਾ
ਤੱਥਾ ਆਇਆ ਕਿ ਪੂਲੈ ਕਾਲ ਦੇ ਮੇਘ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰਜਨ
ਬਹਨ ਲੱਗਾ ।

Then Lakshmana fixed fatal Brahma weapon
to his bow and hurled it against Atikaya.
The weapon rained fire and wrought havoc.
Thereupon Atikaya was infuriated in furious
rage, he howled and roared like the dooms-day
dense clouds.

515

ਇਸ ਕਰਨ ਲਾਗ ਲਪਟੈਂ ਲਬਾਰ ।
ਜਿਸ ਜਬਣ ਹੀਣ ਲਪਟਾਇ ਨਾਰ ॥
ਜਿਸ ਦੰਤ ਰਹਤ ਗਹ ਸਵਾਨ ਸਸਕ ॥
ਜਿਸ ਗਏ ਬੈਸ ਬਲ ਬੀਰਜ ਰਸਕ ॥

ਆਤਕਾਇ ਇਉਂ ਤਟਪਨ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸ਼ੇਖੀ ਖੋਰ ਹੋਵੇ ।
ਯਾ ਇਉਂ ਕਹੇ ਜਿਵੇਂ ਜੋਬਨ ਹੀਣ ਪੁਰਸ਼ ਨਾਰੀ ਨਾਲ ਲਿਪਟੇ,
ਯਾ ਵੇਰ, ਜਿਵੇਂ ਦੰਦਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੁਤਾ ਸਹੇ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਦਾ ਯਤਨ
ਕਰੇ, ਯਾ ਜਿਵੇਂ ਉਮਰ ਹੰਡਾ ਚੁਕੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਵੀਰਜ ਵਿੱਚ ਬਲ
ਨਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

Atikaya bragged like a stumper or bounced
like a man past youth, clinged to a
woman in lust, or as a teeth-less dog
cought hare or like an aged man loss
power or strength of sperm.

516

ਜਿਸ ਦਰਬ ਹੀਣ ਕਛ ਕਰ ਬਪਾਰ ॥
ਜਿਸ ਸਸਕੁ ਹੀਣ ਰਯੋ ਜੁਝਾਰ ॥
ਜਿਸ ਰੂਪ ਹੀਨ ਬੋਝਿਯਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ॥
ਜਿਸ ਬਾਜ ਹੀਣ ਰੋਬ ਕੋ ਚਲਾਣ ॥

ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਧਨ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਵਿਉਂਪਾਰ ਕਰੇ ਯਾ ਸਸਕੁ ਤੋਂ ਬਿਨਾ
ਲੜੇ, ਯਾ ਰੂਪ ਹੀਨ ਵੇਸਵਾ ਲੁਭਾਇਸਾਨ ਕਰੇ, ਯਾ ਜਿਵੇਂ
ਕੋਈ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਰੋਬ ਨੂੰ ਚਲਾਏ ।

Atikaya acted like a man
who did business without money, or who
fought without arms, or who enticed without
charm, or who drive the chariot without a horse.

517

ਤਬ ਤਮਕ ਤੰਗ ਲਛਮਨ ਉਦਾਰ ॥
ਤਹ ਹਟਿਯੋ ਸੀਸ ਕਿੰਨੇ ਦੁਫਾਰ ॥
ਤਬ ਗਿਰਿਯੋ ਬੀਰ ਅਤਕਾਇ ਏਕ ।
ਲਖ ਤਾਹਿ ਸੂਰ ਭਜੇ ਅਨੇਕ ॥

ਤਦ ਤਮਕ ਖਾ ਕੇ ਲਛਮਨ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਅਜਿਹਾ
ਫਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਤਕਾਇ ਦੌੜ ਦਾ ਸਿਰ ਦੋ ਫਾੜ ਕਰ ਦਿਤਾ ।
ਆਤਕਾਇ ਪਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ । ਇਹ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਬਾਕੀ
ਦੇ ਯੋਧੇ ਭੱਜ ਗਏ ।

There upon, infuriated in rage Lakshmana,
assaulted Atikaya with his sharp rapier.
With one fatal blow he cut his head into
two pieces. Atikaya fell on the ground. The
remaining warriors took to their heels.

518

ਅਥ ਮਕਰਾਛ ਜਧ ਕਥਨੰ ॥ ਪਾਪਤੀ ਛੰਦ ॥

ਤਬ ਦੁਕੀਯੋ ਸੈਨ ਮਕਰਾਛ ਆਨ ।
ਕਹ ਜਾਹ ਰਾਮ ਨਹੀਂ ਪੈ ਹੋ ਜਾਨ ॥
ਜਿਨ ਹਿਤਯੋ ਤਾਤ ਰਣ ਮੋ ਅਖੰਡ ॥
ਸੋ ਲਰੋ ਆਨ ਮੋ ਸੋ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥

ਤਦ ਖਰ ਦੌੜ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਮਕਰਾਛ ਲੜਨ ਲਈ ਆਇਆ ।
ਉਸ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਵਿਚ
ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਸੋ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਲੜ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ
ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿਆਂਗਾ ।"

In the meantime Makaraksha, son of demon
Khara entered the battlefield. He broke
forth in anger to Rama the incarnate, "You
killed my father in a battle, your sight has
kindled my wrath. Come, I shall fight a dual
with you, and will not let you repair alive."

519

ਇਸ ਸੁਣਕੁ ਬੈਠ ਰਾਮਾ ਅਵਤਾਰ ॥
ਗਹਿ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਕੋਪਿਯੋ ਜੁਝਾਰ ॥
ਬਹੁ ਤਾਣ ਬਾਣ ਤਿਹ ਹਣੇ ਅੰਗ ॥
ਮਕਰਾਛ ਮਾਰ ਡਾਰਿਯੋ ਨਿਸੰਗ ॥

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਮ ਨੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਪਕੜੇ ਅਤੇ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ
ਵਿਚ ਤਣ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਕਰਾਛ ਦੇ ਅੰਗ
ਅੰਗ ਕੱਟੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹ ਮਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਡਿਗ ਪਿਆ ।

Hearing the garrulous words of Makaraksha,
Rama took up his terrible arms and weapons.
In great fury, he discharged volleys of arrows,

which pierced the body of the demon and severed his parts. Thereupon the demon Makaraksha fell dead on the ground.

520

ਜਬ ਹਤੇ ਬੀਰ ਅਰਹਣੀ ਸੈਨ ॥
ਤਬ ਭਜੇ ਸੂਰ ਹ੍ਰੈ ਕਰਨਿ ਚੇਨ ॥
ਕੁੰਭ ਅਤੇ ਅਨਕੁੰਭ ਆਨ ॥
ਦਲ ਰੁਕਯੇ ਰਾਮ ਕੇ ਤਯਾਗ ਕਾਨ ॥

ਜਦੋਂ ਵਡੇ ਵਡੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਸੈਨਾ ਨੂੰ
ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਸੂਰਮੇ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲੇ । ਇਨ੍ਹੇ
ਨੂੰ ਕੁੰਭ ਅਤੇ ਅਨਕੁੰਭ, ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਲੜਨ ਲਈ ਆ
ਪੁੱਜੇ । ਰਾਮ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉਤੇ ਸਾਰਾ ਦਲ ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ।

After killing and putting to death,
many of the valient warriors, the heroes
repaired for rest. In the meantime Kumbha
and Nikumbha, sons of Kumbh Karna
appeared in the battlefield. At the
call of Rama, the incarnate, all the
vanaras collected together again.

521

ਅਜਬਾ ਛੰਦ ॥

ਤ੍ਰੁਪੈ ਤਾਜੀ ॥ ਗੱਜੇ ਗਾਜੀ ॥
ਸਜੇ ਸਸਤ੍ਰੁ ॥ ਕੱਛੇ ਅਸਤ੍ਰੁ ॥

ਘੋੜੇ ਟਪਣ ਲਗੇ । ਹਾਥੀ ਗਜਨ ਲਗੇ । ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਸਸਤ੍ਰੁ
ਸਜਾਏ । ਅਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਕ ਨਾਲ ਬੰਨਿਆਂ ।

The heroes sprang in excitement. The
elephants roared. The warriors decorated
their arms and tied weapons round their
waists.

522

ਤੁੱਟੇ ਕੂਣੇ ॥ ਛੁੱਟੇ ਬਾਣੇ ॥

ਰੁੱਪੇ ਬੀਰੰ ॥ ਬੁਠੇ ਤੀਰੰ ॥

ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਯੱਧੇ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰਨ ਲਗੇ ।
ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾ ਪਿਆ ।

Infuriated in rage the great warriors
twanged their bows and discharged volleys
of arrows.

523

ਘੁੰਮੇ ਘਾਯੰ ॥ ਜੁਮੇ ਚਾਯੰ ॥

ਰੱਜੇ ਰੋਜੰ ॥ ਤਜੇ ਹੋਜੰ ॥

ਘਾਇਲ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਘੁੰਮਦੇ ਹੋਗ ਡਿਗ ਪਏ । ਜਿਉਂ
ਜਿਉਂ ਘਾਇ ਲਗੇ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਜੋਸ਼ ਵਧਿਆ । ਕ੍ਰੋਧ
ਦੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧ ਬੁਧ ਭੁਲ ਗਈ ।

The wounded warriors reeled and fell down.
The more wounds they got, the more they
flared up. In the fit of martial frenzy they lost
consciousness.

524

ਕੰਜੇ ਸੰਜੰ ॥ ਪੂਰੇ ਪੰਜੰ ॥

ਜੁਝੇ ਖੇਤੰ ॥ ਡਿੱਗੇ ਚੇਤੰ ॥

ਸੰਜੋਆ ਤੋੜ ਸੁਟੀਆ । ਪੂਰੇ ਪੰਜ ਸੂਰਮੇ ਰਣ-ਖੇਤ ਵਿਚ ਜੁਝਦੇ ਹੋਏ
ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਡਿਗ ਪਏ ।

The armours were smashed. All the five
warriors died fighting heroically in
the battle and fell down.

525

ਘਰੀ ਲੰਕੇ ॥ ਬੀਰੋ ਬੰਕੋ ॥
ਭਜੀ ਸੈਨੇ ॥ ਲੱਜੀ ਨੈਣੇ ॥

ਬਾਂਕੇ ਬੀਰਾਂ ਨੇ ਲੰਕਾ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ। ਰਾਵਨ ਦੀ
ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ, ਲਜਿਆ ਦੀ ਮਾਰੀ ਭੱਜ ਗਈ।

The brave warriors besieged Lanka. The
whole demon host took to heels in
bashfulness.

526

ਭਿਗੋ ਸੂਰੋ ॥ ਭਿਗੋ ਨੂਰੋ ॥
ਬਿਯਾਹੋਂ ਹੂਰੋ ॥ ਕਾਮੋ ਪੂਰੋ ॥

ਲਹੂ ਲੁਹਾਨ ਹੋ ਕੇ ਯੋਧੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਅਕਾਸ਼
ਦੀਆਂ ਹੂਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰਨ
ਕੀਤੀ।

Besmirched with blood, the warriors fell
on the ground. The nymphs in air, fulfilled
their desires by overpowering their log
wedding.

(ਇਤੀ ਮਕਰਾਤ ਕੁੰਭ, ਅਨਕੁੰਭ ਬਧਹਿ
ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ)

527

ਅਥ ਰਾਵਨ ਜੁਧ ਕਥਨੰ ॥ ਹੋਰਾ ਛੰਦ ॥

ਸੁਣਿਯੋ ਇਸੰ ॥ ਜਿਣਿਯੋ ਕਿਸੰ ॥

ਚਹਿਯੋ ਚਿਤੰ ॥ ਬੁਲਿਯੋ ਬਿਤੰ ॥

ਜਦੋਂ ਲਕਾ ਦੇ ਰਾਜੇ, ਰਾਵਨ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਿਆ, ਕਿ
ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬੜਾ ਕ੍ਰੋਧਿਤ
ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਹ ਵੇਦਵੇਤਾਂ ਬਕਬਾਦ ਕਰਨ ਲਗਾ ।

When Ravan, the king of Lanka, heard that
the Vanaras have been successful, he got
flared up in rage and the scholar of four
Vedas began to brag.

528

ਘਿਰਯੋ ਗਵੰ ॥ ਰਿਸੰ ਬਢੰ ॥

ਭਜੀ ਕ੍ਰਿਯੰ ॥ ਭ੍ਰਮੀ ਭਯੰ ॥

ਲੰਕਾ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਕ੍ਰੋਧ
ਆਇਆ । ਭੈ ਦੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਆਈਆਂ ।

Having come to know that the fort of Lanka
has been besieged, Ravana raved in anger.
Enveloped in fear, all the women-folk
rushed forth to Ravana.

529

ਭ੍ਰਮੀ ਭਯੰ ॥ ਭਜੀ ਸਥੰ ॥

ਕ੍ਰਿਯੰ ਇਸੰ ॥ ਗਹਿਯੋ ਕਿਸੰ ॥

ਇਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਬਾਂਦਰ ਨੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੂੰ ਫੜ
ਲਿਆ । ਡਰਦੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ
ਦੌੜ ਗਈਆਂ ।

In the meantime a vanara captured the queen of the demon king Ravana. The remanent women fled away most frightened.

530

ਕਰੇ ਹਯੋ ॥ ਅਹੋ ਦਯੋ ॥

ਕਰੋ ਗਈ ॥ ਛਮੋ ਭਈ ॥

ਉਹ ਰਾਣੀ । ਹਾਇ ਹਾਇ, ਕਰਨ ਲਗੀ । ਕਹਿਣ ਲਗੀ
"ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰੋ । ਜੇ ਕੋਈ ਭਲ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
ਖਿਆ ਕਰੋ ।"

The queen cried piteously and requested,
"Take pity on me, O merciful : Pardon me,
my faults."

531

ਸੁਣੀ ਸੁਣ ॥ ਧੁਣ ਉੱਤ ॥

ਕੁੰਭਯ ਹਠੀ ॥ ਜਿਮੇ ਭਠੀ ॥

ਆਪਣੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਰਾਵਣ ਨੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ
ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਾਲ ਪੀਲਾ ਹੋਇਆ,
ਜਿਵੇਂ ਭੱਠੀ ਤੱਪ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

On hearing the piteous cries, Ravana the
king of Lanka, became extremely enraged
like hot furnace.

532

ਕਛਿਕੋ ਨਰੋ ॥ ਤਜੇ ਸਰੋ ॥

ਹਟੇ ਕਿਸੇ ॥ ਭੁੱਕੀ ਦਿਸੇ ॥

ਰਾਵਣ ਨੇ ਭੀਰ ਮਾਰਨੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤੇ । ਕਈ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨੂੰ
ਮਾਰ ਦਿਤਾ । ਕਈ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਸੁਟਿਆ ।
ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ।

Ravana discharged volleys, of arrows,
killed innumerable vanaras and crushed
brave warriors. All the four regions got
frightened and alarmed.

533

ਕ੍ਰਿਣਣਿਣ ਛੇਦ ॥

ਕ੍ਰਿਣਣਿਣ ਤੀਰੰ ॥ ਬ੍ਰਿਣਣਿਣ ਬੀਰੰ ॥

ਢੁਣਣਣ ਢਾਲੰ ॥ ਜੁਣਣਣ ਜਵਾਲੰ ॥

ਓਹ, ਤੀਰ ਛੁੱਟੇ, ਉਹ, ਬੀਰ ਵਿਨੇ ਗਏ, ਉਹ, ਢਾਲਾਂ
ਖੜਕੀਆਂ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ।

The arrows were released ; innumerable warriors, were
pierced, the shields banged and
emitted sparks.

534

ਖੁਣਣਣ ਖੇਲੰ ॥ ਬੁਣਣਣ ਬੇਲੰ ॥

ਕੁਣਣਣ ਕੇਸੰ ॥ ਜੁਣਣਣ ਜੇਸੰ ॥

ਸੇਜੇਆਂ ਖੜਕੀਆਂ । ਯੋਧੇ ਵਾਂਗ ਅਤੇ ਗੁਸੇ ਨਾਲ
ਗਰਜਣ ਲਗੇ ।

The armours rattled, the warriors raved
roared and howled.

535

ਬੁਣਣਣ ਬਾਜੀ ॥ ਕ੍ਰਿਣਣਣ ਤਾਜੀ ॥

ਜੁਣਣਣ ਜੁਝੇ ॥ ਲੁਣਣਣ ਲੁਝੇ ॥

ਘੋੜੇ ਹਿਣਕੇ, ਤਾਜੀ ਟਪੋ, ਯੋਧੇ ਦੂਬੇ, ਅਤੇ
ਗੁਥਮ ਗੁਥਾ ਹੋ ਗਏ ।

The chargers neighed. The steeds felt
restless. The warriors fought, and were
engaged in duel.

536

ਹਰਣਣ ਹਾਥੀ ॥ ਸਰਣਣ ਸਾਥੀ ॥
ਭਰਣਣ ਭਾਜੇ ॥ ਲਰਣਣ ਲਾਜੇ ॥

ਹਾਥੀ ਮੱਸਤ ਗਏ । ਸਾਥੀ ਭੱਜ ਉਠੇ । ਲੱਜਾ ਦੇ
ਮਾਰੇ ਸਾਹਵੇ ਨਾ ਅੜ ਸੱਕੇ ।

The elephants ran wild, the companions fled.
Possessed with bashfulness they could not
face.

537

ਚਰਣਣ ਚਰਮੰ ॥ ਬਰਣਣ ਬਰਮੰ ॥
ਕਰਣਣ ਕਾਟੇ ॥ ਬਰਣਣ ਬਾਟੇ ॥

ਸਰੀਰ ਇਉਂ ਛਾਨਣੀ ਹੋ ਗਏ ਜਿਉਂ ਵਰਮੀ ਨਾਲ ਛੇਦੇ ਹੋਣ ।
ਸੰਜੋਆ ਕਟੀਆਂ ਗਈਆ । ਢਾਲਾਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ।

The bodies were strained, as if with auger.
The armours were smashed. The shields were
broken.

538

ਮਰਣਣ ਮਾਰੇ ॥ ਰਰਣਣ ਤਾਰੇ ॥
ਜਰਣਣ ਜੀਤ ॥ ਸਰਣਣ ਸੀਰਾ ॥

ਬੜੇ ਬੀਰ ਮਾਰੇ । ਬੜੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਬੁਲਾਇਆ । ਰਾਵਨ
ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੰਗ ਜਿਤ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ ।

Many heroes were killed. Innumerable warriors
were destroyed. Ravana, the demon king thought,
after winning the victory he would take Sita
under his protection.

539

ਗਰਣਣ ਗੇਣੇ ॥ ਅਰਣਣ ਐਣੇ ॥
ਹਰਣਣ ਹੂਰੇ ॥ ਪਰਣਣ ਪੂਰੇ ॥

ਸਾਰਾ ਅਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ ਹੂਰਾਂ ਨਾਲ ਐਣ ਭਰਪੂਰ ਹੋ
ਗਿਆ ।

The heavenly sphere was entirely
filled and congested with nymphs and
celestial beings.

540

ਬਰਣਣ ਬਾਜੇ ॥ ਗਰਣਣ ਗਾਜੇ ॥
ਸਰਣਣ ਸੁੱਝੇ ॥ ਜਰਣਣ ਜੁੱਝੇ ॥

ਜੰਗ ਦੇ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜੇ । ਯੋਧੇ ਗੱਜਨ ਲੱਗੇ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ
ਬਚਾਉ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁੱਝਦਾ । ਸਭ ਲੜ ਲੜ ਕੇ ਜੁੱਝੀ ਗਏ ।

The trumpets played martial tunes. The
warriors and chieftains howled and
growled. Every one fought fiercely and fell down
and got no protection.

541

ਤ੍ਰਿਗਦਾ ਛੇਦ ॥

ਤੱਤੋ ਤੀਰੇ ॥ ਬੱਬੋ ਬੀਰੇ ॥
 ਵੱਦੋ ਵਾਲੇ ॥ ਜੱਜੋ ਜਾਲੇ ॥

ਤਿੱਖੇ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਹੋਈ । ਬੀਰ ਚੰਘਾੜਦੇ
 ਹੋਏ ਡਿੱਗੇ । ਵਾਲਾਂ ਖੜਕੀਆਂ । ਉਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਿਨਗਾੜੀਆਂ
 ਨਿਕਲੀਆਂ ।

Volleys of arrows were showered. The
 warriors reeled, roared and screamed in
 terror and pain. The shields rattled and
 emitted sparks of fire.

542

ਤੱਤੋ ਤਾਜੀ ॥ ਗੱਗੋ ਗਾਜੀ ॥
 ਮੱਮੋ ਮਾਰੇ ॥ ਤੱਤੋ ਤਾਰੇ ॥

ਤਾਜੀ ਘੋੜੇ ਮਾਰ ਦਿਤੇ । ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਹਾਥੀ
 ਵਢ ਸੁਟੇ ।

The Arabic steeds were killed, the huge
 and mighty elephants were slain.

543

ਜੱਜੋ ਜੀਤੇ ॥ ਲੱਲੋ ਲੀਤੇ ॥
 ਤੱਤੋ ਤੋਰੇ ॥ ਛੱਡੋ ਛੋਰੇ ॥

ਬੜੇ ਬੜੇ ਤਗੜੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰ ਲਲਕਾਰ ਕੇ
 ਮਾਰਿਆ । ਹਨੇਰੀ ਦੇ ਸਮਾਨ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬੁਫਾੜ ਕੀਤੀ ।

The mighty and invincible warriors were
challenged for combat and
duel, and in this manner, they were
crushed. The volleys of arrows were
released like wind storm.

544

ਰੱਬ ਰਾਸੀ ॥ ਰੱਗੋ ਰਾਂਸੀ ॥
ਧੱਧ ਧਾਯੀ ॥ ਚੱਚ ਚਾਯੀ ॥

ਕਤਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ, ਹੋਰ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀਆਂ, ਨਵੇਂ ਸੈਨਾ ਪਤੀਆਂ
ਹੋਣਾਂ, ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧੀਆਂ ।

Innumerable regiments of warriors, surged
forth in rows, under the command of new
generals enthused with spirit and vigour.

545

ਡੱਡ ਡਿੱਡ ॥ ਭੱਭ ਭਿੱਡ ॥
ਸੱਸੋ ਸੁਣ ॥ ਤੱਤੋ ਚੁੱਟ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੱਢ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰੇ ਤਾਂ
ਲਹੂ ਭਰਾਨ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸੂਰਮੇਂ ਰਿਘਾਬਦੇ ਹੋਏ ਡਿਗ ਪਏ ।

Taking out of the quivers, when arrows
were poured forth in anger, the warriors
streamed in blood. Sore smitten they reeled
and fell on the ground.

546

ਸੱਸੋ ਸਾਧੇ ॥ ਬੱਬੋ ਬਾਧੇ ॥
ਅੱਅ ਅੰਗੀ ॥ ਜੱਜੋ ਜੰਗੀ ॥

ਸਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ, ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ
ਪਾਰ ਬਲਾਇਆ, ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਅੰਗ ਕੱਟ ਸੁਟੇ ।

Those skilled in the art of archery,
were slashed. Celebrated warriors were
smashed and thrown on the ground.

547

ਕੱਕ ਕੁੱਖੀ ॥ ਜੱਜੋ ਜਧੰ ॥
ਘੱਘ ਘਾਇ ॥ ਧੱਧ ਧਾਏ ॥

ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਲਾਲ ਪੀਲੇ ਹੋ ਕੇ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ
ਬਾਣ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਯੋਧੇ ਘਾਇਲ ਹੋ ਗਏ ।

In the fit of frenzy when arrows were
poured forth, the mighty and skilled
warriors fell wounded.

548

ਹੱਠ ਹੂਰ ॥ ਪੱਪ ਪੂਰ ॥
ਗੱਗ ਗੈਣ ॥ ਅੱਐ ਐਣੇ ॥

ਸਾਰਾ ਗਗਨ ਮੰਡਲ ਹੂਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰ
ਗਿਆ ।

The entire firmament was filled and
covered by nymphs of heavens.

549

ਬੱਬ ਬਾਣ ॥ ਤੱਤ ਤਾਣ ॥
ਛੱਛ ਛੋਰੇ ॥ ਜੱਜੋ ਜੋਰੇ ॥

ਬੜੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਤਣ ਤਣ ਕੇ
ਤੀਰ ਮਾਰੇ ।

With all the physical vigour and might,
the brave heroes released arrows,
stretching the formidable bows with
awful twang.

550

ਬੱਥ ਬਾਜੇ ॥ ਗੱਗੋ ਗਾਜੇ ॥

ਭੱਥੋ ਭੂਮੇ ॥ ਝੱਥੋ ਝੂਮੇ ॥

ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਘੋੜੇ, ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਹਾਥੀ, ਝੂਮ ਝੂਮ ਕ
ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿਗੇ ।

Steeds of good breed, huge and
mighty elephants, reeled, oscillated
and fell on the ground.

551

ਅਨਾਦ ਛੇਦ ॥

ਚਲੇ ਬੰਟੇ ਰੁਕੇ ਗੇਣੇ ॥

ਮੱਤੇ ਸਰ ਰੋਤੇ ਨੈਣੇ ॥

ਢੱਕੇ ਢੋਲ ਢੂਕੀ ਢਾਲ ॥

ਛੁੱਟੇ ਬਾਣ ਉਠੇ ਜ਼ਾਲ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਗਲ ਹੋ ਕੇ ਕੱਸ
ਕੱਸ ਕੇ ਤੀਰ ਛੱਡੇ ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ ਦੀ ਗਤੀ ਰੁੱਕ ਗਈ ।
ਰਣ ਨਗਾਰੇ ਵਜੇ । ਢਾਲਾਂ ਕੜਕੀਆਂ । ਤੀਰ ਅਗਨੀ ਦੀ
ਭਾਂਤੀ ਪਸਰ ਗਈ ।

Maddened in fury when the brave warriors
discharged the copious shower of arrows the
entire hemisphere stood still in fright. The
trumpets played, the shields rattled. The
arrows spread like wild fire.

ਭਿਗੋ ਸੋਣ ਭਿਗੋ ਧੁਰ ॥
 ਝੰਮ ਝੰਮੀ ਝੰਮੀ ਹੁਰ ॥
 ਥੋਥੇ ਸਖ ਸਦੇ ਗਦੇ ॥
 ਤਾਲੇ ਸਿਖ ਭਰੀ ਨਦੇ ॥

ਯੋਧੇ ਲਹੁ-ਲਹਾਨ ਹੋ ਕੇ, ਨਰਤਕੀ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮ ਘੁੰਮ ਕੇ,
 ਝੰਮ ਝੰਮ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿਗੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਅਤੇ
 ਚੰਘਾਤਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸਿਖ ਅਤੇ ਵੰਨੀ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ।

Streaming with gore, they whirled and
 waggled like a dancer, Their screams and
 cries sounded like the awful din produced
 by the beating of kettledrum and bugle.

ਤੁਟੇ ਤੁਣ ਫੁੱਟੇ ਅੰਗ ॥
 ਜੁੱਟੇ ਬੀਰ ਰੁੱਝੇ ਜੰਗ ॥
 ਮੱਚੇ ਸੂਰ ਨਚੀ ਹੂਰ ॥
 ਮੱਤੀ ਧੁੰਮ ਝੰਮੀ ਪੂਰ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਣ ਟੁਟ ਗਏ । ਅੰਗ ਟੁਟ ਗਏ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਯੋਧੇ
 ਜੰਗ ਵਿਚ ਮੱਚੇ ਤਾਂ ਨਰਤਕੀ ਵਾਂਗ ਨਚਣ ਲਗੇ । ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਦੇ ਜੰਗ ਦੀ ਧੁੰਮ ਮੱਚ ਗਈ ।

Their valour was subdued. The bodies
 were smashed. Warriors maddened in the
 martial frenzy, reeled and frolicked like a
 dancer. Great tumult and uproar of the
 furious, fierceful battle was created
 on the earth.

554

ਉਠੋ ਅੱਧ ਬੱਧ ਕਮੱਧ ॥
 ਪਖਰੇ ਰਾਗ ਖੱਲ ਸਨੱਧ ॥
 ਛੱਕੇ ਛੋਰ ਛਟੇ ਕੇਸ ॥
 ਸਿਖਰ ਸੁਰ ਸਿੰਘਨ ਭਸ ॥

ਸਿਰ ਕਟੀਆਂ ਦੇਹਾਂ, ਵੱਧਰ ਉੱਧਰ ਬੋਣ ਲਗੀਆਂ । ਘੋੜਿਆਂ
 ਦੇ ਭੁੱਲ ਟੁੱਟ ਗਏ । ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਦਸਤਾਨੇ, ਕੱਵਚ ਅਤੇ
 ਫੌਜ ਲਥ ਗਏ । ਯੁਧ ਦੇ ਨਿਯਮਤ ਢੰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੂਝਨ ਦੀ
 ਜਗ੍ਹਾ, ਸੂਰਮੇ ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਂਗੂ ਜੰਗ ਮਾਰ, ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਹਾਰ
 ਕਰਨ ਲਗੇ ।

The headless trunks rushed wildly about. The
 armours of the horses were broken.
 Iron gloves of the warriors were chopped.
 The armours and helmets were torn and pulled
 apart. Abandoning all the martial tactics
 and strategy the warriors grappled
 like tigers and furiously attacked, each
 other.

555

ਟੁੱਟੋ ਟੀਕ ਟੁੱਟੇ ਟੋਪ ॥
 ਭੱਗੋ ਭੂਪ ਭੂਨੀ ਧੋਪ ॥
 ਘੁੰਮੇ ਘਾਇ ਝੁੰਮੀ ਝੁੰਮ ॥
 ਅਉਡਤ ਝਾੜ ਧੁੰਮ ਧੁੰਮ ॥

ਲੋਹੇ ਦੇ ਸਿਰ ਟੋਪ ਟੁੱਟ ਗਏ । ਖੂਨ ਦੀ ਤਰੀਕਰੀ
 ਵੱਗ ਤੁਰੀ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ, ਤੋਪ ਦੱਗੀ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਯੋਧੇ
 ਉਡ ਗਏ । ਅਜਿੱਤ ਸੂਰਮੇ ਘਾਇਲ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਝੁੰਮ ਝੁੰਮ ਕੇ
 ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗੇ । ਕੱਲਾਹਲ ਮੱਚ ਗਿਆ ।

The helmets were blown off. Blood streamed out with gore. When the cannon were fired, the mighty warriors were shattered and swept away. The invincible chieftains were fatally wounded, they reeled in pain and fell on the ground. It was a scene of uproar, clamour and tumult.

556

ਬਜੇ ਨਾਦ ਬਾਦ ਅਪਾਰ ॥
ਸਜੇ ਸੂਰ ਬੀਰ ਜੁਝਾਰ ॥
ਜੂਝੇ ਟੂਕ ਟੂਕ ਹੁਐ ਖੇਤ ॥
ਮੱਤੇ ਮੱਦ ਜਾਣ ਅਚੇਤ ॥

ਰਣ-ਨਾਦ ਘਣਘੋਰ ਗਰਜਨਾ ਕਰਨ ਲਗੇ । ਸੂਰਬੀਰ
ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਸੱਜ ਪੱਜ ਕੇ ਜੂਝਨ ਲਈ ਆਏ । ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ
ਹੋ ਕੇ ਰਣ-ਖੇਤ ਵਿਚ ਡਿਗ ਪਏ । ਕਈ ਟਿਉ ਅਚੇਤ ਪਏ
ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਮਧੁ ਵਿਚ ਮਤੇ ਹੋਣ ।

There was terrible and fearful din of the martial songs. The battle field was filled with tremendous noise by clashing of the antagonistic arms. The warriors and highly armoured heroes were smothered and crushed. They lay senseless in the battle-field, like the highly intoxicated persons.

ਛੁੱਟੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਅਨੰਤ ॥
ਰੰਗੇ ਰੰਗ ਭੂਮ ਦੁਰੰਤ ॥
ਖੁੱਲੇ ਅੰਧ ਹੁੰਦ ਹਥਿਆਰ ॥
ਬੱਕੇ ਸੂਰ ਬੀਰ ਬਿਕਾਰ ॥

ਬੇਅੰਤ ਅਸਤ੍ਰ ਸਸਤ੍ਰ ਚਲਾਏ । ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਭਿਆਨਕ
ਰੰਗ ਰੰਗੇ । ਅੰਧਾ ਧੁੰਧ ਹਥਿਆਰ ਚਲਾਇਆ ਹੋਇਆ
ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਬਿਕਰਾਲ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ।

Innumerable arms and weapons were used.
The battle field appeared a scene of disaster,
ruin and havoc. The arms were fired, shot and
hit most blindly, excessively and unreasonably.
Wild in fury the warriors transfigured
hedious and horrible appearance.

558

ਬਿਥੁਰੀ ਲੁੱਥ ਜੁੱਥ ਅਨੇਕ ॥
ਮੌਚੇ ਕੋਟ ਭੱਗ ਅਨੇਕ ॥
ਹੱਸੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਮਸਾਣ ॥
ਲੱਭੇ ਜੁੱਝ ਰੁੱਤ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ॥

ਅਨੰਤ ਸੂਰਮੇ ਸਿਵਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ, ਮੰਗ ਵਿਚ
ਲੜੇ । ਲੋਥਾਂ ਤੇ ਲੋਥਾਂ ਖਿੰਡ ਗਈਆਂ । ਕ੍ਰਿਪਾਣਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝ ਕੇ
ਬੇਅੰਤ ਯਧੇ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ
ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਲਗੇ ।

Innumerable warriors fought furiously
like the mighty Shiva. Dead bodies spread
all over. Many of the warriors fought
terribly with rapiers and sabres and fell inert
on the ground. The imps, goblins and
vampires felt happy and delighted.

559

ਬਹਾੜਾ ਛੰਦ ॥

ਅਧਿਕ ਰੋਸ ਕਰ ਰਾਜ ਪਖਰੀਆ ਧਾਵਹੀ ॥
ਰਾਮ ਰਾਮ ਬਿਨ ਸੰਕ ਪ੍ਰਕਾਰਤ ਆਵਹੀ ॥

ਹੋਝ ਸੋਝ ਬੜ ਪੜਤ ਭਯਾਨਕ ਭੂਮ ਪਰ ॥

ਰਾਮ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਾਥ ਗਏ ਭਵ ਸਿੰਧ ਤਰ ॥

ਰਾਵਨ ਦੀ ਸੈਨਾ ਹੋਝ ਵਿਚ ਬੁੱਲਾ ਨਾਲ ਸੋਜੇ ਹੋਏ
ਘੇਰਿਆ ਹਾਲੇ ਤੱਥ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਰਾਮ ਵੰਨੇ ਹਨੇਰੀ
ਰਾਹ ਵਧੀ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਉਨਾ ਨੇ ਤਕਿਆ ਉਨਾ ਨੂੰ
ਰਾਮ ਹੀ ਰਾਮ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ, ਡਰ ਦੀ ਮਾਰੀ, ਚਾਘਾਂ
ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਸੈਨਾ ਤੱਜ ਉਠੀ । ਭਿਆਨਕ ਜੰਗ ਹੋਇਆ ।
ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਕੇ, ਝਮ ਝਮ ਕੇ ਸੈਨਾ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਡਿਗੀ । ਇਉਂ ਰਾਮ
ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਾਥ ਉਨਾ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਹੋਈ ।

Full of fury the demon host rushed
forth, like wind storm, seated on chariots,
driven by armoured horses. Frightened to
see Rama, the incarnate present every where,
they horribly screamed. Dreadful battle
ensued, they fought furiously, reeled and
fell on the ground. Lucky enough, they were,
thus, benedicted by the arms of Rama, the
incarnate.

560

ਸਿਮਟ ਸਾਗ ਸੰਗ੍ਰਹੇ, ਸਮੂਹ ਹੋ ਜੁਝਹੀ ॥

ਤੁਕ ਵੜ ਹੁਐ, ਗਿਰਤ ਨ ਘਰ ਕਹੁ ਬੁਝਹੀ ॥

ਖੜ ਖੜ ਹੁਐ ਗਿਰਤ ਖੰਡ ਧਨ ਖੰਡ ਰਨ ॥

ਤਨਕ ਤਨਕ ਲਗ ਜਾਹਿ ਅਸਨ ਕੀ ਧਾਰਤਨ ॥

ਗਲੇ ਅਤੇ ਬੁਝਾਇਆ ਲੇ ਕੇ ਦੌੜਾ ਦਾ ਸਮੂਹ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈ
ਲੜਨ ਲਗਾ । ਰਾਮ ਦੀ ਤੀਰ ਨਾਲ ਉਹ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ
ਡਿੱਗ ਪਏ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੁਧ ਨ ਰਹੀ । ਰਣ ਭੂਮੀ
ਵਿਚ ਉਨ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੋਏ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਏ । ਰਾਮ ਦੇ
ਕਲਿਕ ਮਾਝ ਤੀਰ ਦੇ ਛਹਨ ਨਾਲ ਉਨਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ
ਦੀ ਧਾਰਾ ਵਹਿ ਪੈਂਦੀ ।

Equipped with spears and darts, the demon vast host ensued fierce battle. Rama, the incarnate, cut them into pieces and they fell inert, on the ground. Their bodies were pierced and crushed even with a soft touch of the arrow from Rama's honoured hands.

561

ਸੰਗੀਤ ਬਹਾੜਾ ਛੇਦ ॥

ਸਾਗੜ ਦੀ ਸਗ ਸੰਗ੍ਰਹੀ ਤਾਗੜ ਦੀ ਰਣ ਤੁਰੀ ਨਚਾਵਹਿ ॥
 ਭਾਗੜ ਦੀ ਝੂਮ ਗਿਰ ਭੂਮਿ ਸਾਗੜ ਦੀ ਸੁਰ ਪੂਰ ਸਿਧਾਵਹਿ ॥
 ਆਗੜ ਦੀ ਅੰਗ ਹੀ ਭੰਗ ਆਗੜ ਦੀ ਆਹਵ ਮਹਿ ਡਿਗਹੀ ॥
 ਹੋ ਬਾਗੜ ਦੀ ਬੀਰ ਬਿਕ੍ਰੋਰ ਸਾਗੜ ਦੀ ਸੁੰਦਤ ਤਨ ਭਿਗਹੀ ॥

ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਇਕਠੀ ਹੋ ਕੇ ਘੋੜੀਆਂ ਨੂੰ ਨਚਾਂਦੀ ਹੋਈ ਰਣ-
 ਸਥੱਲ ਵਿਚ ਆਈ । ਰਾਮ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਤੋੜ ਦਿਤੇ ।
 ਉਹ ਝੂਮਦੀ ਹੋਈ ਸੈਨਾ, ਯੁਧ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਡਿਗ ਪਈ ਅਤੇ ਸੁਰਗ ਪੁਰੀ
 ਨੂੰ ਗਈ । ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਿਜੇ ਹੋਏ ਸੁਰਮੇ ਭਿਆਨਕ ਲੱਗਨ ਲਗੇ ।

Several more battalions and regiments
 rushed forward on mettled mares,
 towards the battlefield. The varanas
 smothered and crushed them fatally. The demons
 screamed and reeled on the ground, their
 souls rose high to the heavens. The warriors
 streaming with gore, appeared heinous
 and horrible.

562

ਰਾਗੜ ਦੀ ਰੋਸ ਰਿਪ ਰਾਜ ਲਾਗੜ ਦੀ ਲਛਮਣ ਪੈ ਧਾਯੋ ॥
 ਕਾਗੜ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧ ਤਨ ਕੁਪਿਯੋ ਪਾਗੜ ਦੀ ਹੀ ਧਵਨ ਸਿਧਾਯੋ ॥
 ਆਗੜ ਦੀ ਅਨੁਜ ਉਰਤਾਤ ਘਾਗੜ ਦੀ ਗਹਿ ਘਾਇ ਪ੍ਰਹਾਰਯੋ ॥
 ਭਾਗੜ ਦੀ ਝੂਮ ਭੂਮਿ ਗਿਰਯੋ ਸਾਗੜ ਦੀ ਸੁਤ ਬੰਰ ਉਤਾਰਯੋ ॥

ਐਨੇ ਨੂੰ ਰਾਵਣ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਅੰਗ ਬਥੇਲਾ ਹੋ ਕੇ, ਲਛਮਣ ਵੱਲੋਂ
 ਨਸਿਆ । ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਪਾਗਲ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਪਵਨ ਵਾਗੂ
 ਉਡਿਆ । ਜਾਦਿਆਂ ਹੀ ਰਾਮ ਦੇ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ

ਲਛਮਨ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਡੂੰਘੀ ਚੋਟ ਲਗਾਈ । ਲਛਮਨ ਝੁੰਮਦਾ
ਹੋਇਆ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ । ਇਉਂ ਰਾਵਨ ਨੇ, ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ
ਮਾਰਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੀਤਾ ।

Infuriated in wrath, Ravana, the
demon king, rushed towards Lakshmana. In
a fit of franzy he fled like wind, and
hurled a formidable weapon into the breast of
of Lakshmana, the beloved younger brother
of Rama, the incarnate. Lakshmana, the
dauntless, reeled and fainted on the ground.
In this manner Ravana, revenged his son's
destroyer.

563

ਚਾਗੜ ਦੀ ਚਿੰਕ ਚਾਂਵਡੀ ਸਾਗੜ ਦੀ ਡਾਕਣ ਡਕਾਰੀ ॥
ਭਾਗੜ ਦੀ ਭੂਤ ਭਰ ਰਹੇ ਰਾਗੜ ਦੀ ਰਣ ਭੋਗ ਪ੍ਰਜਾਰੀ ॥
ਮਾਗੜ ਦੀ ਮੁਰਛਾ ਭਯੋ ਲਾਗੜ ਦੀ ਲਛਮਣ ਰਨ ਜੁਝਿਯੋ ॥
ਜਾਗੜ ਦੀ ਜਾਣ ਜੁਝ ਗਯੋ ਰਾਗੜ ਦੀ ਰਘੁਪਤਿ ਇਸ ਬਝਿਯੋ ॥

ਇਲਾਂ ਚੀਕਨ ਲਗੀਆਂ, ਚੁੜੇਲਾਂ ਅਤੇ ਭੂਤਨੇ ਰੱਜ ਰੱਜ ਕੇ ਭੋਜਨ ਕਰਨ
ਲਗੇ । ਲਛਮਨ ਨੂੰ ਮੁਰਛਿਤ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ, ਰਘੁਪਤਿ ਨੇ ਸਮਝਿਆ
ਕਿ ਲਛਮਨ ਰਣ ਵਿਚ ਜੁਝ ਗਿਆ ਹੈ ।

The kites screamed. The imps, goblins and
ghouls devoured the human flesh and
pacified their hunger. Rama, the incarnate,
beholding, Lakshmana lying inert on the
ground, took him to be dead.

564

ਕਾਗੜ ਦੀ ਕਟਕ ਕਪਿ ਭਜਿਯੋ ਲਾਗੜ ਦੀ ਲਛਮਨ ਜੋਇਯੋ ਜਬ ॥

ਰਾਗੜ ਦੀ ਰਾਮ ਰਿਸ ਭਰਿਯੋ ਸਾਗੜ ਦੀ ਗਹਿ ਅਸਤ੍ਰ ਸਸਤ੍ਰ ਸਬ ॥
 ਧਾਗੜ ਦੀ ਧਉਲ ਧੜ ਹੜਿਯੋ ਕਾਗੜ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧ ਕੜਕਿਯੋ ॥
 ਭਾਗੜ ਦੀ ਭੂਮਿ ਭੜ ਹੜੀ ਪਾਗੜ ਦੀ ਜਨ ਪਲੈ ਪਲਟਿਯੋ ॥

ਲਕਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਜੁਝਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰਾ ਕਪਿ ਦਲ ਭੱਜ ਗਿਆ।
 ਰਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ, ਲਾਲ ਪੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ
 ਅਸਤ੍ਰ ਸਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਮਾਰਨੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤੇ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਦਾ
 ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ, ਧਨੁਖ ਕੜਕਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ
 ਉਤੇ ਧੜਾਂ ਦਾ ਹੌੜ ਆ ਗਿਆ। ਧਰਤੀ ਇਉਂ ਕੰਬਣ ਲਗੀ
 ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਲੈ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ।

Seeing Lakshmana struck with the weapon and
 lying on the ground the innumerable Vanara
 host scattered in fear. Infuriated in rage,
 Rama, the incarnate, equipped himself with
 formidable arms and raged a furious battle.
 Possessed with frenzy when he twanged his
 dreadful bow the whole battlefield was flooded
 with the dead. The earth trembled as if it
 was the doomsday.

565

ਅਰਧ ਨਰਾਜ ਛੇਦ ॥

ਕਦੀ ਸੁ ਤੇਗ ਦੁੱਧਰੰ ॥
 ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਸੁਭਰੰ ॥
 ਭਕਾਰ ਹੋਰ ਭੈ ਕਰੰ ॥
 ਬਕਾਰ ਬੰਦਣੇ ਬਰੰ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਦੋ ਧਾਰੀ ਤਲਵਾਰ ਲਿਸਕਾਈ । ਰਣ-ਭੇਰੀਆਂ
ਭਿਆਨਕ ਨਾਦ ਕਰਨ ਲਗੀਆਂ । ਰਾਮ ਨੇ ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਧਾਰਨ
ਕੀਤਾ । ਯੋਧੇ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਬੰਦਨਾ ਕਰਨ ਲਗੇ ।

Rama, the incarnate, brandished his double-
edged Sword, Performed-wonderful, marvellous
and exceedingly remarkable feats and acts
of valour, in consonance and harmony of the
martial tune played on the drum. The warriors
skilled in archery, performed salutation
in reverence and admiration.

556

ਬਚਿਤ੍ਰ	ਚਿਤ੍ਰਤ	ਬਰ	॥
ਤਜੇਤ	ਭੀਖਣੇ	ਨਰ	॥
ਪਰੇਤ	ਝੂਝਣੇ	ਭਟੇ	॥
ਜਣਕਿ	ਸਾਵਣ	ਘਣੇ	॥

ਰਾਮ ਨੇ ਵਚਿਤ੍ਰ ਬਹਾਦਰੀ ਦੁਆਰਾ ਭਿਆਨਕ
ਅਤੇ ਖੰਫਨਾਕ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਗਿਰਾਇਆ । ਵਡੇ ਵਡੇ ਯੋਧੇ
ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਇਉਂ ਡਿਗੇ ਜਿਵੇਂ ਸਾਵਣ ਦੀ ਘਟਾ ਵੱਸਦੀ ਹੈ ।

Rama, the incarnate, performed, marvellous
deeds of valour, put to sword the invidious
and invincible demons. The mighty demons
fell like continuous showers of rain.

567

ਘਮੇਤ	ਅੱਘ	ਓਘਾਯ	॥
ਬਦੇਤ	ਬਕੋਤ	ਤੇਜਸ	॥
ਚਲੇਤ	ਤਯਾਗ	ਤੇ ਤਨ	॥
ਭਟੇਤ	ਦੇਵਤਾ	ਧਨ	॥

ਚੈਤਾ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ ਹੜ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੋਂ
ਵਧਿਆ । ਚਾਰ ਮੁੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਖਸ਼ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਾਉਣ
ਲਗਾ । ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਗਿਰਾਇਆ ਤਾਂ
ਦੇਵਤੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰਨ ਲਗੇ ।

Great host of demons surged forth like
flooded ocean. The mighty four head demon
exhibited his valour and strength but was
put to sword by Rama, the incarnate. The
gods applauded him in admiration

568

ਛੁਟੇਤ	ਤੀਰ	ਤੀਖਣੇ	॥
ਬਜੇਤ	ਭਰ	ਭੀਖਣੇ	॥
ਉਠੇਤ	ਗੱਦ	ਸਦਣੇ	॥
ਮਮੱਤ	ਜਾਣ	ਮਦਣੇ	॥

ਕੋਰੀਆਂ ਨੇ ਰਿਆਨਕ ਨਾਚ ਕੀਤਾ । ਤੀਰ ਰਵਾਨ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ
ਵਾਗੂੰ ਬਰਸਣ ਲੱਗੇ । ਧੜੱਕਾ ਧੜੱਕਾ ਕਰਕੇ ਹੁਣੇ ਇਕੱਠੇ ।
ਮਸਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦਾ ਨਾਚਾ ਹੁਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ।

The kettle drums played horrible martial
tunes. The arrows fell like gale storm.
The demons fell with a thud on the ground.
The inebriated and drunkards were rightly
dealt with and crushed.

569

ਕਰੇਤ	ਚਾਚਰੇ	ਚਰੇ	॥
ਨਚੇਤ	ਨਿਰਚਣੇ	ਚਰੇ	॥
ਪੁਅੰਤ	ਪਾਰਬਤੀ	ਸਿਰੇ	॥
ਹਸੰਤ	ਪ੍ਰੇਤਣੀ	ਵਿਰੇ	॥

ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਿਰ ਚਿਰ ਕਰ ਕੇ ਚੀਰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ।
ਯੋਧੇ, ਸਿਵਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਤਾਂਤਵ ਨਾਚ ਨਚੱਟ ਲੱਗੇ । ਪਾਰਬਤੀ
ਦੇ ਗੱਲ ਵਿਚ ਰੁੰਡਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਾਈ ਗਈ । ਪ੍ਰੇਤਣੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀ
ਵਿਚ ਵਿਰਨ ਲਗੀਆਂ ।

Whizzingly the sabres pruned and clipped
the bodies. The mighty warriors danced like
Lord Shiva's, the awful Tandva. Offerings
of garlands of heads, bathed in blood, were
made to Parvati, the wife of Lord Shiva.
The vampires and ghouls rambled in delight.

570

ਅਨੂਪ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥

ਡਕੰਤ ਡਾਕਣੀ ਡਲੰ ॥
ਭੁਮਤ ਬਾਜ ਕੰਡਲੇ ॥
ਚਕੰਤ ਬੰਦਣੇ ਕ੍ਰਿਤੇ ॥
ਬਦੰਤ ਮਾਗਧੋ ਜਯੇ ॥

ਚੁੜੇਲਾਂ ਵਿਰਨ ਲਗੀਆਂ । ਬਾਜ ਚਕੱਰ ਲਾਨ ਲਗੇ ।
ਭੱਟ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਵੀ ਜੋ ਜੋ ਕਾਰ ਕਰਨ ਲਗੇ
ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜੰਗ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਗੱਟ ਲਗੇ ।

The imps and goblins rambled. The
hawks hovered about. The bards and
royal poets sang the glory of the
marvellously and most remarkably
fought war.

571

ਦਲੰਤ ਦਾਲ ਉਦਲੰ ॥
ਖਿਮੇਤ ਤੇਗ ਨਿਮਲੰ ॥

ਚਲੰਤ ਰਾਜਵੰ ਸਰੰ ॥

ਪਪਾਤ ਉਰਬੀਅੰ ਨਰੰ ॥

ਰਿਖੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗੂ ਚਮਕਣ ਲਗੀਆਂ ।
ਦਾਲਾਂ ਨੂੰ ਏਧਰ ਉਧਰ ਫੇਰ ਕੇ ਯੋਧੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ
ਬਚਾਉਣ ਲਗੇ । ਰਾਮ ਦੇ ਤਿਖੇ ਤੀਰ ਬਰਸਨ ਲਗੇ । ਪਤਨ ਹੋਏ
ਹੋਏ, ਅਤੇ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਯੋਧੇ ਉਠ ਉਠ ਕੇ ਲੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲਗੇ ।

The rapiers flashed like lightning. The
shield were turned about for safety. Rama,
the incarnate, discharged volleys of
arrows. The fallen out and defeated warriors,
attempted to regain the fight.

572

ਭਜੰਤ ਅਸੁਰੀ ਸੁਤੇ ॥

ਕਿਲੰਕ ਬਾਨਰਾ ਪ੍ਰਤੇ ॥

ਬਜੰਤ ਤੀਰ ਤੁਪਕੰ ॥

ਉਠੰਤ ਦਾਰਣੰ ਸੁਰੰ ॥

ਰਾਵਣ ਦੀ ਸੈਨਾ ਭੱਜ ਉਠੀ । ਬਾਦਰਾ ਦੀ ਸੈਨਾ
ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲਗੀ । ਬੰਦੂਕਾਂ ਅਤੇ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਭਿਆਨਕ
ਅਵਾਜ਼ ਆਉਣ ਲਗੀ ।

The demon host took to heels. The Vanara
host made joyful noise. Horrible
thundering sound of guns and cannons
was heard.

573

ਭਭੱਕ ਭੂਤ ਭੈ ਕਰੰ ॥

ਚਚਕੰ ਚਉਦਣੰ ਚਕੰ ॥

ਤਤੱਖ ਪੱਖਰੇ ਤੁਰੰ ॥

ਬਜੇ ਨਿਨੱਦ ਸਿੰਧਰੇ ॥

ਜਦੋਂ ਰਣ-ਭਰੀਆਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਤੀਆਂ ਰਾਗ ਵਜਾਇਆ । ਜਿਸ ਦੇ ਤਿਖੇ ਤਾਲ
ਮੇਲ ਨਾਲ, ਸੁਰਮੇ ਅਤੇ ਯੋਧੇ ਘੋੜਿਆਂ ਉਤੇ ਨਚਦੇ ਹੋਏ ਰਣ ਭੁੰਮੀ ਵਲ
ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ, ਚੰਦਾ ਚੌਕ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਭੂਤਨੇ
ਭਿਆਨਕ ਭਭਕਾਰਨ ਲਗੇ ।

The dead bodies, fiend and ghosts
screamed ghastly and ferociously. All the
fourteen realms amazed and startled.
When warriors on armoured chargers
rushed forth instantly, and kettledrums
played martial sanduria tune.

574

ਉਠਤ ਭੈ ਕਰੀ ਸੁਰੇ ॥
ਮਚਤ ਜੋਧਣ ਦੁਧ ॥
ਖਿਮਤ ਉਜਲੀ ਅਸੇ ॥
ਬਖਰਖ ਤੀਖਣ ਸਰ ॥

ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਸੁਰ ਵੱਜੀ । ਯੋਧੇ ਰਣ ਵਿਚ ਮਚੇ ।
ਤਲਵਾਰਾਂ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗੂ ਚਮਕੀਆਂ । ਤਿਖੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ
ਬਰਖਾ ਹੋਈ ।

Dreadful and horrible music was tuned.
The warriors waged a ferocious battle.
The rapiers flashed like lightning.
Volleys of sharp arrows were showered.

575

ਸੰਗੀਤ ਭੁਜੋਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੇਦ ॥

ਜਾਗੜ ਦੰਗ ਜੁੱਝਯੋ ਭਾਗੜ ਦੰਗ ਭ੍ਰਾਤੀ ॥
ਰਾਗੜ ਦੰਗ ਰਾਮੋ ਤਾਗੜ ਦੰਗ ਤਾਤੀ ॥
ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬਾਣੀ ਛਾਗੜ ਦੰਗ ਛੋਟੇ ॥
ਆਗੜ ਦੰਗ ਆਕਾਸ ਤੇ ਜਾਨਓਰੇ ॥

ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਲਛਮਨ ਨੂੰ ਜੁਝਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਰਾਮ, ਬੜਾ ਤੌਤਾ
ਹੋਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਬਾਣ ਛੱਡੇ ਕਿ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਅਕਾਸ਼
ਵਲ ਉਡਣ ਲੱਗੇ ।

Rama, the incarnate, infuriated in rage
beholding Lakshmana, his younger brother,
lying inert in the battlefield,
showered so sharp and venomous arrows that
the demons souls, instantly soared high
towards heavens.

576

ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬਾਜੀ ਰਬੀ ਬਾਣ ਕਾਟੇ ॥
ਗਾਗੜ ਦੰਗ ਗਾਜੀ ਮਹਾਬੀਰ ਛਾਟੇ ॥
ਮਾਗੜ ਦੰਗ ਮਾਰੇ ਸਾਗੜ ਦੰਗ ਸੁਟੇ ॥
ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬਯਾਹੋਂ ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਹੁੰਦੇ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਜਾਦੂ ਭਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਚਲਾਨੇ ਵਾਲੇ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੈਨਾ ਪਤੀਆਂ
ਨੂੰ ਡੀਰਾ ਨਾਲ ਵਿੰਨ ਦਿਤਾ । ਦਸ ਖੂਹਣੀਆਂ ਸੈਨਾ ਦੇ
ਸੁਆਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁਟਿਆ । ਬੇਅੰਤ ਸੂਰਬੀਰ ਮਾਰੇ ਅਤੇ
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿਤਾ ।

Rama the incarnate, ferociously pierced
with arrows the mighty demon brigadier,
wielders of black magic, commanders
and generals. Innumerable other warriors
were killed and wedded with the nymphs
of heaven.

577

ਜਾਗੜ ਜਗ ਜੀਤਾ ਖਾੜਗ ਦੰਗ ਖੇਤੋ ॥
ਭਾਗੜ ਦੰਗ ਭਾਗੇ ਕਾਗੜ ਦੰਗ ਕੇਤੋ ॥
ਸਾਗੜ ਦੰਗ ਸੁਰਾਨ ਜੁਆਨ ਖੇਖਾ ॥
ਪਾਗੜ ਦੰਗ ਪ੍ਰਾਨਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਾਨ ਲੇਖਾ ॥

ਜਦੋਂ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਰਾਮ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਿਤੀ ਜਾ
 ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਸੂਰੀ ਸੈਨਾ ਭੱਜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਸੈਨਾ ਪਤੀ
 ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ । ਬਾਦਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਹੀ ਸਭ ਪਾਸੇ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ;
 ਤਾਂ ਰਾਵਣ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਨਿਰੰਤਰ ਬਾਣ ਛੱਡਣ
 ਲਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਾਨਰੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰੀ ਗਈ ।

When Ravana, the demon king, came to know
 about the death of his great generals and
 commanders of his forces, he was greatly
 agitated. More, so, when he learnt about
 the victory of Rama, the incarnate and saw the
 vanaras host occupying the battlefield. He
 discharged perpetual volleys of arrows towards
 the vanara host and created tremendous
 disaster and havoc.

578

ਚਾਗੜ ਦੰਗ ਚਿਤੰ ਪਾਗੜ ਦੰਗ ਪ੍ਰਾਜੀ ॥
 ਸਾਗੜ ਦੰਗ ਸੈਨਾ ਲਾਗੜ ਦੰਗ ਲਾਜੀ ॥
 ਸਾਗੜ ਦੰਗ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਤੇ ਆਦਿ ਲੋਕੇ ॥
 ਕਾਗੜ ਦੰਗ ਕੋਪੋ ਤਾਗੜ ਦੰਗ ਤੋਕੇ ॥

ਰਾਮ ਨੇ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਲੱਜਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ਭਜੇ ਜਾਂਦੇ
 ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਾ ਲਗੀ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਰ
 ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਉਹ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਆਦਿ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗੁਸੇ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ
 ਅੱਗੇ ਵਧੇ ।

Rama the incarnate, seeing his troops
 running bashfully in distress, felt
 extremely anxious and pensive about the
 victory Taking Sugriva and other
 warriors alongwith him he sallied forth
 in fury.

579

ਹਾਗੜ ਦੰਗ ਹਨੂ ਕਾਗੜ ਦੰਗ ਕੋਪਾ ॥

ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬੀਰਾ ਨਮੋਪਾਵ ਰੋਪਾ ॥

ਸਾਗੜ ਦੰਗ ਸੂਰੋ ਹਾਗੜ ਦੰਗ ਹਾਰੇ ॥

ਤਾਗੜ ਦੰਗ ਤੋਕੇ ਹਨ ਤਉ ਪੁਕਾਰ ॥

ਹਨੂਮਾਨ ਨੂੰ ਬੜਾ ਗੁਸਾ ਆਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਰਾਮ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ
ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੌੜਾ ਦੀ ਸੇਨਾ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲੱਗਾ ।
ਉਸ ਨੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸੂਰਮੇ ਹਰਾ ਦਿੱਤੇ । ਉਹ ਹਨੂਮਾਨ ਦਾ ਨਾਮ
ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕਰ ਉਠੇ ।

Thereafter Hanumana got furiously enraged.
Paying homage to Rama, the incarnate, he
ensued horrible battle with the demon host.
He smothered the mighty warriors and high
chieftains. The demon host shouted his
name in terror.

580

ਆਗੜ ਦੰਗ ਆਗੇ ਕਾਗੜ ਦੰਗ ਕੋਉ ॥

ਮਾਗੜ ਦੰਗ ਮਾਰੇ ਸਾਗੜ ਦੰਗ ਸੋਉ ॥

ਨਾਗੜ ਦੰਗ ਨਾਕੀ ਤਾਗੜ ਦੰਗ ਤਾਲੇ ॥

ਮਾਗੜ ਦੰਗ ਮਾਰੇ ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬਿਸਾਲੇ ॥

ਹਨੂਮਾਨ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ।
ਜਿਵੇਂ ਤਲਾ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਬੰਦੀ ਕਰ ਦੇਈਦਾ ਹੈ । ਤਿਵੇਂ ਵਿਸਾਲ
ਦੌੜਾ ਦੀ ਨਾਕਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ ।

Whosoever encountered was killed
and thrown on the ground. The mighty
demons were picketed and put under
restraint as water is confined in a pond.

581

ਸਾਗੜ ਦੰਗ ਸੁਨਹੋ ਰਾਗੜ ਦੰਗ ਰਾਮ ।
 ਦਾਗੜ ਦੰਗ ਦੀਜੇ ਪਾਗੜ ਦੰਗ ਪਾਨ ॥
 ਪਾਗੜ ਦੰਗ ਪੀਠੰ ਠਾਗੜ ਦੰਗ ਠਕ ॥
 ਹਰੇ ਆਸ ਪਾਨੰ ਸੁਰੇ ਮੋਹ ਲੋਕੇ ॥

ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਨੇ, ਹਨੂਮਾਨ ਦੀ, ਅਸਰੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ
 ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਸੁਣੀ ਤਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨੂੰ
 ਸਾਬਾਸ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ । ਤਦ ਹਨੂਮਾਨ ਨੇ
 ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ, ਕਿ ਅੱਜ ਜੇ ਉਹ ਕਹਿਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੰਦ੍ਰ
 ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਲਕਸ਼ਮਨ ਦੀ ਮੁਰਛਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੀ ਖੋਹ ਕੇ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

On hearing the marvellous feat of destroying
 and terrifying the demon host, Rana the
 near nate, praised and applauded the mighty
 Hanumana. There upon Hanumana sought his
 permission to fly to Lord Indra and steal
 away Holy nectre from Heaven to remove the
 swoon of Lakshmana

582

ਆਗੜ ਦੰਗ ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਐ ਉਡਾਨੇ ॥
 ਗਾਗੜ ਦੰਗ ਗੰਨੇ ਮਿਲਯੋ ਮੱਧ ਮਾਨੇ ।
 ਰਾਗੜ ਦੰਗ ਰਾਮੇ ਆਗੜ ਦੰਗ ਆਸੇ ॥
 ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬੈਠੇ ਨਾਗੜ ਦੰਗ ਨਿਰਾਸੇ ॥

ਦਿਹ ਕਹਿ ਕੇ ਹਨੂਮਾਨ ਅਕਾਸ ਵੱਲੋਂ ਉਡ ਗਿਆ । ਮਾਨੋ
 ਅਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਗਿਆ । ਰਾਮ ਜਿਹੜੇ ਲਕਸ਼ਮਨ ਦੇ ਮੁਰਛਿਤ
 ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਨਿਰਾਸ ਬੈਠੇ ਸਨ ਆਸਵੇਂਦ ਹੋ ਗਏ ।

Thus saying, Hanumana fled towards sky
and disappeared in the blue firmament.
Rama, the incarnate, who sat in despair and
dismay became little hopeful.

583

ਆਗੜ ਦੰਗ ਏਕੋ ਦਾਗੜ ਦੰਗ ਦਾਨਵ ॥
ਚਾਗੜ ਦੰਗ ਚੀਰਾ ਦਾਗੜ ਦੰਗ ਦੁਰਾਨ ॥
ਦਾਗੜ ਦੰਗ ਦੇਖ ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬੂਟੀ ॥
ਆਗੜ ਦੰਗ ਹੀ ਏਕ ਤੇ ਏਕ ਸੂਟੀ ॥

ਇਕ ਦੌਤ ਨੇ, ਦੂਰ ਤਕ ਹਨੁਮਾਨ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਪਰ
ਹਨੁਮਾਨ ਨੇ ਉਸ ਦੁਰਾਨਨ ਦੌਤ ਨੂੰ ਚੀਰ ਸੁਟਿਆ । ਜਿਸ
ਵੇਲੇ ਹਨੁਮਾਨ ਸੰਜੀਵਨੀ ਬੂਟੀ ਲਭਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ
ਬੂਟੀਆਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ।

A most formidable demon chased Hanumana,
in his endeavour. He was rived and
wrenched away. The moment Hanuman looked
for, in search of the Sanjivni herb, all
the herbs lookd alike.

584

ਚਾਗੜ ਦੰਗ ਚਉਕਾ ਹਾਗੜ ਦੰਗ ਹਨਵੰਤਾ ॥
ਜਾਗੜ ਦੰਗ ਜੋਧਾ ਮਹਾਂ ਤੇਜ ਮੰਤਾ ॥
ਆਗੜ ਦੰਗ ਉਖਾਰਾ ਪਾਗੜ ਦੰਗ ਪਹਾਰੰ ॥
ਆਗੜ ਦੰਗ ਲੈ ਅੰਖਧੀ ਕੋ ਸਿਧਾਰੰ ॥

ਹਨੁਮਾਨ ਹੈਰਾਨੀ ਭਰੀ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿਚ ਚੀਕਿਆ, ਪ੍ਰੰਤੂ
ਉਹ ਬੜਾ ਸ਼ਕਤੀ-ਸ਼ਾਲੀ ਯੋਧਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਬੂਟੀਆਂ ਵਾਲਾ
ਸਾਰਾ ਪਹਾੜ ਹੀ ਉਖਾੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਦੁਆਈ ਵਾਲੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ
ਲ ਕੇ ਉੱਡ ਪਿਆ ।

Hanumana shouted and shrieked in distress and amazement. But being a mighty and most powerful warrior, he removed the peak of the mountain covered with herbs and medicinal plants, and carried it through the sky.

585

ਆਗੜ ਦੰਗ ਆਏ ਮਹਾਂ ਰਾਮ ਖੇਤੰ ॥
 ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬੀਰੋ ਜਹਾ ਤੇ ਅਚੇਤੰ ॥
 ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬਿਸੱਲਯ ਮਾਗੜ ਦੰਗ ਮੁਖੰ ॥
 ਡਾਗੜ ਦੰਗ ਡਾਰੀ ਸਾਗੜ ਦੰਗ ਸੁਖੰ ॥

ਹਨੂਮਾਨ ਬੂਟੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪਹਾੜ ਲੈ ਕੇ ਉਥੇ ਆਇਆ ਜਿਥੇ
 ਰਾਮ, ਮੂਰਛਿਤ ਹੋਏ ਲਛਮਨ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਸਨ । ਵਿਸ਼ਲਯਕਰਨੀ
 ਬੂਟੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੀ ਲਛਮਨ ਨੇ ਬਰ ਨੇ ਹੋ ਕੇ ਉਠ ਬੈਠੇ ।

Hanumana arrived, before Rama the incarnate,
 who was sitting beside his swooned younger
 brother Lakshmana. As soon as the Vishalya
 Karmi medicine was put into his mouth,
 Lakshmana sat up cured of all pain.

586

ਜਾਗੜ ਦੰਗ ਜਾਗੇ ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਸੂਰੇ ॥
 ਘਾਗੜ ਦੰਗ ਘੁੰਮੀ ਹਾਗੜ ਦੰਗ ਹੂਰੇ ॥
 ਛਾਗੜ ਦੰਗ ਛੂਦੇ ਨਾਗੜ ਦੰਗ ਨਾਦੇ ॥
 ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬਾਜੇ ਨਾਗੜ ਦੰਗ ਨਾਦੇ ॥

ਜਿਨੇ ਸੂਰਬੀਰ ਰਣ ਵਿਚ ਮੂਰਛਿਤ ਹੋਏ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਚਾੜੀ ਹੋ
 ਗਏ । ਹੂਰਾਂ ਦੀ ਭਰ੍ਹਾਂ ਘੁੰਮਣ ਫਿਰਨ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਸ਼ੋਰ ਕਰਨ
 ਲਗੇ । ਰਣ-ਨਾਦ ਵੱਜੇ ।

All the warriors tying swooned in the battle-field were cured and became hale and hearty. They rambled like nymphs in heaven, shrieked and shouted. The martial tune was played on trumpets.

587

ਤਾਗੜ ਦੰਗ ਤੀਰੇ ਛਾਗੜ ਦੰਗ ਛੁਟੇ ॥
 ਗਾਗੜ ਦੰਗ ਗਾਸੀ ਜਾਗੜ ਦੰਗ ਜੁੱਟੇ ॥
 ਮਾਗੜ ਦੰਗ ਖੇਤੇ ਸਾਗੜ ਦੰਗ ਸੋਏ ॥
 ਪਾਗੜ ਦੰਗ ਪਾਕ ਸਾਹੀਦ ਹੋਏ ॥

ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜਰਨੈਲ ਫਿਰ ਲੜਨ ਲਗੇ । ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬੁਫਾੜ
 ਹੋਈ ਬੜੇ ਸੂਰਬੀਰ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ।

The wellknown generals and commanders ensued the fight. The volleys of arrows were showerd. Innumerable mighty warriors were killed, and martyred.

588

ਕਲਸ ॥

ਮੱਚੇ ਸੂਰ ਬੀਰ ਬਿਕ੍ਰਾਰੇ ॥
 ਨੱਚੇ ਕੂੜ ਪ੍ਰੇਤ ਬੈਤਾਰੇ ॥
 ਝਮ ਝਮ ਲਸਤ ਕੋਇ ਕਰਵਾਰੇ ॥
 ਝਲ ਹਲੰਤ ਉਜੱਲ ਅਸਧਾਰੇ ॥

ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਘੋਰ ਯੁਧ ਹੋਇਆ । ਮਰੇ ਹੋਏ ਸੂਰਬੀਰ
 ਬੇਤਾਲ ਨੱਚਨ ਲਗੇ । ਦੁੱਖਾਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਲਿਸਕੀਆਂ, ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਯੋਧੇ, ਪਾਗਲ ਹੋਏ ਹੋਏ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵਾਹੀ
 ਗਏ ਅਤੇ ਘਾਤ ਕਰੀ ਗਏ ।

The fierced, dreadful and horrible battle
ensued. The warriors, the headless trunks
rushed wildly about. Innumerable sabres,
flashed like lightning. Maddened with
martial frenzy and flaming with fury,
the warriors drew their fire like glittering
sabres. They pruned off, clipped off and
knocked off the enemy.

589

ਤ੍ਰਿਭੁੰਗੀ ਛੰਦ ॥

ਉਜੌਲ ਅਸਧਾਰੇ ਲਸਤ ਅਪਾਰੇ ॥
ਕਰਣ ਲਝਾਰੇ ਛਬਿਧਾਰੇ ॥
ਸੋਭਤ ਜਿਮਅਰੇ ਅਤਿ ਛਬਿ ਧਾਰੇ ॥
ਸੁਖਿਧ ਸੁਧਾਰੇ ਅਰਿਗਾਰੇ ॥
ਜੈ ਪੱਤ੍ਰੇ ਦਾਤੀ ਮਦਣੇ ਮਾਤੀ
ਸੁਣੇ ਰਾਤੀ ਜੈ ਕਰਣੇ ॥
ਦੁਜੌਨ ਦਲਹੇਤੀ ਅਛਲ ਜਯੰਤੀ
ਕਿਲ ਵਿਖ ਹੰਤੀ ਭੈ ਹਰਣੇ ॥

ਚਾਮ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਤਲਵਾਰ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਕੀ, ਸਰੀਰਾਂ
ਅਤੇ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਦੀ ਹੋਈ, ਅਨੂਪਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਭਾ ਦੇਣ ਲਗੀ ।
ਉਹ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਲੋਹੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਹੀ ਹੋਈ ਹੋਈ, ਉਤਮ
ਦੰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਸਤ੍ਰੁ ਦਾ ਅਤੇ ਸਸਤ੍ਰਾ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਦੀ ਗਈ । ਸਤ੍ਰੁ
ਦੇ ਦੌਲ ਉਤੇ ਵਿਜਯ ਬਖਸ਼ਨ ਵਾਲੀ, ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਦਿ ਵਿਚ ਮਸਤ
ਹੋਵਿਆਂ ਦਾ ਮਥਨ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਗਈ । ਦੁਰਜਨਾਂ ਦੇ
ਦੌਲ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਨਿਰਫਲਾਂ ਨੂੰ ਫਤਹ ਬਖਸ਼ਨ ਵਾਲੀ, ਦੁਖਾਂ
ਤੇ ਕਲੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਵਾਲੀ, ਡਰ ਭਉ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਤਲਵਾਰ ਦੀ
ਸਾਰੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਉਚਾਰਨ ਲੱਗੇ ।

Rama the incarnate's bright sabre, flashed,
diffused brightness like storm of lightning,
chopped the bodies, stroke the arms, became
incomparably and magnificently radiant, bathed in
blood and besmirched with gore, appeared like
red hot iron of the furnace.

Most skillfully and tactfully, destroying the
enemy host, wreckening the most arrogant,
presumptuous and intoxicated warriors, was
drenched in blood. Destroyer of the enemy's vast
host, awarder of victory to the holy ones,
remover of the pain and affliction, annihilator
of the terror and awful, such was the sword
of Rama, the incarnate, glorious and blissful.

590

ਕਲਸ

ਭਰ ਹਰਿਤ ਭਜ ਤਰਣ ਸੂਰੇ ॥
ਥਰ ਹਰ ਕਰਤ ਲੋਹ ਤਨ ਪੂਰੇ ॥
ਤੜ ਭੜ ਥੱਜੇ ਤਬਲ ਅਰ ਤੂਰੇ ॥
ਘੁੰਮੀ ਪੇਖ ਸੁਭਟ ਰਨ ਦੂਰੇ ॥

ਰਾਮ ਦੀ ਤਿਖੀ ਤਲਵਾਰ, ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਗਈ,
ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਧੜਾ ਤੋਂ ਅਲਗ ਕਰਦੀ ਗਈ । ਤੂਰੀ ਅਤੇ
ਤਬਲੇ ਤੜ ਭੜ ਕਰ ਕੇ ਵੱਜੇ, ਸੂਰਮੇ ਰਣ ਵਿਚ ਇਉਂ ਤਲਵਾਰ ਦਾ
ਨਾਚ ਕਰਨ ਲਗੇ ਜਿਵੇਂ ਰਾਜ ਨਰਤਕੀਆਂ ਘੁੰਮ ਘੁੰਮ ਕੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ।
ਰਾਮ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜੋਹਰ ਦੇਖ ਕੇ, ਕਵੱਚ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸੂਰਮੇ
ਥਰ ਥਰ ਕੰਬਨ ਲਗੇ ।

The sharp rapier, of Rama, the incarnate,
stained, innumerable demons, chopped and
clipped their heads. Trumpets and clarionets

blew fiercely. The warriors in harmony
frolicked with sabres like royal dancers.
The heroes protected with armours trembled
to see the excellent feat of Rama
the incarnate.

591

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥

ਘੁੰਮੀ ਰਣ ਹੂਰੇ ਨਭ ਝੜ ਪੂਰੇ
ਲੱਖ ਲੱਖ ਸੂਰੇ ਮਨ ਮੋਹੀ ॥
ਅਰੁਣ ਤਨ ਬਾਣੇ ਛਬ ਅਪ੍ਰਮਾਣੇ
ਅਤਿ ਦੁਤਿ ਖਾਣੇ ਤਨ ਸੋਹੀ ॥
ਕਾਛਨੀ ਸੁਰੰਗ ਛਬਿ ਅੰਗ ਅੰਗੀ
ਅਜਤ ਅਨੇਗੀ ਲਖ ਰੂਪ ॥
ਸਾਯਕ ਦਿਗ ਹਰਣੀ ਕੁਮਤਿ ਪ੍ਰਜਰਣੀ
ਬਅ ਬਰ ਬਰਣੀ ਬੁਧ ਕ੍ਰਪ ॥

ਬੁਧੀ ਦੇ ਬਚਾਨੇ, ਰਾਮ ਦੀ, ਤੇਜਸਵੀ ਤਲਵਾਰ ਹੂਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਚਦੀ ਹੋਈ
ਜਿਵੇਂ ਹਨੇਰੀ ਨਾਲ ਪੱਤੇ ਡਿਗਦੇ ਹਨ, ਦਿਉਂ ਸਤਰੂਆਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ
ਡੇਗਦੀ ਗਈ । ਲਖਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਦੀ ਹੋਈ, ਸੂਰਜ ਵਰਗੇ ਲਾਲ
ਸੂਰੇ ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ, ਐਨੀ ਸੁੰਦਰ ਲਗ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਤੁਲਨਾ ਉਸ ਦੀ
ਅਪਾਰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਸੂਰੇ ਸੁੰਦਰ ਕਪੜੇ
ਪਹਿਰੀ ਉਹ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਲਗ ਰਹੀ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਸੋਭਾ ਦੇ
ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨਾਲ ਵਲ ਖਾਂਦੀ ਲਖਾਂ ਰੂਪਵਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਹਰਦੀ
ਹੋਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਹ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਦੀ ਗਈ । ਤਿਖੇ ਤੀਰਾਂ ਵਰਗੇ
ਨੇਕ੍ਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਟਦੀ ਹੋਈ, ਦੁਸਟਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਂਦੀ ਹੋਈ, ਉਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਪਤਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਾੜਦੀ ਗਈ ।

The sharp rapier of Rama, the most intelligent
and skilled in archery, danced like a tripper.
It moved like whirlwind chopped and reaped
the enemy. The demon host fell like leaves

of trees. It appeared red hot like the
 sun. It excelled in appearance incomparable.
 Wearing the apparel of enemy blood it looked
 fine and lovely. It moved most
 delicately, clipped the most handsome
 and rendered them bodiless. Destroying
 the piercing and charming eyed, wrenching the wicked,
 defeated the enemy and pruned them like
 leaves.

592

ਕਲਸ :

ਕਵਲ ਬਦਨ ਸਾਯਕ ਮ੍ਰਿਗ ਨੈਣੀ ॥
 ਰੂਪ ਰਾਸ ਸੁੰਦਰ ਪਿਕ ਬੈਣੀ ॥
 ਮ੍ਰਿਗ ਪਤਿ ਕਟ ਛਾਜਤ ਗਜ ਗੈਣੀ ॥
 ਨੈਨ ਕਟਾਛ ਮਲਹਿ ਹਰ ਲੈਣੀ ॥

ਅਤਿ ਨਾਜਕ ਤੀਰ ਵਰਗੇ ਤਿਖੇ ਨੈਣਾਂ ਵਾਲੀ ਹਰਨਾਖੀ, ਅਤੇ
 ਸੁੰਦਰ, ਮਿਠ ਬੋਲੀ, ਸੋਰ ਨੂੰ ਕੱਟ ਸਟਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰਖਣ
 ਵਾਲੀ ਹਾਥੀ ਦੀ ਚਾਲ ਚਲਣ ਵਾਲੀ, ਨੈਣਾਂ ਰਾਹੀਂ
 ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ, ਰਾਮ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਸੀ ।

Most delicate, with piercing fawn eyes,
 charming, sweet tongued, mighty enough to
 kill a lion, with elephantine gait, competent
 to win and charm the warriors with its
 bewitching eyes. Such was the sabre of
 Rama, the incarnate.

593

ਕ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛਦ ॥

ਸੁੰਦ੍ਰ ਮ੍ਰਿਗ ਨੈਣੀ ਸੁਰਪਿਕ ਬੈਣੀ
 ਚਿਤ ਹਰ ਲੈਣੀ ਰਾਜ ਗੈਣੀ ॥

ਮਾਧੁਰ ਬਿਧੁ ਬਦਨੀ ਸੁਬੁਧਿਨ ਸਦਨੀ
 ਕੁਮੁਤਿ ਨਕਦਨੀ ਛਬਿ ਮੈਣੇ ॥
 ਅੰਗ ਕਾ ਸੁਰੰਗੀ ਨਟਵਰ ਰੰਗੀ
 ਭਾਭ ਉਤੰਗੀ ਪਰ ਧਾਰੇ ॥
 ਬੇਸਰ ਗਜਰਾਰੇ ਪਹੁਚ ਅਪਾਰੇ
 ਕਸਿ ਘੁੰਘਰਾਰੇ ਅਹਾਰੇ ॥

ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਮ੍ਰਿਗਨਾਥੀ, ਮਿੱਠ ਬੋਲੀ, ਮਨਮੋਹਣੀ, ਹਾਥੀ ਦੀ
 ਚਾਲ ਵਾਲੀ, ਮਧ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿੱਠੀ, ਚੰਦ੍ਰਮੁਖੀ, ਖੋਟੀ ਬੁਧੀ
 ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਬਲਾਣ ਵਾਲੀ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨਾਲ ਯੁਧ ਮਦਨ
 ਕਰਨ ਵਾਲੀ । ਸੋਹਣੇ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੀ, ਗੋਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਖੀ ਚਲਣ
 ਵਾਲੀ । ਉਚਿਆਂ ਉਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਮਾਰ ਗਿਰਾਨ ਵਾਲੀ ।
 ਵਡੇ ਵਡੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾਂ ਨੇ ਨੱਕਾਂ ਵਿਚ ਬੇਸਰ, ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਗਜਰੇ
 ਪਾਏ ਸਨ । ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ ਵਾਲ ਘੁੰਘਰਾਲੇ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਅਪਹੁੰਚ ਅਤੇ
 ਅਜਿਤ ਯੋਧੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਅਜਿਹੀ ਰਾਮ
 ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਸੀ ।

Very charming, fawn eyed sweet tongued,
 bewitching, with elephantine gait, sweeter
 than the honey, fairer than the moon, with
 perfect limbs, swift like bullet, such was the
 sword of Rama the incarnate. Destroyer of the
 foolish, annihilator of the wicked, the
 mighty, huge and lofty ons, vanquisher and
 blender with dust, the eminent, Kings adorned
 with beautiful earrings armlets, and curly locks,
 consumer of the invincible unequaled and
 unparalleled. Such was the remarkable sword
 of Rama the incarnate.

594

ਕਲਸ :

ਚੁਬਕ ਚਾਹੁ ਸੁੰਦ ਛਬ ਧਾਰੇ ॥
 ਨੌਰ ਨੌਰ ਮੁਕਤਨ ਕੇ ਹਾਰੇ ॥
 ਕਰ ਕੰਗਨ ਪਹੁਚੀ ਉਜੀਆਰੇ ॥
 ਨਿਰਖਮਦਨ ਦਤਿ ਹੋਤ ਸੁਮਾਰੇ ॥

ਚੁਬਕ ਵਾਹੁ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੇਨੇ ਖਿਚਣ ਵਾਲੀ, ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ,
 ਮੁਕਤੀ ਵੰਡਨ ਵਾਲੀ, ਕੰਗਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ,
 ਚਮਕਦੀ ਹੋਈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਦੀ, ਉਸ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਵੇਖ ਕੇ
 ਸਭ ਮੋਹੇ ਜਾਂਦੇ !

Charming and most attractive like
 magnet, it bewitched every one. Present
 every where, it liberated and released the enemy
 from the bondage of life. Worn like bracelet
 it flashed and reached the enemy to allure
 him with its charm

595

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥

ਸਭਤ ਛਬਿ ਧਾਰੇ ਕਚ ਘੁੰਪਾਰੇ
 ਰਸਨ ਰਸਾਰੇ ਉਜਿਯਾਰੇ ॥
 ਪਹੁਚੀ ਗਜ ਹਾਰੇ ਸਬਿਧਿ ਸੁਧਾਰੇ
 ਮੁਕਤ ਨਿਹਾਰੇ ਉਰਧਾਰੇ ॥
 ਸੋਹਤ ਚਖ ਚਾਰੇ ਰੰਗ ਰੰਗਾਰੇ
 ਬਿੰਬਿਧ ਪ੍ਰਕਾਰੇ ਅਤਿ ਆਜੇ ॥
 ਬਿਖਧਰ ਮ੍ਰਿਗ ਜੇਸੇ ਜਲਜਨ ਵੇਸੇ
 ਸਸੀਅਰ ਜੇਸੇ ਸਰ ਆਜੇ ॥

ਅਨੂਪਮ ਸੱਭਾ ਵਾਲੀ ਰਾਮ ਦੀ ਤਲਵਾਰ, ਘੁੰਘਰਾਲੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਿਆਂ
ਨੂੰ ਰਸ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਮਾਰਦੀ ਗਈ । ਉਹ ਦੋਂਤ-ਰਾਜ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਅਤੇ ਗਜਰੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਦੀ
ਹੋਈ ਮੁਕਤੀ ਬਖਸ਼ਦੀ ਗਈ । ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਹੋਈ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ
ਲਗ ਰਹੀ ਸੀ । ਉਹ ਉਸੇ ਥਾਂ ਉਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀ
ਜਿਥੇ ਦੋਂਤ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਸਟਦੀ । ਜਿਵੇਂ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਲਗਨ
ਨਾਲ ਮਿੱਥ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿਗਦੇ ਹਨ ਯਾ ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ, ਜਨ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਜਲਾ
ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਰਾਮ ਦੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਰਗੇ ਚਿਟੇ ਤੀਰ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਵਿੰਨੀ ਗਏ ।

Fascinating and most charming sword of Rama
the incarnate, relished and pruned the demons
with curly locks. Liberated the fools
devoid of intellect and wi-dom. Bathed them in
blood. It smote, banged and killed the demons
at all places. As the arrows pierce and
kill the deer, as the fire devastate the
vast host, Rama the incarnate's moon
like white arrows pierced and created havoc.

596

ਕਲਸ ॥

ਰਾਮ ਮੂੜ ਰਾਵਣ ਰਣ ਕ੍ਰੋਧ ॥
ਮਰਿਯੋ ਆਨ ਤੁਮਲ ਜਬ ਜੁਧ ॥
ਜੂਝੇ ਸਕਲ ਸੂਰਮਾ ਸੁਧ ॥
ਅਰਿਦਲ ਮਧ ਸਥਦ ਕਰ ਉਧ ॥

ਜਦੋਂ ਮੂਰਖ ਰਾਵਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਪਰ ਟਾਕਰਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ
ਰਾਵਣ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਸੁਧ ਬੁਧ ਵਿਸਾਰਦੇ
ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮ ਜੂਝ ਗਏ । ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ
ਭਿਆਨਕ ਰੇਲਾ ਪਸਰ ਗਿਆ ।

When the foolish Ravana, the demon king, encountered with Rama the incarnate, he maddened with fury. Inadvertently, they fought furiously and lay inert on the ground. Great uproar, tumult and confusion spread in the enemy host.

597

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥

ਧਾਯੋ ਕਰ ਕੋਪੋ ਸੁਭਟ ਬਿਰਧੋ ॥
 ਗਲਤ ਸੁਭਧ ਰਹਿ ਬਾਣੇ ॥
 ਕੀਨੋ ਰਣ ਸਧੋ ਨਚਤ ਕੋਬਧੋ
 ਉਠਤ ਧੁਨਿ ਸੰਧੋ ਧਨ ਤਾਣੇ ॥
 ਧਾਏ ਰਜਵਾਰੋ ਦੁਧੋਰ ਹਕਾਰੋ
 ਸੁਭਾਣ ਪੁਹਾਰੋ ਕਰ ਕੋਪੋ ॥
 ਘਾਇਨ ਤਨ ਰੱਜੇ ਦੁਪਗਨ ਭੱਜੇ ॥
 ਜਨ ਹਰ ਰੱਜੇ ਪਗ ਰੋਪੋ ॥

ਮੂਰਖ ਰਾਵਣ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਤੀਰ ਪਕੜਕੇ ਨਸਿਆ ਅਤੇ ਯੋਧਿਆ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲੱਗਾ । ਰਾਮ ਨੇ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਅਨੂਪਮ ਧਨੁਖ ਦੀ ਟੰਕਾਰ ਕੀਤੀ । ਰਾਜੇ ਅੱਗੇ ਵਧੇ, ਦੋ ਧਾਰੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਲੜਨ ਲੱਗੇ । ਰਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਦਸਮਨਾ ਨੂੰ ਗਹਿਰੇ ਘਾਓ ਲੱਗੇ । ਸਤਰੂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਭੱਜ ਉਠੀ । ਵਾਨਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਕਿਲਕਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਗਰਜਨਾ ਕਰਨ ਲਗੀ ।

Foolish Rawana, the demon king, maddened with frenzy, rushed forth equipped with arrows. He volleyed showers of arrows upon Rama the incarnate. There upon, Rama the incarnate took up his formidable bow and twanged it fiercely. The other kings with

double-edged swords" proceeded ahead and fought furiously.

Rama the incarnate, also tornadoed the arrows and tormented the enemy. The enemy host was fatally wounded and thereupon took to heels. The Vanaras shouted in delight, and roared in applaud.

598

ਕਲਸ ॥

ਕਮਧਿਕ ਹੋਸ ਕੋਰ ਸਾਵਤ ਰਨ ਜੋਟੇ ॥
ਬਖਤਰ ਟੋਪ ਜਿਹੈ ਸਭ ਫੁਟੇ ॥
ਸਰ ਚਲੇ ਸਾਇਕ ਜਨ ਛੁਟੇ ॥
ਜਨਕ ਸਿਚਾਨ ਮਾਸ ਲਖ ਟੁਟੇ ॥

ਯਹ ਹੋਰ ਜੋਸ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲੱਗੇ । ਕਵੱਚ ਅਤੇ ਟੋਪ ਆਦਿ
ਮਭ ਕੁਝ ਟੁਟ ਗਏ । ਭੀਰ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗੇ ਵਧਨ ਲੱਗੇ ।
ਇਉਂ ਦਸਮਨ ਦਾ ਮਾਸ ਭੰਡਨ ਲੱਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਜ ਮਾਸ
ਉੱਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

Both the heroes fought fearlessly and undauntedly with terrible martial frenzy. The armours and helmets were shattered. The vanaras advanced forth, showering, sharp arrows towards the demons. They pounced upon the enemy like a hawk on the flesh.

599

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥

ਸਾਯਕ ਜਨ ਛੁਟੇ ਤਿਮ ਅਰਿ ਜੂਟੇ
ਬਖਤਰ ਫੁਟੇ ਜੋਸ ਜਿਹੈ ॥

ਸਸਾਹ ਬੁਝਿਯਾਏ ਤਿਸਅਰਿ ਧਾਏ
 ਸਸਾਹੁ ਨਜਾਏ ਨ ਫੇਰ ਫਿਰੇ ।
 ਸਨਮੁਖ ਰਣ ਗਾਜੇ ਕਿਮਹੁ ਨ ਭਾਜੇ
 ਲਖਸੁਰ ਲਾਜੇ ਰਣ ਰੇਗੇ ॥
 ਜੇ ਜੇ ਧੁਨ ਕਰਹੀ ਪੁਰਪਨ ਛਰਹੀ
 ਸੁਬਿਧਿ ਉਚਰਹੀ ਜੇ ਜਗੇ ॥

ਜਿਵੇਂ ਤੀਰ ਛੱਟਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਨ ਉਤੇ ਜਾ ਪਏ । ਦੁਸ਼ਮਨ
 ਦੇ ਬਖਤਰ, ਕਵਚ, ਅਤੇ ਬਾਹਵਾਂ ਉਤੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਲੱਹੇ ਦੇ ਕਛ ਸਭ
 ਟੁਟ ਗਏ । ਜਿਵੇਂ ਭੁਖੇ ਮਾਸ ਖੋਰੇ, ਮਾਸ ਉਤੇ ਜਾ ਪੈਏ ਹਨ ਤਿਵੇਂ
 ਸਤਰੂ ਉਤੇ ਜਾ ਪਏ, ਫੇਰ ਫੇਰ ਕੇ ਸਤਰੂ ਨੂੰ ਨਚਾਣ ਲੱਗੇ । ਆਹਮੋ
 ਜਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਲੜਣ ਲੱਗੇ । ਪਰ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ
 ਦੇਖ ਕੇ ਲਜਿਆ ਗਏ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
 ਮਾਰ ਦਿਤਾ । ਖੁਨ ਦੇ ਰੰਗ ਰੰਗ ਦਿਤਾ । ਦੇਵਤੇ ਨੇ ਜੇ ਜੇ ਕਾਰ
 ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਏ । ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੂਪਮ
 ਜੰਗ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਉਣ ਲੱਗੇ ।

They sallied forth like arrows, shattered
 the armours of the enemy. They pounced like
 wild animals and fought marvellously.

They fought the combat and duel remarkably
 well. They put to sword the enemy host. The
 gods applauded and cheered.

They rained flowers and praised the
 remarkable and most marvellous battle.

600

ਕਲਸ ॥

ਮੁਖ ਤੰਬੋਰ ਅਰ ਰੰਗ ਸੁਰੰਗੇ ॥
 ਨਿਡਰ ਭ੍ਰਮਤ ਭ੍ਰਮਿ ਉਹ ਜੰਗੇ

ਲਿਪਤ ਮਲੇ ਘਨਸਾਰ ਸੁਰੰਗੇ ॥

ਰੂਪ ਵਾਨ ਗਤਿ ਵਾਨ ਉਤੰਗੇ ॥

ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਇਉਂ ਲਾਲ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਪਾਨ
ਖਾਧਾ ਹੋਵੇ । ਲਹੂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਉਹ ਜੰਗ-ਭੂਮਿ ਵਿਚ
ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਨ ਲੱਗੇ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ
ਨੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਪੂਰ ਮਲਿਆ ਹੋਵੇ । ਬੜੇ ਰੂਪਵਾਨ ਅਤੇ ਸੋਹਣੇ
ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ ।

The mouths of the warriors were red as
if they had taken betel leaf, Bathed in
blood they rambled undauntedly in the
battlefield. It appeared as if they had applied
red colour on their bodies, but they
appeared terribly charming.

601

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੇਦ ॥

ਤਨ ਸੁਭਤ ਸੁਹੰਗੀ ਛਬਿ ਅੰਗ ਅੰਗੀ
ਲਜਤ ਅਨੰਗੀ ਲਖ ਨੈਣੇ ॥
ਸੰਭਿਤ ਕਚਕਾਰੇ ਅਤਿ ਘੁੰਘਰਾਰੇ
ਰਸਨ ਰਸਾਰੇ ਮਿੰਦ ਬੈਠੇ ॥
ਮੁਖ ਛਕਤ ਸੁਥਾਸੰ ਦਿਨਸ ਪ੍ਰਕਾਸੰ
ਜਨ ਸਸਿ ਭਾਸੰ ਤਸ ਸੇਭੰ ॥
ਰੀਝਤ ਚਖ ਚਾਰੰ ਸਰ ਪੁਰ ਪਿਯਾਰੰ
ਦੇਵ ਦਿਵਾਰੰ ਲਖ ਲੋਭੰ ॥

ਜਿਹੜੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਦਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਘਿਘਰਾਰਾ ਟਕਦਾ ਸੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਹਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਗਨ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਲ
ਘੁੰਗਰਾਲੇ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਅਤਿ ਮਿੱਠੇ ਅਤੇ ਕੋਮਲ ਸਨ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਤਿਯੰਤ ਸੁੰਦਰ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਪਹਿਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ।
ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਾਨ ਅਤੇ ਚੰਦਮਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਨੱਠ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨ ਮੋਹਿਆ
ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਵੀਰ, ਦੌੜ, ਮੁਰਫਾ ਨੂੰ
ਪਹੁੰਚਾਏ ਕਦੇ ।

The charming and most attractive warriors,
whose each portion of the body was most
bewitching and alluring, who wore
beautiful bracelets in arms, who had most
fascinating locks of curly hair, whose
sweet and soft words were honey dipped,
who were attired in costly and precious
robes, who were bright and radiant like
the sun, who were glorious and fair
like the moon, whose lotus like eyes,
enchanted and fascinated the most, the foes
of the gods, the mighty demons were killed
and dispatched to heaven.

602

ਕਲਸ :

ਚੰਦ ਹਾਸ ਏਕੰਕਰ ਧਾਰੀ ॥
ਦੁਤੀ ਧੋਪ ਸਹਿ ਤ੍ਰਿਤੀ ਕਟਾਰੀ ॥
ਚਤੁਰ ਹਾਥ ਸੈਹੰਬੀ ਉਜਿਆਰੀ ॥
ਗੋਫਨ ਗੁਰਜ ਕਰਤ ਚਮਕਾਰੀ ॥

ਰਾਵਣ ਦੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ, ਉਹ ਖਾਸ
ਤਲਵਾਰ ਫੜੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਵਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ
ਸੀ । ਦੂਸਰੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਪਤਲੀ ਤਲਵਾਰ, ਧੋਪ ਸੀ ।

ਤੀਸਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਤਾਰੀ, ਚੌਥੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਖੜਕੀ-ਨਿਰਧੀ-ਕਮੀ ਹੋਣ
ਸੀ ਅਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੇਲਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਛੇਵੇਂ
ਵਿੱਚ ਗੂਰਜਾ ਫਤਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

Ravana, the twenty armed demon king, held in
one hand, his special sword obtained from
Lord Shiva. In the second hand, he held a fine
rapier, in the third a dagger and in the fourth hand he
held a dart, in the fifth hand he held
a sling for throwing ball, and in the sixth hand
he had a mace.

603

ਪ੍ਰਿਭੋਗੀ ਹੋਇ ॥

ਪਟੇ ਸਹਸ ਭਾਰੀ ਗਦਗਿ ਉਭਾਰੀ
ਤਿਸੁਲ ਸੁਧਾਰੀ ਭਰਕਾਰੀ ॥
ਜਬਵਾ ਅਰਬਾਨ ਸੁਕਸਿ ਕਮਾਨੇ
ਚਰਮ ਅਨੁਪਨ ਧਰ ਭਾਰੀ ॥
ਪਦ੍ਮੇ ਗਲੇਲ ਪਾਸ ਅਮੋਲ
ਪਰਸ ਅਭੋਲ ਨਾਥ ਨਾਲ ॥
ਬਿਛੂਆ ਪਹਰਾਯ ਪਟਾ ਕੁਮਾਯ
ਜਿਮ ਜਿਮ ਧਾਯ ਬਿਕੁਲ ॥

ਗਦਗੇ ਦੇ ਸਤਵੇਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਖੰਡਾ, ਅਠਵੇਂ ਵਿੱਚ ਗਦਾ,
ਦੋਵੇਂ ਵਿੱਚ ਤਿਸੁਲ, ਦਸਵੇਂ ਵਿੱਚ ਛੁਰੀ, ਗਿਆਰਵੇਂ ਹੱਥ ਵਿਚ
ਜੇਸ਼ਆ, ਬਾਰਵੇਂ ਵਿਚ ਤੀਰ, ਤੇਰਵੇਂ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਕਮਾਨ, ਚੋਦਵੇਂ
ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਚਾਲ, ਪਦ੍ਮੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਗਲੇਲ, ਸੋਲਵੇਂ ਵਿੱਚ
ਗਦੀ, ਸਤਾਰਵੇਂ ਵਿੱਚ ਖੜਕੀ, ਅਠਾਰਵੇਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹਸ ਨਾਲ,
ਅਥਵਾ ਬੋਹਰ ਫਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਨੀਵੇਂ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਬਿਛੂਆ ਅਤੇ ਵੀਹਵੇਂ
ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਿਰਚ ਫਤੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਬਿਕੁਲ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰੀ
ਅੱਗੇ ਧਾਇਆ ।

Ravana held khanda, the double edged scimitar, in his his seventh hand, in the eighth hand he held a club, in the ninth hand held a Trisul, in the tenth hand he held a sharp knife, in the eleventh hand he held a jambura, in the twelfth hand he held arrows, and in the thirteenth hand, he had a formidable bow, in the fourteenth hand, a heavy shield, in the fifteenth hand, a pellet-bow, in the sixteenth hand a noose, in the seventeenth hand an axe, in the eighteenth hand he held an auto-gun, in the nineteenth hand a dagger, in the twentieth hand he held a sabre. In this way in a horrible and dreadful appearance he rushed forth,

604

ਕਲਸ :

ਸਿਵ ਸਿਵ ਸਿਵ ਮੁਖ ਏਕ ਉਚਾਰੰ ॥
 ਦੁਤੀਯ ਪ੍ਰਭਾ ਜਾਨਕੀ ਨਿਹਾਰੰ ॥
 ਤ੍ਰਿਤੀਯ ਭੁਭ ਸਭ ਸੁਭਟ ਪਚਾਰੰ ॥
 ਚਤੁਰਥ ਕਰਤ ਮਾਰਹੀ ਮਾਰੰ ॥

ਦਹੇ ਸਿਰ ਰਾਵਣ ਦਾ ਇਕ ਮੂੰਹ ਸਿਵ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰ ਰਿਹਾ
 ਸੀ । ਦੂਜਰਾ ਜਾਨਕੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਨਿਹਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਤੀਸਰਾ
 ਯੋਧਿਆ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਚੌਥਾ ਮਾਰ ਹੀ
 ਮਾਰ ਪਕਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

Ravana the ten headed, chanted the name
 of Shiva with one mouth, with the second, he
 beheld the charming Janaki, with the third, he

challenged the warriors and with the fourth
he was shouting, "kill them, kill them."

605

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੋਦ ॥

ਪਚਏ ਹਨਵਤ ਲਖਦੂਤਿ ਮੰਤ੍ਰ
ਸਬਲ ਦੁਰੰਤ ਤਜ ਕਲਿਣ ॥
ਛਠਏ ਲਖ ਭ੍ਰਾਤ ਤਕ ਤਪ ਪਾਤ੍ਰ
ਲਗ ਤਨ ਘਾਤ ਜੀਯ ਜਲਣ ॥
ਸਤਏ ਲਖ ਰਘੁਪਤਿ ਕਪ ਦਲ ਅਧਪਤਿ
ਸੁਭਟ ਬਿਕਟ ਮੰਤ੍ਰ ਜੁਤ ਭ੍ਰਾਤ ॥
ਅਠਿਓ ਸਿਰ ਦੋਰੋ ਨਵਮਿ ਨਿਹੋਰੇ
ਦਸਯਨ ਬੋਰੇ ਰਿਸਰਾਤ ॥

ਰਾਵਣ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਸਿਰ ਹਨੂਮਾਨ ਦੀ ਅਨੂਪਮ ਸੋਭਾ,
ਸੰਘਾਰ-ਸੋਕੜੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ।
ਛੇਵਾਂ ਸਿਰ, ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਵਭੀਖਣ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਗੁਸੇ ਦੇ ਵਿੱਚ
ਤਲਮਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦੇ ਪਤਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ,
ਜਿਸ ਦੇ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਅ ਜਲਨ ਲਗਾ ਅਤੇ ਤਨ ਉਤੇ ਗਹਿਰੇ
ਘਾਉ ਲਗੇ । ਸਤਵਾਂ ਸਿਰ, ਰਘੁਪਤਿ ਰਾਮ, ਕਪਿ ਦਲ ਦੇ ਨੇਤਾ
ਅਤੇ ਯੋਧੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੋਟੀ ਬੁਧਿ ਵਾਲਾ
ਭਰਾ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ । ਅੱਠਵਾਂ ਸਿਰ ਪਸੂ ਦਾ ਸੀ, ਨੌਵਾਂ
ਬੇਨਤੀਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦਸਵਾਂ ਸਿਰ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗੂ
ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਤੌਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

The fifth head of Ravana, the ten headed,
was beholding the marvellous appearance
of Hanumana and his strength, radiance and
blissfull apparition.

The sixth head was looking at his real
brother Vabhishta, who was responsible for
his downfall. He felt irritated, wounded

and extremely angry to see the treacherous brother.

The seventh head beheld Rama, the incarnate, the commander of the Kapi host, the tenacious warrior, with whom his foolish demon brother had joined hands. The eighth head was the most irrational and foolish which was the cause of his downfall. The ninth head was making entreaties, while the tenth head was mad with fury.

606

ਚਬੋਲਾ ਛੰਦ ॥

ਪਾਏ ਮਹਾਂਬੀਰ ਸਾਧੇ ਸਿਤ ਤੀਰ
ਕਾਛੇ ਰਣ ਚੀਰ ਬਾਨਾ ਸੁਹਾਏ ॥
ਰਵਾਂ ਕਰਦ—ਮਰਕਥ ਯਲੋ ਤੇਜ ਇਮਸ਼ਬ
ਚੁੰਤੰਦ ਅਜ ਦਹੋ ਮਿਆਂ ਜੰਗ ਹਾਏ ॥
ਭਿੜੇ ਆਇ ਈਹਾਂ ਬੁਲੋ ਬੈਣ ਕੀਹਾਂ
ਕਰੇ ਘਾਇ ਜੀਹਾਂ ਭਿੜੇ ਭੋੜ ਭੋਜੋ ॥
ਪਿਯੋ ਪੋਸਤਾਨੇ ਭਫੇ ਰਾਬੜੀਨੇ
ਕਹਾਛੇ ਅਣੀ ਰੋਧਣੀਨੇ ਨਿਹਾਰੋ ॥

ਇਉਂ ਉਹ ਮਹਾਨ ਯੋਧਾ, ਰਾਵਨ, ਯੁਧ ਕੁੰਮੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ।
ਉਸ ਨੇ ਚਿੱਟੇ ਤੀਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਯੋਧਿਆ ਨੂੰ ਚੀਰ ਸੁਟਿਆ ।
ਉਹ ਰੱਬ ਉਤੇ ਸੁਆਰ ਹੋ ਕੇ ਤੇਜੀ ਨਾਲ ਨਸਦਾ ਹੋਇਆ ਜੰਗ
ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਆਇਆ ਜਿਵੇਂ ਗੁਸੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਜਗਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।
ਆਣ ਕੇ ਭਿੜਣ ਲਗਾ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਕਿਥੇ ਹੈ, ਉਹ ਰਾਮ,
ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਦਖਲੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ।" ਭੇਡਾਂ ਦੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਲੜਨ ਲਗਾ । ਪੋਸਤ ਪੀ ਕੇ, ਰਾਬੜੀ ਖਾ ਕੇ
ਕਹਿਣ ਲਗਾ, "ਉਹ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ਜਿਸ ਨੇ ਅਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੌਕਦਾਰ
ਤੀਰ ਚਲਾਏ ਹਨ ।"

There upon the mighty warriors, Ravana, the demon king, entered the battle-field and showered white arrows, on the warriors lying them inert on the ground. Riding the chariot he dashed towards the field like an infuriated python, and said, "where is Rama, the incarnate, who rendered wounds on me with his arrows ?" Like herd of lambs he rushed forth. Intoxicated with infusion of poppy heads and thickened milk he asked, "Where is he who has pierced me with sharp arrows."

607

ਰਾਜ ਸਹਾਂ ਸੂਰ ਘੁਮੀ ਰਣੇ ਹੂਰ
ਕੁਮੀ ਨਭ ਪੂਰ ਬੇਖ ਅਨੂਪ ॥
ਵਲੇ ਵਲ ਸਾਂਈ ਜੀਵੀ ਜੁਗਾਂ ਤਾਂਈ
ਤੇ ਤੇ ਘੋਲੀ ਜਾਈ ਅਲਾਵੀ ਐਸੇ ॥
ਲਗੇ ਲਾਰਥਾਨ ਬਰੇ ਰਾਜ ਮਾਨੇ
ਕਹੇ ਔਰ ਕਾਨੇ ਹਠੀ ਛਾਡ ਖੋਸੇ ॥
ਬਰੇ ਆਨ ਮੋਕੇ ਭਜੇ ਆਨ ਤੇ ਕੇ
ਚਲੇ ਦੇਵ ਲੋ ਕੇ ਤਜੇ ਬੇਗ ਲੰਕਾ ॥

ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਯੋਧੇ ਗਰਜਣ ਲਗੇ । ਰਣ ਵਿੱਚ ਹੂਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਨੱਚੋਂ ਲਗੇ । ਸਿਵਜੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁਮਨ ਲੱਗੇ । ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ
ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਸਾਲਾ : ਤੇਰਾ ਸਾਂਈ ਜੁਗ
ਜੁਗ ਜੀਵੇ, ਤੈਥੋਂ ਘੋਲੀ ਜਾਈਏ । ਕੁਝ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾ ।" ਤਾਂ
ਤਲਵਾਰ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰ ਕੇ ਬੋਲੀ, "ਹੇ ਰਾਜਨ,
ਅਜ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਲੜ ਲਗਦੀ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਹੱਠੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ

ਹੋਰ ਕਿਸ ਦੇ ਲੜ ਲਗਾ, ਅਜ ਜੇਕੇ ਨਾਲ ਲਾਈ ਹਰ, ਮੈਂ ਭੇਜ
ਸਦਾ ਯਾਦ ਰਖਾਂਗੀ । ਚਲ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਲੰਕਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੇਵ
ਲੋਕ ਚਲ ।"

The mighty warriors moved swiftly in the battle-
fields, like the dancing girls. Addressing
their swords they said, "May your Lord
be blessed, till eternity; we dedicate our
lives to you, O the mighty one, perform some
remarkable deed today." The sword spoke to
Ravana, "O my Lord : I beseech your honoured
company to-day. Leaving you, the most arrogant
One, my Lord, whom else can I wed ? Do wed
me and proceed to heavens leaving Lanka behind."

608

ਸਵੇਯਾ ਅਨੰਤ ਤੁਕਾ ॥

ਰੋਸ ਭਰਯੋ ਤਜ ਹੋਸ ਨਿਸਾਚਰ
ਸ੍ਰੀ ਰਾਖੁਰਾਜ ਕੋ ਘਾਇ ਪ੍ਰਚਾਰੇ ॥
ਜੋਸ ਵਡੇ ਕਰ ਕੇਸਲਿਸੇ
ਅਧਬੀਚ ਹੀ ਤੇ ਸਰ ਕਾਟ ਉਤਾਰੇ ॥
ਫੇਰ ਵਡੇ ਕਰ ਰੋਸ ਦਿਵਾਰਦਨ
ਧਾਇ ਪਠੈ ਕਪਿ ਪੁੰਜ ਸੰਘਾਰੇ ॥
ਪਟਸ ਲੋਹ ਹਥੀ ਪਰ ਸੰਘੜੀਏ
ਜੰਬੂਏ ਜਮ ਦਾੜ ਚਲਾਵੇ ॥

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਬੜਾ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਪਾਗਲ-
ਪਨ ਵਿਚ ਰਾਮ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ । ਰਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜਾ ਜੋਸ਼
ਆਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੱਟ ਦਿਤਾ ।
ਫੇਰ ਰਾਵਣ ਦੌੜ ਨੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ, ਕਪੀ ਦਲ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ,

ਉਸ ਦਾ ਬੜਾ ਸੰਘਾਰ ਕੀਤਾ । ਰਾਵਣ ਖੰਡਾ, ਬਰਛੀ ਅਤੇ ਜੰਬੂਟੇ ।
ਆਦਿ ਨਾਲ ਪ੍ਰਹਾਰ ਕਰਨ ਲਗਾ ।

There upon Ravana became enraged, maddened
in martial frenzy, he assaulted
Rama, the incarnate, with a venomous
weapon. With a single shaft, Rama the
incarnate cut his weapon in betwixt, with
ragained fury, Ravana made fierce attack
on the Kapī host, with double edged scimitar,
Sabre and Jambua, all at once.

609

ਚਬੋਲਾ ਸਵੇਯਾ ॥

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਰਾਜ ਸਰਾਸਨ ਲੈ ਰਿਸ
ਠਾਨ ਘਨੀ ਰਨ ਬਾਨ ਪ੍ਰਹਾਰੇ॥
ਬੀਰਨ ਮਾਰ ਦੁਸਾਰ ਗਏ
ਸਰ ਅੰਬਰ ਤੇ ਬਰਸੇ ਜਨ ਓਹੇ ॥
ਬਾਜ ਗਜੀਰਥ ਸਾਜ ਗਿਰੇ
ਧਰ ਪੱਤ੍ਰ ਅਨੇਕ ਸੁਕਉਣ ਗਨਾਵੇ॥
ਫਾਗਨ ਪਉਣ ਪ੍ਰਚਡ ਬਹ
ਬਨ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਜਨ ਪੜ੍ਹ ਉਡਾਵੇ ॥

ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਰਾਜ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਧਨੁਖ ਲੈ ਕੇ,
ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰ ਕੇ, ਅਜਿਹੇ ਬਾਨ ਮਾਰੇ
ਕਿ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਦੁਸਾਰ ਪਾਰ ਕਰ ਗਏ । ਤੀਰ ਇਉਂ ਬਰਸੇ ਜਿਵੇਂ ਅੰਬਰ
ਤੋਂ ਗੜੇ ਵਰ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਘੋੜੇ, ਹਾਥੀ ਰੱਥ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਜ
ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਡਿਗ ਪਿਆ ਜਿਹੜਾ ਗਿਨਣਾ ਕਠਿਨ
ਹੈ, ਪਰ ਇਉਂ ਕਹੇ ਜਿਵੇਂ ਫਗਨ ਦੀ ਤਿਖੀ ਪਉਣ, ਬਨ
ਦੇ ਪੱਤੇ ਆਦਿ ਉਡਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਤੀਰਾਂ ਨੇ ਦੈਂਤਾਂ
ਨੂੰ ਉਡਾ ਦਿਤਾ ।

There upon, Rama, the incarnate, with all the physical and divine powers at his command, twanged the formidable bow and discharged volleys of arrows on the enemy, like hail-storm, which pierced the enemy through and through. The horses, elephants, chariots, the armours and innumerable host of demons fell on the ground like fall of leaves with the winter wind storm.

610

ਸਵੇਯਾ ਛੇਦ ॥

ਰੋਸ ਭਰਯੋ ਰਨ ਮੋ ਰਘੁਨਾਥ
ਸੁ ਰਾਵਨ ਕੋ ਬਹੁਬਾਨ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥
ਸੁੰਦਰ ਨੈਕ ਲਗਯੋ ਤਿਨਕੋ
ਤਨ ਵੇਰ ਜਿਹੋ ਤਨ ਪਾਰ ਪਧਾਰੇ ॥
ਬਾਜ ਗਜੀ ਰਥ ਰਾਜ ਰਥੀ
ਰਣ ਭੂਮਿ ਗਿਰੇ ਇਹ ਭਾਂਤ ਸੰਘਾਰੇ ॥
ਜਾਨੋ ਬਸੰਤ ਕੋ ਅੰਤ ਸਮੇਂ
ਕਦਲੀ ਦਲ ਪਉਨ ਪ੍ਰਚੰਡ ਉਖਾਰੇ ॥

ਰਾਮ ਨੂੰ ਰਣ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਹੁਸਾ ਆਇਆ । ਉਨਾਂ ਨੇ ਰਾਵਨ ਨੂੰ ਬੜੇ ਤੀਰ ਮਾਰੇ । ਜਿਹੜੇ ਰਾਵਨ ਨੂੰ ਲਗਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਲੰਘ ਗਏ । ਘੋੜੇ, ਹਾਥੀ, ਰਥ, ਰਥੀ ਨੂੰ ਚਲਾਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਇਉਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡੇਗ ਦਿਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਬਸੰਤ ਦੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ, ਕੇਲਿਆਂ ਦੇ ਰੁਖ, ਹਨੇਰੀ ਨਾਲ ਜੜਾਂ ਤੋਂ ਪਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

Maddened with martial fury, Rama, the incarnate, showered and aimed arrows on Ravana, the demon king, which pierced across his body. His horses, elephants, chariots

and drivers all fell inert on the ground
as the plumes of bananas are rooted out
by the whirlwinds or wind storms at the end
of spring season.

611

ਧਾਰਿ ਪਰੋ ਕਰ ਕੰਧ ਬਨੇ ਚਰ
ਹੈ ਤਿਨ ਕੇ ਜੀਅ ਰੋਸ ਜਗਯੋ ॥
ਕਿਲਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਪਰੋ ਚਹੂੰ ਘਾਟਣ
ਛਾਡ ਹਠੀ ਨਹਿ ਏਕ ਭਰਯੋ ॥
ਗਹਿ ਬਾਨ ਕਮਾਨ ਗਦਾ ਬਰਛੀ
ਉਤ ਤੇ ਦਲ ਰਾਵਨ ਕੋ ਏਮਗਯੋ ॥
ਭਟ ਜੂਝ ਜੂਝ ਗਿਰੋ ਧਰਣੀ
ਦਿਜ ਰਾਜ ਭ੍ਰਮਯੋ ਸਿਵ ਧਯਾਨ ਡਿਗਯੋ ॥

ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਲਾਲ ਪੀਲੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਬਾਂਦਰ, ਦੌੜਾਂ ਉਤੇ ਜਾ
ਪਏ । ਕਿਲਕਾਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਤੇ ਪੁਕਾਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੇ ਦੌੜਾਂ ਨੂੰ ਚੋਰਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸ
ਨੂੰ ਨੱਸਨ ਨਾ ਦਿਤਾ । ਤੀਰ, ਕਮਾਨ, ਗੱਦਾ ਅਤੇ
ਬਰਛੀ ਆਦਿ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਹੱਥ ਆਇਆ ਲੈ ਕੇ
ਰਾਵਨ ਦੇ ਦੱਲ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਬੜੇ ਯੋਧੇ ਜੂਝ ਜੂਝ
ਕੇ ਡਿਗ ਪਏ । ਰਾਵਣ ਚਕਰਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ
ਡਿੱਗ ਪਿਆ ।

Infuriated with rage, the Vanaras host,
attacked the demons and besieged them.
Cheerfully and with shouts of joy, not a
single demon was able to escape.
Most furiously they hurled daggers and other weapons
at them. The great warriors rushed against
each other and fell dead on the ground.
Astounded and confused Ravana also fell down
unconscious.

612

ਜੁਝ ਅਜੁਝ ਗਿਰੇ ਭਟਵਾਤਨ
 ਗਾਇਨ ਅਵਿ ਘਨੇ ਭਿਭਰਾਨੇ ॥
 ਜਧੁਕ ਗਿਰਾ ਪਿਧਾਚ ਨਿਸਾਚਰ
 ਕੁਲ ਲਿਰੇ ਧਨ ਸਿਹਿ ਰਿਹਸਾਨੇ ॥
 ਕਾਪ ਉਨੀ ਸੁ ਦਿਸਾ ਕਿਦਿਸਾ
 ਦਿਗ ਪਾਲਨ ਫੇਰ ਪੁਲੈ ਘਨ ਮਾਨੇ ॥
 ਕੂਮਿ ਅਕਾਸ ਉਦਾਸ ਭਵੇ ਗਨ
 ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਕੂੜੇ ਭਹਰਾਨੇ ॥

ਥਰੇ ਧਰੇ ਜੁਝ ਜੁਝ ਕੇ ਭਿੰਗ ਪਏ, ਖੜਿਆਂ ਦਾ ਘਾਤ
 ਹੋਇਆ । ਧਰੇ ਸਿਧ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾ ਗਏ । ਤੇ ਦਾਇਕ ਹੋ
 ਗਏ । ਗਿਰਤ, ਕੁਝ, ਪ੍ਰੇਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਖਸੀ ਜਾਨਵਰ, ਖੁਸ਼ੀ
 ਵਿਚ ਭਿਰਨ ਲਗੇ । ਸਾਰੀਆਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਕੰਬ ਉਨੀਆਂ, ਇਉਂ
 ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਪੂਲੇ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ
 ਉਦਾਸੀ ਛਾ ਗਈ । ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਦੈਤ ਸਭਨਾ ਵਿਚ ਵਿਆਕੁਲਤਾ
 ਅਤੇ ਭੇ ਛਾ ਗਿਆ ।

Many a mighty heroes fell fighting furiously.
 Many were savagely killed and ruined.
 Terrific alarm, consternation and dreadful
 flight possessed every one. Jacais, goblins
 and imps rejoiced in delight. All the four
 regions vexed, trembled and shook with
 fear, as if dooms day had arrived. The earth
 and heaven shuddered in alarm, and were
 dismayed. The gods and demons all shivered
 in anguish.

613

ਰਾਵਣ ਦੋਸ ਭਰਯੋ ਰਨ ਮੇ
 ਰਿਸ ਸੋ ਸਰ ਓਘ ਪ੍ਰਓਘ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥
 ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਦਿਸਾ ਬਿਦਿਸਾ
 ਸਭ ਓਰ ਰੁਕੇ ਨਹਿ ਜਾਤ ਨਿਹਾਰੇ ॥
 ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਰਾਜ ਸਰਾਸਨ ਲੈ ਛਿਨ
 ਮੇ ਛਡ ਕੇ ਸਰ ਪੁੰਜ ਨਿਵਾਰੇ ॥
 ਜਾਨਕ ਭਾਨ ਉਦੇ ਨਿਸ ਕੇ ਲਖ ਕੇ
 ਸਥ ਹੀ ਸਮਤੇਜ ਪਧਾਰੇ ॥

ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਸਾ ਚੜ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਹੋਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ
 ਇੱਕਠੇ ਕਰ ਕੇ ਕਈ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ, ਇਕੋ ਵਾਰਗੀ ਚਿੱਲੇ
 ਚੜਾਨਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਧਰਤੀ ਅਕਾਸ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ
 ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਭੇ ਭੀਤ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ ।
 ਰਾਮ ਨੇ ਝਟ ਪਟ ਧਨੁਖ ਉਠਾ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾਏ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਦੇ
 ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਸਟ ਦਿਤਾ । ਰਾਮ ਨੇ ਐਨੇ ਤੀਰ ਛੱਡੇ ਕਿ
 ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਿਆਂ, ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ ਸਮਝ, ਦੰਵੇ ਧਿਰਾਂ
 ਲੜਾਈ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ।

Ravana, the demon king also got violent, and
 let fly incessant volleys of arrows. Earth,
 heaven and all the regions got frightened
 and alarmed. Nothing was visible. The
 heroic Rama, instantly took up his formidable
 bow, with great skill and prowess he
 destroyed Ravana's venomous arrows in between,
 by incessant showers of his piercing
 arrow. Rama, the incarnate, showered the
 arrows continuously and repeatedly. The

bright Sunshine turned into pitch darkness.
The troops of both the sides retired to
their camps.

614

ਰੋਸ ਭਰੇ ਰਨ ਮੇਂ ਰਘੁਨਾਥ
ਕਾਮਨ ਲੈ ਬਾਨ ਅਨੇਕ ਚਲਾਏ ॥
ਬਾਜ ਗਜੀ ਗੱਜ ਰਾਜ ਘਨੇ
ਰਥ ਰਾਜ ਬਨੇ ਕਰ ਰੋਸ ਉਡਾਏ ॥
ਜੇ ਦੁਖ ਦੇਹ ਕਟੇ ਸੀਯ ਕੇ ਹਿਤ
ਤੇ ਰਨ ਆਜ ਪ੍ਰਤਫ ਦਿਖਾਏ ॥
ਰਾਜਵਿ ਲੋਚਨ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ
ਘਨੇ ਰਨ ਘਾਲ ਘਨੇਘਰ ਘਾਏ ॥

ਰਘੁਨਾਥ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਰੋਸ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਮਨ
ਲੈ ਕੇ ਬੜੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕੀਤੀ । ਬੜੇ ਘੋੜੇ, ਹਾਥੀ, ਰਥ,
ਰਥਵਾਨ, ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਸੁਆਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ
ਡਿੱਗਾਇਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅੱਜ ਸਰੀਰ
ਕੱਟ ਵੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਅੱਜ ਉਹ ਵੀ ਕਰ ਦਿਖਾਨਾ
ਹੈ । ਇਉਂ ਸੋਚ ਕੇ ਵਲ ਨੇਣਾ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਨੇ ਘਣ ਘੋਰ ਬਦਲਾਂ ਦੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਬਰਸਾਇਆ ।

There upon Rama, the incarnate grew furious,
taking up his formidable bow, he let fly
volleys of arrows. He struck many steeds.
He struck elephants, drivers, chariots and
threw them dead on the ground. He was prepared
to lay down his life for the charming Sita,
but he must do something before sun-set.
Accordingly, Rama, the lotus-eyed, showered
and rained arrows like dark dense clouds.

ਰਾਵਨ ਹੋਸ ਕਰਮੇ ਗਚੀਯੋ
 ਹਨ ਜੋ ਲਹਿ ਬੇ ਮੁਖ ਮੇਨ ਕਥਾਨੀ ॥
 ਆਪ ਹੀ ਰਾਜ ਪਰਕਾਰ ਹਨੀ
 ਹਰਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਨਦਨ ਜੋ ਹਨ ਠਾਨਯੋ ॥
 ਚਾਚਕ ਮਾਰ ਕਦਾਇ ਤੁਰਨ
 ਜਾਇ ਪਰਿਯੋ ਕਛੁ ਤੁਮ ਨਾ ਮਾਨਯੋ ॥
 ਬਾਨਨ ਤੇ ਬਿਹ ਬਾਨਨ ਤੇ
 ਮਨ ਮਾਰਤ ਕੇ ਹਥ ਹੋਹ ਜਿਹਾਨੀ ॥

ਰਾਵਨ ਭੁਜ ਵਿਚ ਗਤਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਰਣ-ਯੋਧੇ ਹੋਏ ਆ ਕੇ
 ਸਾਰੀ ਸਨਾ ਨੂੰ ਭਜਾ ਦਿਤਾ । ਆਪ ਹੀ ਹੋਥ ਨੂੰ ਘੇਰਾ
 ਹੋਇਆ, ਹਥਿਆਰ ਲੇ ਕੇ, ਸਿਧਰ ਰਾਮ ਸੀ ਚਿਹਣ ਨੂੰ ਭੇਦਾ
 ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਰੰਧ, ਰਾਮ ਦੇ ਤੀਰਾ ਨੇ ਨਕਾਰਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਉਹ
 ਚਾਚਕ ਮਾਰ ਕੇ ਘੋੜ ਨੂੰ ਲੜਾ ਕੇ, ਨਿਧੜਕ ਹੋ ਕੇ
 ਰਾਮ ਵੱਲੋਂ ਧਾਇਆ । ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਘੋੜਾ ਤੀਰਾ ਨਾਲ ਵਿਨੁਆ ਗਿਆ
 ਤਾਂ ਉਹ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਨਸ਼ੇ ਪਿਆ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਦੜਿਆ ।

Ravana, the demon king, rushed forward with
 utmost impetuosity to meet the enemy
 and made a terrible roar. There upon, the
 vanaras fled in all directions. When his
 chariot was smashed and charioteer was slain,
 he mounted a steed and when his steed was
 pierced with sharp arrows he rushed forth towards
 Rama, the incarnate, to put him to sword.

616

ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨੰਦਨ ਕੀ ਭੁਜ ਤੋ ਜਬ
 ਫੋਰ ਸਿਰਾਸਨ ਬਾਨ ਉਡਾਨੇ ॥
 ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਪਤਾਰ ਚਰ੍ਹੂ ਚੱਕ
 ਪੁਰ ਰਹੇ ਨਹੀ ਜਾਤ ਪਛਾਨੇ ॥
 ਤੋਰ ਸਨਾਹ ਸੁਬਾਹਨ ਕੇ ਤਨ
 ਆਹ ਕਰੀ ਨਹੀ ਪਾਰ ਪਰਾਨੇ ॥
 ਛੇਦ ਕਰੋਟਨ ਓਟਨ ਕੋਟ
 ਅਟਾਨ ਮੋ ਜਾਨਕੀ ਬਾਨ ਪਛਾਨੇ ॥

ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨੰਦਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀ ਸਾਲੀ ਬਾਂਹਵਾਂ ਨੇ, ਜਦੋਂ
 ਧਨੁਖ ਨੂੰ ਟੁੰਕਾਰਿਆ ਅਤੇ ਤੀਰ ਉਡਾਏ, ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਅਕਾਸ
 ਅਤੇ ਚਾਰੋਂ ਚੱਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਧੇਰਾ ਛਾ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੱਥ
 ਪਸਾਰਿਆ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ। ਰਾਮ ਦੇ ਤਿਖੇ ਤੋ
 ਨੌਕੀਲੇ ਤੀਰ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਕਟ ਕੇ, ਰਾਵਨ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਾਰ
 ਕਰ ਗਏ। ਪਰ ਰਾਵਨ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਨ ਪੱਹੇ। ਉਹ ਤੀਰ ਸਰੀਰ
 ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਕਰੋੜਾਂ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਛੇਦਦੇ ਹੋਏ ਜਾਨਕੀ ਕੋਲ ਜਾ
 ਪਏ। ਅਟਾਰੀ ਉੱਤੇ ਖੜੀ ਜਾਨਕੀ ਨੇ ਰਾਮ ਦੇ ਬਾਨ ਪਹਿਚਾਣ ਲੀਤੇ।

Shri Raghunandan, took up his formidable
 bow, with all the physical and divine
 powers at his command, he twanged the bow
 terribly, and volleyed forth incessant
 showers of arrows. The earth, sky and the
 whole creation got siezed with terror. The
 sharp arrows of Rama, the incarnate, pierced
 his arms and armour, passed through his

body, piercing innumerable walls of the fort, reached Janaki. Janaki who was standing on the attic, rightly recognised the arrows of Rama, the incarnate.

617

ਸ੍ਰੀ ਅਸੁਰਾਰਦਨ ਕੇ ਕਰਕੇ
ਜਿਨ ਏਕ ਹੀ ਬਾਨ ਬਿਖੇ ਤਨ ਚਾਖਯੋ ॥
ਭਾਜਸਕਿਯੋ ਨ ਭਿਰਯੋ ਹਨ ਕੋ
ਛਟ ਏਕ ਹੀ ਆਇਧਰਾਪਰ ਰਾਖਯੋ ॥
ਛੇਦ ਸਨਾਹ ਸੁਬਾਹਨ ਕੋ ਸਰ
ਚਿਟਨ ਕਟ ਕਰੋਟ ਨ ਨਾਖਯੋ ॥
ਸੁਆਰ ਜੁਝਾਰ ਅਪਾਰ ਹਠੀ
ਰਨ ਹਾਰ ਗਿਰੇ ਧਰ ਹਾਇ ਨ ਭਾਖਯੋ ॥

ਅਸੁਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਰਾਵਣ, ਦੈਤ ਦੇ ਹਥੀ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸਿਆਲਾ ਤੀਰ ਚੱਖ ਲੈਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਨੱਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਹਠੀ ਦਾ ਇਕੋ ਤੀਰ ਮਾਰ ਗਿਰਾਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਹਠੀ ਨੂੰ ਰਾਮ ਦੇ ਤਿਖੇ ਬਾਣਾਂ ਨੇ, ਉਸ ਦੇ ਕਵਜ ਆਦਿ ਨੂੰ ਛੇਦ ਕੇ ਵਿਨ ਦਿਤਾ। ਉਹ ਯੋਧਾ ਜੁਝਦਾ ਹੋਇਆ, ਹਾਰ ਕੇ, ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਹਾਇ ਤੱਕ ਨ ਕਹੀ।

The demon king Ravana, was known for his might and valour, he would strike off a person with one shaft, and never let him escape. One and only one arrow of Ravana was enough to crush any one. But that mightiest warrior was fatally pierced with the sharp arrow of Rama, the incarnate. The arrows perforated and bored through his armour and penetrated into his huge and bulky body.

Thus, the valient warrior, utterly defeated
fell down on the ground after waging a wild
battle. But he never repented.

618

ਆਨ ਅਰੇ ਸੁ ਮਰੇ ਸਬ ਹੀ ਭਟ
ਜੀਤ ਬਚੇ ਰਨ ਛਾਡ ਪਰਾਨੇ ॥
ਦੇਵ ਅਦੇਵਨ ਕੇ ਜਿਤੀਯਾ ਰਨ
ਕੋਟ ਹਤੇ ਕਰ ਰੋਕ ਨ ਜਾਨੇ ॥
ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਰਾਜ ਪ੍ਰਗਾਕ੍ਸ਼ ਕੋ ਲੱਖ
ਤੇਜ ਸੰਬੂਹ ਸਬੇ ਭਹਰਾਨੇ ॥
ਓਟਨ ਕੂਦ ਕਰੋਟਨ ਫਾਧ
ਸੁ ਲੰਕਹਿ ਛਾਡ ਬਿਲੰਕ ਸਿਧਾਨੇ ॥

ਜਿਹੜੇ ਆ ਕੇ ਲੜੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਯੋਧੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਕਰਕੇ ਮਾਰੇ
ਗਏ । ਜਿਹੜੇ ਬੱਚ ਗਏ ਉਹ ਰਣ-ਭੂਮੀ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜ ਗਏ ।
ਦੌੜਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਨ ਵਾਲੇ ਦੇਵਤਾ-ਰਾਮ ਨੇ, ਕਰੌੜਾਂ ਦੌੜਾਂ ਦਾ ਘਾਤ
ਕੀਤਾ । ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ।
ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਬੀਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਅਨੰਤ ਬਲ ਦਿਖਾਇਆ ।
ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ । ਕਰੌੜਾਂ ਹੀ ਦੌੜ ਲੰਕਾ
ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਟੱਪ ਗਏ ।

All the mighty warriors, who took up arms
against Rama, the incarnate, were up to
sword accordingly. The remanent, left the
battlefield and took to heels. Rama, the
victorious destroyed and slaughtered
innumerable demons. But all insignificant as
compared to the most unyielding, wild demon
like Ravana. Thereupon Rama, the incarnate

exhibited his excellent divine powers, infinite, eternal, strength and vigour. Every one became panicky and terror stricken. Innumerable demons left Lanka and went across the ocean.

619

ਰਾਵਨ ਰੋਸ ਭਰਯੋ ਰਨਮੋ
ਗਹਿ ਬੀਸਹੂ ਬਾਹਿ ਹਥਿਆਰ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥
ਭੁਮਿ ਅਕਾਸ ਦਿਸਾ ਬਿਦਿਸਾ
ਚੱਕ ਚਾਰ ਚੁਕੇ ਨਹੀ ਜਾਤ ਨਿਹਾਰੇ ॥
ਫੋਕਨ ਤੇ ਫਲ ਤੇ ਮਧ ਤੇ
ਅਧ ਤੇ ਬਧ ਕੇ ਰਣ ਮੰਡਲ ਡਾਰੇ ॥
ਛਤ ਧੁਜਾ ਬਰ ਬਾਜ ਰਬੀ
ਰੱਬ ਕਾਟ ਸਬੈ ਰਘੁਰਾਜ ਉਤਾਰੇ ॥

ਰਾਵਨ ਨੂੰ ਬੜਾ ਗੁਸਾ ਚੜਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਵੀਹਾਂ ਹੀ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਪਕੜ ਕੇ ਪ੍ਰਹਾਰ ਕੀਤਾ । ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ ਅਤੇ ਚਾਰ ਚੱਕ ਚਲਨੇ ਚੁੱਕ ਗਏ । ਕੁਝ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਸੀ । ਤਦ ਰਘੁਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਣੀਆਲੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਛਤੂ ਗਿਰਾ ਦਿਤਾ, ਝੰਡਾ ਡੇਗ ਦਿਤਾ, ਘੋੜਾ ਮਾਰ ਦਿਤਾ, ਰਬ ਟਕੜੇ ਟਕੜੇ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਇਉਂ ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਰ ਗਿਰਾਇਆ । ਰਾਮ ਨੇ ਰਾਵਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਇਉਂ ਸੁਟ ਦਿਤਾ ਜਿਵੇਂ ਫਲ ਦੇ ਫੋਕ ਨੂੰ ਸੁਟ ਦੇਈਦਾ ਹੈ ।

In terrible wrath, Ravana, wrought havoc, by assaulting with weapons held in his twenty arms. Earth, sky and all the regions were terror stricken and stood aghast. There upon, Rama, the incarnate, with his sharp arrows stroke off the royal embralla of Ravana, the demon king, smote the banner, pierced the horse,

crushed the chariot, and smashed the charioteer.
In this manner, Ravana was thrown on the
ground violently like peel of the fruit.

620

ਰਾਵਨ ਚੋਪ ਚਲਯੋ ਚਪੁਕੈ
ਨਿਜ ਬਾਜ ਬਹੀਨ ਜਥੇ ਰਥ ਜਾਨਯੋ ॥
ਦਾਲ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਗਦਾ ਬਰਛੀ ਗਹਿ
ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨੰਦਨ ਸੋ ਰਨ ਠਾਨਯੋ ।
ਧਾਇ ਪਰਯੋ ਲਲਕਾਰ ਹਠੀ
ਕਪਿ ਪੰਜ ਨ ਕੋ ਕਛੁ ਤ੍ਰਾਸ ਨ ਮਾਨਯੋ ॥
ਅੰਗਦ ਆਦਿ ਹਨਵੰਤ ਤੇ ਲੋ ਭਟ
ਕੋਟ ਹਤੇ ਕਰ ਏਕ ਨ ਜਾਨਯੋ ॥

ਰਾਵਣ ਨੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਰੱਥ ਦੇ ਘੋੜੇ ਮਾਰੇ
ਗਏ ਹਨ । ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਰੋਧ ਚੜਿਆ । ਉਹ ਗਦਾ,
ਤ੍ਰਿਸੂਲ, ਬਰਛੀ ਆਦਿ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਰਘੁਨੰਦਨ ਉਤੇ, ਹਮਲਾ ਕਰਨ
ਲਈ ਦੌੜਿਆ । ਉਹ ਗਰਜਦਾ ਅਤੇ ਲਲਕਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਪਿ ਦਲ
ਉਤੇ ਜਾ ਪਿਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੰਤ ਕਪਿ ਦਲ ਤੋਂ ਜਰਾ ਵੀ ਭੈ ਨਾ
ਆਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਅੰਗਦ ਅਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਆਦਿ ਕਈ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ
ਮਾਰ ਗਿਰਾਇਆ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ
ਸਮਝਿਆ ।

When Ravana saw that he was rendered without
chariot, and his horses were slain, he maddened
in fury. He took up, a club, a trisul, and
a dagger, thundering and challenging, he
assaulted the kapi host. He was not afraid
of the infinite vast host of the kapias. He
killed Angada, Hanumana and innumerable other
warriors but all these were insignificant
to him.

621

ਰਾਵਣ ਕੋ ਰਘੁਰਾਜ ਜਥੈ ਰਣ
 ਮੰਡਲ ਆਵਤ ਮੱਧ ਨਿਰਾਰਯੋ ॥
 ਬੀਸ ਸਿਲਾ ਸਿਤ ਸਾਧਕ ਲੈ
 ਕਰ ਕੋਪ ਵਡੇ ਉਰ ਮੱਧ ਪ੍ਰਹਾਰਯੋ ॥
 ਭੇਦ ਚਲੇ ਮਰਮ ਸਬਲ ਕੋ ਸਰ
 ਪੁਣ ਨਦੀ ਸਰ ਬੀਰ ਪਖਾਦਯੋ ॥
 ਅਗੇ ਹੀ ਬੋਗ ਚਲਯੋਹਠ ਕੋ
 ਭਟ ਧਾਮ ਕੋ ਕੁਲ ਨ ਨਾਮ ਉਚਾਰਯੋ ॥

ਰਘੁਰਾਜ ਨੇ ਜਦੋਂ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਯੁਧ ਕੁੰਮੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਿਆਂ
 ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਵੀਰ ਚਿਟੇ ਡੀਰ, ਸਿੱਲ ਉਤੇ ਘਸਾ ਕੇ, ਬੜੇ
 ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਖਰੋਸ਼ ਨਾਲ, ਕਸ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ।
 ਡੀਰ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਡਹੂ ਦੀ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਨਹਾਤੇ ।
 ਰਾਵਣ ਹਠੀ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਚੁਘਾੜਦਾ, ਅਗੇ ਹੀ ਅੱਗ ਯੋਧਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ
 ਭਜਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਕੁਲ ਕੇ ਵੀ ਪਿਛੇ ਮੁੜਨ ਯਾ ਘਰ ਪਰਤ ਜਾਣ
 ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ।

On beholding, Ravana, the demon king, rushing
 forth towards the battlefield, Rama, the
 incarnate, took up twenty white arrows, sharpened
 them on a stone, aimed them towards his chest with
 tremendous vigour and valour. The sharp
 arrows pierced his heart, tore his body and
 bathed in the stream of gore. The arrogant
 and most haughty, Ravana, the demon king
 uproariously and screamingly sallied forth
 in consonant to a mighty warrior, never for
 a moment he thought of repairing or retracting
 his steps.

622

ਹੋਸ ਭਰਯੋ ਰਨ ਮੋਂ ਰਘੁਨਾਥ
 ਸੁਧਾਨ ਕੇ ਬੀਚ ਸਰਾਸਨ ਲੋਕੇ ॥
 ਪਾਚਕ ਪਾਇ ਹਟਾਇ ਦਯੋ
 ਤਹਿ ਬੀਸਹੂੰ ਬਾਂਹ ਬਿਨਾ ਉਹ ਕੈ ਕੈ ॥
 ਦੇ ਦਸ ਬਾਨ ਬਿਮਾਨ ਦਸੋ ਸਿਰ
 ਕਟਿ ਦਏ ਸਿਫ ਲੋਕ ਪਠੇ ਕੈ ॥
 ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਰਾਜ ਬਰਯੋ ਸੀਯ ਕੋ
 ਬਹੁਰੋ ਜਨ ਜੁਧ ਸੁਖੰਬਰ ਜੈ ਕੈ ॥

ਹੁੱਸੇ ਭਰੇ ਜੋਸ ਨਾਲ ਰਘੁਨਾਥ ਨੇ, ਧਨੁਖ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਉਚੇ ਸਾਰੇ
 ਦੌਤ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ । ਉਸ ਭਿਆਨਕ ਦੌਤ ਨੂੰ ਪੰਜ ਕਦਮ
 ਪਿਛੇ ਹਟਾ ਦਿਤਾ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਵੀਹ ਦੀਆਂ ਵੀਹ ਬਾਂਹਵਾਂ ਕਟ
 ਦਿਤੀਆਂ । ਦਸ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਦਸੋ ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ
 ਪੁਲੋਕ ਭੇਜ ਦਿਤਾ । ਇਉਂ ਰਘੁਰਾਜ ਨੇ ਸੀਤਾ ਸੁਖੰਬਰ ਲਈ ਦੂਸਰਾ
 ਯੁਧ ਕਰਕੇ, ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ।

In terrible wroth and frenzy, Raghunath took
 up his formidable bow, and let fly his
 arrows into the depth of the navals of the
 huge and enormous demon and threw him five
 steps back. With each shaft he stroke off
 his twenty arms, one by one, with the other
 ten shafts he cut off his ten huge heads,
 and lay him dead on the ground. In this
 manner, winning the victory, for the second
 time, for Swambra, Rama, the incarnate,
 secured Sita.

ਅਥ ਮੰਦੋਦਰੀ ਸਮੋਧ ਬਭੀਛਨ ਕੋ ਲੰਕ ਰਾਜਦੀਸੇ ॥
ਸਵੈਯਾ ਛੰਦ ॥ ਸੀਤਾ ਮਿਲਬੇ ਕਥਨੰ ॥

623

ਇੰਦ੍ਰ ਭਰਾਕੁਲ ਥੇ ਜਿਹ ਕੇ ਡਰ
ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰ ਹੋਤ ਭਯ ਭੀਤੋ ॥
ਲੂਟ ਲਯ ਧਨ ਜੋਕ ਧਨੇਸਕੋ
ਬ੍ਰਹਮ ਹੁਤੋ ਚਿਤ ਮਨੋ ਨਚੀਤੋ ॥
ਇੰਦ੍ਰ ਸੇ ਭੂਮ ਅਨੇਕ ਲੁਰੇ
ਇਨ ਸੋ ਫਿਰ ਕੈ ਗਹ ਜਾਤ ਨ ਜੀਤੋ ॥
ਸੋ ਰਨ ਆਜ ਭਲੇ ਰਘੁਰਾਜ
ਸੁ ਜੁੱਧ ਸੁਯੋਧਰ ਕੋ ਸੀਯ ਜੀਤੋ ॥

ਉਹ ਰਾਵਣ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਇੰਦ੍ਰ ਵੀ ਥਰ ਥਰ ਕੰਬਦਾ ਸੀ ।
ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ ਡਰਦੇ ਸਨ । ਜਿਸ ਨੇ ਕੁਬੇਰ ਵਰਗੇ ਦਾ ਧਨ ਲੁੱਟ
ਲਿਆ ਸੀ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੀ ਜਿਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਉਣ ਉੱਤੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਸੀ । ਉਹ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਰਾਵਣ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰ ਵਰਗਾ ਯੋਧਾ-ਜਿਸ
ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਲੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ ਪਰ
ਜਿੱਤ ਨ ਸਕੇ-ਫਤਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਕਰ ਸਕਿਆ । ਉਹ ਰਾਵਣ ਅਜ
ਰਘੁਰਾਜ ਦੇ ਹਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ । ਅਤੇ ਰਘੁਬੀਰ ਨੇ ਜੁਧ-ਸੁਯੋਧਰ
ਜਿੱਭ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਵਰਿਆ ।

The mighty Ravana, from whom Indra the
invincible shuddered. The sun and moon also
quivered. Who ransacked Kubera of his vast
treasures. Even Brahma kept silent at his
thought. Whom Indra, the invincible-who conquered
innumerable unconquerable kings-could not conquer.
Whose sway was acknowledged by all kings, was
to-day conquered by Rama, the incarnate. In this
manner Raghu Raj won the victory of Swambra for
the second time to wed charming Sita.

624

ਅਲਕਾ ਛੱਦ ॥

ਚਟ ਪਟ ਸੈਣ ਖਟ ਪਟ ਭਾਜੇ ॥

ਝਟ ਪਟ ਜੁਝਯੋ ਲਖ ਰਣ ਰਾਜੇ ॥

ਸਟ ਪਟ ਭਾਜੇ ਅਟ ਪਟ ਸੂਰ ॥

ਝਟ ਪਤ ਬਿਸਰੀ ਘਟ ਪਟ ਹੂਰ ॥

ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਰਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਏਧਰ ਓਧਰ ਭਜ ਗਈ ।
 ਰਣ ਵਿਚ ਝਟ ਪਟ ਕਈ ਰਾਜੇ ਲੜ ਕੇ ਜੂਝ ਗਏ । ਕਈ
 ਸੂਰਮੇ ਭੱਜ ਗਏ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਲੰਕਾ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਨਾਰੀਆਂ
 ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਈਆਂ ।

After the death of heroic Ravana, the demon
 host scattered about and dispersed. Many a
 brave warriors still fought to the end. The
 remanent warriors dispersed. Hearing of
 the death of Ravana, the beautiful and respected
 woman of Lanka came out of the palaces.

625

ਚਟ ਪਟ ਪੈਨੇ ਖਟ ਪਟ ਲੋਕ ॥

ਰਣ ਤਜ ਸੂਰ ਸਰ ਧਰ ਬੰਕੇ ॥

ਝਲ ਹਲ ਬਾਰੇ ਨਰ ਬਰ ਨੈਣੇ ॥

ਧਕ ਧਕ ਉਚਰੇ ਭਕ ਭਕ ਬੋਣੇ ॥

ਝਟ ਪਟ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਜਿਥੇ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਸੀ । ਯੁਧ ਨੂੰ
 ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਯੋਧੇ ਸਿਰ ਸੁਟ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ । ਸਭਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ
 ਵਿਚ ਅਥਰੂ ਡਲ੍ਹਕ ਰਹੇ ਸਨ । ਧੜਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਉਹ
 ਵੈਣ ਪਾਣ ਲਗੀਆਂ ।

The Raksbasa women emerged out and arrived at the battlefield, where the warriors, after ceasing the battle and laying down the arms, were seated in great distress. There were tears in all the eyes. Overwhelmed with sorrow, grief and immense pain they lamented bitterly.

626

ਨਰ ਬਰ ਰਾਮੋ ਬਰ ਨਰ ਮਾਰੋ ॥
 ਝਟ ਪਟ ਬਾਰੇ ਕਟ ਕਟ ਡਾਰੋ ॥
 ਤਬ ਸਭ ਭਾਜੇ ਰਖ ਰਖ ਪ੍ਰਾਣੇ ॥
 ਖਟ ਪਟ ਮਾਰੋ ਝਟ ਪਟ ਬਾਣੇ ॥

ਤਦ ਰਾਮ ਨੇ ਬਾਨਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਜਿਨ੍ਹੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੈਤ ਹਨ, ਤੁਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਕੱਟ ਦਿਓ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਓ । ਤਦ ਸਾਰੇ ਰਾਖਸ਼ ਪ੍ਰਾਣ ਬਚਾ ਕੇ ਨਸ ਗਏ । ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ।

Rama, the incarnate asked the vanaras to cut the arms of the rest of mighty demons, and to put them to sword. All the demons fled away for life. Many demons were killed with arrows.

627

ਚਟ ਪਟ ਰਾਨੀ ਸਟ ਪਟ ਧਾਈ ॥
 ਰਟ ਪਟ ਰੋਵਤ ਅਟ ਪਟ ਆਈ ॥
 ਚਟ ਪਟ ਲਾਗੀ ਅਟ ਪਟ ਪਾਯੀ ॥
 ਬਰ ਬਰ ਨਿਰਖੇ ਰਘੁਬਰ ਰਾਯੀ ॥

ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਰਣ
ਭੂਮੀ ਵਿਚ, ਜ਼ਾਰ ਜ਼ਾਰ ਰੋਂਦੀ ਹੋਈ ਆਈ । ਚਟ ਪਟ ਰਾਮ
ਦੇ ਪੈਰੀ ਪੈ ਗਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । ਬਾਰ
ਬਾਰ ਰਘੁਬੀਰ ਵੰਨੇ ਦੇਖਣ ਲਗੀ ।

In the meantime, Mandodri, the chief of the
beloved queens of Ravana, arrived at the
battlefield, lamenting bitterly in heart-
rending sorrow. She fell down at the feet of
Rama, the incarnate, who had destroyed Ravana,
and looked at him repeatedly.

628

ਚਟ ਪਟ ਲੋਟੇ ਅਟ ਪਟ ਧਰਣੀ ॥
ਕਸ ਕਸ ਹੋਵੇ ਬਰ ਨਰ ਬਰਣੀ ॥
ਪਟ ਪਟ ਡਾਰੇ ਅਟ ਪਟ ਕੇਸੇ ।
ਬਟ ਹਰਿ ਕੂਕੇ ਨਟ ਥਰ ਭੇਸੇ ॥

ਮਹਾਰਾਣੀ ਮੰਦੋਦਰੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਲੋਟ ਗਈ । ਬੜੇ ਦੁਖ ਅਫੇ
ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਨਾਲ ਵਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲਗੀ । ਕੇਸਾ ਨੂੰ ਪੁਟ ਪੁਟ
ਕੇ ਖੋਹਣ ਲਗੀ, ਚੀਕਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਨਾਟਕ ਕਰ ਕਰ ਕੇ
ਰੋਣ ਲਗੀ ।

The chief of the queens, Mandodri, thus
bitterly lamented, the loss of her husband and
fell senseless on the ground. She pulled
her hair in extreme grief and sorrow. She
screamed bitterly and lamented like an
actor.

629

ਚਟ ਪਟ ਚੀਰੇ ਅਟ ਪਟ ਪਾਰੇ ॥
 ਧਰ ਕਰ ਧੁਰੇ ਸਰ ਬਰ ਡਾਰੇ ॥
 ਸਟ ਪਟ ਲੋਟੇ ਖਟ ਪਟ ਕੁੰਮੇ ॥
 ਝਟ ਪਟ ਝੁਰੇ ਘਰ ਹਰ ਘੁੰਮੇ ॥

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਪੜੇ ਪਾੜ ਸੁਟੇ, ਖੋਹ ਸਿਰ ਵਿਚ ਪਾ ਲਈ
 ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਲੋਟਨ ਲਗ ਗਈ । ਮੜ ਮੜ ਕੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ
 ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਝੁਰਨ ਲਗੀ ।

She tore off her clothes, put clay on her
 head, rolled on the ground in tense pain,
 grief and lamented bitterly again and again.

630

ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥

ਜਥੇ ਰਾਮ ਦੇਖੇ ॥ ਮਹਾ ਰੂਪ ਲੇਖੇ ॥
 ਰਹੀ ਨਿਯਾਇ ਸੀਸੇ ॥ ਸਬੇ ਨਾਰ ਈਸੇ ॥

ਜਦੋਂ ਹਾਵਣ ਦੀਆਂ ਗਣੀਆਂ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ
 ਚਿਨ੍ਹਾ ਦਾ ਤੇਜਸਵੀ ਰੂਪ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਏ ।

On beholding, Rama the effulgent, his
 glory and radiance, all the queens of
 Ravana, bowed their heads in reverence.

631

ਲਖੇ ਰੂਪ ਮੋਹੀ ॥ ਫਿਰੀ ਰਾਮ ਦੇਹੀ ॥
 ਦਈ ਤਾਹਿ ਲੋਕਾ ॥ ਜਿਸੇ ਰਾਜ ਟੰਕਾ ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਰੂਪ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹੀ ਉਹ ਮੋਹੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਉਹਨਾਂ
 ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, ਕਿ

ਦਿਹ ਲੰਕਾ ਆਪ ਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਆਵੇ, ਇਸ ਦਾ ਰਾਜ
ਸੰਭਾਲੋ ।

They were captivated to see the winning
radiance of Rama, the effulgent. They solicited
his support, help and protection in managing
and controlling Lanka, in the manner he
held fit.

632

ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਿੱਖਣ ਭੀਨੇ ॥ ਤਰੇ ਨੇੜੁ ਕੀਨੇ ॥
ਤਰੇ ਬਾਰ ਐਸੇ ॥ ਮਹਾਂ ਮੇਘ ਜੇਸੇ ॥

ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਮੋਹਕ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ
ਦੌਤਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਈਆਂ ਜਿਵੇਂ
ਸਾਵਣ ਦੇ ਬੱਦਲ ਬਰਸਦੇ ਹਨ ।

When Rama the most gracious, beheld
them with compassion, the demon, women
folk, wept bitterly with tears like showers
of dense clouds.

633

ਛਕੀ ਰੇਖ ਨਾਰੀ ॥ ਸਰੇ ਕਾਸ ਮਾਰੀ ॥
ਬਿਧੀ ਰੂਪ ਰਾਮੇ ॥ ਮਹਾਂ ਧਰਮ ਧਾਮੇ ॥

ਉਹ ਰਾਮ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਕਾਸ ਦੇ
ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਤ ਰਾਮ ਦੇ
ਰੂਪ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਾਇਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ।

They were enchanted, captivated and
charmed to behold the most elegant,
graceful and winsome personality of Rama,
the incarnation of Vishnu the effulgent.

634

ਤਜੀ ਨਾਥ ਪ੍ਰੀਤ ॥ ਚਭੇ ਰਾਮ ਚੀਤ ॥
ਰਹੀ ਜੋਰ ਨੈਣ ॥ ਕਹੇ ਮੰਦ ਬੈਣ ॥

ਉਨਾ ਨੂੰ ਰਾਵਣ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵਿਸਤ ਗਿਆ । ਰਾਮ ਦਾ ਸਰੂਪ
ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸ ਗਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਦੇਖਣ ਲਗੀਆਂ ਅਤੇ
ਮਿਠੇ ਮਿਠੇ ਬਚਨ ਕਰਨ ਲਗੀਆਂ ।

Love of Kavana, disappeared, vanished,
and went out of their minds. Rama, the
incarnate and most captivating, was rooted
in their hearts. They kept on beholding him
and talked to him in sweet words.

635

ਸੀਯਾ ਨਾਥ ਨੀਕੇ ॥ ਹਰੇ ਹਾਰ ਜੀਕੇ ॥
ਲਏ ਜਾਤ ਚਿਤ ॥ ਮਨੇ ਚੋਰ ਬਿਤੇ ॥

ਸੀਤਾ ਦੇ ਪਤੀ, ਰਾਮ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਇਉਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ
ਨੂੰ ਜਿੱਤੀ ਜਾਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਚੋਰੀ ਕਰੀ ਜਾਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ
ਕੋਈ ਚੋਰ, ਧਨ ਨੂੰ ਚੁਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

Rama the effulgent, Lord of Sita, bewitched,
charmed and stole their hearts as a robber
steals treasures.

636

ਸਬੈ ਪਾਇ ਲਾਗੇ ॥ ਪਤੰ ਦ੍ਰੋਹ ਤਯਾਗੇ ॥
ਲਗੀ ਧਾਇ ਪਾਯੋ ॥ ਸਬੈ ਨਾਰਿ ਆਯੋ ॥

ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਨਾਰੀਆਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਭੁਲ ਗਈਆਂ ਕਿ
ਰਾਮ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਵੇਰੀ ਸਨ । ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ
ਆ ਕੇ ਰਾਮ ਦੇ ਪੈਰੀ ਪਈਆਂ ।

All the women and queens of Ravana,
sallied forth, fell on the honoured feet
of Rama, the incarnate, forgetting all about
his hostility and enmity towards their
Lord Ravana.

637

ਮਹਾਂ ਰੂਪ ਜਾਨੇ ॥ ਚਿਤ ਚੋਰ ਮਾਨੇ ॥
ਚੁਭੇ ਚਿਤ ਐਸੇ ॥ ਸਿਤ ਗਾਇ ਕੇਸੇ ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਕਰ
ਲਿਆ, ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਵਿਨਿਆ ਜਿਵੇਂ
ਚਿਟਾ ਤੀਰ ਵਿੰਨਦਾ ਹੈ ।

The most charming Rama the effulgent,
captivated and pierced their hearts
like a sharp white arrow.

638

ਲਗੇ ਹੇਮ ਰੂਪੰ ॥ ਸਬੈ ਭੂਪ ਭੂਪੰ ॥
ਰੰਗ ਰੰਗ ਨੈਣੰ ॥ ਛਕੇ ਦੇਵ ਗੈਣੰ ॥

ਰਾਮ, ਸਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੀ
ਸੁਨੈਹਰੀ ਪ੍ਰਭਾ ਬੜੀ ਅਨੂਪਮ ਲਗ ਰਹੀ ਸੀ । ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ
ਗਣ ਅਤੇ ਗੰਧਰਵ ਉਨਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਲਗੇ ।

Rama, the effulgent, looked glorious and
radiant and appeared like the king of kings.
All the gods and gandharwas felt delighted
to see his charm.

639

ਜਿਨੇ ਏਕ ਬਾਰੰ ॥ ਲਖੇ ਰਾਵਣਾਰੰ ॥
ਰਹੀ ਮੋਹਣ ਹੂੰ ਕੇ ॥ ਰਹੀ ਦੇਖ ਲੈ ਕੇ ॥

ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ, ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਵੀ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰਨ
ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਦਾ ਸੁੰਦ੍ਰ ਸਰੂਪ ਦੇਖ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਮੋਹਿਤ
ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੇਖਦਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ।

Who so ever beheld, Rama, the effulgent,
the destroyer of Ravana, the demon king,
for even once, he was captivated and
bewitched, and kept on looking upon him
constantly.

640

ਛਕੀ ਰੂਪ ਰਾਮ ॥ ਗਏ ਭੁਲ ਧਾਮ ॥
ਕਰਯੋ ਰਾਮ ਬੰਧ ॥ ਮਹਾਂ ਜੁਧ ਜੋਧ ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਰੂਪ ਉਤੇ ਮੋਹੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਘਰ ਜਾਣਾ ਵੀ ਭੁਲ
ਗਏ । ਰਾਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਨਾ
ਮਹਾਨ ਯੁਧ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ।

Spell bound and exceedingly delighted
they forgot to return home. Rama, the
incarnate consoled them and informed them
the reasons of waging the great war
against Ravana.

641

ਰਾਮ ਵਾਚ ਮੰਦੋਦਰੀ ਪ੍ਰਤਿ ॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥

ਸੁਨੇ ਰਾਜ ਨਾਰੀ ॥ ਕਹਾਂ ਭੁਲ ਹਮਾਰੀ ॥
ਚਿਤੰ ਚਿਤੰ ਕੀਜੋ ॥ ਪੁਨਰ ਦੋਸ਼ ਦੀਜੋ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਰਾਣੀ ਮੇਰੀ
ਭੁਲ ਖਿਆ ਕਰਨੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਯੁਧ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ
ਹੈ । ਚਿਤ ਵਿਚ ਯੁਧ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵਿਚਾਰਨਾ, ਫੇਰ
ਮੈਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਨਾ ।"

Rama, the incarnate addressing the queen Mandodri said, "O worshipful queen, pardon me for my action of killing your Lord in the battlefield. Acuse me after giving me allowances for the reasons of fighting against him."

642

ਮਿਲੇ ਮੇਰੇ ਸੀਤਾ ॥ ਚਲੇ ਧਰਮ ਗੀਤਾ ॥
ਪਠਯੋ ਪਉਨ ਪੁਤ੍ਰ ॥ ਹੁਤੇ ਅਗ੍ਰ ਦੁਤ ॥

ਤਦ ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹੁਣ ਮੇਰੀ, ਗੀਤਾ ਤੋਂ ਵੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸੀਤਾ ਮੈਨੂੰ ਦਿਓ ।" ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਵਨ-ਪੁਤ੍ਰ ਹਨੂਮਾਨ ਨੂੰ ਸੀਤਾ ਦਾ ਹਾਲ ਪੁਛਨ ਲਈ ਘਲਿਆ ।

There upon Rama, the incarnate asked Hanuman, the Pavan-Putar, to take leave and ascertain the welfare of his beloved Sita who was pious like Geeta.

643

ਚਲਾਯੋ ਧਾਇ ਕੇ ਕੇ ॥ ਸੀਯਾ ਬੋਧ ਲੇ ਕੇ ॥
ਹੁਤੀ ਬਾਗ ਮਾਹੀ ॥ ਤਰੇ ਥਿਛ ਛਾਹੀ ॥

ਹਨੂਮਾਨ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਉਸ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਇਕ ਰੁਖ ਦੀ ਛਾਯਾ ਹੇਠਾਂ ਸੀਤਾ ਬੈਠੀ ਸੀ ।

Hanuman rushed forth and arrived at the garden, where Sita was sitting under the shadow of a tree.

644

ਪਰਯੋ ਜਾਇ ਪਾਯ ॥ ਸੁਨੇ ਸੀਯ ਮਾਯ ॥
ਰਿਪਰਿਮ ਮਾਰੇ ॥ ਖਰੇ ਤੋਹਿ ਦੁਆਰੇ ॥

ਹਨੂੰਮਾਨ ਜਾ ਕੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ,
 “ਹੇ ਮਾਤਾ, ਰਾਮ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਤਰੂਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ
 ਹੁਣ ਮਿਲਨ ਲਈ ਆਪ ਦੇ ਦੁਆਰ ਉਤੇ ਖੜੇ ਹਨ।”

Hanuman approached Sita, most humbly and
 after offering obeisance said, “O worshipful
 noble lady, I deliver to you the happy
 news that Rama your Lord, has attained
 victory, vanquished the great enemy and is
 waiting at your door to meet you.”

645

ਚਲੋ ਬੇਗ ਸੀਤਾ ॥ ਜਹਾਂ ਰਾਮ ਜੀਤਾ ॥
 ਸਭੈ ਸਤ੍ਰੁ ਮਾਰੇ ॥ ਭੁਯੰ ਭਾਰ ਉਤਾਰੇ ॥

“ਹੇ ਸੀਤੋ : ਓਥੇ ਚਲੋ ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਨੇ ਸ਼ਤਰੂ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ਹੈ ।
 ਸਾਰੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹੋਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।”

“O Noble lady, proceed to the place, where
 Rama, the incarnate has destroyed the enemy,
 to protect the earth from the burden of
 the wicked demons.

646

ਚਲੀ ਮੋਦ ਕੈ ਕੈ ॥ ਹਨੂ ਸੰਗ ਲੈ ਕੈ ॥
 ਸੀਆ ਰਾਮ ਦੋਖੇ ॥ ਉਹੀ ਰੂਪ ਲੇਖੇ ॥

ਹਨੂੰਮਾਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਸੀਤਾ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੁਰ ਪਈ ।
 ਉਥੇ ਸੀਤਾ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤੇਜਸਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ।

Accompanied by Hanuman, Sita, set forth,
 cheerfully and with great delight. There
 she beheld the same glorious and radiant
 face of Rama, the effulgent.

647

ਲਗੀ ਆਨ ਪਾਯੋ ॥ ਲਖੀ ਰਾਮ ਰਾਯੋ ॥
ਕਹਯੋ ਕਵਲ ਨੈਨੀ ॥ ਬਿਧੁ ਬਾਕ ਬੈਨੀ ॥

ਸੀਤਾ ਨੇ ਆ ਕੇ ਰਾਮ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ
ਰਾਮ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਕੰਵਲ ਨੈਣੀ, ਅਤੇ
ਮਿਠ ਢੱਲੀ ਸੀਤਾ ।"

Sita offered obeisance and salutation to
Rama, her Lord. When Rama, the incarnate
saw her, he said, "O Lotus eyed and sweet
tongued beloved."

648

ਧਸੋ ਆਗ ਮੱਧੋ ॥ ਤਬੋ ਹੋਇ ਸੁਧੋ ॥
ਲਈ ਮਾਨ ਸੀਸੋ ॥ ਰਚਯੋ ਪਾਵਕੀਸੋ ॥

'ਰਾਵਣ ਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿ ਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਸੁਧ ਰਹੀ
ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ' । ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇਹ ।" ਸੀਤਾ
ਨੇ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇਨੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ । ਉਸੇ ਵੇਲੇ
ਚਿਤਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

Having lived with Ravana, how can I take
you back, considering you chaste and pure.
Enter into flames for the trial, and give the
proof of your chastity. Sita accepted the
trial, immediately the pyre was prepared.

649

ਗਈ ਪੈਠ ਐਸੇ ॥ ਘਨੇ ਬਿੱਜ ਜੈਸੇ ॥
ਸੁਤੰ ਜੋਮ ਗੀਤਾ ॥ ਮਿਲੀ ਤੇਮਸੀਤਾ ॥

ਸੀਤਾ, ਰਿਖਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਇਉਂ ਬੈਠ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੇ ਕਾਲੇ
ਬਦਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ । ਜਿਵੇਂ ਗੀਤਾ ਦੀ ਸਚਾਈ ਉਤੇ ਅਖਾਹ

ਭਰੋਸਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਸੀਤਾ ਆਪਣੀ
ਸਚਾਈ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ।

Sita, the chaste and noble lady, entered
into the flames, like a flash of lighting
midst dark dense clouds. With a firm and
immutable faith in her chastity and
sincerity, like the established unshaken
immeasurable faith and trust in the truthfulness
of the Holy Gesta, Sita sat on flames of
fire."

650

ਧਸੀ ਧਾਇ ਕੈ ਕੈ ॥ ਕਦੀ ਕੁੰਦਨ ਹੋ ਕੈ ॥
ਗਰੇ ਰਾਮ ਲਾਈ ॥ ਕਬੋ ਕ੍ਰਿਤ ਗਾਈ ॥

ਸੀਤਾ, ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਵਿੱਚ, ਨਿਧੜਕ ਹੋ ਕੇ ਪੱਸ ਗਈ ਅਤੇ
ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁੰਦਨ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲ ਆਈ । ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲੇ
ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ । ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤੀ ।

Without a particle of fear Sita entered
the flames, to under go the ordeal. She
emerged out of flames like pure gold. Rama,
the incarnate, accepted her with delight.
The bards sang her glory immensely.

651

ਸਬੋ ਸਾਧੂ ਮਾਨੋ ॥ ਤਿਹੂੰ ਲੋਗ ਜਾਨੀ ॥
ਬਡੇ ਜੀਤ ਬਾਜੇ ॥ ਤਬੈ ਰਾਮ ਗਾਜੈ ॥

ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਮੰਨਿਆ । ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀਤਾ
ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਹੋਈ । ਤਦ ਜਿਤ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾਏ ਗਏ ਅਤੇ
ਰਾਮ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ।

Every one accepted her as pure and stainless. In all the three worlds, people sang glory of the purest Sita. Bands and trumpet played the tunes to celebrate the victorious day. Rama, the incarnate felt exceedingly happy.

652

ਲਈ ਜੀਤ ਸੀਤਾ ॥ ਮਹਾਂ ਸੁਭੰ ਗੀਤਾ ॥
ਸਬੰ ਦੇਵ ਹਰਖੇ ॥ ਨਭੰ ਪੁਰਖ ਬਰਖੇ ॥

ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਅਤੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਰਾਮ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ।
ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਫੁਲਾਂ ਦੀ
ਬਰਖਾ ਕੀਤੀ ।

Rama, the incarnate was exceedingly happy to receive the charming and most bewitchingly beautiful Sita. All the gods felt delighted and showered flowers from the blue firmament.

(ਇਤੀ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮਾਤਾਰ
ਬਰੀਬਨ ਕੇ ਲੰਕ ਰਾਜ ਦੀਬੰ ਮਦੰਦਰੀ
ਸਮੇਧ ਕੀਬੰ ਸੀਤਾ ਮਿਲਬੰ ਧਯਾਂਇ
ਸਮਾਪਤੰ)

653

ਅਥ ਅਯੁਧੰਯਾ ਆਗਮਨ ਕਥਨੰ ॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥

ਤਬੋ ਪੁਰਖ ਪੇ ਕੇ ॥ ਚਕ੍ਰੇ ਯੁਧ ਜੇ ਕੇ ॥
ਸਬੇ ਸੂਰ ਗਾਜੇ ॥ ਜਯੰ ਗੀਤ ਬਾਜੇ ॥

ਤਦ ਪੁਸ਼ਪਕ ਬਿਮਾਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਯੋਧਿਆਂ ਅਤੇ
ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਸਮੇਤ ਜਿੰਨਾਂ ਨੇ ਯੁਧ ਵਿੱਚ ਹਿਸਾ ਲਿਆ ਸੀ

ਰਾਮ ਅਯੁਧਿਆ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ । ਜਿਤ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਗਾਏ
ਗਏ । ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਈ । ਵਿਜਯ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਗਏ ।

Seated in Pushpaka Vimana, Rama, the
incarnate, along with all the mighty heroes
and warriors—who allied to him in waging the
war; started for Ayudhya. Songs of Victory
were sung. Hymns in praise of the splendid and
illustrious Victory were chanted. Rama, the
Incarnate, was cheered and glorified for
the conquest.

654

ਚਲੇ ਮੋਦ ਹੋ ਕੇ ॥ ਕਪੀ ਬਾਧਨ ਲੈ ਕੇ ॥
ਪੁਰੀ ਅਵਧ ਪੁੱਜੇ ॥ ਸੁਤ ਸੁਚਰਿ ਲਖੇ ॥

ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਕਪਿ ਦਲ ਵੀ ਬਿਬਾਨ
ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਅਵਧ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਦੇਖਨ ਲਈ ਸੁਰਗ ਵਿਚੋਂ ਮ੍ਰਿਤਕ-ਦਸਰਥ ਵੀ ਆਏ ।

Highly delighted and engaged in merry
making the Kapi host, sat in the Vimana,
and most cheerfully proceeded towards Ayodhya.
Dasaratha also came from the Heavens to behold
the delightful sight.

655

ਮਕਰਾ ਛੇਦ ॥

ਸੀਯ ਲੈ ਸੀਏਸ ਆਏ ॥ ਮੰਗਲ ਮੁਚਾਰ ਗਾਏ ॥
ਆਨੰਦ ਹੀਏ ਬਢਾਏ ॥ ਸਹਰ ਅਵਧ ਜਹਰਿ ॥

ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਸੀਤਾ ਦੇ ਪਤੀ, ਰਾਮ, ਜਿਥੇ ਅਵਧ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ
ਉਥੇ ਆਏ । ਉਥੇ ਬੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਹੋਏ ।
ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ।

Rama, the Lord of Sita, accompanied by
her, reached Ayodhya city. The joyous shouts
rented the city. Auspicious and blissful
rites were performed. Every body rejoiced to
the utmost, satiated in tranquillity.

656

ਧਾਈ ਲਗਾਈ ਆਵੇ ॥ ਭੀਰੋ ਨ ਬਾਰ ਪਾਵੇ ॥
ਆਕਲ ਖਰੇ ਉਘਾਵੇ ॥ ਭਾਖੇ ਢੋਲਨ ਕਹਾਂ ਰੇ ॥

ਅਵਧ ਦੀਆਂ ਨਰ, ਨਾਰੀਆਂ, ਹੁੰਮ ਹੁੰਮਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਈਆਂ ।
ਐਨੀ ਭੀੜ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ
ਸੀ । ਵਡੇ ਵਡੇ ਬੁਧੀਮਾਨ ਵੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਗਏ ।
ਉਚੀ ਉਚੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਨ ਲਗੇ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ
“ਦਸੋ ਸਾਡਾ ਪਿਆਰਾ ਢੋਲ, ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ?”

All the men and women of Avedh, collected
together to behold their beloved Rama, the
incarnate. The whole population crowded and
thronged like a swarm of multitude. Many wise
and sagacious men got agitated, longing to
see their reverend and most endeared Lord.
They shouted his glory and asked, “Where is
our beloved, where is our dear one ?”

657

ਜੁਲਫੈ ਅਨੂਪ ਜਾਂਕੀ ॥ ਨਾਗਨ ਕਿ ਸਿਯਾਹ ਬਾਂਕੀ ॥
ਅਤਭੁਤ ਅਦਾਇ ਤਾਂਕੀ ॥ ਐਸੇ ਢੋਲਨ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥

ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਸਿਆਹ ਜੁਲਫਾਂ ਬੜੀਆਂ ਅਨੂਪਮ ਸ਼ੋਭਾਂ ਦੇਂਦੀਆਂ
ਹਨ । ਜਿਸ ਦੀ ਅਦਾ ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ । ਉਹ ਸਾਡਾ ਪਿਆਰਾ
ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ?

Where is our most adored, Rama the
incarnate, with incomparable, lovely and
peerless black curly locks.

658

ਸਰਵੇ ਸਹੀ ਚਮਨਰਾ ॥ ਪਰ ਚੁਸਤ ਜਾਂ ਵਤਨ ਕੇ ॥
ਜਿਨ ਦਿਲ ਹਰਾ ਹਮਾਰਾ ॥ ਵਹ ਮਨ ਹਰਨ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥

ਜਿਹੜਾ ਸਰੂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿਣ
ਵਾਲਾ, ਆਪਣੇ ਹਮ-ਵਤਨਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ
ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਚੁਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਡਾ ਚਿੱਤ-ਚੋਰ ਕਿਥੇ ਹੈ ?

Where is our adorable one, who has
charmed our hearts and bewitched them ?
Who is tall like cypress tree, ever
smiling like blossomed flowers and is the
beloved of his country men ?

659

ਚਿਤ ਕੋ ਚੁਰਾਇ ਲੀਨਾ ॥ ਜ਼ਾਲਮ ਫਿਰਾਕ ਦੀਨਾ ॥
ਜਿਨ ਦਿਲ ਹਰਾ ਹਮਾਰਾ ॥ ਵਹ ਗੁਲਚਿਹਰ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥

ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਚੁਰਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਭਠੀ ਵਿਚ
ਸੁਟ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸੋਹਣਾ ਕਿਥੇ ਹੈ ?

Where is our fascinating and winning
sweet heart, who bereaved us in
separation ?

660

ਕੋਊ ਬਤਾਇ ਦੇ ਰੇ ॥ ਚਾਹੋ ਸੁ ਆਨ ਲੋਰੇ ॥
ਜਿਨ ਦਿਲ ਹਰਾ ਹਮਾਰਾ ॥ ਵਹ ਮਨ ਹਰਨ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥

"ਕੋਈ ਸਾਨੂੰ ਦਸੇ ਅਤੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪਾਵੇ ! ਜਿੰਨੇ
ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਚੋਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡਾ ਮਨਮੋਹਣ ਕਿਥੇ ਹੈ ?"

"Pray tell us and you will be amply
rewarded with your first best wish. Where
is our desired Lord, who has stolen our
hearts ?"

661

ਮਾਤੇ ਮਨੋ ਅਮਲ ਕੇ ॥ ਹਰੀਆ ਕਿ ਜਾਂ ਵਤਨ ਕੇ ॥
ਆਲਮ ਕੁਸ਼ਾਇ ਖੂਬੀ ॥ ਵਹ ਗੁਲ ਚਿਹਰ ਕਹਾਂ ਹੈ ।

"ਜਿਹੜਾ ਮਰਯਾਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਤ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ
ਹਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਦਿਲਕਸ਼ ਹੈ । ਉਹ
ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁਲ ਵਰਗੇ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲਾ ਕਿਥੇ ਹੈ ?"

Where is our beloved, with the blossomed
rose like face, the fascinator of our
bodies and hearts, charmer of the world, and
the most resolute in the propriety of
conduct ?

662

ਜਾਲਮ ਅਦਾਇ ਲੀਨੇ ॥ ਖੰਜਨ ਖਿਸਾਨ ਕੀਨੇ ।
ਜਿਨ ਦਿਲ ਹਰਾ ਹਮਾਰਾ ॥ ਵਹ ਮਹ ਬਦਨ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥

"ਜਿਸ ਦਾ ਠਾਜ ਅਤੇ ਨਖਰਾ ਮਨ ਨੂੰ ਕੋਹ ਸੁਟਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੰਜਨ ਦੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੰਨੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ
ਚੰਦ੍ਰ ਮੁੱਖ ਮਨ ਮੋਹਣ ਕਿਥੇ ਹੈ ?"

"Where is our adored beloved, fairer than the moon, who bewitched our hearts with his most elegant and graceful coquetry, attracted us again and again towards himself to fondle ?"

663

ਜ਼ਾਲਮ ਆਦਾਇ ਲੀਨੇ ॥ ਜਾਨਕੁ ਸਰਾਬ ਪੀਨੇ ॥
ਰੁਖਸਰ ਜਹਾਨ ਤਾਂਬਾ ॥ ਵਹ ਗੁਲ ਬਦਨ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥

ਸਿਹ ਦੀ ਬਾਂਕੀ ਅਦਾ ਮਨ ਨੂੰ ਇਉਂ ਮਸਤ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਰਾਬ ਪੀਤੀ ਹੋਵੇ । ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹ ਪੁਸ਼ਪ ਸਮ ਕੌਮਲ, ਸਾਡਾ ਪਿਆਰਾ ਕਿਥੇ ਹੈ ?"

Where is our fascinator, captivator delicate, than flowers, with cheeks brighter than the sun, and intoxicates like liquor, with his fine coquetry.

664

ਜ਼ਾਲਮ ਜਮਾਲ ਖੂਬੀ ॥ ਰੋਸ਼ਨ ਦਿਮਾਗ ਅਖਸਰ ॥
ਖੁਰ ਦਸਤ ਜਾਂ ਜਿਗਰ ਹਾ ॥ ਵਹ ਗੁਲ ਚਿਹਰ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥

"ਜਿਹੜਾ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਮਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਈ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਅਤਿ ਤੇਜਸਵੀ ਹੈ । ਉਹ ਪੁਸ਼ਪ ਸਰੂਪ ਕਿਥੇ ਹੈ ?"

"Where is our rose faced beloved, who is exceedingly beautiful, supreme in intelligence, glorious, magnificent and effulgent."

665

ਬਾਲਮ ਬਿਦੇਸ ਆਏ ॥ ਜੀਤੇ ਜੁਆਨ ਬਾਲਮ ॥
ਕਾਮਲ ਕਮਾਲ ਸੂਰਤ ॥ ਵਹ ਗੁਲ ਚਿਹਰ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥

"ਸਾਡਾ ਪਿਆਰਾ, ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਜੁਆਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਤ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਕਮਾਲ ਦਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਹੈ, ਉਹ ਕਮਲ-ਸਰੂਪ ਕਿਥੇ ਹੈ ?"

"Where is our lotus faced darling, who is perfect in beauty, who is coming from abroad, after winning victory over the mighty young demons."

666

ਰੋਸਨ ਜਹਾਨ ਖੂਬੀ ॥ ਜ਼ਾਹਰ ਕਲੀਮ ਹਫਤਜ ॥
ਆਲਮ ਕੁਸ਼ਾਇ ਜਲਵਾ ॥ ਵਹ ਗੁਲ ਚਿਹਰ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥

"ਜਿਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਸੱਤਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿੱਚ ਪਸਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕੁਲ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਦਿਲ ਮੋਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਰੂਪ ਵਾਨ ਕਿਥੇ ਹੈ ?"

"Where is the exceedingly handsome, who is resplendently glorious, known all the world over and over the seven regions, who is the captivator of the whole creation ?"

667

"ਜੀਤੇ ਬਜੰਗ ਜਾਲਮ । ਕੀਨੇ ਖਤਰੇ ਪਰੋਰਾ ॥
ਪੁਸ਼ਪਕ ਬਿਬਾਨ ਬੈਠੇ ॥ ਸੀਤਾ ਰਵਨ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥

"ਜਿਸ ਨੇ ਅਜਿਤ ਸ਼ਤਰੂਆਂ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਉਡਨ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪੁਸ਼ਪਕ ਬਿਬਾਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ । ਉਹ ਸੀਤਾ ਦਾ ਪਤੀ ਕਿਥੇ ਹੈ ?"

"Where is our beloved Lord of Sita, who has come in a Pushpak Vimana after winning the victory over the invincible enemies and winged his arrows to enable them to fly violently.

668

ਮਾਦਰ ਖੁਸ਼ਾਲ ਖਾਤਰ । ਕੀਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਵਰ ॥
ਮਾਤੁਰ ਸ਼ਿਤਾਬ ਧਾਈ ॥ ਵਹ ਗੁਲ ਚਿਹਰ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥

“ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ।
ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਆਈ ਹੈ,
ਉਸ ਪੁਸ਼ਪ ਸਰੂਪ ਕਿਥੇ ਹੈ ?”

“Where is our flower faced most delicate
beloved, who sacrificed everything for the
happiness of his mother. Whom the mothers,
enraptured in delight have rushed to
behold his holy face ?”

(ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਸ਼ੀਤਾ ਅਯੁਧਯਾ
ਆਗਮ ਨਾਮ ਧਯਾਇ ਸਮਾਪਤੰ ॥
ਅਥ ਕਥਨੰ ॥)

669

ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥

ਸੁਨੇ ਰਾਮ ਆਏ ॥ ਸਭੋ ਲੋਕ ਧਾਏ ॥
ਲਗੇ ਆਨ ਪਾਯੋ ॥ ਮਿਲੇ ਰਾਮ ਰਾਯੋ ॥

ਜਦੋਂ ਯੋਧਿਆ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਰਾਮ ਆਏ ਹਨ,
ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਨੱਸ ਆਏ । ਰਾਮ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪਏ ।

When the whole population of Ayodhya
heard about the arrival of Rama, the
incarnate, they rushed forth in delight.
They all embraced, Lord's holy feet.

670

ਕੋਈ ਚੋਰ ਢਾਕੋ ॥ ਕੋਈ ਪਾਨ ਖੁਆਰੋ ॥
ਪਰੇ ਮਾਤ ਪਾਯੋ ॥ ਲਏ ਕੰਠ ਲਾਯੋ ॥

ਕੋਈ ਚੋਰ ਝਲਾਨ ਲੱਗਾ, ਕੋਈ ਪਾਨ ਖੁਆਨ ਲੱਗਾ । ਰਾਮ ਨੇ
ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਕੁਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪਏ
ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੱਲੇ ਲਗਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ।

Some waved royal flapper over him and
 some gave him auspicious articles to eat.
 When Rama, the incarnate, saw his mother, he
 clasped her feet. She embraced him in
 affection and delight, and pressed him to
 his bosom.

671

ਮਿਲੇ ਕੰਠ ਰੋਵੇਂ ॥ ਮਨੋ ਸੋਕ ਧੋਵੇਂ ॥
 ਕਰੇ ਬੀਰ ਬਾਤੈਂ ॥ ਸੁਨੇ ਸਰਬ ਮਾਤੈਂ ॥

ਰਾਮ ਅਤੇ ਲਕਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਕੰਠ ਨਾਲ ਲਗਾ ਕੇ ਮਾਤਵਾਂ ਰੋ ਰੋ ਕੇ
 ਆਪਣੀ ਬਿਹਾ ਦੀ ਕਾਲਖ ਧੋਣ ਲਗੀਆਂ, ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ
 ਬਣਬਾਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਲਗੀਆਂ ।

The royal mothers embraced Rama and Lakshmana
 and clasped them close to their hearts,
 beaming with love and affection they shed
 tears to wash away the painful blot of
 separation. There upon they heard to their
 woeful tales of the forest life.

672

ਮਿਲੇ ਲਫ ਮਾਤੈਂ ॥ ਪਰੇ ਪਾਇ ਭ੍ਰਾਤੈਂ ॥
 ਕਰਯੋ ਦਾਨ ਏਤੈ ॥ ਗਨੇ ਕਰੁਨ ਕੇਤੈ ॥

ਰਾਮ, ਫੇਰ ਲਕਸ਼ਮਨ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ ।
 ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰਾ ਲਕਸ਼ਮਨ ਵੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪਿਆ ।
 ਮਾਤਾ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਐਨਾ ਦਾਨ ਕੀਤਾ । ਜਿਹੜਾ ਗਿਣਿਆ
 ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

Then Rama, the incarnate, approached Lakshmana's
 mother, Sumitra, Lakshman also clasped her
 feet. She felt so happy that she distributed
 alms, in exceedingly liberal way.

613

ਮਿਲੇ ਭ੍ਰਾਤ ਮਾਤੰ ॥ ਕਹੀ ਸਰਬ ਬਾਤੰ ॥
ਧਨੰ ਮਾਤ ਤੇਕੇ ॥ ਅਰਿਣਿ ਕੀਨ ਮੋਕੇ ॥

ਤਦ ਰਾਮ, ਭਰਤ ਦੀ ਮਾਤਾ ਕੋਕਈ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਹੇ ਮਾਤਾ ਤੂੰ ਧਨ ਹੈ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਰਿਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।”

Then Rama, the incarnate, met Bharata's mother, Kaikey, talked to her and narrated his tales and said, “O mother, I express my gratitude to you for enabling me to pay off the debt of my royal father.”

674

ਕਹਾਂ ਦੋਸ ਤੇਰੇ ॥ ਲਿਖੀ ਲੇਖ ਮੇਰੇ ॥
ਹੁਨੀ ਹੋ ਸੁ ਹੋਈ ॥ ਕਰੇ ਕਉ ਨ ਕੋਈ ॥

“ਹੇ ਮਾਤਾ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਦੋਸ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਬਿਧਾਨਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਸੋ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜੋ ਹੋਣਾ ਸੀ ਸੋ ਹੋ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਕਰੋ ।

“O, mother, every thing has happened according to the ordained Supreme will, you are not at all, at fault. Do not say anything now.”

675

ਕਹੋ ਬਧ ਮਾਤੰ ॥ ਮਿਲਯੋ ਫੇਰ ਭ੍ਰਾਤੰ ॥
ਸੁਨਯੋ ਭ੍ਰਾਤ ਪਾਏ ॥ ਪਕੰ ਸੀਸ ਲਾਏ ॥

ਇਉਂ ਭਰਤ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਕੇ, ਰਾਮ ਭਰਤ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਭਰਤ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਰਾਮ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ੀਘਰ ਹੀ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀ ਪਏ ।

Instructing her in this manner, Rama, the incarnate, proceeded towards Bharta. As soon as Bharta learnt about the arrival of his reverend brother, he came to meet him and embraced his holy feet.

676

ਭਰੋ ਰਾਮ ਅਕਿ ॥ ਮਿਟੀ ਸਰਬ ਸੰਕ ॥
ਮਿਲਿਯੋ ਸਤ੍ਰੁ ਹੰਤਾ ॥ ਸਰੰ ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਗੰਤਾ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਜਫੀ ਪਾਈ । ਉਨਾਂ ਦੇ ਸਭ ਸੰਸੇ
ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ । ਫਿਰ ਰਾਮ ਸਤ੍ਰੁਘਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜਿਹੜਾ ਸਸਤ੍ਰੁ
ਵਿਦਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ ।

Rama, the incarnate, embraced and pressed to his heart, his brother, Bharta. All his doubts and delusions vanished and disappeared. In the mean time, Shatrughna, perfect and skilled in the science of archery, met Rama the incarnate.

677

ਜਟੇ ਧੂਰਿ ਝਾਰੀ ॥ ਪਗੰ ਰਾਮ ਰਾਰੀ ॥
ਕਰੀ ਰਾਜ ਅਰਚਾ । ਦਿਜੰ ਬੇਦ ਚਰਚਾ ॥

ਭਰਤ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਟਾਂ ਨਾਲ ਰਾਮ ਦੇ ਚਰਨ ਝਾੜੇ । ਉਹਨਾਂ
ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵੇਦ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ।

With the extreme humility Bharata dusted the holy feet of Rama, the incarnate with the matted hair of his head, worshipped him and chanted holy hymns.

678

ਕਰੋਂ ਗੀਤ ਗਾਨੰ ॥ ਭਰੋ ਬੀਰ ਮਾਨੰ ॥
ਦੀਯੋ ਰਾਮ ਰਾਜੰ ॥ ਸਰੋ ਸਰਬ ਕਾਜੰ ॥

ਬੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਗਈਆਂ । ਫੇਰ ਬੜੇ ਮਾਨ ਨਾਲ ਭਰਤ
ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ । ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸੁਹੇਲੇ ਹੋ ਗਏ ।

Great rejoicings were held. There upon
Bharata with high, dignity and veneration,
returned the kingdom, to Rama, the incarnate,
which had been conferred on him for
some time.

679

ਬੁਲੇ ਬਿਪ ਲੀਨੇ ॥ ਸੁਤੇ ਚਾਰ ਕੀਨੇ ॥
ਭਏ ਰਾਮ ਰਾਜਾ ॥ ਬਜੇ ਜੀਤ ਬਾਜਾ ॥

ਰਿਖੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਨਨੀਯ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿਤਾ ।
ਸਭ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਉਪਾਯਾਂ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ।
ਰਾਮ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ । ਜਿੱਤ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ ।

Rishies, holy sages and brahminas were
invited. All the auspicious famous
royal ceremonies were performed. Thereupon
Rama, the incarnate, was enthroned as the
king. Trumpets played the tune of Victory.

680

ਭੁਯੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਚਹੂੰ ਚੱਕਰੇ ਛਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਬੁਲਾਏ ॥
ਧਰੇ ਅੱਤ੍ਰ ਨੀਕੇ ਪੁਰੀ ਅਵਧ ਆਏ ॥
ਗਏ ਰਾਮ ਪਾਯੋ ਪਰਮ ਪ੍ਰੀਤ ਕੇ ਕੈ ॥
ਮਿਲ ਚੱਤ੍ਰ ਦੇਸੀ ਵਡੀ ਭੇਟ ਦੇ ਕੈ ॥

ਚੌਵਾਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਛਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਰਾਜੇ ਬੁਲਾਏ । ਉਹ ਬੜੇ ਉਤਮ
ਪਦਾਰਥ ਲੈ ਕੇ ਅਵਧ ਪੁਰੀ ਵਿੱਚ ਆਏ । ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ
ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਹ ਰਾਮ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪਏ । ਚੌਦਾਂ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ
ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਭੇਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ।

Many kings, carrying royal umbrallas, arrived from all the four regions, with best presents to offer. They reached Ayodhya Puri, in humility and reverence, they paid homage to Rama, the incarnate. Kings from various fourteen countries participated in the coronation celebrations with gifts and presents.

681

ਦਏ ਚੀਨ ਮੀਨ ਮਚੀਨਤ ਦੇਸ ॥
ਮਹਾਂ ਸੁੰਦਰੀ ਚੇਰਕਾ ਚਾਰ ਕੇਸ ॥
ਮਨ ਮਾਨਕ ਹੀਰ ਚੀਰ ਅਨੇਕ ॥
ਕੀਏ ਖੋਜ ਪਈਯੋ ਕਹੁੰ ਏਕ ਏਕ ॥

ਚੀਨ ਅਤੇ ਮਚੀਨ ਆਦਿ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਮਨੀ, ਮਾਣਕ, ਹੀਰੇ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਸਤੂ ਖੋਜ ਖੋਜ ਕੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਭੇਟਾ ਕੀਤੇ ।

The kings of China and Manchuria presented beautiful damsels of charming lock's, precious and choicest gems, diamonds, jewels and robes of innumerable varieties.

682

ਮਨ ਮੁਤੀਯੰ ਮਾਨਕ ਬਜਰਾਜੰ ॥
ਦਏ ਦੰਤ ਪੰਤ ਸਜੇ ਸਰਬ ਸਾਜੰ ॥
ਰਬ ਬੇਸਟੇ ਹੀਰ ਚੀਰੇ ਅਨੰਤੰ ॥
ਮਨ ਮਾਨਕ ਬਧੋਫਧੰ ਦੁਰਤੰ ॥

ਅਨਮੋਲ ਮਨੀ, ਮੁਤੀ, ਮਾਨਕ ਅਤੇ ਬਜਰਾ ਆਦਿ ਭੇਟ ਕੀਤੇ । ਅਨੇਕਾਂ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਦੰਦਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿੰਗਾਰੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀ, ਰਬ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਤੋਹਫੇ ਦੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਦਿਤੇ ।

Rare precious stones like ruby, pearls, gems etc were offered. Huge elephants beautifully decorated with long tusks, horses and chariots wrapped with fine clothes, were presented as gifts.

683

ਕਿਤੇ ਸੇਤ ਐਰਾਵਤੋ ਤੁਲਦੰਤੀ ॥
ਦਏ ਮੁਤੀ ਅੰਗ ਸਾਜ ਸੱਜੇ ਸੁਪੰਤੀ ॥
ਕਿਤੇ ਬਾਜ ਰਾਜੇ ਜਗ ਜੀਨ ਸੰਗ ॥
ਨਚੇ ਨਟ ਮਾਨੇ ਮਚੇ ਜੰਗ ਰੰਗ ॥

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਫੇਦ, ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਐਰਵਾਤ ਹਾਥੀ ਦੇ ਸਮਾਨ,
ਹਾਥੀ, ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਸਾਜਾਂ ਅਤੇ ਮੁਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰ ਕੇ ਦਿਤੇ ।
ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਵਧੀਆ ਘੋੜੇ ਜੀਨ ਆਦਿ ਸਮੇਤ ਦਿਤੇ, ਜਿਹੜੇ
ਜੰਗ ਵਿਚ ਨੱਟ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

Many white elephants like the chief elephant of Lord Indra, highly embellished and adorned were presented. Many horses of best breed, accoutremented and harnessed, which danced like acrobats in the battle-field, were gifted.

684

ਕਿਤੇ ਪਖੰਡੇ ਪੀਲ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਾਣੇ ॥
ਦਏ ਬਾਜ ਰਾਜੀ ਸਿਰਾਜੇ ਤ੍ਰਿਪਾਣੇ ॥
ਦਈ ਰਕਤ ਨੀਲ ਮਣੀ ਰੰਗ ਰੰਗ ॥
ਲਖਿਯੋ ਰਾਮ ਕੋ ਅਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਅਭੰਗ ॥

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਜੰਗੀ ਝਾਲਰਾਂ ਨਾਲ ਕਸੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀ ਅਤੇ ਘੋੜੇ
ਜਿਹੜੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣਾ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਪਿਆਰੇ ਸਨ, ਉਹ

ਜਿਰਾਥ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਦਿਤੇ । ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਰਤਨ, ਨੀਲਮ, ਮਣੀ
ਆਦਿ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਮੰਤੀ ਦਿਤੇ । ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਭਨਾ
ਨੇ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਅਜਿੱਤ ਯੋਧਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ।

Many armoured elephants and horses
were presented by His royal Highness of
Shiraj, which were very dear to the king.
Many gems, jewels, rubies and sapphires
of various bright shades were offered.
Rama, the incarnate, was recognised as the
invincible and great warrior and hero.

685

ਕਿਤੇ ਪਸਮ ਪਾਟੇਬਾਰੰ ਸੂਰਣ ਬਰਣ ॥
ਮਿਲੇ ਭੇਟ ਲੈ ਭਾਤ ਭਾਤ ਅਭਰਣੇ ॥
ਕਿਤੇ ਪਰਮ ਪਾਟੰ ਬਰੇ ਭਾਨ ਤੇਜੇ ॥
ਦਏ ਸੀਅ ਧਾਮੰ ਸਭੋ ਭੋਜ ਭੋਜੰ ॥

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਪਸਮ ਦੇ ਅਤੇ ਪੱਟ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਕੀਮਤੀ ਸੋਨੇ
ਰੰਗੇ ਭਾਤ ਭਾਤ ਦੇ ਕਪੜੇ, ਭੇਟਾ ਲੈ ਕੇ ਮਿਲੇ । ਪੱਟ ਦੇ ਕਪੜੇ
ਅਜਿਹੇ ਸੋਹਣੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਤੇਜ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾਏ ਸਨ । ਕਈ
ਭੋਜਨ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਭੇਟਾ ਹੋਏ । ਸਭ ਸੀਤਾ ਦੇ ਮਹਿਲਾ ਵਿੱਚ ਭੋਜ
ਦਿਤੇ ।

Innumerable clothes of fine soft wool,
garments of superior silk entwined with
golden thread, which surpassed the lustre
and splendour of the sun, were presented
along with delicious dishes and junkets.
All these gifts were consigned and delivered
in the palace of Sita.

686

ਕਿਤੇ ਭੂਖਣੇ ਭਾਨ ਤੇਜੇ ਅਨੰਤੇ ॥
ਪਠੇ ਜਾਨਕੀ ਭੇਟ ਦੇ ਦੇ ਦੁਰੰਤੇ ॥
ਘਨੇ ਰਾਮ ਮਾਤਾਨ ਕੀ ਭੇਟ ਭੇਜੇ ॥
ਹਰੇ ਚਿੱਤ ਕੇ ਜਾਹਿ ਹੋਰੋ ਕਲੇਜੇ ॥

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਗਹਿਣੇ, ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਫਲਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸੀ
ਉਹ ਜਾਨਕੀ ਦੇ ਲਈ ਭੇਜੇ ਗਏ । ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਗਹਿਣੇ ਕਪੜੇ ਰਾਮ
ਨੇ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿਤੇ, ਜਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨ
ਮੋਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

Numerous ornaments, embellished and
jarnished, jewels were delivered to charming
Janki. Many more precious ornaments and
extremety beautiful jewel were consigned
to the mothers.

687

ਘੁੰਮੇ ਚਕ੍ਰ ਚਕ੍ਰ ਫਿਰੀ ਰਾਮ ਦੇਹੀ ॥
ਮਨੇ ਬਿਯੋਤੋਂ ਬਾਗੋ ਤਿਮ ਸੀਆ ਸੋਹੀ ॥
ਪਠੇ ਫੜ੍ਹ ਦੇ ਦੇ ਫਿੜ੍ਹ ਫੋਟ ਧਾਰੀ ॥
ਹਰੇ ਸਰਬ ਗਰਬ ਕਰੇ ਪੁਰਬ ਭਾਰੀ ॥

ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਘਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਿਵੇਂ
ਬਸੰਤ ਵਿਚ ਬਾਗ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ
ਸੀਤਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ । ਕਈ ਵਡੇ ਵਡੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਫੜ੍ਹ ਭੇਟ
ਕੀਤੇ । ਬੜੇ ਉਤਸਵ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਏ ਗਏ ।

Rama, the incarnate, became famous and
known, in all the four regions. Sita the
charming queen, blossomed like the spring
in bloom. Numerous mighty kings presented
royal umberallas. Great festivities,
fetes and celebrations were held.

688

ਕਟਿਯੋ ਕਾਲ ਦੇਵੰ ਭਏ ਰਾਮ ਰਾਜੰ ॥
 ਫਿਰੀ ਆਨ ਰਾਮੰ ਸਿਰੰ ਸਰਬ ਰਾਜੰ ॥
 ਫਿਰਯੋ ਜੇਤ ਪਤੰ ਸਿਰੰ ਸੇਤ ਛਤੰ ॥
 ਕਰੇ ਰਾਜ ਆਗਯਾ ਧਰੇ ਬੀਰ ਅਤੰ ॥

ਇਉਂ, ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਰਾਜ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ ।
 ਰਾਮ ਉਤੇ ਸਫੇਦ ਛਤ੍ਰ ਅਤੇ ਚੌਰ ਝੁਲਾਇਆ ਗਿਆ । ਰਾਮ, ਰਾਜਿਆਂ
 ਸਿਰ ਰਾਜਾ, ਅਰਥਾਤ ਅਧਿਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਕਿੰਨੀ ਹੀ
 ਦੇਰ, ਤਦ ਰਾਮ ਨੇ ਇਉਂ ਹੁਕਮ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ।

In this manner, Rama, the incarnate, ruled
 for sufficiently long period. Seated on a
 magnificent throne, under an embellished moon
 like white royal umbrella and a flapper moved
 over his head. He was recognised as the sovereign
 king. He swayed over all the dominions with
 great eminence.

689

ਦਸੋ ਦੇਕ ਦੇਕੰ ਅਨੇਕੰ ਪ੍ਰਕਾਰੰ ॥
 ਲਖੇ ਸਰਬ ਲੋਕੰ ਸਹੀ ਰਾਵਣਾਰੰ ॥
 ਸਹੀ ਬਿਸ਼ਨ ਦੇਵਾ ਰਦਨ ਦੇਹ ਹਰਤਾ ॥
 ਚਹੂੰ ਚਕਰ ਜਾਨਿਯੋ ਸੀਯਾ ਨਾਥ ਭਰਤਾ ॥

ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ, ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ, ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰਣ
 ਵਾਲੇ, ਸੀਤਾ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ, ਸਚ ਮੁਚ ਬਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਿਆ ।

Rama, the incarnate, Lord of the charming
 Sita, destroyer of the demon king Ravana

was esteemed, honoured and acknowledged as true and real incarnation of Vishnu the effulgent.

690

ਸਹੀ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰ ਕੈ ਤਹਿ ਜਾਨਿਯੋ ॥
ਸਬੋ ਲੋਕ ਖਿਯਾਤਾ ਬਿਧਾਤਾ ਪਛਾਨਿਯੋ ॥
ਫਿਰੀ ਚਾਰ ਚੱਕ੍ਰ ਚਤੁਰ ਚੱਕ੍ਰ ਧਾਰੀ ॥
ਭਯੋ ਚਕਰ ਵਰਤੀ ਭੁਅ ਰਾਵਨਾਰੀ ॥

ਰਾਮ ਨੂੰ, ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਅਸਲੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਿਆ ।
ਜੋਗ ਵਿੱਚ ਸਤਰੂਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤਾ ।
ਚਾਰੋ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਦੀ ਦਹਾਈ ਫਿਰ ਗਈ । ਇਉਂ ਰਾਮ
ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਬਣਿਆ ।

Rama, the incarnate, destroyer of the enemy in the battlefield, was rightly recognised as the embodiment of Lord Vishnu, the effulgent. He became known in all the four regions and was acknowledged as the celebrated supreme ruler, universal monarch and a sovereign emperor.

691

ਲਖਯੋ ਪਰਮ ਜੋਗਿਦ੍ਰੋਹੋ ਜੋਗ ਰੂਪੰ ॥
ਮਹਾਂ ਦੇਵ ਦੇਵ ਲਖਯੋ ਭੂਪ ਭੂਪੰ ॥
ਮਹਾਂ ਸ਼ਤ੍ਰੁ ਸ਼ਤ੍ਰੁ ਮਹਾਂ ਸਾਧ ਸਾਧੰ ॥
ਮਹਾਂ ਰੂਪ ਰੂਪ ਮਹਾਂ ਬਿਆਧ ਬਿਆਧੰ ॥

ਮਹਾਨ ਯੋਗੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮ ਯੋਗੀ ਮੰਨਿਆ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰੋਮਣੀ ਦੇਵਤਾ ਜਾਣਿਆ, ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ, ਸ਼ਤ੍ਰੂਆਂ ਨੇ ਸਤਰੂਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਾਧੂ, ਰੂਪਵਾਨਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿ ਰੂਪਵਾਨ, ਰੋਗੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁਖੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਗ ਅਤੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ।

The ascetics and holy sages, considered him to be an ascetic of the high order. The gods acknowledged him to be the foremost jewel amongst the gods. The kings recognised him to be the sovereign ruler. The enemies took him to be the destroyer of the enemies.

The holy sages esteemed him as the most holy one. The handsome considered him to be the most bewitching. The sick and the grieved found him to be the remover of the sickness and distress.

692

ਤ੍ਰੀਯੰ ਦੇਵ ਤੁਲੰ ਨਰੰ ਨਾਰ ਨਾਰੰ ॥

ਮਹਾਂ ਜੋਧ ਜੋਧੰ ਮਹਾਂ ਬਾਹ ਬਾਹੰ ॥

ਸ੍ਰੁਤੰ ਬੰਦ ਕਰਤਾ ਗਨੰ ਰੁਦ੍ਰ ਰੂਪੰ ॥

ਮਹਾਂ ਜੋਗ ਜੋਗੰ ਮਹਾਂ ਭੂਪ ਭੂਪੰ ॥

ਸੀਤਾ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਸਮਾਨ ਮੰਨਿਆ । ਸਾਧਾਰਣ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ । ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਮਹਾਨ ਯੋਧਾ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੇ ਅੰਨ ਦਾਤਾ ਜਾਣਿਆ । ਸਰਧਾਵਾਨ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਰੁਦ੍ਰ ਦਾ ਰੂਪ, ਯੋਗੀਆਂ ਨੇ ਮਹਾਨ ਯੋਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਮਹਾਨ ਰਾਜਾ ਸਮਝਿਆ ।

Sita esteemed her Lord like god, the human masses regarded him to be a great personage and magnate. The warriors accepted him to be an illustrious hero. The poor admitted him to be a liberal, and their benefactor. the devotees respected him like the glorious and supreme creator of the Holy Vedas. Amongst

the gods he was considered Lord Rudra. He was the holiest amongst the sages and emperor amongst the kings.

693

ਪਰੰ ਪਾਰ ਗੰਤਾ ਸਿਵੰ ਸਿਧ ਰੂਪੰ ॥
ਬੁਧੰ ਬੁਧ ਦਾਤਾ ਰਿਧੰ ਰਿਧੋ ਕ੍ਰਪੰ ॥
ਜਹਾਂ ਭਾਵ ਕੇ ਜੇਨ ਜੇਸੇ ਬਿਚਾਰੇ ॥
ਤਿਸੀ ਰੂਪ ਸੇ ਤਉਨ ਤੇਸੇ ਨਿਹਾਰੇ ॥

ਮਹਾਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨਹ ਰਾਮ ਨੂੰ, ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਸਿਵ ਰੂਪ, ਬੁਧੀਮਾਨਾਂ ਨੇ
ਬੁਧ ਰੂਪ, ਦੋਲਤਮੰਦਾਂ ਨੇ ਮਹਾਂ ਦੋਲਤਮੰਦ ਅਤੇ ਧਨੀ ਮੰਨਿਆ ।
ਭਾਵ ਕੀ ਜਿਸ ਜਿਸ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੇ, ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ
ਉਹੀ ਉਹੀ ਰੂਪ ਨਜ਼ਰ ਆਏ ।

Excellent in propriety of moral conduct,
Rama, the incarnate, was considered by the
men of learning, as an eminent Poly-histor
and ploymath. The rich and wealthy
considered him to be magnanimously rich.
As a matter of fact, every one found him
perfect from any angle he tried to see
Rama, the incarnate.

694

ਸਬੋ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਲਹੇ ਸਸਤ੍ਰ ਗੰਤਾ ॥
ਦੁਰੰਦੇ ਵਦ੍ਰਹੀ ਲਖੇ ਪ੍ਰਾਣੇ ਹੰਤਾ ॥
ਜਿਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਜਉਨ ਜੇਸੇ ਬਿਚਾਰੇ ॥
ਤਿਸੀ ਹੰਗ ਕੇ ਕਾਛ ਕਾਛੇ ਨਿਹਾਰੇ ॥

ਸਾਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਜਾਨਣ ਹਾਰ
ਅਤੇ ਅਜਿਤ ਵਿਦਰੋਹੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਸ਼ਕ ਜਾਣਿਆ । ਭਾਵ,
ਜਿਸ ਜਿਸ ਭਾਵ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੇਖਿਆ ।
ਉਸ ਦੀ ਉਹੀ ਭਾਵਨਾ ਪੂਰਣ ਹੋਈ ।

All the men of arms recognised him to be
the most skilled in the science of archery.
The invincible, rebellious enemies considered
him to be their annihilator. In fact, with
whatever intention, spirit, emotion and
devotion one beheld him, his innermost
desires were entirely satisfied and fulfilled.

695

ਅਨੰਤ ਤੁਕਾ ਭੁਯੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਕਿਰੇ ਕਾਲ ਬੀਤਯੋ ਭਯੋ ਰਾਮ ਰਾਜ ॥
ਸਬੈ ਸੱਤ੍ਰ ਜੀਤੇ ਮਹਾਂ ਜੁਧ ਮਾਲੀ ॥
ਫਿਰਯੋ ਚੱਕ੍ਰ ਚਾਰੈ ਦਿਸਾ ਮੱਧ ਰਾਮ ॥
ਭਯੋ ਨਾਮ ਤਾਤੇ ਮਹਾਂ ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ ॥

ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਦੇਰ ਰਾਮ ਨੇ, ਇਉਂ ਰਾਜ ਕੀਤਾ । ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ
ਜਿਤਿਆ, ਜਿਹੜੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਯੋਧੇ, ਜੁਧ-ਮਾਲੀ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਫਰ
ਕੀਤਾ । ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਚਕਰ ਚਲਿਆ ।
ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਰਾਮ, ਚਕਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਕਹਿਲਾਇਆ ।

In this manner, Rama, the incarnate reigned
for a pretty long time. He destroyed the
revoltees, rebellious and invincible kings.
He wielded his sceptre into all the
regions and directions of the world. He
was thus honoured to be the Emperor of the
universe.

696

ਸਬੇ ਬਿਪ ਆਗਸਤ ਤੇ ਆਭ ਲੇ ਕੇ ॥
 ਭਿੰਗੇ ਅੰਗੁਰਾ ਬਯਾਸਤੋ ਲੇ ਵਸਿਸਟ ॥
 ਬਿਸ੍ਵਾਮਿਤ੍ਰੁ ਐ ਬਾਲਮੀਕਿ ਸੁਅਤ੍ਰੁ ॥
 ਦੁਰਬਾਸਾ ਸਬੇ ਕਸਪ ਤੇ ਆਦਿ ਲੇ ਕੇ ॥

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਰਾਮ ਨੇ ਸਭ ਬ੍ਰਹਮਣਾਂ ਨੂੰ, ਆਦਰ ਯੋਗ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਗਸਤ ਮੁਨੀ, ਭਿੰਗੀ ਰਿਸ਼ੀ, ਅੰਗੁਰਾ, ਵਿਆਸ, ਵਸਿਸਟ, ਵਿਸ੍ਵਾਮਿਤ੍ਰ, ਬਾਲਮੀਕ, ਅਤ੍ਰ ਮੁਨੀ, ਦੁਰਬਾਸਾ ਅਤੇ ਕਸ਼ਪ ਮੁਨੀ ਆਦਿ ਵੀ ਸਨ ।

Once, Rama, the incarnate, invited all the Brahmnas, holy sages and saints to his place. Amongst the invitees, were, the holy sage Angusta, Bharingi, Angura, Vyasa, Vasista, Visavamitra, Balmiki, the holy sage Attra, Durbasa and Kayshapa.

697

ਜਬੇ ਰਾਮ ਦੇਖੇ ਸਬੇ ਬਿਪ ਆਏ ॥
 ਪਰਯੋ ਧਾਇ ਪਾਯੋ ਸੋਆ ਜਗਤ ਨਾਰੇ ॥
 ਦਯੋ ਆਸਨ ਅਰਘ ਪਾਦਰਘੁ ਤੇਣੇ ॥
 ਦਈ ਆਸਖੇ ਮੋਨ ਨੇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਨਿਯੇ ॥

ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮਣ ਆ ਗਏ ਹਨ । ਤਾਂ ਸੀਤਾਂ ਦੇ ਪਤੀ-ਰਾਮ, ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀ ਪਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੈਠਨ ਲਈ ਆਸਨ ਦਿਤਾ, ਪੈਰ ਧੋਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ । ਅਤੇ ਰਾਮ ਨੇ ਰਿਖੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬੜੇ ਸਾਧਨ ਕੀਤੇ ।

On the arrival of the Brahmnas, holy sages and the saints, Rama, the Lord of Sita, received them with respect and fell at their feet. Offered them best seats, washed their holy feet and worshiped them and paid them homage and honour, and took all the care and precaution, to ensure all comfort to them.

698

ਭਈ ਰਿਖ ਰਾਮੇ ਵਡੀ ਗਯਾਨ ਚਰਚਾ ॥
 ਕਹੇ ਸਰਬ ਜੋ ਪੈ ਬਢੇ ਏਕ ਗੁੰਝਾ ॥
 ਬਿਦਾ ਬਿਪ ਕੀਨ ਘਨੀ ਦਛਨਾ ਦੇ ॥
 ਚਲੇ ਦੇਸ ਦੇਸੇ ਮਹਾਂ ਚਿਤ ਹਰਖੇ ॥

ਰਿਖੀਆ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਾਮ ਵਿਚ ਬੜੀ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ।
 ਜੋ ਉਸ ਸਾਰੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇੱਕ ਹੋਰ
 ਗੁੰਝ ਬਣ ਜਾਏ । ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਰਾਮ ਨੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ
 ਦਖਨਾ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ । ਸਾਰੇ ਰਿਖੀ, ਮਹਾਂ ਰਿਖੀ, ਬੜੇ ਖੁਸ਼
 ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਪਰਤ ਗਏ ।

They debated, discussed and contented,
 codes of law, scriptures and sacred books
 of spiritual enlightenment, the details
 of which require another volume to be
 written. After the discussion of the high
 order, Rama the incarnate, permitted them
 to proceed to their lands, and bestowed
 on them precious gifts and rewards.

699

ਇਹੀ ਬੀਚ ਆਯੋ ਮ੍ਰਿਤੋ ਸੁਨ ਬਿਪੰ ॥
 ਜੋਐ ਬਾਲ ਆਜੇ ਨਹੀਂ ਤੋਹਿ ਸ੍ਰਾਪੰ ।
 ਸਬੈ ਰਾਮ ਜਾਨੀ ਚਿਤ ਤਾਹਿ ਬਾਤਾ ॥
 ਦਿਸੰ ਬਾਰਣੀ ਤੇ ਬਿਬਾਣੇ ਹੰਕਾਰਯੋ ॥

ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਆਪਣੇ ਮਰੇ ਹੋਏ
 ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਰਾਮ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ । ਕਹਿਣ
 ਲਗਾ, "ਮੇਰੇ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਜਿਵਾ ਦਿਓ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਸ੍ਰਾਪ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ"
 ਰਾਮ ਨੇ ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲਈ ਕਿ ਇਹ
 ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਨੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ
 ਬਿਬਾਨ ਆਦਿ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੋਈ
 ਅਵਗਿਆ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਆਪਣੇ
 ਪਿਤਾ ਦੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਅ ਹੋਈ ਹੈ ।"

One day an old Brahmin, arrived at the Palace gate of Rama, the incarnate, with a dead child on his lap. The Brahmin said, "Restore my dead child to life or I shall curse you."

Rama, the incarnate, understood the secret that the Brahmin had a notion that myself having attained Emperorship, have committed some sin or some body else had committed a misdeed, otherwise a young child could not have died in the life time of his father, during Rama Rajya.¹

700

ਹੁਤੇ ਏਸ ਸੁੰਦ੍ਰ ਦਿਸਾਓਤ੍ਰ ਮਧੰ ॥
 ਭਲੇ ਕ੍ਰਪ ਮਧੰ ਪਰਯੋ ਐਧ ਮੁਖੰ ॥
 ਮਹਾਂ ਉਗ੍ਰ ਤੇ ਜਾਤ ਪਸਯਾਤ ਉਗ੍ਰੰ ॥
 ਹਨਯੋ ਤਾਹਿ ਰਾਮੋ ਅਸੰ ਆਪ ਹਾਥੰ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ । ਉਤ੍ਰ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁੰਦ੍ਰ ਜਾਤੀ ਦਾ ਉਗ੍ਰ ਨਾਮੀ ਆਦਮੀ ਖੂਹ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਲਟਾ ਲਟਕ ਚੋ ਤਪਸਿਆ ਕਰਦਾ ਮਿਲਿਆ । ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਦੁਆਰਾ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟ ਦਿਤਾ ।

1. It was a prevalent notion during Rama Rajya that people died untimely because of the sins of the king or that the crimes were not duly punished Or that the people did some misdeed.
2. During those times, a Shudra, or a low caste, was not permitted to practise penance.

Rama, the incarnate, enquired from all the quarters, but no trace of impiety was found. In the Northern regions he found an ascetic of low caste, a shundra practising hard penance, by hanging from a tree, with head hanging downward, in a deep well. Rama, the, incarnate, severed his head with his own sword.

701

ਜੀਯੋ ਬ੍ਰਹਮ ਪੁਤ੍ਰ ਹਰਯੋ ਬ੍ਰਹਮ ਸੋਗੰ ॥
 ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਤ ਰਾਮ ਚਤੁਰ ਕੁਟਿ ਮੱਦੰ ॥
 ਕਰਯੋ ਦੁਸ ਸਹੇਸ੍ਰ ਲੋ ਰਾਜ ਅਵਧੰ ॥
 ਫਿਰੀ ਚਕਰ ਚਾਰੇ ਬਿਖੋ ਰਾਮ ਦੋਹੀ ॥

ਜਿਉ ਹੀ ਉਗ੍ਰ ਮਰਿਆ । ਬ੍ਰਹਮਣ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਜੀਉ ਪਿਆ । ਰਾਮ
 ਦੀ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਕੀਰਤੀ ਹੋਈ । ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ
 ਸਾਲ ਰਾਮ ਨੇ ਅਵਧ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਕੀਤਾ । ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ
 ਚਕਰ ਚੌਹਾਂ ਚੱਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਿਆ ।

- As soon as Ugra was slain, the Brahman's boy was restored to life. All the regions uttered praise for Rama, the incarnate. In this manner, Rama, the incarnate, ruled over Ayodhya for ten thousand years. Rama became famous and well known sovereign ruler and emperor.

702

ਜਿਏ ਦੇਸ ਦੇਸ ਨਰੇਸ਼ੋਤ ਰਾਮੰ ॥
 ਮਹਾ ਜੁਧ ਜੇਤਾ ਤਿਹੁ ਲੋਕ ਜਾਨਯੋ ॥
 ਦਯੋ ਮੰਤ੍ਰੀ ਅਤ੍ਰੁ ਮਹਾ ਭ੍ਰਾਤ ਭਰਖੰ ॥
 ਕੀਯੋ ਸੇਨ ਨਾਥ ਸੁਮਿਤ੍ਰੁ ਕੁਮਾਰੰ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਬੜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ । ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ
ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਜੁਧ ਜਿਤਨ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ; ਰਾਮ ਨੇ
ਭਰਥ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੰਤ੍ਰੀ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ
ਲਕਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਸੈਨਾ ਪਤੀ ਬਣਾਇਆ ।

Rama, the incarnate, conquered many countries
and held victory over many kings. He was
well known for his heroic feats, and as a man of
arms. He appointed Bharata as his minister
and Lakshmana, the son of Royal queen Sumitra
as the commander of his armed forces.

703

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗਤ ਛੇਦ ॥

ਸੁਮਤਿ ਮਹਾਂ ਰਿਖ ਰਘੁਬਰ ॥
ਦੁੰਦਬ ਬਾਜਤ ਦਰ ਦਰ ॥
ਜਗ ਕੀ ਅਸਧੁਨਿ ਘਰ ਘਰ ॥
ਪੂਰ ਰਹੀ ਧੁਨਿ ਸੁਰ ਪੁਰ ॥

ਸਾਰੇ ਰਿਖੀਆਂ, ਮਹਾਂ ਰਿਖੀਆਂ ਨੇ, ਰਾਮ, ਰਘੁਬੀਰ ਨੂੰ
'ਅਸ੍ਵਮੇਧ' ਜੱਗ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਤੀ । ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਵਿੱਚ
ਦੁੰਦਬ ਵਜਾ ਕੇ, ਅਸ੍ਵਮੇਧ ਜੱਗ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਦੀ ਘੋਸ਼ਨਾ ਕੀਤੀ
ਗਈ । ਦੇਵੀ-ਆਂ ਨੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਾਈ ।

1 Aswamedha sacrifice used to be performed for
(i) destroying sins. (ii) blessing for getting
children. After killing Ugra, Rama, the incarnate
expressed his desire to perform Rajsui sacrifice.
But Bharata said to him that all the
Kings looked upon him as their father.
They were all obedient to him, so he
must not perform Raj Sui sacrifice to
ruin them. Thereupon Lakshmana advised him
to perform Aswamedha sacrifice to destroy
his sins. (Ramayana Valmiki) (conti. to next page)

The holy sages and saints advised, Rama, the incarnate, to perform Aswamedha sacrifice.

A general proclamation was made in the city, with the help of trumpets, for the performance of Aswamedha. The gods shouted cheers in delight.

704

ਸੁਦਰ ਮਹਾਂ ਰਘੁਨੰਦਨ ॥

ਜਗ ਪਤਿ ਮਨਿ ਗਨ ਬੰਦਨ ॥

ਧਰੰ ਧਰ ਲੋ ਨਰ ਚੀਨੇ ॥

ਸੁਖ ਦੇ ਦੁਖ ਬਿਨ ਕੀਨੇ ॥

ਇਉਂ ਸਤੋਲ ਅਤੇ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ, ਜੱਗ-ਪਤੀ, ਰਘੁਨੰਦਨ,
ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਨੇ, ਹਰ ਉਮਰ, ਹਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ
ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕੀਤਾ ।

In Aswamedha sacrifice, a black buck and a beautiful horse is let loose with the name of the king written on the forehead, protected under the care of great warriors. The horse is allowed to roam into various territories. The kings and rulers of those places, if agree to the supremacy, they let the horse pass through their land and attend the performance of sacrifice consequently.

The sacrificial ground is prepared with 21 pillars of 1½ yds wide and seven yards long. Eighteen ladders to perform oblations to consecrated fire are erected, where several birds and animals are offered to the sacred fire to burn. The horse then is sacrificed by the king and the queen, themselves and offered to the consecrated fire. (conti. to next page)

In this manner, the most attractive, well shaped and graceful Rama, the incarnation of Vishnu, the effulgent, destroyed the sins of men of different age groups, afforded them relief happiness and tranquillity.

705

ਅਰਿ ਹਰ ਨਰ ਕਰ ਜਾਨੇ ॥
 ਦੁਖ ਹਰ ਸੁਖ ਕਰ ਮਾਨੇ ॥
 ਉਰ ਧਰ ਨਰ ਬਰ ਸੇ ਹੋ ॥
 ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਅਭੈ ਹੋ ॥

ਅਨੂਪਮ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਸੋਭਾ ਵਾਲੇ ਨਿਰਭੈ ਰਾਮ ਨੂੰ, ਸ਼ਤਰੂਆਂ ਨੇ,
 ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਿਆ। ਨਿਸ਼ਚੈ ਕਰਕੇ
 ਸਰਬ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜਾਣਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਤੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਕਰਕੇ
 ਸਮਝਿਆ।

The most charming, unequalled, incomparable, undaunted and glorious, Rama, was recognised by friends and foes as Vishnu, the effulgent, the paramount and foremost of men. They received the pain or suffering offered by him with great delight and contentment.

706

ਅਨਥਾ ਛੇਦ ॥

ਪ੍ਰਭੂ ਹੋ ॥ ਅਜੂ ਹੋ ॥
 ਅਜੇ ਹੋ ॥ ਅਭੈ ਹੋ ॥

It is said that a king who performed 100 such sacrifices was entitled as Indra, the mighty. When Dasratha performed this sacrifice, he offered 300 animals to the sacred fire.

(Mahan Kosh)

ਰਾਮ ਰਘੁਬੀਰ ਨੂੰ, ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਵ, ਅਚਲ, ਅਜਿਤ ਅਤੇ
ਅਤੇ ਮੰਨਿਆ ।

Rama, the incarnate, was esteemed as
their Lord, ever young, not liable to
decay or death, insuperable, invincible,
most fearless and extremely courageous.

707

ਅਜਾ ਹੈਂ ॥ ਅਤਾ ਹੈਂ ॥

ਅਲੇ ਹੈਂ ॥ ਅਜੇ ਹੈਂ ॥

ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਰਹਿਤ, ਮਹਾਂ ਦਾਨੀ, ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ
ਅਤੇ ਅਚਲ ਜਾਣਿਆ ।

He was considered to be the epithet
of God, beyond death, most powerful,
bountiful, generous and magnificent.

708

ਭੁਯੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੇਦ ॥

ਬੁਲਯੋ ਚੱਕ੍ਰ ਭਾਤੇ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਕੁਮਾਰੇ ॥

ਕਰਯੋ ਮਧੁਰੇਸ਼ ਤਿਸੇ ਰਾਵਣਾਰੇ ॥

ਤਹਾਂ ਏਕ ਦਦੀਤੋ ਲਵੇ ਉਗ੍ਰ ਤੇਜੇ ॥

ਦਯੋ ਤਾਹਿ ਅੱਪ੍ਪ ਸਿਵ ਸੂਲ ਭੇਜੇ ॥

ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਵਣ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਨੇ, ਰਾਣੀ
ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਦੇ ਬੇਟੇ ਸ਼ਤਰੂਘਨ-ਆਪਣੇ ਚੌਥੇ ਭਰਾ, ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ !
ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਮਧੁਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਲਵਨਾਸੁਰ ਦੌਤ ਰਹਿੰਦਾ
ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਨੇਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੌਤ ਦਾ ਬੜਾ ਤੇਜ਼ ਹੈ । ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ
ਮਾਰ ਦੇਹ । ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਧੁਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਨਾਇਆ ।"

One day, Rama the incarnate, destroyer of Ravana, invited and summoned, Satrugana, his fourth brother son of Royal queen Sumitra, to his court and invested him with the crown of Madhur Desh. He told him that in the city of Madhur there lived a mighty demon named Lavanasura. He was a very powerful and able demon. He was in possession of the most formidable lance, presented to him by god Rudra. It was due to that lance that the demon was very powerful and had become terror for the holy ones. Go and destroy him, and be the king of that place.

709

ਪਠਯੋ ਤੀਰ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਯੋ ਏਕ ਰਾਮੰ ॥
 ਮਹਾਂ ਯੁਧ ਮਾਲੀ ਮਹਾਂ ਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥
 ਸਿਵੋ ਸੂਲ ਹੀਣੋ ਜਥੋ ਸੱਤ੍ਰ ਜਾਨਯੋ ॥
 ਤਥੈ ਗੰਗ ਤਾਥੈ ਮਹਾਂ ਜੁਧੋ ਠਾਨਯੋ ॥

ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਅਤੇ ਮਰਯਾਦਾ ਪ੍ਰਸੰਤਮ ਰਾਮ ਨੇ, ਇਕ ਮੰਤ੍ਰਿਤ ਤੀਰ ਸਤਰੂਘਨ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਨੇਜਾ ਲਵਲਾਸੁਰ ਦੇ ਕੋਲ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਯੁਧ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਨਾ।"

Alarmed and most restricted to propriety and rules of conduct, Rama, the incarnate, offered him an enchanted and spelled arrow. He also advised him to intercept the demon, on his way and challenge him when he was unarmed, bereft of Rudra's lance.

710

ਲਯੋ ਮੰਤ ਭੀਰ ਚਲਯੋ ਨਿਯਾਇ ਸੀਸ ॥
 ਤ੍ਰਿਪੁਰ ਸੁੱਧ ਜੈਤਾ ਚਲਯੋ ਜਾਨ ਈਸ ॥
 ਲਖਯੋ ਮੂਲ ਹੀਣੋ ਰਿਪੋ ਜੇਣ ਕਾਲੇ ॥
 ਤਥੇ ਕੰਧ ਮੰਡਯੋ ਰਣੇ ਬਿਕਰਾਲੇ ॥

ਮੰਤ੍ਰਿਤ ਭੀਮ ਲੈ ਕੇ, ਸਤਰੁਘਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਰਾਮ ਨੂੰ, ਤ੍ਰਿਪੁਰੀ
 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਸਭਨਾ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਮਝ ਕੇ, ਮਧਾ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ
 ਤਤਪਰ ਪਿਆ । ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਲਵਨਾਸੁਰ ਕੌਲ ਸਿਵਜੀ
 ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ, ਉਸ ਨੇ ਘੋਰ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ ।

After taking the enchanted arrow from his
 brother, whom he held in great esteem and
 considered him to be the supreme and paramount
 conquerer of the three worlds, he clasped
 his holy feet and set forth. When Satrugana
 found that Lavanasura was without the lance of
 Rudar he challenged him to duel and the
 struggle ensued.

711

ਭਜੈ ਘਾਇ ਖਾਯੋ ਅਘਾਯੰਤ ਸੂਰ ॥
 ਹਸੇ ਕੰਕ ਬੰਕ ਘੁੰਮੀ ਗੋਣ ਹੂਰ ॥
 ਉਠੇ ਟੋਪ ਟੁਕ ਕਮਾਣੇ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥
 ਰਣੇ ਹੋਸ ਹੋਜੇ ਮਹਾਂ ਛਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ॥

ਕਈ ਯੋਧੇ ਘਾਇਲ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਨੱਸ ਗਏ । ਕਈਆਂ
 ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਸਤਰੁਘਨ ਨੇ ਨਾਸ ਕੀਤਾ । ਸਤਰੁਘਨ ਦੇ ਕੰਕ ਦੇ
 ਪਗਾਂ ਵਾਲੇ, ਖਮਦਾਰ ਭੀਰ, ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਪਰੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਘੁੰਮਨ ਲਗੇ । ਕਵੱਚ ਟੁਟ ਗਏ । ਟੋਪ ਡਿੱਗ ਪਏ । ਕਮਾਣਾਂ ਟੁਕੜੇ
 ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਬੜਾ ਘੋਰ ਯੁਧ ਹੋਇਆ । ਕਈ ਛਤ੍ਰ ਧਾਰੀ
 ਰਣ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ।

Many warriors were wounded. They took to their heels. Many sinful and hedious demons were destroyed. The volleys of curved arrows, made of feathers of Kank, flew in the sky, like nymphs. The armours were pierced. The helmets were blown off. The bows were broken-into pieces. It was a terrible and dreadful fight. Many princes, kings and chieftains fought furiously.

712

ਫਿਰਯੋ ਅੱਪ ਦਈਤੰ ਮਹਾਂ ਰੋਸ ਕੇ ਕੇ ॥
 ਹਣੇ ਰਾਮ ਭ੍ਰਾਤੰ ਵਹੈ ਬਾਣ ਲੋ ਕੇ ॥
 ਰਿਪੁ ਨਾਸ ਹੋਤੰ ਦੀਯੋ ਰਾਮ ਅੱਪ ॥
 ਹਨਯੋ ਤਰਹਿ ਸੀਸੰ ਦ੍ਰੁਗਾ ਜਾਪ ਜਪੰ ॥

ਲਵਨਾਸੁਰ ਦੈਤ ਨੇ ਬੜਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਮ ਦੇ ਭਰਾ, ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਨੇਚੇ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਜਾ ਕੇ ਲੈ ਆਏ । ਪਰ ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਨੇ, ਰਾਮ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਮੰਤ੍ਰਿਤ ਤੀਰ ਨਾਲ, ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਕੇ, ਲਵਨਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ।

Lavanasura tried his best to advance toward his house, to get the formidable lance of Rudra, to kill Shatrughana, brother of Rama, the incarnate. But Shatrughana took up his irresistible shaft given by his brother, with all his physical and divine powers at his command, he struck a fatal blow against the demon.

713

ਗਿਰਯੋ ਭੁੰਮ ਭੁੰਮੇ ਅਘ੍ਰਮਯੋ ਅਰਿ ਘਾਯੋ ॥
 ਹਣਿਯੋ ਸਤ੍ਰੁ ਹੰਤਾ ਤਿਸੰ ਚਉਪ ਚਾਯੋ ॥
 ਗਣੰ ਦੇਵ ਹਰਖੇ ਪ੍ਰਬਰਖੰਤ ਰੂਲੋ ॥
 ਹਤਯੋ ਦੈਤ ਦੰਹੀ ਮਿਟਿਯੋ ਸਰਬ ਸੂਲੋ ॥

ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਲੇ ਤੀਰ ਦੇ ਲਗਦਿਆਂ ਹੀ, ਲਵਨਾਸੁਰ,
 ਭੁੰਮਦਾ ਹੋਇਆ, ਘਾਇਲ ਹੋ ਕੇ, ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿਗ ਪਿਆ ।
 ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਿਆ ਪਿਆ ਦੇਖ ਕੇ, ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ।
 ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕੀਤੀ । ਦੈਤ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਖਬਰ
 ਚਾਰੋ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਗਈ । ਸਾਰੇ ਦੁਖਾ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

Pierced by the burning arrow of Shatrughana,
 Lavanasura, reeled and fell dead on the ground.
 Shatrughana felt delighted at his death. The
 gods showered flowers in extreme delight,
 and victory over the demon. The news of the
 death of Lavanasura spread like wild fire,
 into all the regions. In this manner, Shatrughana
 put an end to pain, affliction and suffering
 of the people,

714

ਲਵੰ ਨਾਸ ਰੇਯੋ ਲਵੰ ਕੀਨ ਨਾਸੰ ॥
 ਸਬੰ ਸੰਤ ਹਰਖੇ ਰਿਪੰ ਭੇ ਉਦਾਸੰ ॥
 ਭਸੇ ਪ੍ਰਾਨ ਲੋ ਕੇ ਤਜਯੋ ਨਗਰ ਬਾਸੰ ॥
 ਕਰਯੋ ਮਧੁਰੇਸੰ ਪੁਰੀਵਾ ਨਿਵਾਸੰ ॥

ਇਉਂ ਲਵਨ ਦੈਤ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਨੇ ਲਵਨਾਸੁਰ
 ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ । ਸਾਰੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੁਸ਼ਮਣ
 ਬੜੇ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਏ । ਉਹ ਨਗਰ ਛੱਡ ਕੇ, ਪ੍ਰਾਣ ਬਚਾ ਕੇ ਨੱਸ ਗਏ ।
 ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਨੇ ਮਧੁਰਾ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ।

In this manner, the destroyer of Lavanasura demon, Shatrughana, annihilated him. All the saints and holy sages rejoiced but the opponents felt sad and distressed. They left the city and saved their lives. Shatrughana settled himself in Madhura puri.

715

ਭਯੋ ਮਾਧੁਰੇਸ਼ ਲਵੇ ਨਾਸ ਹੰਤਾ ॥
ਸਬੈ ਸਸਤ੍ਰ ਗਾਮੀ ਸੁਭੈ ਸਸਤ੍ਰ ਗੰਤਾ ॥
ਭਏ ਦੁਸ਼ਟ ਦੂਰੇ ਕਰੁਰੇ ਸੁ ਨਾਮੇ ॥
ਕਰਯੋ ਰਾਜ ਭੋਸੇ ਜਿਸੇ ਅਉਧ ਰਾਮੇ ॥

ਇਉਂ ਲਵਨਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਨਾਸ, ਸਸਤ੍ਰ ਵਿਚਿਆ ਦਾ
ਧਨੀ, ਸਭ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ, ਰਾਜਾ ਬਣਿਆ, ਜਿਨੇ
ਦੁੱਖੀ ਅਤੇ ਭੈਏ ਦੁਸ਼ਟ ਸਨ, ਸਭ ਉਥੋਂ ਦੂਰ ਭੱਜ ਗਏ । ਅਤੇ ਸਤਰੂਘਨ
ਇਉਂ ਮਧੁਰ ਦੇਸ ਵਿਚ ਰਾਜ ਕਰਨ ਲਗਾ ਜਿਵੇਂ ਅਯੋਧਿਆ ਵਿਚ ਰਾਮ
ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ।

In this manner, Shatrughana, skilled in the art of archery and a man at arms, became the supreme ruler. The wicked, vile and villians decamped away. Shatrughana reigned over Mandhura like, Rama, the incarnate, in Ayodhya.

716

ਕਰਯੋ ਦੁਸ਼ਟ ਨਾਸੇ ਪਾਪਾਤੰਤ ਸੂਰੇ ॥
ਉਨੀ ਜੈ ਧੁਣੈ ਪੂਰੇ ਹੀ ਲੋਗ ਪੂਰੇ ॥
ਗਈ ਪਾਰ ਸਿੰਧੇ ਸੁਬਿਧੇ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥
ਸੁਨਯੋ ਚੱਕ੍ਰ ਚਾਰੇ ਲਵੇ ਲਾਵਣਰੇ ॥

ਇਉਂ ਸਤਰੂਘਨ ਨੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਅਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕੀਤਾ । ਸਾਰੀ ਪੁਰੀ
ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਈ । ਉਸ ਦੀ ਸੇਭਾ ਸਿੰਧ ਤੋਂ ਅਤੇ
ਬਿੰਦਿਆਚਲ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ । ਮਾਠੀ ਲਵਨਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ
ਵਾਲੇ ਸਤਰੂਘਨ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਚੱਕ ਜਾਨਣ ਲਗੇ ।

Thus Satrugghana, put an end to all the
mischievous and impious rogues. He was
praised and applauded in the whole city.
His glory spread beyond the boundaries of
Sindh and Vidhachal. The destroyer of
Lavanasure was recognised in all the four
regions.

ਇਤੀ ਸੀ ਲਵੰ ਨਾਮ ਦਈਤ ਬਧਹ
ਅਧਯਾਇ ਸਮਾਪਤੰ ।

717

ਅਬ ਸੀਤਾ ਕੋ ਬਨਬਾਸ ਦੀਓ ॥
ਕੁਜੇਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਭਈ ਏਮ ਤੋਨੇ ਇਤੈ ਰਾਵਣਾਰੰ ॥
ਕਹੀ ਜਾਨਕੀ ਸੋ ਸੁਕਬੇ ਸੁਧਾਰੰ ॥
ਰਚੇ ਏਕ ਬਾਗ ਅਭਿਰਾਮੰ ਸੁ ਸਭੰ ॥
ਲਖੇ ਨੰਦਨ ਜੇਨ ਕੀ ਕ੍ਰਾਤ ਛੋਭੰ ॥

ਏਧਰ, ਇੱਕ ਦਿਨ, ਰਾਵਣ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਨੇ,
ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਉਪਵਨ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ
ਸੇਭਾ ਇੰਦੁ ਦੇ ਨੰਦਨ ਬਾਗ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੀ ਹੈ ।

On the other side, Rama the incarnate,
destroyer of, the demon king Ravana, told
Sita of the creation of a most beautiful,
charming and bewitching garden, which surpassed
in beauty, the famous garden of Lord Indra.

718

ਸੁਨੀ ਏਮ ਬਾਨੀ ਸੀਆ ਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥
 ਰਚਿਯੋ ਏਕ ਬਾਗੰ ਮਹਾਂ ਅਭਿਰਾਮੰ ॥
 ਮਣੀ ਭੂਖਤ ਹੀਰ ਚੀਰੰ ਅਨੰਤੰ ॥
 ਲਖੇ ਇੰਦ੍ਰ ਪੱਥੰ ਨਜੋ ਸੋਭ ਵੰਤੰ ॥

ਜਦੋਂ ਸੀਤਾ ਨੇ, ਮਰਯਾਦਾ ਪ੍ਰਸੰਤਮ ਰਾਮ ਤੋਂ, ਸੁੰਦ੍ਰ ਉਪਵਨ ਦੀ
 ਬਾਬਤ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰ ਕੀਤੇ । ਹੀਰੇ ਅਤੇ
 ਮਣੀ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਪਹਿਣ ਕੇ, ਸੁੰਦ੍ਰ ਸੁੰਦ੍ਰ ਬਸਤ੍ਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ । ਜਿਸ
 ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇੰਦ੍ਰ ਵੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸੋਭਾਵੰਤ ਲਜਿਆਮਾਨ ਹੋ ਗਏ ।

When Sita heard of the Surpassing beauty
 of the garden, from her Lord, most elaborately
 and carefully toileted, and put on best
 costumes, adorned herself with precious and
 beautiful ornaments of gems and diamonds.
 Lord, Indra and other glorious kings when
 beheld her beauty and embellishment, felt
 humbled.

719

ਮਣੀ ਮਾਲ ਬੱਜੋ ਸੁ ਸੋਭਾਇ ਮਾਨੰ ॥
 ਸਬੋ ਦੇਵ ਦੇਵੇ ਦੁਤੀ ਸ੍ਰਗ ਜਾਨੰ ॥
 ਗਏ ਰਾਮ ਤਾਮੋ ਸੀਆ ਸੰਗ ਲੀਨੇ ॥
 ਕਿਤੀ ਕੋਟ ਸੁੰਦ੍ਰੀ ਸਬੋ ਸੰਗ ਕੀਨੇ ॥

ਰਾਮ ਵੀ ਮਣੀ ਅਤੇ ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਬਾਗ ਵਿਚ
 ਸੁਕਾਇਮਾਨ ਹੋਏ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਦੂਸਰਾ
 ਸ੍ਰਗ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਰਾਮ, ਸੀਤਾ ਨੂੰ
 ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਏ । ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਹੋਰ ਸੁੰਦ੍ਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ
 ਗਈਆਂ ।

Wearing a necklace decked with diamonds,
 rubies and gems, Rama, the incarnate, seated
 himself in the garden and looked most graceful
 and glorious. It appeared as if the Heaven had
 descended on earth. Rama, the incarnate, accompanied
 by his charming wife Sita, entered that
 garden. Innumerable damsels followed them there.

720

ਰਚਯੋ ਏਕ ਮੰਦ੍ਰ ਮਹਾਂ ਸੁਭ੍ਰ ਠਾਮੰ ॥
 ਕਰਯੋ ਰਾਮ ਸੈਨੇ ਤਹਾਂ ਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥
 ਕਰੀ ਕੋਲ ਖੇਲੇ ਸੁ ਬੇਲੇ ਸਭੇਗੰ ॥
 ਹੁਤੇ ਜਉਨ ਕਾਲੇ ਸਮੇ ਜੋਸ ਜੋਗੰ ॥

ਉਸ ਅਦਭੁਤ ਬਾਗ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨੇ ਇਕ ਅਤਿ ਸੁੰਦ੍ਰ ਮੰਦਰ
 ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸੇਣ ਲਈ ਬਣਵਾਇਆ । ਉਸ
 ਸੁੰਦ੍ਰ ਬੇਲੇ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਨੇ ਭੋਗ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕੋਲ-ਖੇਲ ਕੀਤਾ,
 ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਕਾਜ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਵੇਹਲ ਮਿਲਿਆ ।

Rama the incarnate, regaled in that wonderful,
 admirable and marvellous garden. He retired
 for the night into the surpassingly
 beautiful marble palace, erected in the garden.
 He looked after the royal business during the
 day and the later half of the day, he
 spent in that harem.

721

ਰਹਯੋ ਸੀਯ ਗਰਭੇ ਸੁਨਯੋ ਸਰਬ ਬਾਮੰ ॥
 ਕਹੇ ਏਮ ਸੀਤਾ ਪੁਨਰ ਬੈਠ ਰਾਮੰ ॥
 ਫਿਰੋ ਬਾਗ ਬਾਗ ਬਿਦਾ ਨਾਥ ਦੀਜੇ ॥
 ਸੁਨੋ ਪ੍ਰਾਨ ਪਿਆਰੇ ਇਹੋ ਕਾਜ ਕੀਜੇ ॥

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੀਤਾ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹੋ ਪ੍ਰਾਣ ਪਿਆਰੇ ਮੇਰੀ ਇਛਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਗਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਾਂ। ਉਥੇ ਫਿਰਾਂ ਤੁਰਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਮੇਰੀ ਮਨੋਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰੋ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ।"

One day Sita told Rama, the incarnate, about the symptoms of pregnancy in her, and said, "My beloved Lord, I wish to revisit the gardens of the hermits. Fulfil my heart's desire and permit me to go."

722

ਦੀਯੋ ਰਾਮ ਸੰਗ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਕੁਮਾਰੰ ॥
ਦਈ ਜਾਨਕੀ ਸਗ ਤਾਕੇ ਸੁਧਾਰੰ ॥
ਜਹਾਂ ਘੋਰ ਸਾਲ ਤਮਾਲੇ ਬਿਕੂਲੇ ॥
ਤਹਾਂ ਸੀਯ ਕੋ ਛੋਰ ਆਯੋ ਉਤਾਲੰ ॥

ਰਾਮ ਨੇ, ਮਾਤਾ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਲਕਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਉਤੇ ਸਾਲ ਅਤੇ ਤਮਾਲ ਦੇ ਘਣੇ ਬੂਝ ਉਗ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਆਉਣਾ।"

Rama, the incarnate, called his brother, Lakshmana, son of the royal queen Sumitra and sent his charming wife Sita with him and said, "Go and leave Sita, in some secluded place, in the thick dense forest of Sal and xanthocymus epictorivs trees."

723

ਬਨੇ ਨਿਰਜਨੰ ਦੇਖਿ ਕੇ ਕੇ ਅਪਾਰੰ ॥
ਬਨੋਬਾਸ ਜਾਨਯ ਦਯੋ ਰਾਵਣਾਰੰ ॥

ਰੁਕੇਦੇ ਸੁ ਰੁੱਚੇ ਪਧਾਤੇ ਪਰਾਨੇ ॥
ਰਣੇ ਜੇਮ ਬੀਰੇ ਲਗੇ ਮਰਮ ਬਾਨੇ ॥

ਤਦ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਬਾਸ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਨਿਰਜਨ, ਘੋਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕਲਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਸੀਤਾ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲਗੀ, ਅਕਹਿ ਰੁਦਨ ਕਰਨ ਲਗੀ ਅਤੇ ਰੋਂਦੀ ਰੋਂਦੀ ਇਉਂ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਡਿਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਯੋਧਾ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ, ਤੀਰ ਲਗਨ ਨਾਲ ਡਿਗਦਾ ਹੈ ।

When Sita came to know that, Rama, her beloved Lord has abandoned her and deserted her in the midst of lonely and dense wilderness, she bewailed and cried bitterly. She fell down on the ground like a mighty warrior pierced with an arrow, and swooned.

724

ਮੁਨੀ ਬਾਲਮੀਕੀ ਸੁਤੰ ਦੀਨ ਬਾਨੀ ।
ਚਲਿਯੋ ਚੇਕ ਚਿਤੰ ਤਜੀ ਮੋਨ ਧਾਨੀ ।
ਸੀਆ ਸੰਗ ਲੀਨ ਗਯੇ ਧਾਮ ਆਪੰ ॥
ਮਨੇ ਬੱਚ ਕਰਮ ਦੁਰਗਾ ਜਾਪ ਜਾਪੰ ॥

ਜਦੋਂ ਬਾਲਮੀਕ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਰੋਣ ਅਤੇ ਕੁਰਲਾਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਹ ਚੇਕ ਪਏ ਅਤੇ ਮੁਨੀ-ਆਸ਼੍ਰਮ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ, ਉਥੇ ਗਏ ਜਿਥੇ ਸੀਤਾ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਸ਼੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ । ਅਤੇ ਮਨ, ਬੱਚ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ।

On hearing the bitter lamentations of Sita, the holy hermit, Valmiki, was moved and felt very much touched to the heart. Leaving

the hermitage, he arrived at the place where Sita was bewailing, and brought her to the hermitage. With purity of mind, words and actions he chanted the sacred hymns of goddess Durga.

725

ਭਯੋ ਏਕ ਪੁੱਤ੍ਰ ਜਹਾ ਜਾਨਕੀ ਤੇ ॥
ਮਨੋ ਰਾਮ ਕੀਨੋ ਦੁਤੀ ਰਾਮ ਜੀਤੋ ॥
ਵਹੋ ਚਾਰ ਚਿਹਨ ਵਹੋ ਉਗ੍ਰ ਤੇਜੋ ॥
ਮਨੋ ਆਪ ਅੰਸਿ ਦੁਤੀ ਕਾਢ ਭੇਜੋ ॥

ਬਾਲਮੀਕ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਮ ਵਿੱਚ, ਜਾਨਕੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ । ਮਾਨੋਂ ਦੂਸਰੇ ਰਾਮ ਨੇ ਹੀ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੋਵੇ । ਉਹੀ ਚਹਿਨ, ਉਹੀ ਚਕਰ, ਉਹੀ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਮਾਨੋਂ ਦੂਸਰੇ ਨੇ ਰਾਮ ਦੀ ਅੰਸ ਵਿਚੋਂ ਦੂਸਰਾ ਰਾਮ ਹੀ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

In the hermitage of holy Saint Valmiki, Sita, delivered a son, beautiful and charming like Rama, the incarnate. "The similar features, the similar shape, exactly the similar distinctive marks, splendour and brilliance. It appeared as if God had created and sent exactly the similar second Rama into the world.

726

ਦੀਯੋ ਏਕ ਪਾਲੋ ਸਥਾਲੋ ਰਿਖੀਸੋ ॥
ਲਸੈ ਦੰਦੁ ਰੁਪੋ ਰਿਧੋ ਦਿਯੋਸੋ ਈਸੋ ॥
ਗਯੋ ਏਕ ਦਿਵਸੋ ਰਿਖੀਸੋ ਧਯਾਨੋ ॥
ਲਯੋ ਬਾਲ ਸੋਗੋ ਗਈ ਸੀਯ ਨਾਨੋ ॥

ਰਿਖੀ ਬਾਲਮੀਕ ਨੇ, ਬਾਲਕ ਦੇ ਪਾਲਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪੰਘੂੜਾ ਬਨਵਾ ਦਿੱਤਾ । ਪੰਘੂੜੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਬਾਲਕ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਰੂਪ ਲਗਦਾ । ਇਕ ਦਿਨ ਰਿਖੀ ਨੇ ਧਿਆਨ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਸਮਾਧੀ ਦਿਸਥਿਤ ਹੋ ਗਿਆ । ਸੀਤਾ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅਸਨਾਨ ਕਰਨ ਚਲੀ ਗਈ ।

For the bringing up and rearing up the child,
the holy saint Valmiki got a beautiful
cot-swing for him. The child looked
fairer than the moon and exactly like Lord
Vishnu, the effulgent, while lying in the
swinging cot. One day, the holy saint was
absorbed in deep meditation when Sita, took
the child along with her, while going out,
for taking bath.

727

ਰਹੀ ਜਾਤ ਸੀਤਾ ਮਹਾਂ ਮੋਨ ਜਾਗੇ ॥
ਬਿਨਾ ਬਾਲ ਪਾਲੇ ਲਗਯੋ ਸੇਕ ਪਾਗੇ ॥
ਕੁਸਾ ਹਾਥ ਲੈ ਕੇ ਰਚਯੋ ਦੇਕ ਬਾਲੇ ॥
ਤਿਸੀ ਰੂਪ ਰੰਗੇ ਅਨੂਪ ਉਤਾਲੇ ॥

ਸੀਤਾ ਦੇ ਜਾਨ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਮਹਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਸਮਾਧੀ ਤੋਂ ਉਠੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਪੰਘੂੜੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਬੜੇ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਸਾ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਾਲਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰ ਦਿਤੀ । ਉਹ ਬਾਲਕ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਨੁਹਾਰ ਦਾ ਸੀ ।

After the departure of Sita, when the
holy saint got up from meditation, he
did not find the child in the swinging-cot.
He felt extremely distressed. Taking up

Kusha grass in hand, he formed another child, similar in features and shape. The child resembled the previous one in beauty, charm and radiance.

728

ਫਿਰੀ ਨੁਹਿ ਸੀਯਾ ਕਹਾ ਆਨ ਦੇਖਯੋ ॥
 ਵਹੀ ਰੂਪ ਬਾਲੇ ਸੁਪਾਲੇ ਬਸੇਖਯੋ ॥
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਮੋਨਿ ਰਾਜੇ ਘਨੀ ਜਾਨ ਕੀਨੋ ॥
 ਦੁਤੀ ਪੁਤ੍ਰ ਤਾਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਾਨ ਦੀਨੋ ॥

ਜਦੋਂ ਸੀਤਾ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਈ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬਾਲਕ ਦੇ ਰੂਪ ਰਗ, ਚਿਹਨ ਚਕ੍ਰ ਦਾ ਇਕ ਬਾਲਕ ਪ੍ਰਿਯੁਤੋ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੁਨੀ ਰਾਜ ਨੇ ਬੜੀ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

On her return after bath, Sita saw another child of similar features and shape in the swinging-cot. She thought the holy hermit had been very kind, gracious and benevolent on her that he had bestowed her with the gift of another son.

ਇਤੀ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਦੁਇ
 ਪੁਤ੍ਰ ਉਤਪਨੰ ਧਯਾਇ ਸਮਾਪਤੰ ।

629

ਭੁਯੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥

ਉਤੇ ਬਾਲ ਪਾਲੇ ਇਤੇ ਅਵਧ ਰਾਜੇ ॥
 ਬੁਲੇ ਬਿਪ ਜਗਿਯੋ ਤਜਯੋ ਏਕ ਬਾਸੇ ॥
 ਰਿਪੋ ਨਾਸ ਹੰਤਾ ਦਯੋ ਸਗ ਤਾਕੇ ॥
 ਬੜੀ ਫੋਜ ਲੀਨੇ ਚਲਯੋ ਸੰਗ ਵਾਕੇ ॥

ਇਧਰ ਬਾਲ ਪਲ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਧਰ ਅਵਧ-ਰਾਜ, ਰਾਮ ਨੇ
ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ਵਮੇਧ ਜੱਗ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ । ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ
ਘੋੜਾ, ਸਤਹੁਘਨ ਦੀ ਰਖਿਆ ਹੇਠਾਂ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਨਾਲ
ਭੇਜਿਆ ।

Hither, both the children were being
brought up. But in Avadh, Lord Rama,
summoned Brahmanas for the performance of
Ashvamedha sacrifice. A beautiful steed
was let loose, under the protection of
Shatrughana, along with vast army.

730

ਫਿਰਯੋ ਦੇਸ ਦੇਸ ਨਰੇਸਾਨ ਬਾਸੇ ॥
ਕਿਨੀ ਨਾਹਿ ਬਾਧਯੋ ਮਿਲੇ ਆਨ ਰਾਸੇ ॥
ਮਹਾਂ ਉਗ੍ਰ ਧਨਯਾ ਵਡੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ॥
ਪਰੇ ਆਨੇ ਪਾਏ ਵਡੀ ਭੇਟ ਦੇ ਕੇ ॥

ਅਸ਼ਵਮੇਧ ਜੱਗ ਦਾ ਘੋੜਾ ਬੜੇ ਦੇਸ ਦਿਸ਼ਾਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਿਆ । ਕਿਸੇ
ਨੇ ਉਸ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਨ ਬੰਨਿਆ । ਸਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਨ
ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ । ਮਹਾਂ ਬਲੀ, ਯੋਧੇ ਅਤੇ ਧਨੁਸ ਧਾਰੀ ਰਾਜੇ, ਬੜੀ
ਫੌਜ ਅਤੇ ਭੇਟਾ ਲੈ ਕੇ, ਰਾਮ ਦੇ ਪੈਰੀ ਆਨ ਪਏ ।

The sacrificial horse, passed through many
regions and kingdoms. None of the kings,
restraint him, nor created any type of
obstruction, on the way of its advancement.
Many terribly strong kings of high ranks,
men at arms, highly skilled in archery,
sought protection of Rama, the incarnate
and offered gifts.

731

ਦਿਸਾ ਚਾਰ ਜੈਤੀ ਫਿਰਯੋ ਫੇਰਬਾਜੀ ॥
ਗਯੋ ਬਾਲਮੀਕੇ ਰਿਖਿ ਸਥਾਨ ਤਾਜੀ ॥
ਜਥੇ ਭਾਲ ਪਤ੍ਰ ਲਵੇ ਛੇਰ ਬਾਚਯੋ ॥
ਵਡੇ ਉਗ੍ਰ ਪੰਨਿਯਾ ਰਸੇ ਰੁਦ੍ਰ ਰਾਚਯੋ ॥

ਚਾਰੋਂ ਦਿਸਾਵਾਂ ਜਿੱਥੇ ਕੇ ਅਸ਼ੁਮੇਧ ਜੱਗ ਦਾ ਘੋੜਾ, ਰਿਖੀ
ਬਾਲਮੀਕ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਮ ਵਿਚ ਗਿਆ । ਜਦੋਂ ਲਵ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਹ
ਤਾਂ ਅਸ਼ੁਮੇਧ ਜੱਗ ਦਾ ਘੋੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੱਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਾਮ
ਪੜਿਆ ਤਾਂ ਉਹ, ਭਾਰੀ ਧਨੁਸ ਧਾਰੀ, ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ
ਹੋ ਗਿਆ ।

Having conquered all the four regions, the
sacrificial horse entered the hermitage of
holy sage Valmiki. There the mighty Lava
happened to see the horse. He read, watched
and considered the name of the Emperor who
had let loose the horse for the holy
sacrifice, and prepared himself for a
formidable fight.

732

ਖਿਛੇ ਬਾਜ ਬਾਧਯੋ ਲਖਯੋ ਸਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ॥
ਵਡੇ ਨਾਚ ਕੇ ਸਰਬ ਸੈਨਾ ਪੁਕਾਰੀ ॥
ਕਹਾਂ ਜਾਤ ਹੇ ਬਾਲ ਲੀਨੇ ਤੁਰੰਗੀ ॥
ਤਜੇ ਯਾਹਿ ਨਾਕੇ ਸਜੇ ਆਨ ਜੰਗੀ ॥

ਜਦੋਂ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਸਤਰੰਘਨ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਕਿ ਇਕ ਬਾਲਕ ਨੇ
ਜੱਗ ਦੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਰੁਖ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬੜਾ
ਨਾਚ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਇੱਕਠਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਅਤੇ ਕਹਿਣ
ਲਗਾ, "ਐ ਬਾਲਕ ! ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਿਥੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਯਾਂ ਇਸ
ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਹ, ਯਾਂ ਜੰਗ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾ ।"

When Shatrughana, who was fully equipped with arms, saw a child, tying the horse to a tree he collected the whole army at the noise of the trumpet; and said, "Hearken, O lad : where are you leading the horse to ? either leave it, be prepared to take up arms."

733

ਸੁਣਿਯੋ ਨਾਮ ਜੁਧੇ ਜਬੈ ਸੁਣ ਸੂਰੇ ॥
ਮਹਾਂ ਸਸਤ੍ਰੁ ਸੋਭੀ ਮਹਾਂ ਲੋਹ ਪੂਰੇ ॥
ਨਠੇ ਬੀਰ ਹਾਠੇ ਸੁਣ ਸਸਤ੍ਰੁ ਲੈ ਕੇ ॥
ਪਰਯੋ ਮੱਧੁ ਸੈਣੇ ਵਡੇ ਨਾਦ ਕੈ ਕੈ ॥

ਜਦੋਂ ਸੂਰਬੀਰ ਅਤੇ ਸਸਤ੍ਰੁ ਵਿਦਯਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੀਨ ਬਾਲਕ ਨੇ ਯੁਧ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਸਤ੍ਰੁ ਲੈ ਕੇ ਨੱਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੜਾ ਘੋਰ ਨਾਦ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ।

On hearing about the battle, the mighty child, strong, heroic and skilled in archery, brought all his arms and weapons. He collected all his arms and rushed into the army with terrible noise and din

734

ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਮਾਰੇ ਪਚਾਰੇ ਸੁ ਸੂਰੇ ॥
ਗਿਰੇ ਜੁਧ ਜੋਧਾ ਰਹੀ ਧੂਰ ਪੂਰੇ ॥
ਉਠੀ ਸਸਤ੍ਰੁ ਝਾਰੇ ਅਪਾਰੋਧ ਬੀਰੇ ॥
ਭੁਮੇ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡੇ ਤਨੇ ਤੱਛ ਭੀਰੇ ॥

ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਸੂਰਮੇ ਮਾਰ ਦਿਤੇ । ਬੜੇ ਬੜੇ ਯੋਧੇ ਡਿਗ ਪਏ । ਸਭ ਪਾਸੇ ਧੂੜ ਹੀ ਧੂੜ ਉਡਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲਗੀ । ਬੜੇ ਸਸਤ੍ਰੁ ਧਾਰੀ ਸਸਤ੍ਰੁ ਚਮਕਾਏ ਹੋਏ ਅਗੇ ਵਧੇ । ਪਰ ਤਿਖੇ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਉਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕਟੇ ਗਏ ਅਤੇ ਰੋਡ ਐਧਰ ਓਧਰ ਫਿਰਨ ਲਗੇ ।

He killed many brave warriors. Mingled
in the dust, the mighty and strong war
heroes. There was dusty mist all over the
place. Many valient warriors, took up arms
brandished their swords and sallied forth but
pierced with the sharp arrows their heads
were blown off, and the headless bodies
rushed to and fro.

735

ਗਿਰੋ ਲੁਥੋ ਪੱਥੇ ਸੁ ਜੁਥੋ ਤ ਬਾਜੀ ॥
ਭੁਮੇ ਛੂਛ ਹਾਬੀ ਬਿਨਾ ਸੁਆਰ ਤਾਜੀ ॥
ਗਿਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਹੀਣ ਬਿਅਸਿਤ੍ਰੰਤ ਸੂਰ ॥
ਹਸੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਭੁਮੀ ਗੈਣ ਹੂਰ ॥

ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਲੜ ਕੇ ਯਥੇ ਲੁਥ ਪੁਥ ਹੋ ਕੇ ਡਿਗੇ । ਹਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ
ਸੁੰਡਾਂ ਕਟੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਸੁੰਡਾਂ ਚੰਘਾੜਦੇ ਹੋਏ ਫਿਰਨ ਲਗੇ ।
ਕਈ ਘੋੜੇ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਕਈ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦੇ ਸਸਤ੍ਰ ਡੋਗ ਦਿਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਦੂਸਰਾ ਸਸਤ੍ਰ ਚੁਕਨ ਜੋਗਾ ਨਾ ਛਡਿਆ । ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਨੱਚਨ ਲਗੇ । ਅਕਾਸ਼
ਵਿਚ ਹੂਰਾਂ ਫਿਰਨ ਲਗੀਆਂ ।

They fought upon the sacrificial horse. Many
brave and valient heroes were slain. The
elephants, were rendered without trunks and
tusks. They screamaed and roared in pain. The
horses were killed. Many warriors were
rendered armless, but were not allowed to pick up
another arm. The hobgoblins and imps
rambled and nymphs wandered in the sky.

736

ਘਣੇ ਘੋਰ ਨੀਸਾਣ ਬੋਝੇ ਅਪਾਰੇ ॥
 ਖਹੇ ਬੀਰ ਧੀਰ ਉਠੀ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ॥
 ਚਲ ਚਾਰ ਚਿਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਤਾਥਾਣੇ ॥
 ਰਣੇ ਰੋਸ ਰੱਜੇ ਮਹਾਂ ਤੇਜ ਵਾਣੇ ॥

ਦੋਹਾ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘੋਰ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜੇ । ਬੜੇ ਧੀਰਜ ਧਾਰੀ ਬੀਰ
 ਉਠੇ, ਅਤੇ ਸਸਤ੍ਰ ਚਮਕਾਉਣ ਲਗੇ । ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਿਤ੍ਰ
 ਬਾਣ ਛੱਡੇ ਗਏ । ਬੜੇ ਬੜੇ ਤੇਜਵੰਤ ਯੋਧੇ, ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਆ ਆ
 ਕੇ ਲੜਨ ਲਗੇ ।

From both the sides the trumpets sounded
 horrible tunes. Men of great patience and
 might, took up arms. With great skill and
 dexterity Volleys of arrows were released
 Many powerful energetic and pungent
 warriors entered the battle field.

737

ਚਾਰਰੀ ਛੰਦ ॥

ਉਠਾਈ ॥ ਦਿਖਾਈ ॥
 ਨਚਾਈ ॥ ਚਲਾਈ ॥

ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਤੇਗ ਚੁੱਕੀ, ਚੁੱਕੇ ਕੇ ਲਿਸਕਾਈ, ਐਧਰ ਉਧਰ
 ਘੁੰਮਾ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਉਤੇ ਚਲਾ ਦਿਤੀ ।

The warriors drew the sword, brandished
 it, swirled it and swept the enemies.

738

ਭ੍ਰਮਾਈ ॥ ਦਿਖਾਈ ॥

ਕੰਪਾਈ ॥ ਚਖਾਈ ॥

ਬਾਲਕ ਨੇ, ਭਰਮਾ ਕੇ, ਤਲਵਾਰ ਦਿਖਾਈ ਕਿ ਸਤ੍ਰੂ ਕੰਬਣ
ਲਗ ਪਏ, ਅਤੇ ਸਤ੍ਰੂਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸੁਆਦ ਚਖਾਇਆ ।

The children took up rapiers, deluded the
enemy, and impelled sword in such a way,
that the enemies trembled and shivered,
and were badly crushed.

739

ਕਟਾਰੀ ॥ ਅਪਾਰੀ ॥

ਪ੍ਰਹਾਰੀ ॥ ਸੁਨਾਰੀ ॥

ਕਟਾਰੀ ਚੁੱਕੀ, ਲਿਸ਼ਕਾਈ ਅਤੇ ਬੜੇ ਅਪਾਰ ਜੋਸ਼
ਵਿਚ, ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਹਾਰ ਕੀਤਾ ।

Hatchet was held up, brandished and
in infinite excitement struck against
the enemy.

740

ਪਚਾਈ ॥ ਪ੍ਰਾਹਰੀ ॥

ਹਕਾਰੀ ॥ ਕਟਾਰੀ ॥

ਸਤ੍ਰੂ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਿਆ, ਵੰਗਾਰਿਆ ਅਤੇ ਕਟਾਰੀ
ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ।

The enemy was challenged, called out,
and attacked with a dagger.

741

ਉਠਾਏ ॥ ਗਿਰਾਏ ॥

ਭਗਾਏ ॥ ਦਿਖਾਏ ॥

ਸ਼ਤਰੂ ਉਠੇ, ਫੇਰ ਡੋਗ ਦਿਤੇ ਗਏ । ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਕਰਾਰੇ ਹੱਥ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨੱਸ ਉਠੇ ।

The enemies advanced forward but were
thrown down. When they were badly defeated,
crushed and thwarted, they took to heels.

742

ਚਲਾਏ ॥ ਪਚਾਏ ॥

ਬੁਝਾਏ ॥ ਚੁਟਿਆਏ ॥

ਭੀਰ ਸਿਧੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਦੇ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਅਤੇ ਚੁਣ
ਚੁਣ ਕੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਿੱਠੇ ।

The arrows, were pierced into their
stomachs. Selected enemies were aimed
at and fatally wounded.

743

ਅਲਕਾ ਛੱਦ ॥

ਜਬ ਸਰ ਲਾਗੇ ॥ ਤਬ ਸਬ ਭਾਗੇ ॥

ਦਲਿ ਪਤੀ ਮਾਰੇ ॥ ਭਟ ਭਟ ਕਾਰੇ ॥

ਜਦੋਂ ਲਵ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਤਿੱਖੇ ਭੀਰ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਭੱਜ
ਗਈ । ਦਲ ਪਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਡੇ ਵਡੇ ਯੋਧੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ।

Pierced with sharp arrows of Lava, the
Commander of the army, along with other
valient warriors, were killed, the rest
of the army took to heels.

744

ਰਨ ਤਜ ਭਾਗੇ ॥ ਰਘੁਬਰ ਆਗੇ
ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਰੋਵੇ ॥ ਸਮੂਹਿ ਨ ਜੋਵੇ ॥

ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਲੜਾਈ ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਸ ਗਈ । ਰਘੁਬੀਰ ਦੇ
ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ, ਰੋ ਰੋ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਾਲ ਦਸਨ ਲਗੇ ।

The vast host of Shatrughana, fled away
bemoaning and weeping bitterly, they
presented themselves before Raghubir and
informed about everything.

745

ਲਵ ਅਰਿ ਮਾਰੇ ॥ ਤਵ ਦਲ ਹਾਰੇ ॥
ਦੋ ਸਿਸ ਜੀਤੇ ॥ ਨਹ ਭਯ ਭੀਤੈ ॥

ਲਵ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ । ਸ਼ਤਰੂਆਂ ਦਾ ਦਲ
ਹਾਰ ਗਿਆ । ਦੋਵੇਂ ਸਿਸ-ਲਵ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ ਜਿੱਤ ਗਏ ।
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਭੈ ਨਾ ਆਇਆ ।

Lava, destroyed all the enemies and gave
them a crushing defeat and thus, won the
glorious victory, dauntlessly and fearlessly.

746

ਲਛਮਨ ਭੋਜਾ ॥ ਬਹੁ ਦਲ ਲੋਜਾ ॥
ਜਿਨ ਸਿਸ ਮਾਰੇ ॥ ਮੋਹਿ ਦਿਖਾਰੇ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਜਦੋਂ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਸੁਣਿਆ, ਤਾਂ ਲਛਮਨ
ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ, ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਿਸਾਂ ਨੇ
ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲਿਆ ਕੇ
ਦਿਖਾਓ ।

Having heard everything in detail, Rama,
the incarnate, commanded Lakshmana to
proceed with army of powerful warriors,
and, to bring to him, the two disciples who
had dared to kill his army.

747

ਸੁਣ ਲਹੁ ਕੂਤੰ ॥ ਰਘੁਬਰ ਬਾਤੰ ॥
ਸਜ ਦਲ ਚਲਿਯੋ ॥ ਜਲ ਥਲ ਹਲਿਯੋ ॥

ਰਾਮ ਰਘੁਬੀਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਲਛਮਨ ਨੇ
ਸੈਨਾ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ । ਐਨੀ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ
ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਜਲ ਥਲ ਕੰਬਨ ਲਗੇ ।

In obedience to the behest of his
master, Lord Rama, the incarnate, Lakshmana
collected his troops and marched forth
with such a vast host that the sea and
earth trembled and shook. All the
quarters became resound with terrific noise.

748

ਉਠ ਧਰ ਧੂਰੰ ॥ ਨਭ ਝੜ ਪੂਰੰ ॥
ਚਹੁ ਦਿਸ ਦੁੱਕੇ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕੂਕੇ ॥

ਸੈਨਾ ਦੇ ਚਲਨ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਐਨੀ ਧੂੜ ਉਡੀ ਕਿ ਸਾਰਾ
ਅਕਾਸ਼ ਘਟੇ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ । ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸੈਨਾ
ਆਨ ਇੱਕੱਠੀ ਹੋਈ । ਅਤੇ "ਮਾਰ ਦਿਓ, ਮਾਰ ਦਿਓ ਪੁਕਾਰਨ
ਲਗੀ ।"

Tremendous army arrived from all the four quarters. All sallied forth with such a great force, tearing the earth, that the sky became enveloped in dense darkness, with the dust storm. In great excitement they shouted, "kill, and knock down the enemy."

749

ਬਰਖਤ ਬਾਣੇ ॥ ਬਰਖਤ ਜੁਆਣੇ ॥
ਲਹ ਲਹ ਪੁੱਜਣੇ ॥ ਖਹ ਖਹ ਭੁੱਜਣੇ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਜੁਆਨ ਬਰ ਬਰ ਕੰਬਨ ਲਗੇ, ਝੰਡੇ ਲੱਥ ਗਏ । ਲੜ ਲੜਕੇ ਮਰਨ ਲਗੇ ।

When the piercing arrows were discharged and showered like rain, the valient soldlers shuddered and shivered. The banners were thrown away. The heroic and strong warriors ensued a furious battle.

750

ਹਸ ਹਸ ਦੂਕੇ ॥ ਕਸ ਕਸ ਕੂਕੇ ॥
ਸੁਣ ਸੁਣ ਬਾਲੇ ॥ ਹਠਿ ਤਜਿ ਤਾਲੇ ॥

ਲਵ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ । ਕੱਸ ਕੱਸ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਲਛਮਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਐ ਬਾਲਕੇ ਸੁਣੋ, ਹੱਠ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਲੜਾਈ ਨਾ ਕਰੋ ।"

Similingly and most swiftly, Lava and Kusha fought furiously. With full force and strength they showered volleys of arrows. There upon Lakshmana, said to them, "Harken, O lads : Be not obstinate, and tenacious. Do not persist to fight."

751

ਦੋਹਰਾ ॥

ਹਮ ਨਹੀ ਤਯਾਗਤ ਬਾਜ ਥਰ ਸੁਣ ਲਛਮਨ ਕੁਮਾਰ ॥
ਆਪਦੇ ਭਰ ਬਲ ਜੁਧ ਕਰ ਅਬ ਹੀ ਸੰਕ ਬਿਸਾਰੁ ॥

ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਐ ਲਛਮਨ ਕੁਮਾਰ ਅਸੀਂ ਅਸੁਮੇਧ ਜਗ ਦੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਨਾ, ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਜੋਰ ਲਾ ਲੈ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਯੁਧ ਕਰ ਲੈ । ਪਰ ਇਹ ਸੰਕਾ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦੇਹ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗੇ ।'

Most courageously and bravely the children replied, "Hearken, royal Prince Lakshmana : We are not going to release or relinquish the sacrificial horse, apply any amount of strength, vigour or influence. Remove all the doubts and ambiguities from your mind. Let it be clear to you. Come now, and take up arms.

752

ਅਣਕਾ ਛੰਦ ॥

ਲਛਮਨ ਗੱਜਯੋ ॥ ਵਡ ਦਲ ਸਜਿਯੋ ॥
ਬਹੁ ਸਰ ਛੋਰੇ ॥ ਜਣ ਘਣ ਓਰੇ ॥

ਲਛਮਨ ਬੜਾ ਗਰਜਿਆ, ਸੈਨਾ ਦੇ ਸਮੂਹ ਸਮੇਤ ਉਸ ਨੇ ਇਉਂ ਤੀਰ ਥਰਸਾਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਿਵੇਂ ਘਣੇ ਬਦਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਔਲ ਬਰਸਦੇ ਹਨ ।

Lakshmana, thundered and roared in anger and wrath. Along with his forces he showered volley of arrows like hail storm from thick dense clouds.

753

ਉਤ ਦਿਵ ਦੋਖੈ ॥ ਧਨ ਧਨ ਲੇਖੈ ।
ਇਤ ਸਹ ਛੁਟੈ ॥ ਮਸਕਣ ਤੁਟੈ ॥

ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਦੋਵਰੇ, ਯੁਧ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰਨ ਲਗੇ ।
ਏਧਰੋਂ ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਤੀਰ ਛੱਡੇ ਕਿ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ
ਦੀਆਂ ਬੰਟੀਆਂ ਉਡਨ ਲਗੀਆਂ ।

The gods in heaven beheld the marvellous
fighting. They cheered and applauded in
admiration. Both the children released
such sharp type of arrows, that the bodies
were pierced, torn and rendered into
pieces.

754

ਭਟ ਬਰ ਗਾਜੈ ॥ ਦੁੰਦਭਿ ਬਾਜੈ ॥
ਸਰ ਬਰ ਛੋਰੈ ॥ ਮੁਖ ਨਹਿ ਮੋਰੈ ॥

ਯੋਧੇ ਬੜ੍ਹਕਾ ਮਾਰਨ ਲਗੇ । ਰਣ ਭੇਰੀਆਂ ਵਜੀਆਂ । ਬੜ੍ਹ
ਤੀਰ ਚਲਾਏ, ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਬਾਲਕ, ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਨਾ ਟਲੇ ।

The valient fighters, challenged and
shouted vigorously. The trumpets played
the martial tune, and tremendous arrows
were showered by the enemy, still, the
children, dauntlessly persisted to fight on.

755

ਲਛਮਨ ਵਾਚ ਸਿਸ ਸੇ ॥

ਸ੍ਰਿਣ ਸ੍ਰਿਣ ਲਰਕਾ ॥ ਜਿਨ ਕਰ ਕਰਖਾ ॥
ਦੇ ਮਿਲ ਘੋਰਾ ॥ ਤੁਮ ਬਲ ਬੋਰਾ ॥

ਲਛਮਨ ਨੇ ਬਿਸਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਐ ਬਾਲਕੋ, ਸੁਣੋ : ਇਹ ਘੋੜਾ
ਇੱਕ ਬੜੇ ਵਡੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਬੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ।
ਇਹ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿਓ । ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਛੋਟੇ ਹੋ । ਲੜਨ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ।"

Lakshmana, admonished the children and said
"Hearken, O children : The horse you
have detained and tied to the tree, belongs
to a mighty Emperor. Do release it, and
return it. Ye are lads of tender age,
not fit or mature enough to fight."

756

ਹਠ ਤੱਜ ਆਈਯੋ ॥ ਜਿਨ ਸਮੁ ਹੱਯੋ ॥
ਮਿਲ ਮਿਲ ਮੋਕੋ ॥ ਡਰ ਨਹੀਂ ਤੋਕੋ ॥

ਲਛਮਨ ਨੇ ਵੇਰ ਦੁਬਾਰਾ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ "ਐ ਬਾਲਕੋ, ਡਰੋ ਨਾ।
ਹੱਠ ਛੱਡ ਦਿਓ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਜਨ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਮਿਲੋ,
ਸੁਲਾਹ ਕਰ ਲਵੋ ।"

Lakshmana again exhorted, "Pray, fear
not, abandon persistency, and be
cordial. Let us make agreement, truce and
meet on friendly terms."

757

ਸਿਸ ਨਹੀਂ ਮਾਨੀ ॥ ਅਤਿ ਅਭਿਮਾਨੀ ॥
ਗਹਿ ਧਨ ਗੱਜਯੋ ॥ ਦੁਪਗਣ ਭਜਯੋ ॥

ਪਰ ਬਾਲਕ ਅਤਿ ਅਭਿਮਾਨੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਨੁਖ ਚੁਕਿਆ ਅਤੇ ਘਟਘੋਰ ਗਰਜਣਾ ਕਰ ਕੇ, ਤੀਰ ਚਲਾਨ
ਲਗੇ । ਦੁਸ਼ਮਨ ਦਾ ਦਲ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਣ ਲਈ ਨਸ ਉਠਿਆ ।

The most arrogant and presumptuous disciples,
did not pay any heed to his words. They
took up most formidable bows and furiously
they produced, tremendous and terrible up-
roar. They discharged irresistible arrows,
where upon the enemy host, fled awap to
save their precious lives.

758

ਅਜਬਾ ਛੇਦ ॥

ਰੁੱਧੇ ਰਣ ਭਾਈ ॥ ਬਰ ਠਰ ਲਾਈ ॥
ਬਰਖੇ ਬਾਣੇ । ਪਰਖੇ ਜੁਆਣੇ ॥

ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਰਣ ਵਿਚ ਲੜਨ ਲਗੇ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ
ਲਾ ਦਿਤੀ । ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰ ਕੇ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਜੁਆਨਾ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ
ਲਾ ਦਿਤਾ ।

Both the brothers took up arms and rained
arrows in perfusion, and took the lives
of selected men of valour.

759

ਡਿਗੇ ਰਣ ਮਧੇ ॥ ਅੱਧੇ ਅੱਧੇ ॥
ਕੱਟੇ ਅੰਗ ॥ ਰੁੱਝੇ ਜੰਗ ॥

ਕਿਨੇ ਹੀ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਧੇ ਅੱਧ ਕੱਟ ਕੇ, ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ
ਸੁਟ ਦਿਤਾ । ਕਿੰਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਗ ਕੱਟੇ ਗਏ ।

Many a warriors were cut into two halves
and mingled in dust in the battle field.
And many a warriors lost their limbs
and portions of their bodies.

760

ਬਾਣਨ ਝੜ ਲਾਯੋ ॥ ਸਰ ਬਰਸਾਯੋ ॥
ਬਹੁ ਮਾਰਿ ਮਾਰੇ ॥ ਡੀਲ ਛਕਾਰੇ ॥

ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਾ ਦਿਤੀ । ਅਤੇ ਬੜੇ ਦੁਸ਼ਮਣ
ਮਾਰ ਦਿਤੇ । ਵਡੇ ਵਡੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸਾਲੀ ਯੋਧੇ ਕੰਮ ਲਿਆਂਦੇ ।

The children fought furiously and showered
arrows like rain storm. Many valient
soldiers, powerful warriors and men of
repute, were killed in the battle.

761

ਡਿੱਗੇ ਰਣ ਭੂਮਿ ॥ ਨਰ ਬਰ ਘੁਮੇ ॥
ਰੋਜੇ ਰਣ ਘਾਯੇ ॥ ਚੌਕੇ ਚਾਯੇ ॥

ਬੜੇ ਯੋਧੇ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ, ਬਾਣ ਲਗਦਿਆਂ ਹੀ
ਭੁੰਮਦੇ ਹੋਏ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਹਿਰੇ
ਘਾਵ ਲਗੇ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲੜਨ ਦਾ ਚਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

Many men of power, strength and valour
were fatally wounded, they reeled and fell
down dead, in the battlefield.

762

ਅਪੁਰਬ ਛੰਦ ॥

ਗਣੇ ਕੀਤੇ ॥ ਹਣੇ ਜੇਤੇ ॥
ਕਈ ਮਾਰੇ ॥ ਕਿਤੇ ਹਾਰੇ ॥

ਜਿਨੇ ਯੋਧੇ ਰਣ ਭੂਮੀ ਦੇ ਕੰਮ ਆਏ ਉਹ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ।
ਜਿਨੇ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿਤੇ । ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਹਾਰ ਗਏ ।

Innumerable valient warriors fought
and died in the battlefield. Innumerable
others were defeated.

763

ਸਬੈ ਭਾਜੈ ॥ ਚਿਤ ਲਾਜੈ ॥
ਭਜੈ ਭੈ ਕੈ ॥ ਜੀਅ ਲੈ ਕੈ ॥

ਭਰ ਦੇ ਮਾਰੇ, ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾ ਕੇ ਨਸ ਗਏ ।
ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਬੜੇ ਸਰਮ-ਸਾਰ ਹੋਏ ।

The whole host fled away frightened
and disheartened to save their lives.
But felt greatly dishonoured, bashful
and modest.

764

ਫਿਰੇ ਜੇਤੇ ॥ ਹਣੇ ਤੇਤੇ ॥
ਕਿੱਤੇ ਘਾਏ ॥ ਕਿਤੇ ਧਾਏ ॥

ਬਾਕੀ ਜਿੰਨੇ ਰਹੇ, ਉਹ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿਤੇ । ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੂੰ
ਜਖਮੀ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਹੋਰ ਨੱਸ ਗਏ ।

The remanent were put to sword. Innumourous
enemies were wounded, and a great
multitude of warriors ran away.

765

ਸਿਸੌ ਜੀਤੇ ॥ ਭਟ ਭੀਤੇ ॥
ਮਹਾਂ ਕੁਧ ॥ ਕੀਯੋ ਜੁਧ ॥

ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਯੁਧ ਕੀਤਾ । ਸਾਰੇ ਯੋਧੇ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ
ਗਏ । ਲਵ ਕੁਸ ਦੀ ਜਿਤ ਹੋਈ ।

Infuriated in rage they fought a horrible
battle. All the men at arms were frightened.
Glorious Victory sided with Lava and Kusha.

766

ਦੇਉ ਭ੍ਰਾਤਾ ॥ ਖਗ ਖਿਯਾਤਾ ॥
ਮਹਾਂ ਜੇਧੰ ॥ ਮੰਡੇ ਕ੍ਰੋਧੰ ॥

ਦੇਵੇਂ ਤਰਾ, ਲਵ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਧਨੀ ਅਤੇ ਮਹਾਨ
ਜੇਧੰ, ਕ੍ਰੋਧ ਮਈ ਹੋ ਗਏ ।

Both the brothers Lava and Kusha, skilled
in warfare and great warriors, were
infuriated in rage

767

ਤਜੇ ਬਾਣੰ ॥ ਧਨੰ ਤਾਣੰ ॥
ਮੰਦੇ ਬੀਰੰ ॥ ਭੱਜੋ ਭੀਣੰ ॥

ਧਨੁਸ ਨੂੰ ਤਾਣ ਤਾਣ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾਣ ਲੱਗੇ । ਜਦੋਂ ਬੜੇ
ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਲੜੇ ਤਾਂ ਕਾਇਰ ਅਤੇ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਆਦਮੀ
ਭੱਜ ਗਏ ।

Stretching the bow to the maximum, they
released the arrows in great wroth and
vigour, where upon, the timid and the
cowards fled away.

768

ਕਟੇ ਅੰਗੰ ॥ ਭੱਜੋ ਜੰਗੰ ॥
ਰਣੰ ਰੁੱਝੇ । ਨਰੰ ਜੁੱਝੇ ॥

ਲੜਦਿਆਂ ਲੜਦਿਆਂ, ਅੰਗ ਕੱਟੇ ਗਏ । ਜੂਝ ਜੂਝ ਕੇ
ਰਣ ਭੁੰਮੀ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ।

While fighting in the battle, their limbs
were cut into pieces and torn. They laid
down their lives in the battle,
field, while fighting heroically.

769

ਭੱਜੀ ਸੈਨ ॥ ਬਿਨਾ ਚੇਨ ॥
ਲਛਮਣ ਬੀਨ ॥ ਫਿਰਯੋ ਧੀਰ ॥

ਮਹਾ ਬਲੀ ਲਛਮਣ ਦੀ ਧੀਰਜ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ।
ਸੈਨਾ ਬੇਚੇਨ ਹੋ ਕੇ ਨੱਸ ਉਠੀ ।

The heroic, powerful and mighty Lakshmana,
also lost endurance, pluck and steadiness.
The great army, in confusion and restlessness
scattered and dispersed.

770

ਦਿਕੇ ਬਾਣ ॥ ਰਿਪੁ ਤਾਣ ॥
ਹਠਿਯੋ ਭਾਲ ॥ ਗਿਰਯੋ ਤਾਲ ॥

ਦਿਕੋ ਤੀਰ ਨਾਲ, ਲਵ, ਕੁਸ਼ ਨੇ ਲਛਮਣ ਦਾ ਬਾਣ ਤੋੜ
ਦਿਤਾ, ਢਾਲ ਛੇਦ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸਰਤੀ ਉਤੇ ਸੁੱਟ
ਦਿਤਾ ।

With one single shaft, Lava and Kusha,
broke the formidable bow of the mighty
Lakshmana, pierced his shield and threw him
down on the ground dead.

771

ਅੜ੍ਹਹਾ ਛੇਦ ॥

ਭਾਜ ਗਯੋ ਦਲ ਕੁਸ਼ ਕੇ ਕੈ ॥
ਲਛਮਣ ਰਣ ਭੁੰਮ ਦੇ ਕੈ ॥
ਖਲੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਹੁਤੇ ਜਹਾ ॥
ਭਟ ਭਾਜਿ ਭੱਗ ਲਗੇ ਤਹਾ ॥

ਭੈ-ਭੀਤ ਅਤੇ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਈ ਹੋਈ ਸੈਨਾ, ਲਛਮਨ ਨੂੰ ਰਣ
ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਕੇ, ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਖਲੋਤੇ ਸਨ ਉਥੇ ਭੱਜ ਗਈ ।

Frightened, confused and constrained by
the battle, the army flew to the place
where Rama, the incarnate, was standing.

772

ਜਬ ਜਾਇ ਬਾਤ ਕਹੀ ਉਨੈ ॥
ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਸੋਕ ਦਯੋ ਤਿਨੈ ॥
ਸੁਨ ਬੈਠ ਮੋਨ ਰਹੈ ਬਲੀ ॥
ਜਨ ਚਿਤ੍ਰ ਪਾਹਨ ਕੀ ਬਲੀ ॥

ਜਦੋਂ ਸੈਨਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸੁਨਾਇਆ,
ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਰੁਪ ਚਾਪ ਇਉਂ ਖਲੋਤੇ
ਰਹਿ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਪਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

Rama, the incarnate, was astounded,
and dumb-founded, in extreme
distress, to hear the full account.
He was petrified like a statue.

773

ਪੁਨ ਬੈਠ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਚਾਰਯੋ ॥
ਤੁਮ ਜਾਹ ਭਰਥ ਉਚਾਰਯੋ ॥
ਸੁਨਿ ਬਾਲ ਦੇ ਜਿਨ ਮਾਰੀਯੋ ॥
ਧਰ ਆਨ ਮੋਹਿ ਦਿਖਾਰੀਯੋ ॥

ਫੇਰ ਰਾਮ ਨੇ ਮੰਤ੍ਰੀਆ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ
ਕੀਤਾ ਕਿ ਲਵ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਭਰਥ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ
ਜਾਵੇ । ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਹੈ ਭਰਥ ਜਿਹੜੇ ਦੇ ਮੁਨੀ ਬਾਲਾਂ ਨੇ
ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ
ਦਿਖਾਓ ।"

Rama, the incarnate, held council of war with his ministers and decided to send Bharta to fight against Lava and Kusha and ordered him to capture the two hermit-Lads, who had played havoc with his army and present them to him.

774

ਸਜ ਸੈਨਾ ਭਰਥ ਚਲੇ ਤਹਾਂ ॥
ਰਟ ਬਾਲ ਬੀਰ ਮੰਡੇ ਜਹਾਂ ॥
ਬਹੁ ਭਾਂਤ ਬੀਰ ਸੰਘਾਰਹੀ ॥
ਸਰ ਓਘ ਪ੍ਰਓਘ ਪ੍ਰਹਾਰਹੀ ॥

ਰਾਮ ਰਘੁਬੀਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਿਲਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ,
ਭਰਥ ਬੜੀ ਵਡੀ ਸੈਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਜੁਰ ਪਏ, ਜਿਥੇ
ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੜੇ
ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਸੈਨਾ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਪੜਫੇ
ਲਾਹ ਸੁੱਟੇ ।

Receiving the royal mandate, Bharata,
sallied forth, with vast army of strong
and mighty warriors. Both the hermit-
lads stood well prepared and met them
in advance. They killed many heroic
soldiers and distructed and destroyed
the vast host.

775

ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਔਰ ਬਭੀਫਨੰ ॥
ਹਨਵਰ ਅੰਗਦ ਰੀਫਨੰ ॥
ਬਹੁ ਭਾਂਤ ਸੈਨ ਬਨਾਇ ਕੈ ॥
ਤਿਨ ਪੈ ਚਲਯੋ ਸਮੁਹਾਇਕੈ ॥

ਸੁਗ੍ਰੀਵ, ਵਭਿਖਣ, ਹਨੂੰਮਾਨ, ਅਤੇ ਅੰਗਦ ਆਦਿ
ਯੋਧੇ, ਸੈਨਾ ਦਾ ਵਡਾ ਸਮੂਹ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਤਰ ਪਏ ।

The mighty Sugriva, Vabhikha, Hanumana
and Angadha like invincible warriors,
set forth with innumerable army and
vast host.

776

ਰਣ ਭੂਮਿ ਭਰਥ ਗਏ ਜਥੇ ॥
ਮੁਨਿ ਬਾਲ ਦੋਇ ਲਖੇ ਤਥੇ ॥
ਦੁਇ ਕਾਕ ਪੱਛਾ ਸੋਭ ਹੀ ॥
ਲਖ ਦੇਵ ਦਾਨੋ ਲੋਭ ਹੀ ॥

ਜਦੋਂ ਭਰਥ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਗਏ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਮੁਨੀ ਬਾਲਕਾਂ
ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ । ਦੋਵੇਂ ਬਾਲਕ, ਕਾਲੇ ਕਾਲੇ ਵਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜੁਲਫਾਂ
ਵਿੱਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ ।

Entering into the battlefield, Bharta was
allured to see the black locks of curls,
of the charming hermit boys. Their charming beauty
surpassed the enchanting beauty of the angels.

777

ਅਕਜਾ ਛੇਦੇ ॥ ਭਰਥ ਵਾਚ ਲਵ ਸੋ ॥

ਮੁਨਿ ਬਾਲ ਛਾਡਨ ਗਰਥ ॥
ਮਿਲ ਆਨ ਮੋਹੁ ਸਰਥ ॥
ਲੇ ਜਾਹਿ ਰਾਘਵ ਤੀਰ ॥
ਤੁਹਿ ਨੈਕ ਦੇ ਕੇ ਚੀਰ ॥

ਭਰਥ ਨੇ ਮੁਨੀ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਐ ਬਾਲਕੇ ਹਠ
ਛੱਡ ਦਿਓ, ਚਲੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜਿੱਤ ਮੰਨ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਮ ਦੇ
ਕੋਲ ਲੈ ਚਲੀਏ ।”

Bharta exhorted the hermit boys
to give up obstinacy and arrogance
and said, "Hearken, lads : let us be
convinced about your mighty victory.
Pray accompany us to Lord Rama, the
incarnate."

778

ਸਨਤੇ ਭਰੇ ਸਿਸਮਾਨ ॥
ਕਰ ਕੋਪ ਤਾਨ ਕਮਾਨ ॥
ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਸਾਇਕ ਛੋਰ ॥
ਜਨ ਅੰਗੁ ਸਾਵਨ ਚੋਰ ॥

ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਮੁਨੀ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਗੁਸਾ ਚੜਿਆ ਅਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਿਆਨਕ ਚਿਟੇ ਤੀਰ ਇਉਂ ਬਰਸਾਨੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤੇ
ਜਿਵੇਂ ਸਾਵਣ ਵਿੱਚ ਗੜੇ ਬਰਸਦੇ ਹਨ ।

On hearing these words of Bharta,
the hermit boys, infuriated in wroth
and showerd white sharp arrows
wildly and profusely like hail-
storm in the month of Sawana.

779

ਲੱਗੇ ਸੁ ਸਾਇਕ ਅੰਗ ॥
ਗਿਰਗੋਸ਼ ਬਾਹ ਉਤੰਗ ॥
ਕਹੂੰ ਅੰਗ ਭੰਗ ਸੁਬਾਹ ॥
ਕਹੂੰ ਚਉਰ ਚੀਰ ਸਨਾਹ ॥

ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਟੇ ਤੀਰ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਾਹ ਲਥ
ਗਈ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਗ ਝੜ ਗਏ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਚਉਰ ਡਿਗ
ਪਏ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਵਚ ਲੱਥ ਗਿਆ ।

With the irresistible white arrows,
the arms were blown off, the limbs
were severed, the royal umbrallas were
chopped and armours were broken and
thrown down.

780

ਕਹੂੰ ਚਿਤ੍ਰੰ ਚਾਨੁ ਕਮਾਨ ॥
ਕਹੂੰ ਅੰਗ ਸੋਧਨ ਬਾਨ ॥
ਕਹੂੰ ਅਗ ਘਾਇ ਭਭੱਕ ॥
ਕਹੂੰ ਸੁਣ ਸਰਤ ਛਲੱਕ ॥

ਕਿਧਰੇ ਕਮਾਨ ਟੁਟੇ ਪਏ । ਕਿਧਰੇ ਅੰਗ ਕੱਟੇ ਗਏ ।
ਕਿਧਰੇ ਜਖਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਹੁ ਭੱਭਕਨ ਲਗਾ ਅਤੇ
ਕਿਧਰੇ ਖੂਨ ਦੀ ਨਦੀ ਵਹਿ ਤੁਰੀ ।

The whole battlefield was a scene of
devastation and havoc. The broken bows
spread every where, the arms and limbs
were strewn, blood gushed and oozed out of
wounds and bodies dipped in gore and
stream of blood.

781

ਕਹੂੰ ਭੂਤਤ ਪ੍ਰਤ ਭਕੰਤ ॥
ਸਕਹੂੰ ਸੁਣ ਕਮਧ ਉਨੰਤ ॥
ਕਹੂੰ ਨਾਦ ਬੀਰ ਬੰਤਾਲ ॥
ਸੁਖਸੰਤ ਛਾਕਣ ਜੁਆਲ ॥

ਕਿਧਰੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰਤ ਫਿਰਨ ਲੱਗੇ । ਕਿਧਰੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ
ਧਤ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇ । ਕਿਧਰੇ ਯੋਧੇ ਬੰਤਾਲ ਲੜਨ ਲਗੇ ।
ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਾਸ ਖੋਰੇ ਜਾਨਵਰ ਫਿਰਨ ਲੱਗੇ । ਕਿਧਰੇ
ਚੁੜੇਲੀ ਅੱਗ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੋਣ ਲਗੀਆਂ ।

The imps and hobgoblins rambled. The
trunks screamed bitterly. The warriors
fought unharmoniously. The vultures and
Kites screamed. The ghosts and fiends
roamed about

782

ਰਣ ਘਾਇ ਘਾਇ ਬੀਰ ॥
ਸਬ ਸੁਣ ਭੀਗੇ ਚੀਰ ॥
ਇੱਕ ਬੀਰ ਬਾਜ ਚਲੰਤ ॥
ਇੱਕ ਆਨ ਜੁਧ ਜਟੰਤ ॥

ਘਾਇਲ ਹੋਏ ਹੋਏ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਲਹੂ ਲੁਹਾਨ ਹੋ ਗਏ ।
ਇੱਕ ਬਾਲਕ, ਬਾਜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਡ ਉੱਡ ਕੇ ਸਤ੍ਹਾ ਉਤੇ ਜਾ
ਪੈਂਦਾ, ਦੂਜਾ ਬਾਲਕ ਘਰ ਯੁਧ ॥

The wounded warriors were bathed in blood
and streamed in gore. One child, pounced
upon the enemies like a hawk and the other,
stood fast and stuck to the ground,
firmly and fought fiercely and heroically.

783

ਇੱਕ ਐੱਚ ਐੱਚ ਕਮਾਨ ॥
ਤਕਬੀਰ ਮਾਰਤ ਬਾਨ ॥
ਇੱਕ ਭਾਜ ਭਾਜ ਮਰੰਤ ॥
ਨਹੀਂ ਸੁਰਗ ਤਉਨ ਬਸੰਤ ॥

ਇੱਕ ਬਾਲਕ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਕਮਾਨ ਚਲਾਂਦਾ ਅਤੇ ਰਬ ਦਾ ਨਾਮ
ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਸਤ੍ਹਾ ਨੂੰ ਸਿਧਾ ਸਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦਾ । ਦੂਜਾ ਬਾਲਕ
ਨੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਭੱਜ ਭੱਜ ਕੇ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦਾ ।

With bow pulled and drawn with full
force, one child, released desperate, and
irresistable arrows and rendered them
inert and dead. Those who fled from the
battlefield, the second child chased them to the
finish.

784

ਗਜ ਰਾਜ ਬਾਜ ਅਨੇਕ ॥
ਘੋੜੇ ਨ ਬਾਜਾ ਦੇਕ ॥
ਤਬ ਆਨ ਲੰਕਾ ਨਾਥ ॥
ਜੂਝਿਓ ਸਿਸਨ ਕੇ ਸਾਥ ॥

ਬੜੇ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਸਾਰੇ
ਘੋੜੇ ਜੂਝ ਗਏ । ਕੋਈ ਵੀ ਨਾ ਬਚਿਆ ਤਦ ਲੰਕਾ ਦਾ
ਸੁਆਮੀ ਵਧੀਖਨ ਲੜਨ ਲਈ ਆਇਆ ।

Innumerable elephants and steeds were killed,
in the battlefield. All the warriors were dispatched
to Heavens and none survived. There upon
Vabhisna, the demon Lord of Lanka,
entered the battlefield to continue the
fight.

785

ਬੋਹੜਾ ਛੰਦ ॥

ਲੰਕਸ ਕੇ ਉਰ ਮੇਂ ਤਬ ਬਾਨ ॥
ਮਾਰਯੋ ਰਾਮ ਸਿਯੋਂ ਤਜ ਕਾਨ ॥
ਤਬ ਗਿਰਿਓ ਦਾਨਵ ਸ ਭੂਮਿ ਮੱਧ ॥
ਤਿਹ ਬਿਸੁਧ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਯੋ ਬਧ ॥

ਲੰਕਾ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਵਭੀਸ਼ਨ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ ਕੱਸ
ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ । ਉਹ ਬੇਸੁਧ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡਿੱਗ
ਪਿਆ ਪਰ ਉਨਾਂ ਦੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਜਾਣ ਕੇ ਨ ਮਾਰਿਆ ।

The children hurled, fatal and irresistible
arrows, with full vigour and force,
against the chest of demon Lord Vabhishna.
Instantaneously, the demon fell down inert
on the ground. Taking him to be in swoon,
they did not kill him.

786

ਤਬ ਰੁਕਯੋ ਤਾਸ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਆਨ ॥
ਕਹਾਂ ਜਾਤ ਬਾਲ ਨਹੀਂ ਪੈਸ ਜਾਨ ॥
ਤਬ ਹਟਿਯੋ ਬਾਲ ਤਿਹ ਬਾਨੁ ਤੱਕ ॥
ਤਿਹ ਲਗਯੋ ਭਾਲ ਮੇ ਰਹਯੋ ਚੱਕ ॥

ਤਦ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਆਣ ਡਟਿਆ । ਉਹ ਕਹਿਣ
ਲਗਾ, "ਇਹ ਬਾਲਕ ਕਿਥੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ।"
ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਾਣ ਮਾਰਿਆ ਪਰ ਉਹ
ਬਾਣ ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ ਢਾਲ ਉਤੇ ਰੋਕ ਲਿਆ । ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਸੁਗ੍ਰੀਵ
ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

There upon, the mighty warrior Sugriva,
entered the battlefield. In great arrogance,
he humbled the hermit boys as ordinary
lads as compared to his invincible
power and strength. He released a deadly
weapon against them, but was astounded to see
the dexterity and skill with which the hermit
chaps intercepted it on their shields.

787

ਚਪ ਚਲੀ ਸੈਣ ਕਪਟੀ ਸੂਰਧ ॥
 ਨਲ ਨੀਲ ਹਨ ਅੰਗਦ ਸੁਜਧ ॥
 ਤਬ ਝੀਲ ਤੀਨ ਲੈ ਬਾਲ ਬਾਨ ॥
 ਤਿਹ ਹਣੇ ਭਾਲ ਮੋਰੇ ਸਠਾਨ ॥

ਤਦ ਕਪਿ ਦਲ, ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ, ਨਲ, ਨੀਲ ਹਨੁਮਾਨ ਅਤੇ ਅੰਗਦ
 ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠਾਂ ਯੁਧ ਕਰਨ ਆਇਆ। ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ
 ਤਿੰਨ ਤੀਰ ਇਕੱਠੇ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਮਾਰੇ। ਸਤਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਢਾਲਾਂ
 ਤੋੜ ਦਿਤੀਆਂ, ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਦਿਤੇ।

Thereupon the vast host of Kapias, set forth
 under the command of invincible heroes
 like Nala, Neela Hanumana and Angadha. The hermit
 boys, discharged three most formidable arrows
 at a time. They pierced and smacked their
 shields and cut their arrows in between.

788

ਜੋ ਗਏ ਸੂਰ ਸੋ ਰਹੇ ਖੇਤ ॥
 ਜੋ ਬਚੇ ਭਾਜ ਤੇ ਹੁਇ ਅਚੇਤ ॥
 ਤਬ ਤੱਕ ਤੱਕ ਸਿੱਸ ਕੱਸ ਬਾਣ ॥
 ਦਲ ਹਤਯੋ ਰਾਘਵੀ ਤਜ ਯਾਣ ॥

ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਮੇ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਲੜਨ ਆਏ, ਉਹ ਰਣ
 ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ, ਆਰਥਕ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਜਿਹੜੇ
 ਬੱਚੇ ਗਏ ਯਾਂ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ ਕਸ ਕਸ
 ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ। ਸਾਰਾ ਦਲ ਖਤਮ ਕਰ
 ਦਿਤਾ। ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਛੱਡੀ।

The warriors, who entered the battlefield,
never returned, but killed
and crushed badly. Those who fled away
were chased to the finish. Those who
were lying unconscious were done away with,
and were pierced with venomous sharp arrows.
The vast Kapi host was totally destroyed
without hesitation and obstruction.

789

ਅਨੂਪ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥

ਸੁ ਕੋਪ ਦੇਖ ਕੇ ਬਲੰ ਸੁ ਕ੍ਰਧ ਰਾਘਵੀ ਸਿਸੰ ॥
ਬਚਿਕ੍ਰੁ ਚਿਕ੍ਰੁਤੰ ਸਰੰ ਬਰਖ ਬਰਖਣੇ ਰਣੇ ॥
ਭਭਜ ਆਸੁਰੀ ਸੁਤੰ ਉਠੰਤ ਭੈ ਕਰੀ ਧੁਨੇ ॥
ਭ੍ਰਮੰਤ ਕ੍ਰੰਡਲੀ ਕ੍ਰਿਤੰ ਪਾਪੀਤ ਦਾਰਣੰ ਸਰੰ ॥

ਬਾਲਾਂ ਦੀ ਸਕਤੀ ਅਤੇ ਤੇਜ ਦੇਖ ਕੇ ਰਾਘਵੀ ਸੈਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ
ਕ੍ਰੋਧ ਆਇਆ । ਪਰ ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਵਚਿਕ੍ਰੁ ਬਾਣਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ
ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਸੁਰੀ ਸੈਨਾਂ ਭਿਆਨਕ ਨਾਦ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਅਤੇ
ਚਿਲਲਾਂਦੀ ਹੋਈ ਭੱਜ ਉਠੀ । ਰਣ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰੰਡਿਆਲੀਆਂ ਚੁਲਫਾਂ
ਵਾਲੇ ਬਾਲਕ, ਸੁਤੰਕ੍ਰੁਤਾ ਸਹਿਤ, ਅਸਿਹ ਬਾਣਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਹਾਰ
ਕਰਨ ਲਗੇ ।

The invincible warriors of the army of
Rama, the incarnate, were infuriated to see
the marvellous feats and surprizingly
glorious skill of the hermit-boys. But with
the volleys of inimitable peculiar and
unbearable arrows showered by the children;
the Raghav host fled in confusion, pain and
distress, screaming and shouting in

unbearable pain and affliction. The hermit-lads with bewitching curly locks, attacked and assaulted the fleeing army with most destructive and irresistible arrows.

790

ਘੁਮੰਤ ਘਇਲੋ ਘਣੇ ਤਤਛ ਬਾਬਣੋ ਬਰੋ ॥
 ਭਭਜੋ ਕਾਤਰੋ ਕਿਤੋ ਗਜੰਤ ਜੋਧਣੋ ਦੁਧੋ ॥
 ਚਲੰਤ ਤੀਛਣੋ ਅਸੋ ਖਿਮੰਤ ਧਾਰ ਉਜਲੋ ॥
 ਪਪਾਤ ਅੰਗਦਾਦਿ ਕੇਸਰੀ ਹਨਵੰਤ ਸੁਗ੍ਰੀਵੋ ਬਲੋ ॥

ਬੜੇ ਘਾਇਲ ਘੁਮਣ ਲੱਗੇ । ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ ਤੱਤ ਛਿਨ, ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਕਾਇਰ, ਭੱਜ ਗਏ । ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਯੋਧੇ ਰਣ ਵਿਚ ਜੁਧ ਕਰਨ ਲਈ ਲਲਕਾਰਨ ਲੱਗੇ । ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਸਤ੍ਰ ਸਸਤ੍ਰ ਚਲੇ । ਤਲਵਾਰਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਸਕੀਆਂ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਦ, ਕੇਸਰੀ, ਹਨੁਮਾਨ ਅਤੇ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਆਦਿ ਯੋਧੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ।

Many of the wounded warriors rambled and realed in the battlefield. They were, instantaneously, emancipated, and delivered with sword. Innumerable, timid and cowards, fled from the field, and the powerful and valient warriors challenged and shouted in excitement of the martial fury. Most wildly and rashly, the arms were actuated, moved, and swept. The sabres were drawn and brandished like the flash of lightning, and in an instant, chopped off the heads of the invincible mighty Angadha, Keseri, Hanumana and Sugriva.

791

ਗਿਰੰਤ ਆਸੁਰੰ ਰਣੰ ਭਰਮ ਆਸੁਰੀਸਿਸੰ ॥
 ਤਜੰਤ ਸੁਆਮਣੋ ਧਰੰ ਭਜੰਤ ਪ੍ਰਾਣ ਲੋ ਭਟੰ ॥
 ਉਠੰਤ ਅੰਧ ਧੰਧਣੇ ਕਬੰਧ ਬੰਧਣੇ ਕਟੰ ॥
 ਲਗੰਤ ਬਾਣਣੋ ਬਰੰ ਗਿਰੰਤ ਭੂਮ ਆਹਵਯੋ ॥

ਬੇਅੰਤ ਅਸੁਰੀ ਸੈਨਾ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਮਾਰੀ ਗਈ । ਕੁਝ
 ਸੈਨਾ, ਪ੍ਰਾਣ ਬਚਾ ਕੇ, ਨੱਸ ਗਈ । ਔਧਾ ਧੰਧ ਮੱਚ
 ਗਈ । ਸਿਰ ਕੱਟੇ, ਰੁੰਡ, ਫਿਰਨ ਲੱਗੇ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਾਲਕਾਂ ਦੇ ਤੌਰ
 ਲਗਦਿਆਂ ਹੀ ਯੋਧੇ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਡਿਗਦੇ ਗਏ ।"

Innumerable demon host was killed and
 crushed in the battlefield. The remanent,
 took to heel, to save their lives. There
 was confusion, tumult, devastation and uproar.
 The trunks rambled and reeled. With a single
 shaft of the hermit lads, the mighty and
 powerful warriors fell inert on the ground.

792

ਪਪਾਤ ਬਿਛਣੰ ਪਰੇ ਬਥੇਗ ਮਾਰ ਤੁਜਣੰ ॥
 ਭਰੰਤ ਧੂਰ ਭੂਰਣੰ ਏਸੰਤ ਸੁੰਣਤੰ ਮੁਖੰ ॥
 ਚਿਕਾਰ ਚਾਂਵਤੀ ਨਭੰ ਫਿਰੰਤ ਫਿਕਰੀ ਫਿਰੰ ॥
 ਭਕਾਰ ਭੂਤ ਪ੍ਰੰਤਣੰ ਭਕਾਰ ਭਾਕਣੀ ਭੁਲੰ ॥

ਅਸੁਰੀ ਸੈਨਾ ਇਉਂ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਡਿਗੀ ਜਿਵੇਂ ਹਨੇਰੀ ਨਾਲ ਵਡੇ
 ਵਡੇ ਜੁੱਖ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ । ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਘਟੇ ਮਿਟੀ ਨਾਲ ਭਰ
 ਗਈ । ਸਭ ਯੋਧੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਲੱਥ ਪੱਥ ਹੋ ਗਏ । ਇਲਾਂ ਚੀਕਨ
 ਲਗੀਆਂ, ਗਿਦੜੀਆਂ ਘੁੰਮਨ ਲਗੀਆਂ । ਭੂਤ ਪ੍ਰੰਤ ਅਤੇ ਚੁੜੇਲਾ
 ਚਿੰਘਾੜਨ ਲਗੀਆਂ ।

The demon host was swept most impetuously.
 Chopped with the arrows the enemy host fell
 down, as gale storm up-roots the trees.
 The earth and sky was enveloped with dust
 storm. Tho bodies streamed with gore The
 falcons screamed. The jacals rambled. The
 imps, fiends, ghosts and hobgoblins raved.

793

ਗਿਰੈ ਧਰੈ ਧੁੰਰ ਧਰਾ ਧਰੈ ਨਰ ਜਿਵੈ ॥
 ਭਭਜ ਸ੍ਰੇਣ ਤੋਤਣੇ ਉਠਿਤ ਭੈ ਕਰੀ ਧਨੰ ॥
 ਉਠਿਤ ਗੋਦ ਸਦਣੇ ਨਨਦ ਨਾਢਰੇ ਰਣੇ ॥
 ਬਬਰਖ ਸਾਯੋੜ ਸਿਤ ਘਮੰਤ ਜੋਧਣੀ ਬੁਣੇ ॥

ਰਣ ਭੁੰਮੀ ਵਿਚ, ਸਤਰੂ, ਇਉਂ ਪ੍ਰਾਣ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਡਿਗਦੇ ਗਏ
 ਜਿਵੇਂ ਰੁਖ, ਬਿਖ ਡਿਗਦੇ ਹਨ । ਲਹੂ ਲੁਹਾਨ ਹੋਏ ਹੋਏ,
 ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਰੁੰਡ, ਭਿਆਨਕ, ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨ ਤੇ ਭਜਣ
 ਫਿਰਨ ਲਗੇ । ਭੈ ਦਾਇਕ, ਕੁਰਲਾਹਟ ਮੱਚ ਗਈ । ਓਧਰ ਰਣ
 ਭੇਰੀਆਂ ਰਣ-ਨਾਦ ਕਰਨ ਲਗੀਆਂ । ਚਿਟੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਹੋਣ
 ਲੱਗੀ । ਯੋਧੇ ਘਾਇਲ ਹੋਏ ਗਏ ।

Sorely smitten, the enemy collapsed like
 high trees. Streaming with blood, the
 trunks raved frightfully. The enemy
 was ravaged and devastated with continuous
 showers of white arrows. The drums played
 horrible martial tunes. The whole scene
 was frightfully up-rorious.

794

ਭਜੰਤ ਭੈ ਧਰੰ ਭਟੀ ਬਿਲੋਕ ਭ੍ਰਬਣੇ ਰਣੇ ॥
 ਚਲਯੋ ਚਿਰਾਯਕੋ ਚਪੀ ਬਬਰਖ ਸਾਇਕੋ ਸਿਤੰ ॥
 ਸੁਕ੍ਰਧ ਸਾਇਕੰ ਸਿਸੰ ਬਬਧ ਭਾਲਣੋ ਭਟੰ ॥
 ਪਪਾਤ ਪ੍ਰਿਥਵਿਯੰ ਹਠੀ ਮਮੋਹ ਆਸਮੰ ਗਤੰ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ, ਲਵ ਕੁਸ਼ ਨੇ, ਤਿਖੇ ਤਿਖੇ ਚਿਟੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ
 ਸਾਰੇ ਯੋਧੇ ਭਜ ਗਏ । ਸਿਰਫ਼ ਭਰਥ ਹੀ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ
 ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿਤੇ । ਮੁਨੀ ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ, ਭਾਲ ਭਾਲ ਕੇ ਯੋਧਿਆਂ
 ਨੂੰ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ ਦਿਤਾ । ਹਠੀਲੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਡੇਰਾ
 ਕੇ ਆਸ਼੍ਰਮ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ ।

When Lava and Kusha showered continuous volleys
 of arrows of white missiles, the enemy host fled
 away frightened and vexed. Only, the
 mighty Bharta stuck to the ground, in
 hostility. The hermit boys, hunted up the
 enemies and pierced them to the finish.
 Having knocked down the mighty and
 vigorous enemy, they proceeded towards the
 hermitage.

795

ਭਭਜੰ ਭੀਤਣੋ ਭਟੰ ਤਤੱਜ ਭ੍ਰਬਣੇ ਭ੍ਰਮੰ ॥
 ਗਿਰੰਤ ਲੁਥਤੰ ਉਠੇ ਪੁਰੰਦ ਰਾਘਵੇ ਤਣੇ ॥
 ਜੁਯੋਸ ਭ੍ਰਾਤ ਭ੍ਰਬਣੇ ਸੁਣੇਤ ਜਾਨਕੀ ਪੰਤੰ ॥
 ਪਪਾਤ ਭ੍ਰਮਣੋ ਤਲੰ ਅਪੀਤ ਪੀੜਤੰ ਦੁਖੰ ॥

ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ, ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ, ਭਰਥ ਨੂੰ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਹੀ
 ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਈ । ਡਿਗਦੇ ਢਹਿੰਦੇ ਉਹ ਰਾਘਵ ਕੋਲ ਗਏ ।

ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਜਾਨਕੀ ਦੇ ਪਤੀ, ਰਾਮ ਨੂੰ ਦਸਿਆ, ਕਿ ਭਰਥ
ਰਣ ਵਿਚ ਜੂਝ ਗਿਆ ਹੈ । ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਰਾਮ ਭ੍ਰਮੀ ਉਤੇ
ਡਿਗ ਪਏ ਅਤੇ ਪੀੜ ਵਿਚ ਕੁਰਲਾ ਉਠੇ ।

Terrified and horror-stricken, the army
fled away, leaving behind the dead body of
the mighty Bharta, in the field. Tumblingly
and stumblingly, they proceeded towards
Ayodhya and narrated the details to Rama
the incarnate, regarding the heroic death of
the mighty Bharta. Instantaneously Rama, the
incarnate, fell on the ground and swooned in
great distress and extreme pain.

796

ਸਸੱਥ ਜੋਧਣੇ ਜੁੱਧੀ ਸਕੱਥ ਬੱਧਣੇ ਬਰੇ ॥
ਤਤਜੋ ਜੱਗ ਮੰਡਲੇ ਅਦੋਡ ਦੰਡਣੇ ਨਰੇ ॥
ਸੁਗੰਥ ਬੱਥ ਬਾਜਣੇ ਉਠਣ ਤੇ ਪਰੀ ਧੁਰੇ ॥
ਸਨਧੋ ਬੱਧ ਕੇ ਦਲੇ ਸਬੱਧ ਜਧਣੇ ਬਰੇ ॥

ਵਡੇ ਵਡੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਯੁਧ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ । ਉਹ
ਰੂਧ ਵਿਚ ਇਉਂ ਉਬਲਨ ਲਗੇ ਜਿਵੇਂ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਉਬਲਦਾ
ਹੈ । ਜੰਗ-ਮੰਡਲ ਛੱਡ ਕੇ, ਉਹ ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ
ਤੁਰ ਪਏ । ਹਾਥੀ ਗਜਨ ਲਗੇ । ਰਣ-ਨਗਾਰੇ ਵਜਨ ਲਗੇ ।
ਭਿਆਨਕ ਨਾਦ ਹੋਣ ਲਗਾ । ਸਨਧੋ ਬੱਧ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ
ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਤੁਰ ਪਏ ।

Innumeral chieftains and dauntless
warriors, were prepared to fight against
the valourous hermit-chaps. They were
infuriated in rage and boiled up like boiling

water. The huge elephants roared. The trumpets played. Horrible and dreadful din was produced. Alongwith the armoured warriors they sallied forth.

797

ਚਚੱਕ ਚਾਵਡੀ ਨਭੇ ਫਿਕੰਤ ਫਿਕੱਰੀ ਧਰੇ ॥
 ਭਖੰਤ ਮਾਸ ਹਾਰਣ ਬਮੰਤ ਜੂਲ ਦਗੁੱਯੰ ॥
 ਪੁਅੰਤ ਪਾਰਬਤੀ ਸਿਰੇ ਨਚੇਤ ਈਸਣੇ ਰਨੇ ॥
 ਭਕੰਤ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤਣੇ ਬਕੰਤ ਬੀਰ ਬੈਤਲੰ ॥

ਅਕਾਸ ਵਿਚ ਇਲਾ ਫਰਨ ਲਗੀਆਂ । ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਗਿਦੜੀਆਂ
 ਘੁੰਮਨ ਲਗੀਆਂ । ਮਾਸ ਖੱਰੇ ਜਾਨਵਰ ਮਾਸ ਖਾਨ ਲਗੇ ।
 ਜਖਮੀਆਂ ਦੇ ਫਟੱੜ ਹੋਏ ਹੋਏ ਮੂੰਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖੂਨ ਇਉਂ ਵਗਨ
 ਲਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ
 ਹਨ । ਪਾਰਬਤੀ ਰੁੰਡਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪੁੱਟ ਲਗੀ । ਯੋਧੇ,
 ਸ਼ਿਵਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਨਾਚ ਨਰਨ ਲਗੇ । ਭੂਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਤ, ਭੋਣ
 ਲਗੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਯੋਧੇ ਬੇਤਾਲ ਹੋ ਗਏ ।

The falcons flew in the sky. The jackals
 rambled in the battlefield. The hounds
 fell incited by taste of blood. The blood
 gushed out of the mouths of the fatally
 wounded warriors, like blaze or flames of
 fire emitted out of the mouth of goddess Kali.
 The heads were scattered on the ground
 as if Goddess Durga or wife of Lord Shiva
 was to prepare their garlands. The
 warriors fought furiously, and appeared as
 if they were performing the reputed
 martial dance of Lord Shiva. Imps,
 fiends and ghosts rambled and raved.
 In the end warriors became unharmonious.

798

ਤਿਲਕਾ ਛੇਦ ॥

ਜੁੱਟੇ ਵੀਰੇ ॥ ਛੁਟੇ ਤੀਰੇ ॥

ਛੁਟੇ ਅੰਗੇ ॥ ਤੁੱਟੇ ਤੰਗੇ ॥

ਯੋਧੇ ਲੜਨ ਲਈ ਜੁਟ ਪਏ । ਤੀਰੇ ਬਰਸਨ ਲੱਗੇ ।
ਅੰਗ ਵਿੰਨ ਗਏ, ਘੋੜਿਆ ਦੀਆਂ ਜੀਨਾਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ।

The warriors engaged in a close fight
Arrows were rained. The parts of the
bodies were pierced and blown off. The
saddles and drills of the horses were
crushed.

799

ਭੱਗ ਬੀਰੇ ॥ ਲਗੇ ਤੀਰੇ ॥

ਪਿਥੇ ਰਾਮੇ ॥ ਧਰਮੇ ਧਾਮੇ ॥

ਮਰਯਾਦਾ ਪਸੰਤਮ ਰਾਮ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬੁਢਾਰ
ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਧੇ ਰਣ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਰੁਠੇ ਹਨ ।

Rama, the incarnate, the excellent in
the performance of duties, and the most
righteous, found his army fleeing away
at the desperate showers of deadly arrows,
of the hermit lads.

800

ਜੂਝੇ ਜੋਧੇ ॥ ਮੱਚੇ ਕ੍ਰੋਧੇ ॥

ਬੱਧੇ ਬਾਲੇ ॥ ਬੀਰੇ ਤਾਲੇ ॥

ਰੂਧ ਵਿੱਚ ਜੂਝ ਰਹੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਹਾਂ ਬਾਲਾਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰ
ਨਾਲ ਪਾਰ ਬਲਾਇਆ ।

The heroic fighters, who fought furiously,
violently and frantically, aflamed in
extreme wrath, were put to sword by the
hermit-boys.

801

ਦੁਕੇ ਫੇਰੇ ॥ ਲਿਨੇ ਘੇਰੇ ॥
ਬੀਰੇ ਬਾਲੇ ॥ ਜਿਯੇ ਦੋ ਕਾਲੇ ॥

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੁਬਾਰਾ ਆਏ, ਤਾਂ ਦੋਹਾ ਬਾਲਾਂ ਨੇ ਸੂਰਬੀਰਾਂ
ਨੂੰ ਇਉਂ ਘੇਰ ਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲ ਘੇਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

In the second round, the hermit boys
blockaded the chieftains, like the wheel
of the wheel of Death.

802

ਤੱਜੀ ਕਾਹ ॥ ਮਾਰੀ ਬਾਣ ॥
ਡਿਗੇ ਰਾਹ ॥ ਭੰਗੇ ਧੀਰ ॥

ਉਨ ਨੇ ਰਾਹ ਕੇਸ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰੇ, ਅਤੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ
ਮਾਰ ਮਾਰਿਆ । ਬੇ-ਹੌਸਲ ਅਤੇ ਨਿਮਾਨੇ ਹੋ ਕੇ ਸੂਰਬੀਰ
ਡਿਗੇ ਗਏ ।

They rained volleys of arrows, with full
force and vigour, and killed the powerful
warriors. Helplessly and irresistibly the
fighters and the heroes, fell in the field.

803

ਕੱਟੇ ਅੰਗੇ ॥ ਡਿਗੇ ਜੰਗੇ ॥
ਸੁੱਧੇ ਸੂਰ ॥ ਭਿਣੇ ਨੂਰ ॥

The Ramayana

ਸੂਰਮਿਆ ਦੇ ਅਗ ਕਟੇ ਗਏ, ਉਹ ਲਹੁ ਲੁਹਾਨ ਹੋਏ ਹਏ
ਰਣ ਕੁੰਮੀ ਵਿਚ ਬੇਸੁਧ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ।

With their limbs blown, off streaming
with gore, the valient warriors dropped
in the warfield unconscious.

804

ਲਥੇ ਤਾਪੇ ॥ ਭੱਗੇ ਜਾਹੇ ॥
ਤਸੇ ਰਾਮ ॥ ਧਰਮ ਧਾਮ ॥

ਰਾਮ ਦੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਮੁਯਾਦਾ ਪ੍ਰਸਤਮ ਰਾਮ ਨੂੰ
ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਭੱਜ ਗਏ ॥

Within the vision of Rama, the incarnate,
all the warriors took to heels, leaving
him, all by himself.

805

ਅਉਰੇ ਭੇਸੇ ॥ ਖੁਲੇ ਕੇਸੇ ॥
ਸਸਤ੍ਰ ਛੋਰੇ ॥ ਦੇ ਦੇ ਕੋਰੇ ॥

ਖੁਲੇ ਕੇਸੀ, ਚੋਰਾਂ ਵਾਂਗੀ, ਸਸਤ੍ਰ ਰਾਮ ਦੀ ਛੋਰੀ
ਕਰ ਕੇ, ਸਭ ਦੌੜ ਗਏ ।

With loosened hair, stealthily, they
fled away, leaving all the weapons in the battle
field like gifts bestowed upon Rama, the
incarnate.

806

ਦੋਹਰਾ

ਦੂਰ ਦਿਸਨ ਜੇਧਾ ਹਠੈ ਪਰਯੋ ਜੁੱਧ ਦੇ, ਜਾਮ ॥
ਜੂਝ ਸਕਲ ਸੇਨਾ ਗਈ ਰਹਿਗੇ ਏਕਲ ਰਾਮ ॥

ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਯੋਧੇ, ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਹਠ ਨਾਲ
ਜੰਮ ਕੇ ਲੜੇ । ਅੰਤ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਜੂਝ ਗਈ । ਕੇਵਲ ਰਾਮ ਹੀ
ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਏ ।

Heroic warriors, of both the sides fought
furiously and indomitably. The whole army
was badly smothered. Only Rama, the
incarnate, remained alive in the battlefield.

807

ਤਿਹੂੰ ਭ੍ਰਾਤ ਬਿਨ ਭੈ ਹਨਯੋ
ਅਰ ਸਬ ਦਲਹਿ ਸੰਘਾਰ ॥
ਲਵ ਅਰ ਕੁਸ਼ ਜੂਝਨ ਨਿਮਿਤ,
ਲੀਨੋ ਰਾਮ ਹਕਾਰ ॥

ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਮਾਰ ਕੇ, ਅਤੇ ਸਾਰੀ
ਸੈਨਾ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਕਰ ਕੇ, ਲਵ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ
ਜੂਝਨ ਲਈ ਲਲਕਾਰਿਆ ।

After killing the three heroic brothers,
undauntedly, and smothering the whole army,
Lava and Kusha, challenged Rama, the
incarnate.

808

ਸੈਨਾ ਸਕਲ ਜੁਝਾਇ ਕੇ ॥
ਕਤ ਲੈਣੇ ਛਪ ਜਾਇ ॥
ਅਬ ਹਮ ਸੋ ਤੁਮ ਹੂੰ ਲਰੇ ॥
ਸੁਨ ਸੁਨ ਕੋਸਲ ਰਾਇ ॥

ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਐ ਕੋਸਲ ਦੇ ਰਾਜੇ । ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ
ਮਰਵਾ ਕੇ ਹੁਣ ਕਿਥੇ ਛਿਪ ਗਏ ਹੋ ? ਆਉ ਹੁਣ ਸਾਡੇ
ਨਾਲ ਦੋਹੱਥ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖੋ ।”

The hermit boys said, "O king of Kaushala :
where have you hidden and concealed yourself,
after getting all the army destroyed. We
challenge you for a battle, come and fight
a duel with us."

809

ਨਿਰਖ	ਬਾਲ	ਨਿੱਜ	ਰੂਪ	ਪ੍ਰਭ,
ਰਹੇ	ਬੈਠ	ਮੁਸਕਾਇ		॥
ਕਵਨ	ਤਾਤ	ਬਾਲਕ	ਤੁਮੇ	॥
ਕਵਨ	ਤਿਹਾਰੀ	ਮਾਇ		॥

ਰਾਮ ਨੇ, ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ, ਨਿਰਾਪੁਰਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਦੇਖ ਕੇ
ਪੁਛਿਆ, "ਐ ਬਾਲਕੋ : ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੇ
ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ ?"

Having seen the hermit boys, looking
just like himself, Rama, the incarnate,
asked them in curiosity, "Hearken Children
Who are your parents ? What is the name of your
mother and worthy father ?"

810

ਅਕਰਾ ਛੇਦ ॥

ਮਿਥਲਾ ਪਰ	ਰਾਜਾ ॥	ਜਨਕ ਸਬਾਜਾ ॥
ਤਿਹ ਸਿਸ	ਸੀਤਾ ॥	ਅਤਿ ਸੁਭਗੀਤਾ ॥

"ਮਿਥਲਾ ਪਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਦੀ ਲੜਕੀ ਸੀਤਾ, ਜਿਹੜੀ
ਗੀਤਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਲੜਕੇ ਹਾਂ।"

"We are the sons of worthy mother Sita, who
is pious like holy Geeta, daughter of
Janaka, the King of Mithla Puri."

811

ਜੋ ਬਨ ਆਏ ॥ ਤਿਹ ਹਮ ਜਾਏ ॥
ਹੈਂ ਦੰਦਿ ਭਾਇ ॥ ਸੁਨ ਰਘੁਰਾਈ ॥

“ਐ ਰਘੁਰਾਜ ਸੁਣ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਹਾਂ । ਜਦੋਂ ਸੀਤਾ
ਬਣ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹੋਂਦਾ ਹੋਏ ਸਾਂ ।”

“Listen, O King of Raghu race, we
both are brothers, born of Sita, when she
was banished in the woods.”

812

ਸੁਨ ਸੀਅ ਰਾਨੀ ॥ ਰਘੁਬਰ ਜਾਨੀ ॥
ਚਿਤ ਪਹਿਚਾਨੀ ॥ ਮੁਖ ਨਾ ਬਖਾਨੀ ॥

ਸੀਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਰਾਮ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝ
ਗਏ । ਪਰ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲੇ ।

Hearing the name of chaste and pure Sita,
Rama, the incarnate understood everything
but did not give out anything.

813

ਤਿਹ ਸਿਸ ਮਾਨਯੋ ॥ ਅਤਿ ਬਲ ਜਾਨਯੋ ॥
ਹਠਿ ਰਣ ਕੀਨੋ ॥ ਕਹ ਨਹੀਂ ਦੀਨੋ ॥

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਕ ਸਮਝ ਕੇ, ਅਤੇ ਬਲਵਾਨ ਸਮਝ ਕੇ, ਰਾਮ
ਨੇ, ਰਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ । ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਣ ਕਰਨ ਲਈ
ਹੱਠ ਕੀਤਾ ।

Taking them to be mighty but young children,
Rama, the incarnate, dissuaded them from

fighting. But the children persisted for the duel.

814

ਕਸ ਸਰ ਮਾਰੇ ॥ ਸਿਸ ਨਹੀਂ ਹਾਰੇ ।
ਬਹੁ ਬਿਧ ਬਾਣੇ ॥ ਅਤਿ ਧਨ ਤਾਣੇ ॥

ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ ਧਨੁਖ ਨੂੰ ਤਾਣ ਤਾਣ ਕੇ, ਕੱਸ ਕੱਸ ਕੇ ਤੀਰ
ਮਾਰੇ । ਦਰਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ ।

Listlessly and unmindfully the children
rained volleys of arrows with full vigour
and force.

815

ਅੰਗ ਅੰਗ ਬੋਧੇ ॥ ਸਬ ਤਨ ਚੋਰੇ ॥
ਸਬ ਦਲ ਸੂਝੇ ॥ ਰਘੁਬਰ ਜੂਝੇ ॥

ਰਾਮ ਦਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿੰਨ ਦਿਤਾ । ਸਾਰਾ ਤਨ ਛਾਨਣੀ
ਛਾਨਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸਾਰੇ ਦਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਘੁਬਰ ਜੂਝ ਗਏ ।

All the limbs of the body of Rama, the
incarnate were pierced. The whole body
was, badly battered. And within the vision
of the whole army, Rama fell down dead,
in the battlefield.

816

ਜਬ ਪ੍ਰਭ ਮਾਰੇ ॥ ਸਬ ਦਲ ਹਾਰੇ ॥
ਬਹੁ ਬਿਧ ਭਾਗੇ ॥ ਦੁਖੇ ਸਿਸ ਆਗੇ ॥

ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਤਾ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦਲ ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿਤਾ, ਤਾਂ
ਲਵ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ ਨੱਸ ਕੇ, ਦੁਖੇ - ਦੁਖੇ ਲਗੇ ਕੋਲ ਗਏ ।

After killing, Lord Rama, the incarnate,
and defeating the army, Lava and Kusha,
ran to join their other play mates.

817

ਫਿਰਨ ਨਿਹਾਰੇ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਨ ਚਿਤਾਰੇ ॥
ਗ੍ਰਿਹ ਦਿਸ ਲੀਨਾ ॥ ਅਸ ਰਣ ਕੀਨਾ ॥

ਫਿਰਦੇ ਤੁਰਦੇ, ਗ੍ਰਹਿ-ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ, ਅਤੇ ਦਸਨ
ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰਣ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ ।

Moving here and there, they proceeded towards
their home and in great delight, they
told about their great victory.

818

ਚੋਪਈ ॥

ਤਬਹੂੰ ਬਾਲ ਅਯੋਧਨ ਦੇਖਾ ॥
ਮਾਨੋ ਰੁੱਦ ਕ੍ਰੀੜ ਬਨ ਪੋਖਾ ॥
ਕਾਟ ਧੁਜਨ ਕੇ ਬਿਛ ਸਵਾਰੇ ॥
ਭੂਖਨ ਅੰਗ ਅਨੂਪ ਉਤਾਰੇ ॥

ਤਦ ਸਾਰੇ ਬਾਲਕ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਕੇ, ਅਯੋਧਿਆ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ
ਦੇਖਣ ਲਈ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ ਦੇਖਿਆ, ਮਾਨੋ ਰਾਮ
ਖੂਨ ਦੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਝੰਡਿਆਂ ਦਾ
ਕਪੜਾ ਲਾਹ ਲਾਹ ਕੇ ਰੁਖਾਂ ਉੱਤੇ ਟੰਗਨ ਲਗੇ । ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ
ਗਹਿਣੇ, ਸਾਰੇ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦੇ ਉਤਾਰ ਲੀਤੇ ।

All the children congregated themselves
and set forth to see the king of Ayodhya.
It appeared as if he was enjoying his bath
in the stream of blood. The children tore

off banners and decorated the trees
with them. They also took off precious
jewellery of the heroic warriors, lying
dead in the battlefield.

819

ਮੁਰਛ ਭਏ ਸਭ ਲਏ ਉਠਾਈ ।
ਬਾਗ ਸਹਤ ਤਹਗੇ ਜਹ ਮਾਈ ॥
ਦੇਖ ਸੀਅ ਪਤਿ ਮੁਖ ਰੋਇ ਦੀਨਾ ॥
ਕਹਯੋ ਪਤ ਬਿਧਵਾ ਮੁਹਿ ਕੀਨਾ ॥

ਜਿਨੇ ਯਥੇ ਬੇ-ਸੁਰਤ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ, ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ, ਕਪੜਿਆਂ
ਸਮੇਤ ਉਥੇ ਲੈ ਗਏ, ਜਿਥੇ ਮਾਤਾ ਸੀਤਾ ਬੈਠੀ ਸੀ । ਸੀਤਾ ਨੇ
ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਤੀ ਦਾ ਮੁਖ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਰੋਣ ਲਗ ਗਈ ਅਤੇ ਕਹਿਣ
ਲਗੀ, "ਹਾਇ : ਹਾਇ : ਪੁਤ੍ਰ ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਧਵਾ ਕਰ
ਦਿਤਾ ਹੈ ।"

They carried the heroes, who were lying
unconscious, alongwith the clothes, to the
place where holy mother Sita was seated. When
Sita, the pious, saw her Lord amongst them, she
bewailed and cried, and said, "O my child :
thou hast rendered me a widow."

ਇਤੀ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮਵਤਾਰ
ਲਵ ਬਾਜ ਬਾਧਵੇ ਰਾਮ ਬਧਹ ॥
ਅਧਯਾਇ ਸਮਾਪਤ ॥

820

ਅਥ ਸੀਤਾ ਨੋ ਸਭ ਜੀਵਾਏ ਕਥਨੰ
ਚੋਪਈ ॥

ਅਥ ਸੰਵਤ੍ਰਿ ਕਾਸਟ ਦੇ ਆਨਾ ॥
ਜਰੋ ਲਾਗ ਪਤਿ ਹੁਏ ਮਸਾਨਾ ॥

ਸੁਨਿ ਮੁਨਿ ਰਾਜ ਬਹੁਤ ਬਿਧਿ ਰੋਏ ॥

ਇਨ ਬਾਲਕ ਹਮਰੇ ਸੁਖ ਖੋਏ ॥

ਤਦ ਸੀਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, "ਮੈਨੂੰ ਅਗਨੀ ਲਿਆ ਦਿਓ । ਮੈਂ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਤੀ ਹੋਵਾਂਗੀ ।" ਇਹ ਸੁਨ ਕੇ ਮੁਨੀ ਰਾਜ ਬਹੁਤ ਰੋਣ ਲਗੇ, ਕਿ ਇੰਨਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਸੁਖ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

Sita, the chaste and pious, asked
for fire to be brought immediately and
announced that she would immolate herself, on the
funeral pyre of her Lord. There upon the holy hermits
felt distressed and afflicted. They accused the children for
destroying and disturbing their peaceful
lives

821

ਜਬ ਸੀਤਾ ਤਨ ਚਾਹਾ ਕਿ ਕਾਢੂੰ ।

ਜੋਗ ਅਗਨਿ ਉਪਰਾਜ ਸੁ ਛਾਡੂੰ ॥

ਤਬ ਇਮ ਭਈ ਗਗਨ ਤੇ ਬਾਣੀ ॥

ਕਹਾ ਭਈ ਸੀਤਾ ਤੇ ਇਆਨੀ ॥

ਤਦ ਸੀਤਾ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਉਹ ਯੋਗ-ਅਗਨ ਦੁਆਰਾ
ਆਪਣੇ ਤਨ ਨੂੰ ਭਸਮ ਕਰ ਲਵੇ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਕਾਸ਼
ਵਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ, "ਹੋ ਸੀਤਾ ਕਿਉਂ ਇਵਾਨਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ
ਗਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ?"

Then the holy Sita desired to burn herself
through the Yogic powers. Instantly
voice from heaven was heard which said,
"Hearken O, holy Sita : Why behave like an
ignorant ?"

822

ਅਰੂਪਾ ਫੰਦ ॥

ਸੁਨੀ ਬਾਨੀ ॥ ਸੀਆ ਰਾਨੀ ॥

ਲਯੋ ਆਨੀ ॥ ਕਰੋ ਪਾਨੀ ॥

ਜਦੋਂ ਸੀਤਾ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਾਨੀ ਸੁਨੀ । ਤਾਂ ਗੜਵੇ ਵਿਚ
ਪਣੀ ਲਿਆਈ ।

Hearing the voice from the unseen, Sita
the holy mother, brought water in a pot.

823

ਸੀਅ ਵਾਚ ਮਨ ਮੋ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥

ਜਉ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮਨ ਸਹਿਤ

ਰਾਮ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਔਰ ॥

ਤਉ ਦੇ ਰਾਮ ਸਹਿਤ ਜੀਐ

ਕਹਿਐ ਸੀਅ ਤਹ ਠੋਰ ॥

ਸੀਤਾ ਨੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, "ਹੋ ਬਿਧਮਾਤਾ :
ਜੇ ਮੈਂ ਮਨ, ਬਚਨ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕਰ ਕੇ, ਰਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ
ਹੋਰ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਪਤੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਤਾਂ ਰਾਮ ਸੈਨਾ ਦੇ
ਸਹਿਤ ਜੀ ਪਵੇ ।"

Sita, the pious, prayed to God the Creator,
"If in word, thought and deeds, I have
never thought of any other man, as my Lord
than Rama, the incarnate, then Rama may
get up, and regain life, along with his
army."

824

ਅਰੁਪਾ ਛੇਦ ॥

ਸਬੈ ਜਾਗੇ ॥ ਭਰਮੇ ਭਾਗੇ ॥

ਹਠੰ ਤਿਆਗੇ ॥ ਪਰੰ ਲਾਗੇ ॥

ਤਦ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਰਾਮ ਮਹਿਤ ਜੀਵਤ ਹੋ ਗਈ । ਸਾਰੇ
ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ । ਹਠ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪੈਰੀ ਪੈ ਗਏ ।

The whole army, along with Rama, the incarnat
regained spirit and came back to life.

All the doubts, illusions, and misapprehensions
vanished. Abandoning arrogance and persistency
they clasped her feet.

825

ਸੀਆ ਆਨੀ ॥ ਜਗੰ ਰਾਨੀ ॥

ਧਰਮ ਧਾਨੀ ॥ ਸਤੀ ਮਾਨੀ ॥

ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਸਤੀ ਮੰਨ ਕੇ, ਰਾਮ ਵਾਪਸ ਅਯੋਧਿਆ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ
ਉਸ ਨੂੰ ਜਗਤ ਦੀ ਰਾਣੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਨਾਇਆ ।

Believing Sita to be chaste, pious and
righteous, Rama, the incarnate, brought her
back to Ayodhya, and reputed her to be the
queen of the world and highly glorified
being righteous.

826

ਮਨੋ ਭਾਈ ॥ ਉਰੰ ਲਾਈ ॥

ਸਤੀ ਜਾਨੀ ॥ ਮਨੋ ਮਾਨੀ ॥

ਸੀਤਾ, ਰਾਮ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਫੇਰ ਚੰਗੀ ਲਗਨ ਲਗੀ । ਰਾਮ
ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ । ਸਾਰਿਆਂ
ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਸਤੀ ਮੰਨਿਆ ।

Sita, was again accepted as the beloved
of Rama, the incarnate. She was re-recognised
and acknowledged as his spouse, and
appreciated, being devoted, perfectly
sacred, high in moral and spiritual excellence
and was exalted in society for being devoted
to only one man, as her Lord.

827

ਦੋਹਰਾ ॥

ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਸੀਅਹਿ ਸਮੇਧ ਕਰ
ਚਲੇ ਅਯੁਧਿਆ ਦੇਸ ॥
ਲਵ ਕੁਸ਼ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰਨ ਸਹਿਤ
ਸ੍ਰੀ ਰਾਖ਼ਸੀਰ ਨਦੇਸ ॥

ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ,
ਰਾਮ, ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਅਯੋਧਿਆ ਦੇਸ਼, ਲਵ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ ਸਮੇਤ
ਲੈ ਗਏ ।

Addressing her and blandishing her with
polite, gentle, tender affectionate and
loving words, Rama the incarnate, the
supreme monarch of Ayodhya took her, to
his kingdom, along with his worthy sons,
Lava and Kusha.

828

ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਕਰ ਸਿਸਨ ਸਮੇਧਾ ॥
ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਚਲੇ ਪੁਰ ਅਉਧਾ ॥
ਅਨਿਕ ਬੇਖ ਕੇ ਸਸਤ੍ਰੁ ਸੁਹਾਏ ॥
ਜਾਨੁਕ ਤੀਨ ਰਾਮ ਬਨ ਆਏ ॥

ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ, ਬੜੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਸਨੇਹ ਪ੍ਰਗਟ
ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਰਾਮ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋ
ਅਵਧ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਮਾਨੋ ਤਿੰਨ
ਰਾਮ ਬਨਾਂ ਤੋਂ ਆ ਰਹੇ ਹੋਣ ।

Expressing his love, affection, joy and
delight in various manners, Rama the
incarnate fondled and caressed his sons
benevolently. Resplendently attired they
proceeded towards Avedh. It appeared as
if three glorious manifestations of Rama,
the incarnate, were arriving from the forest.

829

ਦੇਖਈ ॥

ਸੀਤਾ ਦ੍ਰੁ ਪੁਤ੍ਰਨ ਸਹਿਤ ਪੁਰੀ ਅਵਧਪ੍ਰਵੇਸ ॥

ਤਿਹੂੰ ਮਾਤ ਕੰਠਨ ਸੋ ਲਾਇ ॥
ਦੇਉ ਪੁੱਤ੍ਰ ਪਾਇਨ ਲਪਟਾਇ ॥
ਬਹੁਰ ਆਨ ਸੀਤਾ ਪੱਗ ਪਰੀ ॥
ਮਿਟ ਗਈ ਤਹੀ ਦਖਨ ਕੀ ਘਰੀ ॥

ਤਿਨਾਂ ਮਾਤਵਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ । ਵੇਰ
ਲਵ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ੁ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀ ਪਏ । ਉਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਸੀਤਾ
ਨੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਚਰਨ-ਬੰਦਨਾ ਕੀਤੀ । ਇਉਂ ਉਨਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ
ਦੀ ਘੜੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ ।

The three royal mothers, embraced Rama, the
incarnate, and pressed him to their
throbbing hearts. There upon Lava and Kusha
claped the revered feet of the royal mothers.
Sita followed immediately afterwards, and
offered salutation at the feet of the
queen mothers.

830

ਬਾਜ ਸੋਹ ਪੂਰਨ ਕੀਆ ਜੱਗਾ ।
ਕੋਸਲੇਸ ਰਘੁਬੀਰ ਅਭੰਗਾ ॥
ਗ੍ਰਿਹ ਸਪ੍ਰਤ ਦੇਉ ਪ੍ਰਤ ਸੁਹਾਏ ॥
ਦਨ ਬਦੈਸ ਜੀਤ ਗ੍ਰਿਹ ਆਏ ॥

ਘੋੜੇ ਦੀ ਖਲੀ ਦੇ ਕੇ, ਰਾਮ ਨੇ ਯੱਗ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ।
ਦੇਵੇ ॥ ਉਸ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੋਭਾ ਵਧਾਨ
ਲਗੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਦੇਸਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ।

Sacrifice of the horse was made to the
deity and performance of the holy Yagya
was concluded. Both the worthy sons,
glorified his name, exaulted his pride,
magnified his kingdom, and brought bliss
and prosperity for him

831

ਜੇਤਕ ਕਹੰ ਸੁ ਜੱਗ ਬਿਧਾਨਾ ॥
ਬਿਧਿ ਪੂਰਬ ਕੀਨੇ ਤੇ ਨਾਨਾ ॥
ਏਕ ਘਾਟ ਸੱਤ ਕੀਨੇ ਜੱਗਾ ॥
ਚਟ ਪਟ ਚਕ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰ ਉਠ ਭੱਗਾ ॥

ਇਉਂ ਵਿਧੀ ਪੂਰਬਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛੇ ਯੱਗ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤੇ ।
ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਧਾਰੀ ਇੰਦ੍ਰ ਆਪਣਾ ਜਿੰਘਾਸਨ ਛੱਡ ਕੇ
ਉਠ ਨਜਿਅਾ ।

In this manner, Rama, the supreme
Emperor, performed six sacrifices, according
to prescribed orders of ceremonial rites.
There upon the mighty Lord Indra got
agitated and vexed about his royal throne.

832

ਰਾਜ ਸੂਇ ਕੀਨੇ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ॥
ਬਾਜ ਮੇਧ ਇੱਕੀਸ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ॥
ਗਵਾ ਲੰਭ ਅਜਮੇਧ ਅਨੇਕਾਂ ॥
ਭੂਪ ਮੇਧ ਕਰ ਸਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ॥

ਰਾਮ ਨੇ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਰਾਜ ਸੂਇ
ਯੱਗ ਕੀਤੇ । ਇੱਕੀ ਅਸਵਮੇਧ ਯੱਗ ਕੀਤੇ । ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ
ਗਉ ਮੇਧ ਅਤੇ ਭੂਮ ਮੇਧ ਯੱਗ ਕੀਤੇ ।

Lord Rama, the Supreme Emperor, thus
performed ten to twelve Rajsui sacrifices,
twenty one Ashwmedha sacrifices,
innumerable Gomedha or cow sacrifices, and
many ¹Bhup-Sacrifices of kings and men.

833

ਨਾਗ ਮੇਧ ਖੱਟ ਜੱਗ ਕਰਾਏ ॥
ਜੈਨ ਕਰੇ ਜਨਮੇਜਯ ਪਾਏ ॥
ਅੰਗਰ ਗਨਤ ਕਹਾਂ ਲਗ ਜਾਉਂ ॥
ਗ੍ਰੰਥ ਬਢਨ ਤੇ ਹੀਐ ਡਰਾਉਂ ॥

¹ Bhup Sacrifice is also called naripmedha
or narimedha. In which the sacrifice of the
king or human beings is made.

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਨੇ ਅੱਠ ਨਾਗ ਮੇਧ ਯੱਗ ਕਰਵਾਏ ।
ਅਤੇ ਕਈ ਸਰਪ ਮੇਧ ਯੱਗ, ਜਿਹੜੇ ਰਾਜਾ ਜਨਮੇਜੇ ਨੇ ਕਰਵਾਏ ਸਨ,
ਉਹ ਕੀਤੇ । ਹੋਰ ਮੈਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਯਗ ਗਿਨਾਂ, ਇਉਂ ਤਾਂ
ਪੁਸਤਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ।

Rama, the incarnate, performed eight
Nagmedhas, in which the sacrifice of the
elephant is made, and many sarap medha,
sacrifices of the snakes or Nagas, which were
ceremoniously performed by Lord Janmeja
in his times. Innumerable other sacrifices
were held which are not accounted here, to
avoid expansion of the volume.

834

ਦਸ ਸਹਸ੍ਰ ਦਸ ਬਰਖ ਪ੍ਰਮਾਨਾ ॥
ਰਾਜ ਕਰਾ ਪੁਰ ਅਉਧ ਨਿਧਾਨਾ ॥
ਤਬ ਲਉ ਕਾਲ ਦਸਾਨੀਯ ਆਈ ॥
ਰਘੁਬਰ ਸਿਰ ਮ੍ਰਿਤ ਡੰਕ ਬਜਾਈ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਦਸ ਸਾਲ ਅਯੋਧਿਆ ਵਿੱਚ
ਰਾਜ ਕੀਤਾ । ਤਦ ਕਾਲ ਨੇ ਮੌਤ ਦਾ ਡੰਕਾ ਆਨ
ਵਜਾਇਆ ।

For ten thousand and ten years, Rama,
the incarnate, reigned in Avedh. There upon
God of death challenged him for mortality.

835

ਨਮਸਕਾਰ ਤਿਹ ਬਿਬਿਧ ਪ੍ਰਕਾਰਾ ॥
ਜਿਨ ਜੱਗ ਜੀਤ ਕਰਯੋ ਬਸ ਸਾਰਾ ॥
ਸਬਹਨ ਸੀਸ ਡੰਕ ਤਿਹ ਬਾਜਾ ॥
ਜੀਤ ਨ ਸਕਾ ਰੰਕ ਅਰ ਰਾਜਾ ॥

ਮੇਰੀ ਉਸ ਕਾਲ ਨੂੰ, ਬਾਰ ਬਾਰ, ਬਹੁ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਨਮਸਕਾਰ
 ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ
 ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਸਭਨਾ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਡੰਕਾ ਆਨ
 ਵਜਾਦਾ ਹੈ । ਰਾਜੇ ਯਾਂ ਅਰਾਜੇ ਦੀ ਕੋਈ ਭਿੰਨਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

Time and again I pay homage and salutation
 to the supreme wheeler, The Time, who has
 subjugated the entire universe, and who
 procrusteanly all alike in a uniform manner,
 differentiating not between a king and a
 begger.

836

ਦੋਹਰਾ ॥

ਜੇ ਤਿਨ ਕੀ ਸਰਨੀ ਪਰੇ,
 ਕਰ ਦੇ ਲਏ ਬਚਾਇ ॥
 ਯੇ ਨਾਹੀ ਕੋਈ ਬਾਚਿਯੋ ॥
 ਕਿਸਨ ਬਿਸਨ ਰਘੁਰਾਇ ॥

ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਦੀ ਸਰਨੀ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ, ਉਹ ਹੱਥ
 ਦੇ ਕੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਨਹੀਂ ਤੈ, ਕਾਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚ
 ਸਕਿਆ । ਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਰਘੁਕੁਲ
 ਦੇ ਰਾਮ ।

Whosoever sought its protection, was
 ever saved and protected. Else none could
 escape or survive from its clutches. Neither,
 Lord Krishna, nor Lord Vishnu the effulgent,
 or Rama, the incarnate of the Raghu race.

837

ਚੰਪਈ ਛੰਦ ॥

ਬਹੁ ਬਿਧ ਕਰਯੋ ਰਾਜ ਕੇ ਸਾਜਾ ॥
 ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਜੀਤੇ ਰਾਜਾ ॥
 ਸਾਮ ਦਾਮ ਅਰ ਦੰਡ ਸਭੇਦਾ ॥
 ਜਿਹਾ ਬਿਧ ਹੁਤੀ ਸਾਸਨਾ ਬੇਦਾ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਬੜੀ ਮੁਦਤ ਰਾਜ ਕੀਤਾ । ਬੜੇ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ
 ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਾਮ, ਦਾਮ
 ਦੰਡ, ਭੇਦ-ਚਾਹੀ ਸ਼ਾਸਨ ਕੀਤਾ ।

Rama, the incarnate, reigned for a long
 duration. He conquered many kings and ruled
 in accordance with the 'four authentic and
 famous laws of administration recorded in
 sacred scripture, the holy Vedas.

838

ਬਰਨ ਬਰਨ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤ ਲਾਏ ॥
 ਚਾਰ ਚਾਰ ਹੀ ਬਰਨ ਚਲਾਏ ॥
 ਛਤ੍ਰੀ ਕਰੇ ਬਿਪਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ॥
 ਬੈਸ ਲਖੇ ਛਤ੍ਰੀ ਕਰ ਦੇਵਾ ॥

ਰਾਮ ਨੇ ਚਾਰ ਵਰਨ ਚਲਾਏ, ਹਰ ਇੱਕ ਵਰਨ ਨੂੰ
 ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ । ਛਤ੍ਰੀ ਦਾ ਧਰਮ
 ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਅਤੇ ਵੈਸ਼ਾਂ ਦਾ ਧਰਮ
 ਖਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ।

1 The four political stratagem innumrated
 in the Holy Vedas are (i) Diplomacy (ii) Winning
 the enemy by offering gifts (iii) Punishment
 (iv) Divide and rule.

Rama, the incarnate, classified the society into four castes. He assigned one special and foremost duty to each caste. The Kashatrias, specific duty was to serve the Brahmanas. The Vaishas were to be respectful to their superior Kashatrias and serve them.

839

ਸੂਦ੍ਰ ਸਭਨ ਕੀ ਸੇਵ ਕਮਾਵੇ ॥
ਜਹ ਕੋਈ ਕਹੈ ਤਹੀ ਵਹ ਧਾਵੇ ॥
ਜੈਸਕ ਹੁਤੀ ਬੰਦ ਸਾਸਨਾ ॥
ਨਿਕਸਾ ਤੈਸ ਰਾਮ ਕੀ ਰਸਨਾ ॥

ਸੂਦ੍ਰਾ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ਕਿ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ । ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਬਲਾਵੇ, ਓਥੇ ਜਾਵੇ । ਭਾਵ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਲਿਖਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ, ਰਾਮ, ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਹੁਕਮ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਜਨ ।

The main duty of the Sudras was to serve all the three classes of society. To act in obedience to their orders. Verily Verily, Rama, the incarnate, followed the Sacred Scriptures to their completion and ordered the dictates of Holy Vedic principals.

840

ਰਾਵਣਾਦਿ ਰਣ ਹਾਕ ਸੰਘਾਰੇ ॥
ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਸੇਵਕ ਗਣ ਤਾਰੇ ॥
ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਟੱਕ ਜਨ ਦੀਨੋ ॥
ਇਹ ਬਿਧਿ ਰਾਜ ਜਗਤ ਮੈ ਕੀਨੋ ॥

ਰਾਵਣ ਆਦਿ ਦੌਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ, ਲੰਕਾ ਨੂੰ ਡਲਵਾਰ
 ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਕੇ, ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਵਿਭਿਖਣ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ, ਉਸ
 ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦਾਸ ਬਣਾਇਆ । ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਰ ਕਈ
 ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਾਮ ਨੇ ਜਗਤ ਵਿਚ
 ਰਾਜ ਕੀਤਾ ।

Rama, the incarnate, wielded his sceptre
 and held his sovereignty over the whole
 earth. He won victory over kings, like
 mighty Ravana with the splendour of
 his sword. He conferred the kingdom of
 Lanka on Vabhishta and thus converted
 him as his devotee. In the same manner,
 innumerable devotees were saved and
 delivered.

841

ਦੇਹਰਾ ਛੱਡੇ ॥

ਬਹੁ ਬਰਖਨ ਲੋ ਰਾਮ ਜੀ
 ਰਾਜ ਕਰਾ ਆਰਿ ਟਾਲ ॥
 ਬ੍ਰਹਮ ਰੰਧੁ ਕਹ ਵੇਰ ਕੇ
 ਭਯੋ ਕੋਸਲਿਆ ਕਾਲ ॥

ਇਉਂ ਰਾਮ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ । ਕੁਝ
 ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਮਾਤਾ ਕੋਸਲਿਆ ਦੇ
 ਪ੍ਰਾਨ ਪੰਖੇਰੂ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

In this manner, Rama the incarnate, swayed over his
 realm as the Sovereign monarch. There upon, breaking
 through the suture, the spirit of queen mother Kaushalya,
 soar towards Heaven.

842

ਜੇਸ ਮ੍ਰਿਤਕ ਕੇ ਹੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ॥
 ਤੇਸੇ ਕਰੇ ਬੇਦ ਅਨੁਸਾਰ ॥
 ਰਾਮ ਸਪੁਤ ਜਾਹਿ ਘਰ ਮਾਹੀ ॥
 ਤਾਕਉ ਤੋਟ ਕੋਉ ਕਹ ਨਾਹੀ ॥

ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਾਤਾ ਕੋਥਲਿਆ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਮ, ਰਾਮ ਵਰਗੇ ਸਪੁਤ੍ਰ ਨੇ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

Rama, the incarnate, the Supreme monarch, owner of the entire wealth, property and fortune, without deficiency of any type, like a worthy, dutiful son, performed obsequious rites, in accordance with the Holy Vedic order.

843

ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਗਤਿ ਕੀਨੀ ਪ੍ਰਭ ਮਾਤਾ ॥
 ਤਬ ਲਉ ਭਈ ਕੈਕਈ ਸਾਤਾ ॥
 ਤਾਕੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਮਰੀ ॥
 ਦੇਖਹ ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਆ ਕਸ ਕਰੀ ॥

ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਤੀ ਕਰ ਕੇ ਹੱਟੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਮਾਤਾ ਕੈਕਈ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤ੍ਰ ਹੋ ਗਈ । ਉਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕਾਲ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਚਕਰ ਚਲਾਇਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਵੀ ਕਾਲ ਵਾਸ ਹੋ ਗਈ ।

Rama, the incarnate, had just concluded the performance of last rites of her queen mother, that the royal mother Kaikey, died. Immediately after her, Time, the great wheeler, held conquest over mother Sumitra.

844

ਏਕ ਦਿਵਸ ਜਾਨਕੀ ਤ੍ਰਿਯਾ ਸਿਖਾ ॥
 ਭੀਤ ਭਏ ਰਾਵਣ ਕਹ ਲਿਖਾ ॥
 ਜਬ ਰਘੁਬਰ ਤਿਹ ਆਨ ਨਿਹਾਰਾ ॥
 ਕਛੱਕ ਕੰਪ ਇਮ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ ॥

ਇਕ ਦਿਨ ਜਾਨਕੀ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੇ ਰਾਵਣ ਅਖਰ
 ਲਿਖਿਆ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਸੀਤਾ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਗਈ ।
 ਉਪਰੋਂ ਰਾਮ ਰਘੁਬੀਰ ਆ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਵਣ ਅਖਰ
 ਲਿਖਿਆ ਦੇਖ ਕੇ, ਫ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ।

One day, the hand-maids and companion-
 friends of the royal queen, Janaki, inscribed
 the name of the demon king Ravana. Immediately
 after looking at it, Sita got frightened.
 All of a sudden, and unexpectedly, Rama, the
 incarnate, happened to come there. He was infuriated
 to see the name of the demon king Ravana,
 and said.

845

ਰਾਮ ਵਾਚ ਮਨ ਸੋ ॥

ਯਾਕੋ ਕਿਛ ਰਾਵਣ ਸੋ ਹੋਤਾ ॥
 ਤਾਤੇ ਚਿਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰ ਕੇ ਦੇਖਾ ॥
 ਬਚਨ ਸੁਨਤ ਸੀਤਾ ਭਈ ਰੋਖਾ ॥
 ਪ੍ਰਭੂ ਮੋਹਿ ਅਜਹੁ ਲਗਾਵਤ ਦੋਖਾ ॥

"ਜੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਜਿਨਾ ਵੀ ਰਾਵਣ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ,
ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਚਿਤ੍ਰ ਬਨਾ ਰਹੀ ਹੈ ।" ਇਹ
ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਸੀਤਾ ਗੁਸੇ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਅਜੇ ਵੀ ਮੇਰੇ
ਉਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

Rama, the incarnate, accused and blamed Sita,
for having affection or consideration for
the demon King Ravana, the reason for
which she was drawing his name. There upon
Sita burnt with grief and immensely
agitated for still being suspected and
doubted about her pure and holy character.

846

ਦੁਹਰਾ ॥

ਜੋ ਮੇਰੇ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰ
ਹਿਰਦੇ ਬਸਤ ਰਘੁਰਾਇ ॥
ਪ੍ਰਿਥੀ ਪੈਡ ਮੁਹਿ ਦੀਜਾਏ
ਲੀਜੇ ਮੋਹਿ ਮਿਲਾਇ ॥

ਤਦ ਸੀਤਾ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, "ਜੇ ਮੈਂ ਮਨ ਬਚਨ ਅਤੇ ਕਰਮ
ਕਰ ਕੇ, ਰਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਪਰ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ
ਨਹੀਂ ਵਸਾਇਆਂ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਢੱਟ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਨ ਦੇਵੇ ।"

There upon, greatly agitated and moved,
Sita, the royal queen, uttered the last famous prayer,
"In my imagination, if I have ever thought of
none, else but Lord Rama, even through words,
if I have ever uttered the name of, none
else but Lord Rama, through my deeds, if I have,
ever acted as a wife, for none else but Lord
Rama, then the mother earth may burst and
give me protection."

847

ਚੋਪਈ ॥

ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਧਰਨੀ ਫਟ ਗਈ ॥

ਲੋਪ ਸੀਅ ਤਿਹ ਭੀਤਰ ਭਈ ॥

ਚਕ੍ਰਤ ਰਹੇ ਨਿਰਖ ਰਘੁਰਾਈ ॥

ਰਾਜ ਕਰਨ ਕੀ ਆਸ ਚਕਾਈ ॥

ਇਹ ਸਬਦ, ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਧਰਤੀ ਫੱਟ ਗਈ । ਸੀਤਾ
ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਈ । ਰਾਮ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਰਹਿ
ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਆਸ ਤਿਆਗ ਦਿਤੀ ।

Instantly, after hearing the solemn vow
of Holy mother Sita, the Goddess Earth got
divided and took Sita in her embrace and
disappeared. Rama, the incarnate, was wonder-
struck to see the remarkable miracle. Grief-
stricken, and highly distressed, he desired to
abandon King-ship and renounce his life.

848

ਦੋਹਰਾ ॥

ਇਹ ਜੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤੋਂ ਪੋਲ ਹਰਿ ॥

ਕਿਹ ਕੇ ਆਖੋ ਕਾਮ ॥

ਰਘੁਬੀਰ ਬਿਨ ਸੀਅ ਜੀਐ ॥

ਸੀਅ ਬਿਨ ਜੀਐ ਨ ਰਾਮ ॥

ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਪੂਰੇ ਦੇ ਮਹੱਲ ਵਾਂਗੂ ਹੈ, ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ
ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਜਿਵੇਂ ਸੀਤਾ, ਰਾਮ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਜੀਉ ਸਕਦੀ
ਸੀ, ਤਿਵੇਂ ਰਾਮ ਨੂੰ, ਸੀਤਾ ਬਿਨਾ ਜੀਉਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਗਿਆ ।

This world is as transitory, false and unserviceable as the smoke of the smouldering fire. As it was difficult, painful and distressing for holy Sita to live without Rama, the incarnate; so it became impossible for Rama, to sustain his blameless course of life, without holy Sita.

849

ਚੋਪਈ ॥

ਦੁਆਰੇ ਕਹਯੋ ਬੈਠ ਲਕਸ਼ਮਨਾ ॥
ਪੈਠਨ ਕੋਏ ਪਾਵੈ ਜਨਾ ॥
ਅੰਤਹ ਪੁਰਹਿ ਆਪ ਪੱਗ ਧਾਰਾ ॥
ਦੇਹਿ ਛੋਰ ਮਿਤ ਲੋਕ ਸਿਧਾਰਾ ॥

ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਮ ਨੇ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ, ਲਕਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਰਖਵਾਲੀ ਲਈ ਬਿਠਾ ਕੇ, ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਦਰ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਆਪ ਰਾਜ ਭਵਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੀਤਾ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਦੇਹ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਏ ।

One day, Rama, the incarnate, entered the inner apartment, of the Royal palace of queen Sita, leaving Lakshmana to stand as sentry at the gate, and not to permit any one to enter. There, Lord Rama the effulgent, shuffled off his mortal coil, and his divine spirit entered heaven.

850

ਦੋਹਰਾ ॥

ਇੰਦ੍ਰ ਮਤੀ ਹਿਤ ਅਜ ਨਿਪੁੱਤ
ਗ੍ਰਿਹ ਤਜ ਲੀਓ ਜੋਗ ॥

ਤਿਸ ਰਾਜਬਰ ਤਨ ਕੋ ਤਜਾ
ਸੀਆ ਜਾਨਕੀ ਬਿਯੋਗ ॥

ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਰਾਜੇ ਨੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਇੰਦੁਮਤੀ ਦੀ ਖਾੜ੍ਹ, ਰਾਜ ਪਾਟ
ਤਿਆਗ ਕੇ ਯੋਗ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਿਵੇਂ ਰਾਮ, ਰਾਜਬਰ ਨੇ
ਸੀਤਾ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿਤੇ ।

Like the reputed king ¹Aj, who renounced
his kingdom, in bereavement of separation
from his loving queen Inder Mati, and
assumed the robes of an ascetic, so, Rama,
the incarnate, abandoned the breath of his
life in separation of his charming queen Sita.

ਇਤੀ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮਵਤਾਰ
ਸੀਤਾ ਕੇ ਹੋਤ ਮਿਰਤ ਲੋਗ ਗਏ
ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ।

851

ਅਬ ਤੀਨੋ ਭ੍ਰਾਤ ਤ੍ਰਿਯਨ ਸਹਿਤ ਮਰਥੋ ਕਥਨੇ
ਚੋਪਈ ॥

ਹੋਰ ਪਰੀ ਸਗਰੇ ਪੁਰ ਮਾਹੀ ॥
ਕਾਹੂ ਰਹੀ ਕਛੂ ਸੁਧ ਨਾਹੀ ॥
ਨਰ ਨਾਰੀ ਡੋਲਤ ਦੁਖਿਆਰੇ ॥
ਜਾਨਕ ਗਿਰੇ ਸੁਝ ਜੁਝਿਆਰੇ ।

¹ Aj Raja, was the father of king Dasratha, or
the grandfather of Rama. He renounced his life
after the death of his queen Inder Mati.

ਸਾਰੀ ਅਯੋਧਿਆ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਸੌਕ ਛਾ ਗਿਆ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ
ਕੋਈ ਸੁਧ ਨਾ ਰਹੀ । ਸਾਰੇ ਨਰ ਨਾਰੀ ਸ਼ੋਕਾਂਤੁ ਹੋਏ ਹੋਏ, ਇਉਂ
ਭੋਲਦੇ ਅਤੇ ਡਿਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਯੋਧੇ
ਜੂਝ ਜੂਝ ਕੇ ਡਿਗਦੇ ਹਨ ।

The entire Kingdom was engulfed in grief.
Every one lost consciousness in profound
sorrow and lamentation. Woe begone and over-
whelmed in distress, the citizens fell on the
ground, senseless like the warriors in the battlefield.

852

ਸਗਰੇ ਨਗਰ ਮੇਂ ਪਰ ਗਈ ਰੋਗਾ ॥
ਬਯਾਕੁਲ ਗਿਰੇ ਹਸਤ ਅਰ ਘੋਰਾ ॥
ਨਰ ਨਾਰੀ ਮਨ ਰਹਿਤ ਉਦਾਸਾ ॥
ਕਹਾਂ ਰਾਮ ਕਰ ਗਏ ਤਮਾਸਾ ॥

ਸਾਰੀ ਅਯੋਧਿਆ ਪੂਰੀ ਸ਼ੋਕਾਂਤੁ ਹੋ ਗਈ । ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਵੀ
ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਏ ਡਿਗਨ ਲਗੇ । ਸਾਰੇ ਨਰ ਨਾਰੀਆਂ ਉਤੇ
ਉਦਾਸੀ ਛਾ ਗਈ, ਕਿ ਰਾਮ ਕੀ ਤਮਾਸਾ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ।

The complete dominion and state plunged
into mourning. The elephants and horses also
fell down, enveloped in grief. The whole
multitude of men and women lamented and were
overwhelmed with dejection and depression,
to behold that Rama, the incarnate was also
subject to death and was a mortal being.

853

ਭਰਥਉ ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਸਾਜੀ ॥
ਜੋਗ ਅਗਨਿ ਤਨ ਤੇ ਉਪਰਾਜੀ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਰੰਧੁ ਭਟ ਦੈ ਕਰ ਫੋਰਾ ॥
ਪੁਤ੍ਰ ਸੋਚਲਤ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਮੋਰਾ ॥

ਤਦ ਭਰਥ ਨੇ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਛਨ ਵਿਚੋਂ ਯੋਗ
ਅਗਨੀ ਉਤਪਨ ਕੀਤੀ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਨੂੰ ਫੌੜ ਕੇ ਉਹ
ਸਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ । ਰਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਭਰਥ ਜੀਵਤ ਨਾ ਰਹਿ
ਸਕੇ ।

There upon, through Yogic exercises, Bharta
produced flames of fire in his body, and
breaking through suture, his soul entered
heaven. He did not survive without his
beloved brother, Rama, the incarnate.

854

ਸਕਲ ਜੋਗ ਕੇ ਕੀਏ ਬਿਧਾਨਾ ॥
ਲਕਸ਼ਮਨ ਤਜੇ ਤੈਸ ਹੀ ਪ੍ਰਾਨਾ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਰੇਖੁ ਲਕਸ਼ਮਨ ਫੁਨ ਫੂਟਾ ॥
ਪ੍ਰਭ ਚਰਣਨ ਤਰ ਪਾਨ ਨਿਖੂਟਾ ॥

ਸਾਰੀਆਂ ਯੋਗ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਭਰਥ ਦੇ ਮਗਰੋਂ,
ਲਕਸ਼ਮਨ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮ ਰੇਖੁ ਨੂੰ ਫੌੜ ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਜਾ
ਬਿਰਾਜੇ ।

In accordance with all the yogic practices,
Lakshmana, also broke through Suture and
followed Bharta to clasp the Holy feet of
Lord Rama, the incarnate.

855

ਲਵ ਕ੍ਰਸ਼ ਦੇਉ ਤਹਾਂ ਚਲ ਗਏ ॥
ਰਾਮਬਰ ਸੀਆ ਜਰਾਵਤ ਭਏ ॥
ਅਰ ਪਿਤ ਭ੍ਰਾਤ ਤਿੰਨੁ ਕਰ ਦਹਾ ॥
ਰਾਜ ਛਤ੍ਰ ਲਵ ਕੇ ਸਿਰ ਰਹਾ ॥

ਲਵ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ ਨੇ ਰਾਮ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਸਸਕਾਰ
ਕੀਤਾ ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਨੇ ਸੀਤਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਫੇਰ ਰਾਮ ਦੇ
ਤਿੰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਦੇਹ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਛੱਡ ਲਵ
ਦੇ ਸਿਰ ਝੁਲਾਇਆ ।

Lava and Kusha, then cremated, Rama, the
incarnate, at the place where Sita was
cremated by Lord Rama. Then all the three brothers
of Rama, the incarnate, were cremated, and
Lava was crowned as the Emperor.

856

ਤਿਹੰਅਨ ਕੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਹਆਈ ॥
ਸੰਗ ਸਤੀ ਹੋ ਸੁਹਗ ਸਿਧਾਈ ॥
ਲਵ ਸਿਰ ਧਰਾ ਰਾਜ ਕਾ ਸਾਜਾ ॥
ਤਿਹੰਅਨ ਤਿਹੂੰ ਕੁੰਟ ਕੀਅ ਰਾਜਾ ॥

ਤਦ ਤਿੰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਉਹ
ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਤੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਗਈਆਂ । ਲਵ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰਾਜ-ਤਾਜ ਰਖਿਆ
ਗਿਆ ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ
ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਦਿਤਾ ।

There upon all the wives of the three brothers,
of Rama, the incarnate, burnt themselves on the
funeral pyres of their Lords, and accompanied
them to heaven.

Lova was coronated as the monarch and
the sons of the three brothers of Rama, the
incarnate, were crowned as the kings of
the three regions.

857

ਉਤ੍ਰ ਦੇਸ ਅਪ ਕੁਸ਼ ਲੀਆ ॥
ਭਰਥ ਪੁਤ੍ਰ ਕੋ ਪੂਰਥ ਦੀਆ ॥

ਦੱਖਨ ਦੀਆਂ ਲਛਮਨ ਕੋ ਬਾਲਾ ॥

ਪਛਮ ਸ਼ਤ੍ਰੁਘਨ ਸ਼ਤ੍ਰੁਘਨ ਬੈਠਾਲਾ ॥

ਉਤ੍ਰ ਦਾ ਰਾਜ ਕੁਸ਼ ਨੇ ਆਪ ਲਿਆ । ਭਰਥ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪੂਰਬ
ਦਿਸ਼ਾ ਦਾ ਰਾਜ ਦਿਤਾ । ਲਛਮਨ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਦੱਖਣ ਜਾਂ ਰਾਜ
ਦਿਤਾ । ਸ਼ਤ੍ਰੁਘਨ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪਛਮ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਨਾਇਆ ।

Kusha was established, king of North.

Bharata's son was bestowed with the kingdom
of the east, son of Lakshmana was crowned as
the king of the South and Shatrughan's son
set the realm of the West.

858

ਦੋਹਰਾ ॥

ਰਾਮ ਕਥਾ ਜੁਗ ਜੁਗ ਅਟੱਲ

ਸਭ ਕੋਈ ਭਾਖਤ ਨੇਤ ॥

ਸਰਗ ਬਾਸ ਰਘੁਬਰ ਕਰਾ

ਸਗਰੀ ਪੁਰੀ ਸਮੇਤ ॥

ਰਾਮ ਰਘੁਬੀਰ ਦੀ ਕਥਾ, ਜੁਗਾਂ ਜਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਸਾਰੇ ਜਨ ਨਿੱਤ ਇਸ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੀ

ਪੁਰੀ ਸਮੇਤ ਰਾਮ ਸੁਰਵਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਧਾਰ ਗਏ ।

From age to age, the story of Rama, the
incarnate, is being narrated. It is
mentioned that the effulgent spirit of
Rama, the incarnate, entered the realm of
heaven, with the entire population of
Ayodhya Puri.

859

ਜੋ ਇਹ ਕਥਾ ਸੁਣੇ ਅਰੁ ਗਾਵੇ ॥
 ਦੁਖ ਪਾਪ ਤਿਹ ਨਿਕਟ ਨ ਆਵੇ ॥
 ਬਿਸਨ ਭਗਤ ਕੀ ਏ ਫਲ ਹੋਈ ॥
 ਆਧਿ ਬਿਆਧ ਛੁੱ ਸਕੈ ਨ ਕੋਈ ॥

ਜਿਹੜਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਇਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸੁਣੇਗਾ ਯਾਂ ਗਾਏਗਾ
 ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਅਤੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਭਗਤੀ
 ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਕੋਈ ਮਾਨਸਿਕ ਚਿੰਤਾ ਯਾਂ
 ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ।

Who-so-ever listens or chants this tale,
 shall be absolved of all sins. The retribution,
 yielded through devotion of Lord Vishnu, the
 effulgent, is, that all the physical ailments
 and mental worries are vanished for ever.

860

ਸੰਮਤ ਸੱਤ੍ਰਹ ਸਹਸ ਪਚਾਵਨ ॥
 ਹਾੜ ਵਦੀ ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਸਖ ਦਾਵਨ ॥
 ਕੁਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸੁਧਾਰਾ ॥
 ਭੂਲ ਪਰੀ ਲਹੁ ਲੇਹੁ ਸੁਧਾਰਾ ॥

ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੌ ਪਚਾਨਵੇਂ, ਹਾੜ ਵਦੀ ਪਹਿਲੀ ਨੂੰ,
 ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ ।
 ਜੇ ਕੋਈ ਭੂਲ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੁਧਾਰ ਲੈਣਾ ।

In the year (Sanmat) Seventeen hundred and ninty five, on the first of the month Aharh, this volume was completed with the grace of God Almighty. Any error, therein, may kindly be corrected.

861

ਦੋਹਰਾ ॥

ਨੇਤ੍ਰ ਤ੍ਰਿਗ ਕੇ ਚਰਨ ਤਰ ॥
ਸਤ ਦ੍ਰਵ ਤੀਰ ਤਰੰਗ ॥
ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਤ ਪੂਰਨ ਕੀਯੋ ॥
ਰਘੁਬਰ ਕਥਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ॥

ਨੈਣਾਂ ਦੇਵੀ ਪਹਾੜੀ, ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਗਦੀ ਸਤਲੁਜ
ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ, ਰਾਮ ਰਘੁਬੀਰ
ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਿਹਾ ।

The story of Rama of Raghu race,
incarnation of Vishna the effulgent, was
composed at the banks of river Satluj,
flowing under the feet of mount Naina Devi.

862

ਦੋਹਰਾ

ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਜਾਨੋ ਨਹੀਂ
ਬਾਦ ਸਥਾਦ ਬਿਬਾਦ ॥
ਗ੍ਰੰਥ ਸਕਲ ਪੂਰਨ ਕੀਯੋ ॥
ਭਗਵਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਧ ਕੌਣ ਸੀ ਅਤੇ
ਅਸਾਧ ਕੌਣ ਸੀ । ਇਸ ਚਰਚਾ ਯਾ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ।

ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਸਾਨੇ
ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

The aim of writing this narration is not to criticise or discuss, as to who was virtuous, chaste and excellent in righteousness. But I have completed this volume with the Grace of Lord God, the Merciful.

863

ਸਵੇਯਾ

ਪਾਇ ਗਹੇ ਜਬ ਤੇ ਤੁਮਰੇ
ਤਬ ਤੇ ਕੋਊ ਆਖ ਤਰੇ ਨਹੀ ਆਨਿਯੋ ॥
ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਪੁਰਾਨ ਕੁਰਾਨ
ਅਨੇਕ ਕਹੇ ਮਤ ਏਕ ਨਾ ਮਾਨਿਯੋ ॥
ਸਿਮ੍ਰਤ ਸਾਸਤ੍ਰ ਭੇਦ ਸਭੇ,
ਬਹੁ ਭੇਦ ਕਹੇ ਹਮ ਏਕ ਨ ਜਾਨਿਯੋ ॥
ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਪਾਣਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੁਮਰੀ ਕਰ,
ਮੈ ਨਾ ਕਹਯੋ ਸਬ ਤੋਹੇ ਬਿਖਾਨਿਯੋ ॥

"ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਜਦ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਲਈ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ
ਤੇਰੇ ਜਿਭਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ। ਪੁਰਾਨ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ
ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮਹੰਮਦ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ
ਪ੍ਰੰਤੂ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ।
ਵੇਦਾਂ ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ
ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦ
ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਹੇ ਮਹਾ ਕਾਲ ਰੂਪ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ,
ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ।"

Since I have clasped your Holy feet, O, Lord, the Immortal
none has equalled Thee in my views.

What Lord Rama and Prophet Muhamad have said in
Puranas and Kurana, I do not agree with them.
The Shashtras and Simratas have detailed
great varieties of Social divisions, of mankind, I do not
recognise them. O, Lord Almighty, the Immortal, holder
of the Supreme wheel of Time, it is
not me, but your Gracious self who sayth so.

864

ਦੋਹਰਾ

ਸਗਲ ਦੁਆਰ ਕੋ ਛਾਡ ਕੇ
ਗਹਿਯੋ ਤੁਹਾਰੇ ਦੁਆਰ ॥
ਬਾਹ ਰਹੇ ਕੀ ਲਾਜ ਅਸ
ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਤੁਹਾਰ ॥

ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਸਾਰਿਆਂ ਆਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਛਾਡ ਕੇ,
ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਪਕੜੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਬਾਹ ਪਕੜੀ ਦੀ ਲਾਜ
ਤੇਨੂੰ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਗੋਬਿੰਦ ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਹੈ।

Abandoning help of all, O, my Lord !
All in All and Ever and Ever exists,
I take protection and refuge under Thee.
The honour and dignity of Gobinda,
Thy humble servant, is in Thy Holy Hands.

APPENDIX

1.	ਉਗਾਧ ਛੰਦ	Ugadh Chhand	211-224
2.	ਉਗਾਧਾ ਛੰਦ	Ugadha Chhand	225-233
3.	ਉਟੰਗਣ ਛੰਦ	Utangan Chhand	379-389
4.	ਅਪੁਰਬ ਛੰਦ	Apurab Chhand	267-276; 301-307;
5.	ਅਨੁਪ ਨਰਾਜ ਛੰਦ	Anup Naraj Chhand	303-322; 762-770
6.	ਅਜਬਾ ਛੰਦ	Ajba Chhand	501-509; 521-526; 758-761
7.	ਅਨਾਦ ਛੰਦ	Anadh Chhand	551-558
8.	ਅਰਧ ਨਰਾਜ ਛੰਦ	Aradh Naraj Chhand	565-568
9.	ਅਨੁਪ ਨਰਾਜ ਛੰਦ	Anup Naraj Chhand	569-574; 789-797
10.	ਅਲਕਾ ਛੰਦ	Alka Chhand	624-629
11.	ਅਨੰਤ ਤੁਕਾ ਭੁਯੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ	Aant Tuka Bhuyang Pariyet Chhand	694-702
12.	ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗਤ ਛੰਦ	Amrit Gat Chhand	703-705
13.	ਅਨਕਾ ਛੰਦ	Anka Chhand	706-707; 743-750; 752-757
14.	ਅਰੁਹਾ ਛੰਦ	Arhuha Chhand	771-776
15.	ਅਕੜਾ ਛੰਦ	Akrha Chhand	777-784; 810-818
16.	ਅਰੁਪਾ ਛੰਦ	Arupa Chhand	822; 824-826
17.	ਸੁੰਦੀ ਛੰਦ	Sundri Chhand	117-127; 332-339
18.	ਸਵੈਯਾ	Swayya	147-157; 863
19.	ਸਮਾਲਕਾ ਛੰਦ	Smalka Chhand	187-194
20.	ਸਾਰਸਤੀ ਛੰਦ	Sarsati Chhand	195-202
21.	ਸੋਰਠ	Sorath	244-246
22.	ਸੁਖਦਾ ਛੰਦ	Sukhdha Chhand	324-331
23.	ਸੰਗੀਤ ਛਪੇ ਛੰਦ	Sangeet Chhappya Chhand	390-397
24.	ਸਿਰਖੰਡੀ ਛੰਦ	Sirkhandi Chhand	467-470
25.	ਸੰਗੀਤ ਪਧਿਸਟਕ ਛੰਦ	Sangeet Padhishtak Chhand	483-490
26.	ਸੰਗੀਤ ਬਹਾਰਾ ਛੰਦ	Sangeet Baharha Chhand	561-564
27.	ਸੰਗੀਤ ਭੁਯੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ	Sangeet Bhuyang Pariyat Chhand	575-587
28.	ਸਵੈਯਾ ਅਨੰਤ ਤੁਕਾ	Swayya Anant Tuka	608
29.	ਸਵੈਯਾ ਛੰਦ	Swayya Chhand	610-623

30.	ਹੋਹਾ ਛੰਦ	Hoha Chhand	491-498; 527-532
31.	ਕਬਿਤ	Kabit	169-176; 264-266; 300
32.	ਕੁਸਮ ਬਚਿਤ੍ਰ ਛੰਦ	Kusam Bachitar Chhand	277-284
33.	ਕੰਠ ਅਭੁਖਨ ਛੰਦ	Kanth Abhukhan Chhand	285-286
34.	ਕੰਠ ਅਭੁਖ ਛੰਦ	Kanth Abhukh Chhand	287-292
35.	ਕਲਸ	Kallas	588; 590; 592; 594; 596; 598; 600; 602; 604
36.	ਗੀਤਾ ਮਾਲਤੀ ਛੰਦ	Gita malti Chhand	364-371
37.	ਚੋਪਈ	Chawpai	1-3; 158-168; 818-821; 828-835; 847; 849; 851-857; 859; 860,
38.	ਚਬੋਲਾ ਛੰਦ	Chabola Chhand	606-607
39.	ਚਰਪਟ ਫੀਗਾ ਕੇ ਆਦਿ ਕਿਤੁ ਛੰਦ	Charpat Chhiga ke Adi Krit Chhand	139-146
40.	ਚਬੋਲਾ ਸਵੈਯਾ	Chabola Swayya	609
41.	ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ	Chachari Chhand	737-742
42.	ਚੋਪਈ ਛੰਦ	Chawpai Chhand	837-840
43.	ਚਾਪੈ ਛੰਦ	Chanapai Chhand	372-378; 499-500
44.	ਝੁਲਾ ਛੰਦ	Jhula Chhand	293-296
45.	ਝੁਲਨਾ ਛੰਦ	Jhulana Chhand	297-299
46.	ਤੋਟਕ ਛੰਦ	Totak Chhand	4-22; 356-363
47.	ਤਾਰਕਾ ਛੰਦ	Tarka Chhand	340-347
48.	ਤਿਲਕਰੀਆ ਛੰਦ	Tilakarhya Chhand	460-466
49.	ਤਿਣੁ ਤਿਣੁ ਛੰਦ	Trinnin Chhand	533-540
50.	ਤ੍ਰਿਗਦਾ ਛੰਦ	Trigadha Chhand	541-550
51.	ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ	Tribhangi Chhand	569; 591; 593; 595; 597; 599; 601; 603; 605
52.	ਤਿਲਕਾ ਛੰਦ	Tilka Chand	798-805
53.	ਦੋਧਕ ਛੰਦ	Dodhak Chhand	177-186
54.	ਦੋਹਰਾ	Dohra	234-243; 262; 264; 323; 75 806-809; 823; 827; 836; 84 848; 850; 858; 861; 862; 86
55.	ਦੋਹਰਾ ਛੰਦ	Dohra Chhand	841
56.	ਨਰਾਜ ਛੰਦ	Naraj Chhand	39-46
57.	ਨਗਸ ਰੂਪੀ ਛੰਦ	Nagas Rupī Chhand	203-206
58.	ਨਗਸ ਰੂਪੀ ਅੱਧਾ ਛੰਦ	Nagas Rupī Ada Chhand	207-210
59.	ਨਵ ਨਾਮਕ ਛੰਦ	Nav Namak Chhand	454-459

60.	ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ	Padharbi Chhand	23-38; 471-482; 510-520
61.	ਬਿਜ ਛੰਦ	Bijay Chhand	263
62.	ਬਿਰਾਜ ਛੰਦ	Biraj Chhand	422-425
63.	ਬਹਾਰਾ ਛੰਦ	Baharha Chhand	559-560
64.	ਬਹੋਰਾ ਛੰਦ	Bahorha Chhand	785-788
65.	ਭੁਲੰਗ ਪ੍ਰਿਯਤ ਛੰਦ	Bhuyang Priyat Chhand	113-117; 398-421; 680-693; 708-736
66.	ਮਧੁਰ ਧੁਨ ਛੰਦ	Madhur Dhun Chhand	128-138
67.	ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ	Manohar Chhand	247-261; 348-355
68.	ਮੋਹਣੀ ਛੰਦ	Mohani Chhand	446-453
69.	ਮਕਰਾ ਛੰਦ	Makra Chhand	655-668
70.	ਰੁਆਵਲ ਛੰਦ	Ruaval Chhand	47-68
71.	ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ	Rasaval Chhand	69-112; 426-445; 630-654; 669-679

BIBLIOGRAPHY

1. Pt. Ram Tej	Ramayana Valmiki
2. M. L. Sen	The Ramayana Valmiki
translated into English
3. A. M. Shrinivas Achariar	Valmiki Ramayana
4. Shri Narvada Nand	Valmiki Ramayana
5. F. S. Growse	The Ramayana of Tulsi Das
6. Gita Press	Original Text of Rama
Charitar Manas
7. Atkinson	The Ramayana of Tulsi Das
or Rama Charitar Manas
8. Shri Narvada Nand	Tulsi Ramayana
9. Hirdey Ram Bhalla	Hanuman Natak
10. Gita Press	Bhagwat Puran
11. Giani Bishan Singh	Dasam Granth Sahib Ji Satik
12. Pt. Narain Singh	Dasam Guru Granth Sahib Satik
13. Dr. Rattan Singh Jaggi	Dasam Granth Da Pauranik Adhain
14. Bhai Kahan Singi	Mahan Kosh. Guru Shabad Ratnaker
15. Dasam Guru	Dasam Granth
16. Bhargwa	Standard Dictionary
17. Oxford	Concise Dictionary
18. Pt. Ram Chander Pathak	Adarsh Hindi Shabad Kosh
19. Imerial Book Depot Delhi	Amul Shabad Kosh
20. Roget's	Pocket Thesaurus
21. Bhai Kahan Singh	Guru Chhand Diwakei
22.	Chhando Mangri
23.	Pingle Sar
24.	Pingle Darpan
25.	Chhand Nidi
26. Dr. D. P. Ashta	Poetry of the Dasam Granth

GLOSSARY

467

(ੳ)

ਉਗੁ	ਕੰਨ; ਸਿਵ ਦੀ	Pertaining to Shiva, formidable
ਉਘ ਪ੍ਰਥਿਘ	ਸਮੂਹ, ਭੀਰਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹਾਇ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ	Collection, aggregate To discharge volleys of arrows
ਉਘੇ	ਮਿਆਨ 'ਚੋਂ ਕਢਿਆ ਹੋਇਆ ਬਸਤੂ	unsheathed weapon
ਉਘਾਵੇ	ਉੱਘਨਾ, ਲਲਕਾਰਨਾ	to slumber, to doze, to challenge
ਉੱਚੋਂ	ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ	to carry away
ਉੱਚਰ	ਉੱਛਲਨਾ	to arise aloft
ਉਜਿਆਰੇ	ਰੁਪਵਾਨ	bright
ਉਬਰੇ	ਨਿਰਬੰਧ, ਜੜ੍ਹੇ	to obstruct
ਉਤਾਲੀ)		
ਉਤਾਲ)	ਜਲਦੀ ਨਾਲ	quickly, hurriedly
ਉੱਗ	ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ	high, lofty, elevated
ਉੱਚ	ਉੱਚਾ	high
ਉਨ	ਮਾਰਨਾ	to kill
ਉਨੰਤ	ਖਤਮ ਕਰਨਾ	to finish
ਉਛਲ	ਬਚਾਉ ਕਰਨਾ	to save one's self
ਉਥਾਰੇ	ਰਖਿਆ ਕਰੇ	deliver, release, liberate
ਉਭੇ	ਦੋ ਟੁਕੜੇ	two pieces
ਉਮਗਯੋ	ਉਛਲਨਾ, ਫੈਲਨਾ, ਘੇਰਾ ਪਾਣਾ	to cover, flow, to expand
ਉਦਗ੍ਰੀਏ	ਬੱਧਣੇ	pounced upon

(ਅ)

ਅਸੁਰਨ	ਦੇਂਤ	Demons
ਅਵਧ	ਅਯੋਧਿਆ	Ayodhya
ਅੰਸ	ਭਾਗ, ਹਿਸਾ	part

ਅਦੇਵਨ	ਦੇਂਤ	Demons
ਅੰਧ	ਅੰਨਾ	blind
ਅਵਾਰ	ਦੇਰ	delay
ਅਤਿਥੋ	ਅਭਿਆਗਤ	Guest, Sanyasi
ਅਪੰਡ	ਸੰਪੂਰਨ	whole (undivided)
ਅਡੰਡ	ਨਿਰਭੈ	fearless, without fear
ਅਰਘ	ਪੂਜਾ ਦਾ ਸਮਾਨ	material for Puja
ਅਛ (ਅਕਸ਼)	ਅੱਖ	eyes
ਅਵਗਾਹਿ	ਫਿਰੇ	went about
ਅਵਨੇਸ਼	ਹੋਰ ਰਾਜੇ	other kings
ਅਣੂਪ	ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ	most beautiful
ਅਕੁਲਾਇ	ਵੇਗ ਵਿਚ (ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਏ)	emotionally
ਅੰਠ ਮੁਛੋਂ	ਮੁਛਾਂ ਨੂੰ ਵੱਟ ਦੇਨਾ	to twist moustaches
ਅਰਚਾ	ਪੂਜਾ	worship
ਅੰਜਨ	ਸੁਰਮਾ	collirium
ਅਰਿ ਕੋ	ਹਠੀ ਦੇ	of the obstinate
ਅੰਕ ਭਰੋ	ਸਵੀ ਪਾਨਾ	to embrace
ਅੰਜਨੀ	ਭਰਮ	delusion
ਅਨੰਗ	ਕੀੜਾ	sexual pleasures
ਅਸਿਖ (ਅਸ਼ਿਕ)	ਅਤਿਯੰਤ ਖੁਸ਼	cheerful tranquil
ਅਸੋਖ (ਅਸ਼ੋਜ)	ਥੇਅੰਤ	boundless
ਅਕੁਲਾਨੇ	ਘਬਰਾ ਕਢੇ	confused and restless
ਆਇਸ	ਜੀਵਨ ਵਿਚ	life time
ਅਸਿਤੱ	ਅਸਿਤੱ	wicked, crooked
ਅਘਾਇ	ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਣਾ	to satiate
ਆਸਧੇ	ਬਰਨ ਲੈਣਾ	receive shelter
ਅਸ਼ੇਸ	ਅਨੰਤ	endless
ਆਨਠ	ਚੋਹਰਾ, ਮੁਖ	face, mouth
ਅਸਿ	ਤਲਵਾਰ	sword
ਅਭੁਪਿ	ਮੂਰਖ	stupid
ਅਗਮੀਧ	ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਾ	immeasurable, beyond limit
	ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ	
ਅਭੂਤ	ਜਿਹੜਾ ਅਕੇ ਨ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ	unprecedented, Unique
ਅਸ਼ੋਭ	ਨ ਬੋਝਾ ਲਾਇਕ	illomened, inelegant
ਅਥਾਹ	ਨ ਢਥਾਇਆ ਜਾ ਸਕਨ ਵਾਲਾ	formidable
ਅਖੰਡ	ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਗ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ	indestructible
ਅਦਾਹ	ਜਿਹੜਾ ਨਾ ਜਲ ਸਕੇ	uncombustible

ਅਖੰਡ	ਅਖੰਡ	unfailing
ਅਖੰਡੀ	ਅਖੰਡ	unyielding
ਅਖੰਧ	ਨ ਲਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ	invisible
ਅਖੰਧ	ਨਿਰਭੈ	most fearless
ਅਖੰਧ	ਵਿਰਾਜਿਤ	most forbidden
ਅਧਾਰ	ਜਿਸ ਦੇ ਥਾਂ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ	unfathomable
ਅਯੋਗ	ਅਯੋਗ	unworthy
ਅਜਲ	ਸਦਭੈ	the free
ਅਜਲ	ਨ ਹਥਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ	immovable
ਅਯੰਨ	ਜੋ ਵੰਡਿਆ ਨ ਜਾ ਸਕੇ	identical, unseparable
ਅਯੰਤ	ਸਾਇਕ	most intelligent
ਅਯੰਤ	ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ	natural
ਅਯੰਤ	ਨ ਤੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ	impregnable
ਅਯੰਤ	ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ	unpolluted
ਅਯੰਤ	ਅਪਣਾ	pertaining to one's self
ਅਯੰਤ	ਜਿਆਣਾ	most sensible
ਅਯੰਤ	ਨ ਤੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਨ ਵਾਲਾ	unbreakable
ਅਯੰਤ	ਅਯੰਤ	adulterators
ਅਯੰਤ	ਨ ਮੁੜਨ ਵਾਲਾ	unchangeable
ਅਯੰਤ	ਖੰਤ	peaceful (calm)
ਅਯੰਤ	ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਹੋਰ ਨ ਹੋਵੇ	matchless, rare
ਅਯੰਤ	ਅਯੰਤ	undeservable
ਅਯੰਤ	ਜਿਹੜਾ ਠੀਕ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ	incurable
ਅਯੰਤ	ਜਿਹੜਾ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ	indivisible
ਅਯੰਤ	ਜਿਹੜਾ ਨ ਕਾਬੂ ਆ ਸਕੇ	uncontrollable
ਅਯੰਤ	ਸਾਂਤ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ	tranquil, quiet
ਅਯੰਤ	ਅਯੰਤ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ	indiscribable, imprecachable
ਅਯੰਤ	ਨ ਹਿਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ	unshakable
ਅਯੰਤ	ਬੇਰੋਕ	without obstruction
ਅਯੰਤ	ਜਿਹੜਾ ਨ ਕਟਿਆ ਜਾ ਸਕੇ	uncrushable
ਅਯੰਤ	ਜਿਹੜੀ ਘਾਟ ਨਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ	which cannot be stabbed
ਅਯੰਤ	ਨ ਚੁਰ ਹੋ ਸਕਨ ਵਾਲਾ	which cannot be reduced to pieces
ਅਯੰਤ	ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਚਾਓ ਨ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ	which cannot be befooled
ਅਯੰਤ	ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਭੀੜ ਨ ਪੈ ਸਕੇ	without calamity
ਅਯੰਤ	ਜਿਹੜਾ ਨਾਸ ਨ ਹੋ ਸਕੇ	which cannot be destroyed
ਅਯੰਤ	ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ	significant

ਅਕੰਗ	ਜਿਹੜਾ ਨ ਲੁਟਿਆ ਜਾ ਸਕੇ (ਮਿਥ ਦਾ ਕੰਗਾ ਨ ਹੋ ਸਕੇ)	which cannot be robbed
ਅਖਿਦੋ	ਜਿਸ ਨੂੰ ਖੇਦ ਨ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਖੁਸ਼, ਪ੍ਰਸੰਨ	which cannot be grieved
ਅਵਾਹ	ਨ ਢਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ	undemolished
ਅਗੰਜ	ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ	most respected
ਅਵਾਹ	ਨ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਨ ਵਾਲਾ	which cannot be ruined
ਅਮੰਨ	ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ	which cannot be tortured
ਅਹੋਹ	ਜਿਹੜਾ ਨ ਕੰਤ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ	which cannot tremble
ਅਘਾਤੀ	ਤ੍ਰਿਪਤਨਾ	to be satisfied
ਅਰਥਰ	ਦਰਮਨ	enemy
ਅਰੁਖਨ	ਗਹਿਣੇ	ornaments
ਅਸਿਖ	ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ	blessings
ਅਵਿਲੋਕ	ਦੇਖਕੇ	to see
ਆਨਨ	ਮੁਖ, ਚੋਹਰਾ	face, mouth
ਅਵਬਤ	ਅਜਿਤ	invincible
ਅਭਿਰਾਮੀ	ਸੁੰਦਰ, ਮਨੋਹਰ	beautiful, charming
ਆਹਵਯੰ	ਯਧ ਭੂਮੀ ਵਿਚ	in the battlefield
ਅਨੰਗ	ਦੇਹ ਰਹਿਤ	without body
ਅਦੰਡ	ਜਿਹੜਾ ਦੰਡ ਯੋਗ ਨ ਹੋਵੇ	not fit to be punished
ਅਉਦੇ) ਅਉਹਰੇ)	ਚੋਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ	sleathily
ਅੰਤਰਿ	ਰਾਜ ਵਫਨ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਭਾਗ, ਪੁਰਹਿ ਇਸਤੀਆਂ ਦਾ ਮਹਿਲ	Inner apartments of the queen's palace
ਅਨੰਤ	ਅੰਤ	infinite, eternal
ਅਭਿਜੰ	ਅਭਿਜੰ	skilled, experienced
ਅਭਿਨੰ	ਅਭਿਨੰ	identical, undivided
ਅਘਰ	ਭਿਆਨਕ	terrible
ਅਘਏ	ਪਾਪ	sin, guilt
ਆਸਨੰ	ਭੋਜਨ	food
ਅਮਿਥੰ	ਮਾਸ	flesh
ਅਰੁਥ	ਓੜਬਨਾ	entangle
ਅਧੋਗਤਿ	ਗਿਰਾਵਟ, ਪਤਨ	downfall
ਆਤੁਰ	ਆਤੁਰ	restless, agitated
ਅਵਿ	ਮੀਂਡਾ, ਛਤਰਾ	ram
ਅਛ	ਅਕਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਰਾਵਣ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੇ ਮਾਰਿਆ	son of demon king Ravana who was killed by Hanumana.

ਅਮਰਾਹਿ	ਜੰਗ, ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ	fight against the demons
ਅਰਿ	ਸ਼ਤਰੂ, ਦੁਸ਼ਮਣ	enemy
ਅਰੀ	ਸ਼ਤਰੂ, ਦੁਸ਼ਮਣ	enemy
ਅਤਕ	ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਲਿਟ, ਜੋ ਗਯਾਂ ਉਤੇ ਲਟਕ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਫੁਲਫ	lock of curly hair touching the cheeks.
ਆਰਣਿ	ਅੱਗ ਵਿਚ ਪਾਏ ਹੋਏ ਲੋਹੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ	like the red hot iron of the burning furnace
ਅਰਜਨ	ਉਜਲਾ, ਚੰਗਾ	bright, radiant
ਅਵਭਤ	ਅਜਿਤ	invincible
ਆਹਰੇ	ਲਪਕਨਾ, ਝਪਟਨਾ	to pounce
ਅਸੈ	ਸ਼ਤਰੂ, ਤਲਵਾਰ	weapon, sword, enemy
ਅਟੈ	ਅਟਾਰੀ	high towers
ਅਰੁਹੇ	ਚੜਨਾ, ਸਵਾਰ ਹੋਣਾ	to ride
ਆਹਵ	ਯੁਧ	battle
ਸੈਣੈ	ਸੂਰਜ	sun
ਅਮੇ	ਅਧਰਮੀ	unrighteous
ਅਰੁਣ	ਲਹਿਰ ਪ੍ਰਵਾਹ, ਸੂਰਜ ਵਾਂਗੂੰ ਗਰਮ ਛੋਟਾ ਭਰਾ	tides, waves, hot like sun.
ਅਨੁਜ		younger brother
ਅਸਨ	ਲਹੂ, ਖੂਨ	blood
ਅੱਘ	ਪਾਪ, ਦੋਸ਼ (ਅਘਾਸ਼ਰ)	sin, guilt, demon
ਅਸਧਾਰੈ	ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਮਾਰਨਾ	to kill with sword
ਆਰੈ	ਭੌਂਟੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਲ	red like furnace
ਅਰੀਗਾਰ	ਸ਼ਤਰੂ ਦਾ ਕਿਲਾ	fort of the enemy
ਅਨੰਗੀ	ਦੇਹ ਰਹਿਤ	without body
ਅੱਸੇ	ਉਸੇ ਥਾਂ, ਅਜਨ, ਪਛਾੜਨਾ, ਯੁਧ ਭੂਮੀ	that place, collision battlefield, To over throw
ਅਬਦਹਾ	ਅਜਗਰ	raptile
ਅਣੀ	ਨੋਕਦਾਰ ਤੀਰ	sharp arrows
ਅੰਤ੍ਰੀਏ	ਹੰਕਾਰੀ	arrogant
ਅਰੁੱਥ	ਉਲਝਨਾ	to entangle
ਅਟਪਟ	ਐਧਰ, ਉਧਰ	disorderly, hither, thither
ਅਗ੍ਰ	ਪਹਿਲੇ ਹੀ	in advance

ਆਕਲ	ਬੁਧੀਮਾਨ	intelligent
ਆਲਮ	ਸੰਸਾਰ, ਜਗਤ	world
ਐਰਾਵਤ	ਹਾਥੀ	Indra's famous elephant
(ਅਤੁ)	ਇਥੇ	pertaining to this place
(ਅਤੁ)	ਸਸਤੁ	ਅਤਿ
ਅਭੈ	ਬਿਨਾ ਭਰ ਤੋਂ	fearless
ਅਜੂ	ਅਚਲ, ਅਜਨਮ	unborn
ਅਜੇ	ਅਜਿਤ	invincible
ਅਜਾ	ਜਨਮ ਰਹਿਤ	unborn
ਅਤਾ	ਬਖਸਿਸ, ਦਾਨ	a gift giving

(ੲ)

ਈਸ	ਵਡਾ	great, exalted
ਈਸੈ	ਰਾਜਾ, ਸਿਵਜੀ	king, authoritative
ਏਸਨ)	ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ	after this manner
ਏਸ)		
ਇੰਦ੍ਰ ਬਧੂ	ਲਾਲ ਵਹੁਟੀ, ਬੀਰ ਬਹੁਟੀ, ਚੀਜ ਵਹੁਟੀ	Lady bird
ਇਤੈ	ਇਤਨੇ	this much

(ਸ)

ਸੁਖਬੋਤਹ	ਬਹੁਤ ਮਾਰ	versatile verse
ਸੁਤਾ	ਏਟੀ	daughter
ਸਸ	ਚੰਦ੍ਰਮਾ	moon
ਸੂਤ	ਸੂਰਜ	sun
ਸਾਰਥ	ਰਥ ਚੱਕਨ ਵਾਲਾ	driver of carriage
ਸਰ	ਤੀਰ	arrow
ਸਲ	ਚਿਖਾ	pyre
ਸਾਪ	ਸਰਾਪ	ਸਾਪ
ਸੁਰਪੁਰ	ਸਵਰਗਪੁਰੀ	heavens
ਸੰਘਾਰ	ਮਾਰਨਾ	to kill
ਸੁਪਾਰਿ	ਪੈਰ ਪੁਆਨਾ	to wash the feet of holymen
ਸਿੰਧ	ਸਾਗਰ	ocean
ਸੋਫ (ਸ਼ੌਨ)	ਸੋਲੀ ਕਲਾ ਵਾਲੇ	accomplished in sixteen powers
ਸਿਧੈ	ਸਿੰਧ	perfectionist
ਸੂਰਜਾ	ਸੂਰਜ ਵਰਗੀ	sun like

ਸਿਲ	ਪੱਥਰ	stone
ਸੰਭਾਣੀ	ਹਾਥੀ ਦੀਆਂ ਸੁੰਭਾਂ	trunks of elephants
ਸਾਰੰਗ	ਵਿਸ਼ਨੂੰ	Vishnu the effulgent
ਸੁਰੇਸ	ਇੰਦ੍ਰ ਦੇਵ	Lord Indra
ਸੁਪਾ	ਅੰਮ੍ਰਿਤ	nectar
ਸੁਪਾਰ	ਠੀਕ ਕੀਤੇ ਹੋਏ	refined
ਸੰਜੁਤ	ਇਕੱਠੇ	united
ਸਾਰ	ਰਸ	essence
ਸੁਭ	ਚਮਕਦਾਰ	bright
ਸੁਰੰਗ	ਸੁਰੰਗ	hole in a wall
ਸੰਪਦਾ	ਧਨ ਪ੍ਰਦਾਰਥ	wealth, riches
ਸਮਿੱਧ	ਭਰਪੂਰ	exuberant
ਸਾਧੇ	ਸਾਧਨਾ	to accomplish
ਸਫਰੀ	ਮਛਲੀ	fish
ਸਰਬਾਰ	ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ	out of water
ਸੁਭਾਨਨ	ਸੁੰਦਰ	attractive
ਸੁਲ	ਦੁਖ	to suffer pain
ਸਰਾਸਨ	ਧਨੁਖ	blow
ਸਮੋਧ	ਖੁਸ਼ੀ	delight
ਸਾਲ	ਦੁਖ	agony, affliction
ਸ਼ਾਨ	ਤੋੜ ਕਰਨਾ	to sharpen
ਸੁਬਾਹ	ਤਰਸੇ ਹਥਿਆਰ	strong arms
ਸਨਾਹ	ਸਨਾਹ	helmet
ਸਠ	ਮੂਰਖ	rogue
ਸੁਯੰਬਰ	ਵਿਵਾਹ ਦੀ ਰੀਤੀ	marriage
ਸਿਤਿਯੋ	ਚਮਕ ਵਾਲੇ	bright
ਸੋਭੰਤ	ਸੋਭਿਤ	decorated, embellished
ਸੁਸ਼ੀਲ	ਸੁਸ਼ੀਲ	gentle, amiable, modest
ਸਮਾਜ	ਸਮਾਜ	assembly, congregation
ਸਤੀ	ਸਤੀ	chaste and faithful
ਬੀਲ	ਬੀਲ	polite, benevolent
ਸਿੱਧ	ਸਿੱਧ	accomplished, perfect, endowed
ਸਿਲ	ਪੱਥਰ	with supernatural powers
ਸਨਾਦਿ	ਬਹਿਨਾਏ	stone
ਸਮੰਟ	ਸਾਹਸੀ	clarinet
ਸੀਕ	ਬਰਛੀ	courageous
		dagger

ਸੁਕੜ	ਸੰਕੋਚਨਾ	to hesitate
ਸੁਲ	ਨੋੜਾ	spear
ਸਦਯੋ	ਛੇਤੀ, ਤੁਰੰਤ	instantly
ਸਨਿਧੋ	ਖਜ਼ਾਨਾ	treasure
ਸਿੰਧੁਰੇ	ਚਾਗ ਸੰਧੂਰੀਆ ਜਿਹੜਾ ਵੀਰ ਰਸ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਵਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।	martial tune
ਸਰਾਸਨ	2. ਹਾਥੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਸੰਧੂਰ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ	elephants with red colour applied to their forehead
ਸੋਲ	ਸ਼ਿਵਜੀ ਦਾ ਧਨੁਖ	formidable bow of Lord Shiva
ਸਨਾਹਿਰਿ	ਨੋੜਾ	spear
	ਖੜਕ, ਉਹ ਸਮੁੱਤ੍ਰ ਜਿਹੜਾ ਮੰਜੋਅ ਨੂੰ ਕੱਟ ਸਕੇ	dagger, or that weapon which pierces or cuts the armour
ਸਦ	ਧੁਨਿ, ਆਵਾਜ਼, ਪੁਕਾਰ	sound, supplication
ਸੁਰਮਾਨੀ	ਚਿੰਤਾ ਮਣੀ	A fabulous gem supposed to yield anything desired
ਸਮੀਰ	ਹਵਾ	air
ਸੋਤ	ਸਤ	gentlemanly, polite, civil, virtuous
ਸਮਰ	ਦਲ, ਸੈਨਾ	army
ਸੱਥ	ਸਭਾ	assembly
ਸਿਆਰ	ਗਿਦੜ	jackal
ਸਮਟੇ	ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਣਾ	in enthusiasm
ਸੰਜ	ਸਨਾਹ, ਮੰਜੋਅ	armour
ਸਾਰਦੂਲ	ਸ਼ੇਰ	lion
ਸਰਬਰ	ਮੁਕਾਬਲਾ	in hostility
ਸੰਘਰ	ਯੁੱਧ	battle
ਸੰਗਲੀਆਲੇ	ਦੋ ਨਗਾਰੇ, ਜਿਹੜੇ ਸੰਭਲਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ ਕੇ, ਘੋੜੇ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਰਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ	double-drum placed on both sides of the horse tied with iron chains
ਸੂਰੀਆਂ	ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ	in delight
ਸੰਮਲੇ	ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਏ	got ready
ਸਿੰਧ ਬੋਲਾ	ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ	banks of the ocean
ਸੂਤ	ਰਥਵਾਨ	driver of the elephant
ਸਸਕ	ਖਰਗੋਸ਼	hare
ਸੋਸੰ	ਸਮੁੱਤ੍ਰ	arms
ਸਨੱਥ	ਸਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨ ਕੇ	armed
ਸਗ	ਕੁੱਤਾ	dog

ਸੁਭਰੀ	ਸੁੰਦਰ	beautiful
ਸਿਮਟ	ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਾ	together
ਸੰਜੀਵਨੀ	ਵਿਸ਼ਲਯ ਕਰਨੀ	restoring medicine, which restores
		the dead to life
ਸੁਪਾਰੀ	ਤਿਖਾ ਸਸਤ੍ਰ	sharp arm
ਸੁਰੰਗੀ	ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਦੇ	of beautiful varied shades
ਸਾਯਕ	ਤੀਰ	arrows
ਸਦਨੀ	ਜਗ੍ਹਾ, ਥਾਂ	place
ਸਸੀਅਰ	ਚੰਦ੍ਰਮਾ	moon
ਮਿਚਾਨ	ਬਾਜ਼	hawk
ਸੈ ਹੱਥੀ	ਬਰਤੀ, ਸੈਫ	dagger
ਨੁਪਾਰੀ	ਤਿਖੀ ਪਾਰਾ ਵਾਲਾ ਸਸਤ੍ਰ	arm with sharp edges
ਸੁੱਟ	ਖੂਨ, ਲਹੂ	blood
ਸਮ	ਸਾਂਤੀ	peace
ਸੁਪਾਨ	ਪੇੜੀ	stairs
ਸਟਪਟ	ਤੁਰੰਤ	Instantly
ਸੁਤੰ	ਸਰਧਾ, ਭਰੋਸਾ	faith, confidence
ਸੁਭ	ਸੁੰਦਰ	beautiful
ਸਰਵੇ	ਸਰੂ	cypress
ਸਰੀ ਸਾਸਤ੍ਰ	ਸਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ	science of archery
ਸ਼ਿਰਾਜੀ	ਸ਼ਿਰਾਜ ਦੇ	belonging to shiraj
ਸੇਤ	ਚਿੱਟਾ	white
ਸਥ	ਜੰਗ	battle
ਸੁੰਨ	ਬੇਟਾ, ਪੁੱਤ੍ਰ	son
ਸੁਚਰ	ਸੁਢੇਲ	well built
ਸੈਨ	ਸੌਣਾ	to sleep
ਸੋਡੀ (ਸੰਉਡੀ)	ਸਹਾਰਨ ਵਾਲੇ	which can be borne
ਸੁਖ	ਅਕਾਸ਼	sky
ਸੁਆਮਨੇ	ਸੈਨਾ	army
ਸੁਬਾਸ	ਸੁੰਦਰ ਲਿਬਾਸ	beautiful clothes
ਸੁਅ	ਸੁਣ	hear

(ਹ)

ਹਰਵੈ (ਹ ੩੬) ਖੁਸ਼ ਹੋਏ	pleased
ਹਣਿਯੋ ਮਾਰਿਆ	caused to death
ਹੀਏ ਦਿਲ ਵਿਚ	within himself
ਹਕਿਓ ਰੱਬ ਚਲਾਨਾ	to drive the rath
ਹਨੰ ਮਾਰਨਾ	to kill
ਹੀਰ ਚੀਟਨੀ ਕਪੜੇ ਆਦਿ	clothes etc.
ਹਵਿਖਰ ਹਵਨ ਦੀ ਸਾਮਗਰੀ	the contents of Yagya
ਹੋਮਤ ਹੋਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ	performers of Yagya
ਹਣੀ ਮਾਰੀ	killed
ਹੁਲਰ ਹੱਲਾ ਕਰਨਾ, ਸ਼ੋਰ	tumult
ਹਹਗਈ ਕੰਬਨਾ	to oscillate
ਹੋਤ ਧਨ, ਲਿਆਕਤ	wealth, ability
ਹਯ ਘੋੜਾ	horse
ਹਤੇ ਮਾਰਨਾ	to kill
ਹੋਹੋ ਕੰਬੇ	to tremble
ਹਝ ਸ਼ਸਤਰ (ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ)	a kind of weapon
ਹਬੀਰ ਜੇਤੂ	conqueror
ਹਕਾਰ ਹੱਕਾਰ ਵਿਚ ਗਰਜਨਾ	to challenge in arrogance
ਬੁਲਾਨਾ, ਸਦਨਾ	to call
ਹੋਕ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਾ, ਅਸਚਰਜ ਹੋਣਾ	to amaze, to be surprized
ਪੁਕਾਰਨਾ	to call, to remember
ਹੋਰ ਢੂੰਡਨਾ, ਪਿੱਛਾ ਕਰਨਾ	to investigate, to pursue
ਹਲੋਤ ਹਿਲਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆ	wavingly
ਹਟਕ ਰੁਕਾਵਟ	hindrance
ਹਰਾਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ, ਜਿਸ ਦਾ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ	famous, forbidden
ਵਰਜਿਤ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ	prohibited according to religion
ਹਾਂਕਿ ਨਿਰਸੰਦੇਹ	truly
ਹੇਡ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ	vow
ਹਮੀਰੋ ਵਿਜੈਈ	victorious
ਹਰ ਕਾਲ	death
ਹਾਠਾਂ ਦੋਵੇਂ ਪਿਰਾਂ	both sides
ਹੁੰਗਾਂ ਫੌਜਾਂ	armies

ਹੁਲੇ	ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ	together
ਹੁੰਕੇ	ਗਰਜਨਾ, ਲਲਕਾਰਨਾ	to challenge, to roar
ਹੁੰਦੇ	ਕਾਲ	death
ਹੁਲੇ	ਹੋਲ ਪੈਨਾ, ਰੋਥਨਾ, ਭੈ ਭੀਤ ਹੋਣਾ	to wax, to tremble to be frightened
ਹਜ਼	ਘੋੜਾ	horse
ਹਰੇ	ਸਿਵਜੀ ਦਾ ਡਾਂਡ ਵ ਨਾਚ	martial dance of Lord Shiva
ਹਥ ਨਾਲ	ਬੇਦੂਕ, ਜਿਹੜੀ ਬਿਨਾ ਹੱਥ ਉਪਰ ਕੀਤਿਆ ਚਲਾਈ ਜਾ ਸਕੇ	automatic gun
ਹਰੇ ਆਜ ਪਾਨ :	ਅਜ ਇੰਦ੍ਰ ਤੋਂ ਮੀਮ੍ਰਤ ਖੋਹ ਕੇ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹਾਂ	to bring nectar from Indra
ਹਰਤ	ਤਾਲ ਵਿਚ	in harmony
ਹਰਤ	ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ	killer
ਹਰਤੋਂ	ਸੱਤ	seven
ਹਰੀ	ਲੈ ਜਾਨਾ	taken away, abducted, killed
ਹਰੀਵ	ਵੈਰੀ	enemy
ਹੋਮ	ਸੋਨਾ	gold

(ਕ)

ਕਸੇ	ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀ ਕਲਾ	a portion or a digit of moon
ਕੋਟਕ	ਅਨਹੋਈ ਗੱਲ	miracle
ਕਰਚਾਂਤ ਗਹੇ	ਹੱਥ ਦੇਵਾਂ ਹੇਠ ਲੈਣਾ	grieved
ਕੁੰਤ	ਭੇੜਾ ਕੰਮ	misdeed
ਕਾਸਟ	ਲਕੜੀਆਂ	wood
ਕੋਪ	ਗਸਾ	anger
ਕੀਰਤ	ਸ਼ੋਭਾ	glory
ਕਲੰਕ	ਪੱਥਾ	blot
ਕਾਟਿ	ਦੁਸ਼ਟ, ਕਟਨਾ	wicked, to cut into pieces
ਕਿੰਕਣੀਨ	ਘੰਘੂਰੂਆਂ ਵਾਲੇ	with bells
ਕੁਤਾਰ	ਕੁਲਹਾੜੀ	axe
ਕਰਖੇ	ਖਿੱਚੇ	to draw the bow
ਕਣਕੀਏ	ਹਿਣਕੇ	neighed
ਕੱਛੇ	ਫੇਣਾ	to roam about
ਕਛਾਲੇ	ਕੱਛ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ	belonging to kachh state
ਕੁੰਦ	ਧਨੁਖ	bow

ਕਪੋਲਨ	ਗੱਲਾਂ	cheeks
ਕੰਜ	ਕਮਲ	lotus
ਕੁਰੰਗ	ਕਾਲਾ	black
ਕਲਾਨਿਧਿ	ਚੰਦ੍ਰਮਾ	moon
ਕੋਕਿਲ	ਕੋਇਲ	cuckoo
ਕੋਕ	ਕੋਕਸ਼ਨਤ੍ਰ	science of colition
ਕੁੰਮ	ਕੇਸਰ	saffron
ਕਾਢ	ਕਢਣਾ	to draw
ਕੁਥਾਕ	ਭੈਰੋ ਬਚਨ	bad words
ਕਬਿਤ	ਚੰਦੀ	crooked, or bad conduct
ਕੱਜੇ	ਢੱਕੇ	to cover
ਕਢੇ	ਕਢਨਾ	to extricate
ਕੰਗੇ	ਕੰਘਾ ਕਰਨਾ (ਸੁਟਨਾ)	to comb
ਕਟਿ	ਕਮਰ	waiste
ਕਿਸ਼ੋਦਰ	ਪਤਲੀ ਕਮਰ ਵਾਲੀ	of slender waist
ਕੋਲ	ਹਿਛ	a boar
ਕੁਚਾਲ	ਨੀਚ	rogue, scoundrel
ਕੂਰ	ਨਿਰਦਈ	pitiless
ਕੁਭਾਂਡ	ਭੈੜੀ ਇਸਤ੍ਰੀ,	hump woman
	ਕੁਬੜੀ	bad woman
ਕੁਜਾਤ	ਨਿਵੀ ਜਾਤ ਦੀ	of low caste
ਕੁਪੰਥ	ਕੁਪੰਥ	heretic
ਕੁਟੇਵ	ਬੁਰੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਾਲੀ	of evil habits
ਕਿਮ	ਧੱਬਾ	blot
ਕੰਟਕ	ਤਕਲਫੀ	pain
ਕਾਨਨ	ਜੰਗਲ	forest
ਕੁਸੁਤ	ਭੈੜਾ	wicked, mismanaged
ਕੋਰਨ	ਕੋਲਾ ਆਦਿ	banana
ਕਿੰਨਰੀ	ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਗਾਇਕਾ	a singer at Indras court
ਕੰਕਰੀ	ਦਸ ਕਰੋੜ ਇ ਗਿਣਤੀ	hundered of millions
ਕਿਲਕ	ਚੀਕ ਮਾਰਨਾ	to shriek
ਕਰੰਡ	ਤਲਵਾਰ	sword
ਕੜਕ	ਕਸ ਕੇ	with force
ਕਤੀਯੰ	ਕਾਤੀ, ਪਤਲੀ ਅਤੇ ਲੰਮੀ	sabre

ਥਾਤਰੇ	ਭਰਪੋਕ	timid, coward
ਥਰਦਮੰ	ਚਿਕੜ, ਗਾਰਾ	mud
ਥਦਵੀ	ਗੇਂਦ	ball
ਥਾਨਰੇ	ਥਾਨੜੇ ਦੀ ਸੁਨੀ	martial tune
ਥਿਤ)	ਥੀਤਾ ਹੋਇਆ, ਨਤੀਜਾ	accomplished, performed
ਥਿਤੀ)	ਥੀਰਤੀ, ਯਸ	result, fame, repute
ਥੁੰਡਲੀ	ਜਨਮ ਪਤੀ	horoscope
ਥੰਚਨ ਕੋਟ	ਸੋਨੇ ਦਾ ਪੁਥੜ	mountain of gold
ਥੋਰ	ਥਰੋੜ	billions
ਥੱਥ	ਕਹਾਣੀ	tale
ਥੁਟਿਲ	ਸੱਪ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੰਝਲਭਾਰ	curved like snake
ਥਿਕਾਣੇ	ਘੋੜੇ	horses
ਥੋਢੇ(ਕਈਢੇ)	ਅਵਾਜ਼, ਘੋੜੇ ਦੀ ਹਿਣਹਿਣਾਹਟ	neighing of horses
ਥੀਫ	ਮੁਕਢ	crown
ਥਮਧੀ	ਸਿਰ ਤੇ ਥਿਨਾ ਦੇਹ, ਰੁੰਡ ਧੜ	trunks
ਥਰੂਰ	ਭਿਆਨਕ ਭਰਾਵਨਾ	horrible, dreadful
ਥੰਧ	ਭਾਤਦਨ ਤੇ ਥਿਨਾ	without head
ਥਥੰਧੀ	ਸਿਰ ਤੇ ਥਿਨਾ	trunk, lower part of the body
ਥਰ	ਹਥ	hand
ਥਿੰਨੇ	ਸਰਬ	all
ਥਹੱਕ	ਕਹਿੰਕਾ ਹਾਸੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼	fit of laughter
ਥਰਾਲ	ਭਿਆਨਕ	horrible
ਥਾਲੀ	ਭਿਆਨਕ ਤੋਪ	dreadful cannon
ਥਠੰ(ਕਠਨਾ)	ਕਟਨਾ	to chop, to kill, to prune
ਥਿਧੇ	ਉਸ ਸਮੇਂ	at that time
ਥਿਸੀ	ਥਾਦਰ	monkeys
ਥੇਸ	ਤਰੀਕਾ, ਆਦਤ, ਸੁਭਾਓ	ways and means, habit
ਥਰਠ	ਸਰੀਰ, ਸਭਤ੍ਰ	body, arm
ਥਾਠਨੀ	ਪਹਿਰਾਵਾ, ਪਹਿਰਨ	dress
ਥਦਨੀ	ਭਿਆਨਕ ਯੁਧ	horrible battle
ਥੱਢ	ਕੋਸ	hair
ਥਟਾਰੀ	ਦੋ ਧਾਰੀ ਤਲਵਾਰ, ਜੋ ਕਮਰ ਵਿਚ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ	double edged dagger which is kept in the belt.
ਥਲਿਧੀ	ਮੰਗਲ ਰੂਪ	auspicious, blissful
ਥੀਹਾ	ਕਿਥੇ	where

ਕਦਲੀ	ਕੇਲਿਆਂ ਦੇ ਰੁਖ	banana trees
ਕੈ ਕੈ	ਕਈ	many
ਕਲੀਮ) ਇਕਲੀਮ)	ਸਤ ਵਲੈਤੀ	seven kingdoms of heaven
ਕੰਕ	ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੰਛੀ ਜਿਸ ਦੇ ਪਰ ਤੀਰਾ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ	a bird, whose feather is used for arrows
ਕਾਤ	ਵਿਚਕਾਠ, ਪਾਰ ਹੋਣਾ, ਲੰਘਣਾ	to cross, middle
ਕਰਕਰ	ਪ੍ਰਬਲ	hard, stiff
ਕਾਕ ਪੱਛਾ	ਕਾਲੇ ਕਾਲੇ ਵਾਲ, ਜੁਲਝਾਂ	curls, black locks of hair
ਕੋਰੀ	ਭੇਟਾ	gift

(ਖ)

ਖੰਡ	ਭਾਗ	part
ਖੰਭ	ਥੰਮਾ	a pillar, a prop
ਖਿੱਚੇ	ਖਿਚਨਾ	to create tension
ਖਿੱਚੇ	ਦੁਖ ਦੇਣਾ	to give sorrow, affliction or grief
ਖਾਂਡਵ	ਯੋਧੇ	warriors
ਖਿੱਲ	ਭੁਲਾਵਾ	brandish
ਖਹੜ	ਕਮਕਸ਼ ਕਰਨਾ, ਲੜਨਾ	to quarrel, to fight
ਖੱਗ	ਤਲਵਾਰ	sword
ਖੋਚਰੀ) ਖੋਚਰ)	ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ	in the sky, of the sky.
ਖੋਰ	ਮਾਰਗ, ਵੇਰ ਭਾਵ	way, path, enemy
ਖੋਲ	ਕਵਚ, ਲੋਹੇ ਦਾ ਟੋਪ	armour, helmet
ਖੰਜਨ	ਮਮੇਲਾ, ਛੋਟੀ ਚਿੜੀ ਜਿਹੜੀ ਬੜੀ ਚੰਚਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਇਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਨੇਤ੍ਰ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।	a kind of bird as wagtail, whose tail is in constant motion
ਖਿਸਾਲਾ	ਬੁਲਾਨਾ, ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਦਨਾ	to call again and again
ਖੁਰ ਦਸਤ	ਸੂਰਜ ਵਾਂਗੂ ਤੇਜ਼ ਮਈ, ਤੇਜਸਵੀ	redient, glorious
ਖਤੰਗ	ਤੀਰ	arrow
ਖਾ	ਖਾ ਲੈਣਾ, ਫੜ ਲੈਣਾ	to eat up, to finish

(ਗ)

ਗਜ	ਹਾਥੀ	elephant
ਗਨ	ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਨੁਖ	assembly of men

ਗੰਧਰਬੀ	ਗਾਇਕਾ	a celestial musician
ਗੋਦਾਯੰ	ਰਾਹ	passage
ਗੋਚਾ	ਗਦਾ	a mace, a club
ਗੀਜੇ	ਬੇਇਜ਼ਤ ਕਰਨਾ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ	to disrespect or to ruin
ਗਿੰਧ	ਚਾਹੁੰਨਾ, ਚਿਛਾ ਕਰਨਾ	to desire, to wish
ਗਿਰ ਰਾਇ	ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ	kings of the hilly areas
ਗੈਨ	ਅਕਾਸ਼	sky
ਗਾਠ	ਸਬੀਲ	possession
ਗਾਠੇ ਦਿਓ	ਬਨਾ ਦਿਆਂ	may serve the purpose
ਗੱਚ	ਭਾਰੀ ਚੋੜ ਤੋਂ ਛਿਗਨ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਅਵਾਜ਼	bump, thud
ਗੈਵਰ	ਹਾਥੀ	elephant
ਗੀਵ	ਗਰਦਨ	neck
ਗਾਈ	ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸੈਨਾਪਤੀ	commander of the army
ਗੋਫਨ	ਮਿਟੀ ਦਾ ਗੋਬਾ ਚਲਾਨ ਵਾਲਾ ਜੰਤੂ	a sling for throwing pebbles
ਗਰਜ	ਲੋਹੇ ਦਾ ਝਸਤਾ, ਗਦਾ	a club, an arm
ਗੁਲੇਲ	ਗੁਲੇਲ	a pellet bow
ਗੀਤਾ	ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ	knower
ਗਵਾਲੰਤ	ਗੋ ਸੰਪ, ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਯੱਗ	cow sacrifice, a kind of yagya

(ਘ)

ਘਣ	ਚਿਰਕਾਲ ਤਕ	for a long period
ਘਟਾ	ਇਕੱਠ	assembly, a multitude
ਘੋਰ	ਭਿਆਨਕ	horrible, terrible
ਘਰਗਾਇ	ਗਰਜਨਾ	thunder
ਘਾਤ	ਨਿਸ਼ਾਣਾ ਮਾਰਨਾ	to aim, to kill
ਘਾਇ	ਜ਼ਖਮ	wounds
ਘਰਣਿ	ਪਤਨੀ	wife
ਘਾਟ	ਰਸਤਾ, ਮਾਰਗ	way, path
ਘੁੰਘਰਾਰੇ	ਘੁੰਗੂਆ ਵਾਲਾ ਗਹਿਣਾ	an ornament with bells

(ਚ)

ਚੀਨ)	ਚੁਨਣਾ, ਚੁਨ ਕੇ	after selection
ਚੀਣ)		

ਚਕਿਓ	ਚਕਿਤ ਹੋਣਾ	to amaze
ਚੀਰ	ਕਪੜੇ, ਫਤਹ, ਜਿੱਤ	clothes, victory
ਚਾਪ)	ਧਨੁਸ	bow
ਚਾਪੈ)		
ਚੋਛ	ਅਖਾਂ	eyes
ਚਰਮ	ਚਮੜਾ (ਸਰੀਰ)	body
ਚਿਤ੍ਰਕੀ	ਬੇਕਨੀ	lioness
ਚਰਮਰ	ਸਰੀਰ	body
ਚਰਖ	ਤੋਪ	cannon
ਚਤੁਰੰਗੀ	ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੈਨਾ	(army consisting of horses, (elephants, (chariots and infantry
ਚਾਰਣ	ਭਟੋ	bards
ਚੋਰ	ਚੰਦਰ	flapper
ਚਕਬਾਲ	ਅਧਿਕ	too much
ਚੋਰੇ	ਚੁਤਾਨਾ	to pilfer
ਭੀਰਨਾ	ਧੰਧਾ ਵੇਨਾ	to adopt foul means
ਦੁਹੇ	ਖੀਜੇ	to reduce to pieces
ਚਾਰਕ	ਰਸਮ	custom
ਚਾਰੂ	ਸੁੰਦਰ	beautiful
ਚੱਕੇ	ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਾ	amazed and bewildered
ਚਵੰਡੇ)	ਚੀਲਾਂ, ਇਲਾਂ	vultures
ਚਾਵੰਡ)	ਗਿਧਾਂ	falcons, kites
ਚਉਸਠੀ	ਚੌਹਠ	sixtyfour
ਚਾਚਰੀ	ਹੌਲੀ ਦਾ ਗੀਤ	a song of delight
ਚਰਜ	ਅਸਚਰਜ	amazed
ਚਰਬ	ਜਿੱਤ, ਫਤਹ	victory
ਚਾਰੰ	ਦਾਸ	servant, devotee
ਚਟਾਕ	ਚਟਾਕ	in a haste, quickly
ਚਾਰਚੇ ਚਰੰ	ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਰ ਚਰ ਕਰਨ ਲਗੀਆਂ	the swords whistled
ਚਉਦਵੇਂ ਚੌਕ	ਚੌਦਾਂ ਲੋਕ	fourteen realms
ਚਚਕ	ਚਕਿਤ-ਹੋਣਾ	to amaze
ਚਰਮ	ਛਾਲ	shield
ਚਮਨ	ਪੁਸ਼ਪ ਵਾਢਿਕਾ	garden

(ਫ)

ਫਤੀਸ	ਵੇਮਖ	cunning, crafty
ਫੋਟ	ਰਾਜਾ	king
ਫੋਟ ਕੇ	ਧਰਤੀ ਦੇ	of the earth
ਫੀਰ ਸਮੁੰਦ	ਖੀਰ ਸਮੁੰਦ	ocean of milk
ਫਾਜੇ	ਘਟਨਾ	to lessen to decrease
ਫਿਛ	ਖੋੜੀ ਜਿੰਨੀ	little
ਫਿੱਤ	ਧਰਤੀ	earth
ਫੈ	ਸਾੜਨਾ, ਨਾਸ ਕਰਨਾ	to destroy, to burn
ਫੱਕੋ	ਸਜਨਾ	to decorate
ਫਿੱਡ	ਛਿਟਾਂ	drops
ਫੇਤ)	ਖੋਣਾ	to thrust
ਫੁੱਤ)		
ਫਾਇ	ਸੋਭਾ, ਸੁੰਦਰਤਾ	beauty, glory
ਫੁਰਕਾਰ	ਫਰੀ	knife
ਫੱਤ	ਫਤ੍ਰ	royal umbrella

(ਜ)

ਜੈਸ	ਜਿਸ ਦਾ	whose
ਜੀਅ ਫੱਟੀ	ਦਿਲ ਵਿਚ ਧਾਇਆ	decided within himself
ਜੁਆਲਾ	ਅਗਨਿ	fire
ਜੀਨ ਸਰਾਇ	ਜ਼ਰੀ ਨਾਲ ਜੜਤ	embroidered with gold
ਜਤ੍ਰ ਕਤ੍ਰ	ਸਿੱਥੇ ਕਿਥੇ	everywhere
ਜੁਹ	ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ, ਸੀਪਾਂ	a flock of elephants,
	ਕਿਨਾਰਾ	boundry, edge
ਜਟਾਲੇ	ਸਟਾਂ ਵਾਲੇ	with matted locks
ਜਾਯੇ	ਫਸੂਲ	useless
ਜੁਪ	ਜੁਆ	gambling
ਜੁਤ	ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ	combined, joined
ਜਤੀ	ਜਤੀ	an ascetic, an anchorite
ਜਾਲੇ	ਫਲਾਏ	to ensnare
ਜੋੜੇ	ਜਲਾਏ	to kindle

ਜੀਵਤ	ਹੌਸਲਾ, ਹਿੰਮਤ	courage, spirit, life
ਜਨ	ਜਾਨਣ ਲਈ	for knowing
ਜਾਰ	ਜਲਾਨਾ	to burn
ਜੁਥ	ਸਮਾਰੋਹ, ਇਕੱਠ	assembly, gathering
ਜੁਗਣ	ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਅਰਦਲ ਵਿਚ	a female fiend attendant
	ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ	on Durga
ਜੰਪ	ਬੋਲਨਾ, ਬਕਨਾ	to speak, to blurt out
ਜਟ	ਪ੍ਰਹਾਰ ਕਰਨਾ	to attack
ਜੋਹੀ	ਦੇਖਨਾ, ਤਕਨਾ, ਝੁਹਨਾ	to see, to look, to touch
ਜੁਗਨ	ਜੁਗਨੂੰ	fire fly
ਜੁੰਮ	ਚੱਲੇ	went away
ਜਿਰੰ	ਕਵਚ, ਸੰਜੋਅ	armour
ਜਜੀ	ਯੋਧੇ	warriors
ਜਨਕ	ਮਾਓ	like, similar to
ਜੰਬੁਆ	ਦਾੜ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਾਂਗ ਧੋਸ਼ ਕਬਜ਼	a kind of arm
ਜਗ	ਜੋੜਾ	pair
ਜੰਬੁਕ	ਗਿਦੜ	jackal
ਜਹਾਨ ਤੀਕਾ	ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ	radiant, glorious
ਜਾਂ ਵੀ ਤਨ ਕੇ ਜਾਨ ਅਤੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ	ਹਰਨ ਵਾਲੇ	bewitching
ਜਮਾਲ	ਸੁੰਦਰਤਾ	beauty
ਜੈਤ	ਜਿੱਤ	victory
ਜਨ ਮੇਜੇ ਪਾਈ ਸਰਪ ਮੇਧ ਯੱਗ, ਜਿਹੜੇ		sacrifice of snakes, which
	ਅਰਜਨ ਦੇ ਪੜਪੋਤੇ ਜਨਮੇਜੇ	was performed by Janmeja,
	ਨੇ ਕਰਵਾਏ ਸਨ	great grandson of Arjuna.

(੩)

ਝਾਂਜਜਝਾਂਰ	ਜਲ ਤਰੰਗ	harmonieon
ਝਰਝਰ	ਝਰ ਝਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼	rattling sound
ਝੁੰਮ	ਝੁੰਮ ਕੇ	oscillating, reel
ਝਗਟ	ਧੜਕ ਕਰਕੇ	with a thud
ਝਰੀ	ਝਰਨੇ ਵਾਂਗ	like waterfall
ਝਟ	ਝਟ ਪਟ	instantly
ਝੰਜੜ	ਝਜੜ	pot
ਝਾਲ	ਝਾਲ	pungency
ਝਰ	ਝੈਰ, ਝੀਰਖਾ	enmity, jealousy
ਝੁਰ ਝੁਰ	ਕੰਬਨਾ	to tremble
ਝਲਾਰੀ	ਨਦੀ	rivulet

(ਟ)

ਟੁਕ	ਬੋੜਾ ਜਿੰਨਾ	small, insignificant
ਟਿੱਡੀ ਪ੍ਰਮਾਨ ਟਿੱਡੀ ਦਲ ਵਾਂਗੂ		like swarm of locust
ਟੁੱਟ	ਟੁੱਟ ਗਏ	broke, burst

(ਠ)

ਠਾਡਭੇ	ਖੜੇ ਰਹੇ	kept standing
ਠਾਢੇ	ਮਾਨਯੋਗ, ਉੱਚੇ	to give exalted position
ਠੌਰ	ਜਗਾ	place
ਠੁਕਰਾਈ	ਠੁਕਰਾਈ	lordiness, eminence
ਠਾਤ	ਬਨਾਣਾ	to design

(ਡ)

ਡੇਰੀ	ਢੇਰ, ਭਲਾ	pool
ਡਹੈ	ਦਹਾੜਨਾ, ਦਿਘਾੜਨਾ	roar
ਡਾਮ	ਘਾਹ	grass
ਡਾਮਰੀ	ਤੰਤ੍ਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ	demons
ਡਾਕਣੀ	ਚੁੜੇਲ	imp, ghost, hobgoblin
ਡਾਮਰੂ	ਡਾਉਰੂ	drum
ਡਕਾਰੇ	ਗਰਜਨਾ	to shout, to roar
ਡਰਾਰੇ	ਭਿਆਨਕ	horrible

(ਢ)

ਢਲੌਤ	ਢਾਲ ਪਕੜਨਾ	to wield a sword, to be engaged
ਢਾਲ	ਢਾਲ	shield
ਢੁਕੀ	ਨਗਾਰੇ ਦੀ ਚੋਟ ਦੀ ਅਵਾਜ਼	sound of playing of drums
ਢੇਰੇ	ਪਸ਼ੂ	animal

(ਤ)

ਤਨਕ	ਜਰਾਵੀ	little bit
ਤ੍ਰਸੇ	ਡਰ ਗਏ	got frightened
ਤੁਰੰਗ	ਘੋੜੇ	horses
ਤੋੜਨਾਰਥ	ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਯੋਗ	sacrifice to please the dead forefathers

ਝੱਤ	ਇਝੱਨੋ ਹੁ ਕੋ	together
ਤਾਨ	ਖਿਚਨਾ	to string
ਤਫ (ਤਕਥ)	ਸਰਪ	snake
ਤੁਰੇ	ਤਿਖੀ ਚਾਲ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ	steeds
ਤਾਜੀ	ਅਰਬੀ ਘੋੜੇ	horses from Arab
ਤੁਫੰਗ	ਬੰਦੂਕ	gun
ਤੁਰਗੀ	ਬਿਗਲ, ਸਹਿਨਾਈ	bugle, clarionet
ਤਪਾਤ	ਗਰਮੀ ਵਿਚ	in heat
ਤਾਸ	ਭਰ	alarm, terror
ਤਚਾਏ	ਅਸਿਹ ਦੁਖ ਦੇਣਾ	to torment
ਤਿਆ	ਨਾਰੀ	woman
ਤੰਬੂਰੇ	ਤੰਬੂਰਾ	a kind of small drum tembour
ਤਬਜ਼ੀ	ਤੱਤ ਬਈ, ਤੱਤ ਬਈ, ਨਾਰ ਦਾ ਤਾਲ	musical measure, rhythm of dance
ਤਰਵਰੀਏ	ਜਿੰਨਾ ਨੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਬੰਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ	those who had tied swords
ਤਰਭਰ	ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਤੜਫੜੀ ਪੈ ਗਈ	volleys of arrows
ਤਰੰਦ	ਟੁਟਨਾ	broken
ਤਤਾਰਚੇ	ਤੀਰ, ਭਾਲੇ, ਨੇਜੇ	arrows, spears
ਤਤੀ	ਵਾਯੂ	air
ਤੋਜਪੀ	ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ	powerful
ਤਤੱਛ)	ਤੁਰੰਤ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ	instantly
ਤਤੱਖ)		
ਤੋ ਕੇ	ਝੱਤੋ ਹੋ ਕੇ	infuriated
ਤੰਮਲ	ਤਮਾਰ, ਸੈਨਾ ਦੀ ਮੁਠ . ਕੋੜ, ਟਾਕਰਾ	engagement in fight by the army, attack
ਤਿਸ਼ੁਲ	ਕੰਡੇਦਾਰ ਸਸਤ੍ਰ ਜਿਵੇਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਸਤ੍ਰ ਹੈ।	a weapon pertaining to Shiya
ਤੁਮਾਸ਼ੀ	ਤਮਾਲ ਦੇ ਰੁਖ, ਤਲਵਾਰ	ever green trees
		amhoc mas epictorius, a sword
ਤਤਕਾਲਹ	ਤਤਕਾਲ	immediately
ਤਨੀਰ	ਭੁੱਖਾ	quiver

(ਬ)

ਬਰਹਰਿਓ	ਨਿਬਨ ਲਗੇ	trembled
ਬਾਪਨਾ	ਦੇਵਤਾ ਅਸਥਾਪਨ ਕਰਨਾ	to set up idol for worship

ਥਾਹੇ	ਥਾਹ ਸੈਨਾ	to fathom
ਥਲੀ	ਸਗਾ	place

(ਦ)

ਦੁਹਿਤਾ	ਦੋਹਤਰੀ	grand daughter
ਦੁਬਰੀ	ਦੋ ਵਰ	two boons
ਦੇਵ	ਦੇਵਤੋ	gods
ਦੈਵ	ਖਿਯਨਾ	fortune
ਦਾਰਦੀ	ਗਰੀਬ	poor
ਦੁਰਦ	ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਬਾਨਾ	great king
	ਕਠਨ ਹੋਵੇ, ਵਡਾ	
ਦੁਰੰਤ	ਮਕਤੀ-ਸਾਲੀ, ਭੇੜਾ	mighty (wicked)
ਦੋਹ	ਦੋਹ	enmity
ਦੁੰਦ (ਦਵੰਦ)	ਭਾਰੀ	heavy
ਦੇਸ ਛੀਟੀ	ਪਤਲੇ ਲੱਕ ਵਾਲੀ	of slender waist
ਦਲ ਦੇਸੀ	ਦਲ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ	brahmanas who accept offerings
ਦਰਣੀ	ਪਸੀਨਾ	to grind
ਦਾਵ	ਦਾਓ	trick
ਦਿਨ ਪਤਿ	ਸੂਰਜ	sun
ਦੰਦੁਤੀ	ਨਗਾਰੇ	kettle drums
ਦਿਸੇਸ	ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ	guardians
ਦੀਵਾਨਾ	ਬਹਿਰਾ, ਪਾਗਲ	mad, insane
ਦਾਹ	ਸਾੜਨਾ	to burn
ਦੰਡੇ	ਤਾੜਨਾ, ਤਾੜੇ	to punish, punished
ਦੁਤਿ	ਸੁੰਦਰਤਾ	beauty, splendour
ਦ੍ਰਿਗ	ਨੈਣ, ਨੇਤ੍ਰ	eyes
ਦੀਨ	ਗਰੀਬ	humble
ਦੁਮ	ਰੁਖ	tree
ਦੁਭਰੀ	ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ	difficult to rear
	ਕਠਿਨ ਹੋਵੇ	
ਦੋਗ	ਪ੍ਰਜਲਿਤ	to fire, to burn
ਦੁਧਰ	ਦੋ ਧਾਰੀ	double edged
ਦਿਵਾਰਧਨ	ਦੈਤ	demon
ਦਿਜ ਗਜ	ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਬ੍ਰਹਮਾ	Brahman, moon, Brahma

ਦਿਗ ਪਾਲ ਇੰਦ੍ਰ, ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਭ ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਰੇ
ਧਰਤੀ ਖੜੀ ਹੈ । ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ
ਪਾਲਨ ਵਾਲਾ

ਦੁਰੰਦ ਨਜ਼ਿਤੋ ਜਾ ਸਕਨ ਵਾਲੇ
ਦੀਵਾਰੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਵੀਰੀ ਦੌਤ
ਦੋ ਕਰ ਦਾਂਤ ਦੋਵੇਂ ਜੱਥ ਦੰਦਾ ਹੇਠਾਂ ਲੈ ਲਏ
ਗਹੇ

ਦੰਤੀ ਹਾਥੀ

ਦਿਗ ਦੁਖੀ

ਦਹ ਗਹਿਰਾ

ਦਾਏ ਦਾ ਲਾਉਨਾ

ਦਵਾ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ

Indra, the snake, which is supporting
the earth, the guardian dieties,
of different quarters

invincible

demons, enemies of gods
to be in great dismay

elephant

troubled, vexed

deep

to apply importune tricks

wood fire

(ਧ)

ਪੁਨਿਆਟਤ ਅਵਾਜ਼

ਪੁਜਾ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ

ਪੁਜੰ ਬੰਡਾ

ਧੋਪ ਤੋਪਾਂ

ਧਾਮ ਖਜ਼ਾਨਾ

ਧੀਰ ਏੰਦ੍ਰ

ਧੋਲ ਚਪੇੜ

ਧਿਗ ਧਿਗ

ਧੰਧੇ ਵਲ ਛਲ

ਧੁਮ ਝੋਰ, ਹਲਾ ਗੁਲਾ

ਧਰ ਪ੍ਰਥਤ ਜਿੱਡਾ ਧੜ

ਧੂਸਰ ਧੂੜੀ

ਧੋਸਾ ਧੋਸਾ

ਧੋਖ ਤਲਵਾਰ

ਧਰੰਧਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ

ਧਨਯਾਂ)
ਧਨਾ) ਧਨੁਸ ਪਾਰੀ

ਧਾਮ ਜਗਾ

ਧਾਮਾ ਪ੍ਰੀਤੀ ਭੋਜਨ ਲਈ ਸੱਦਾ

ਧਾਰ ਤਲਵਾਰ

voice, sound

by turn

banner

guns

treasure

beautiful

slap, thump, damage

cursed, disdainful

tricks

roar, confusion

body highlike a mountain

dust, dirt

kettledrum

sword

Lord Vishnu

a bow man

place

invitation for dinner

sword

(੪)

ਨਰੇਸ਼ਹ	ਰਾਜਾ	king
ਨਿਸ਼ਗੀ	ਨਿਕਲੀ	came out
ਨਿਪਾਧ	ਨਿਰਾਪਰਾਧ	innocent
ਨਿਸਾਚਰ	ਬਾਖਸ਼	demon
ਨਿਪਾਤੋ)	ਤੋੜੇ	to brake, destruct
ਨਿਪਾਤੋੜ)	ਵਿਨਾਸ ਕਰਨਾ	
ਨਿਖੰਗੀ	ਤਰਕਸ਼ ਤੀਰ	bow and arrow, quiver
ਨਾਤੂ	ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ	pertaining to that
ਨਾਗਨੀ	ਨਾਗ ਕੰਨਯਾ	daughter of Nagas
ਨਾਵੀਰ	ਨਗਾਰੇ	clarinet
ਨਿਬਾਨ	ਬੰਡਾ	banner
ਨਰਮਰ	ਸਰੀਰ	body
ਨਭ	ਆਕਾਸ਼	sky
ਨਬਸਾਤ	ਸੋਲਾ	sixteen
ਨਟ	ਨਟ	dancer
ਨਿਸੰਗ	ਨਿਰਭੈ	fearless
ਨਿਰਖਨਾ	ਦੇਖਨਾ	behold
ਨਿਸ਼ਾ	ਰਾਤ	night
ਨਿਸ਼ ਨਾਖ	ਚੰਦ੍ਰਮਾ	moon
ਨੀਅਰਾਨਾ	ਨੇੜੇ ਆਨਾ	to come near
ਨਰ ਦੇਵ	ਦੇਵਤਾ	eternal spirit
ਨਿਕ	ਬਿਨਾਂ ਸੰਸੇ, ਬਿਨਾਂ ਡਰ	dauntless, undaunted, fearless
ਨਿਲੋਜ	ਨਿਰਲੋਭ	immodest
ਨਿਕੋਦਨ	ਤਬਾਹੀ	ruin, destruction
ਨਿਪੇਸ	ਰਾਜਾ	king
ਨਾਗ	ਹਾਥੀ, ਸਰਪ	elephant, snake
ਨਾਗਰਾ	ਹੁਥਿਆਰ	a clever person
ਨੈਕ	ਨੌਕ	gentle
ਨੈਕ	ਤਨਕ	for a short while
ਨਿਰਦਲੇ	ਚਕਨਾਚੂਰ	crushed
ਨਨੱਦ	ਗੂੰਜ, ਅਵਾਜ਼	sound
ਨਚਿ	ਨਹੀਂ, ਨ	no, not
ਨਾਕੀ	ਟੋਕਨਾ	to stop a passage
ਨਟਵਰ	ਗੋਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤੇਜ਼	fast like bullet
ਨਿਸਰ	ਨਿਸਰਨਾ, ਅਗੇ ਵਧਨਾ	to issue forth, to proceed
ਨਿਸਾਚਰ	ਰਾਤ ਨੂੰ ਫਿਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ	night wanderers, demon, ghost

ਨੀਕੇ	ਉਤਮ	excellent
ਨਰ	ਦੇਵਤਾ, ਯੋਧਾ	gods, warriors, eternal spirits
ਨਾਰ	ਮਨੁਖਾ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ	assembly of men
ਨਰਦਰ	ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ, ਉਤਮ	supreme, excellent
ਨਾਗ ਸੇਧ	ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਯੋਗ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਦੀ ਬਲੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	A sacrifice, in which elephant is offered to gods
ਨੇਤ	ਨਿਤੇ	daily

(ਪ)

ਪ੍ਰਚੁਰੀ	ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਈ	was known
ਪਿਤ ਮਾਤ	ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ	parents
ਪਤਉਵਨ	ਪਤਿਆਂ ਪਿਛੇ	behind the leaves
ਪ੍ਰਵੀਨ	ਮਾਹਰ	skilled
ਪਾਵਚਾਰ	ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਆਹਟ	sound of feet
ਪਾਤ	ਮਾਰਨਾ	to murder
ਪਾਇ ਪਾਰੀਆਂ ਪੈਰੀ ਪਏ		subordination
ਪਟੰਬਰਾਦਿਕ ਕਪੜੇ ਆਦਿ		clothes etc.
ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਟ	ਪਹਿਨਨਾ	to put on
ਪੀਤ	ਪੀਲਾ ਰੰਗ, ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਜਾਨਵਰ	yellow, animal of yellow colour
ਪ੍ਰਮਾਰਥ	ਉਤਮ, ਕੰਮ	high deed
ਪੁਨਰ	ਮੁੜ ਕੇ	again
ਪਿਨਕੰ	ਭਿਵ ਦਾ ਧਨੁਸ਼	Shiva's bow
ਪਰਮਨੀ	ਲਕਸ਼ਮੀ	Goddess
ਪੁਰ ਹੂਤ	ਜਨਕ ਪੁਰੀ ਵੱਲ	towards Janak Puri
ਪਖਾਵਜ	■ ■ ■	tombourine
ਪਾਨ, ਪਾਨਿ	ਹਥ, ਆਗਿਆ, ਪਾਨ	hand, permission, life
ਪ੍ਰਮਾਨ	ਸੱਚਾ	true
ਪ੍ਰਮਾਰਥ	ਸੱਚੀ ਖਾਹਿਸ਼	last desire
ਪਾਨੀ ਵਾਰਨਾ ਪਾਨੀ ਵਾਰਨਾ		libation
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ	ਪ੍ਰਕਾਸ਼	lustrous
ਪਹਿਪਟ	ਪਾਪ, ਖੋਟ	deception
ਪੰਗੇ	ਰੋਕੇ	obstruct
ਪਾਤ	ਮੌਤ, ਤਬਾਹੀ	destruction, death
ਪ੍ਰਬੀਨ	ਸੰਤੁਸ਼ਟ	satisfied
ਪਿਪਤ	ਪਿਆਸਾ, ਸੁਹਰਤ, ਰਵਾਜ	thirsty

ਪੂਰੰ	ਧਰਤੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ	earth
ਪ੍ਰਿਕ	ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਨ ਵਾਲੀ	sweet tongued
ਪੱਟੇ, ਪੱਟਾ	ਪੱਟੇ (ਪਟੇ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ) ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਖੰਡਾ ਤਲਵਾਰ, ਕਿਰਚ	a type of sword
ਪਚਾਰੰ	ਲਲਕਾਰਨਾ	to challenge
ਪਾਸ	ਵਾਹੀ	chisel, noose, snare
ਪਰਸ	ਕੁਠਾਰ	a battle axe
ਪਿਸ਼ਾਰ	ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ	ghost, imp
ਪੰਜ	ਇਕੱਠ, ਫੌਜ	multitude, army
ਪੈਠੇ	ਪਹੁੰਚੇ	reached
ਪੀਲ	ਹਾਥੀ	elephant
ਪਰੰਪਰ	ਪੁਰਾਣੀ ਰੀਤ, ਪਰਪਾਇ	traditional
ਪਦਾਰਥ	ਪੈਰ ਪੈਣ ਲਈ ਖਾਣੀ	water for washing feet
ਪਾਲ	ਪੰਘੜਾ	swinging cot
ਪਾਹਨ	ਪਥਰ	stone
ਪੈਠਨ	ਜ਼ੀਦਰ ਆਉਣਾ, ਘੁਲਣਾ	to enter, to rush in
ਪ੍ਰਾਸਨੰ	ਭੋਜਨ ਖਾਨਾ	eating or tasting food
ਪਤ੍ਰ	ਤੀਰ ਦੇ ਪਰ, ਪਾਤ੍ਰ	feather of an arrow, vessel
ਪੂਰਯੰ	ਪੂਰਾ	complete
ਪਖਰੇ, ਪਖੌਰ	ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ, ਲੋਹੇ ਦੇ ਜੰਜੀਰਦਾਰ ਝੁਲੀ ਨਾਲ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸਵਾਰੀ ਲਈ ਭੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।	elephant, horse decorated or armoured with iron nets. The warriors sitting on elephants and horses
ਪਭ੍ਰੰ	ਦਲ, ਚੋਰ	host of army, flapper
ਪੁਰ	ਲੰਕਾ ਪੁਰੀ	the city of Lanka
ਪਲਾਸ	ਗਿੱਧੇ	vulture
ਪ੍ਰਿਸ਼ਟ	ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਸਵਾਲ	question, problem
ਪਲਕ	ਆਨੰਦ, ਪ੍ਰੇਮ	happiness, bliss
ਪਿੰਜਰੇ	ਦੇਹ ਦੀਆਂ ਹਡੀਆਂ ਦਾ ਵਾਂਗ, ਕਵਚਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ-ਮੁੜ ਪਿੰਜਰ ਬਣ ਗਏ	skelton of body. The armours were rendered into skeletons
ਪਾਟੰ	ਦਾਇ ਪੈਚ ਲਗਾਨਾ	to apply tactics
ਪ੍ਰਚਾਰੰਤ	ਪ੍ਰਸਿੱਧ, ਫੈਲ ਉੱਠਾ	reputed, to spread out
ਪੀਲਵਾਨੰ	ਮਹਾਵਤ	driver of the elephant
ਪੰਜ	ਸ਼ਾਨਕਾਰ, ਨਮ ਵਰੀ ਵਾਲਾ	excellent, reputed

ਪੰਤੀ	ਹਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ	rows of elephants
ਪੈ	ਕੋਲ, ਸਮੀਪ	nearby
ਪਾਵੰਗੀ	ਘੋੜੇ	horses
ਪੁਅੰਤ	ਵਚਿਤ੍ਰ, ਹੁੰਡ ਮਾਲਾ	strange, garland of beads
ਪਪਾਤ)	ਦੁਸ਼ਟ, ਪਤਨ ਹੋਇਆ, ਡਿਗਿਆ	wicked, defeated, fallen
ਪਪਾਤ)		
ਪ੍ਰਾਜੀ	ਹਾਰ, ਖਾਜਾ	defeat

(ਫ)

ਫਿੰਕਰੀ	ਗਿਦੜੀ	jacal
ਫਨਪਤਿ	ਜੰਗ-ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ	skilled in archery
ਫਰ	ਤੀਰ ਦੀ ਨੋਕ	point of the arrow
ਫੁਟੀਆਂ	ਵੈਰ ਕਢਨ ਲਗੇ	exhibited hostility
ਫਰਹਰ)		
ਫਰਹਾਨਾ)	ਲਹਰਾਨਾ	to flutter

(ਬ)

ਬੰਸ	ਘਰਾਣਾ	dynasty
ਬਿਖਾਧਾ	ਤੰਗ ਕਰਨਾ	to play mischief
ਬੀਨ	ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ, ਵੀਨਾ	selected, veena (a musical instrument)
ਬਿਹਾਰ	ਫਿਰਨਾ, ਪਿਛਾ ਕਰਨਾ	to follow
ਬਾਰਿਸ	ਬਾਰਾਂ	twelve
ਬਿਯਾਹਤ	ਵਿਆਹ ਮਗਰੋਂ	after marriage
ਬਿਧੀ	ਤਰੀਕੇ, ਢੰਗ	ways
ਬਾਂਧ	ਇਬਤ	alm
ਬਿਪ	ਬ੍ਰਾਹਮਣ	Brahmna
ਬਿਛੋਹ	ਵਿਛੋੜਾ	separation
ਬਿਸੇਖ	ਵਿਸ਼ੇਖ	special
ਬਾਹਬੀਸ	ਰਾਵਣ, ਵੀਹ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲਾ	Ravana of twenty arms
ਬਿਲੋਕ	ਦੇਖਨਾ	to behold
ਬਾਜ	ਘੋੜਾ	horse
ਬਿਸਾਲ	ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ	innumerable
ਬਾਟਿ	ਭਾਗ ਕਰਨਾ	to divide
ਬਿਹਰੰਤ	ਫਿਰਨਾ	to extol
ਬਾਟ	ਪਥ, ਰਾਹ	way
ਬਿਸੰਤਰ	ਵੱਡੀ	huge
ਬਰਤੰਡ	ਗੰਡਾਸੇ	axe

ਮਾਸ	ਦਿਵਾ	desire
ਬਰਮ	ਵਰਮੀ ਵਾਂਗੂ ਛੇਕ ਕਰਨਾ	to make holes like auger
ਬਿਧੀ	ਵਿੰਨਾ, ਘਾਇਲ ਕਰਨਾ	to pierce, to wound
ਬਾਸਣੀ	ਸੁਗੰਧੀ ਭਰਪੂਰ	scented
ਬਾਬਾੜੇ	ਬਾਂਵਰੇ	crazy, intoxicated
ਬਰਾਮਰ	ਮੌਤ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣਾ	to die
ਬਾਰੀ	ਵਾਰ ਕਰਨਾ	to attack
ਬਿਹੰਤ	ਤੜਨਾ	to brake
ਬਾਹਰਾਨੇ	ਭੁਲਾਨਾ	to forget
ਬਟ	ਲੜਕਾ	boy
ਬਾਘੁਲਾ	ਤੁਫਾਨ	whirlwind
ਬਿਹਰਤ	ਬਾਹਰ	outside
ਬਾਜੀਬੀਰ	ਜਾਦੂਗਰ	juggler, magician
ਬਿਧਾਤਾ	ਬ੍ਰਹਮਾ	Lord Brahma
ਬਿਰਾਨੇ	ਬਿਰਾਨੇ	strange, alien
ਬਿਧਨਾ	ਕਿਸਮਤ	fate, destiny
ਬਿਲੋਕਤ	ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦੇਖਨਾ	with amorous glance
ਬਿਸਾਸਹ	ਵਿਸਾਲ	union
ਬਿਹਾਨ	ਬੁਰੇ ਹਾਲ	restless
ਬਾਮੀ	ਵਿਸਤ੍ਰੀ	woman
ਬੋਰੀ	ਪਾਗਲ	foolish
ਬਾਹੇ	ਬਾਹਨਾ	to shoot
ਬਾਂਧਨ	ਪਕੜ	arrest
ਬੇਹੜ	ਉਚੀ, ਨੀਵੀ	uneven
ਬਸੁਧਾ	ਧਰਤੀ	earth
ਬਿਸੇਖ	ਵਿਸ਼ੇਖ	special
ਬੇਟਾਨੀ	ਬੀਸਰੀ	flute
ਬਚਿਤ੍ਰ	ਅਪਭ੍ਰੁਤ	surprising
ਬਰੀ	ਉਤਮ, ਸੁਸ਼ਟ	exceptional, excellent
ਬਿਰੱਚਹਿਕੇ	ਜੰਗ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋਣਾ	to fight furiously
ਬਿਲੋਕ	ਦੇਖਣਾ	to see, to behold
ਬਾਰਿਧਿ	ਸਮੁੰਦਰ	ocean
ਬਿਸ਼ਟ	ਬਰਖਾ, ਮੀਂਹ	rain
ਬਬਾੜ	ਬੋਲਨਾ, ਬਕਨਾ	to speak
ਬਿਮਣਿ	ਉਦਾਸ, ਚਿਤ	sad
ਬਿਯੁਹ	ਸੈਨਾ ਦਾ ਸਮੂਹ	host of army
ਬਾਟ	ਮੁਸੀਬਤ	difficulty

ਬਾਘ	ਬਾਘ	panther
ਬਾਜੀ	ਘੋੜੇ	horses
ਬਾਰਣ	ਹਾਥੀ	elephant
ਬਿਭਰਤ	ਅਲਗ ਹੋਣਾ	to separate
ਬਿਯੋਗ	ਹੂਰਾਂ, ਅਪਸਰਾ	nymphs
ਬਹੁਤੇ	ਬਹੁਤ	many
ਬਣੇ	ਅਵਾਜ਼ ਕਰਨਾ	to call
ਬੱਧ	ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨਾ	to kill
ਬਕਾਰ	ਯੋਧੇ	warriors
ਬੰਦਣੇ	ਨਮਸਕਾਰ	salutation
ਬਕਤ	ਚਾਰ ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲਾ	four headed
ਬਰ ਬਰ	ਪੱਤੇ	leaves
ਬਾਣੇ	ਲਿਬਾਸ	clothes, robes
ਬਿਧ ਬਦਨੀ	ਚੰਦ੍ਰ ਸੁਖੀ	moon like
ਬਿਖ	ਤੀਰ	arrow
ਬਿਛੁਆ	ਟੋਡਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ	a kind of dagger
ਬਿਕਟ	ਭੈੜੀ	bad
ਬਿਨੋਦਰ	ਬਾਂਦਰ	monkey
ਬੇਗ	ਜਲਦੀ ਨਾਲ	in haste
ਬਾਰ	ਦੇਵਤਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ	wives of demons
ਬਾਹਨ	ਸੁਆਰੀ	conveyance
ਬਜੰਗ	ਕਰੜੇ	hard
ਬਜਰਾਜ	ਹੀਰੇ	gems
ਬੇਸਟ	ਘੇਰੇ ਹੋਏ	surrounded
ਬਧੌਰ	ਚਮੜੇ ਦਾ ਰੱਸਾ	rope of leather
ਬਿਬਾਣ	ਵਿਮਾਨ	aeroplane
ਬੁਣ	ਜਖਮ	wound
ਬੁਧੌਰ	ਮਾਰਨਾ, ਹੱਤਿਆ ਕਰਨਾ	to kill
ਬਧਣੇ	ਮਿਟੀ ਦਾ ਭਾਂਡਾ	earthen pot
ਬਰ	ਬਦਨਾ	to burn
ਬ੍ਰਹਮ ਰੰਧ	ਦਸਮ ਦੁਆਰ	suture

(੩)

ਭੂਪ	ਰਾਜਾ	king
ਭੇਰੀ	ਭੇਰੀ	kettle drum
ਭੈਖਰੀਏ	ਭਿਆਨਕ	horrible
ਭੀਰ	ਭਰਪੋਕ	timid

ਭਰਤਾ	ਉਤਸਾਹ ਦੇਣਾ	to infuse
ਭੁਜੰਗ	ਸੱਪ	snake
ਭੁਗੁਲ	ਭਗੋੜੇ	fugitive
ਭੂਤ	ਭੂਤ	ghost
ਭਵਾਨਨ	ਫੇਰਾ	to turn about
ਭਾਸਤ	ਚਮਕਦਾਰ	glittering
ਭੁਜ	ਬਾਂਹ	arm
ਭੁਤਲੰ	ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ	on the earth
ਭੂ ਭਰੰ	ਧਰਤੀ ਦਾ ਭੋਭ	burden on the earth
ਭਲੇ	ਭਲੇ	excellent
ਭੋਕ	ਖਾਨ ਦਾ ਪਦਾਰਥ	eatable
ਭਾਂਡ	ਨਿਰਲੋਜ	shameless
ਭੈਰੋ	ਭਿਆਨਕ	terrible
ਭਰਮੰ	ਫਿਰਨਾ, ਤੁਰਨਾ	to ramble
ਭਰੰ	ਭਭਕਾਰਨਾ	to shout
ਭਗ	ਸ਼ਿਵ	Shiva
ਭਰ	ਯੁਧ, ਦਲ ਗੋਹ	battle, army, host
ਭਿਭਰਾਨੇ	ਭਰ ਗਏ	frightened
ਭਾਲ ਪਤ੍ਰੰ	ਅਸਵ ਮੇਧ ਯੱਗ ਦੇ ਲਈ ਫੜੇ ਹੋਏ ਘੋੜੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਲਿਖ ਕੇ ਲਾਇਆ ਪਤ੍ਰ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਯੱਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪੁਤਾਪ ਆਦਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।	The epistle written on a thin sheet of metal, tied to the forehead of the horse set free for sacrifice with the name of king scribed on it
ਭੂਪ ਮੇਧ	ਨਿਘ ਮੇਧ-ਯੱਗ, ਜਿਸ ਵਿਚ, ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਅਹੁਤੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	a sacrifice in which a king is cut into pieces and offered in the sacrifice
ਭਾਖਤ	ਕਥਨ ਕਰਨਾ	narrate

(ਮ)

ਮ੍ਰਿਦ ਹਾਸ	ਮੰਦ ਮੰਦ ਮੁਸਕਾਨਾ	to smile
ਮਣੰ	ਸਿਰਮਣੀ	the foremost
ਮ੍ਰਿਗ	ਹਿਰਣ	deer
ਮਹੀਪ	ਰਾਜਾ	king
ਮਮ ਕਥਾ	ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ	my story
ਮਨ	ਚੁਪ	silent

ਮੰਡੇ	ਸੋਭਾ	glory
ਮੱਲ	ਮੱਲ	wrestler
ਮੀਚੇ	ਮਰਨ ਦੀ	of death
ਮੈਣੀ	ਕਾਮ ਦੇਵ	Kamdeva
ਮੁਛੀ	ਮੁਛਾਂ ਵਾਲੇ	having moustaches
ਮੋਦ	ਖੁਸ਼ੀ	delight
ਮ੍ਰਿਗਰਾਜ	ਸ਼ੇਰ	lion
ਮੁੰਡ	ਕਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿਰ	severed head
ਮਹਾਰਥੀ	ਮਿੱਠੇ ਪ੍ਰਮਾਣੇ	prominent
ਮਹਾ ਸੋਹਣੀ	ਦੁਰਗਾ	Goodess Durga
ਮਥਨਾ	ਮਥਨਾ	to churn
ਮਿਦੁੰਗ	ਪਖਾਵਜ	Tombourine
ਮਹਾਂਪਤ	ਰਾਜਾ	King
ਮਾਲਾਸੀ	ਸਭਾ	assembly
ਮਢੇ	ਘੜਨਾ	to carve
ਮੰਤ੍ਰ	ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ	to consider
ਮੰਡਲਾਕਾਰ	ਗੋਲਾ ਕਾਰ	circular
ਮਹਿ ਖੁਆਸ	ਧਨੁਖ	Bow
ਮੰਜੀਰੇ	ਬਾਂਬਰ,	ornament for feet, anklet
ਮਿਠਾ ਪਤੀ	ਸ਼ੇਰ	lion
ਮਰਕੱਥ	ਉੱਚਾ ਬੁਰਜ, ਯਾਂ ਰਥ	chariot, high tower
ਮਿਆਂ	ਅੰਦਰ	inside
ਮਰਮ ਸਥਲ	ਸਰੀਰ ਦੇ ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ, ਦਿਲ,	joints of the body, heart,
	ਦਿਮਾਕ	head
ਮੋਨਧਾਨੀ	ਮੁਨੀ ਆਸ਼੍ਰਮ	Hermitage
ਮਸਕਣ	ਮਾਸ ਦੇ ਟੁਕੜੇ	pieces of flesh
ਮਧਾ	ਬਲੀ ਦੇਨਾ	sacrifice

(ਯ)

ਯਲੇ	ਨਸਦਾ ਹੋਇਆ	running
-----	-----------	---------

(ਰ)

ਰਾਵ	ਰਾਜਾ	king
-----	------	------

ਰਾਜ ਸੁਇ	ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਯਗ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕੇਵਲ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਯੋਗ ਬਾਕੀ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਮਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਅਤੇ ਵਡਿਆਈ ਅਸਥਾਪਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।	A particular type of sacrifice, which only the king, is authorised to hold. This sacrifice is held, to hold supremacy over the kings of all neighbouring states.
ਰਾਜਾ	ਰਾਜਾ	king
ਰਿਤ	ਖਾਲੀ ਕਰਨਾ, ਰਿਤੁ	to empty, season
ਰਿਪ)		
ਰਿਪ)	ਬਤਰੂ. ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਚਾਨਾ	enemy, to harm
ਰਿਪ)		
ਰੁੜ	ਚੰਗੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ	excellent
ਰਾਕਸ਼ੀ	ਨਾਖਸ਼ਨੀ	demonous
ਰਥੀ	ਰਥਵਾਹਨ	driver
ਰਿਚਾ	ਵੇਦ ਮੰਤ੍ਰ, ਸਤੋਕ	hymns of Holi Vedas
ਰੀਕ	ਗਰੀਬ	Poor
ਰਿਸ	ਕੋਪ	anger
ਰੜਤ	ਰੜੇ ਸਿਦਾਨ ਵਿਚ	in the open
ਰਦ	ਦੰਦ	tooth
ਰਾਵਰੀ	ਤੁਹਾਡੀ	your
ਰਾਸਾ	ਕਿੱਸਾ	narration
ਰਥੀ	ਮਹਾਨ ਯੋਧਾ, ਹਜ਼ਾਰ ਯੋਧਿਆਂ ਨਾਲ ਇਕੱਲਾ ਲੜਨ ਵਾਲਾ, ਦਸ ਖੂਹਟਿ ਸੈਨਾ ਦਾ ਸਵਾਮੀ, ਇਕ ਰੱਥ, ਇਕ ਹਾਥੀ ਤਿੰਨ ਘੋੜੇ, ਅਤੇ ਪੰਜ ਪੈਦਲ, ਇਤਨੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਅਫਸਰ 'ਪਤੀ' ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ 'ਪਤੀ' ਸੈਨਾ ਦਾ 'ਮੁਖੀ', ਤਿੰਨ ਸੈਨਾ ਦਾ ਮੁਖੀ, 'ਗੁਲਮ', ਤਿੰਨ ਗੁਲਮ ਦਾ 'ਗਣ', ਤਿੰਨ 'ਗਣ' ਦੀ 'ਵਾਹੁਣੀ', ਤਿੰਨ ਵਾਹੁਣੀ ਦੀ 'ਪ੍ਰਿਤਨਾ', ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਿਤਨਾ 'ਚਮ', ਤਿੰਨ ਚਮ ਦੀ 'ਅਨੀਕਿਨੀ', ਦਸ ਅਨੀਕਿਨੀ ਦੀ 'ਅਕੋਹਣੀ', ਅਤੇ ਦਸ ਅਕੋਹਣੀ ਦੀ ਸਮੁਦਾਇ ਥਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ 'ਥਲ' ਸੈਨਾ ਦਾ ਸੁਆਮੀ 'ਰਥੀ' ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਮਹਾਨ ਕੋਥ)	General

ਰਮਾ	ਲਕਸ਼ਮੀ	wife of Lord Vishnu
ਰਾਜੀ	ਕਤਾਰ, ਪੰਗਤੀ	row, line
ਰਹੇ	ਪੁਕਾਰਨ ਲੱਗੇ	shouted
ਰਿਸ	ਕ੍ਰੋਧ, ਮਾਰਨਾ	anger, to kill
ਰਸਕ	ਰਸ ਲੈਣ ਵਾਲਾ	who relishes
ਰਸਾਨੇ	ਰਸ ਲੈ ਕੇ	having relished
ਰੋਧਨਾ	ਚਲਾਨਾ	to propel
ਰਹਿਸਾਨੇ	ਖੁਸ਼ ਹੋਏ	were pleased
ਰਿੱਧ	ਦੌਲਤ ਮੰਦ	rich, wealthy

(ਲ)

ਲਵੰਗ	ਲੌਂਗ	clove
ਲੰਕ	ਪਤਲੀ ਕਮਰ ਵਾਲੀ	of slender waist
ਲੁੱਟਹਿਗੇ	ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਟਕ ਗੇ	to lay down
ਲੰਕਰੰ	ਲੰਕਾ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ	The demoness who protected
	ਰਾਖਸ਼ਨੀ	Lanka

(ਵ)

ਵਰਮੰ	ਵਰਮੀ	auger
ਵੁੱਠੇ	ਬਰਸੇ	rained

B-3519

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ

8919 — ਅ — 884